ITALO SVEVO

CONŞTIINŢA LUI ZENO

Editura pentru Literatură Universală

Conştiinţa lui Zeno

Italo Svevo

CONȘTIINȚA LUI ZENO

Italo Svevo

Traducere de CONSTANȚA TUDOR
Cuvînt înainte de ION IANOȘI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

București — 1967

Ceperta de Bogdan Stihi

Italo Svevo
LA COSCIENZA DI ZENO
dall' Oglio, Milano, 1964

CUVÎNT ÎNAINTE

1

Literatura modernă îndeamnă şi ea la meditaţii asupra „sociologiei succesului". Contemporani, Thomas Mann şi Kafka au fost, unul din chiar epoca debutului înconjurat de veneraţie, celălalt pînă la capătul zilelor sale ignorat. Să fi fost vorba de maniera netradiţională în care se confesa praghezul ? Sau de faptul că tuturor comunităţilor din care făcea parte le era străin ? Remarcaţi că în nici o altă ţară nu au avut parte atîţia scriitori iluştri de conjuraţia tăcerii, ca în monarhia de funestă memorie a lui Franz Iosif, în imperiul înstrăinărilor de tot soiul, pe care un alt nedreptăţit, Robert Musil, l-a poreclit sarcastic „Kakania" (derivat de la K.u.K. — imperial şi regal) ?!

Mai curînd sau mai tîrziu însă, valorile autentice sînt totdeauna reabilitate. Uneori cu surle şi trîmbiţe, în dorinţa de a contracara omisiunea trecută, reacţie explicabilă, nu şi înţeleaptă, deoarece riscă să înlocuiască ignoranţa prin vorbărie. Despre Joyce se discută enorm, în scris şi oral, dar, dacă e să vorbim deschis, cîţi dintre interlocutori i-au citit cele două romane de bază ? Şi dacă dorim să fim sinceri pînă la capăt, vina nici nu le aparţine acestora întru totul : un colectiv întreg de traducători, Michel Butor printre ei, s-a străduit îndelung pentru a transpune în limba franceză măcar un fragment din *Veghea lui Finnegan !* Vrem să fim mai puţin lăudaţi şi mai mult citiţi, exclamase pe vremuri un autor. Îndreptăţită cerinţă ; la împlinirea ei se cer însă eforturi din ambele părţi, şi a cititorilor, şi a scriitorului.

Discuţiile literare internaţionale din ultimul deceniu ne-au familiarizat cu multe „cazuri" — „cazul Kafka", „cazul Joyce", „cazul Musil" — de obicei înainte ca opiniile receptate să le fi putut confrunta cu scrierile înseşi. Procedeul a generat mituri fantastice, antipatii şi entuziasme totale, iar emiţătorii celor mai extremiste judecăţi de valoare erau crezuţi „pe cuvînt". În „cazul Svevo" situaţia este, din fericire, inversă : proba principală a pledoariilor *pro* şi *contra* se află, graţie iniţiativei Editurii pentru Literatură Universală şi a eforturilor traducătoarei Constanţa Tudor, în posesia noastră. Fiecare dintre noi îşi poate forma o părere în

cunoştinţă de cauză, calm şi obiectiv. Terenul este relativ nedefrişat, puţină lume a auzit pînă acum de autor, cartea va fi citită fără prejudecăţi. Ne vom strădui să le evităm şi noi, înlesnind doar o lectură pe care o sperăm interesantă.

2

Datele invocate mai sus nu sînt întîmplătoare : Svevo avea toate motivele să se simtă italian printre germani, şi german printre italieni ; trăind la periferia monarhiei habsburgice, descrise în întinsul şi neterminatul roman al lui Musil, el a dus o existenţă literară, pînă aproape de moarte, tot atît de anonimă ca şi Kafka ; şi, parcă anume pentru a ne întregi sistemul de referinţe de la care pornisem, a fost prieten intim cu James Joyce.

Există scriitori înfrăţiţi cu o anume localitate, în afara căreia nu pot fi concepuţi ; cu timpul nici aceasta din urmă nu mai poate fi gîndită izolat de respectivul autor. Puşkin fără Petersburg este inimaginabil, ca şi oraşul lui Petru fără bardul său. Romanul *Absalom, absalom !* a apărut cu o hartă-plan, migălos desenată, şi cu următoarea inscripţie : „Jefferson, districtul Yoknapatowpha, Mississippi. Suprafaţa — 2400 mile pătrate. Populaţia — 6298 albi, 9313 negri. William Faulkner, stăpîn şi proprietar unic." Ficţiune ? Fără îndoială. Şi totuşi, în Yoknapatowpha County s-a recunoscut districtul real Lafayette, iar Jefferson a fost pe drept comparat cu Oxford. Ce a fost mai întîi, statul Mississippi sau Faulkner ? Sub raport estetic, nimeni nu-şi va mai putea închipui Sudul american — istoric preexistent — altfel decît „faulknerian". „Lübeck ca formă a vieţii spirituale", şi-a intitulat Thomas Mann una din prelegerile sale ; era mărturisirea unui simbolic ataşament, pe care l-ar fi putut relua mulţi contemporani, înlocuind doar vechiul burg hanseat cu Praga, Viena, Dublin sau... Trieste.

Cadrul constant al povestirilor lui Svevo este vechiul Trieste, cu străzile, parcurile şi debarcaderele lui abia schiţate, şi care emană totuşi o atmosferă unică, stăruind îndelung. Oraşul, sever ca surorile sale nordice şi cu porţile-i larg deschise spre Sudul luxuriant, loc de întretăiere a cîtorva civilizaţii — latină, germană, slavă — a amestecat în sufletul romancierului motive de provenienţă diferită, aduse din depărtări de vînturile sărate ale Adriaticei. Aromele amare astfel decantate le recunosc „triestine" şi cei care nu i-au văzut oraşul de baştină aievea. Svevo a pătruns în literatura universală ca stăpîn al unui oraş. Al unui spirit,

ăm adăuga, original în cel mai înalt grad, dar și îndoielnic oarecum, căruia nu i-am putea găsi un echivalent estetic mai exact decît — *Trieste ca formă a vieții spirituale.*

3

Comerciantul Schmitz se considera italian, deși familia sa provenea din Țara Rinului. Fiul lui mai mare, Ettore, a venit pe lume la 19 decembrie 1861 ; el a urmat școala primară în orașul natal, iar la vîrsta de 12 ani a fost trimis să învețe într-un colegiu din Bavaria, aproape de Würzburg. Studiul durează cinci ani, timp în care elevul se familiarizează cu literatura și filozofia germană, suferind influența lui Jean-Paul Richter și a lui Schopenhauer. Dar părintele se ruinează, și fiul se angajează, în 1880, funcționar la sucursala din Trieste a unei bănci vieneze, unde rămîne 18 ani. Între timp, începe să publice articole de critică literară, dramatică și muzicală, frecventează cercurile scriitoricești ale orașului.

Italo Svevo (pseudonimul lui Ettore Schmitz) își publică primul roman, *Una vita,* în 1892, urmat peste șase ani de *Senilità.* Ecourile sînt minime, iar scriitorul pare resemnat cu îndelungatul său anonimat. Părăsindu-și umilul post de funcționar, devine om de afaceri, călătorește în Anglia, Franța, Germania, Austria. Cetățean stimat al urbei sale, el continuă să nu fie cunoscut și recunoscut pe arena literară ; doar profesorul lui de engleză și apoi colaborator al său apropiat, James Joyce, își dă seama de măsura exactă a înzestrării sale. Svevo studiază psihanaliza lui Sigmund Freud, traduce chiar tratatul acestuia despre natura viselor, și continuă să scrie, dintr-o pornire adîncă, pe care nici un insucces nu o poate zăgăzui, scrie chiar dacă nu se grăbește să încredințeze rezultatul tiparului. Între al doilea și ultimul său roman trece astfel un sfert de secol. *La conscienza di Zeno* apare la Bologna în 1923, din nou fără a fi apreciat la valoarea sa. Revelația nu mai poate însă întîrzia mult timp ; ea se produce la sfîrșitul anului 1925 și pe parcursul celui următor. Semnalul prim îi aparține lui Eugenio Montale, glasul căruia a răsunat în gol în Italia acelor vremuri. Mai eficiente s-au dovedit intervențiile în favoarea lui Svevo, întreprinse sub impulsul aceluiași Joyce, de către francezii Valéry Larbaud și Benjamin Crémieux. Scriitorul profită prea puțin de recunoașterea sa tîrzie : la 13 septembrie 1928 el moare la Motta di Livenza, într-un accident de automobil, așa cum avea să dispară și Albert Camus. În urma lui rămîn nuvele, comedii, șase

scrieri în proză neterminate — continuări ale romanului care în cele din urmă l-a impus atenției. Editarea moștenirii sale este în curs, iar exegeza critică a operei ia proporții ce se prevăd de pe acum impresionante.

La cele două extremități ale Italiei, în Sicilia și la Trieste, trudă plină de devoțiune, cu gîndul doar la recoltele viitoare, a dat roade. Istoricul literaturii care va duce mai departe sarcina ce și-a asumat-o cîndva Francesco de Sanctis nu-i va uita dintre romancierii de seamă ai acestui secol pe tenacii martiri ai literelor : Giuseppe Tomaso di Lampedusa și Italo Svevo.

4

Prințul Salina și eroii lui Svevo par situați la antipozi. „Ghepardul" își venerează blazonul, este prin apartenență și sufletește nobil, străin vieții comune a semenilor săi și în cele din urmă oricărei vieți, sol tîrziu al unei inutile străluciri, rafinat și istovit. La Svevo ne întîmpină tocmai personajele pe care aristocratul sicilian le disprețuiește mai mult : burghezi mici sau mijlocii, cu o stare materială modestă sau îndestulată, dar totdeauna victime ale unei existențe cenușii, triste, lipsite de dominante morale și intelectuale, ființe meschine, strivite în molcoma rotire a traiului lor meschin. Salina e un caracter, cei din urmă sînt șterși, nu au o fizionomie categorică. Curcubeul multicolor se schimbă în cenușiu, stilul scînteietor — de viață și literar — e înlocuit de absența stilului.

Sfera generică în care se înscriu aceste apariții polare este însă una și aceeași : înfrîngerea. Desigur, înfrînții pot fi demni ori smeriți, își pot înfrunta destinul sau pot adopta o postură, la figurat și la propriu, plecată. În ciuda infinitelor nuanțe, atmosfera rămîne impregnată de aceeași presimțire a sfîrșitului. *Cîntecul lebedei* și-a intitulat Galsworthy ultimul volum al ciclului despre ginta Forsyte. Eroii lui Lampedusa și Svevo se găsesc și ei la capătul drumului, melancolici, neputincioși, răpuși de puteri pe care nu le înțeleg sau nu le cunosc. Prințul Salina le vedea în armatele lui Garibaldi ; dar iată că, într-un scurt răstimp, învingătorii înșiși s-au recunoscut învinși, și, ca de obicei în asemenea situații, sfîrșitul lor l-au luat drept cîntul de lebădă al întregii omeniri.

Una vita se chema inițial *Un inetto*, un inapt pentru viață. Cele trei romane înfățișează acest om în trei ipostaze.

Primul, din cartea intitulată la fel cu a lui Maupassant, este Alfonso Nitti, tînăr provincial venit la Trieste și angajat funcționar la banca „Maller et Co." Traiul stereotip și banal îi provoacă o acută insatisfacție — aceea pe care a încercat-o, de bună seamă, autorul în postul lui.

Alfonso e introdus în casa bogatului său director şi cade în plasa frivolei Annetta. Fiica Maller se joacă cu el, i se şi dăruie din capriciu, dar, pentru a evita scandalul, eroul trebuie să părăsească oraşul. În provincie, visătorul *inetto* cunoaşte noi şi la fel de mărunte intrigi, şi, după o maladie vecină cu moartea, se întoarce în oraş, unde îl aşteaptă noi decepţii. Annetta se măritä cu un alt pretendent al ei, Macario, iar la capătul unei întrevederi cu fata, fratele ei îl provoacă pe nefericitul Alfonso la duel. Cu visurile neîmplinite şi sufletul angoasat, acesta renunţă la viaţa care dă totdeauna cîştig de cauză brutalităţii.

Al doilea e Emilio Brentani, mic funcţionar şi el, dar în vîrstă, petrecîndu-şi zilele, împreună cu sora lui Amalia, într-o linişte filistină. Echilibrul fragil îl frînge tot pasiunea, încercată acum pentru Angiolina, o femeie de moravuri uşoare. Emilio îşi pierde capul. El o ajută pe Angiolina să devină model al sculptorului Balli, prietenul său ; fără să vrea, îşi nenoroceşte sora prin asta, tainic îndrăgostită de sculptor : Amalia se dedă eteromaniei şi moare. Iluziile se năruie, nu fără vina neajutoratului Emilio, dorinţele nasc regrete, viaţa, oricum depănată, seamănă leit cu moartea.

Al treilea este Zeno Cosini, bolnav ca şi fraţii lui premergători, sfătuit de doctorul psihanalist ca, pentru a-şi limpezi subconştientul şi a scăpa de complexe chinuitoare, să-şi rememoreze trecutul. El se avîntă în căutarea timpului pierdut şi al tainicelor sale sensuri, rezultatul acestui examen de conştiinţă fiind „adevărurile şi minciunile" adunate aici, între coperţile acestei cărţi.

5

A numi pe primul dintre scriitorii care semnalizează o anume stare de spirit este o operaţie riscată : mai mult ca sigur i se va găsi şi lui un predecesor... S-a afirmat despre *Indiferenţii* că sugerează pentru întîia oară pierderea contactului firesc cu realitatea, şi, într-adevăr, Moravia l-a premers, „în identificarea tragediei existenţialiste a epocii noastre" — cuvintele lui Oreste del Buono, biograful său — pe Sartre sau Camus. Dar boala ale cărei simptome *Străinul* le va determina cu minuţie, nu fusese ea oare supusă unei analize anterioare chiar fişelor medicale pe care ne-am obişnuit să le considerăm iniţiale ? Italo Svevo ne îndeamnă la un răspuns afirmativ, chiar şi în cazul în care am face abstracţie de romanele elaborate în deceniul de adio al secolului trecut, şi care au surprins de fapt semnele viitoarei maladii.

Conştiinţa lui Zeno apare în 1923, cu şase ani înaintea cărţii lui Alberto Moravia. Ea se numără printre operele care inaugurează orientarea analitică a literaturii italiene moderne, în contextul unei atmosfere estetice europene favorabile experienţelor de acest fel. Începutul deceniului marchează un moment semnificativ în istoria romanului occidental : *Zeno* e tipărit un an după *Ulysses*, un an înaintea *Muntelui vrăjit*, doi ani mai devreme decît romanul Virginiei Woolf *Mrs Dalloway ;* în 1922 moare Proust, publicarea ciclului său încheindu-se nu peste mult timp ; Kafka este la rîndul său răpus de tuberculoză în 1924, cele trei romane ale sale fiind curînd încredinţate tiparului de către prietenul său Max Brod.

În anii următori primului război mondial, romanul de introspecţie psihologică trece, astfel, în prim-planul vieţii literare. Pentru un timp se produce o negare — lineară sau dialectică — a realismului tradiţional, preocupările sociale sînt subordonate motivelor individuale, iar în cazurile limită microcosmul sufletesc ajunge să întunece cu totul existenţa universului obiectiv. Schematic vorbind, deceniul al treilea este, în Europa apuseană, favorabil psihologiei, sociologia reintrînd în drepturile sale depline abia în deceniul următor, cînd ciuma fascistă îi va constrînge pe scriitori să se preocupe şi de bolile epocii, în adevăratul înţeles al cuvîntului, existenţiale.

Războiul mondial a însemnat pentru mulţi scriitori sfîrşitul unei vremi de ei binecunoscută şi începutul alteia pe care n-o înţelegeau. Întrebările neliniştitoare de după marele hiat i-au făcut să se avînte în căutarea timpului pierdut — şi pentru a scăpa de angoasele prezente, dar şi pentru a le da de urmă. Nu de mult ei trăiseră o cumplită criză reală, acum îi obseda criza ce precedase înfruntarea armelor, anume falimentul ideilor, simţămintelor, conştiinţei, lenta şi implacabila dezagregare a personalităţii pe timp de „pace". „Mîndra lume veche" (victoriană, wilhelmiană, habsburgică) se dovedise, la lumina deznodămîntului brutal, un imperiu al putrefacţiei sulimenite. Fardul a fost dat la o parte, putregaiul scos la lumină. Rămîne de văzut cu ce intenţie : pentru a-l îndepărta, sau pentru a ne convinge că fără el omul nu poate exista ?

Zeno Cosini îşi petrece viaţa în condiţii relativ „paşnice", ca şi Leopold Bloom, acea unică zi monotonă din odiseea lui dublineză. Doar la capătul însemnărilor aflăm de aventura sa neobişnuită cu nişte militari nepoliticoşi, semn că războiul l-a ajuns din urmă şi l-a înhăţat fără a-i cere consimţămîntul. Acum de-abia îşi dă el seama că a existat o epocă atît de tăcută şi de liniştită încît îţi îngăduia să te ocupi de „fleacuri". Ne despărţim de Zeno într-o clipă asemănătoare celei în care ne luam rămas bun şi de la Hans Castorp. Similitudinea finalului merită reţinută, oricîte deosebiri am descoperi între modificările de

conştiinţă anterioare sau chiar prezenta stare de spirit a tînărului hamburghez, avîntat după şapte ani de benevolă detenţiune în „lume", şi acest triestin aproape sexagenar, cu iluziile şi speranţele definitiv spulberate.

Ce paradox : o istorie ca a lui Zeno Cosini se putea făuri numai după război — şi petrece doar înainte !

6

„Viaţa mea nu putea oferi decît o singură notă, fără nici un fel de variaţie, îndeajuns de înaltă şi pe care unii mi-o invidiau, dar îngrozitor de plicticoasă."

Ambiţia lui Zeno este variaţia, înfrîngerea plictisului, evadarea din monotonie. Ideea de a se căsători îi vine datorită oboselii de a emite şi asculta acea unică notă, ca şi hotărîrea de a-şi lua o amantă, sau de a se asocia cu cumnatul său într-o întreprindere falimentară. El urmează tratamentul psihanalitic sub acelaşi imbold, sperînd într-o schimbare şi visînd să se afirme drept personalitate unică. A trăi înseamnă pentru el a trăi *altfel*, dar destinul îl osîndeşte să trăiască *la fel* zile şi nopţi, ani şi decenii în şir, la fel cu sine şi cu toţi cei din preajma sa. *Fatum*-ul său e repetiţia, identitatea.

Giovanni Malfenti are patru fiice, cu iniţiale identice, „ca şi cum ar fi trebuit livrate împreună". În grotesca comedie a erorilor, Zeno vrea s-o cucerească pe Ada, dar greşeşte adresa şi i se destăinuie Augustei. Cerîndu-le apoi una după alta în căsătorie pe Ada, Alberta şi Augusta, el demonstrează doar că nu are de ales : fiecare soţie prezumtivă îi rezervă aceeaşi soartă, găsindu-se la o distanţă astronomică de el, la celălalt capăt al alfabetului. Jocul continuă neschimbat : domnişoara Carla Gerco înseamnă tot atît de mult şi de puţin ca şi Augusta ; dorită i se pare totdeauna aceea care tocmai nu este împreună cu el, de unde veşnicul du-te-vino între două femei, cu micile bucurii, mîhniri şi remuşcări inerente acestei mecanice gesticulaţii, la urma urmei şi ele de înlocuit. Farsa se încheie prin reluarea motivului iniţial : amantul este concediat pentru falsa soţie, întîmplător devenită soţia adevărată a prietenului şi nu a lui, prieten care întîmplător şi-a ales-o drept amantă pe Carmen şi nu pe Carla, oricum o fată cu aceeaşi iniţială.

Svevo inventă neîntrecut situaţii şi întîmplări noi, despre care curînd se constată că sînt copiile fidele ale celor vechi. Zeno nu ia parte la înmormîntarea lui Enrico Copler, de care nu fusese intim legat ; după cîţiva ani, el se sustrage ceremonialului de adio în memoria lui Guido Speier, care

îi păruse atît de apropiat. „Murise și nu puteam să-mi dovedesc nevinovăția", exclamă eroul după penibila scenă în care, cu un ultim efort, tatăl a încercat să-l pălmuiască ; „iată că ne părăsea, iar eu nu-mi puteam dovedi nevinovăția" este gîndul lui în timp ce privește în urma vaporului cu care Ada pleacă spre Buenos Aires, plecare considerată de cei rămași acasă egală cu moartea. Zeno schimbă facultatea de drept cu facultatea de chimie și invers, deoarece totul rămîne neschimbat. El își fumează de nenumărate ori ultima țigară, comite de nenumărate ori, față de oamenii pe care și-i crede apropiați, ultima trădare. El cîntă slab la vioară, pe cîtă vreme cumnatul său execută magistral *Ciacona* de Bach ; s-ar părea : ce diferență ! — nici Guido nu are însă un simț muzical dezvoltat, iar virtuozitatea care-i ajutase pe vremuri să-și cucerească soția, îi repugnă acum acesteia mai mult ca orice defect al său. Nu există variațiuni, se aude o singură notă !

Doctorul Muli, doctorul Coprosich, doctorul Paoli, doctorul S. — care-i deosebirea ? Unii se prefac a vindeca bolnavi adevărați, alții bolnavi închipuiți — „căzurăm în cele din urmă de acord asupra faptului că și un bolnav și celălalt erau absolut identici". Organismul sau sufletul se pot dezagrega în sute de chipuri, se poate simula o sinucidere, dar veronalul înghițit în doză masivă după o afacere nefericită la bursă poate juca și o farsă nedorită ; sfîrșitul poate surveni în forma unei „foarte dulci come diabetice", sau pe frontul de la Isonzo — care-i deosebirea ? Se moare oricum, și fiecare săptămînă — cele presărate cu bucurii îndeosebi — ne apropie de chinurile agoniei cu o săptămînă.

Romanul lui Svevo abundă în fapte, reproduce nenumărate date reale. Fenomenul concret nu este ignorat de dragul esențelor pure, ca în alte introspecții psihologice. Abundența, varietatea, bogăția realului este totuși aparentă : aceleași cîteva elemente se repetă într-un cerc închis, static, monoton, „plictisitor". Și, ca și la Joyce, sărăcia efectivă (ascunsă după aparenta diversitate) este motivată filozofic.

7

„Viața nu-i nici frumoasă, nici urîtă, ci originală", afirmă Zeno, și explică : dacă cineva neobișnuit cu asemenea construcții imense, dar lipsite de scop, s-ar informa de fiecare amănunt în parte, de la corpurile cerești atîrnate acolo, sus, ca să fie văzute, nu și atinse, pînă la misterul care înconjoară moartea, ar exclama cu siguranță — foarte original ! „Dar, cu cît mă gîndeam mai mult, cu atît mai originală mi se părea viața. Și nu trebuia să vii dinafară ca s-o vezi alcătuită într-un mod

atît de bizar. Era de ajuns să-ţi aduci aminte de tot ce am aşteptat noi oamenii de la viaţă, pentru a o vedea tot atît de stranie încît să ajungi la concluzia că, omului, poate că viaţa i-a fost dată din greşeală şi că nu-i aparţine."

Pe vremea lui Svevo noţiunea de absurd încă nu se încetăţenise ca echivalent filozofic al divorţului dintre om şi realitate. Dacă avem însă în vedere nu termenul, ci substratul său efectiv, recunoaştem de îndată asemănarea frapantă dintre „original" şi absurd. „Viaţa nu-i grea, ci foarte originală" — observaţia este reluată tocmai pentru a se evidenţia că nu fusese făcută la întîmplare, ci pentru a se sugera nuanţele ei variate, de batjocură, ironie sau pur şi simplu amărăciune.

„Bietul Cosini!" şopteşte autobiograful, şi compasiunea sa o adresează întregii omeniri. Bietul Cosini visează să se comporte ca un luptător neînfricat, dar este timid, slab şi laş ; bietul Cosini îşi petrece zilele sub şfichiul obligaţiei de a lua hotărîri şi este incapabil de aşa ceva ; singura hotărîre ce-l linişteşte e aceea de a nu face nimic ; el ar vrea să fie lăsat în pace, să se poată lăsa în pace, să obţină pacea lăuntrică ; bietul Cosini se simte normal, dar micuţa Anna îl socoteşte nebun, e dornic să iubească, dar rămîne indiferent, se vrea însănătoşit, dar se cufundă în boală. *Conştiinţa*-i este suprema cauză a suferinţelor, capacitatea şi îndatorirea, blestemul aproape, de a observa şi de a se observa, boala analizei, care finalmente îl va răpune, mai implacabil decît diabetul sau vreo altă nevinovată maladie organică. „Mă pregătesc tocmai să-mi analizez sănătatea, dar nu reuşesc fiindcă-mi dau seama că, analizînd-o, o preschimb în boală." Sănătoşii, de teapa Augustei, au convingeri simple şi sigure, se încred şi se izolează în fiece clipă a existenţei ca într-o certitudine absolută ; ei nu se analizează, nu se uită nici măcar în oglindă. „Numai noi bolnavii ştim cîte ceva despre noi înşine", ceea ce într-un autentic spirit freudian, ori svevian, se poate şi inversa : noi cei ce ştim cîte ceva despre noi înşine sîntem cu toţii bolnavi !

Boala este pentru Zeno o convingere ; cu ea s-a născut, şi cu ea va muri ; tot studiindu-şi sufletul, aruncă în el sămînţa unor noi şi noi maladii, a tuturor maladiilor virtuale ale omului. Cînd Tullio îi comunică banalul adevăr, că piciorul e pus în mişcare de 54 de muşchi, începe să şchiopăteze : faţă de o asemenea descoperire, insensibile rămîn doar fiinţele naive, deci inconştiente, deci veşnic împăcate cu ele însele, ca Giovanni Malfenti sau Vittorio Lali, Ada, Carla ori Carmen. În concepţia eroului nostru, a şti înseamnă a nu mai putea acţiona, a nu mai putea trăi. Ada simulează emoţia pentru că boala i-a mărit ochii, Zeno o simulează deoarece, cunoscînd emoţia, nu mai crede în ea. În cazul său, contează nu atît iubirea, cît verbul care o desemnează şi înlocuieşte, nu gestul

simplu și firesc, ci ideea lui, pe cît de complicată, pe atît de nefirească. Conștiința ajunge surogatul vieții, viața este un prilej de exersare a conștiinței. Titlul romanului este semnificativ : Zeno e egal cu conștiința lui, conștiința reprezintă boala sa, boala înseamnă viața omului !

Istorisirile care îl întîmpină pe cititor, atît de inocente la prima vedere, se subordonează unei concepții pesimiste, deznădăjduite, să nu ne temem de cuvîntul folosit în accepțiunea lui strictă, științifică iar nu publicistică — decadente. „Legea firii nu dă drept la fericire, ci, dimpotrivă, prescrie mizeria și durerea." „...În orice punct al Universului s-ar stabili cineva, pînă la urmă tot se infectează." „Spre deosebire de celelalte boli însă, viața noastră e totdeauna mortală. Nu suportă tratamente."

Conștiința lui Zeno e o carte a desperării, și prin această funciară, iremediabilă tristețe Svevo se înrudește îndeaproape cu Kafka, Joyce, Camus. Apropierea de romancierii meta-pesimiști ai secolului, convinși că omul e un condamnat, un personaj eminamente tragic, demn sau nedemn, revoltat ori resemnat, totdeauna însă purtînd stigmatele înfrîngerii, fără vină, vinovat de a se fi născut om, deci logodit cu moartea, o confirmă și meditațiile, pildele, parabolele ascunse ale povestirii, de obicei foarte laconice, dar contribuind fiecare în parte și luate împreună la amplificarea sensurilor filozofice ale romanului.

Imaginea care l-a obsedat pe Zeno în timpul încercării de a-și revedea trecutul i-a apărut inițial ascultînd respirația chinuită a tatălui său : „locomotiva aceea care trage un șir de vagoane pe pantă în sus". Locomotiva cărînd în urma ei uriașe greutăți, scoate pufăituri pline de amenințare, iar „cel care ascultă poate fi încercat de teama de-a nu vedea prăbușindu-se jos în vale și mașina, și convoiul de vagoane". Aluzia e străvezie : Zeno, orice om, seamănă acestei locomotive cu vagoane multe, de care nu prea are nevoie, dar pe care trebuie să le care pe un urcuș dificil, nu se știe exact pentru ce. Nu e oare limpede asemănarea acestei imagini cu simbolicul Sisif din eseul camusian, condamnat și el a fi veșnic o „locomotivă", e drept, asumîndu-și damnațiunea cu fermitate și de aceea închipuit la urma urmei drept „fericit" ?!

Pescuind cu Guido, Zeno se gîndește la victimele undiței, alergînd în grabă, fără împotrivire, după propria lor durere, o durere mută, perfect ascunsă sub solzi. „Peștele nu poate comunica în nici un fel cu noi și nu ne poate trezi compătimirea. Închide și deschide gura, ca în agonie, și cînd e viu și sănătos, în apă." Dar oare filozoful absurdului, în același eseu, nu și l-a imaginat pe om sub forma celui care vorbește la telefon în spatele unui perete de sticlă, închizînd și deschizînd gura fără a putea comunica în vreun fel cu noi, cei de cealaltă parte a sticlei ?! Și oare Zeno nu încearcă același sentiment de înstrăinare fatală, în compania tatălui, so-

crului sau cumnatului său, în preajma tuturor celor care, agonizînd mai lent sau mai rapid, nu-şi pot comunica durerea lor veşnic mută ?!

La capătul amintitei excursii, Zeno şi Guido inventă fiecare cîte două fabule, semnificative şi ele în cel mai înalt grad. „In prima fabulă era vorba de o pasăre care bagă de seamă că uşa coliviei a rămas deschisă. La început se gîndeşte să profite de asta şi să zboare afară, dar pe urmă se răzgîndeşte fiindu-i teamă că dacă, în lipsa ei, uşiţa s-ar închide la loc, şi-ar pierde libertatea." Amară parabolă, relativizînd opoziţia dintre libertate şi constrîngere, învăţînd că în cea mai frumoasă dintre lumi eliberarea de servituţi nu poate fi nici măcar sperată. În dorinţa de a se revanşa, Zeno compune la rîndul lui un „Imn vieţii", în care „răcuşorul gînditor" se entuziasmează de frumuseţea vieţii, iar „dorada, alergînd la dentist" îi dă racului dreptate, preconizînd însă eliminarea acelor jivine trădătoare, care ascund metalul ascuţit în carnea gustoasă a peştilor. Urmează un comentariu sarcastic, reluînd o notaţie mult anterioară : „Imnul vieţii, alcătuit de un muribund, e un lucru foarte plăcut pentru cei care se uită la acesta cum moare, şi e de asemenea adevărat şi că mulţi oameni aflaţi pe patul de moarte îşi irosesc ultima suflare pentru a arăta care-i pricina morţii lor, înălţînd astfel un imn vieţii celorlalţi, care vor şti să evite asemenea accident." La moartea lui Guido, Zeno se va simţi sănătos şi puternic, sperînd probabil că însuşindu-şi învăţăturile acestui deces va şti să evite accidentul care îl pîndeşte şi pe el !

Atunci cînd Ada se îmbolnăveşte de morbus Basedowii, eroului i se pare că suferinţa ei aduce la lumină înseşi rădăcinile vieţii. Toate organismele, meditează el, sînt aşezate între extrema basedowiană ce presupune un nebun consum de energie, şi aceea la care fiinţele sînt slăbite din pricina unei sărăcii organice, sleite adică de o boală „care ar putea fi socotită drept epuizare şi care nu-i decît laşitate" (propriul său caz !). La extrema lui Basedow se situează cei cu dorinţe nemăsurate, cu ambiţii napoleoniene, gonind nesăţioşi după plăceri sau epuizîndu-se în muncă, iar la capătul celălalt — organismele lipsite de vlagă. „La mijloc stau cei care au ori un început de guşă ori unul de edem, şi pe toată linia, în întreaga omenire, lipseşte ceea ce se cheamă sănătatea absolută." Societatea este judecată prin prisma acelei vulgare comparaţii fiziologice, şi este judecată astfel pentru a sugera din nou imposibilitatea echilibrului. Vigoarea şi slăbiciunea sînt ambele excrescenţe anormale, nu merită nici să consumi energii nemăsurate, nici să nu le consumi, viaţa e originală, adică nici rea, nici bună : absurdă ! „Nu eram nici răi, nici buni, după cum nu eram încă în multe alte feluri. Bunătatea era flacăra care lumina cînd şi cînd întunericul din sufletul oamenilor. Era nevoie de-o torţă aprinsă ca să ne dea lumină [...], iar la lumina aceea fiinţa gînditoare putea să-şi

aleagă direcţia ca să se mişte apoi în întuneric. Puteam, astfel, să ne arătăm buni, foarte buni, veşnic buni, şi asta era esenţialul." Virtuţile umane sînt considerate iluzii, plăcute desigur, dar incapabile să înlăture întunericul, care nu are ce face cu instrumentul „de lucru" numit morală.

Conştiinţa lui Zeno se încheie printr-un sfîşietor ţipăt de durere, în care deznădejdea, lent acumulată pe parcursul cîtorva sute de pagini, inundă cu violenţă totul. Bătrînul şi neputinciosul personaj se gîndise tocmai să-i comunice medicului său, refugiat în Elveţia pe timpul ostilităţilor, că în ultima vreme şi-a recîştigat sănătatea absolută, şi anume datorită războiului care i-a favorizat nebănuit afacerile comerciale. Mina serioasă cu care vestea ne e adusă la cunoştinţă seamănă însă mai mult cu un rînjet grotesc. „Viaţa noastră de astăzi — continuă memorialistul, scurt timp după imnul închinat sănătăţii sale desăvîrşite — e contaminată de la rădăcini. Omul a luat locul arborilor şi al animalelor şi a contaminat aerul, a corupt văzduhul. Se poate întîmpla chiar şi mai rău." Mai rău înseamnă, paradoxal, nu scăderea populaţiei, presupunere pe deplin întemeiată în timp de război, ci, dimpotrivă, creşterea ei, în dauna organismelor fireşti, naive, care nu cunosc decît progresul propriului lor corp. Omul, înzestrat cu conştiinţă, „purtător de ochelari", posesor al uneltelor străine, care-l înstrăinează de lume şi de sine, devine din ce în ce mai slab şi mai viclean, îşi pierde legăturile cu solul, se asfixiază în singurătatea lui necreatoare. Legile naturale au dispărut, artificiul a generat boala, sub legea posesorului celui mai mare număr de unelte bolile şi bolnavii se înmulţesc necontenit.

Creşterea vicleniei, în pas cu slăbiciunea, a fost o caracteristică reală a lumii în care trăise Svevo. Observaţiile lui surprind viciile efective ale intelectualului burghez, acest Hamlet devitalizat, incapabil să acţioneze, conştient de boala sa şi bolnav de prea multă şi prea sterilă conştiinţă. Svevo întrezăreşte şi unele anomalii ale societăţii însăşi în care ordinea firească a lucrurilor e înlocuită de legile absurde ale celor ce posedă uneltele de producţie. El surprinde pătrunzător cîteva forme de manifestare, mecanisme şi chiar cauze ale răului, nu vede însă — eroare tipică ! — determinarea lui istorică. „Originală" i se pare viaţa ca atare şi nu viaţa în imperiul austriac, traiul tradiţionalei burghezii triestine, „pacea" şi apoi războiul acestei burghezii. Enumerîndu-le cu sutele, romancierul socoteşte absurdităţile emanaţii ale unei existenţe prin definiţie, oriunde şi oricînd „originale". Burghezul de rînd, Zeno Cosini, devine ambasador autorizat al omenirii, ca şi Leopold Bloom la Joyce. Sufletul lui e demontat cu minuţie şi pătrundere, iar concluziile extrapolate la infinit, asupra Omului. Metamorfozarea lui Zeno în eroul unui

mit cu valabilitate universală nu putea naşte decît pesimism cosmic. De aci concluzia apocaliptică a cărţii, confundînd însănătoşirea omenirii cu neantul: „Poate că datorită unei catastrofe nemaipomenite, provocată de unelte, ne vom regăsi sănătatea. Cînd gazele otrăvitoare nu vor mai fi de ajuns, un om zămislit ca toţi ceilalţi, în taina unei încăperi din lumea noastră, va inventa un exploziv formidabil, în comparaţie cu care explozivele existente astăzi vor fi socotite nişte jucării nevătămătoare. Iar un alt om, zămislit şi el ca toţi ceilalţi, dar poate mai puţin bolnav decît ceilalţi, va fura explozivul acesta şi va coborî pînă-n inima pămîntului, ca să-l pună acolo unde efectul va putea atinge suprema intensitate. Va urma o explozie uriaşă, pe care n-o va auzi nimeni, iar pămîntul, reîntors în starea lui de nebuloasă, va rătăci prin ceruri, fără paraziţi şi fără boli."

8

Expusă teoretic şi sistematic, filozofia lui Italo Svevo pare inumană, aproape insuportabilă. Noroc însă că în suflul viu al imaginilor artistice extremismul i se atenuează şi mai pierde ceva din rigiditate, noroc mai ales că romancierul găseşte soluţia de a o imuniza şi contracara. Pesimismul metafizic se umanizează la Svevo, ca la numeroşi alţi romancieri gravi ai secolului, prin ironie. Arma ironiei şi a autoironiei funcţionează şi în acest caz ca un dizolvant al disperării.

Nu este vorba, desigur, de revocarea bruscă şi lineară a sumbrelor opinii emise. Cînd se povesteşte, de exemplu, că în Anglia condamnaţii la muncă silnică sînt atîrnaţi deasupra unei roţi acţionate de apă, obligînd victima să-şi mişte picioarele într-un anumit ritm, pentru a nu fi sfărîmate, şi cînd se adaugă apoi că Zeno ca şi administratorul întreprinderii sale comerciale, Olivi, sînt de fapt amîndoi astfel agăţaţi, cu simpla deosebire că primul nu e obligat să-şi mişte picioarele („În sfîrşit, numai întîmplarea face să fii agăţat de o roată mobilă sau de una imobilă. Oricum e foarte greu să te desprinzi") — lucrurile sînt gîndite tot atît de serios ca şi în pildele anterior invocate. Cînd însă romancierul ajunge să înfăţişeze în mod concret felul lui Zeno de a munci, respectiv de a se agita într-un chip care numai a muncă nu seamănă, în biroul cumnatului său, atunci această sumbră filozofie asupra muncii fără rost şi din constrîngere, de Sisif, este şi concretizată dar şi îndulcită, iar cititorului îi vine mai degrabă să zîmbească decît să dispere.

Cel mai bun exemplu al îmblînzirii stihiilor filozofice întunecate ni-l oferă modul de asimilare a psihanalizei freudiene. Se ştie, Svevo a suferit

o influență serioasă a concepțiilor lui Sigmund Freud, ca și alți romancieri ai timpului, iar cartea sa își propune, prin chiar motivarea genezei sale, să ofere cititorului un tratat de psihanaliză aplicată. Rolul atribuit în viața omului bolii, pornirilor subconștiente, combustiunii erotice demonstrează, fără putință de tăgadă, legătura strînsă a lui Svevo cu Freud. Dar tocmai despre învățătorul său într-ale psihanalizei a spus Svevo cuvintele acestea semnificative : „Noi romancierii obișnuim să ne jucăm cu marii filozofi... Noi îi falsificăm, dar îi și umanizăm." *Umanizarea prin joc* este amendamentul esențial, pe care-l socotim necesar a-l adăuga observațiilor anterioare.

Cînd Zeno ne relatează visul său bizar în care se făcea că o mănîncă pe Carla, liniștind-o între timp pe Augusta că-i va lăsa și ei o bucățică, ne încearcă bănuiala că mostra freudiană reprezintă de fapt o parodie la teoria viselor. Coșmarul revine într-un context declarat psihanalitic, spre sfîrșitul cărții, în spiritul îndrăgitelor ei repetiții, de astă dată în legătură chiar cu mama eroului. Intenția romancierului de a împinge lucrurile la absurd nu poate să mai fie acum pusă la îndoială. La capătul tratamentului, doctorul descoperă în sfîrșit boala pacientului său, aceeași ca a bietului Oedip, diagnosticată odinioară de Sofocle, anume de a fi îndrăgostit de propria-i mamă și de a dori să-și ucidă tatăl. Complexul lui Oedip este lovitura de teatru a romanului care transformă întregul tratament într-o bufonadă, iar pe doctorul S. într-un caraghios, incapabil de a înțelege sufletul lui Zeno. Și pentru ca farsa să fie cît mai autentică, eroul comentează diagnosticul ce i-a fost tocmai încredințat astfel : „Cea mai bună dovadă că n-am suferit niciodată de boala aceea e că nu m-am vindecat de ea" (căci scoaterea la suprafață a pornirilor tenebroase din subconștient trebuia implicit să le înfrîneze).

Zeno apare și în continuare în postura lui Oedip, dar tragedia antică și motivul freudian sînt interpretate în maniera unei comedii bufe. Doctorul S. îi deconspiră groaznica taină a adîncurilor sale sufletești, faptul că el și-a urît nu doar părintele, ci și pe bătrînul Malfenti, pe care, mînat tot de ancestrala sete de răzbunare a lui Oedip, l-a și substituit propriului său tată, căsătorindu-se cu una din fetele lui. Nimic din aceste descoperiri nu poate fi luat în serios, sau aproape nimic, dovadă că pe medicul său, Zeno îl „analizează" prin analogie : „Cine știe de ce m-o fi urînd atîta ? Trebuie să fie și el tot un isteric, care — fiindcă și-a dorit zadarnic mama — se răzbună pe un nevinovat."

Psihanaliza, remarcă Zeno, seamănă cu spiritismul : cînd o începi e ca și cum ai intra într-o pădure fără să știi dacă dai acolo de un bandit sau de un prieten, și neavînd de unde ști nici măcar dacă aventura s-a terminat sau nu. Observația e și serioasă, și ironică. Dar după cum

în ședința ocultă regizată de Guido în casa Malfenti, Zeno își permisese să ia peste picior spiritismul, tot astfel el se încumetă să se poarte suficient de necuviincios chiar și față de teoria și practica preconizată de adepții doctorului Sigmund Freud. Așa se umanizează, prin joc, idei grave sau de-a dreptul periculoase : concepția bolii atotdevorante, elogiul selecției salvatoare sub legea celui mai tare — idee cu rezonanțe nietzscheene — „visul" distrugerii totale a omenirii. În toate aceste cazuri, sîmburele obscur și amenințător rămîne, dar nici substanța ironică în stare să-l neutralizeze nu lipsește. Să nu uităm faptul că Zeno este un tip de erou care nu poate și nici nu trebuie luat pînă la capăt în serios. Să nu uităm de comparația ce i se face la un moment dat cu Sancho Panza. Să nu uităm de componenta burlescă a acestui și trist, și chinuit personaj, componentă ce se exteriorizează în nenumărate notații de genul gîndului care-i vine lui Zeno odată, după părăsirea amantei sale într-o noapte furtunoasă : „Ar fi fost cu adevărat compromițător pentru mine să fiu lovit de trăsnet, la ora aceea, pe Corsia Stadion !"

9

Trecutul este pentru Svevo permanent nou, se modifică prin perspectiva anilor. Valoarea întîmplărilor prezente o măsoară capacitatea lor de a revela sub un unghi inedit sedimentările sufletești de odinioară. Facultatea prin excelență umană i se pare memoria, însușirea de a rememora mereu, mereu altfel, cele petrecute cîndva. Viața unui om se compune din amintirile lui asupra acestei vieți. Dar în jocul liber al aducerilor-aminte, timpul își pierde binecunoscutele-i caracteristici, devine reversibil, curge înspre izvoare, se dilată sau se condensează, se supune celor mai năstrușnice capricii. Conștiința, trecutul, timpul subiectiv — iată piloanele romanului analitic modern, aparent fragile, dar care au putut susține un edificiu ca al lui Marcel Proust, durat din numeroase volume.

Între poezia proustiană, de un mare rafinament estetic, și necizelata, greoaia, „barbara" proză a lui Svevo înrudirile metodologice și de substanță sînt totuși evidente. Similitudinea preferințelor estetice e împinsă pînă la detalii identice. Celebrul motiv al biscuiților „Madeleine" muiați în ceai, ca moment tainic al declanșării fluxului memoriei, îl reîntîlnim în *Conștiința lui Zeno*, tot la începutul romanului, cînd eroul își amintește țigările austriece de prin '70, vîndute în cutii de carton avînd drept marcă o pajură bicefală. „Și iată : în jurul uneia din cutiile acelea se strîng pe dată cîteva chipuri, cu anumite gesturi și trăsături, suficiente pentru a-mi sugera numele, neîndestulătoare totuși ca neașteptata noastră întîlnire să

mă emoţioneze." Povestirea îşi începe cursul sub impulsul unei amintiri oarecare, scoţînd la suprafaţă din conştiinţă alte şi alte frînturi ale trecutului, la început amestecate, apoi ordonate după principiul „amintirii în cicluri". Capitolul *Fumatul* e esenţial, pentru că prin dansul îndrăcit al ultimelor ţigări, prin trecerea de la ţigară la hotărîre şi de la hotărîre la ţigară, surprinde *caracterul eroului* — lipsit tocmai de caracter — şi pentru că, prin condiţionarea diferitelor date memorabile de cîte o „ultimă ţigară" sugerează implicit *caracterul prozei* practicate de Svevo. În acest capitol îl vedem pe Zeno adult şi copil de-a valma — în capitolul ultim el pomeneşte din nou de cum mergea la şcoală, gelos pe fratele lui mai mic cu un an, care rămînea acasă, la rîndul său gelos pe el, pentru că mergea la şcoală... La început eroul ne destăinuie bătrîneţea sa, iar la despărţire — prima faptă urîtă a copilului. Între timp am avut prilejul să cunoaştem „ciclurile" amintite — moartea tatălui, povestea căsătoriei, soţia şi amanta, povestea unei asociaţii comerciale — în care amintirile sînt grupate în jurul cîte unui nucleu tematic, sub raport temporal întretăindu-se pe mai departe liber. Biografia lui Zeno se reclădeşte în conştiinţa noastră din totalitatea acestor piese de mozaic, aşa încît — curios mecanism ! — din mărturia subiectivă, asimilată subiectiv, se obţin finalmente adevăruri incontestabil obiective.

Pînă a ajunge însă la aceste adevăruri stabile asupra lui Zeno şi a întregului său univers, ni se comunică nenumărate incertitudini, descoperim toate piedicile puse de autor în calea cunoaşterii exacte. Şi e firesc ca el să fi plasat asemenea obstacole : de vreme ce nu faptele contează, ci impresia asupra lor, nu viaţa, ci ideea pe care omul şi-o formează despre ea, nu prezentul palpabil, ci trecutul cufundat în negura aducerilor-aminte, dispar contururile fixe, se pierde stabilitatea, totul ajunge incert, amorf, ca în vis. „...Alergînd după imaginile acelea, le-am ajuns din urmă. Ştiu acuma c-au fost o simplă născocire. A născoci înseamnă însă a crea, şi nicidecum a minţi." Cu toate că, de ce n-am recunoaşte-o, Zeno minte adesea, şi nu numai pentru că vrea să ascundă adevărul, ci şi fiindcă nu-l cunoaşte. „...sînt pe cale de-a relata o poveste pe care n-o cunosc prea bine..." Sau : lucrurile „erau atît de limpezi, că nu mai înţelegeam nimic." Nu înţelege, de pildă, de ce i se spune că l-a urît pe Guido, cînd el e ferm convins că l-a iubit ? Dar ce să mai înmulţim exemplele : acest specialist al minusculelor tresăriri, modificări şi transmutări sufleteşti nu înţelege nimic din oamenii care-l înconjoară, tot aşa cum aceia nu înţeleg nimic din el. Întregul roman e o imensă comedie a erorilor, în care cele mai savante analize urmate de cele mai subtile concluzii sucombă la primul contact cu obiectul analizat. Zeno începe s-o înţeleagă pe Carla de-abia după ce a părăsit-o, şi deşi pe toţi din jurul lui îi observă pentru

a se cunoaşte pe sine, nici asupra acestui teritoriu ultraexplorat nu se poate dumiri definitiv.

Svevo este un maestru neîntrecut al nuanţelor psihologice, al trecerilor fulgerătoare dintr-o stare într-alta, de la afirmare la negare şi înapoi. Această savantă ţesătură, de o mobilitate extremă, subminează însă toate temeliile, face să dispară certitudinile, dizolvă adevărul însuşi. Este Zeno bun sau rău? Şi bun, şi rău în egală măsură, ca toţi oamenii, ne sugerează parcă autorul, după cum e şi sensibil, şi insensibil, după cum atunci cînd spune adevărul — minte, şi invers. Un caracter atît de mobil, fluid, nu mai este un caracter, ansamblul tuturor determinărilor poate uşor însemna lipsa oricărei determinări. Relativismul personajului e surprins pătrunzător, şi anume ca boală, într-o notaţie asupra artei interpretative a lui Zeno. „Chiar şi fiinţa cea mai de rînd, atunci cînd ştie ce sînt terţele, cvartele şi sextele, poate trece de la unele la altele cu aceeaşi exactitate ritmică cu care-i poate trece şi ochiul de la o culoare la alta. În ceea ce mă priveşte însă, oricare din pasajele acelea, după ce l-am executat, se lipeşte de mine şi nu mai scap de el niciodată, aşa că se insinuează în pasajul următor şi-l deformează. Pentru a pune notele la locul lor, am nevoie să-mi bat tactul cu picioarele şi cu capul, dar atunci adio naturaleţe, adio linişte, adio muzică. Muzica pe care-o execută un om echilibrat este ea însăşi ritmul pe care-l creează şi-l epuizează tot ea. Cînd voi putea realiza miracolul acesta, voi fi vindecat." Relativismului auditiv îi corespunde un relativism vizual, descris mai tîrziu, cînd eroul crede a fi descoperit „modalitatea de-a colora natura!" Doctorul îi taie însă elanul, explicîndu-i că totul se datoreşte unei iluzii a retinei, sensibilizată de nicotină (veşnicul motiv al fumatului!). „Şi era cît pe-aci să-mi scape observaţia că atunci chiar şi imaginile, pe care noi le atribuim reproducerii unor evenimente petrecute în copilăria mea, puteau fi un efect al aceleiaşi otrăviri."

Depănîndu-şi amintirile, Zeno se plînge că nu se poate exprima în obişnuitul său dialect triestin, ci trebuie să folosească limba literară — ori „fiecare cuvînt toscan care iese din gura noastră e o minciună." O confesiune făcută în italieneşte nu poate fi nici completă, nici sinceră! Notaţia aparţine unui autor învinuit de puriştii pentru folosirea frecventă a elementelor slave, sau criticat pentru influenţele prea evident germane, unui autor care n-a urmărit „stilul frumos" al unora dintre confraţii săi. Acum ne interesează însă nu polemicile în jurul unui scriitor italian, structural germanic şi popularizat de francezi, ci accentul polemic de principiu al frazelor citate. „Toscana" înseamnă aici estetica nisipurilor veşnic mişcătoare, a aproximaţiilor nesfîrşite, eşuînd uşor în „minciună". Svevo este de bună seamă convins că sufletul complex al personajului modern

nu poate fi analizat decît prin asemenea aproximaţii, asumîndu-şi riscul neadevărului. Dar oare ironia la adresa „limbii" folosite de eroul său nu trădează şi neliniştea romancierului care îşi dă seama că arta începe să se întemeieze pe nisipuri mişcătoare ? !

10

Analizînd comportarea unei muşte, Zeno constată că, lovită, insecta acţionează sub impulsul a două erori : nu ştie de unde-i vine durerea şi crede că sănătatea este un bun al tuturora, ce trebuie neapărat să se întoarcă atunci cînd ne-a părăsit. În ceea ce-l priveşte pe eroul nostru, nici el nu cunoaşte exact izvorul suferinţelor sale, în schimb a pierdut definitiv speranţa revenirii la normal. Această luciditate amară i-a insuflat-o autorul, într-un moment istoric în care criza conştiinţei burgheze se dovedea din ce în ce mai categoric ireversibilă. Vremea certitudinilor a trecut, îndoiala a atacat temeliile înseşi. Intelectualului viguros i-a luat locul o gînditoare şi cuvîntătoare, mortal rănită *muscă*.

Zeno Cosini se numără printre acele personaje, tot mai răspîndite în literatura epică, dramaturgia şi cinematografia occidentală, la care rafinamentul se confundă cu grosolănia, fineţea — cu platitudinea, omul — cu insecta. Cauza ultimă a paradoxalei suprapuneri o descoperim în individualismul acestor fiinţe. Adînc şi sincer îndurerat de iminenţa propriei dispariţii, omul-muscă asistă impasibil la dramele celorlalţi, atunci cînd nu le declanşează chiar el în căutarea unei alinări efemere. Pe copii „merită să-i faci să sufere, cruţîndu-l pe adult de o mare plictiseală", se gîndeşte Zeno-tatăl, ilustrînd prin reluarea răsturnată a motivului clasic — criteriul suprem al omeniei la Dostoievski — distanţa enormă care-l desparte de Ivan Karamazov. Nu, pe Zeno nu-l mai frămîntă marile întrebări ale condiţiei umane, ci doar propria sa, precară şi meschină, condiţie. Oricîte nuanţe subtile ar adăuga de aceea introspecţiei sale, ea se receptează în cele din urmă ca un scîncet inform. „Indiferentul", „străinul" nu poate scăpa nici în cazul de faţă de blestemul ce-l pîndeşte pe oricine se vrea păstrat intelectual autentic în afara unor coordonate morale obligatorii.

Zeno Cosini suferă cu adevărat, şi poate trezi în sufletul mult mai larg al cititorului compasiunea încercată, în alte împrejurări, faţă de eroi de-ai lui Kafka, Joyce, Camus sau Beckett. Compasiunea lui se adresează însă unui nevertebrat, unei insecte. Şi pînă la urmă acest cititor plin de înţelegere se va putea reţine cu greu de a exclama, aşa cum îi venise de atîtea ori dînd peste personaje recuperate prin sterilele

lor frămîntări în regnul zoologic : cei incapabili de viață să nu stingherească mersul înainte al vieții !

Cartea lui Italo Svevo va constitui, alături de alte cîteva mărturii de prim rang ale acestui început de secol, un curios document arheologic pentru cei ce vor fi uitat, să sperăm, bolile și bolnavii descriși aci. Ea va rămîne însă, totodată, mărturia unui mare artist psiholog, care din alte bube, mucegaiuri și noroi, iscat-a frumuseți și prețuri noi.

Prin forța magică a cuvîntului, romancierului i s-a împlinit visul zadarnic rîvnit de eroul său : a dobîndit „trandafiri de mai în plină iarnă".

ION IANOȘI

1.

PREFAŢĂ

EU SÎNT DOCTORUL ACELA despre care, în romanul de faţă, se vorbeşte uneori în cuvinte puţin măgulitoare. Cine se pricepe la psihanaliză ştie de unde provine antipatia pe care-o nutreşte pacientul faţă de mine.

Nu voi vorbi aici de psihanaliză, pentru că în paginile următoare se vorbeşte chiar prea mult. Trebuie să-mi cer iertare că mi-am îndemnat pacientul să-şi scrie autobiografia ; cei ce studiază psihanaliza vor strîmba din nas în faţa unei asemenea noutăţi. Dar era bătrîn şi eu speram că, de-a lungul unei reevocări de felul acesta, trecutul îşi va recăpăta vigoarea, că autobiografia va fi un minunat preludiu la psihanaliză. Ideea mi se pare bună încă şi astăzi, pentru că a dat rezultate neaşteptate şi care ar fi fost şi mai spectaculoase dacă bolnavul nu s-ar fi sustras de la tratament tocmai cînd lucrurile mergeau mai bine, răpindu-mi roadele îndelungatei şi sîrguitoarei analize a acestor memorii.

Le public din răzbunare şi sper că n-o să-i facă plăcere. Să afle totuşi că sînt gata să împart cu el frumoasele onorarii pe care mi le va aduce publicarea lor, dar numai cu condiţia să reînceapă tratamentul. Părea atît de dornic să se cunoască ! Dacă ar şti cîte surprize pot rezulta din studiul critic al atîtor adevăruri şi al atîtor minciuni pe care le-a adunat aici !...

Doctor S.

2.

PREAMBUL

SĂ-MI PRIVESC COPILĂRIA ? Mai mult de cinci decenii mă despart de ea, şi poate că ochii mei de prezbit ar izbuti totuşi s-o vadă dacă lumina pe care-o împrăştie încă nu s-ar împiedica de obstacole de tot felul, adevărate piscuri înalte : anii mei şi cîteva anumite ore din viaţa mea.

Doctorul mi-a recomandat să nu mă încăpăţînez a privi atît de departe. Chiar şi întîmplările recente sînt preţioase pentru el, şi mai cu seamă divagaţiile închipuirii şi ceea ce am visat cu o noapte înainte. Dar puţină ordine tot trebuie să existe, şi ca să încep *ab ovo*, de îndată ce l-am părăsit pe doctor, care va pleca într-una din zilele acestea şi pentru multă vreme din Trieste, am cumpărat şi am citit un tratat de psihanaliză din simpla dorinţă de a-i uşura sarcina. Nu e greu de înţeles, ci numai foarte plictisitor.

După-masă, aşezat comod într-un fotoliu gen Club, iau în mînă un creion şi o bucată de hîrtie. Fruntea mi-e netedă deoarece am eliminat din minte orice efort. Propriul meu gînd îmi apare izolat de mine. Îl văd. Se înalţă, coboară... Dar e singura lui activitate. Şi ca să-i aduc aminte că el e gîndul şi că ar fi de datoria lui să se manifeste, pun mîna pe creion. Şi iată că fruntea mi se încreţeşte, căci fiecare cuvînt e alcătuit dintr-o mulţime de litere, iar prezentul, imperios, răsare şi întunecă trecutul.

Ieri m-am străduit să ating o desăvîrşită uitare de sine. Experienţa s-a sfîrşit cu un somn adînc, şi drept rezultat m-am ales doar cu o odihnă deplină şi cu senzaţia curioasă de a fi văzut, în timpul acelui somn, un lucru important. Dar l-am uitat, l-am pierdut pentru totdeauna.

Cu tot creionul pe care-l am în mînă, rămîn treaz, astăzi. Văd, întrevăd unele imagini ciudate care nu pot avea nici o legătură cu trecutul meu : o locomotivă care pufăie pe o

pantă, trăgînd după ea nenumărate vagoane ; cine ştie de unde vine, şi unde se duce, şi cum de-a nimerit acum aici !

Pe jumătate adormit, îmi aduc aminte că tratatul meu susţine că datorită acestui sistem poţi ajunge să-ţi aminteşti de prima copilărie, de vremea cînd erai în faşă. Şi văd numaidecît un copil în faşă, dar de ce trebuie să fiu eu acela ? Nu-mi seamănă de loc şi cred, dimpotrivă, că e pruncul născut de cumnată-mea acum cîteva săptămîni şi care ne-a fost înfăţişat ca un adevărat miracol fiindcă are mîinile atît de mici şi ochii atît de mari. Biet copil ! Nici gînd să-mi aminteşti de copilăria mea ! Nu găsesc nici măcar calea de-a te preveni, pe tine, care-ţi trăieşti copilăria acum, de importanţa de-a ţi-o aduce aminte, întru folosul inteligenţei şi al sănătăţii tale. Cînd vei ajunge să înţelegi c-ar fi bine să-ţi poţi reaminti viaţa, chiar şi partea aceea din ea, mare, care te va scîrbi ? Între timp, inconştient, îţi cercetezi micul tău organism în căutarea plăcerii, şi minunatele tale descoperiri te vor îndruma spre durerea şi boala la care te vor împinge chiar şi cei ce n-ar voi asemenea lucru. Ce-i de făcut ? E cu neputinţă să-ţi ocrotească cineva leagănul. În trupul tău — copile ! — stă gata să se producă o combinaţie misterioasă. Fiecare minut care trece aruncă în el un reactiv. Ai prea multe probabilităţi de boală în faţă, deoarece nu toate clipele tale pot fi neîntinate. Şi pe urmă — copile ! — eşti înrudit cu o seamă de oameni pe care-i cunosc. Clipele care trec acuma pot fi neîntinate chiar, e sigur însă că nu tot aşa au fost nenumăratele secole care te-au pregătit.

Iată-mă foarte departe de imaginile care preced somnul. Mîine voi încerca din nou.

3.

FUMATUL

DOCTORUL CU CARE-AM VORBIT despre lucrurile astea m-a sfătuit să-mi încep lucrarea cu o analiză istorică a înclinației mele spre tutun.

— Scrie! Scrie! Şi-ai să vezi cum ai s-ajungi să te cunoşti de bine.

Cred însă că despre fumat pot scrie şi aici, la masă, fără să mă mai duc să visez în fotoliu. Nu ştiu cum să încep şi chem în ajutor ţigările atît de asemănătoare, toate, cu cea pe care-o am acum în mînă.

Azi descopăr pe neaşteptate un lucru de care nu-mi mai aminteam. Nu mai există în comerţ ţigări dintr-acelea pe care le-am fumat pentru prima oară. În jurul lui '70 se găseau în Austria nişte ţigări care se vindeau în cutii de carton avînd drept marcă pajura bicefală. Şi iată: în jurul uneia din cutiile acelea se strîng pe dată cîteva chipuri, cu anumite gesturi şi trăsături, suficiente pentru a-mi sugera numele, neîndestulătoare totuşi ca neaşteptata noastră întîlnire să mă emoţioneze. Încerc să obţin ceva mai mult şi mă aşez în fotoliu; chipurile pălesc şi în locul lor apar nişte măscărici care-şi bat joc de mine. Mă întorc, descurajat, la masă.

Una din figuri, cu o voce cam răguşită, era Giuseppe, un băieţaş de vîrsta mea, iar alta, fratele meu, cu un an mai mic decît mine şi mort de multă vreme. Se pare că Giuseppe primea mulţi bani de la taică-său şi ne dăruia şi nouă din ţigările acelea. Dar sînt sigur că fratelui meu îi dădea mai multe decît mie. De unde şi nevoia de a-mi procura altele singur. Aşa s-a făcut c-am început să fur. Vara, tata îşi lăsa vesta, în buzunarul căreia avea întotdeauna ceva mărunţiş, pe un scaun din sufragerie; îmi făceam rost de cei zece gologani necesari achiziţionării preţioasei cutiuţe şi fumam una după alta cele zece ţigări pe care le conţinea, pentru a nu

păstra prea multă vreme asupră-mi roadele compromițătoare ale furtului.

Toate acestea zăceau în conștiința mea, la îndemînă. Dar au ieșit la suprafață abia acum, deoarece înainte nu știam c-ar putea avea vreo importanță. Iată că am consemnat originea urîtului obicei de-a fuma și (cine știe ?) poate că m-am și vindecat de el. Cu toate acestea, ca să încerc, aprind o ultimă țigară și poate c-am s-o arunc numaidecît, dezgustat.

Mi-aduc apoi aminte că într-o zi tata m-a surprins cu vesta lui în mînă. Eu, cu o neruşinare de care acuma n-aș mai fi capabil și care mă dezgustă încă și astăzi (cine știe dacă asemenea dezgust nu are o mare importanță în tratamentul meu !) i-am răspuns că-mi venise ideea să-i număr nasturii. Tata a început să rîdă de aceste înclinații ale mele spre matematici sau spre croitorie și n-a băgat de seamă că eram cu degetele în buzunarul vestei. Spre onoarea mea, pot să afirm că hohotul acela de rîs, închinat inocenței mele atunci cînd nici nu mai exista, a fost de-ajuns ca să mă împiedice să mai fur vreodată. Adică... am mai furat și după aceea, dar fără s-o știu. Tata lăsa prin casă, pe marginea meselor sau a bufetelor, într-un echilibru nestabil, țigări virginia fumate numai pe jumătate. Credeam că așa făcea el cînd își arunca țigările și mai credeam și că bătrîna noastră servitoare, Catina, le zvîrlea la gunoi. Mă duceam să le fumez pe ascuns. Actul prin care mi le însușeam era însoțit de un sentiment de repulsie, știind cît rău aveau să-mi facă. Le fumam apoi pînă ce fruntea mi se acoperea de o sudoare rece, iar stomacul mi se întorcea pe dos. Nu s-ar putea spune c-aș fi fost un copil lipsit de energie.

Îmi amintesc foarte bine cum m-a vindecat tata și de obiceiul acesta. Într-o zi de vară mă întorsesem acasă dintr-o excursie școlară, obosit și lac de transpirație. Mama mă ajutase să mă dezbrac și, înfășurîndu-mă într-un halat de baie, mă pusese să dorm pe sofaua unde stătea și ea, ocupată cu nu știu ce lucru de mînă. Eram gata s-adorm, dar aveam încă ochii plini de soare și conștiința nu se îndura să mă părăsească. Bucuria care, la vîrsta aceea, se îmbină cu odihna după o mare oboseală, o simt prezentă, ca o imagine de sine stătătoare, atît de prezentă, de parcă m-aș afla și acuma acolo, alături de ființa aceea iubită care nu mai există.

Mi-aduc aminte de camera mare și răcoroasă unde ne jucam noi, copiii, și care acuma, în vremurile acestea zgîrcite cu spațiul, e împărțită în două. În scena amintită fratele meu nu apare, lucru care mă miră, deoarece am impresia că trebuie să fi fost și el în excursie, și-apoi ar fi trebuit să împartă și el odihna cu mine. Să fi dormit la celălalt capăt al uriașei sofale ? Mă uit spre locul acela, dar mi se pare că-i gol. Nu mă văd decît pe mine, bucuria odihnei, pe mama, apoi pe tata ale cărui cuvinte le mai aud încă. Intrase în cameră, dar nu mă văzuse imediat, pentru că rostise cu glas tare :

— Maria !

Mama, cu un gest însoțit de un ușor sunet labial, arătă spre mine, crezîndu-mă cufundat în apele somnului, în care eu, dimpotrivă, înotam pe deplin conștient. Îmi plăcea însă atît de mult să-l văd pe tata pus în situația de-a se arăta prevenitor față de mine, că nu m-am mișcat.

Tata, cu vocea scăzută, începu să se plîngă :

— Am impresia că înnebunesc. Sînt aproape sigur că acum o jumătate de oră am lăsat pe bufetul de dincolo un capăt de țigară, iar acum nu-l mai găsesc. Stau mai rău ca de obicei. Uit unde pun lucrurile.

Tot cu glas scăzut, dar care trăda o veselie reținută numai de teama de-a nu mă trezi, mama răspunse :

— Totuși, după-amiază n-a intrat nimeni dincolo.

Tata șopti :

— Tocmai fiindcă știu și eu asta, simt că înnebunesc.

Se întoarse și ieși.

Deschisei ochii pe jumătate și mă uitai la mama. Reîncepuse lucrul, dar continua să surîdă. Nu credea, bineînțeles, că tata era pe punctul de-a înnebuni dacă surîdea astfel auzindu-i temerile. Surîsul acela mi-a rămas atît de adînc întipărit în memorie, încît mi-am amintit de el numaidecît, regăsindu-l într-o zi pe buzele soției mele.

Nu lipsa de bani a făcut, mai pe urmă, ca satisfacerea viciului meu să devină un lucru anevoios, dar opreliștile au sfîrșit prin a-l atîța.

Mi-aduc aminte că am fumat mult, ascuns prin toate ungherele posibile. Și fiindcă după asta urma o puternică greață fizică, mi-amintesc cum am stat o dată, mai bine de-o jumătate de oră, într-o pivniță întunecoasă împreună cu alți doi copii, despre care memoria mea nu păstrează nimic alt-

ceva în afară de aspectul copilăresc al hainelor : două perechi de pantaloni scurți, care stau în picioare, deoarece în ei a fost cîte un trup pe care timpul l-a eliminat. Aveam o groază de țigări și voiam să știm care din noi va fuma mai multe în cel mai scurt timp. Am învins, și mi-am ascuns eroic indispoziția care mă cuprinsese în urma acelei ciudate îndeletniciri. Am ieșit apoi la soare și la aer. Am fost nevoit să închid ochii, ca să nu cad jos, amețit. Mi-am revenit și am început să mă laud cu victoria. Unul dintre cei doi omuleți mi-a spus atunci :

— Nu-mi pare rău c-am pierdut, fiindcă eu fumez numai cît îmi trebuie.

Mi-aduc aminte de cuvintele acestea sănătoase, dar nu și de mutrișoara, fără îndoială sănătoasă și ea, care trebuie să se fi întors în clipa aceea către mine.

Dar pe atunci nu știam dacă îndrăgeam sau uram țigările, mirosul lor și dispoziția pe care mi-o dădea nicotina. Cînd am aflat că le urăsc a fost și mai rău. Și am aflat-o pe la vreo douăzeci de ani. Am suferit atunci timp de cîteva săptămîni de o violentă durere de gît, însoțită de febră. Doctorul mi-a prescris să stau în pat, interzicîndu-mi fumatul în mod absolut... Mi-aduc aminte de cuvîntul acesta : *absolut !* M-a rănit, iar febra i-a dat culoare : un vid imens și nimic care să poată rezista acelei presiuni enorme ce se produce imediat în jurul unui vid.

După ce plecă doctorul, tata (mama murise de mulți ani), cu o cogeamite țigară în gură, mai rămase cîtva timp să-mi țină de urît. Cînd să plece, după ce-și trecu ușurel mîna peste fruntea mea încinsă, îmi spuse :

— Nici o țigară, bagă de seamă !

Mă cuprinse o imensă neliniște. Îmi spusei : „Deoarece îmi face rău, nu voi mai fuma niciodată, dar înainte de asta vreau s-o mai fac o dată, pentru ultima oară". Am aprins o țigară și m-am simțit eliberat pe dată de starea aceea de neliniște, deși febra trebuie să fi crescut și cu toate că, ori de cîte ori trăgeam din țigară, simțeam o arsură în amigdale, de parcă le-ar fi atins cineva cu un cărbune aprins. Am terminat țigara cu grija cu care se îndeplinește un ritual. Și, suferind îngrozitor de fiecare dată, am fumat multe altele în timpul bolii. Tata venea și pleca, veșnic cu țigara în gură, spunîndu-mi :

— Bravo! Încă vreo cîteva zile de abstinenţă şi te faci bine!

Era de-ajuns fraza aceasta ca să doresc din toată inima să plece repede, repede, pentru a-mi putea fuma ţigara. Mă prefăceam chiar că dorm, ca să-l silesc să plece cît mai curînd.

Boala îmi făcu rost de cel de-al doilea din neajunsurile mele: efortul de-a scăpa de primul. În cele din urmă, ajunsei să-mi petrec zilele numai fumînd şi luînd hotărîrea de-a nu mai fuma, şi, ca să spun totul imediat, acum le petrec uneori tot aşa. Dansul îndrăcit al ultimelor ţigări, început pe cînd aveam douăzeci de ani, continuă încă. Hotărîrea e mai puţin categorică, iar slăbiciunea mea află în bătrînul meu suflet mai multă îndurare. Cînd eşti bătrîn, surîzi cînd te gîndeşti la viaţă şi la tot ceea ce-ţi oferă ea. Pot chiar să afirm că de cîtva timp fumez tot mai multe ţigări... care nu sînt cele din urmă.

Pe pagina de gardă a unui dicţionar găsesc această însemnare a mea, scrisă cu litere frumoase şi împodobită cu o vignetă:

„Azi, 2 februarie, trec de la facultatea de drept la cea de chimie. Ultima ţigară!"

Era o ultimă ţigară foarte importantă. Mi-aduc aminte de toate speranţele care-o însoţiseră. Mă înfuriasem pe dreptul canonic, care mi se părea atît de străin de viaţă, şi alergasem spre ştiinţă, care e însăşi viaţa, deşi concentrată într-o eprubetă. Acea ultimă ţigară însemna tocmai dorinţa mea de activitate (fie şi manuală) şi de gîndire senină, sobră şi serioasă.

Pentru a scăpa de lanţul combinaţiilor carbonului în care nu credeam, m-am întors la drept. Din păcate! A fost o eroare, marcată şi ea de-o ultimă ţigară, a cărei dată o găsesc înregistrată pe o carte. Şi-a avut şi aceasta importanţă ei şi m-am resemnat să mă întorc la acele lucruri complicate legate de „al meu, al tău şi al său" cu cele mai bune intenţii, sfărîmînd în cele din urmă lanţurile carbonului. Mă arătasem destul de puţin apt pentru chimie şi datorită lipsei mele de îndemînare. Şi cum aş fi putut s-o am, cînd continuam să fumez ca un turc?

Acum, că am ajuns aici, în situaţia de-a mă analiza, mă cuprinde o îndoială: poate că ţigările mi-au plăcut atît de mult numai ca să pot arunca asupra lor vina incapacităţii

mele. Cine ştie dacă, lăsîndu-mă de fumat, aş fi devenit omul acela ideal şi tare pe care-l visam ? Poate că tocmai o asemenea îndoială m-a legat de viciul meu, căci e destul de comod să trăieşti crezîndu-te un om mare, un om mare în stare latentă. Formulez o asemenea ipoteză pentru a da o explicaţie slăbiciunii mele din tinereţe, dar fără a fi pe deplin convins. Acum, cînd sînt bătrîn şi cînd nimeni nu mai cere nimic de la mine, trec tot timpul de la ţigară la hotărîre, şi de la hotărîre la ţigară. Ce însemnătate mai pot avea astăzi hotărîrile mele ? Dorinţa de-a muri sănătos după ce-am trăit toată viaţa bolnav, aidoma bătrînului doctor din comedia lui Goldoni ?

O dată, pe cînd eram student şi mi-am schimbat locuinţa, a trebuit să tapetez pereţii pe cheltuiala mea, fiindcă-i acoperisem de date. Şi probabil că părăseam camera aceea tocmai pentru că devenise cimitirul frumoaselor mele hotărîri. Şi nu mai credeam cu putinţă să-mi formulez în acel loc şi altele.

Cred că ţigara are un gust mai bun atunci cînd e ultima. Chiar şi celelalte au un gust al lor special, dar mai puţin bun. Cea din urmă îşi capătă savoarea din sentimentul victoriei asupra ta însuţi şi din speranţa unui viitor plin de forţă şi de sănătate. Celelalte îşi au şi ele importanţa lor pentru că, aprinzîndu-le, îţi afirmi propria libertate, iar viitorul plin de forţă şi de sănătate rămîne şi el, dar se amînă pentru ceva mai tîrziu.

Datele de pe pereţii camerei mele erau scrise în cele mai felurite culori, şi chiar în ulei. Hotărîrea, reizvorîtă din credinţa cea mai sinceră, îşi găsea expresia potrivită în intensitatea culorii care trebuia s-o facă să pălească pe cea dedicată hotărîrii anterioare. Prefer anumite date din pricina corespondenţei cifrelor. Din secolul trecut îmi amintesc o dată care mi s-a părut că trebuia să pecetluiască pentru vecie sicriul în care voiam să-mi închid viciul : „A noua zi din luna a noua a anului 1899 !“ Semnificativă, nu-i aşa ? Secolul cel nou mi-a pus la îndemînă date de o muzicalitate cu totul diferită : „Prima zi, din prima lună a anului 1901“. Mai am şi acum credinţa că, dacă s-ar putea repeta data aceasta, aş fi în stare să încep o viaţă nouă.

Dar calendarul nu duce lipsă de date şi, cu un pic de imaginaţie, fiecare din ele s-ar putea adapta unei hotărîri lăudabile. Mi-aduc aminte, deoarece mi se părea că ar închide

în ea un imperativ mai mult decît categoric, de următoarea : „A treia zi a lunii a şasea a anului 1912, orele 24". Suna ca şi cum fiecare cifră ar fi anunţat dublarea mizei.

Anul 1913 îmi aduse o clipă de şovăială. Lipsea luna a treisprezecea pentru a o pune de acord cu anul. Dar să nu credeţi că e nevoie de atîtea acorduri într-o dată pentru a da însemnătatea cuvenită unei ultime ţigări ! Multe din datele pe care le găsesc notate pe cărţile sau pe tablourile mele preferate frapează prin lipsa lor de simetrie. De pildă : „Ziua a treia, din luna a doua a anului 1905, orele şase !" Există şi aici un ritm, dacă te gîndeşti bine, deoarece fiecare cifră luată în parte înseamnă negaţia celei precedente. Multe evenimente, ba chiar toate, începînd de la moartea papii Pius al IX-lea şi pînă la naşterea fiului meu, mi se par demne de-a fi sărbătorite prin mijlocirea veşnicei, neînduplecatei mele hotărîri. Toţi membrii familiei se minunează de memoria mea cînd e vorba de aniversările noastre, triste sau vesele, şi pun asta pe seama inimii mele bune !

Pentru a-i diminua aparenţa de neghiobie, am încercat să dau un conţinut filozofic maladiei celei din urmă ţigări. Spui, luînd o superbă atitudine : „Niciodată !" Dar ce se întîmplă cu atitudinea, dacă-ţi respecţi promisiunea ? Nu poţi avea asemenea atitudine decît atunci cînd trebuie să-ţi reînnoieşti hotărîrea. Şi-apoi timpul, pentru mine, nu e lucrul acela de neconceput, care nu se opreşte niciodată. După mine, dar numai după mine, el este reversibil.

Boala e o convingere, iar eu m-am născut cu această convingere. De cea de la douăzeci de ani nu mi-aş mai aminti mare lucru dacă nu i-aş fi vorbit pe atunci despre ea unui medic. E ciudat că îţi aminteşti mult mai bine de cuvintele pe care le-ai rostit decît de sentimentele care n-au reuşit să te emoţioneze prea mult.

Mă dusesem la medicul acela deoarece mi se spusese că vindecă bolile de nervi cu ajutorul electricităţii. Mi-am închipuit c-aş putea dobîndi, cu ajutorul electricităţii, forţa de care aveam nevoie pentru a mă lăsa de fumat.

Doctorul avea un pîntec enorm şi respiraţia lui de astmatic întovărăşea ţăcănitul aparatului electric pe care îl pusese în funcţiune chiar de la prima şedinţă şi care mă deziluzionase, deoarece mă aşteptasem ca doctorul, examinîndu-mă, să des-

copere otrava care-mi pîngărea sîngele. În loc de asta, declară că mă găseşte absolut normal dar, deoarece mă plîngeam că diger şi că dorm prost, fu de părere că stomacul meu duce lipsă de acizi şi că mişcarea peristaltică (repetă cuvîntul de atîtea ori, că nu l-am mai putut uita) e destul de slabă. Ba îmi dădu chiar să şi beau un anumit acid care m-a nenorocit, fiindcă de atunci sufăr de hiperaciditate.

Cînd am înţeles că singur nu va ajunge niciodată să descopere nicotina din sîngele meu, am vrut să-i vin în ajutor şi mi-am exprimat bănuiala că indispoziţia mea ar putea fi pusă şi pe seama acesteia. Ridică din umerii lui largi, cu oarecare greutate :

— Mişcare peristaltică... acid... nici vorbă de nicotină !

Au urmat apoi şaptezeci de aplicaţii electrice şi ar fi continuat pînă în ziua de azi dacă eu n-aş fi socotit că-mi erau de ajuns. Departe de-a mă aştepta la vreun miracol, mă duceam la şedinţele acelea în speranţa că-l voi convinge pe doctor să-mi interzică fumatul. Cine ştie ce întorsătură ar fi luat lucrurile dacă aş fi fost întărit în hotărîrile mele de-o asemenea interdicţie !

Iată acum descrierea bolii mele, aşa cum i-am făcut-o doctorului : „Nu pot studia şi, chiar în puţinele seri cînd mă culc devreme, nu adorm pînă ce nu aud primele dangăte ale clopotelor. Iată motivul pentru care şovăi, nehotărît, între drept şi chimie, deoarece amîndouă aceste discipline reclamă o activitate legată de o oră fixă, în timp ce eu nu ştiu niciodată la ce oră o să mă pot scula."

— Electricitatea vindecă orice insomnie, rosti sentenţios Esculap, cu ochii aţintiţi mai mult la ceas decît la pacient.

Am ajuns să vorbesc cu el ca şi cum ar fi putut pricepe psihanaliza pe care, plin de timiditate, o preconizam. I-am povestit şi despre neajunsurile mele în ceea ce privea femeile. Una singură nu-mi ajungea, şi nici măcar mai multe. Le doream pe toate ! Pe stradă eram îngrozitor de agitat ; de îndată ce treceau pe lîngă mine, toate femeile erau ale mele. Le priveam cu insolenţă din nevoia de-a mă simţi brutal. Le dezbrăcam în gînd, lăsîndu-le numai încălţămintea, apoi le luam în braţe şi nu le părăseam decît atunci cînd aveam deplina siguranţă că le cunosc bine de tot.

Sinceritate şi trudă zadarnică ! Doctorul începea să gîfîie :

— Sper din toată inima că aplicaţiile electrice nu vă vor vindeca de-o asemenea boală. Asta ar mai lipsi ! Nu m-aş mai atinge în viaţa mea de-un Rumkorff dac-ar trebui să mă tem de-o consecinţă de felul ăsta.

Îmi povesti apoi o anecdotă pe care-o găsea grozav de amuzantă. Un bolnav care suferea de aceeaşi boală ca şi mine s-a dus la un medic celebru, rugîndu-l să-l vindece, iar medicul, reuşind să-l vindece în mod definitiv, a fost nevoit să emigreze, căci altfel pacientul l-ar fi jupuit de viu.

— Excitaţia asta a mea nu spune nimic bun ! urlam eu. E din cauza otrăvii care-mi aprinde sîngele.

Doctorul murmura plin de mîhnire :

— Nimeni nu-i mulţumit niciodată cu soarta lui !

Şi numai în scopul de a-l convinge am făcut exact ceea ce el nu voia să fac şi am început să-mi studiez boala, adunînd toate simptomele : — Distracţia ! chiar şi asta mă împiedica să studiez. Eram la Graz şi mă pregăteam pentru primul examen la facultate, după ce-mi notasem cu cea mai mare atenţie lucrările de care aveam nevoie pînă la ultimul examen. Se întîmplă însă ca numai cu cîteva zile înainte de data examenului să descopăr că studiasem nişte probleme de care urma să am nevoie abia după cîţiva ani. Aşa c-am fost nevoit să-mi amîn examenul. E drept că studiasem destul de superficial chiar şi problemele acelea din pricina unei fete din vecinătate care, de altfel, nu făcea decît să cocheteze cu mine într-un mod destul de neruşinat. Cînd se arăta la fereastră, nici nu mai vedeam textul pe care-l aveam în faţă. Nu-i un imbecil cel care-şi pierde timpul c-o asemenea treabă ? Mi-aduc aminte de feţişoara mică şi albă a fetei de la fereastră : ovală, încadrată de nişte zulufi diafani, de un blond arămiu. Mă uitam la ea şi visam să strivesc albul şi galbenul acela roşcat pe perna mea.

Esculap murmură :

— Cochetăria asta denotă întotdeauna ceva bun. La vîrsta mea n-o să mai cochetezi.

Astăzi ştiu cu certitudine că doctorul n-avea nici cea mai mică idee despre ceea ce înseamnă a cocheta. Am cincizeci şi şapte de ani şi sînt sigur că, dacă nu mă las de fumat sau dacă psihanaliza nu mă vindecă, ultima mea privire de pe patul de moarte va exprima dorinţa pe care-o voi încerca

pentru infirmieră, în caz că aceasta nu va fi nevastă-mea şi în caz că nevastă-mea va tolera ca aceasta să fie frumoasă!

Am fost sincer ca la spovedanie: mie femeia nu-mi plăcea în totalitatea ei, ci... pe porţiuni. La toate îmi plăceau picioarele, dacă erau încălţate cu gust, la multe gîtul subţire, ba chiar şi cîte unul viguros, şi sînul, dacă era mic, mic. Şi aş fi continuat enumerarea părţilor anatomice ale femeii, dar doctorul mă întrerupse:

— Părţile astea alcătuiesc o femeie întreagă.

Rostii atunci un mare adevăr:

— Dragostea sănătoasă e cea care îmbrăţişează o singură femeie, şi în întregime, inclusiv caracterul şi inteligenţa ei.

Pînă atunci nu cunoscusem, bineînţeles, o asemenea dragoste, iar cînd am întîlnit-o nu mi-a adus nici ea vindecarea, dar e important pentru mine să-mi amintesc că-mi aflasem boala acolo unde un savant vedea sănătate şi că diagnosticul meu s-a dovedit după aceea adevărat.

Omul care să mă înţeleagă cel mai bine atît pe mine, cît şi boala mea, l-am găsit în persoana unui prieten care nu era medic. N-am tras cine ştie ce folos din asta, dar a însemnat în viaţa mea o notă nouă, al cărei ecou mai vibrează şi acum.

Prietenul meu era un domn bogat care-şi înfrumuseţa ceasurile de răgaz cu studii şi cu lucrări literare. Avea mult mai mult meşteşug la vorbă decît la scris, aşa că lumea n-avea de unde şti cît de bun literat era. Era foarte gras şi cînd l-am cunoscut făcea tocmai, cu o mare energie, o cură de slăbire. Şi numai în cîteva zile ajunsese la un asemenea rezultat, încît toţi cunoscuţii îl opreau pe stradă în speranţa că se vor putea bucura şi mai mult de propria lor sănătate alături de el, un bolnav. Am început să-l invidiez deoarece reuşea să facă ceea ce-şi punea în gînd, şi nu m-am mai despărţit de el cît timp a durat cura. Îmi dădea voie să pun mîna pe burta lui, care scădea în fiecare zi, iar eu, plin de răutate din pricina invidiei, vrînd să-i zădărnicesc hotărîrea, îi spuneam:

— Şi după ce termini cura, ce-o să faci cu toată pielea asta?

Cu un calm desăvîrşit, care punea o notă comică pe chipu-i emaciat, răspunse:

— Peste două zile încep masajul.

Cura aceasta fusese studiată în absolut toate amănuntele şi puteai fi sigur c-avea s-o ducă la îndeplinire punct cu punct.

Am căpătat astfel o mare încredere în el şi i-am descris boala de care sufeream. Îmi aduc aminte şi de descrierea aceasta. I-am explicat că mi se părea mai uşor să nu mănînc de trei ori pe zi decît să nu fumez nenumăratele ţigări pentru care ar fi fost necesar să iau aceeaşi obositoare hotărîre în fiecare clipă. Cu mintea preocupată de-o asemenea hotărîre nu mai ai timp şi pentru altceva, căci numai Iuliu Cezar putea face mai multe lucruri deodată. Şi e foarte bine că nimeni nu-mi cere să lucrez atîta timp cît trăieşte administratorul meu, Olivi, dar cum se poate oare ca o fiinţă ca mine să nu poată face altceva pe lumea asta decît să viseze şi să scîrţîie din vioară, deşi nu are nici o aptitudine pentru asta ?

Bărbatul acela voinic, pirpiriu acuma, nu mi-a răspuns imediat. Era un om metodic şi s-a gîndit mai întîi îndelung. Apoi, cu aerul doctoral pe care i-l conferea marea lui superioritate în problemă, a început să-mi explice că adevărata mea boală era hotărîrea şi nu ţigara. Trebuia să fac încercarea de-a mă dezbăra de viciu fără a mai lua vreo hotărîre. În mine — după părerea lui — se formaseră, în decursul anilor, două fiinţe, dintre care una comanda, în timp ce a doua nu era decît un sclav care, de îndată ce nu mai era supravegheat cum trebuie, se opunea, din dragoste pentru libertate, voinţei stăpînului. Aşa că era nevoie să-i dau libertate deplină, iar în acelaşi timp trebuia să-mi privesc viciul în faţă, ca şi cum ar fi fost ceva nou şi nu l-aş mai fi văzut niciodată. Nu trebuia să-l combat, ci să-l neglijez şi să uit oarecum că m-am dat pe mîna lui, întorcîndu-i spatele cu nepăsare, ca şi cum ar fi fost vorba de cineva nevrednic de mine. Simplu, nu-i aşa ?

Şi, într-adevăr, mi s-a părut simplu. Adevărat e şi faptul că izbutind, printr-un mare efort, să-mi alung din suflet orice fel de hotărîre, am reuşit să nu fumez cîteva ore la rînd, dar cînd îmi simţii gura cu desăvîrşire purificată şi plină de-o candidă savoare, aşa cum trebuie să şi-o simtă un prunc nou-născut, îmi veni chef de-o ţigară, iar după ce-o fumai începui să am remuşcări, aşa că reînnoii hotărîrea pe care voisem s-o suprim. Era o cale ceva mai lungă, dar ajungeai la acelaşi rezultat.

Într-o zi, canalia de Olivi mi-a dat o idee : să-mi întăresc hotărîrea printr-un rămăşag.

Cred că Olivi a avut întotdeauna înfăţişarea pe care-o are acum. Aşa l-am văzut întotdeauna, adus puţin de spate, dar solid, şi mi s-a părut întotdeauna bătrîn, tot aşa de bătrîn ca şi astăzi, cînd are optzeci de ani. A lucrat şi lucrează pentru mine, dar nu-l iubesc fiindcă am impresia că m-a împiedicat să mă ocup de treburile pe care le face el.

Să punem rămăşag ! Primul care avea să fumeze trebuia să plătească, după care ne-am fi recăpătat amîndoi libertatea. Astfel administratorul, care-mi fusese impus pentru a mă împiedica să toc moştenirea lăsată de tata, încerca s-o ştirbească pe cea de la mama, pe care mi-o administram singur !

Rămăşagul se dovedi deosebit de dăunător. Nu mai eram, în mod alternativ, stăpîn şi sclav, ci numai sclav, şi tocmai al acelui Olivi pe care nu-l iubeam ! Începui să fumez numaidecît. Pe urmă, mă gîndii să-l trag pe sfoară, continuînd să fumez pe ascuns. Dar atunci, de ce mai făcusem prinsoarea ? Am pornit deci în căutarea unei date care să aibă o legătură evidentă cu data pariului pentru a fuma o ultimă ţigară, dată despre care mi-aş fi putut închipui că, într-un fel oarecare, putea fi consemnată chiar şi de Olivi. Dar revolta continua şi, fumînd într-una, am început să mă simt prost. Pentru a mă elibera de starea aceea de apăsare, m-am dus la Olivi şi i-am mărturisit totul.

Bătrînul a încasat banii cu zîmbetul pe buze şi, imediat, a scos din buzunar o ţigară groasă pe care-a fumat-o cu o deosebită voluptate. Nu mi-a trecut prin gînd niciodată că Olivi n-ar fi respectat rămăşagul. Bineînţeles că ceilalţi oameni sînt făcuţi din altfel de aluat decît mine.

Băiatul meu împlinise abia trei ani, cînd soţiei mele i-a venit o idee minunată. Pentru a scăpa de viciu, m-a sfătuit să mă închid pentru cîtva timp într-o casă de sănătate. Am fost imediat de acord, în primul rînd pentru că voiam ca, atunci cînd fiul meu va fi în stare să mă judece, să găsească în mine un om echilibrat şi senin, iar în al doilea rînd pentru motivul, mai grabnic, că Olivi se simţea prost şi ameninţa să mă părăsească, din care pricină puteam fi obligat să-i iau locul dintr-un moment în altul, iar eu mă socoteam prea puţin apt pentru o activitate intensă, cu toată nicotina aceea în corp.

La început ne gîndisem să plec în Elveţia, ţara clasică a sanatoriilor, dar mai apoi am aflat că în Trieste se afla un

oarecare doctor Muli, care deschisese o casă de sănătate. Am rugat-o pe soţia mea să-i facă o vizită, iar Muli s-a oferit să-mi pună la dispoziţie un mic apartament închis, în care voi fi supravegheat de o infirmieră, ajutată şi de alte persoane. Vorbindu-mi de toate acestea, soţia mea aici surîdea, aici rîdea în hohote. O amuza ideea de-a mă închide, iar eu rîdeam din toată inima împreună cu ea. Era pentru prima dată că lua parte la încercările mele de-a mă îngriji. Pînă atunci nu-mi luase niciodată boala în serios şi spunea că fumatul nu era altceva decît un mod puţin cam ciudat şi nu prea plicticos de a-ţi duce zilele. Cred că fusese surprinsă în mod agreabil de faptul că, după căsătorie, nu mă auzise niciodată regretînd libertatea pierdută, ocupat cum eram să regret alte lucruri.

Ne-am dus la sanatoriu în ziua în care Olivi m-a anunţat că în nici un caz nu va mai rămîne la mine mai mult de două luni. Am pus ceva lenjerie într-o valiză şi de îndată ce s-a înserat am pornit spre doctorul Muli.

Ne-a întîmpinat la uşă chiar el în persoană. Pe vremea aceea, doctorul Muli era un bărbat tînăr şi frumos. Ne aflam în plină vară şi el, mic, nervos, cu faţa arsă de soare care punea şi mai mult în evidenţă strălucirea neastîmpăraţilor lui ochi negri, era imaginea eleganţei în hainele lui albe, de la guler pînă la pantofi. Trezi întreaga mea admiraţie, dar, în mod evident, eram şi eu obiectul admiraţiei sale.

Puţin încurcat, înţelegînd motivul admiraţiei sale, i-am spus :

— Da ; dumneavoastră nu credeţi nici în necesitatea tratamentului, nici în seriozitatea cu care vreau să-l urmez.

Cu un surîs discret, care mă răni totuşi, doctorul răspunse :

— De ce ? E adevărat, poate, că tutunul e mai dăunător pentru dumneavoastră decît admitem noi, medicii. Numai că nu înţeleg pentru ce, în loc să încetaţi *ex abrupto* de-a fuma, nu v-aţi hotărît mai curînd să reduceţi numărul ţigărilor pe care le fumaţi. Se poate fuma, dar nu trebuie exagerat.

E drept că, deoarece ţineam să nu mai fumez de loc, nu mă gîndisem niciodată la eventualitatea de-a fuma mai puţin. Venit însă acum, sfatul acela nu putea decît să-mi slăbească hotărîrea. Spusei, fără pic de şovăială :

— Deoarece m-am decis, daţi-mi voie să încerc şi tratamentul acesta.

— Să încercaţi ? Şi doctorul începu să rîdă, cu un aer de superioritate. O dată ce l-aţi început, tratamentul trebuie să reuşească. Dacă nu veţi folosi forţa dumneavoastră musculară faţă de biata Giovanna, nu veţi putea ieşi de aici. Formalităţile de plecare vor dura atîta, că între timp veţi uita pînă şi de viciu.

Ne aflam în apartamentul care mi-era destinat şi unde ajunsesem înapoindu-ne la parter, după ce urcasem la etajul al doilea.

— Vedeţi ? Uşa aceea închisă împiedică orice comunicaţie cu cealaltă parte a parterului, unde se află ieşirea. Nici Giovanna nu are cheile. Chiar şi ea, pentru a ieşi afară, trebuie să urce la al doilea, iar cheia uşii care s-a deschis pentru noi pe palierul acela n-o are decît ea. De altfel, la etajul al doilea e întotdeauna cineva de gardă. Nu-i rău, nu-i aşa, pentru un sanatoriu destinat copiilor şi lehuzelor ?

Şi începu să rîdă, poate la ideea de-a mă fi închis printre copii.

O chemă pe Giovanna şi mi-o prezentă. Era o femeiuşcă mărunţică, de-o vîrstă cu neputinţă de precizat, care putea varia între patruzeci şi şaizeci de ani. Avea nişte ochi mici, deosebit de strălucitori, sub cununa părului foarte cenuşiu. Doctorul îi spuse :

— Iată domnul cu care trebuie să fii oricînd gata să te iei la bătaie.

Ea mă privi cercetător, se făcu roşie ca focul şi strigă cu un glas ascuţit :

— Eu am să-mi fac datoria, dar ca să mă lupt cu dumnealui, asta nu. Dac-o să mă ameninţe, am să chem infirmierul, care-i un om voinic şi, dacă n-o să vină repede, o să-l las să plece unde-o pofti, căci n-am chef să-mi pun pielea în primejdie.

Am aflat mai tîrziu că doctorul îi încredinţase sarcina aceea promiţîndu-i o răsplată bănească destul de însemnată, lucru care nu făcuse decît s-o sperie. În momentul acela, cuvintele ei mă indispuseră. Intrasem de bunăvoie într-o încurcătură de toată frumuseţea !

— Care piele, fir-ar al dracului să fie ? urlai eu. Cine-o să se atingă de pielea dumitale ? Mă întorsei spre doctor : Aş vrea să i se pună în vedere acestei femei să nu mă plictisească ! Mi-am adus cîteva cărţi şi vreau să fiu lăsat în pace.

Doctorul interveni şi-i adresă Giovannei cîteva cuvinte mustrătoare. Ca să se scuze, aceasta continuă să mă atace :

— Eu am copii, două fetiţe mici, şi trebuie să trăiesc.

— Iar eu n-o să socotesc de demnitatea mea să te ucid, răspunsei eu pe un ton care nu putea, desigur, s-o liniştească pe biata femeie.

Doctorul o îndepărtă, trimiţînd-o să-i aducă nu ştiu ce de la primul etaj, şi, ca să mă îmbuneze, îmi propuse s-o schimbe cu altă infirmieră, adăugînd :

— Nu-i femeie rea, şi dac-o să-i atrag atenţia să fie mai la locul ei, n-o să mai aveţi de ce vă plînge.

Dornic să arăt că nu dau nici o importanţă persoanei însărcinate să mă supravegheze, mă declarai gata s-o suport pe Giovanna. Simţind însă nevoia de-a mă linişti, scosei din buzunar penultima ţigară şi-o fumai cu lăcomie. Îi explicai doctorului că luasem cu mine numai două, şi că voiam să mă las de fumat exact la miezul nopţii.

Soţia mea îşi luă rămas bun de la mine o dată cu doctorul. Îmi spuse zîmbind :

— Dac-ai hotărît aşa, fii tare !

Zîmbetul ei, care mi-era atît de drag, mi se păru o ironie, şi în clipa aceea chiar se ivi în sufletul meu un sentiment nou, din pricina căruia o tentativă întreprinsă cu atîta seriozitate trebuia să dea repede greş, într-un mod lamentabil. Am simţit numaidecît că mi se face rău, dar n-am înţeles din ce pricină sufeream decît atunci cînd am rămas singur. O gelozie nebunească, amarnică, pe tînărul doctor. Căci era frumos, era liber ! Venus printre medici, aşa i se spunea. Ce-ar fi împiedicat-o pe soţia mea să-l iubească ? Mergînd în urma ei, cînd plecaseră, îi privise picioarele atît de elegant încălţate. Era pentru prima dată, de cînd mă însurasem, că eram gelos. Ce tristeţe ! Se potrivea, fără îndoială, cu josnica mea stare de prizonier. Şi-atunci începui să lupt. Zîmbetul soţiei mele era zîmbetul ei obişnuit şi n-avea în el nimic ironic. Ea era, bineînţeles, cea care mă pusese sub cheie, deşi nu dădea nici un fel de importanţă viciului meu ; sigur însă că procedase astfel numai ca să-mi facă plăcere. Şi-apoi uitasem oare că nu era atît de uşor să te îndrăgosteşti de soţia mea ? Dacă doctorul se uitase la picioarele ei, o făcuse numai ca să vadă ce fel de pantofi trebuia să-i cumpere amantei sale. Fumai

însă, numaidecît, ultima ţigară ; şi nu era miezul nopţii, ci numai unsprezece, o oră imposibilă pentru o ultimă ţigară.

Am deschis o carte. Citeam fără să înţeleg nimic şi aveam adevărate halucinaţii. Peste pagina asupra căreia îmi fixam privirea se suprapunea imaginea doctorului Muli, în toată gloria frumuseţii şi a eleganţei sale. N-am putut rezista. Am chemat-o pe Giovanna. Poate că, vorbind, m-aş mai fi liniştit.

A venit şi m-a privit imediat cu neîncredere. A început să urle cu vocea ei ascuţită :

— Să nu credeţi cumva c-o să mă puteţi convinge să mă abat de la datorie.

Ca s-o liniştesc, am început să mint, spunîndu-i că nici prin gînd nu-mi trecea aşa ceva, dar că nu mai aveam chef de citit şi că preferam să schimb două, trei vorbe cu ea. Am silit-o să se aşeze pe un scaun în faţa mea. De fapt, nu-mi plăcea de loc înfăţişarea aceea a ei de femeie bătrînă şi nici ochii tineri şi neliniştiţi, aşa cum au toate animalele lipsite de vlagă. Mă compătimeam singur pentru faptul că eram nevoit să suport asemenea tovărăşie. E drept însă că nici atunci cînd sînt în libertate nu ştiu să-mi aleg prietenii cei mai potriviţi, fiindcă de obicei ei sînt aceia care mă aleg pe mine, aşa cum a făcut şi soţia mea.

Am rugat-o pe Giovanna să-mi povestească ceva amuzant, şi fiindcă mi-a mărturisit că nu ştia nimic care să merite atenţia mea, am rugat-o să-mi istorisească ceva despre familia ei, adăugînd că orice om, în lumea asta, are măcar una.

S-a supus atunci şi-a început să-mi povestească despre cele două fetiţe ale ei pe care fusese nevoită să le interneze într-un orfelinat.

Începusem s-o ascult bucuros pentru că acele optsprezece luni de sarcină expediate în felul acesta mă făceau să rîd. Dar Giovanna avea un temperament mult prea polemic şi n-am fost în stare să-i dau atenţia cuvenită cînd a încercat, mai întîi, să-mi demonstreze că n-ar fi putut face altfel cu un salariu aşa de mic şi că doctorul greşise cînd, cu puţine zile mai înainte, susţinuse că-i erau de ajuns două coroane pe zi, de vreme ce orfelinatul îi întreţinea toată familia. Începu să urle :

— Şi restul ? Chiar dacă li se dă mîncare şi îmbrăcăminte, asta nu înseamnă că au tot ce le trebuie.

Apoi urmă pomelnicul lucrurilor de care trebuia să facă rost, dar nu mi le mai amintesc deoarece, pentru a-mi feri auzul de glasul ei ascuțit, am început să mă gîndesc la altceva. Eram totuși impresionat și mi s-a părut că am dreptul la o compensație :

— N-aș putea avea o țigară, una singură ? Aș plăti-o cu zece coroane, dar mîine, căci n-am la mine nici un ban.

Giovanna s-a speriat îngrozitor de propunerea mea. Începu să urle ; voia să-l cheme imediat pe infirmier și se ridică de la locul ei, ca să iasă.

Ca s-o fac să tacă, renunțai pe loc și, la întîmplare, mai curînd pentru a spune ceva și a-mi da importanță, întrebai :

— Nici măcar de băut nu-i în închisoarea asta ?

Giovanna fu promptă cu răspunsul și, spre uimirea mea, pe un ton firesc de conversație, fără să urle :

— Ba da ! Înainte de-a pleca, doctorul mi-a încredințat sticla asta de coniac. Iată sticla, neîncepută. Priviți, e intactă.

Eram într-o asemenea stare încît nu vedeam altă ieșire afară de beție. Iată unde mă dusese încrederea în soția mea !

În clipa aceea mi se părea că viciul fumatului nu merita efortul la care mă hotărîsem. Era o jumătate de oră de cînd nu mai fumam și nu mă gîndeam de loc la asta, preocupat cum eram de soția mea și de doctorul Muli. Eram vindecat cu totul deci, dar iremediabil ridicol !

Desfundai sticla și-mi turnai un păhăruț din lichidul acela galben. Giovanna se uita la mine cu gura căscată, dar ezitai să-i ofer și ei unul.

— Pot căpăta altă sticlă după ce-o voi goli pe asta ?

Giovanna, pe același ton de conversație deosebit de plăcut, mă liniști :

— Cîte-o să doriți ! Chiar dacă, pentru a vă îndeplini dorința, doamna care conduce bufetul ar trebui să se scoale din pat la miezul nopții.

N-am suferit niciodată de avariție și Giovanna își căpătă numaidecît păhărușul ei, plin ochi. Nici nu sfîrșise bine cu mulțumirile, că-l și dăduse peste cap, îndreptîndu-și numaidecît ochii ei vioi spre sticlă. Așa că ea fu aceea care-mi dădu ideea s-o îmbăt. Cu toate că n-a fost de loc ușor.

N-aș putea repeta cu exactitate ceea ce mi-a spus în dialectul ei curat triestin după ce-a dat de dușcă mai multe

păhăruţe, dar am avut deplina impresie că mă aflu alături de-o persoană pe care, dacă nu m-ar fi abătut de la preocupările mele, aş fi putut-o asculta cu plăcere.

Înainte de toate îmi mărturisi că tocmai aşa îi plăcea ei să lucreze. Căci tuturora, în lumea asta, li s-ar cuveni să petreacă zilnic cîteva ore într-un fotoliu comod, în faţa unei sticle cu lichior de calitate bună, dintr-acela care nu face rău.

Încercai să spun şi eu cîteva cuvinte. O întrebai dacă, pe vremea cînd îi trăia bărbatul, reuşise să-şi organizeze munca în felul acela.

Începu să rîdă. Pe cînd trăia, bărbatul mai mult o bătuse decît o sărutase şi, în comparaţie cu ceea ce fusese nevoită să muncească pentru el, tot ce făcea acum ar fi putut trece drept odihnă, chiar şi mai înainte de a fi venit eu la sanatoriu pentru tratamentul acela al meu.

Apoi Giovanna căzu pe gînduri şi mă întrebă dacă nu cred şi eu cumva că morţii văd ceea ce fac cei vii. Răspunsei afirmativ, dar cît se poate de scurt. Dar ea vru să ştie şi dacă morţii, cînd ajung dincolo, află tot ce se întîmplase aici pe pămînt pe vremea cînd erau încă în viaţă.

Pentru moment întrebarea reuşi să mă amuze. Fusese rostită, de altfel, cu o voce din ce în ce mai suavă deoarece, pentru a nu fi auzită de cei morţi, Giovanna vorbea în şoaptă.

— Cu alte cuvinte, îi spusei, ţi-ai înşelat bărbatul.

Mă rugă să nu strig, apoi îmi mărturisi că-l înşelase, dar numai în primele luni ale căsniciei. Se obişnuise apoi cu bătaia şi-şi iubise bărbatul.

Pentru a păstra tonul vioi al conversaţiei, întrebai :

— Aşa că fata cea mare îi datorează viaţa celuilalt, nu ?

Tot pe şoptite, Giovanna îmi mărturisi că are şi ea aceeaşi impresie, datorită de altfel şi unei anumite asemănări. Îi părea foarte rău că-şi înşelase bărbatul. Spunea aşa, dar rîdea tot timpul pentru că există lucruri de care rîzi chiar şi cînd îţi fac rău. Dar numai de cînd murise, pentru că mai înainte, deoarece el nu ştia nimic, faptul în sine nu putea avea importanţă.

Împins de o anumită simpatie fraternă, încercai să-i alin durerea şi-i spusei că aveam credinţa că morţii ştiu totul, dar că de unele lucruri puţin le pasă.

— Numai cei vii suferă din pricina lor ! exclamai dînd cu pumnul în masă.

Căpătai o contuzie la mînă, dar nu există nimic mai bun ca durerea fizică pentru a-ţi pune mintea în mişcare. Şi-mi spusei că există şi posibilitatea ca, în timp ce eu mă chinuiam la gîndul că soţia mea profită de faptul că stau închis acolo ca să mă înşele, doctorul să se mai afle încă în sanatoriu, în care caz mi-aş fi putut recăpăta liniştea. O rugai pe Giovanna să se ducă să vadă, spunîndu-i că aveam să-i comunic ceva doctorului şi promiţîndu-i, drept răsplată, întreaga sticlă. Mă asigură că nu-i place să bea atîta, dar îmi îndeplini numaidecît dorinţa şi o auzii cum urcă, împleticindu-se, scara de lemn pînă la etajul al doilea pentru a putea ieşi din închisoarea noastră. Apoi coborî, dar alunecă făcînd un zgomot îngrozitor şi urlînd.

— Dracu să te ia ! murmurai eu cu fervoare. Dacă şi-ar fi rupt gîtul, situaţia mea ar fi devenit mult mai simplă.

Dar mi se înfăţişă surîzînd, pentru că se afla în starea aceea în care loviturile nu dor prea tare. Îmi povesti că vorbise cu infirmierul, care se dusese la culcare, dar care era tot timpul la dispoziţia ei în caz c-aş deveni furios. Ridică mîna şi, cu arătătorul întins, îşi însoţi cuvintele de un gest ameninţător, atenuat de un zîmbet. Apoi, ceva mai sec, adăugă că doctorul nu se întorsese de cînd ieşise cu soţia mea. Exact de atunci ! Cu toate că, timp de cîteva ore, infirmierul sperase c-o să se întoarcă, deoarece unul dintre bolnavi ar fi avut nevoie de el. Acuma însă nu mai era nici o speranţă.

Mă uitai la ea încercînd să ghicesc dacă surîsul care-i contracta faţa era un surîs stereotip, sau unul cu totul nou, generat de faptul că doctorul se afla cu soţia mea în loc să fie cu mine, care eram pacientul lui. Mă cuprinse o mînie aşa de mare încît am avut impresia că-mi pierd minţile. Trebuie să mărturisesc că, întocmai ca şi altă dată, în sufletul meu luptau două fiinţe dintre care una, cea mai cu scaun la cap, îmi spunea : „Imbecilule ! De ce-ţi închipui că te înşală nevasta ? Crezi c-ar avea nevoie să te închidă pentru a găsi prilejul dorit ?“ Cealaltă, şi era, bineînţeles, cea care voia să fumeze, îmi spunea şi ea tot imbecil, dar ca să-mi strige : „Nu-ţi dai seama de minunata ocazie pe care-o oferă lipsa soţului ? Cu doctorul pe care, acuma, îl plăteşti tu !“

Giovanna, care bea într-una, zise :

— Am uitat să închid uşa de la etajul al doilea. Dar n-am chef să mai urc cele două etaje. Oricum, acolo sus se

află totdeauna cineva şi frumoasă figură aţi mai face dac-aţi încerca s-o luaţi din loc.

— A, da ! rostii eu cu acel minimum de ipocrizie de care era nevoie în momentul acela ca s-o înşel pe biata femeie. Apoi mai luai şi eu puţin coniac şi declarai că, acuma, cînd aveam atîta băutură la dispoziţia mea, nici nu mă mai gîndeam la ţigări. Ea mă crezu pe dată, şi-i povestii atunci că nu eu eram acela care voiam să mă las de fumat. Nevastă-mea dorea asta. Fiindcă trebuia să ştie că atunci cînd ajungeam să fumez zece ţigări deveneam îngrozitor. Orice femeie ar fi fost atunci prin preajma mea se afla în pericol.

Giovanna începu atunci să rîdă în hohote, lăsîndu-se moale pe scaun :

— Şi tocmai soţia dumneavoastră vă împiedică să fumaţi cele zece ţigări de care e nevoie ?

— Aşa cum am spus ! Pe mine cel puţin mă împiedică.

Nu era de loc proastă Giovanna cînd avea în ea atîta coniac. Fu zguduită de-un asemenea hohot de rîs încît fu cît pe-aci să cadă de pe scaun ; dar de îndată ce-şi recăpătă răsuflarea, şi în cuvinte întretăiate, zugrăvi un minunat tablou, sugerat de boala mea :

— Zece ţigări... o jumătate de oră... pui deşteptătorul... apoi...

O corectai :

— Pentru zece ţigări mie-mi trebuie aproape o oră. Apoi, pentru a ajunge la efectul maxim, e nevoie de aproape încă o oră, zece minute mai mult, zece minute mai puţin...

Dintr-o dată, Giovanna deveni serioasă şi se ridică fără prea mare greutate de pe scaun. Spuse că vrea să se ducă la culcare fiindcă o cam doare capul. O invitai să ia şi sticla cu ea, fiindcă mie mi-ajungea cît băusem. Şi, plin de ipocrizie, îi spusei că pentru a doua zi voiam să mi se facă rost de un vin bun.

Dar nu la vin îi era ei gîndul. Înainte de-a ieşi, cu sticla sub braţ, se uită în aşa fel la mine, că mă înspăimîntă.

Lăsase uşa deschisă şi, după cîteva clipe, în mijlocul odăii căzu un pachet pe care-l ridicai numaidecît : conţinea un număr de unsprezece ţigări. Pentru a fi sigură, biata Giovanna lăsase să mai treacă de la ea. Ţigări obişnuite, ungureşti. Dar prima pe care am aprins-o a fost nemaipomenit de bună. M-am simţit foarte uşurat. La început am avut impresia că

bucuria mea provenea din faptul că reuşisem să fac asta într-o casă foarte bună pentru a-i ţine închişi pe copii, dar nu pe mine. Am descoperit apoi că-i jucasem o festă chiar şi soţiei mele, părîndu-mi-se că-i plătisem cu aceeaşi monedă. De ce, altfel, gelozia mi se preschimbase într-o curiozitate atît de suportabilă ? Am rămas liniştit în camera mea, fumînd ţigările acelea greţoase.

După aproape o jumătate de oră mi-am adus aminte că trebuia să fug din casa aceea unde Giovanna îşi aştepta, desigur, răsplata. M-am descălţat şi-am ieşit pe coridor. Uşa de la camera Giovannei era întredeschisă şi, judecînd după respiraţia ei zgomotoasă şi regulată, mi s-a părut că doarme dusă. Am urcat cu toată prudenţa pînă la etajul al doilea, unde, dincolo de celebra uşă — mîndria doctorului Muli — mi-am pus pantofii. Am ieşit pe un palier şi am început să cobor scările, încet, pentru a nu da de bănuit.

Ajunsesem pe palierul de la primul etaj, cînd o domnişoară îmbrăcată cu oarecare eleganţă, într-un halat de infirmieră, veni după mine şi mă întrebă politicos :

— Căutaţi pe cineva ?

Era frumuşică şi nu mi-ar fi displăcut să-mi termin cele zece ţigări lîngă ea. Îi zîmbii cu oarecare agresivitate :

— Doctorul Muli nu-i în sanatoriu ?

Se uită la mine cu ochi mari :

— La ora asta nu-i niciodată aici.

— N-aţi şti să-mi spuneţi unde l-aş putea găsi ? Am acasă pe cineva bolnav care are neapărată nevoie de el.

Îmi dădu cu multă amabilitate adresa doctorului şi eu o repetai de mai multe ori pentru a o face să creadă că vreau s-o memorez. Nu m-aş fi grăbit de loc să plec, dar ea, plictisită, îmi întoarse spatele. Eram pur şi simplu dat afară din propria mea închisoare.

Jos găsii o femeie care se grăbi să-mi deschidă poarta. Nu aveam nici un ban la mine şi murmurai :

— Bacşişul pentru altă dată.

Nu poţi şti niciodată ce-ţi rezervă viitorul. În ceea ce mă priveşte, lucrurile se repetă : nu era exclus să mai trec cîndva pe acolo.

Noaptea era limpede şi caldă. Mi-am scos pălăria ca să simt mai bine adierea libertăţii. M-am uitat la stele cu admiraţie, ca şi cum le-aş fi cucerit de curînd. A doua zi, de-

parte de sanatoriu, aveam să mă las de fumat. Totuşi, într-o cafenea încă deschisă, mi-am procurat nişte ţigări bune, pentru că n-ar fi fost cu putinţă să-mi închei cariera de fumător cu una din ţigările bietei Giovanna. Chelnerul mă cunoştea bine şi mi le-a dat pe datorie.

Ajuns la vila mea, sunai furios. Întîi se arătă la fereastră servitoarea, apoi, după un răstimp nu prea scurt, soţia mea. O aşteptai gîndindu-mă cu un desăvîrşit sînge rece : „S-ar părea că-i şi doctorul Muli în casă !" Dar, recunoscîndu-mă, soţia mea făcu să răsune în strada pustie rîsul ei atît de sincer, încît ar fi fost de-ajuns ca să alunge orice bănuială.

În casă zăbovii cît putui mai mult pentru a întreprinde unele cercetări. Soţia mea, căreia îi făgăduisem să-i povestesc a doua zi toate aventurile pe care credea că le şi cunoaşte, mă întrebă :

— De ce nu te culci ?

Ca să mă scuz, răspunsei :

— Mi se pare c-ai profitat de lipsa mea ca să schimbi locul dulapului.

E drept că am impresia că lucrurile, acasă la mine, sînt mutate mereu din loc, şi e adevărat şi că soţia mea le mută foarte des, dar în clipa aceea eu cercetam orice colţişor ca să văd dacă nu se ascunde pe undeva micul şi elegantul trup al doctorului Muli.

Soţia mea îmi dădu o veste bună. Pe cînd se întorcea de la sanatoriu se întîlnise cu fiul lui Olivi care-i spusese că bătrînul se simţea mult mai bine, căci luase un medicament prescris de un nou medic.

În timp ce mă sileam să adorm, mă gîndii că făcusem bine plecînd din sanatoriu, deoarece aveam tot timpul să mă îngrijesc pe îndelete. Nici fiul meu, care dormea în camera de-alături, nu se grăbea încă, bineînţeles, să mă judece sau să mă imite. Nu era, categoric, nici o grabă.

4.

MOARTEA TATĂLUI MEU

DOCTORUL A PLECAT ŞI, sincer vorbind, nu ştiu dacă e nevoie şi de biografia tatei. Dacă aş da prea multe amănunte despre tata ar putea rezulta din asta că, pentru însănătoşirea mea, ar fi fost necesar să-l analizeze mai întîi pe el, şi aş ajunge astfel la o renunţare totală. Merg înainte plin de curaj, deoarece ştiu că dacă tata ar fi avut nevoie de acelaşi tratament, asta ar fi fost pentru o boală cu totul diferită de-a mea. Oricum, pentru a nu pierde vremea, voi spune despre el numai ceea ce poate fi de folos ca să-mi amintesc cu mai multă precizie despre mine însumi.

„15.4.1890, orele 4½. A murit tata. U.S." Pentru cine nu ştie lucrul acesta e bine să spun că ultimele două litere nu înseamnă *United States*, ci ultima ţigară [1]. E însemnarea pe care o găsesc pe un volum de filozofie pozitivistă de-al lui Ostwald, în tovărăşia căruia am petrecut, plin de speranţă, multe ore şi din care n-am înţeles niciodată nimic. Nimeni n-ar crede-o, dar, în ciuda formulării ei, însemnarea amintită înregistrează cel mai important eveniment din viaţa mea.

Mama murise pe cînd nici nu împlinisem cincisprezece ani. Am făcut cîteva poezii pentru a-i cinsti memoria, lucru care nu are niciodată aceeaşi valoare cu plînsul şi, în durerea mea, am avut mereu sentimentul că din clipa aceea trebuia să încep o viaţă serioasă şi activă. Durerea însăşi era indiciul unei vieţi mai intense. Apoi un sentiment religios, rămas încă viu, atenuă şi îndulci îngrozitoarea nenorocire. Mama continua să trăiască, deşi departe de mine, putîndu-se bucura chiar şi de succesele pentru care mă pregăteam. Ce prilej minunat! Mi-aduc foarte bine aminte de starea mea sufletească de pe vremea aceea. Prin moartea mamei şi prin salutara emoţie pe care mi-o pricinuise, totul trebuia să se schimbe în bine.

[1] *Ultima sigaretta.*

Moartea tatei, în schimb, a fost o adevărată, o mare catastrofă. Paradisul nu mai exista, iar apoi eu, la treizeci de ani, eram un om sfîrşit. Chiar şi eu ! Mi-am dat seama pentru prima dată că partea cea mai importantă şi mai hotărîtoare a vieţii mele rămăsese în urmă, şi în mod iremediabil. Durerea mea nu era numai egoistă, după cum ar putea reieşi din cuvintele acestea. Dimpotrivă ! Îl plîngeam pe tata şi pe mine, iar pe mine numai fiindcă murise el. Pînă atunci trecusem de la ţigară la ţigară şi de la o facultate la alta, cu o încredere nezdruncinată în capacităţile mele. Am însă impresia că aş fi păstrat măcar pînă astăzi încrederea aceea, care făcea viaţa atît de dulce, dacă n-ar fi murit tata. Murind el, nu mai exista nici un mîine în care să-mi plasez hotărîrea.

De multe ori, cînd mă gîndesc la lucrul acesta, rămîn uimit de ciudăţenia faptului că disperarea aceasta care mă cuprinsese gîndindu-mă la mine şi la viitorul meu se ivise la moartea tatei şi nu înainte. Sînt, în general, întîmplări recente, şi pentru a-mi aduce aminte de imensa-mi durere şi de fiecare amănunt al nenorocirii n-am, bineînţeles, nevoie să visez, cum vor domnii care se ocupă cu psihanaliza. Mi-aduc aminte tot, dar nu înţeleg nimic. Pînă la moartea lui, nici n-am existat pentru tata. N-am făcut nici un efort ca să mă apropii de el şi, cînd am putut s-o fac fără să-l jignesc, l-am evitat. La universitate toată lumea îl cunoştea sub porecla pe care i-o dădusem : *Bătrînul Silva trimite bani.* A fost nevoie de boala aceea cumplită ca să mă leg de el ; de boala care a însemnat totodată şi moartea, pentru că a fost foarte scurtă şi pentru că medicul l-a declarat, imediat, incurabil. Cînd eram la Trieste ne vedeam, cînd şi cînd, dar cel mult o oră pe zi. Niciodată n-am fost atît de apropiaţi şi n-am stat atîta împreună ca în timp ce-l plîngeam. Măcar de l-aş fi îngrijit mai bine şi l-aş fi plîns mai puţin ! N-aş mai fi fost atît de bolnav. Era greu să stăm laolaltă şi din pricină că, din punct de vedere intelectual, nu aveam nimic comun unul cu altul. Privindu-ne, schiţam amîndoi acelaşi zîmbet compătimitor, care la el, din pricina unei vii îngrijorări părinteşti pentru viitorul meu, căpăta o nuanţă de severitate ; la mine, în schimb, era tot numai indulgenţă, sigur fiind că slăbiciunile lui nu mai aveau acum nici o consecinţă, cu atît mai mult cu cît le atribuiam, în parte, vîrstei. A fost cel dintîi om care s-a arătat neîncrezător în energia mea şi — mi se pare — mult prea devreme.

Cu toate acestea bănui, deşi fără sprijinul unei convingeri ştiinţifice, că n-ar fi avut încredere în mine şi pentru că eram fiul lui, ceea ce ducea — şi în cazul acesta cu o netăgăduită certitudine ştiinţifică — la creşterea neîncrederii mele în el.

Avea, cu toate acestea, faimă de negustor priceput, dar eu ştiam că afacerile îi erau conduse de mulţi ani de Olivi. Faptul că nu ne pricepeam la negustorie ne dădea o oarecare asemănare, dar altele nu mai existau ; pot spune că, dintre noi doi, eu reprezentam forţa, iar el slăbiciunea. Ceea ce am consemnat pînă acum în paginile acestea dovedeşte că în mine există şi a existat întotdeauna — şi poate că e cea mai mare nenorocire a mea — o impetuoasă năzuinţă spre mai bine. Toate visurile mele de echilibru şi de forţă nu pot fi definite altfel. Tata era străin de toate năzuinţele astea. Era perfect de acord cu felul în care fusese zămislit şi sînt obligat să insist asupra faptului că n-a făcut niciodată eforturi ca să devină mai bun. Fuma toată ziua şi, după moartea mamei, cînd nu dormea, chiar şi noaptea. Bea cu cumpătare ; ca un *gentleman*, seara, la cină, atît cît să fie sigur că va dormi de îndată ce va pune capul pe pernă. Dar, după el, ţigara şi alcoolul erau nişte leacuri minunate.

În ceea ce priveşte femeile, am aflat de la rude că mama avusese unele motive de gelozie. Şi se pare chiar că femeia aceea blîndă a fost nevoită uneori să intervină cu violenţă pentru a-şi ţine bărbatul în frîu. El se lăsa condus de mama, pe care o iubea şi o respecta, dar se pare că ea n-a izbutit niciodată să-i smulgă mărturisirea vreunei trădări, din care pricină a murit încredinţată că se înşelase. Cu toate acestea, rudele binevoitoare povestesc că-şi surprinsese bărbatul aproape în flagrant delict cu propria-i croitoreasă. El se scuzase invocînd un exces de neatenţie, şi-o făcuse cu atîta statornicie, încît fusese crezut. Iar singura consecinţă a fost că mama nu s-a mai dus la croitoreasa cu pricina, iar tata nici atît. Cred că, în locul lui, aş fi mărturisit pînă la urmă totul, iar după aceea n-aş fi ştiut cum să mă despart de croitoreasă, avînd în vedere că prind rădăcini oriunde mă opresc.

Tata ştia să-şi apere liniştea lui de adevărat *pater familias*. Avea această linişte şi în casă, şi în inima lui. Citea numai cărţi insipide şi moralizatoare. Nu din ipocrizie, ci din cea mai sinceră convingere ; cred că trebuie să fi simţit cu toată tăria adevărul acelor predici moralizatoare, iar conştiinţa lui

să se fi împăcat în urma sincerei sale adeziuni la virtute. Acum că îmbătrînesc şi mă apropii de tipul patriarhului, simt chiar şi eu că imoralitatea teoretizată e mai vrednică de pedeapsă decît o acţiune imorală. Oamenii ajung la asasinat împinşi de dragoste sau de ură ; la propagarea ideii de asasinat numai din ticăloşie.

Existau atît de puţine puncte comune între noi, încît într-o bună zi îmi mărturisi că unul din oamenii care-l neliniştea cel mai mult pe lume eram eu. Dorinţa de-a mă însănătoşi mă îndemnase să studiez corpul omenesc. Tata, dimpotrivă, reuşise să-şi alunge din minte orice gînd care-avea vreo legătură cu mecanismul acesta înspăimîntător. Pentru el inima nu bătea şi n-avea de ce să-şi amintească de valvule, de vene, de asimilaţie şi de dezasimilaţie, ca să-şi explice cum făcea organismul său ca să trăiască. Nici un fel de mişcare, deoarece experienţa spunea că tot ceea ce se mişcă sfîrşeşte în cele din urmă prin a se opri. Pînă şi pămîntul era nemişcat pentru el şi puternic împlîntat în propriile-i ţîţîni. Nu spunea aşa ceva niciodată, bineînţeles, dar suferea dacă i se vorbea despre vreun lucru care nu era în conformitate cu asemenea concepţii. Într-o zi, pe cînd îi vorbeam despre antipozi, m-a întrerupt cu dezgust. Gîndul că există oameni care stau cu capul în jos îi întorcea stomacul pe dos.

Tata îmi mai reproşa încă două lucruri : faptul că eram distrat şi tendinţa mea de a rîde pe socoteala celor mai serioase lucruri. În ceea ce priveşte distracţia, el se deosebea de mine prin faptul că avea un anumit carneţel, unde-şi însemna tot ce voia să-şi aducă aminte, şi pe care îl consulta de mai multe ori pe zi. Credea, în felul acesta, că-şi învinsese slăbiciunea şi nu mai suferea din pricina ei. Mi-a impus şi mie un asemenea carneţel, dar n-am notat în el decît, uneori, cîte-o ultimă ţigară.

În privinţa dispreţului meu pentru lucrurile serioase, cred că tata avea defectul de-a lua drept serioase prea multe lucruri din lumea asta. Iată un exemplu : cînd, după ce trecusem de la facultatea de drept la cea de chimie, m-am reîntors — cu îngăduinţa lui — la cea dintîi, mi-a spus, c-o infinită bunătate : „E totuşi, limpede, că eşti un nebun !"

Nu m-am simţit cîtuşi de puţin jignit şi i-am fost atît de recunoscător pentru îngăduinţa lui, încît am vrut să-l răsplătesc, făcîndu-l să rîdă. M-am dus la doctorul Canestrini să mă

examineze şi să-mi fac astfel rost de un certificat. Lucru de loc uşor, fiindcă am fost nevoit să mă supun unor îndelungi şi minuţioase examene medicale. Obţinînd certificatul, l-am prezentat tatii cu un aer triumfător, dar el n-a fost în stare să rîdă. Cu un glas plin de mîhnire şi cu lacrimile în ochi, exclamă : „Vai ! Eşti un adevărat nebun !"

Iată răsplata obositoarei şi inofensivei mele comedioare. Nu mi-a iertat-o niciodată şi de aceea n-a rîs niciodată de ea. Să te supui unui examen medical de dragul unei glume ? Să ceri să ţi se elibereze, de dragul unei glume, un certificat medical prevăzut cu ştampile ? Fapte de om nebun !

Pe scurt, eu, alături de el, reprezentam forţa şi uneori îmi vine să cred că dispariţia acelei slăbiciuni, care mă înălţa sufleteşte, a fost resimţită de mine ca o diminuare.

Mi-aduc aminte cum i-a ieşit la iveală slăbiciunea pe vremea cînd canalia de Olivi l-a convins să-şi facă testamentul. Pe Olivi îl preocupa în mod deosebit testamentul tatii, care trebuia să-mi pună toate afacerile sub tutela lui, şi pare să fi stăruit multă vreme pe lîngă bătrîn pînă l-a hotărît să săvîrşească o faptă atît de penibilă. În cele din urmă tata s-a lăsat convins, dar faţa lui mare şi senină se întunecă. Se gîndea tot timpul la moarte, ca şi cum testamentul l-ar fi pus în directă legătură cu ea.

Într-o seară mă întrebă :

— Crezi că o dată cu moartea se termină totul ?

Misterul morţii e un lucru la care mă gîndesc zilnic, dar nu eram încă în stare să-i dau lămuririle cerute. Ca să-i fac plăcere, îi arătai o încredere plină de optimism în viitorul nostru :

— Eu cred că ceea ce supravieţuieşte este plăcerea, deoarece durerea nu mai e necesară. Descompunerea ar putea să ne amintească plăcerea sexuală. Sînt sigur că va fi însoţită de sentimentul fericirii şi al odihnei, avînd în vedere că realcătuirea cere atîta osteneală. Descompunerea ar trebui să fie răsplata vieţii !

A fost un fiasco desăvîrşit. Stăteam încă la masă, după cină. Tata, fără să răspundă, s-a sculat de pe scaun, şi-a golit din nou paharul şi-a spus :

— Nu-i o oră potrivită pentru a face filozofie, mai ales cu tine !

Şi a ieşit. L-am urmat plin de amărăciune şi m-am gîndit să rămîn cu el ca să-l abat de la gîndurile lui negre. M-a îndepărtat, spunînd că-i aduceam aminte de moarte şi de voluptăţile ei.

Nu-şi putea alunga din minte gîndul testamentului înainte de a-mi comunica şi mie noutatea. Îşi amintea de el ori de cîte ori mă vedea. Într-o seară izbucni :

— Trebuie să-ţi spun că mi-am făcut testamentul.

Eu, ca să-i alung obsesia, îmi biruii imediat surpriza produsă de vestea pe care mi-o dăduse şi-i spusei :

— Eu n-am să am niciodată asemenea griji, fiindcă sper că toţi moştenitorii mei vor muri înaintea mea.

Se enervă numaidecît văzîndu-mă rîzînd de un lucru atît de serios, şi dorinţa de-a mă pedepsi puse din nou stăpînire pe el. Aşa că-i veni uşor să-mi povestească despre straşnica festă pe care mi-o jucase punîndu-mă sub tutela lui Olivi.

Trebuie să mărturisesc : m-am purtat ca un băiat cumsecade ; am renunţat la orice obiecţie numai ca să-i alung gîndurile acelea care-l făceau să sufere. Am spus că oricare ar fi ultima lui dorinţă, mă voi supune.

— Poate, adăugai, c-am să mă port în aşa fel, încît te vei vedea nevoit să-ţi schimbi ultimele dorinţe.

Asta-i făcu plăcere, între altele şi pentru că mă vedea acordîndu-i o viaţă lungă, ba chiar foarte lungă. Îmi ceru totuşi să-i jur că, dacă nu va dispune într-altfel, nu voi încerca niciodată să ştirbesc ceva din atribuţiile lui Olivi. Jurai, deoarece nu se mulţumi numai cu cuvîntul meu de onoare. Mă arătai atît de blînd atunci încît, ori de cîte ori sînt chinuit de remuşcarea de a nu-l fi iubit îndeajuns cît era încă în viaţă, evoc întotdeauna scena testamentului. Ca să fiu sincer, trebuie să mărturisesc că-mi era uşor să mă supun dispoziţiilor lui, pentru că, în epoca aceea, ideea de a fi silit să nu muncesc mi-era mai curînd simpatică.

Cu aproape un an înaintea morţii sale, am reuşit, o dată, să intervin cu destulă energie într-o împrejurare de mare însemnătate pentru sănătatea lui. Îmi mărturisise că se simţea prost şi l-am silit să se ducă la un medic, la care l-am şi întovărăşit de altfel. Acesta i-a prescris cîteva medicamente şi ne-a spus să ne întoarcem la el după cîteva săptămîni. Dar tata nici nu voi să audă de asta, declarînd că-i ura pe medici întocmai ca şi pe ciocli şi nu luă nici măcar doctoriile pre-

scrise, pentru că şi acestea îi aduceau aminte de medici şi de ciocli. Stătu două ore fără să fumeze, iar de vin se lipsi la un singur prînz. Se simţi foarte bine de îndată ce putu renunţa la tratament, iar eu, văzîndu-l mai vesel, nu mă mai gîndii la asta.

Apoi, uneori, îl vedeam trist. Dar m-ar fi mirat să-l văd vesel, singur şi bătrîn cum era.

Într-o seară de la sfîrşitul lui martie m-am întors acasă ceva mai tîrziu ca de obicei. Nimic rău : încăpusem pe mîna unui prieten erudit care ţinuse să-mi împărtăşească unele idei personale în legătură cu originile creştinismului. Era prima dată cînd mi se cerea să mă gîndesc la originile acelea, şi totuşi am ascultat cu smerenie îndelungata lecţie pentru a face plăcere prietenului meu. Burniţa şi era frig. Totul era urît şi mohorît, inclusiv grecii şi evreii despre care vorbea prietenul meu, dar m-am supus totuşi torturii aceleia mai bine de două ore. Obişnuita mea slăbiciune ! Pun rămăşag că şi astăzi sînt tot atît de dezarmat, şi dacă cineva ar vrea cu tot dinadinsul, m-ar putea convinge să studiez pentru cîtva timp astronomia.

Am intrat în grădina care înconjoară vila noastră ; la aceasta se ajunge printr-o scurtă alee carosabilă. Maria, fata noastră în casă, mă aştepta le fereastră şi, auzindu-mă că mă apropii, strigă în întuneric :

— Dumneata eşti, domnule Zeno ?

Maria era o slujnică dintr-acelea cum nu se mai găsesc astăzi. O aveam de vreo cincisprezece ani. Punea în fiecare lună o parte din leafă la Casa de Economii pentru bătrîneţe, economii pe care nu le-a folosit totuşi, deoarece a murit la noi în casă, puţin după căsătoria mea, şi muncind încă.

Mi-a povestit că tata se întorsese acasă de cîteva ceasuri, dar că dorise să mă aştepte la cină. Iar cînd ea stăruise ca, totuşi, să mănînce, fusese expediată din cameră într-un chip destul de puţin politicos. Apoi întrebase de mine de mai multe ori, îngrijorat şi nerăbdător. Maria îmi dădu de înţeles că, după părerea ei, tata nu se simţea bine. Pretindea că vorbea cu oarecare greutate şi că avea respiraţia scurtă. Trebuie să spun că, fiind veşnic împreună cu el, avusese de multe ori impresia că tata e bolnav. Avea puţine lucruri de văzut biata

femeie în casa noastră solitară şi — după experienţa avută cu mama — se aştepta ca toţi să moară înaintea ei.

Am alergat în sufragerie mînat de-o oarecare curiozitate, fără a mă fi alarmat însă. Tata se ridică numaidecît de pe sofaua pe care stătea şi mă primi cu o mare bucurie, ceea ce nu izbuti să mă emoţioneze însă, deoarece mai înainte de asta descoperisem umbra unui reproş. Izbuti totuşi să mă liniştească, bucuria părîndu-mi-se un semn de sănătate. N-am descoperit însă nici urmă din bîlbîiala sau din respiraţia aceea scurtă de care-mi vorbise Maria. Dar, în loc să mă dojenească, el se scuză că se arătase atît de îndărătnic :

— Ce să facem ? îmi spuse el, cu blîndeţe. Nu sîntem decît noi doi pe lumea asta şi voiam să te văd înainte de-a mă duce la culcare.

Măcar de m-aş fi purtat în mod firesc şi de l-aş fi luat în braţe pe scumpul meu tată, pe care boala îl făcuse atît de blînd şi de afectuos ! În loc de asta am început să-i pun, cu răceală, un diagnostic : bătrînul Silva să se fi îmblînzit pînă într-atîta ? Să fie bolnav ? M-am uitat la el bănuitor şi n-am găsit altceva mai bun decît să-i reproşez :

— De ce-ai aşteptat atîta cu masa ? Puteai să mănînci şi pe urmă să mă aştepţi !

Începu să rîdă destul de tinereşte :

— Se mănîncă mai bine în doi !

Voioşia asta putea fi şi un semn de poftă de mîncare ; mă liniştii şi începui să mănînc. În papuci de casă, cu un pas nesigur, se apropie de masă şi-şi ocupă locul lui obişnuit. Apoi începu să se uite la mine cum mîncam, în timp ce el, după cîteva rare sorbituri, nu mai luă nimic şi dădu la o parte pînă şi farfuria, care-i făcea silă. Dar surîsul stăruia încă pe bătrîna lui faţă. Îmi amintesc numai, şi asta ca şi cum s-ar fi întîmplat ieri, că de cîteva ori, în timp ce-l priveam drept în ochi, îşi feri privirea într-o parte. Se spune că-i semn de făţărnicie, dar eu ştiu acuma că e un semn de boală. Animalul bolnav nu te lasă să i te uiţi în ochi, unde i-ai putea descoperi boala, slăbiciunea.

Tata spera să-i povestesc cum îmi petrecusem orele acelea în care mă aşteptase. Şi văzînd că ţinea aşa de mult la asta, m-am întrerupt pentru o clipă din mîncat şi i-am spus sec, sec de tot, că discutasem, pînă atunci, despre originile creştinismului.

Se uită la mine bănuitor şi uimit :

— Şi pe tine te preocupă acuma, religia ?

Era evident c-ar fi simţit o mare mîngîiere dacă aş fi acceptat să mă gîndesc la asta împreună cu el. Dar eu, care atîta timp cît a trăit tata mă simţeam îndemnat să mă arăt combativ (după aceea de loc) am răspuns printr-una din frazele acelea banale care se aud în fiecare zi prin cafenelele din preajma universităţii :

— Religia, pentru mine, nu-i decît un fenomen oarecare, ce trebuie studiat.

— Fenomen ? întrebă el descumpănit.

Căută o ripostă tăioasă şi deschise gura ca să mi-o dea. Apoi ezită şi se uită la felul al doilea, pe care Maria i-l pusese tocmai atunci dinainte, dar nici nu se atinse de el. Pe urmă, ca să-şi astupe mai bine gura, îşi vîrî în ea un capăt de ţigară, îl aprinse şi-l lăsă numaidecît să se stingă. Îşi îngăduise astfel o pauză pentru a putea medita în linişte. Mă privi o clipă hotărît :

— Sper că nu vrei să-ţi baţi joc de religie ?

Ca un autentic student chiulangiu, cum am fost întotdeauna, răspunsei cu gura plină :

— Nici vorbă de-aşa ceva ! Studiez !

Tăcu şi privi îndelung chiştocul pe care-l pusese pe-o farfurie. Înţeleg acuma de ce-mi pusese asemenea întrebare. Înţeleg acuma tot ceea ce trecea prin mintea lui deja înceţoşată şi mă mir că pe vremea aceea n-am înţeles nimic. Cred că pe vremea aceea inima mea era lipsită de afecţiunea care-ţi înlesneşte înţelegerea atîtor lucruri. Apoi mi-era atît de uşor ! Tata evita să-mi înfrunte scepticismul : o luptă prea grea pentru el în clipele acelea ; dar îşi închipuia că-l va putea ataca în chip paşnic, din flanc, aşa cum i se potrivea unui bolnav. Mi-aduc aminte că în timp ce vorbea respiraţia i se tăia şi-şi găsea cuvintele cu greu. E foarte obositor să te pregăteşti de luptă. Credeam însă că nu voia să se ducă la culcare fără să mi-o plătească şi mă pregătii pentru o lungă discuţie, care întîrzia însă să vină.

— Eu, spuse, continuînd să se uite la chiştocul stins acuma, îmi dau seama că am o mare experienţă şi o mare cunoaştere a vieţii. Nu trăieşti atîţia ani fără să tragi nici un folos. Ştiu o mulţime de lucruri, dar din păcate nu pot să ţi le împărtăşesc pe toate aşa cum aş vrea ! O, şi cît aş vrea ! Văd chiar

miezul lucrurilor, şi văd şi ceea ce e drept şi adevărat şi ceea ce nu e.

Nu se putea discuta. Mormăii, lipsit de convingere şi mîncînd mai departe :

— Da, tată !

Nu voiam să-l jignesc.

— Păcat c-ai venit aşa de tîrziu. Mai înainte nu eram atît de obosit şi ţi-aş fi putut spune o mulţime de lucruri.

Credeam că are de gînd să mă cicălească iarăşi c-am venit tîrziu şi i-am propus să amîne discuţia pentru a doua zi.

— Nu-i vorba de o discuţie, răspunse el cu privirea pierdută, ci de cu totul alt lucru. De un lucru asupra căruia nu se poate discuta, dar pe care ai să-l înţelegi şi tu de îndată ce-am să ţi-l spun. Numai că e greu să ţi-l spun !

În clipa aceea avui un fel de bănuială.

— Nu te simţi bine ?

— Nu pot spune că mă simt rău, dar sînt foarte obosit şi vreau să mă duc imediat la culcare.

Sună clopoţelul şi-n acelaşi timp o şi strigă pe Maria. Cînd veni, o întrebă dacă-i pregătise totul în cameră. Porni apoi numaidecît într-acolo, tîrîndu-şi papucii pe podea. Cînd ajunse în dreptul meu, îşi înclină capul, oferindu-mi obrazul pentru sărutul de fiecare seară.

Văzîndu-l mişcîndu-se cu atîta nesiguranţă, avui din nou bănuiala că se simte rău şi-l întrebai. Repetarăm amîndoi, şi de mai multe ori, aceleaşi cuvinte, şi el îmi confirmă că era obosit, dar nu bolnav. Apoi adaugă :

— Acuma am să mă gîndesc la cuvintele pe care am să ţi le spun mîine. Şi-ai să vezi c-au să te convingă.

— Papa, răspunsei eu mişcat, am să le ascult cu multă plăcere.

Văzîndu-mă atît de dispus să mă împărtăşesc din experienţa sa, se simţi ispitit să nu mă părăsească : trebuia să profite totuşi de un moment aşa de favorabil ! Îşi trecu mîna peste frunte şi se aşeză pe scaunul de care se sprijinise ca să-mi ofere obrazul pentru sărut. Gîfîia uşor.

— Curios ! rosti el. Nu pot să-ţi spun nimic. Absolut nimic !

Privi în jur ca şi cum ar fi căutat în afară ceea ce nu izbutea să găsească înlăuntrul lui.

— Şi totuşi ştiu atîtea lucruri ; la drept vorbind ştiu absolut tot. Trebuie să fie urmarea vastei mele experienţe.

Nu suferea prea mult din pricină că nu putea să se exprime, deoarece surîse la gîndul propriei lui forţe, propriei lui măreţii.

Nu ştiu de ce n-am chemat numaidecît doctorul. Dimpotrivă, trebuie să mărturisesc cu durere şi remuşcare : consideram că vorbele acelea ale tatălui meu izvorau dintr-o îngîmfare de care eram încredinţat că-l văzusem dînd de nenumărate ori dovadă. Nu puteam, cu toate acestea, să trec cu vederea starea lui de slăbiciune atît de evidentă, şi numai din pricina asta am renunţat la discuţie. Îmi făcea plăcere să văd cîtă fericire îi dă iluzia că e atît de tare tocmai cînd era, dimpotrivă, foarte slab. Pe de altă parte mă simţeam măgulit de dragostea pe care mi-o arăta manifestîndu-şi dorinţa de a-mi împărtăşi cunoştinţele în posesia cărora credea a fi, cu toate că eram convins că n-aveam ce învăţa de la el. Şi, ca să-l măgulesc şi să-l liniştesc, i-am spus că nu era nevoie să se chinuie pentru a găsi în chiar clipa aceea cuvintele care-i lipseau, deoarece, în asemenea împrejurări grele, chiar şi cei mai mari învăţaţi obişnuiesc să lase lucrurile acestea atît de complicate într-un ungher retras al creierului ca să se limpezească singure.

Răspunse :

— Ceea ce caut eu nu-i de loc complicat. E vorba, dimpotrivă, să găsesc un cuvînt, unul singur, şi-am să-l găsesc. Dar nu în noaptea asta, fiindcă am să dorm buştean şi n-am să mă mai gîndesc la nimic.

Totuşi nu se ridică de pe scaun. Şovăitor şi scrutîndu-mi pentru o clipă faţa, spuse :

— Mi-e teamă că n-am să-ţi pot spune ceea ce gîndesc, şi asta numai pentru că ai obiceiul să-ţi baţi joc de toate lucrurile.

Îmi zîmbi, ca şi cum ar fi vrut să mă roage să nu mă supăr din cauza cuvintelor lui, se ridică de pe scaun şi-mi întinse obrazul pentru a doua oară. Renunţai să mai discut şi să-l conving că pe lumea aceasta există multe lucruri de care se putea şi de care trebuia să rîzi şi, vrînd să-l liniştesc, îl îmbrăţişai cu putere. Probabil că gestul meu a fost prea violent, pentru că se desprinse din îmbrăţişare gîfîind şi mai rău decît

înainte, dar înţelese toată afecţiunea din care izvora, pentru că îmi făcu un semn prietenesc cu mîna.

— Acuma, la culcare ! spuse el vesel şi ieşi urmat de Maria.

Rămas singur (ciudat şi asta !) nu mă gîndii la sănătatea tatălui meu, ci, mişcat şi — pot s-o mărturisesc — cu tot respectul filial, deplînsei faptul că o minte ca a lui, care năzuia spre ţeluri înalte, nu găsise posibilitatea să-şi însuşească o cultură superioară. Astăzi cînd scriu, după ce m-am apropiat de vîrsta la care ajunsese atunci tata, ştiu cu certitudine că un om poate avea conştiinţa unei foarte ascuţite inteligenţe proprii fără ca aceasta să se exteriorizeze în vreun fel oarecare în afară de acea neclintită conştiinţă a faptului în sine.

În ceea ce-l priveşte pe tata, e sigur că în ultima clipă lucidă a vieţii, conştiinţa inteligenţei sale a fost generată de o neaşteptată inspiraţie religioasă, după cum e adevărat şi că se hotărîse să-mi vorbească despre asemenea lucruri numai fiindcă îi povestisem că mă ocupasem de originile creştinismului. Acuma ştiu însă şi că sentimentul acela era primul simptom al unui edem cerebral.

Maria veni să strîngă masa şi să-mi spună că avea impresia că tata adormise imediat. Aşa că m-am dus la culcare pe deplin liniştit. Afară vîntul bătea cu furie şi urla. Îl auzeam din patul meu cald ca pe-un cîntec de leagăn, care se îndepărta din ce în ce mai mult, pe măsură ce mă cufundam în somn.

Nu ştiu cît timp am dormit. M-a trezit Maria. Se pare că intrase de cîteva ori în odaia mea ca să mă strige, după care plecase în goană. Dormind atît de adînc, am avut mai întîi intuiţia unei oarecare dezordini, apoi am întrezărit-o pe bătrînă agitîndu-se prin odaie şi, în cele din urmă, am priceput. Voia să mă trezească, dar cînd izbuti, ea nu se mai afla în odaia mea. Vîntul continua să-mi cînte prin somn, iar eu, ca să fiu sincer, trebuie să mărturisesc că am pornit spre camera tatii îndurerat de-a fi fost smuls din somn. Mi-amintesc că Maria îl vedea pe tata tot timpul în pericol. Vai de ea dacă nici de data asta nu era cu adevărat bolnav !

Odaia tatii, nu prea spaţioasă, era cam încărcată cu mobilă. La moartea mamei, ca să poată uita mai uşor, schimbase camera, luînd în noua încăpere, ceva mai mică, tot mo-

bilierul. Odaia, slab luminată de-o mică lampă cu gaz aşezată pe o noptieră foarte scundă, era cufundată în întregime în semiobscuritate. Maria îl susţinea pe tata, care stătea culcat pe spate, deşi partea superioară a trupului depăşea puţin marginea patului. Faţa tatii, acoperită de sudoare, bătea în roşu din pricina lămpii de-alături. Capul i se sprijinea de pieptul credincios al Mariei. Răcnea de durere, iar gura îi era aşa de inertă, încît saliva i se prelingea pe bărbie. Se uita fix la peretele din faţă şi nu s-a întors cînd am intrat.

Maria îmi povesti că-l auzise gemînd şi că ajunsese tocmai la timp ca să-l împiedice să cadă din pat. Mai înainte — mă asigură ea — fusese mai agitat, pe cînd acuma părea relativ liniştit, dar n-ar fi îndrăznit să-l lase singur. Voia probabil să se scuze că m-a chemat, dar îmi dădeam seama că nu greşise trezindu-mă. În timp ce-mi povestea toate astea plîngea, eu însă n-am început să plîng o dată cu ea, ci dimpotrivă, am îndemnat-o să se calmeze şi să nu mai sporească, cu tînguirile ei, spaima acelui ceas. Nu înţelesesem încă totul. Biata de ea făcea mari eforturi ca să-şi înăbuşe suspinele.

Mă apropiai de urechea tatii şi începui să strig :

— De ce gemi, papa ? Ţi-e rău ?

Cred că m-a auzit, pentru că geamătul deveni mai stins, iar el îşi desprinse privirea de pe peretele din faţă, ca şi cum ar fi încercat să se uite la mine ; nu izbuti însă să mă vadă. Îi strigai de mai multe ori, la ureche, aceeaşi întrebare, dar mereu cu acelaşi rezultat. Atitudinea mea bărbătească se spulberă numaidecît. Tata, în clipa aceea, era mai aproape de moarte decît de mine, pentru că strigătul meu nu mai ajungea pînă la el. Mă cuprinse o spaimă cumplită şi-mi amintii în primul rînd cuvintele pe care le schimbasem cu el chiar în seara aceea. Iar după cîteva ore el pornise la drum, să vadă care din noi doi avea dreptate. Curios ! Durerea mea era însoţită de remuşcare. Îmi ascunsei capul în perna tatii şi începui să plîng cu disperare, scoţînd aceleaşi suspine pentru care, cu puţin mai înainte, o certasem pe Maria.

Veni acum rîndul ei să mă liniştească, dar făcu asta într-un mod ciudat. Mă îndemna să fiu calm vorbindu-mi de tata, care în timpul acesta gemea, ţinîndu-şi ochii larg deschişi, ca un om mort !

— Sărăcuţul ! spunea Maria. Să moară aşa ! Cu un păr atît de bogat şi de frumos ! Şi-l mîngîia. Era adevărat. Capul

tatii era împodobit de-o bogată şi frumoasă cunună de păr alb, în timp ce eu, la treizeci de ani, aveam părul foarte rar.

Nu-mi trecu prin minte că în lumea asta existau medici şi că se presupunea că, uneori, pot salva viaţa oamenilor. Eu şi văzusem semnele morţii pe faţa aceea răvăşită de durere şi nu mai aveam nici o speranţă. Prima care pomeni de doctor fu Maria ; după aceea plecă numaidecît să trezească grădinarul, pentru a-l trimite în oraş.

Rămăsei să-l susţin singur pe tata timp de vreo zece minute, care mi se părură o eternitate. Mi-aduc aminte că încercam să transmit mîinilor mele, care atingeau trupul acela martirizat, toată afecţiunea care-mi năpădise sufletul. Cuvintele n-avea cum să le audă. Cum puteam să-l fac să înţeleagă cît de mult îl iubeam ?

Cînd veni grădinarul, mă dusei la mine în cameră să scriu un bilet, dar mi-era greu să leg între ele cele cîteva cuvinte de care era nevoie ca să-i dea doctorului o oarecare idee despre cazul tatii, pentru a putea aduce cu el şi ceva medicamente. Vedeam tot timpul în faţa ochilor sigura şi iminenta moarte a tatii şi mă întrebam : „Ce rost o să mai am acum pe lume ?"

Urmară apoi îndelungi ceasuri de aşteptare. Mi-amintesc destul de bine de ceasurile acelea. După cel dintîi nu a mai fost nevoie să-l sprijin pe tata, care zăcea întins pe pat, lipsit de cunoştinţă. Nu mai gemea de loc, căzuse cu totul în nesimţire. Avea o respiraţie accelerată pe care eu, aproape inconştient, o imitam. Nu puteam respira însă multă vreme în felul acela şi-mi potriveam ritmul mai mult pe pauze, sperînd să-l atrag şi pe bolnav spre destindere. Dar el îi dădea zor înainte, neobosit. Încercarăm, dar în zadar, să-l facem să înghită o linguriţă de ceai. Gradul lui de inconştienţă, atunci cînd era vorba să se apere împotriva intervenţiilor noastre, părea să se reducă. Şi, hotărît, îşi încleşta dinţii. Chiar şi în starea aceea de inconştienţă era însoţit de neîmblînzita lui încăpăţînare. Cu mult înainte de-a se lumina de ziuă ritmul respiraţiei i se schimbă. Se concentră în perioduri care debutau cu cîteva expiraţii şi inspiraţii lente, aducînd cu ale unui om sănătos, după care urmau altele, accelerate, terminîndu-se cu o pauză lungă, înspăimîntătoare, care ni se părea, mie şi Mariei, vestitoare de moarte. Dar periodul reîncepea totdeauna aproape egal, un period muzical de-o tristeţe nesfîrşită, atît de lipsit de culoare era. Respiraţia aceea care nu era tot timpul egală, ci tot timpul

zgomotoasă, deveni un fel de parte componentă a încăperii. Din clipa aceea a rămas tot timpul acolo, pentru o lungă, foarte lungă bucată de vreme.

Petrecui cîteva ore trîntit pe o sofa în timp ce Maria stătea pe un scaun lîngă pat. Pe sofaua aceea am vărsat lacrimile mele cele mai fierbinți. Plînsul șterge propriile noastre greșeli și ne îngăduie să dăm vina, fără nici o obiecție, pe soartă. Plîngeam pentru că-mi pierdeam tatăl, care însemnase pentru mine totul. N-avea nici o importanță faptul că stătusem atît de puțină vreme lîngă el. Sforțările mele de a deveni mai bun nu fuseseră făcute cu scopul de a-i da lui o satisfacție ? Succesul la care rîvneam trebuia să fie, desigur, confirmarea superiorității mele față de tata, care se îndoise tot timpul de mine, dar și o mîngîiere pentru el. Iar acuma nu mai putea să mă aștepte și se ducea încredințat că slăbiciunea mea e fără leac. Așa că lacrimile mele erau pline de-o mare amărăciune.

Scriind, sau, mai bine zis, gravînd pe hîrtie asemenea dureroase amintiri, descopăr că imaginea care m-a obsedat la prima mea încercare de a-mi revedea trecutul, locomotiva aceea care trage un șir de vagoane pe pantă în sus, am avut-o pentru prima dată ascultînd, de pe sofa, respirația tatii. Așa merg locomotivele care trag după ele greutăți uriașe : scot niște pufăituri regulate, care mai tîrziu se accelerează și se termină într-o pauză, plină și aceea de amenințări, căci cel care ascultă poate fi încercat de teama de-a nu vedea prăbușindu-se, jos în vale, și mașina, și convoiul de vagoane. Adevărat ! Primul meu efort de a-mi aduce aminte mă dusese și la noaptea aceea, și la ceasurile cele mai însemnate din viața mea.

Doctorul Coprosich ajunse la vilă înainte de-a se lumina de ziuă, întovărășit de un infirmier care purta o casetă cu medicamente. Fusese nevoit să vină pe jos pentru că, din pricina violenței uraganului, nu găsise nici o trăsură.

Îl întîmpinai plîngînd, iar el se purtă cu multă blîndețe, silindu-se să-mi insufle și oarecare speranță. Trebuie totuși să mărturisesc chiar acum că, după întîlnirea aceea a noastră, puțini oameni am văzut pe lumea asta care să trezească în mine o antipatie atît de mare ca doctorul Coprosich. Trăiește încă și acum, decrepit și înconjurat de stima întregului oraș. Cînd îl zăresc, slăbit cum e și tîrîndu-se cu mersul lui șovăitor pe străzi, căutînd să facă puțină mișcare și să ia aer, aversiunea reînvie în mine chiar și astăzi.

Pe atunci, doctorul Coprosich trebuie să fi avut ceva mai mult de patruzeci de ani. Se dedicase trup și suflet medicinei legale și, cu toate că era cunoscut de toată lumea drept un foarte bun italian, autoritățile imperiale îi încredințau cele mai importante expertize. Era un bărbat slab și nervos, cu o față banală, reliefată de o chelie ce simula o frunte foarte înaltă. Mai avea însă un defect care-i conferea o anumită importanță : cînd își scotea ochelarii (și o făcea întotdeauna cînd voia să mediteze la ceva), ochii lui orbiți priveau alături sau dincolo de interlocutor, și aveau aspectul curios al ochilor fără culoare ai unei statui, amenințători sau, poate, ironici. Niște ochi care te contrariau în clipa aceea. Dacă avea însă de spus fie chiar și un singur cuvînt, își punea ochelarii pe nas, și iată că ochii lui se preschimbau din nou în ochii unui oarecare burghez cumsecade, care cercetează cu atenție lucrurile despre care vorbește.

Luă loc în anticameră și rămase acolo cîteva minute ca să se odihnească. Îmi ceru să-i povestesc cu exactitate ceea ce se întîmplase de la primul semn de alarmă și pînă la sosirea lui. Își scoase ochelarii și fixă cu ochii lui bizari peretele din spatele meu.

Căutai să fiu exact, ceea ce nu era ușor, dată fiind starea în care mă aflam. Mi-aminteam și că doctorul Coprosich nu îngăduia ca persoanele care nu se pricepeau la medicină să întrebuințeze termeni medicali cu aerul că au oarecare idee de disciplina respectivă. Și cînd începui să vorbesc de ceea ce mi se păruse a fi un fel de „respirație cerebrală", doctorul își puse ochelarii ca să-mi spună :

— Mai încet cu definițiile. O să vedem mai tîrziu despre ce e vorba !

Îi vorbisem și despre purtarea ciudată a tatii, despre nerăbdarea de-a mă vedea și despre graba cu care se dusese la culcare. Nu-i pomenii însă nimic în legătură cu vorbele ciudate rostite de tata : poate că mi-era teamă să nu fiu silit să-i spun cîte ceva și despre răspunsurile pe care i le dădusem eu tatii. Îi povestii însă că tata nu reușea să se exprime cu claritate, părînd că meditează adînc asupra unui lucru care i se tot învîrtea prin cap, dar pe care nu reușea să-l formuleze. Doctorul, cu ochelarii pe nas, exclamă triumfător :

— Știu ce anume i se învîrtea prin cap !

Ştiam şi eu lucrul acesta, dar nu spusei nimic, pentru a nu-l înfuria pe doctorul Coprosich : erau edemele.

Ne duserăm la patul bolnavului. Cu ajutorul infirmierului, doctorul întoarse pe toate părţile acel biet corp inert un răstimp care mie mi se păru interminabil. Îl ascultă şi-l cercetă. Încercă să obţină chiar şi ajutorul bolnavului, dar în zadar.

— Gata ! spuse la un moment dat.

Se apropie de mine cu ochelarii în mînă, uitîndu-se în podea şi, scoţînd un suspin, rosti :

— Curaj ! E un caz foarte grav.

Ne duserăm în camera mea, unde doctorul se spălă şi pe faţă.

Era, de aceea, fără ochelari, şi cînd şi-l înălţă ca să şi-l şteargă, capul lui ud semăna cu căpşorul unei amulete lucrată de-o mînă nepricepută. Îşi aminti că ne văzusem cu cîteva luni înainte şi-şi exprimă mirarea că nu ne-am mai repetat vizita. Crezuse chiar că-l părăsisem pentru un alt medic ; atunci ne spusese cît se poate de limpede că tata avea nevoie de îngrijiri. Şi cum mă mustra aşa, fără ochelari, era înspăimîntător. Ridicase glasul şi cerea explicaţii. Ochii lui le căutau în toate părţile.

Avea, bineînţeles, dreptate, şi meritam să fiu dojenit. Sînt sigur, trebuie să mărturisesc aici, că nu din pricina cuvintelor acelora îl urăsc pe doctorul Coprosich. Mă scuzai povestindu-i despre aversiunea tatii faţă de doctori şi de doctorii ; vorbeam plîngînd, iar el, cu o generoasă bunătate, încercă să mă liniştească, spunîndu-mi că şi dacă am fi recurs la el mai înainte, ştiinţa lui ar fi putut cel mult să întîrzie catastrofa la care asistam acuma, dar că, în nici un caz, n-ar fi putut-o înlătura.

Totuşi, cum continuă să cerceteze antecedentele bolii, găsi noi motive de-a mă dojeni. Voia să ştie dacă tata, în acele ultime luni, se plînsese de starea sănătăţii, de lipsa poftei de mîncare sau a somnului. Nu-i putui răspunde nimic precis ; nici măcar dacă tata mîncase mult sau puţin la masa aceea la care ne aşezam în fiecare zi împreună. Evidenţa vinovăţiei mele mă doborî, dar doctorul nu mă mai întrebă aproape nimic. Află de la mine că Maria îl vedea veşnic în primejdie de moarte, din care pricină îmi băteam joc de ea.

El îşi curăţa între timp urechile, uitîndu-se în tavan.

— Peste cîteva ore îşi va recăpăta cunoştinţa, cel puţin în parte, spuse.

— Sînt speranţe, deci ? exclamai.

— Absolut nici una, răspunse el, ferm. Totuşi lipitorile nu dau greş niciodată în asemenea cazuri. Îşi va recăpăta în mod sigur o parte din cunoştinţă, după care s-ar putea să înnebunească.

Înălţă din umeri şi puse şervetul la loc. Gestul acela voia să arate, eram sigur, un oarecare dispreţ faţă de propria-i ştiinţă şi mă îndemnă să vorbesc. Eram îngrozit la gîndul că tata şi-ar fi putut reveni din somnolenţă numai pentru a se vedea murind, dar fără gestul acela al lui n-aş fi avut curajul s-o spun.

— Domnule doctor ! îl rugai. Nu vi se pare că faptul de a-l face să-şi vină în fire e total lipsit de omenie ?

Izbucnii în plîns. Dorinţa de-a plînge exista dintotdeauna în mine, care aveam nervii zdruncinaţi, dar acum mă lăsam în voia ei, fără nici o împotrivire, pentru ca doctorul să-mi vadă lacrimile şi să-mi ierte îndrăzneala de a-i fi pus tratamentul la îndoială.

Cu o bunătate nesfîrşită el îmi spuse :

— Hai, liniştiţi-vă ! Cunoştinţa bolnavului nu va redeveni niciodată aşa de limpede încît să-i îngăduie să-şi dea seama de starea în care se află. Nu-i nici medic. Va fi de-ajuns să nu i se spună că e muribund, şi nu va şti nimic. În schimb, se poate întîmpla ceva şi mai rău : ar putea, adică, să înnebunească. De aceea, am adus cu mine o cămaşă de forţă, iar infirmierul va rămînc aici.

Mai înspăimîntat ca niciodată, îl rugai să nu mai pună lipitorile. El însă mă asigură, cu un calm desăvîrşit, că infirmierul trebuie să i le fi şi pus, pentru că aşa-i dăduse ordin mai înainte de-a părăsi camera tatii. Atunci mă înfuriai. Putea exista o faptă mai perfidă decît aceea de-a readuce în simţiri un bolnav fără să ai nici cea mai mică speranţă de salvare, ci numai pentru a-l arunca în braţele deznădejdii sau a-l supune riscului de-a fi nevoit să suporte — şi cu cît chin ! — cămaşa de forţă ? Cu toată violenţa, dar întovărăşindu-mi mereu cuvintele de plînsul acela care cerea îndurare, declarai că mi se părea o cruzime nemaiauzită faptul de-a nu lăsa un bolnav definitiv condamnat să moară în pace.

Îl urăsc pe omul acela pentru că s-a înfuriat atunci pe mine. Asta e ceea ce nu i-am putut ierta niciodată. Se agită într-atîta, încît uită să-şi mai pună ochelarii ; totuşi îşi dădu cu cea mai mare exactitate seama de locul în care mă aflam şi mă fixă cu ochii lui îngroziţori. Îmi spuse c-avea impresia că vreau să tai şi firul acela subţire de speranţă care mai exista încă. Îmi vorbi întocmai aşa, cu cruzime.

Conflictul stătea gata să izbucnească. Plîngînd şi urlînd, îi obiectai că numai cu puţine clipe înainte exclusese el însuşi orice nădejde de salvare pentru bolnav. Şi nu puteam tolera ca locuinţa mea şi cei care stăteau într-însa să servească unor experimente pentru care existau alte locuri pe lumea asta !

Cu o mare severitate şi cu un calm care-o făcea aproape ameninţătoare, îmi răspunse :

— V-am explicat doar care era stadiul în care se afla ştiinţa în momentul acela. Dar cine e în stare să spună ce se poate întîmpla într-o jumătate de oră sau pînă mîine ? Ţinîndu-l în viaţă pe tatăl dumneavoastră, am lăsat deschisă calea tuturor posibilităţilor.

Îşi puse apoi ochelarii şi, cu înfăţişarea lui de funcţionar pedant, adăugă alte nesfîrşite explicaţii asupra importanţei pe care o putea avea intervenţia medicului în destinul economic al unei familii. O jumătate de oră în plus de respiraţie putea să fie hotărîtoare pentru destinul unui patrimoniu.

Plîngeam acum şi pentru că mă apucase mila de mine însumi, obligat cum eram să ascult astfel de lucruri într-un asemenea moment. Mă simţeam epuizat şi n-am mai spus nimic. Mai cu seamă că lipitorile fuseseră puse !

Medicul e o forţă cînd se află la patul unui bolnav, iar eu m-am purtat cu doctorul Coprosich cu tot respectul cuvenit. Probabil că din pricina acestui respect n-am îndrăznit să propun un consult, lucru pe care mi l-am reproşat ani de-a rîndul. Acuma pînă şi remuşcarea aceea a murit, împreună cu toate celelalte sentimente despre care vorbesc aici cu răceala cu care aş povesti lucruri întîmplate unui străin. În inima mea, n-a mai rămas nimic altceva din acele zile în afară de antipatia pentru medicul acela care se încăpăţînează încă să trăiască.

Mai tîrziu ne-am mai dus o dată la patul tatii. L-am găsit dormind liniştit pe partea dreaptă. Pe tîmplă îi puseseră un pansament, ca să acopere rănile făcute de lipitori. Doctorul

voi numaidecît să afle dacă-şi revenise puţin şi-i ţipă în urechi. Bolnavul nu reacţionă în nici un fel.

— Mai bine aşa ! spusei eu plin de curaj, dar continuînd să plîng.

— Efectul scontat nu va întîrzia ! răspunse doctorul. Nu vedeţi că respiraţia i s-a şi modificat ?

Adevărul e că respiraţia, accelerată şi anevoioasă, nu mai avea, acum, pauzele acelea care mă umpluseră de spaimă.

Infirmierul spuse ceva medicului, care aprobă. Era vorba să încerce cămaşa de forţă pe bolnav. Scoaseră obiectul acela ciudat din valiză şi-l ridicară pe tata, obligîndu-l să stea în capul oaselor. Atunci bolnavul deschise ochii : erau tulburi, nu percepeau încă lumina. Hohotii în continuare, temîndu-mă că ochii lui vor privi şi vor vedea totul, imediat. În schimb, cînd capul bolnavului se lăsă din nou pe pernă, ochii se închiseră la loc, ca ochii anumitor păpuşi.

Doctorul şopti, triumfător :

— E cu totul altceva !

Da : era cu totul altceva ! Pentru mine nimic altceva decît o gravă ameninţare. Sărutai, plin de fervoare, fruntea tatii şi-i urai în gînd : „Oh, dormi ! Dormi pînă te va cuprinde somnul cel veşnic !"

Şi ajunsei astfel să-i doresc tatălui meu moartea, dar doctorul nu ghici nimic, pentru că-mi spuse cu blîndeţe :

— Văd că şi dumneavoastră vă face acum plăcere să-l vedeţi venindu-şi în fire !

Cînd plecă doctorul, se iviseră zorile. Zori tulburi, şovăitori. Vîntul, care sufla încă în rafale, mi se păru mai puţin violent, deşi continua să împrăştie zăpada îngheţată.

Îl întovărăşii pe doctor în grădină. Eram excesiv de politicos, ca să nu-mi ghicească ura. Faţa mea vădea numai consideraţie şi respect. Îmi îngăduii un gest de silă, care mă uşură după efortul făcut, numai cînd îl văzui îndepărtîndu-se pe cărarea care ducea spre poartă. Mic şi negru în mijlocul zăpezii, se clătina şi se oprea la fiecare rafală, pentru a-i putea ţine mai bine piept. Nu-mi ajunse strîmbătura făcută şi simţii nevoia altor acte violente, după atîta efort. Umblai cîteva minute pe alee, în frig, cu capul gol, călcînd furios în picioare zăpada înaltă. Nu ştiu totuşi dacă atîta ură puerilă era îndreptată împotriva doctorului sau mai curînd împotriva mea. Înainte de toate împotriva mea, împotriva mea care dorisem

moartea tatălui meu și care îndrăznisem s-o și formulez chiar. Tăcerea preschimba dorința aceea a mea, inspirată de cea mai curată dragoste filială, într-un adevărat delict care mă apăsa îngrozitor.

Bolnavul continua să doarmă. Rosti numai două cuvinte pe care nu le înțelesei, dar cu cel mai calm ton de conversație, deosebit de straniu însă, deoarece își întrerupse respirația, mereu foarte accelerată și atît de departe de orice idee de calm. Se apropia de cunoștință sau de deznădejde ?

Maria stătea acum lîngă pat, alături de infirmier. Acesta îmi inspira încredere, displăcîndu-mi numai din pricina unei anumite conștiinciozități exagerate. Se opuse propunerii Mariei de a-i da bolnavului o linguriță cu supă, pe care ea o socotea un bun medicament. Dar doctorul nu spusese nimic cu privire la supă și infirmierul fu de părere să-l aștepte să se reîntoarcă pentru a hotărî asupra unei acțiuni atît de importante. Vorbi mult mai autoritar decît merita un asemenea lucru. Biata Maria nu insistă, iar eu cu atît mai puțin. Făcui însă o nouă strîmbătură de dezgust.

Mă convinseră să mă culc, deoarece trebuia să-mi petrec noaptea împreună cu infirmierul și să asist bolnavul, alături de care trebuia să fie mereu două persoane ; una putea să se odihnească pe sofa. Mă culcai și adormii numaidecît, cu o completă, plăcută pierdere a cunoștinței și — sînt sigur de asta — fără a fi întreruptă de nici o licărire de vis.

În schimb, noaptea trecută, după ce-mi petrecusem o parte din ziua de ieri adunîndu-mi aceste amintiri, am avut un vis deosebit de pregnant care m-a purtat înapoi, printr-un salt enorm în timp. M-am revăzut împreună cu doctorul în aceeași cameră în care discutasem despre lipitori și cămăși de forță și care acuma are cu totul altă înfățișare, deoarece e dormitorul meu și al soției mele. Eu îl învățam pe doctor cum trebuie să fie îngrijit și vindecat tata, în timp ce el (nu bătrîn și dărîmat cum e astăzi, ci nervos și plin de vigoare cum era pe vremea aceea), plin de mînie, cu ochelarii în mînă și cu ochii privind în neștire, urla că nu are nici un rost să se facă atîtea lucruri. Spunea textual : „Lipitorile îl vor readuce la viață și la suferință, așa că nu trebuie să-i fie aplicate !“ Eu, dimpotrivă, băteam cu pumnul într-o carte de medicină și răcneam : „Lipitori ! Vreau lipitori ! Și chiar cămașă de forță !“

Se pare că visul acesta deveni în cele din urmă zgomotos, pentru că soţia mea îi puse capăt trezindu-mă. Umbre îndepărtate ! Cred că pentru a vă putea zări e nevoie de un auxiliar optic, şi poate că din pricina acestuia vă văd răsturnate.

Ultima amintire din ziua aceea e somnul meu liniştit. Urmară apoi cîteva zile nesfîrşite, cînd orice oră semăna întru totul celeilalte. Vremea se îmbunătăţise ; se spunea că se îmbunătăţise chiar şi starea tatii. Umbla prin cameră în toată libertatea, începîndu-şi cursa, în căutare de aer, de la pat la fotoliu. Se uita uneori, prin ferestrele închise, chiar şi la grădina acoperită de zăpadă ce scînteia în soare. Ori de cîte ori intram în camera lui eram pregătit de discuţie, pentru a-i întuneca acea cunoştinţă pe care-o aştepta Coprosich. Tata însă dădea zilnic dovada că aude şi că pricepe mai bine, dar cunoştinţa aceea rămînea mereu îndepărtată.

Din păcate, trebuie să mărturisesc că lîngă patul de moarte al tatii lăsai să-şi facă loc în sufletul meu o ură imensă, care se împletea în chip ciudat cu durerea şi o falsifica. Ura aceasta era hărăzită în primul rînd doctorului Coprosich şi era sporită de efortul pe care-l făceam pentru a i-o ascunde. Aveam apoi ce-aveam şi cu mine însumi, căci nu ştiam cum să reiau discuţia cu doctorul pentru a-i spune limpede că nu dădeam doi bani pe ştiinţa lui şi că-i doream tatălui meu moartea numai ca să-l cruţ de durere.

Pînă la urmă, sfîrşii prin a avea ceva şi cu bolnavul. Cine a avut prilejul să stea zile şi săptămîni întregi lîngă un bolnav agitat, nefiind deprins să facă pe infirmierul, şi de aceea spectator pasiv la ceea ce fac alţii, mă va înţelege. Aş fi avut apoi nevoie de o odihnă îndelungată pentru a-mi cerceta sufletul şi pentru a modera sau poate pentru a savura durerea pe care o încercam pentru tata şi pentru mine. În loc de asta, aci trebuia să lupt pentru a-l face să-şi înghită doctoriile, aci pentru a-l împiedica să iasă din cameră. Lupta zămisleşte întotdeauna ură.

Într-o seară Carlo, infirmierul, mă chemă pentru a-mi arăta un nou progres în starea sănătăţii bolnavului. Am alergat cu sufletul la gură, gîndindu-mă că bătrînul ar putea să-şi dea seama de boala de care suferea şi să-mi facă reproşuri.

Tata stătea în picioare, în mijlocul odăii, îmbrăcat numai cu rufăria de corp, iar pe cap cu scufa lui de noapte, din mătase roşie. Deşi gîfîia tot timpul foarte tare, rostea din

cînd în cînd cîte-o vorbă la locul ei. Cînd intrai, îi spuse lui Carlo :

— Deschide !

Voia să i se deschidă fereastra. Carlo răspunse că nu putea s-o deschidă fiindcă era prea frig. Iar tata, pentru cîtva timp, uită ceea ce-i ceruse. Se duse să se aşeze într-un fotoliu de lîngă fereastră, fotoliu pe care se şi întinse, căutînd oarecare uşurare. Cînd mă văzu, zîmbi şi mă întrebă :

— Ai dormit ?

Nu cred că răspunsul meu să fi ajuns pînă la el. Nici vorbă de cunoştinţa aceea de care mă temusem atîta. Cînd e aproape să moară, omul are cu totul altceva de făcut decît să se gîndească la moarte. Tot organismul tatii se dedicase respiraţiei. Şi în loc să stea şi să-mi aştepte răspunsul, strigă din nou la Carlo :

— Deschide !

Nu-şi găsea liniştea. Se scula de pe fotoliu, ca să stea în picioare. Apoi, cu mare greutate şi ajutat de infirmier, se întindea pe pat, aşezîndu-se întîi, pentru o clipă, pe partea stîngă, apoi numaidecît pe cea dreaptă, pe care putea să reziste cîteva minute. Cerea din nou ajutorul infirmierului pentru a se scula în picioare şi sfîrşea prin a se întoarce la fotoliu, în care rămînea uneori ceva mai mult.

În ziua aceea, trecînd de la pat spre fotoliu, se opri în faţa oglinzii şi, privindu-se, şopti :

— Parcă-s un mexican !

Cred că numai pentru a întrerupe îngrozitoarea monotonie a acelui veşnic du-te-vino de la pat la fotoliu şi de la fotoliu la pat a încercat în ziua aceea să fumeze. Reuşi să-şi umple gura cu primul fum, dar îl dădu repede afară, căci se sufoca.

Carlo mă chemase ca să asist la una din clipele de revenire a cunoştinţei bolnavului.

— Sînt deci grav bolnav ? întrebase el, plin de nelinişte.

Cunoştinţa aceasta nu mai reveni. Dimpotrivă, o clipă mai tîrziu, avu un moment de delir. Se ridică din pat şi crezu că s-a trezit după o noapte de somn petrecută într-un hotel din Viena. Probabil că visase că se află la Viena din pricina nevoii de răcoare după care-i tînjea gura încinsă, amintindu-şi de apa minunată şi rece care se află în oraşul acela. Începu numaidecît să vorbească de apa cea bună care-l aştepta la fîntîna cea mai apropiată.

De altfel, era un bolnav agitat, dar blînd. Pe mine mă înspăimînta, fiindcă mi-era veşnic teamă c-o să văd înrăutăţindu-i-se boala în cazul în care şi-ar fi dat seama de adevărata situaţie, aşa că blîndeţea lui n-avea cum să-mi uşureze oboseala, imensă, dar el primea ascultător orice sfat, fiindcă aştepta ca toate acestea să-l scape de sufocare. Infirmierul se oferi să-i aducă un pahar cu lapte, şi el primi cu o adevărată bucurie. Cu aceeaşi nelinişte cu care aşteptă să capete laptele, voi apoi să scape de el de îndată ce luă o mică înghiţitură şi, pentru că nu i se făcu pe plac chiar în clipa aceea, lăsă să-i cadă paharul jos.

Doctorul nu se arăta niciodată nemulţumit de starea bolnavului. Constata în fiecare zi o ameliorare, dar vedea, iminentă, catastrofa. Într-o zi veni cu trăsura, dar se grăbi să plece îndărăt. Îmi recomandă să-l conving pe bolnav să stea culcat cît mai mult cu putinţă pentru că poziţia orizontală era cea mai indicată pentru circulaţie. Făcu aceeaşi recomandare chiar şi tatii, care înţelese şi, cu un aer inteligent, promise totul, rămînînd însă în picioare în mijlocul camerei şi întorcîndu-se numaidecît la distracţia lui sau, mai bine zis, la aceea ce eu numeam meditaţia asupra sufocării.

În timpul nopţii următoare, încercai pentru ultima oară spaima de-a vedea ivindu-se cunoştinţa aceea de care mi-era aşa de frică. Tata stătea în fotoliu, lîngă fereastră, şi se uita pe geam, privind în noaptea senină cerul spuzit de stele. Respira greu ca totdeauna, dar părea că nu mai suferă din cauza aceasta, absorbit cum era să scruteze tăriile. Poate să fi fost din cauza respiraţiei, dar părea că face semne de aprobare cu capul.

Mi-am spus cu groază : „Iată că se preocupă de nişte probleme pe care le-a evitat întotdeauna". Am încercat să determin cu exactitate punctul de pe cer spre care-şi îndreptase privirile. Se uita, stînd mereu în capul oaselor, cu strădania celui ce spionează printr-o deschizătură aflată prea sus. Mi se păru că priveşte Pleiadele. Poate că în toată viaţa lui nu se uitase atîta timp într-un loc aşa de îndepărtat. Se întoarse pe neaşteptate spre mine, stînd tot timpul în capul oaselor.

— Uite ! Uite ! îmi spuse, cu o înfăţişare mustrătoare, severă. O clipă după aceea începu să fixeze iarăşi cerul, după care se întoarse din nou către mine : Ai văzut ? Ai văzut ?

Încercă să se uite din nou la stele, dar nu mai putu ; se lăsă epuizat pe spătarul fotoliului, iar cînd îl întrebai ce voia să-mi arate, nu înţelese ce-i spuneam şi nici nu-şi aminti să fi văzut vreun lucru pe care ar fi dorit să-l văd şi eu. Cuvîntul pe care-l căutase atîta ca să mi-l poată încredinţa şi mie îi scăpase pentru totdeauna.

Noaptea fu lungă dar, trebuie s-o mărturisesc, nu deosebit de obositoare pentru mine şi pentru infirmier. Îl lăsam pe bolnav să facă tot ce dorea, şi el se plimba prin cameră în costumul acela ciudat, cu totul străin de faptul că-şi aştepta moartea. La un moment dat încercă să iasă pe coridor, unde era foarte frig. Îl oprii şi se supuse numaidecît. Altă dată însă, infirmierul, care auzise recomandaţia doctorului, voi să-l împiedice să se scoale din pat, dar atunci tata se revoltă. Ieşi din starea lui de amorţeală, se ridică plîngînd şi blestemînd, iar eu obţinui să fie lăsat să se mişte după bunul lui plac. Se linişti pe loc şi se reîntoarse la viaţa lui tăcută şi la zadarnicu-i du-te-vino în căutarea unei alinări.

Cînd se întoarse doctorul, se lăsă examinat, încercînd chiar să respire mai adînc, întocmai cum i se cerea. Apoi se întoarse spre mine :

— Ce spune ?

Mă uită pentru o clipă, dar reveni numaidecît :

— Cînd am să pot ieşi ?

Doctorul, încurajat de atîta blîndeţe, mă îndemnă să-i spun să se silească să stea cît mai mult în pat. Tata asculta numai de glasurile cu care era mai obişnuit, de-al meu, de-al Mariei şi de-al infirmierului. Nu aveam încredere în eficacitatea unor asemenea sfaturi, dar i le-am transmis, punînd în glasul meu şi o oarecare nuanţă de ameninţare.

— Da, da, făgădui tata, şi chiar în clipa aceea se sculă şi porni spre fotoliu.

Medicul îl privi şi, resemnat, murmură :

— Se vede că o schimbare de poziţie îi aduce puţină uşurare.

Nu mult după aceea m-am culcat, dar n-am putut închide ochii de loc. Scrutam viitorul încercînd să aflu pentru ce şi pentru cine mi-aş fi putut continua eforturile ca să devin mai bun. Am plîns mult, dar mai mult pe mine însumi decît pe nenorocitul acela care umbla neliniştit prin camera lui.

Cînd mă sculai, Maria se duse să se culce şi eu rămăsei lîngă tata împreună cu infirmierul. Eram abătut şi obosit ; iar tata mai neliniştit ca oricînd.

Atunci avu loc scena aceea îngrozitoare pe care n-o voi uita niciodată şi care-şi aruncă umbra pînă departe, foarte departe, scenă care mi-a întunecat orice bucurie şi mi-a frînat orice cutezanţă. Iar ca să uit durerea, a fost necesar ca, datorită anilor, sentimentele mele să-şi piardă din intensitate.

Infirmierul îmi spuse :

— Ce bine ar fi să-l putem ţine culcat ! Doctorul pune atîta preţ pe asta !

Pînă atunci stătusem întins pe sofa. M-am ridicat şi m-am apropiat de pat unde, în acel moment, gîfîind mai tare ca niciodată, stătea culcat bolnavul. Eram hotărît : aveam să-mi silesc tatăl să stea cel puţin o jumătate de oră în poziţia pe care o dorea doctorul. Nu era asta datoria mea ?

Tata încercă numaidecît să se smucească spre marginea patului, ca să scape din strînsoarea mea şi să se scoale. Dar eu, apăsînd puternic cu mîna pe umărul lui, îl împiedicai, în timp ce, cu vocea ridicată şi autoritară, îi porunceam să nu se mişte. Timp de-o clipă, terorizat, ascultă. Apoi exclamă :

— Mor !

Şi se ridică. La rîndu-mi, înspăimîntat de strigătul lui, slăbii apăsarea mîinii. Putu astfel să se aşeze pe marginea patului, chiar în faţa mea. Cred că în clipa aceea mînia lui spori, văzîndu-se — deşi numai pentru un singur moment — împiedicat în mişcări şi i se păru, bineînţeles, că-i răpeam chiar şi aerul de care avea atîta nevoie, după cum îi răpeam şi lumina, cum stăteam în picioare în faţa lui, care era pe pat. Cu un ultim efort, izbuti să se scoale, îşi ridică mîna sus, sus, ca şi cum şi-ar fi dat seama că nu-i putea insufla altă forţă afară de cea a propriei ei greutăţi, şi-o lăsă să-mi cadă peste obraz. Apoi alunecă pe pat şi de acolo pe podea. Mort !

Nu ştiam că e mort, dar inima mi se strînse îndurerată de pedeapsa pe care el, muribund fiind, voise să mi-o dea. Îl ridicai cu ajutorul lui Carlo şi-l aşezai din nou în pat. Plîngînd, întocmai ca un copil pedepsit, îi strigai la ureche :

— Nu-i vina mea ! Blestematul acela de doctor voia să te silească să stai culcat !

Era o minciună. Apoi, tot ca un copil, adăugai promisiunea de-a nu mai face niciodată una ca asta :

— O să te las să umbli cît vrei !

Infirmierul rosti :

— A murit !

Trebui să fiu scos din cameră cu forţa. Murise şi nu puteam să-mi dovedesc nevinovăţia.

În singurătate, încercai să-mi revin. Îmi spuneam : era exclus ca tata, care nu-şi recăpătase nici o clipă cunoştinţa, să fi putut lua hotărîrea de a mă pedepsi şi să-şi conducă mîna cu atîta exactitate încît să mă lovească peste obraz.

Cum ar fi fost cu putinţă să capăt certitudinea că raţionamentul meu era just ? Mă gîndii chiar să mă adresez lui Coprosich. Ca medic, el mi-ar fi putut spune cîte ceva în legătură cu capacitatea unui muribund de-a lua unele hotărîri şi de-a trece la fapte. Aş fi putut fi şi victima unui gest provocat de o încercare a tatii de a-şi uşura respiraţia ! Nu vorbii însă cu doctorul Coprosich. Era cu neputinţă să mă duc la el şi să-i dezvălui felul în care tata îşi luase rămas bun de la mine. Lui, care mă şi învinovăţise de lipsă de dragoste faţă de tata !

Simţii o ulterioară şi grea lovitură atunci cînd, seara, în bucătărie, îl auzii pe Carlo, infirmierul, povestindu-i Mariei :

— Tatăl ridică mîna sus, sus de tot, şi, cu ultima-i sforţare, îşi lovi fiul !

Carlo ştia totul, aşa că doctorul Coprosich trebuie să fi aflat şi el.

Cînd am intrat în camera mortuară, cadavrul era gata îmbrăcat. Pesemne că infirmierul îi aranjase şi părul, alb şi frumos. Moartea înţepenise trupul acela, care zăcea acolo trufaş şi ameninţător. Mîinile lui mari, puternice, frumos modelate, erau vinete, dar aveau în ele atîta naturaleţe, încît păreau gata să înşface şi să pedepsească. N-am mai vrut, n-am mai putut să-l revăd.

Apoi, la înmormîntare, reuşii să mi-l amintesc pe tata slab şi bun, aşa cum îl ştiusem întotdeauna după ce trecusem pragul copilăriei şi m-am convins că palma aceea care-mi fusese dată de el pe patul de moarte nu fusese un act conştient. M-am făcut bun, bun de tot, iar amintirea tatii începu să mă întovărăşească devenind din ce în ce mai plăcută. A fost ca un vis minunat : eram, acum, întru totul de acord, eu transformîndu-mă în cel mai slab, iar el în cel mai tare.

Am revenit şi-am rămas pentru mult timp în credinţa copilăriei mele. Îmi închipuiam că tata m-ar auzi, iar eu i-aş putea spune că nu fusese vina mea, ci a doctorului. Minciuna nu avea importanţă, deoarece el înţelegea acum totul, iar eu de asemenea. Şi pentru o bună bucată de vreme, colocviile mele cu tata continuară liniştite şi tainice, ca o dragoste neîngăduită, pentru că faţă de ceilalţi îmi băteam joc de orice practică religioasă, pe cînd adevărul e — şi vreau să-l mărturisesc aici — că în fiecare zi mă rugam cu fervoare pentru odihna sufletului său. Căci religia cea adevărată e tocmai aceea pe care nu trebuie s-o trîmbiţezi cu glas tare ca să-i simţi mîngîierea de care uneori — rar — nu te poţi lipsi.

5.

ISTORIA CĂSĂTORIEI MELE

ÎN MINTEA UNUI TÎNĂR dintr-o familie burgheză concepţia despre viaţă se asociază cu aceea a carierei, iar în cea dintîi tinereţe, carieră înseamnă aceea a lui Napoleon. Fără ca, pentru aceasta, să-i treacă cuiva prin cap c-ar putea deveni împărat, pentru că poţi semăna cu Napoleon rămînînd mult, chiar mult mai prejos de el. Viaţa cea mai intensă e redată, sintetic, de sunetul cel mai rudimentar, acela al valului mării, care, de îndată ce ia naştere, se schimbă în fiecare clipă pînă ce moare ! Mă aşteptam, de aceea, ca şi eu să mă transform şi să dispar întocmai ca Napoleon şi ca valul.

Viaţa mea nu putea oferi decît o singură notă, fără nici un fel de variaţie, îndeajuns de înaltă şi pe care unii mi-o invidiau, dar îngrozitor de plicticoasă. Prietenii mi-au păstrat de-a lungul întregii mele vieţi aceeaşi stimă şi cred că nici chiar eu, de cînd am atins vîrsta raţiunii, nu mi-am schimbat prea mult părerea pe care mi-am făcut-o despre mine însumi.

Şi poate că ideea de-a mă căsători să-mi fi venit tocmai datorită oboselii de-a emite şi de-a asculta acea unică notă. Cine n-a trecut încă prin asta socoate căsătoria mai importantă decît este în realitate. Tovarăşa pe care şi-o alege va reînnoi, înrăutăţind sau îmbunătăţind, propria-i rasă în copii, dar mama natură, care tocmai asta vrea şi care n-ar putea ajunge la acest rezultat pe o cale fără ocolişuri, deoarece în clipele acelea nu ne gîndim de loc la copii, ne face să credem că datorită soţiei ne vom înnoi şi noi, ceea ce e o iluzie curioasă, neautorizată de nici un text. Adevărul e că după căsătorie cei doi soţi trăiesc unul alături de celălalt, neschimbaţi, afară de cazul cînd începem să nutrim o nouă antipatie faţă de cei foarte deosebiţi de noi şi un sentiment de invidie faţă de cei ce ne sînt superiori.

Nostim e că aventura mea matrimonială a debutat prin cunoştinţa viitorului meu socru, cu prietenia şi admiraţia pe care i le-am închinat cu mult înainte de-a afla că e tatăl unor fete de măritat. E limpede deci că nu datorită unei hotărîri am pornit spre ţinta pe care o ignoram de altfel cu totul. Am început prin a neglija o fată despre care, cîtva timp, crezusem că e tocmai ceea ce-mi trebuie, şi-am rămas ataşat de viitorul meu socru. Aş avea motive să cred chiar şi-n destin.

Dorinţa de noutate care sălăşluia în sufletul meu îşi găsea împlinirea în Giovanni Malfenti, un om foarte diferit de mine şi de toţi cei a căror tovărăşie şi amiciţie o căutasem pînă atunci. Eu eram destul de cult, deoarece trecusem prin două facultăţi şi-apoi trebuie avută în vedere şi îndelungata mea inerţie, pe care o consider deosebit de instructivă. El, în schimb, era un mare negustor, ignorant şi activ. Dar ignoranţa aceasta a lui îi insufla forţă şi seninătate, iar eu îl priveam cu încîntare, invidiindu-l.

Malfenti avea pe atunci în jur de cincizeci de ani, o sănătate de fier, un trup înalt, enorm şi cîntărea mai mult de un chintal. Iar puţinele idei care se învîrteau prin capul lui mare, le expunea cu atîta claritate, le diseca atît de stăruitor, aplicîndu-le, pe măsură ce le dezvolta, la atîtea noi afaceri curente, încît deveneau părţi din el însuşi, propriile-i membre şi propriu-i caracter. De asemenea idei eu eram foarte sărac şi m-am împrietenit cu el în speranţa c-o să devin ceva mai bogat.

Mă dusesem la Tergesteo în urma sfatului lui Olivi, care-mi spusese că frecventarea Bursei ar fi fost un minunat preambul la activitatea mea comercială, şi că de acolo aş fi putut să-i procur chiar şi unele informaţii utile. M-am aşezat la masa la care trona viitorul meu socru şi nu m-am mai mişcat de acolo, părîndu-mi-se că am ajuns la o adevărată catedră de comerţ, pe care o căutasem de atîta vreme.

Şi-a dat numaidecît seama că-l privesc cu admiraţie şi mi-a răspuns cu o prietenie pe care-am socotit-o numaidecît paternă. Să fi ştiut chiar din clipa aceea cum se vor termina pînă la urmă lucrurile? Cînd, entuziasmat în faţa exemplului neobositei sale activităţi i-am mărturisit, într-o seară, că vreau să mă eliberez de Olivi şi să mă ocup singur de afaceri, m-a sfătuit să nu fac una ca asta, arătîndu-se chiar alarmat de intenţia mea. Puteam să mă consacru comerţului, dar tre-

buia să mă ţin tot timpul strîns legat de Olivi, pe care-l cunoştea.

Era cît se poate de dispus să mă înveţe, ba notă chiar cu propria-i mînă în carnetul meu reguli pe care le socotea suficiente pentru a face să prospere orice întreprindere : 1 — Nu trebuie neapărat să ştii să munceşti, dar cine nu ştie să-i facă pe ceilalţi să muncească piere. 2 — Nu există decît o singură remuşcare cu adevărat mare : aceea de-a nu fi ştiut să-ţi faci propriul tău interes. 3 — În afaceri, teoria e deosebit de utilă, dar trebuie folosită numai după ce afacerea respectivă a fost lichidată.

Cunosc aceste reguli, ca şi multe altele, pe de rost, dar mie nu mi-au fost de nici un folos.

Cînd admir pe cineva, încerc numaidecît să-l imit. L-am copiat şi pe Malfenti. Am dorit să fiu şi mi-am închipuit că sînt foarte şiret. O dată chiar am visat să fiu mai viclean decît el. Aveam impresia c-am descoperit o eroare în organizaţia lui comercială ; am vrut să i-o împărtăşesc imediat, pentru a-i cîştiga stima. Într-o zi, aflîndu-mă la masă la Tergesteo l-am oprit tocmai cînd, discutînd despre nu ştiu ce afacere, îl făcea dobitoc pe unul din interlocutori. I-am atras atenţia că, după părerea mea, comitea o greşeală arătîndu-şi viclenia faţă de toată lumea. În comerţ, omul cu adevărat viclean trebuia, după mine, să se poarte în aşa fel încît să treacă drept un neghiob.

Începu să rîdă de mine. Faima de om viclean era cît se poate de folositoare. Căci, pînă una alta, veneau la el o mulţime de oameni să-i ceară sfatul şi-i aduceau informaţii de ultima oră, în vreme ce el le dădea sfaturi foarte utile, consfinţite de-o experienţă strînsă din evul mediu încoace. Cîteodată avea prilejul ca, pe lîngă informaţii, să vîndă şi unele mărfuri. În fine — şi aici începu să urle, deoarece i se păru c-a găsit, pînă la urmă, argumentul care trebuia să mă convingă — pentru a vinde sau a cumpăra avantajos, toată lumea se adresa celui mai şiret. Singurul lucru pe care-l puteai nădăjdui de la un neghiob era acela de a-l convinge să renunţe la orice beneficiu, dar marfa acestuia era totdeauna mai scumpă decît a celui viclean, deoarece mai fusese tras o dată pe sfoară, în momentul cumpărării.

Eram persoana cea mai importantă, după el, de la acea masă. Mi-a împărtăşit secretele lui comerciale, pe care nu

le-am trădat niciodată. Încrederea lui era cît se poate de bine plasată, aşa încît reuşi să mă înşele de două ori, şi asta după ce-i devenisem ginere. Prima dată şiretenia lui mă costă, bineînţeles, ceva bani, dar Olivi a fost cel tras pe sfoară, aşa că nu mi-a părut prea rău. Olivi mă trimisese la el pentru a căpăta, uzînd de oarecare viclenie, unele informaţii, şi le-a căpătat. Le-a căpătat în asemenea formă, că nu m-a iertat niciodată, şi ori de cîte ori deschideam gura să-i dau vreo veste, mă întreba : „De unde-ai aflat-o ? De la socrul dumitale ?" Ca să mă apăr, am fost obligat să-l apăr şi pe Giovanni, aşa că pînă la urmă m-am simţit mai curînd în pielea celui care trage pe sfoară decît într-a celui păcălit. Sentiment cît se poate de plăcut.

Altă dată însă am jucat chiar eu rolul imbecilului, dar nici atunci n-am fost în stare să-i port pică socrului meu. Îmi stîrnea, rînd pe rînd, cînd invidia, cînd ilaritatea. Vedeam, în propria-mi nenorocire, aplicarea exactă a principiilor sale, pe care niciodată nu mi le explicase atît de bine. Găsi chiar şi mijlocul de-a rîde împreună cu mine pe chestia asta, fără să mărturisească vreodată că m-ar fi tras pe sfoară şi susţinînd că e obligat să rîdă de latura comică a ghinionului meu. O singură dată mărturisi că-mi jucase acea festă, şi asta la nunta fiicei sale Ada (nu cu mine) după ce băuse un pahar de şampanie care produsese oarecare tulburare în trupul acela imens, adăpat în mod obişnuit doar cu apă curată.

Atunci dădu pe faţă totul, răcnind cît îl ţinea gura ca să-şi învingă ilaritatea care-l împiedica să vorbească :

— Apare aşadar decretul cu pricina. Abătut, calculam tocmai cîţi bani o să mă coste. În clipa aceea intră ginerele meu. Îmi mărturiseşte că vrea să se consacre comerţului. „Iată un prilej minunat", îi spun. El se aruncă asupra documentului pentru a-l semna, de teamă să nu apară Olivi dintr-o clipă într-alta şi să-l oprească, aşa că afacerea e încheiată.

Începu apoi să mă ridice în slava cerului :

— Cunoaşte clasicii pe de rost. Ştie cine-a zis asta şi cine cealaltă. Să citească un jurnal însă, habar n-are.

Era adevărat ! Dac-aş fi văzut decretul acela, tipărit în colţul cel mai retras din cele cinci gazete pe care le citesc zilnic, n-aş fi căzut în cursă. Ar fi trebuit, dimpotrivă, să înţeleg numaidecît ce-i cu decretul acela şi să prevăd şi consecinţele, ceea ce nu era aşa de uşor, deoarece anunţa reducerea

procentului la una din taxele vamale, ceea ce însemna că marfa despre care era vorba suferea o depreciere.

A doua zi socrul meu îşi dezminţi mărturisirile. Şi toată afacerea îşi recăpătă, povestită de el, fizionomia pe care-o avusese înainte de ospăţul acela.

„Vinul te face să inventezi", spunea el cu seninătate şi rămînea hotărît că decretul cu pricina fusese publicat două zile după încheierea afacerii. Nu emise însă niciodată supoziţia că, dacă aş fi văzut decretul, l-aş fi putut înţelege pe dos. Eram măgulit de lucrul acela, dar nu mă cruţase din amabilitate, ci numai pentru că-şi imagina că toţi oamenii care citesc ziarele se gîndesc la propriile lor interese. În schimb eu, cînd citesc un ziar, mă simt transformat în opinie publică şi, văzînd că e vorba de reducerea unei taxe vamale, mi-aduc aminte de Cobden [1] şi de liberalism. Şi gîndul acesta mă preocupă aşa de mult, că nici nu mai am timp să-mi amintesc de marfa mea.

O dată însă mi s-a întîmplat să-i cîştig admiraţia tocmai eu, acela pe care-l cunoaşteţi, ba chiar datorită însuşirilor mele celor mai reprobabile. Cumpărasem de cîtva timp, şi eu, şi el, parte din acţiunile unei fabrici de zahăr de la care se aşteptau minuni. Cînd colo, acţiunile scădeau, puţin de tot, dar în fiecare zi, iar Giovanni, care nu înţelegea să înoate împotriva curentului, se debarasă repede de-ale lui şi mă convinse să le vînd şi eu pe-ale mele. Perfect de acord cu el, mă hotărîi să dau agentului meu ordin să le vîndă şi de aceea îmi notai toate astea într-un carneţel de care, pe vremea aceea, mă foloseam din nou. Se ştie însă că ziua nu-şi cercetează nimeni buzunarul, aşa că vreo cîteva seri la rînd avui surpriza să dau peste însemnarea mea chiar în momentul cînd mă pregăteam să mă culc, şi mult prea tîrziu ca să-mi mai servească la ceva. O dată chiar urlai de necaz şi, pentru a nu fi nevoit să-i dau prea multe explicaţii neveste-mi, îi spusei că-mi muşcasem limba. Altă dată, uluit de-atîta zăpăceală, îmi muşcai mîinile. „Atenţie la picioare acum!" îmi spuse rîzînd nevastă-mea. Apoi nu mă mai necăjii de loc, fiindcă mă obişnuisem. Mă uitam prostit la blestematul acela de carneţel, prea

[1] Referire la *Richard Cobden* (1808—1865), cunoscut economist şi industriaş englez, unul din principalii propagatori ai ideilor liber-schimbismului.

subţire, ca să dau de el, datorită volumului, în timpul zilei, şi îl uitam pînă în seara următoare.

Într-o zi, o ploaie torenţială, venită pe neaşteptate, mă sili să mă refugiez la Tergesteo, unde-l găsii din întîmplare pe agentul meu, care îmi spuse că în ultimele opt zile preţul acelor acţiuni ajunseseră aproape să se dubleze.

— Iar acuma le vînd ! exclamai triumfător.

Am alergat la socrul meu, care aflase de altfel despre urcarea acţiunilor şi regreta din suflet că le şi vînduse pe-ale sale, dar ceva mai puţin că mă îndemnase să le vînd şi eu pe-ale mele.

— Ai răbdare ! zise, rîzînd. E pentru prima dată că pierzi din pricină că mi-ai urmat sfatul..

Cealaltă afacere nu fusese rezultatul unui sfat de-al său, ci al unei propuneri ceea ce, după el, era cu totul altceva.

Începui să rîd cu poftă.

— Dar nici prin gînd nu mi-a trecut să-ţi urmez sfatul !

Nu-mi era de ajuns cîştigul, şi încercai să-mi fac din asta un merit. Îi povestii că acţiunile vor fi vîndute abia a doua zi şi, luîndu-mi un aer plin de importanţă, căutai să-l fac să creadă că dispusesem de unele informaţii pe care uitasem să i le împărtăşesc şi care mă hotărîseră să nu ţin seama de sfatul lui.

Întunecat şi jignit, mi se adresă fără să mă privească în faţă :

— Cînd un om are o minte ca a ta, n-are ce căuta în afaceri. Iar cînd a săvîrşit o asemenea ticăloşie, nu trebuie s-o mărturisească. Mai ai de învăţat multe lucruri !

Nu-mi plăcea să-l irit. Era cu mult mai amuzant cînd mă păgubea el pe mine. Îi povestii cu toată sinceritatea cum se petrecuseră lucrurile.

— După cum vezi, tocmai un om cu o minte ca a mea trebuie să se ocupe de afaceri.

Îmbunîndu-se pe loc, începu să rîdă împreună cu mine :

— Nu e propriu-zis un profit ceea ce scoţi dintr-o afacere ca asta ; ci o despăgubire. Capul ăsta al tău te-a costat pînă acuma atîta, încît e drept să ţi se înapoieze o parte din ceea ce-ai pierdut.

Nu ştiu de ce mă opresc atîta asupra neînţelegerilor pe care le-am avut cu el şi care sînt puţine la număr. Adevărul e că ţineam foarte mult la socru-meu, din care pricină îi şi cău-

tam tovărăşia, în ciuda faptului că avea obiceiul să răcnească ori de cîte ori voia să-şi clarifice gîndurile. Timpanul mi se obişnuise acum cu urletele acestea. Dacă şi le-ar fi expus cu glas mai scăzut, teoriile lui imorale ar fi fost mai supărătoare, iar dacă ar fi avut parte de-o educaţie mai îngrijită, forţa lui ar fi părut mai puţin evidentă. Şi cu toate că eram atît de diferit de el, cred că a răspuns afecţiunii mele cu una asemănătoare. Aş fi fost mult mai sigur de asta dacă n-ar fi murit atît de repede. Continuă, stăruitor, să-mi dea sfaturi şi după căsătoria mea, condimentîndu-le adesea cu urlete şi cu insolenţe pe care le primeam cu convingerea că le şi meritam.

M-am căsătorit cu fiica lui. Mama natură cea plină de taine m-a îndrumat, şi se va vedea cu cîtă imperativă violenţă. Acum, cercetez uneori cu atenţie chipurile copiilor mei şi caut să văd dacă, alături de bărbia mea îngustă, semn de slăbiciune, şi alături de ochii mei visători, pe care i-am transmis şi lor, nu se vede măcar o urmă din forţa brutală a bunicului pe care li l-am ales.

Iar la mormîntul socrului meu am plîns, cu toate că ultimul rămas bun pe care mi l-a adresat n-a fost prea afectuos. Aflîndu-se pe patul de moarte, mi-a spus că admira neruşinatul meu noroc care-mi îngăduia să mă mişc în voie, în timp ce el era ţintuit pe patul acela. Eu, peste măsură de uimit, l-am întrebat ce-i făcusem oare ca să dorească să mă vadă bolnav. Mi-a răspuns după cum urmează :

— Dacă m-aş putea însănătoşi, dîndu-ţi boala mea ţie, ţi-aş da-o numaidecît, chiar dac-ar fi de două ori mai grea. Eu n-am prejudecăţile tale umanitare !

Nu era nimic supărător în asta : ar fi vrut să repete povestea cu cealaltă afacere, cînd izbutise să-mi pună în spinare o marfă depreciată. Şi-apoi, chiar şi de data asta fusese vorba în fond de o mîngîiere, căci nu-mi displăcea să mi se interpreteze slăbiciunea prin prejudecăţile acelea umanitare pe care mi le atribuia.

La mormîntul lui, ca şi la toate celelalte pe care am plîns, durerea mea era închinată şi acelei părţi din mine însumi care se afla îngropată acolo. Ce pierdere pentru mine să mă văd lipsit de cel de-al doilea tată, un om comun, ignorant, luptător neînfricat, care dădea oarecare relief slăbiciunii, culturii şi timidităţii mele. Iată adevărul : sînt un om timid. N-aş fi descoperit asta, dacă nu l-aş fi studiat aici pe Giovanni. Cine

ştie, poate că m-aş fi cunoscut şi eu mai temeinic dacă ar fi continuat să stea alături de mine !

Mi-am dat destul de repede seama că la masa din Tergesteo, unde-i plăcea să se arate aşa cum era şi chiar ceva mai rău, Giovanni îşi impunea o rezervă : nu vorbea niciodată de familia lui sau numai cînd era constrîns, şi atunci cu modestie şi cu un glas ceva mai dulce ca de obicei. Nutrea un mare respect pentru familie şi poate că nu toţi cei care şedeau la masa aceea i se păreau demni să afle cîte ceva despre ea. Acolo am aflat numai că numele celor patru fiice ale lui începeau cu litera A, lucru deosebit de practic, după părerea lui, deoarece obiectele însemnate cu iniţiala aceea puteau trece de la una la alta fără să mai sufere vreo modificare. Se numeau (am învăţat imediat numele acestea) : Ada, Augusta, Alberta şi Anna. Tot la masa din Tergesteo s-a povestit şi că toate patru erau frumoase. Iniţiala aceea m-a impresionat mai mult decît ar fi meritat. Am visat mult la cele patru copile legate atît de bine între ele datorită numelui. Ca şi cum ar fi trebuit să fie livrate împreună. Iniţiala spunea de altfel şi altceva. Pe mine mă cheamă Zeno, şi aveam de aceea sentimentul c-am să-mi iau nevasta de undeva de departe.

A fost poate o întîmplare că, înainte de-a mă prezenta în casa Malfenti, am pus capăt unei legături destul de vechi cu o femeie care-ar fi meritat, poate, un tratament ceva mai bun. Dar o întîmplare care dă de gîndit. Hotărîrea de-a mă despărţi de ea fusese dictată de un motiv foarte neserios. Sărmana, socotea că cel mai bun sistem de-a mă lega cît mai strîns ar fi acela de-a mă face gelos. Mie însă bănuiala mi-a fost de-ajuns ca s-o părăsesc pentru totdeauna. Ea nu avea de unde şti că pe vremea aceea eram obsedat de ideea căsătoriei şi că aveam impresia că noi nu ne puteam căsători numai din pricină că schimbarea, alături de ea, nu mi s-ar fi părut îndeajuns de mare. Bănuiala pe care reuşise să mi-o strecoare în suflet în mod deliberat era o demonstraţie a superiorităţii căsătoriei unde asemenea suspiciuni nu trebuie să se ivească. Atunci cînd bănuiala aceea de a cărei netemeinicie mi-am dat repede seama începu să se risipească, îmi adusei aminte şi că era prea cheltuitoare. Astăzi, după douăzeci şi patru de ani de căsnicie onestă, nu mai sînt de această părere.

Pentru ea însă a fost un adevărat noroc deoarece, după cîteva luni, s-a căsătorit cu un om foarte avut, dobîndind

schimbarea rîvnită cu mult înaintea mea. Îndată după ce m-am însurat, m-am întîlnit cu ea în propria-mi casă, deoarece bărbatul ei era prieten cu socru-meu. Ne întîlneam adesea, dar, timp de mulţi ani, adică atîta cît dură tinereţea noastră, între noi domni cea mai desăvîrşită rezervă, nefăcînd nici unul niciodată vreo aluzie la trecut. Acum cîteva zile m-a întrebat pe neaşteptate, cu faţa-i încadrată de păr cărunt, îmbujorată ca în tinereţe :

— De ce m-ai părăsit ?

Am fost sincer deoarece n-am avut timpul necesar să scornesc o minciună.

— Nu mai ştiu, dar ignor încă atîtea lucruri din viaţa mea...

— Îmi pare rău, mi-a spus, iar eu mă pregăteam să mă înclin în faţa complimentului pe care mi-l făgăduiau cuvintele ei. Acum, la bătrîneţe, pari un om foarte amuzant. M-am ridicat cu greu. Nu era cazul să-i mulţumesc.

Într-o zi am aflat că familia Malfenti se întorsese în oraş după o îndelungată călătorie de plăcere, care urmase după obişnuita lor şedere la ţară, pe timpul verii. N-am avut timp să fac nici un fel de demers pentru a fi introdus în casa lor, deoarece mi-a luat-o înainte Giovanni.

Mi-a arătat scrisoarea unuia dintre prietenii săi intimi, care cerea veşti despre mine : acesta fusese tovarăşul meu de studii şi ţinusem foarte mult la el atîta timp cît îl crezusem destinat să devină un mare chimist. Acuma, însă, nu mă mai interesa absolut de loc, deoarece se preschimbase într-un mare negustor de îngrăşăminte, postură în care nici nu-l cunoşteam. Giovanni m-a invitat la el acasă tocmai pentru că eram prietenul acestui prieten al său şi — se înţelege — nici prin gînd nu mi-a trecut să protestez.

Mi-aduc aminte de acea primă vizită ca şi cum aş fi făcut-o ieri. Era o după-amiază posomorîtă şi rece de toamnă ; şi-mi amintesc pînă şi de senzaţia de uşurare pe care-am simţit-o în atmosfera călduţă a casei, cînd mi-am scos pardesiul. Era ca şi cum aş fi ajuns chiar atunci în port. Chiar şi acum mai sînt în admiraţia orbirii aceleia neasemuite pe care o luam, pe vremea aceea, drept clarviziune. Alergam după salvare, după o situaţie legitimă. Era adevărat că în iniţiala aceea, *A*, erau cuprinse patru fete, dar trei din ele aveau să fie eliminate numaidecît, iar în ceea ce-o privea pe-a patra, avea

să fie supusă şi ea unui examen sever. Aveam să fiu un judecător cît se poate de aspru. Deocamdată, însă, n-aş fi putut să spun nici ce însuşiri mi-ar fi plăcut să aibă şi nici defectele pe care le-aş fi detestat.

În salonul vast şi elegant, cu mobile în două stiluri diferite, dintre care unul Ludovic al XIV-lea şi celălalt veneţian, bătut din belşug cu aur chiar şi pe părţile acoperite cu piele, împărţit de către aceste mobile în două părţi, aşa cum se obişnuia pe vremea aceea, am găsit-o numai pe Augusta, care citea lîngă una din ferestre. Îmi întinse mîna. Îmi ştia numele şi în cele din urmă îmi spuse că eram aşteptat, pentru că taică-său îmi anunţase vizita. Apoi dădu fuga să-şi cheme mama.

Iată că dintre cele patru fete cu aceeaşi iniţială una, în ce mă privea, era ca şi moartă. Cum de puteau spune că era frumoasă ? Primul lucru pe care-l observai la ea era un strabism atît de pronunţat încît, dacă te gîndeai la ea după ce n-o văzuseşi cîtva timp, o caracteriza întru totul. Avea apoi un păr nu prea bogat, blond, dar de o culoare mohorîtă, fără pic de lumină, iar chipul, nu cu totul lipsit de graţie, dar cam plin totuşi pentru vîrsta ei. În puţinele clipe cît am rămas singur mi-am spus : „Dacă şi celelalte trei seamănă cu asta...“

Puţin după aceea grupul fetelor se reduse la două. Una din ele, care intră împreună cu mama, nu avea decît opt ani. O fetiţă drăguţă, cu părul cîrlionţat, luminos, lung şi lăsat pe spate ! Datorită chipului ei plinuţ şi gingaş părea un înger dintr-aceia căzuţi pe gînduri (atîta timp cît nu vorbea) aşa cum şi-i imagina Raffaello Sanzio.

Soacra mea... Iată ! Pînă şi eu încerc o oarecare reţinere cînd e vorba să vorbesc despre ea cu prea multă libertate. Ţin de foarte multă vreme la ea deoarece mi-e mamă, dar sînt pe cale de-a povesti o întîmplare veche, în care ea n-a jucat rolul de prietenă a mea, însă nu înţeleg să-i adresez nici chiar în opusculul acesta, pe care nu-l va vedea niciodată, cuvinte lipsite de respect. De altfel intervenţia ei a fost aşa de neînsemnată, încît aş fi putut chiar s-o uit : o mică lovitură la momentul potrivit, nu mai puternică decît era nevoie, ca să mă facă să-mi pierd echilibrul meu nesigur. L-aş fi pierdut poate şi fără intervenţia ei, şi-apoi cine ştie dacă urmărea exact ceea ce s-a întîmplat după aceea ? E atît de bine educată încît nu i se poate întîmpla, aşa ca soţului ei, să bea

prea mult şi-apoi să-şi dea secretele în vileag. Adevărul e că n-a făcut niciodată asemenea lucruri, aşa că sînt pe cale de-a relata o poveste pe care n-o cunosc prea bine; nu ştiu, de aceea, dacă faptul de-a mă fi însurat cu aceea din fetele ei pe care n-o doream se datoreşte şireteniei ei sau prostiei mele.

Pot mărturisi însă că pe vremea acelei prime vizite soacra mea era totuşi o femeie frumoasă. Era elegantă prin însuşi felul ei de-a se îmbrăca, de un lux care nu-ţi lua cîtuşi de puţin ochii. Totul, în ea, era armonios şi lipsit de orice stridenţă.

Aveam astfel, chiar în cazul propriilor mei socri, o pildă de completare între soţ şi soţie, aşa cum o visam eu. Fuseseră foarte fericiţi împreună, el veşnic tunînd şi fulgerînd, iar ea zîmbind, cu un zîmbet care voia să-nsemne, în acelaşi timp, şi aprobare şi indulgenţă. Ea îşi iubea bărbatul, aşa de impunător, şi el trebuie s-o fi cucerit şi s-o fi păstrat în veşnica lui goană după afaceri bune. Nu interesul o lega de el, ci o adevărată admiraţie, o admiraţie pe care-o împărtăşeam şi eu, şi pe care, tocmai de aceea, o înţelegeam cu uşurinţă. Atîta energie ce se cerea cheltuită într-un cadru atît de restrîns, o colivie unde nu se afla decît o marfă şi doi inamici (cei doi contractanţi), unde veşnic luau naştere şi ieşeau la iveală noi combinaţii şi legături, dinamiza viaţa în mod miraculos. El îi povestea totul despre afacerile sale, iar ea era atît de bine educată încît nu-i dădea niciodată vreun sfat, de teamă să nu-l abată din drum. El avea nevoie de asemenea asistenţă mută şi uneori alerga acasă să-şi debiteze mōnologul, încredinţat că se ducea să ceară sfatul nevestei.

N-a fost o surpriză pentru mine cînd am aflat c-o înşela, că ea ştia şi că nu-i purta pică. Eram însurat de-un an cînd într-o zi Giovanni, tulburat la culme, îmi povesti că rătăcise o scrisoare de mare importanţă şi voi să se uite prin nişte hîrtii pe care mi le încredinţase, sperînd s-o regăsească printre ele. Cînd colo, la cîteva zile după aceea, îmi povesti foarte vesel c-o găsise chiar în portofelul său.

„Era de la o femeie?" îl întrebai eu, iar el îmi făcu un semn că da, dînd din cap şi lăudîndu-se cu norocul lui. Iar eu, ca să mă apăr, într-o zi cînd eram acuzat că pierdusem nişte hîrtii, spusei soacrei şi nevestei mele că nu puteam avea norocul lui socru-meu, ale cărui hîrtii se întorceau singure în portofel. Soacră-mea începu să rîdă cu atîta poftă, că nu mai

avui nici un fel de îndoială că scrisoarea cu pricina fusese pusă la loc chiar de ea. Era limpede că, în legătura lor, asta nu însemna nimic. Fiecare om înţelege dragostea în felul lui, şi al lor, după părerea mea, nu era felul cel mai stupid.

Doamna Malfenti mă primi cu multă amabilitate. Se scuză că fusese nevoită s-o aducă şi pe micuţa Anna, care nu putea fi lăsată, pentru cîtva timp, cu altcineva. Fetiţa se uita la mine, cercetîndu-mă cu ochii ei serioşi. Cînd se întoarse Augusta, aşezîndu-se pe o mică sofa din faţa celei pe care stăteam eu şi doamna Malfenti, micuţa se duse şi se culcă pe genunchii surioarei, de unde mă observă tot timpul cu o stăruinţă care mă distră atîta timp cît nu ştiui ce gînduri roiau prin căpşorul acela.

La început, conversaţia nu fu deosebit de amuzantă. Doamna Malfenti, ca toate persoanele binecrescute, era destul de plicticoasă cînd o întîlneai pentru prima oară. Mă întreba, de altfel, şi prea multe lucruri despre prietenul meu, care, după cum lăsa să se înţeleagă, m-ar fi introdus în casa lor, dar eu nu-i mai ţineam minte nici măcar numele de botez.

Intrară, în sfîrşit, Ada şi Alberta. Respirai uşurat : erau frumoase amîndouă şi aduseră în salonul acela lumina care lipsise pînă atunci. Amîndouă brune, înalte, zvelte, fără să semene una cu alta. Alegerea pe care-o aveam de făcut nu era grea. Alberta avea pe atunci puţin mai mult de şaptesprezece ani. Avea, ca şi mama — deşi era brună — pielea trandafirie şi transparentă, ceea ce dădea chipului ei un aer şi mai copilăresc. Ada, în schimb, era o adevărată femeie, cu ochii ei serioşi într-o faţă atît de albă încît părea albăstrie, şi cu părul ei bogat şi ondulat, dar pieptănat cu graţie şi severitate.

E greu să descoperi paşnicele începuturi ale unui sentiment ce devine atît de violent mai tîrziu, dar sînt sigur că, în ce mă priveşte, n-a fost vorba de aşa-zisul *coup de foudre*. Lovitura aceea de trăsnet, totuşi, a fost înlocuită de convingerea pe care am avut-o imediat cum că Ada era femeia de care aveam nevoie şi care avea să-mi aducă sănătatea fizică şi morală, pe calea sfintei monogamii. Cînd mă gîndesc acum la toate astea rămîn uimit că nu s-a produs lovitura aceea de trăsnet şi c-a existat, în schimb, asemenea convingere. Se ştie că noi bărbaţii nu căutăm la soţia noastră calităţile pe care le adorăm şi le dispreţuim totodată la amantă. S-ar părea

deci că nu mi-am dat seama de la început de graţia şi de frumuseţea Adei, şi că eram încîntat să-i admir alte calităţi, atribuindu-i seriozitate, ba chiar şi energie, adică aceleaşi calităţi, dar oarecum îndulcite, pe care le apreciam la tatăl ei. Dat fiind că după aceea am crezut (cum mai cred şi azi) că nu m-am înşelat, şi că Ada a avut încă din copilărie asemenea calităţi, mă pot considera un bun observator, dar un bun observator întrucîtva orb. La acea primă întîlnire m-am uitat la Ada animat de-o singură dorinţă : aceea de-a mă îndrăgosti de ea, deoarece trebuia să trec şi prin asta ca s-o pot lua de nevastă. Şi am pornit la treabă cu energia pe care-o dedic întotdeauna practicelor mele higienice. N-aş putea determina clipa cînd am realizat acest lucru : poate chiar în răstimpul relativ scurt al acelei prime vizite.

Giovanni trebuia să le fi vorbit mult fetelor despre mine. Ele ştiau, printre altele, că trecusem de la facultatea de drept la cea de chimie pentru a mă întoarce — din păcate ! — la prima. Căutai să explic : se ştia că atunci cînd te limitezi la o facultate, cea mai mare parte din ceea ce se poate cunoaşte rămîne ascunsă sub vălul ignoranţei. Şi spuneam :

— Dacă în clipa de faţă nu m-ar copleşi seriozitatea vieţii — nu spusei însă că seriozitatea aceasta n-o simţeam decît de puţină vreme, adică de cînd luasem hotărîrea să mă însor — aş trece încă şi acum din facultate în facultate.

Apoi, ca să stîrnesc hazul, adăugai că era curios că părăseam o facultate tocmai în momentul cînd începeau examenele.

— Era o pură întîmplare, spuneam cu surîsul celui care vrea să lase să se înţeleagă că e vorba de-o exagerare. Căci adevărul e că trecusem de la o facultate la alta în cele mai variate anotimpuri.

Pornii aşadar la cucerirea Adei şi stăruii în efortul de-a o face să rîdă de mine şi pe socoteala mea, uitînd că o alesesem tocmai pentru că era atît de serioasă. Sînt un om oarecum bizar, dar în ochii ei trebuie să fi apărut de-a dreptul dezechilibrat. Vina nu-i însă în întregime a mea, ceea ce se vede şi din faptul că Augusta şi Alberta, pe care nu le alesesem, mă judecară altfel. Dar Ada, care tocmai pe vremea aceea dădea dovadă de-atîta seriozitate încît frumoşii ei ochi se roteau în căutarea omului pe care ar fi trebuit să-l îngăduie în cuibul ei, era incapabilă să-l iubească pe cel care-i stîrnea rîsul. Şi rîdea, rîdea îndelung, chiar prea îndelung, iar rîsul ei aco-

perea de ridicol pe cel care i-l provocase. Era o adevărată inferioritate a ei, asta, şi, pînă la urmă, i-a dăunat, dar mi-a dăunat mai întîi mie. Dacă aş fi ştiut să tac la vreme, poate că lucrurile ar fi luat altă întorsătură. Între timp aş fi lăsat-o şi pe ea să vorbească, aş fi văzut-o în adevărata ei lumină şi-ar fi putut să mă vadă şi ea.

Cele patru fete stăteau pe mica sofa destul de înghesuite, cu toate că Anna se aşezase pe genunchii Augustei. Erau frumoase aşa împreună. Constatai lucrul acesta cu o mulţumire lăuntrică, văzînd că sufletul meu era atît de pornit spre admiraţie şi iubire. Cu adevărat frumoase ! Culoarea ştearsă a Augustei avea menirea să dea relief culorii brune a părului celorlalte.

Vorbisem de universitate şi Alberta, care era în penultima clasă de liceu, începu să povestească despre materiile ei de studiu. Se plînse că întîmpina mari dificultăţi la latină. I-am spus că nu mă miram, fiindcă era o limbă nu tocmai potrivită pentru femei ; eu aveam chiar impresia că femeile vorbiseră italieneşte încă de pe vremea romanilor. În ce mă privea — am asigurat-o — latina fusese materia mea preferată. Puţin după aceea am avut neprevederea să rostesc un citat în latineşte, pe care Alberta a fost nevoită să-l corecteze. O adevărată nenorocire ! Nu i-am dat însă nici o importanţă, atrăgîndu-i atenţia că, atunci cînd va avea la spate vreo zece semestre universitare, va trebui să se ferească şi ea să spună citatele în latineşte.

Ada, care fusese nu de mult cu Giovanni în Anglia, unde stătuse cîteva luni, ne-a povestit că multe fete din ţara aceea ştiau latineşte. Apoi, cu aceeaşi voce serioasă de totdeauna, lipsită de orice muzicalitate, puţin mai joasă decît cea la care te-ai fi aşteptat de la persoana ei micuţă şi delicată, ne-a povestit că în Anglia femeile erau cu totul altfel decît la noi. Se asociau în scopuri de binefacere, religioase, ba chiar şi economice. Ada fusese îndemnată să vorbească de către surorile ei care voiau să audă din nou lucrurile acelea, uluitoare pentru nişte fete din oraşul nostru, în vremea aceea. Ca să le facă plăcere, Ada ne-a vorbit despre femeile acelea prezidente, ziariste, secretare şi propagandiste politice, care urcau la tribună ca să vorbească în faţa cîtorva sute de auditori fără să roşească şi fără să-şi piardă cumpătul cînd le întrerupea cineva sau cînd îşi vedeau argumentele combătute. Povestea

simplu, cu puţină culoare, fără nici o intenţie de-a provoca mirarea sau rîsul cuiva.

Îmi plăcea vorba ei simplă, mie care, de îndată ce deschideam gura, denaturam şi lucruri, şi persoane, fiindcă altfel mi s-ar fi părut inutil să vorbesc. Fără a fi un orator, aveam ceea ce se cheamă boala vorbitului. A vorbi, pentru mine, însemna un eveniment de sine stătător şi de aceea nu putea fi condiţionat de nici un alt eveniment.

Dar nutream o ură deosebită pentru perfidul Albion şi mi-am manifestat-o fără a-mi fi teamă c-aş putea-o ofensa pe Ada, care, de altfel, nu arătase nici ură, nici dragoste pentru Anglia. Stătusem şi eu în Anglia cîteva luni, dar nu cunoscusem nici un englez din lumea bună, deoarece în timpul călătoriei rătăcisem cele cîteva scrisori de recomandaţie căpătate de la unii prieteni de afaceri ai tatii. Din care pricină, la Londra, frecventasem numai cîteva familii franceze şi italiene, convins că toate persoanele cumsecade din oraşul acela veniseră de pe continent. Cunoştinţele mele de limbă engleză erau foarte limitate. Cu ajutorul prietenilor am izbutit totuşi să înţeleg cîte ceva din viaţa acelor insulari, fiind informat mai cu seamă de marea lor antipatie pentru toţi cei care nu erau englezi.

Şi le-am vorbit fetelor despre sentimentul puţin plăcut pe care-l încercasem în cursul scurtei mele şederi printre duşmani. Aş fi rezistat totuşi şi aş fi suportat Anglia timp de şase luni, atît cît voiau să-mi impună tata şi Olivi pentru a studia comerţul englezesc (peste care însă n-am reuşit să dau niciodată, părînd că se face în locuri secrete) dacă n-aş fi trecut printr-o întîmplare neplăcută. Intrasem într-o librărie să caut un dicţionar. În prăvălie, pe tejghea, stătea tolănită o splendidă şi uriaşă pisică de Angora, a cărei blană mătăsoasă te îmbia s-o mîngîi. Ei bine! Numai pentru c-am îndrăznit s-o mîngîi uşor de tot, m-a atacat mişeleşte şi m-a zgîriat îngrozitor pe mîini. Din clipa aceea n-am mai putut suporta Anglia, iar a doua zi mă aflam la Paris.

Augusta, Alberta şi chiar şi doamna Malfenti rîseră din toată inima. Ada, în schimb, a rămas năucită, crezînd că nu înţelesese bine. Fusese măcar librarul însuşi cel care mă jignise şi mă zgîriase? Am fost nevoit să repet totul, lucru destul de plicticos, pentru că de obicei repeţi prost.

Alberta cea doctă voi să-mi vină în ajutor:

— Chiar şi anticii se lăsau îndrumaţi în acţiunile lor de reacţiile animalelor.

Nu acceptai ajutorul. Pisica engleză nu se manifestase în calitate de oracol ; acţionase ca şi destinul.

Ada, cu ochii larg deschişi, ceru şi alte explicaţii :

— Şi pisica personifica, pentru dumneata, întregul popor englez ?

Cît eram de nenorocit ! Deşi adevărată, aventura mi se păruse instructivă şi interesantă, ca şi cum ar fi fost inventată într-un anumit scop. Pentru a o înţelege nu era oare de-ajuns să-mi aduc aminte că în Italia, unde cunosc şi iubesc atîta lume, pornirea acelei pisici n-ar fi putut căpăta atîta importanţă ? Dar n-am spus asta, ci dimpotrivă :

— Sînt sigur că nici o pisică italienească n-ar fi în stare de-un asemenea lucru.

Ada rîse mult, foarte mult. Succesul mi se păru chiar prea mare din pricină că mă dezumfla, aşa că-mi dezumflai şi eu aventura cu explicaţii ulterioare.

— Pînă şi librarul s-a minunat de atitudinea pisicii, care se purta frumos cu toţi ceilalţi clienţi. Mi s-a întîmplat una ca asta fiindcă era vorba de mine, sau poate pentru că eram italian. *It was really disgusting*[1] şi-am fost nevoit să plec.

În momentul acela se întîmplă un lucru care ar fi trebuit să mă prevină şi să mă salveze. Micuţa Anna, care stătuse pînă atunci nemişcată, studiindu-mă, porni să exprime cu glas tare simţămintele Adei. Strigă :

— E adevărat că-i nebun, nebun de-a binelea ?

Doamna Malfenti o ameninţă :

— Vrei să taci din gură ? Nu ţi-e ruşine să te amesteci în conversaţia celor mari ?

Ameninţarea avu un efect şi mai dezastruos. Anna strigă :

— E nebun ! Vorbeşte cu pisicile ! Ar trebui aduse numaidecît nişte funii ca să-l legăm.

Augusta, roşie de necaz, se ridică şi-o scoase de acolo, certînd-o şi cerîndu-mi în acelaşi timp scuze. Dar vipera aceea mică reuşi să se uite ţintă la mine chiar şi din uşă, să se strîmbe şi să-mi strige :

— O să vezi că tot o să te legăm !

[1] A fost cu adevărat dezgustător (engl.).

Fusesem atacat într-un mod atît de neașteptat, încît nu izbutii să găsesc imediat mijlocul de-a mă apăra. Mă simții totuși ușurat observînd că pînă și Adei îi părea rău văzînd că sentimentele îi erau traduse în modul acela. Impertinența micuței ne apropia.

Începui să povestesc, rîzînd, că aveam acasă un certificat timbrat și stampilat după toate regulile, care atesta că eram întreg la minte. Aflară astfel de festa pe care i-o jucasem bătrînului meu tată. Făcui propunerea să-i arăt certificatul acela micuței Annuccia.

Cînd dădui semne că vreau să plec, nici nu voiră s-audă. Doreau ca, mai înainte de asta, să uit zgîrieturile pe care mi le făcuse cea de-a doua pisică. Mă opriră cu tot dinadinsul, oferindu-mi o ceașcă de ceai.

Adevărul e c-am simțit numaidecît, în mod nelămurit, că pentru a fi agreat de Ada ar trebui să fiu mai alt fel decît eram ; și mi-am spus că mi-ar fi fost ușor să devin așa cum dorea ea. Am continuat să vorbesc despre moartea tatii și-am avut impresia că, destăinuindu-mi marea durere care mă mai apăsa încă, Ada cea serioasă ar fi putut-o împărți și ea cu mine. Dar imediat după asta, în efortul de-a deveni asemenea Adei, mi-am pierdut naturalețea, așa că — după cum s-a văzut imediat — m-am îndepărtat de ea. Am început să spun că durerea pricinuită de o asemenea pierdere era așa de mare încît, dacă aș fi avut copii, aș fi făcut tot posibilul ca să mă iubească mai puțin, pentru a-i cruța pe urmă de suferința pe care le-ar pricinui-o moartea mea. Mă simții cam încurcat cînd mă întrebară cum înțelegeam eu să mă port pentru realizarea unui asemenea scop. Maltratîndu-i și bătîndu-i ? Alberta, rîzînd, zise :

— Mijlocul cel mai sigur ar fi să-i ucizi.

Vedeam că Ada era însufletită de dorința de a nu-mi displăcea. De aceea ezita ; dar orice efort ar fi făcut n-o putea duce dincolo de ezitare. Spuse apoi că-și dădea seama că numai datorită bunătății mă gîndeam să-mi cresc copiii în felul acela, cu toate că nu i se părea just să trăiești numai pentru a te pregăti pentru moarte. Mă încăpățînai și începui să susțin că moartea era de fapt aceea care ne orînduia viața. Eu mă gîndeam tot timpul la moarte și de aceea nu încercam decît o singură durere : siguranța că va trebui să mor. Toate celelalte lucruri deveneau atît de puțin importante, încît nu aveam

pentru ele decît un zîmbet vesel sau un rîs şi mai vesel. Mă lăsam tîrît de impulsul de-a face nişte afirmaţii nu prea adevărate, tocmai fiindcă era de faţă şi ea, care însemna, chiar de atunci, o parte atît de importantă din viaţa mea. Adevărul e că am vorbit astfel din dorinţa de-a le face să afle că eram un om foarte vesel. Veselia îmi fusese adesea de mare folos pe lîngă femei.

Îngîndurată şi şovăielnică, Ada îmi mărturisi că nu-i plăcea o asemenea stare sufletească. Minimalizînd valoarea vieţii, aceasta devenea şi mai şubredă decît ar fi dorit mama natură. Îmi spusese limpede de tot că nu eram omul care-i trebuia, dar reuşisem totuşi s-o fac să devină şovăielnică şi îngîndurată, şi asta mi se păru un succes.

Alberta cită un filosof antic care părea să dea vieţii aceeaşi interpretare ca şi mine, iar Augusta spuse că rîsul era un lucru minunat. Tatăl ei rîdea şi el mult.

— Fiindcă-i plac afacerile fructuoase, spuse doamna Malfenti, rîzînd.

Pusei, în sfîrşit, capăt acelei vizite memorabile.

Nu-i nimic mai greu pe lumea asta decît să închei o căsătorie aşa cum îţi doreşte inima. Lucru care se poate vedea şi în cazul meu, unde hotărîrea de-a mă însura precedase cu atîta timp alegerea logodnicei. De ce n-am căutat să văd cît mai multe fete înainte de-a alege una ? Nu ! Părea chiar că nici nu-mi făcea plăcere să văd prea multe femei şi nu voiam să mă obosesc. După ce-aş fi ales fata, aş fi putut-o analiza ceva mai bine, convingîndu-mă cel puţin că-i dispusă să-mi vină în întîmpinare pînă la jumătatea drumului, aşa cum se obişnuieşte în romanele de dragoste cu sfîrşit fericit. Eu însă, am ales fata cu vocea atît de gravă şi cu părul puţin cam rebel, dar pieptănat cu seriozitate, gîndindu-mă că, fiind atît de serioasă, nu putea refuza un om inteligent, nu urît, bogat şi de familie bună cum eram eu. Chiar de la primele cuvinte pe care le-am schimbat, am simţit o oarecare disonanţă, dar disonanţa e drumul către unison. Sînt nevoit chiar să mărturisesc că-mi spuneam : „Ea trebuie să rămînă aşa cum e, fiindcă aşa-mi place, şi eu voi fi acela care se va schimba, dacă asta-i va fi voia !“ În general eram foarte modest fiindcă, bineînţeles, e mai uşor să te schimbi tu însuţi decît să-i reeduci pe ceilalţi.

În foarte scurt timp, familia Malfenti deveni centrul vieţii mele. Fiecare seară mi-o petreceam cu Giovanni care, după ce mă introdusese în casa lui, devenise mai prietenos şi mai intim cu mine. Şi tocmai din pricina acestei afabilităţi a lui căpătai mai multă cutezanţă. La început le vizitai pe doamne o dată pe săptămînă, apoi de mai multe ori, şi sfîrşii prin a mă duce zilnic la el acasă, petrecînd acolo cîteva ore în fiecare după-amiază. Ca să mă pot insinua în casa aceea nu lipsiră pretextele, şi nu greşesc afirmînd că-mi fură şi oferite. Aduceam uneori cu mine şi vioara şi făceam puţină muzică cu Augusta, singura din casă care cînta la pian. Era rău că nu cînta Ada, apoi era rău că eu cîntam aşa de prost la vioară şi foarte rău că Augusta nu era o mare muziciană ! Eram obligat să elimin din fiecare sonată cîte-un pasaj mai greu, sub pretextul mincinos că nu mai pusesem mîna pe vioară de mult timp. Pianistul e aproape întotdeauna superior unui violonist diletant, iar Augusta avea o tehnică destul de bună, dar eu, care cîntam cu mult mai prost decît ea, nu mă puteam declara mulţumit şi-mi spuneam : „Dacă aş şti să cînt ca ea, cu cît aş cînta mai bine !" În timp ce eu o judecam pe Augusta, ceilalţi mă judecau pe mine şi, după cum am aflat mai tîrziu, de loc favorabil. De altfel, Augusta ar fi repetat cu plăcere sonatele noastre, dar mi-am dat seama că Ada se plictisea, aşa că m-am prefăcut de mai multe ori că-mi uitasem vioara acasă. Augusta, atunci, nu mai pomeni nimic de muzică.

Din păcate, în ceasurile pe care le petreceam în casa aceea nu eram singur cu Ada. Dar după puţină vreme începu să mă însoţească ziua întreagă. Era femeia pe care-o alesesem şi ea îmi şi aparţinea, iar eu o împodobii cu toate virtuţile, aşa ca răsplata vieţii să-mi apară şi mai ispititoare. O împodobii, îi atribuii toate acele nenumărate calităţi de care aveam nevoie şi care-mi lipseau, pentru că ea urma să devină mai mult decît tovarăşa mea, aproape a doua mea mamă, care m-ar fi îndrumat spre o viaţă împlinită, virilă, de luptă şi de izbînzi.

În visurile mele o făcui chiar şi mai frumoasă. Adevărul e că în viaţa mea am alergat după multe femei şi multe din ele s-au lăsat chiar şi prinse. În vis le-am prins pe toate. Firește că nu le înfrumuseţez în asemenea măsură încît să le alterez trăsăturile, dar fac întocmai ca unul din prietenii mei, pictor plin de gingăşie care, atunci cînd face portretul unei femei frumoase, se gîndeşte cu intensitate şi la alte lucruri

frumoase, ca de pildă un porţelan deosebit de delicat. Un vis primejdios pentru că poate conferi o nouă forţă femeilor la care visezi şi care, atunci cînd le revezi în lumina adevărată, păstrează ceva din fructele, florile sau porţelanul cu care le-ai asemuit.

Mi-e greu să povestesc despre curtea pe care i-am făcut-o Adei. A urmat apoi o lungă perioadă din viaţa mea de-a lungul căreia am făcut mari eforturi ca să uit acea stupidă aventură care mă făcea să-mi fie ruşine, o ruşine dintr-aceea care te face să strigi şi să protestezi : „Nu sînt eu dobitocul acela !" Dar cine atunci ? Protestul aduce însă cu sine un pic de mîngîiere şi eu stăruii în a protesta. Măcar de-aş fi procedat aşa cu zece ani în urmă, la douăzeci de ani ! Dar să fiu pedepsit cu-atîta grosolănie numai pentru că luasem hotărîrea de-a mă însura, mi se pare cu totul nedrept. Eu care trecusem prin tot felul de aventuri, descurcîndu-mă întotdeauna destul de bine datorită unui spirit întreprinzător care mergea pînă la neobrăzare, iată că redevenisem băieţandrul sfios care încearcă să atingă mîna iubitei, fără însă ca ea să bage de seamă, iar apoi îşi adoră propria lui mînă, cea care s-a bucurat de cinstea unei asemenea atingeri. Aventura aceasta, cea mai curată din viaţa mea, mi-o amintesc pînă şi astăzi, cînd sînt bătrîn, ca şi cum ar fi fost cea mai ruşinoasă. Căci povestea asta nu era la locul ei, şi nici la timpul potrivit, ca şi cum un băiat de zece ani ar fi vrut să sugă la doică. Ce scîrboşenie !

Cum să explic apoi c-am şovăit atîta să-i vorbesc limpede şi să-i spun fetei : „Hotărăşte-te ! Mă vrei ori nu mă vrei ?" Ajungeam în casa Malfenti descinzînd direct din visurile mele ; număram treptele care mă conduceau la acel prim etaj spunîndu-mi că, dacă erau fără soţ, însemna că mă iubea, şi erau totdeauna fără soţ, fiind patruzeci şi trei la număr. Ajungeam în faţa Adei plin de-atîta siguranţă, dar pînă la urmă vorbeam de cu totul altceva. Ada nu găsise încă prilejul să-mi arate dispreţul ei, iar eu tăceam ! Şi eu, în locul Adei, l-aş fi primit pe băieţandrul acela de treizeci de ani cu cîteva lovituri de picior în spate.

Sînt obligat să mărturisesc că într-o anume privinţă nu semănam întru totul cu îndrăgostitul acela de douăzeci de ani care nu scoate un cuvînt, aşteptînd ca iubita să-i sară de gît. Nu mă aşteptam la nimic asemănător. Aş fi vorbit, dar mai

tîrziu. Dacă nu o făceam, asta se datora numai faptului că mă îndoiam de mine însumi. Mă aşteptam să devin mai nobil, mai puternic, mai vrednic de dumnezeiasca mea iubită. Iar asta nu se putea întîmpla de la o zi la alta. De ce să nu aştept ?

Mi-e ruşine şi fiindcă nu mi-am dat seama la timp de faptul că mă îndreptasem spre un asemenea fiasco. Aveam de-a face cu o fată din cele mai simple, şi numai din pricina închipuirilor mele am văzut în ea o cochetă din cele mai rafinate. Şi cît de nedreaptă acea nemăsurată mînie a mea, cînd a reuşit să mă facă să înţeleg că nici nu voia s-audă de mine ! Amestecasem însă atît de bine realitatea cu visele, încît mi-era cu neputinţă să mă conving că nu mă sărutase niciodată.

Faptul de-a nu le înţelege pe femei e un semn de insuficientă virilitate. Înainte nu dădusem greş niciodată şi sînt obligat să cred că mă înşelasem în privinţa Adei numai fiindcă falsificasem încă de la început relaţiile dintre noi. Mă apropiasem de Ada nu cu gîndul de-a o ouceri, ci de-a o lua de nevastă, cale neobişnuită în dragoste, o cale foarte largă, foarte comodă, dar care nu duce la ţintă, ci mai curînd alături de ea. Unei iubiri la care ajungi în felul acesta îi lipseşte tocmai ceea ce este esenţial : cucerirea femeii. Aşa că bărbatul îşi pregăteşte rolul de viitor soţ într-o stare de totală inerţie, care se poate extinde asupra tuturor simţurilor sale, chiar şi asupra văzului şi auzului.

Duceam zilnic flori tuturor celor trei fete şi la toate trei le dăruiam ciudăţeniile mele şi, mai cu seamă, cu o uşurinţă de necrezut, le relatam în fiecare zi autobiografia.

Tuturor li se întîmplă să-şi aducă aminte cu mai multă înflăcărare de trecut, atunci cînd prezentul dobîndeşte o importanţă mai mare. Se spune chiar că muribunzii, în ultimul lor fior, îşi revăd toată viaţa. Trecutul mă lega acum cu toată violenţa celui din urmă rămas bun, pentru că aveam sentimentul că mă îndepărtam prea mult de el. Şi vorbeam mereu despre acest trecut celor trei fete, încurajat de atenţia susţinută a Augustei şi a Albertei care masca, poate, lipsa de interes a Adei, de care nu sînt sigur. Augusta, cu temperamentul ei blînd, se emoţiona cu uşurinţă, iar Alberta asculta poveştile mele asupra boemei studenţeşti cu obrajii

îmbujorați de dorința de-a putea, în viitor, gusta și ea asemenea aventuri.

Cu mult mai tîrziu am aflat, de la Augusta, că nici una din cele trei fete nu crezuse că istorioarele mele erau adevărate. Tocmai de aceea Augustei i se păreau și mai prețioase pentru că, născocite de mine, avea impresia că-mi aparțineau cu mult mai mult decît dacă mi le-ar fi hărăzit soarta. Albertei, partea aceea în care nu credea îi plăcea totuși, deoarece găsea în ea excelente sugestii. Singura care se indigna auzindu-mi minciunile era Ada cea serioasă. Toate eforturile acestea mă făceau să semăn cu trăgătorul care reușise să lovească drept la țintă, dar în cea care se află alături de-a lui.

Totuși, istorioarele acelea erau, în mare parte, adevărate. N-aș mai putea spune în ce proporție, deoarece, relatîndu-le atîtor alte femei înaintea fetelor lui Malfenti, povestirile, fără voia mea de altfel, se alteraseră în scopul de-a deveni mai expresive. Erau adevărate din moment ce nu le-aș mai fi putut povesti altfel. Astăzi nu mă mai interesează să le dovedesc adevărul. N-aș vrea s-o deziluzionez pe Augusta, căreia îi place să creadă că-s născocite de mine. În ceea ce-o privește însă pe Ada, cred că astăzi și-a schimbat părerea și le socotește adevărate.

Mi-am dat seama că n-am absolut nici o șansă s-o cuceresc pe Ada chiar în clipa în care socoteam că trebuie, în sfîrșit, să vorbesc limpede. Mi-am dat seama de lucrul acesta cu surpriză și, la început, chiar fără să cred. Nu rostise nici măcar un singur cuvînt prin care să-și fi manifestat aversiunea față de mine, iar eu închideam între timp ochii ca să nu văd gesturile acelea mărunte ale ei, care nu vădeau o mare simpatie. Și-apoi nici eu însumi nu rostisem cuvîntul care trebuie și puteam chiar să-mi închipui că Adei nici nu-i trecea prin gînd că mă aflam acolo, gata să mă însor cu ea, ci putea crede că eu — studentul trăsnit și nu prea virtuos — căutam cu totul altceva.

Echivocul continua să stăruie din pricina intențiilor mele prea hotărît matrimoniale. Adevărul e că acum o doream toată pe Ada, cea căreia continuasem să-i netezesc stăruitor obrajii, să-i micșorez mîinile și picioarele, să-i subțiez talia și să i-o fac mai mlădie. O doream ca soție și ca amantă. Dar felul în care te apropii pentru prima dată de o femeie e hotărîtor.

S-a întîmplat însă ca, de trei ori la rînd, să fiu primit în casa aceea numai de celelalte două fete. Prima dată au motivat lipsa Adei pretextînd o vizită obligatorie, a doua oară o migrenă, iar a treia oară nu mi s-a mai spus nimic pînă ce eu, alarmat, am cerut explicații. Iar Augusta, căreia întîmplător mă adresasem, nu răspunse. Răspunse pentru ea Alberta, la care Augusta se uitase ca și cum i-ar fi cerut ajutorul : Ada se dusese la o mătușă.

Mi s-a tăiat respirația. Era evident că Ada mă ocolea. Cu o zi înainte îi suportasem lipsa și chiar îmi prelungisem vizita, sperînd că, în cele din urmă, avea totuși să apară. În ziua aceea, în schimb, am mai rămas doar cîteva minute, incapabil să scot un singur cuvînt, apoi, pretextînd o subită durere de cap, m-am ridicat să plec. Curios că cele mai puternice sentimente pe care le-am încercat întîlnind pentru prima dată rezistența Adei au fost mînia și disprețul ! M-am gîndit chiar să apelez la Giovanni, pentru a-și chema fata la ordine. Un om care vrea să se însoare e capabil chiar și de asemenea gesturi, repetări ale celor săvîrșite de strămoșii săi.

Acea a treia absență a Adei trebuia să devină și mai semnificativă. Întîmplarea făcu să descopăr că era acasă, dar închisă în camera ei.

Trebuie, înainte de toate, să spun că în casa Malfenti mai era o ființă pe care nu izbutisem s-o cuceresc : micuța Anna. De față cu ceilalți nu mă mai ataca, pentru că fusese dojenită cu asprime. Ba, uneori, își întovărășise și ea surorile în salon și stătuse să-mi asculte poveștile. Cînd plecam însă, venea după mine pînă în prag, mă ruga cu drăgălășenie să mă aplec spre ea, se ridica pe vîrful picioruşelor și cînd reușea să-și lipească gurița de urechea mea, rostea cu glas scăzut, s-o pot auzi numai eu :

— Dar ești nebun, nebun de-a binelea !

Frumusețea e că de față cu ceilalți prefăcuta îmi spunea dumneavoastră, iar dacă se întîmpla să fie prezentă și doamna Malfenti, se refugia numaidecît în brațele ei, iar mama o alinta, spunînd :

— Ce drăguță s-a făcut mica mea Anna ! Nu-i așa ?

Nu protestam, iar drăguța de Anna mi-a spus încă de multe ori, și în același mod, că sînt nebun. O ascultam cu un zîmbet plin de lașitate, care-ar fi putut să pară de mulțumire.

Speram că fetiţa n-o să aibă curajul să povestească şi celor mari despre atacurile ei şi nu-mi plăcea să-i spun Adei ce părere avea sora ei despre mine. Fetiţa sfîrşi într-adevăr prin a mă pune în încurcătură. Dacă, în timp ce vorbeam cu ceilalţi, îi întîlneam ochii, trebuia să găsesc numaidecît un motiv ca să-mi mut privirea şi era greu s-o fac în chip firesc. Roşeam, bineînţeles. Aveam impresia că fetiţa aceea nevinovată, cu părerea pe care-o avea despre mine, mi-ar putea aduce vreun prejudiciu. I-am adus daruri, dar n-am îmblînzit-o. Anna trebuie să-şi fi dat seama de puterea ei şi de slăbiciunea mea şi, cînd erau şi ceilalţi de faţă, se uita la mine cu un aer cercetător, obraznic. Cred că avem cu toţii, în conştiinţa ca şi în trupul nostru, anumite puncte slabe şi tăinuite, la care nu ne gîndim cu plăcere. Nu ştim nici măcar ce sînt, dar ştim că sînt acolo. Eu îmi feream privirea de ochiul acela de copil, care voia să-mi scotocească prin suflet.

Dar în ziua aceea în care, singur şi abătut, ieşeam din casa Malfenti şi ea veni după mine ca să mă plec asupră-i şi să aud obişnuitul compliment, plecai spre ea o faţă răvăşită, cu adevărat de nebun, şi întinsei cu un gest atît de ameninţător degetele zgîrcite ca nişte gheare, încît o luă la fugă plîngînd şi urlînd.

Şi astfel reuşii s-o văd pe Ada chiar în ziua aceea, căci tocmai ea alergă la ţipetele Annei. Micuţa îi povesti, printre sughiţuri, c-o ameninţasem într-un mod înspăimîntător fiindcă mă făcuse nebun.

— Fiindcă e nebun şi vreau să i-o spun ! Ce-i rău într-asta ?

N-am mai ascultat ce spune fetiţa, uimit s-o văd pe Ada acasă. Surorile ei minţiseră aşadar, adică numai Alberta căreia Augusta îi trecuse această sarcină, ea însăşi sustrăgîndu-se de la aşa ceva. Mă aflai, pentru o clipă, pe calea adevărului, ghicind totul. Şi îi spusei Adei :

— Mă bucur că vă văd. Credeam că vă aflaţi de trei zile tot la mătuşa dumneavoastră.

Nu-mi răspunse pentru că, mai întîi, se aplecă spre Anna care plîngea. Amînarea explicaţiilor, la care-mi închipuiam că aveam dreptul, făcu să mi se urce sîngele la cap, cu violenţă. Nu puteam scoate nici un cuvînt. Mai făcui încă un pas spre a mă apropia de uşă şi — dacă Ada nu vorbea, plecam şi nu mă mai întorceam niciodată. Stăpînit de furie,

mi se părea foarte ușor să renunț la un vis care ținuse atît de mult.

Dar între timp, ea, roșie la față, se întoarse spre mine și-mi spuse că venise doar de cîteva minute, deoarece nu-și găsise mătușa acasă.

Fu de-ajuns ca să mă liniștesc. Cît mi-era de dragă, aplecată matern spre fetița care continua să urle! Trupul îi era așa de mlădiu, încît făcea impresia că se micșorase anume, pentru a se apropia cît mai mult de copilă. Și zăbovii admirînd-o, socotind-o iarăși a mea.

Mă simții atît de înseninat, încît dorii să se șteargă orice urmă a resentimentului pe care-l manifestasem cu puțin înainte și mă arătai deosebit de drăguț cu Ada și chiar și cu Anna. Spusei, rîzînd din toată inima:

— Îmi spune atît de des că-s nebun, încît am vrut să vadă și ea cum arată și cum se poartă un nebun. Scuză-mă, te rog! Iar ție, biata mea Annuccia, nu-ți fie teamă, pentru că sînt un nebun cumsecade.

Ada fu și ea foarte, dar foarte drăguță. Își mustră sora care continua să plîngă în hohote și-mi ceru scuze pentru ea. Dacă aș fi avut norocul ca Anna, cuprinsă de furie, să plece de lîngă noi, aș fi vorbit. Aș fi rostit o frază care se află probabil în orice gramatică de limbi străine, frază frumoasă, alcătuită pentru a înlesni viața celor care nu cunosc limba țării în care trăiesc: „Pot să vă cer mîna de la tatăl dumneavoastră?" Era pentru prima dată că voiam să mă însor și mă aflam, de aceea, într-o țară cu totul necunoscută. Pînă atunci mă purtasem altfel cu femeile cu care avusesem de-a face. Porniserm la atac, punînd mai întîi mîna pe ele.

Dar nu reușii să rostesc nici acele cîteva cuvinte. Era nevoie totuși de oarecare timp ca să le pot spune! Trebuia să le întovărășească o expresie rugătoare a feței, greu de făurit, după lupta mea cu Anna și chiar și cu Ada, iar din fundul coridorului, pornise spre noi doamna Malfenti, atrasă de strigătele fetiței.

Întinsei Adei mîna, care mi-o oferi numaidecît și din toată inima pe-a ei, și rostii:

— La revedere, pe mîine! Scuzele mele doamnei.

Șovăii totuși să dau drumul mîinii aceleia, care se odihnea încrezătoare într-a mea. Simțeam că, plecînd atunci de acolo, pierdeam un prilej unic, cînd Ada era atît de preocupată să se

poarte cît mai amabil cu mine pentru a mă despăgubi de mojiciile surorii. Ascultai de inspirația momentului, mă aplecai spre mîna ei și i-o atinsei ușor cu buzele. Deschisei apoi ușa și ieșii repede, repede, după ce mai întîi văzusem că Ada, care pînă atunci își lăsase dreapta în mîna mea, în timp ce cu stînga o ținea pe Anna, agățată de fusta ei, își privea uimită mînuța pe care-o atinseseră buzele mele, ca și cum ar fi vrut să vadă dacă nu cumva lăsasem acolo ceva scris. Nu cred ca doamna Malfenti să-mi fi zărit gestul.

Mă oprii pentru o clipă pe scară, uimit eu însumi de gestul meu, cu totul nepremeditat. Mai exista oare posibilitatea de-a mă întoarce la ușa pe care abia o închisesem în urma mea, de-a trage clopoțelul și de-a cere să-i spun Adei cuvintele pe care zadarnic le căutase în propria-i palmă ? Avu-i impresia că nu. Aș fi dat dovadă de lipsă de demnitate vădind prea multă nerăbdare. Apoi, prevenind-o că mă voi reîntoarce, îi anunțasem de fapt explicațiile pe care i le datoram. Nu depindea acum decît de ea ca să le aibă, oferindu-mi prilejul de-a i le da. Iată că terminasem în sfîrșit să tot povestesc felurite întîmplări celor trei fete, și sărutasem în schimb mîna uneia dintre ele.

Restul zilei fu mai curînd plictisitor. Eram neliniștit și tulburat. Îmi spuneam că neliniștea aceea provenea numai din nerăbdarea de-a vedea cum mi se limpezește situația. Îmi închipuiam că, dacă Ada m-ar fi refuzat, aș fi putut porni cu tot calmul în căutarea altor femei. Toată afecțiunea mea pentru ea izvora dintr-o hotărîre luată în mod deliberat, iar acuma ar fi putut fi înlăturată de alta, care ar fi anulat-o. N-am înțeles atunci că, deocamdată, pentru mine nu existau pe lume alte femei, iar singura de care aveam nevoie era tocmai Ada.

Chiar și noaptea care urmă mi se păru deosebit de lungă ; nu dormii aproape de loc. După moartea tatii renunțasem la obiceiurile mele de noctambul și acuma, de vreme ce mă hotărîsem să mă însor, ar fi fost ciudat să le reiau. Mă culcasem de aceea devreme, jinduind după somnul care face să treacă timpul cu atîta ușurință.

Ziua primisem cu cea mai oarbă încredere explicațiile Adei în legătură cu lipsa ei repetată din salon tocmai în ceasurile cînd mă aflam și eu acolo, încredere izvorîtă din ferma mea convingere că femeia serioasă pe care o alesesem nu era în stare să mintă. Dar noaptea, încrederea mea începu să se clatine. Nu

eram sigur dacă nu-i spusesem chiar eu că Alberta — atunci cînd Augusta refuzase să-mi dea vreo lămurire — invocase drept scuză vizita aceea la o mătuşă. Nu-mi aminteam bine cuvintele pe care i le aruncasem, cu obrajii în flăcări, dar aveam certitudinea că mă referisem şi la acea scuză. Păcat! Dacă n-aş fi procedat în felul acesta poate că ea, ca să se scuze, ar fi născocit altceva şi eu, prinzînd-o cu minciuna, aş fi căpătat certitudinea după care tînjeam.

În clipele acelea mi-aş fi putut da totuşi seama de ceea ce reprezenta Ada pentru mine, deoarece, ca să mă liniştesc, îmi spuneam că dacă ea nu m-ar fi acceptat, aş fi renunţat pentru totdeauna la căsătorie. Refuzul ei mi-ar fi schimbat aşadar viaţa. Şi continuam să visez, consolîndu-mă cu gîndul că refuzul Adei ar fi fost, poate, un adevărat noroc pentru mine. Mi-aminteam de filosoful acela grec care susţinea că şi bărbatul care se însoară, şi cel care rămîne holtei, au motive să se căiască. În sfîrşit, nu-mi pierdusem de loc capacitatea de-a rîde de propria-mi aventură : singura putinţă care-mi lipsea era aceea de-a dormi.

Mă cuprinse somnul abia spre revărsatul zorilor. Cînd mă trezii, era aşa de tîrziu, că numai puţine ore mă mai despărţeau de cea la care mi-era îngăduită vizita în casa Malfenti. Aşa că n-avea să mai fie nevoie să născocesc alte scuze şi să adun noi indicii care să poată arunca oarecare lumină asupra sentimentelor Adei. Dar e greu să-ţi opreşti gîndul de-a da tîrcoale unui subiect care te interesează cu deosebire. Omul ar fi un animal ceva mai fericit dac-ar putea face asemenea lucru. În timp ce dădeam înfăţişării mele exterioare îngrijirile cuvenite, exagerate oarecum în ziua aceea, nu mă gîndeam decît la asta : făcusem bine sărutînd mîna Adei, sau făcusem rău că n-o sărutasem şi pe buze ?

Chiar în dimineaţa aceea îmi veni o idee care, am impresia, mi-a dăunat într-o mare măsură, privîndu-mă şi de acea slabă iniţiativă virilă pe care ciudata mea stare sufletească, proprie adolescenţei, mi-o îngăduise. O îndoială dureroasă : şi dacă Ada m-ar fi luat de bărbat numai în urma insistenţelor părinţilor, fără să mă iubească, ba avînd chiar o adevărată aversiune faţă de mine ? Deoarece nu încape îndoială că toţi membrii familiei, adică Giovanni, doamna Malfenti, Augusta şi Alberta ţineau la mine ; puteam avea îndoieli numai în ceea ce-o privea pe Ada. La orizont se contura întocmai obişnuitul

roman popular al fetei silită de familie să contracteze o căsătorie odioasă. Numai că eu n-aş fi acceptat asemenea lucru. Iată noul motiv pentru care trebuia, neapărat, să stau de vorbă cu Ada, ba chiar numai cu Ada. N-ar fi fost suficient să-i adresez fraza aceea gata făcută, pe care o pregătisem. Privind-o drept în ochi, aveam s-o întreb: „Mă iubeşti ?" Şi dacă mi-ar fi spus că da, aş fi strîns-o în braţe ca să simt cît e de sinceră.

Avui astfel impresia că eram pregătit pentru orice. În schimb trebui să-mi dau seama că mă aflam în preajma unui adevărat examen, iar eu uitasem să revăd tocmai paginile acelea de curs din care aveam obligaţia să răspund.

Mă primi doar doamna Malfenti, care mă pofti să iau loc în vastul salon şi începu imediat să flecărească, încît nu-mi îngădui nici măcar să întreb ce fac fetele. Eram, de aceea, oarecum distrat şi-mi repetam lecţia pentru a n-o uita la momentul potrivit. Fui readus la realitate dintr-o dată, ca şi cum m-ar fi deşteptat un sunet de trompetă. Doamna Malfenti elabora tocmai o introducere. Mă asigura de prietenia ei ca şi de a soţului, şi de simpatia întregii familii, inclusiv a micuţei Anna. Ne cunoşteam de-atîta timp. Ne vedeam zilnic de patru luni.

— De cinci ! o corectai eu, care făcusem calculul în timpul nopţii, amintindu-i că prima mea vizită avusese loc toamna şi că acuma ne aflam în plină primăvară.

— Da ! Cinci ! repetă doamna, meditînd îndelung asupra cuvintelor mele, ca şi cum ar fi vrut să-mi controleze calculul. Apoi, cu un aer de reproş : Am impresia c-aţi început s-o compromiteţi pe Augusta !

— Augusta ? întrebai eu, crezînd că n-am auzit bine.

— Da, confirmă doamna. Îi daţi prilejul să-şi facă fel de fel de iluzii şi-n felul acesta o compromiteţi.

Îmi dezvăluii sentimentele cu toată candoarea :

— Numai că eu, la Augusta, nu mă uit niciodată.

Doamna Malfenti schiţă un gest de surpriză şi chiar (sau mi se păru ?) de dureroasă surpriză.

Între timp, încercam din toate puterile să-mi adun gîndurile pentru a limpezi cît mai repede ceea ce mi se părea un echivoc a cărui importanţă am înţeles-o totuşi numaidecît. Mă revedeam în gînd, vizită după vizită, în timpul celor cinci luni, străduindu-mă s-o spionez pe Ada. Cîntasem împreună cu Augusta şi, ce-i drept, stătusem uneori de vorbă mai mult cu ea, care mă

asculta cu atenţie, decît cu Ada, dar numai pentru ca ea să-i relateze Adei povestirile mele, însoţite de aprobarea ei. Trebuia să vorbesc limpede cu doamna Malfenti şi să-i spun care mi-erau intenţiile în privinţa Adei ? Dar numai cu puţin înainte luasem hotărîrea să vorbesc numai cu Ada şi să văd ce se petrece în sufletul ei. Poate că, dacă aş fi vorbit limpede cu doamna Malfenti, lucrurile ar fi luat altă întorsătură şi, neputînd să mă însor cu Ada, nu m-aş fi însurat nici cu Augusta. Lăsîndu-mă condus de hotărîrea luată înainte de-a o fi văzut pe doamna Malfenti şi auzind lucrurile acelea uimitoare pe care mi le spusese, tăcui.

Mintea mea lucra cu toată febrilitatea, dar, tocmai din pricina asta, oarecum confuz. Voiam să pricep, voiam să prevăd, dar repede. Cînd deschizi prea mult ochii vezi lucrurile mai prost. Îmi trecu prin minte şi eventualitatea că voiau să mă alunge din casă. Mi se păru că puteam s-o elimin. Eram nevinovat, avînd în vedere că nu-i făceam curte Augustei, pe care părinţii voiau s-o apere. Dar, poate că-mi atribuiau anumite intenţii în privinţa Augustei, ca să n-o compromit pe Ada. Şi pentru ce s-o apere în felul acela pe Ada, care nu mai era o fetiţă ? Eram sigur că, în ceea ce mă privea, nu-i mîngîiasem părul decît în vis. În realitate, nu-i atinsesem decît mîna cu buzele. Nu voiam să mi se interzică accesul în casa aceea pentru că, înainte de-a o părăsi, voiam să vorbesc cu Ada. De aceea, întrebai cu glas tremurător :

— Spuneţi-mi, doamnă, ce trebuie să fac pentru a fi pe placul tuturora ?

Doamna Malfenti şovăi. Aş fi preferat să am de-a face cu Giovanni, care gîndea răcnind. Apoi, hotărîtă, dar străduindu-se să pară amabilă, ceea ce se vădea în timbrul glasului, spuse :

— Ar trebui, pentru cîtva timp, să veniţi mai rar pe la noi ; aşadar, nu în fiecare zi, ci de două sau de trei ori pe săptămînă.

Sînt sigur că dacă mi-ar fi spus, cu grosolănie, să plec şi să nu mă mai întorc, eu, călăuzit tot timpul de propria-mi hotărîre, aş fi rugat-o să mai fiu tolerat în casa aceea măcar o zi sau două, pentru a clarifica raporturile mele cu Ada. În schimb, vorbele ei, mult mai blînde decît m-aş fi aşteptat, îmi dădură curajul să-mi manifest nemulţumirea :

— Dacă dumneavoastră doriţi, n-am să mai calc niciodată în casa asta.

Urmă ceea ce nădăjduisem. Protestă, vorbi din nou despre stima întregii familii şi mă imploră să nu fiu supărat pe ea. Mă arătai mărinimos, îi făgăduii tot ceea ce-mi cerea, adică să mă abţin de-a mai veni pe la ei vreme de patru sau cinci zile, să trec apoi pe-acolo cu oarecare regularitate, de două sau de trei ori pe săptămînă, şi, mai cu seamă, să nu-i port pică.

După ce făcui asemenea făgăduieli, voii să-i dovedesc că le şi ţineam, aşa că mă ridicai să plec. Doamna Malfenti protestă rîzînd :

— Cît despre mine, nu poate fi vorba să fiu compromisă şi puteţi rămîne.

Şi deoarece o rugai să-mi dea voie să plec, din pricina unei trebi de care nu-mi amintisem decît atunci, adevărul fiind însă că de-abia aşteptam să rămîn singur, pentru a medita mai temeinic asupra extraordinarei împrejurări prin care treceam, doamna Malfenti mă rugă de-a dreptul să rămîn, spunînd că i-aş fi dovedit astfel că nu eram supărat pe ea. Aşa că am rămas, supus în continuare torturii de a asculta flecăreala aceea goală în care se lansase amfitrioana mea în legătură cu moda feminină, pe care n-avea de gînd s-o urmeze, cu teatrul şi chiar şi cu vremea, atît de secetoasă, prin care îşi anunţa sosirea primăvara.

După puţin mă simţii însă mulţumit c-am rămas, deoarece îmi dădui seama c-aveam nevoie de o lămurire ulterioară. Şi, fără nici un menajament, o întrerupsei pe doamna Malfenti, ale cărei cuvinte nici nu le mai auzeam, pentru a o întreba :

— Toţi membrii familiei au să afle că m-aţi invitat să stau departe de casa dumneavoastră ?

La început păru că nici nu-şi mai aduce aminte de înţelegerea noastră. Apoi protestă :

— Departe de casa noastră ? Dar numai pentru cîteva zile, să fim înţeleşi. N-o să vorbesc despre asta cu nimeni, nici măcar cu soţul meu, şi v-aş fi chiar foarte recunoscătoare dac-aţi da dovadă de aceeaşi discreţie.

Făgăduii şi asta, făgăduii şi că, dacă mi s-ar fi cerut o explicaţie asupra faptului că nu mai eram văzut atît de des, aveam să invoc diferite pretexte. Pentru moment acordai toată încrederea cuvintelor doamnei Malfenti, şi îmi închipuii că Ada ar fi putut rămîne uimită şi îndurerată de

absența mea neașteptată. O imagine cît se poate de seducătoare!

Mai rămăsei încă și după asta, așteptînd mereu inspirația care să mă călăuzească de-acum încolo, în vreme ce doamna Malfenti vorbea despre prețurile alimentelor, scandalos de mari în ultima vreme.

Dar în locul inspirației pică pe neașteptate mătușa Rosina, o soră de-a lui Giovanni, mai mare decît el, dar mult mai puțin inteligentă. Avea cu toate acestea unele trăsături din fizionomia lui morală, suficiente pentru a-ți da seama că era sora lui. Înainte de orice, aceeași conștiință a propriilor drepturi și a îndatoririlor celorlalți, puțin comică de altfel, deoarece îi lipsea darul de-a se impune, și-apoi și cusurul de-a ridica pe neașteptate tonul. Își închipuia că are atîtea drepturi în casa fratelui încît — cum am aflat mai pe urmă — multă vreme o privise pe doamna Malfenti ca pe-o intrusă. Era necăsătorită și trăia în tovărășia unei singure slujnice, despre care vorbea întotdeauna ca despre cea mai aprigă dușmancă. Cînd a murit, i-a recomandat nevestei mele să supravegheze casa pînă ce avea să plece femeia care o îngrijise. Toți membrii familiei Malfenti o suportau de teama agresivității sale.

Nu plecai nici atunci. Mătușa Rosina o prefera, dintre toate nepoatele, pe Ada. Mă cuprinse dorința să-i cîștig și eu simpatia și căutai o frază amabilă ca să i-o adresez. Mi-amintii în mod vag că ultima dată cînd o văzusem (o zărisem adică, fiindcă pe vremea aceea nu simțisem nevoia să mă uit la ea) nepoatele, de îndată ce plecase, observaseră că nu avea o mină prea bună. Ba una dintre ele chiar spusese:

— Trebuie să-și fi făcut sînge rău după vreo ceartă cu slujnica.

Găsii ceea ce căutam. Uitîndu-mă cu afecțiune la fața mare și zbîrcită a bătrînei doamne, îi spusei:

— Arătați mult mai bine, doamnă!

Mai bine n-aș fi rostit niciodată fraza aceea. Mă privi înmărmurită și protestă:

— Sînt întotdeauna aceeași. De ce aș arăta acum mai bine?

Voia să știe cînd o văzusem pentru ultima dată. Nu țineam minte exact ziua și fui nevoit să-i amintesc că petrecusem împreună o întreagă după-amiază, stînd în același

salon, în tovărăşia celor trei domnişoare, dar nu pe partea unde stăteam acum, ci pe cealaltă. Îmi propusesem să-i arăt tot interesul, dar din pricina explicaţiilor pe care mi le cerea, povestea se lungea prea mult. Ipocrizia mă apăsa, provocîndu-mi o adevărată durere.

Doamna Malfenti interveni, surîzînd :

— N-aţi vrut să spuneţi, cred, că mătuşa Rosina s-a îngrăşat ?

Drace ! Aici îşi avea originea susceptibilitatea mătuşii Rosina, care era tot atît de grasă ca şi fratele ei şi trăgea totuşi nădejde să slăbească.

— Îngrăşat ? Nici gînd ! Voiam să vorbesc numai de mina, mult mai bună, a doamnei.

Încercam să-mi păstrez un aer afectuos, fiind nevoit în schimb să mă abţin de-a nu-i arunca în faţă cine ştie ce insolenţă.

Mătuşa Rosina nu păru satisfăcută nici atunci. Nu se simţise niciodată rău în ultimul timp şi nu înţelegea cum de se întîmplase să pară bolnavă. Iar doamna Malfenti îi dădu dreptate.

— Dimpotrivă, una din caracteristicile sale e că nu-şi schimbă niciodată înfăţişarea, spuse, întorcîndu-se către mine. Nu găsiţi ?

Găseam, bineînţeles. Era chiar evident. Plecai numaidecît. Întinsei cu deosebită cordialitate mîna către mătuşa Rosina, sperînd s-o îmbunez, dar ea mi-o dădu pe-a ei uitîndu-se în altă parte.

Imediat ce trecui pragul casei starea mea sufletească se modifică. Ce senzaţie de uşurare ! Nu mai trebuia să studiez intenţiile doamnei Malfenti şi nici să mă silesc a fi pe placul mătuşii Rosina. Sînt sigur că dacă n-ar fi survenit obositoarea intervenţie a mătuşii Rosina, şireata doamnă Malfenti şi-ar fi atins pe deplin scopul, iar eu aş fi plecat din casa ei mulţumit de felul în care fusesem tratat. Coborîi scările în goană. Mătuşa Rosina fusese ca un fel de comentariu al doamnei Malfenti. Doamna Malfenti îmi propusese să mă ţin departe de casa ei timp de cîteva zile. Era prea bună scumpa doamnă ! I-aş fi făcut pe plac peste aşteptările ei, şi nu m-ar mai fi văzut niciodată ! Mă torturaseră cu toţii, şi ea, şi mătuşa Rosina, ba chiar şi Ada ! Cu ce drept ? Fiindcă voiseм

să mă însor ? Dar nici nu mă mai gîndeam la asta ! Ce frumoasă era libertatea !

Alergai pe străzi mai bine de un sfert de oră, stăpînit de un atare sentiment. Simţii apoi nevoia unei libertăţi şi mai mari. Trebuia să găsesc chipul în care să le anunţ o dată pentru totdeauna dorinţa mea de a nu mai pune piciorul în casa aceea. Respinsei ideea unei scrisori de adio. Părăsindu-i, fără să le împărtăşesc această intenţie, le-aş fi arătat un dispreţ mult mai mare. Aş fi uitat pur şi simplu să-l mai văd pe Giovanni, ca şi întreaga familie Malfenti.

Pînă la urmă descoperii însă gestul acela discret şi drăguţ, şi de aceea puţin ironic, prin mijlocirea căruia să-mi pot dezvălui hotărîrea. Alergai la o florărie şi alesei un splendid buchet de flori pe care-l trimisei doamnei Malfenti împreună cu cartea mea de vizită, pe care nu scrisei altceva decît data. Nu era nevoie de mai mult. Era o dată pe care n-aveam s-o mai uit şi n-aveau s-o uite poate nici Ada, nici mama ei : 5 mai, aniversarea morţii lui Napoleon.

Mă îngrijii, plin de zel; de trimiterea florilor. Era cît se poate de important ca ele să ajungă în aceeaşi zi.

Şi după aceea ? Făcusem totul, totul, de aceea nu mai era nimic de făcut ! Ada rămînea departe de mine, cu toată familia ei, iar eu trebuia să-mi continui existenţa fără să fac nimic, aşteptînd ca unul din ei să vină să mă caute şi să-mi dea prilejul să fac sau să spun altceva.

Alergai la birou să meditez şi să mă închid în mine. Dacă m-aş fi lăsat în voia durerosăsei mele nerăbdări, m-aş fi întors imediat, şi în goană, în casa Malfenti, cu riscul de a ajunge înaintea buchetului meu de flori. Pretexte s-ar fi găsit. Mi-aş fi putut uita acolo umbrela !

N-am vrut să fac asemenea lucru. Trimiţînd buchetul acela de flori adoptasem o atitudine superbă, pe care trebuia s-o păstrez. Acum trebuia să mă ţin tare pe poziţie, căci viitoarea mutare le revenea lor.

Concentrarea pe care am reuşit s-o ating la birou şi de la care aşteptam o uşurare, limpezi doar motivele deznădejdii mele, care crescu pînă la lacrimi. O iubeam pe Ada ! Nu-mi dădeam încă seama dacă verbul acela era cel mai potrivit şi-am continuat să mă analizez. Nu voiam să fie pur şi simplu a mea, ci voiam să fie soţia mea. Ea, cu faţa aceea a ei, ca de marmură, şi cu trupul neîmplinit încă, şi-apoi din nou ea,

cu seriozitatea aceea a ei, care nu mi-ar fi putut pricepe adevărata mea natură, pe care nici eu nu i-aş fi dezvăluit-o, şi la care aş fi renunţat pentru totdeauna, ea care m-ar fi îndrumat spre o viaţă inteligentă şi activă. O voiam toată şi voiam totul de la ea. În cele din urmă am tras concluzia că verbul era chiar foarte potrivit : o iubeam pe Ada.

Mi s-a părut că descoperisem un lucru de mare importanţă, care mi-ar fi putut ţine loc de călăuză. Gata cu şovăielile ! Nu mă mai interesa să aflu dacă mă iubeşte. Trebuia să fie a mea, aşa că nici nu mai era nevoie să stau de vorbă cu ea dacă Giovanni era în măsură să ia asemenea hotărîre singur. Trebuia să limpezesc totul la iuţeală pentru a-mi găsi imediat fericirea, iar dacă nu, să uit totul şi să mă vindec. De ce să sufăr atîta aşteptînd ? Dacă aş fi aflat — şi puteam să aflu numai de la Giovanni — că o pierdusem pe Ada pentru totdeauna, cel puţin n-ar mai fi trebuit să lupt cu timpul, care-ar fi continuat să se scurgă, încet-încet, fără a simţi nevoia să-l zoresc. Un lucru definitiv este întotdeauna calm, fiind desprins de timp.

Am alergat numaidecît în căutarea lui Giovanni. Am făcut două curse. Una către biroul lui, aflat în strada aceea pe care noi continuăm s-o numim a Caselor Noi, pentru că aşa obişnuiau să-i spună strămoşii noştri. Case vechi şi înalte care întunecă o stradă atît de aproape de malul mării, puţin frecventată la ceasul apusului şi pe unde putui să merg repede. Nu mă gîndii, mergînd, decît să scurtez cît mai mult cu putinţă fraza pe care trebuia să i-o adresez. Era de-ajuns să-i spun că mă hotărîsem să mă însor cu fata lui. Nu trebuia să-l înving şi nici să-l conving. Omul acela de afaceri ar fi ştiut ce răspuns să-mi dea imediat ce-ar fi aflat despre ce e vorba. Mă frămînta totuşi întrebarea dacă, într-o asemenea împrejurare, ar fi trebuit să vorbesc în limba literară ori în dialect.

Giovanni plecase însă de la birou şi se îndreptase spre Tergesteo. Am pornit imediat într-acolo. Mai încet, deoarece ştiam că la Bursă trebuia să aştept ceva mai mult pînă să pot vorbi cu el între patru ochi. Apoi, ajuns în strada Cavana, am fost nevoit să merg mai încet din cauza mulţimii care bloca strada aceea strîmtă. Şi tocmai cînd îmi făceam loc prin mulţime, aproape bătîndu-mă, avui, în sfîrşit, ca într-o viziune, răspunsul pe care de-atîtea ceasuri îl căutam. Familia Malfenti voia să mă însor cu Augusta şi nu voia să mă însor

cu Ada, şi asta pentru simplul motiv că Augusta era îndrăgostită de mine, iar Adei nici nu-i păsa. Da, nici nu-i păsa, căci altminteri familia n-ar fi intervenit ca să ne despartă. Mi se spusese că eu o compromiteam pe Augusta, şi în schimb ea era cea care se compromitea, iubindu-mă. Am înţeles în clipa aceea totul cu o limpezime strălucitoare, ca şi cum mi-ar fi spus-o cineva din familie. Şi-am ghicit şi că Ada era de acord să fiu îndepărtat din casa lor. Nu mă iubea şi nici nu m-ar fi putut iubi, cel puţin atîta timp cît mă iubea sora ei. În înghesuiala de pe strada Cavana gîndeam deci cu mai multă pătrundere decît în singurătatea biroului.

Azi, cînd mă întorc la amintirea acelor memorabile cinci zile care m-au împins spre căsătorie, mă uimeşte faptul că sufletul nu mi s-a înduioşat aflînd că biata Augusta mă iubeşte. Alungat acum din casa Malfenti, o iubeam pe Ada cu furie. De ce nu-mi dădea nici un fel de satisfacţie certitudinea că doamna Malfenti mă îndepărtase zadarnic, deoarece eu rămăsesem în casa aceea, şi încă foarte aproape de Ada, adică în inima Augustei ? În schimb, rugămintea doamnei Malfenti de-a nu o compromite pe Augusta, şi deci de-a mă însura cu ea, mi se părea o nouă ofensă. Pentru fata aceea urîtă, care mă iubea, aveam tot dispreţul pe care nu îngăduiam să-l aibă pentru mine frumoasa ei soră, pe care o iubeam.

Grăbii şi mai mult pasul, dar schimbai direcţia şi pornii spre casă. Nu mai era nevoie să vorbesc cu Giovanni fiindcă ştiam acum cu toată precizia ce aveam de făcut ; cu o precizie atît de deznădăjduită, încît ar fi putut, în cele din urmă, să-mi aducă multrîvnita pace, desprinzîndu-mă de timpul prea leneş. Era de altfel şi periculos să vorbesc despre asemenea lucruri cu bădăranul acela de Giovanni. Doamna Malfenti vorbise cu mine în aşa fel, că nu înţelesesem ceea ce voise să spună decît acolo, în strada Cavana. Soţul era în stare să se comporte alt fel. Poate că m-ar fi întrebat de-a dreptul : „De ce vrei să te însori cu Ada ? Să ne gîndim ! N-ai face mai bine să te însori cu Augusta ?“ Pentru că Giovanni avea o axiomă de care mi-aduceam aminte şi care ar fi putut să-l călăuzească şi în cazul acesta : „Trebuie să-i expui adversarului problema cît mai lămurit, fiindcă numai atunci vei fi sigur c-o pricepi mai bine decît el !“ Şi atunci ? Urmarea ar fi fost o ruptură pe faţă. Numai atunci ar fi putut să se scurgă timpul aşa cum îi era lui voia, pentru că eu n-aş

mai fi avut nici un motiv să mă amestec : aş fi ajuns într-un punct mort !

Mi-amintii şi de-o altă axiomă a lui Giovanni şi mă agăţai de ea, fiindcă-mi aducea o mare nădejde. Şi-am reuşit să stau agăţat de ea timp de cinci zile, acele cinci zile care-au preschimbat pasiunea mea într-o boală. Giovanni obişnuia să spună că nu trebuie să te grăbeşti niciodată să lichidezi o afacere cîtă vreme lichidarea nu-ţi aduce nici un fel de cîştig : orice afacere ajunge singură la lichidare, mai devreme sau mai tîrziu, după cum o dovedeşte faptul că istoria lumii e atît de lungă şi că atît de puţine afaceri au rămas în suspensie ! Atîta timp cît nu porneşti la lichidarea ei, orice afacere mai are sorţi să se desfăşoare în mod avantajos.

Nu-mi amintii că Giovanni mai avea şi alte axiome, care susţineau tocmai contrariul şi mă agăţai de aceasta. Căci de ceva trebuia totuşi să mă agăţ. Am luat atunci hotărîrea de neclintit de-a nu face nici o mişcare pînă nu voi afla c-a intervenit ceva nou, care să întoarcă lucrurile în favoarea mea. Şi-am pierdut aşa de mult, că poate din pricina asta, mai tîrziu, nici una din hotărîrile mele n-a avut o viaţă tot atît de lungă.

De-abia luasem asemenea hotărîre, cînd am primit un bilet de la doamna Malfenti. I-am recunoscut scrisul pe plic şi, înainte de a-l desface, m-am amăgit o clipă cu speranţa că fusese de ajuns hotărîrea aceea a mea de neclintit, pentru ca ea să regrete că se purtase aşa de urît şi să alerge după mine. Cînd descoperii că nu cuprindea decît literele *p.f.* care însemna mulţumiri pentru florile ce i le trimisesem, mă trîntii pe pat şi-mi înfipsei dinţii în pernă ca şi cum aş fi vrut să rămîn ţintuit acolo, ca să n-o pot lua din loc şi trece peste hotărîrea mea. Cîtă ironică seninătate vădeau iniţialele acelea ! Cu mult mai multă decît cea exprimată de data pe care-o pusesem pe cartea mea de vizită şi care avea semnificaţia unei hotărîri, dacă nu chiar şi a unui reproş. *Remember* rostise Carol I înainte de-a i se fi tăiat capul, gîndindu-se probabil la data zilei aceleia ! Şi eu îmi îndemnasem adversara să-şi aducă aminte şi să se teamă !

Au urmat cinci zile şi cinci nopţi îngrozitoare, în care timp pîndeam revărsatul zorilor şi crepusculele care însemnau începutul şi sfîrşitul şi făceau să se apropie ora libertăţii mele, libertatea de-a mă lupta din nou pentru dragostea mea.

Mă pregăteam pentru lupta aceea. Ştiam în sfîrşit cum i-ar fi plăcut iubitei mele să fiu. Îmi vine uşor să-mi aduc aminte de hotărîrile pe care le-am luat atunci, în primul rînd fiindcă am luat unele la fel într-o epocă mult mai recentă, şi-apoi fiindcă le-am consemnat pe-o hîrtie pe care o păstrez pînă astăzi. Îmi propuneam să devin mai serios. Ceea ce însemna, pe atunci, că nu mai trebuia să povestesc anecdotele acelea care stîrneau rîsul şi mă acopereau de ridicol făcînd, în acelaşi timp, ca Augusta cea urîtă să mă iubească, iar Ada mea să mă dispreţuiască. Urma după aceea intenţia de-a mă găsi în fiecare dimineaţă la ora opt în biroul meu, pe care nu-l mai văzusem de-atîta vreme, dar nu pentru a discuta cu Olivi despre drepturile mele, ci pentru a lucra cot la cot cu el, ca să-mi pot asuma, la timpul cuvenit, conducerea afacerilor. Lucrul trebuia adus la îndeplinire într-o epocă mai liniştită decît aceea, după cum, tot mai tîrziu trebuia să mă las şi de fumat, adică atunci cînd mi-aş fi recăpătat libertatea. Adei i se cuvenea un soţ desăvîrşit. Din pricina asta mai existau şi multe alte intenţii, cum ar fi aceea de-a mă dedica lecturilor serioase, de-a petrece apoi în fiecare zi cîte-o jumătate de oră într-o sală de scrimă şi de-a călări de două ori pe săptămînă. Din cele douăzeci şi patru de ore ale zilei nu era de prisos nici una.

În zilele acelea de izolare, gelozia cea mai amară a fost tovarăşa mea de fiecare ceas. Hotărîrea de a-mi corija toate defectele în vederea cuceririi Adei în numai cîteva săptămîni era o hotărîre eroică. Dar între timp ? În timpul acesta cînd eu mă supuneam celei mai crunte constrîngeri, ceilalţi bărbaţi din oraş aveau să stea liniştiţi fără a încerca să-mi răpească femeia ? Printre ei se afla cu siguranţă vreunul care nu avea nevoie de-atîta efort, pentru a se face agreat. Ştiam, credeam că ştiam că Ada, atunci cînd avea să găsească omul potrivit, avea să-şi dea consimţămîntul pe loc, fără a mai aştepta să se îndrăgostească de el. Cînd, în răstimpul acelor zile, mă întîlneam cu cîte-un tînăr bine îmbrăcat, sănătos şi sigur de el, îl uram deoarece mi se părea c-ar fi potrivit pentru Ada. Din perioada aceea, lucrul de care-mi amintesc cel mai bine e gelozia care se lăsase peste viaţa mea ca o negură.

Acum, că se ştie cum s-au sfîrşit lucrurile, nimeni nu mai poate rîde de teama aceea îngrozitoare că Ada îmi va fi

răpită tocmai atunci. Cînd mă gîndesc din nou la zilele acelea pătimaşe, încerc o mare admiraţie pentru spiritul meu profetic.

De cîteva ori, noaptea, am trecut pe sub ferestrele casei Malfenti. Şi se părea că lumea continuă să se distreze, întocmai ca atunci cînd eram şi eu acolo. La miezul nopţii sau cu puţin înainte se stingeau luminile din salon. Fugeam de frică să nu fiu zărit de vreun musafir care trebuia să plece atunci.

Dar orice ceas din zilele acelea mă chinuia şi din pricina nerăbdării. De ce nu mă căuta nimeni ? De ce nu dădea Giovanni nici un semn de viaţă ? Nu era normal să se mire că nu mă mai vedea nici acasă la el şi nici la Tergesteo ? Era deci şi el de acord cu hotărîrea de-a fi îndepărtat ? Îmi întrerupeam adesea plimbările din timpul zilei şi chiar al nopţii şi alergam acasă, să mă asigur că nu venise nimeni să mă caute. Nu mă puteam duce la culcare cu îndoiala în suflet, şi o trezeam, pentru a o întreba, pe biata Maria. Rămîneam ceasuri întregi acasă, în aşteptare, fiind locul unde puteam fi găsit cel mai uşor. Dar nu mă căută nimeni şi sînt sigur că, dacă nu m-aş fi hotărît să fac eu primul pas, aş fi holtei şi acuma.

Într-o seară m-am dus la club să joc. Trecuseră destui ani de cînd nu mai pusesem piciorul acolo, din respect faţă de o promisiune pe care i-o făcusem tatei. Mi se părea că promisiunea nu mai putea avea nici o valoare, deoarece tata nu putuse prevedea nişte împrejurări atît de dureroase şi nici nevoia imperioasă de-a mă sustrage oricărui gînd. La început am cîştigat, cu un noroc care m-a indispus, deoarece mi s-a părut că-i răsplata ghinionului meu în dragoste. După aceea am pierdut şi m-am indispus iarăşi, deoarece socoteam că sînt supus capriciilor jocului aşa cum eram supus şi celor ale dragostei. M-am dezgustat repede de joc ; nu era demn de mine şi nici de Ada. Atît de pur mă făcea dragostea !

Din zilele acelea mai ştiu şi că visurile de dragoste fuseseră distruse de realitatea aceea atît de brutală. Visul însemna acum cu totul altceva. În loc de dragoste, visam biruinţa în dragoste. O dată, somnul mi-a fost înfrumuseţat de vizita Adei. Era în rochie de mireasă şi se îndrepta cu mine spre altar, dar cînd am rămas singuri n-am făcut nici chiar atunci dragoste. Eram soţul ei şi dobîndisem dreptul de-a o întreba : „Cum de-ai putut îngădui să fiu tratat astfel ?“ De alt drept nu-mi păsa.

Găsesc într-unul din sertarele mele cîteva ciorne de scrisori către Ada, către Giovanni şi către doamna Malfenti. Datează din zilele acelea. Doamnei Malfenti îi scriam o scrisoare simplă, prin care-mi luam rămas bun înainte de-a porni într-o lungă călătorie. Nu-mi amintesc totuşi să fi avut asemenea intenţie : nu puteam părăsi oraşul atîta vreme cît nu eram încă sigur că nu va veni cineva să mă caute. Ce nenorocire, să vină şi să nu mă găsească ! N-am trimis nici una din scrisorile acelea. Cred de altfel că le-am scris numai pentru a-mi aşterne gîndurile pe hîrtie.

Mă consideram bolnav de mulţi ani, dar de o boală care-i făcea să sufere mai curînd pe alţii decît pe mine. În vremea aceea am cunoscut însă boala „dureroasă", o serie de senzaţii fizice neplăcute, care m-au făcut atît de nefericit.

Iată cum au început. Pe la ora unu, incapabil să adorm, m-am sculat şi-am pornit în noaptea blîndă pînă ce-am ajuns la o cafenea de la periferie în care nu intrasem niciodată şi unde probabil n-aveam să găsesc nici un cunoscut, ceea ce îmi convenea de minune, deoarece voiam să continui o discuţie cu doamna Malfenti, pe care o începusem în pat şi în care nu voiam să se amestece nimeni. Doamna Malfenti îmi făcuse noi reproşuri. Spunea că încercasem „să sucesc capul" fetelor ei. Totuşi, dacă aş fi încercat asemenea lucru, l-aş fi făcut bineînţeles numai cu Ada. Mă treceau sudori reci la gîndul că poate chiar în clipa aceea, în casa Malfenti, mi se aduceau asemenea învinuiri. Cine nu-i de faţă e vinovat întotdeauna, şi cei de-acolo ar fi putut profita de faptul că eu eram departe pentru a se coaliza împotrivă-mi. În lumina vie a cafenelei mă apăram mai bine. Uneori, bineînţeles, aş fi vrut să-mi apropii piciorul de cel al Adei, iar la un moment dat mi s-a părut c-am reuşit chiar, ea fiind întru totul de acord. Mi-am dat apoi seama că atinsesem piciorul de lemn al mesei, şi acela n-avea cum să vorbească.

Mă prefăceam că mă interesa jocul de biliard. Un domn, sprijinit într-o cîrjă, se apropie şi veni să se aşeze chiar lîngă mine. Comandă o limonadă şi deoarece chelnerul aştepta şi comanda mea, cerui, distrat cum eram, şi pentru mine tot o limonadă, deşi nu pot suferi mirosul de lămîie. Între timp cîrja rezemată de canapeaua pe care şedeam alunecă şi eu mă aplecai s-o ridic, făcînd o mişcare aproape instinctivă.

— Oh, Zeno ! rosti bietul şchiop, recunoscîndu-mă în clipa în care voia să-mi mulţumească.

— Tullio ! exclamai eu uimit, şi-i întinsei mîna. Fusesem colegi de şcoală şi nu ne mai văzusem de-o veşnicie. Ştiam doar că, după ce terminase liceul, intrase la o bancă, unde avea un post bun.

Eram cu toate acestea atît de distrat, încît îl întrebai brusc cum se făcea că piciorul drept îi era atît de scurt încît avea nevoie de cîrjă.

Foarte bine dispus, îmi povesti că, cu şase luni în urmă, se îmbolnăvise de reumatism, care sfîrşise prin a-i vătăma piciorul.

Mă grăbii să-i sugerez numeroase leacuri. E singurul mod în care poţi simula fără mare efort un interes viu. Le încercase pe toate. Atunci sugerai altceva :

— Şi de ce nu eşti în pat la ora asta ? Nu cred că-i bine să te expui aerului rece al nopţii.

Tullio glumi, plin de amabilitate : credea că nici mie nu-mi putea prii aerul rece al nopţii şi mai credea că, cine nu suferă de reumatism, atîta timp cît trăieşte are tot timpul să-l capete. Dreptul de-a se duce la culcare la ore mici era recunoscut pînă şi în constituţia austriacă. De altfel, contrar părerii generale, căldura şi frigul nu aveau nici o legătură cu reumatismul. Îşi studiase bine boala, ba chiar nu mai făcea nimic altceva decît să-i cerceteze cauzele şi remediile. Concediul lung pe care avusese nevoie să şi-l ia de la bancă îi trebuise mai mult pentru a se adînci în acel studiu, decît pentru a se îngriji. Îmi povesti apoi că urma tocmai un tratament straniu. Mînca în fiecare zi o cantitate enormă de lămîi. În ziua aceea înghiţise vreo treizeci, dar spera că, prin exerciţiu, va ajunge să suporte şi mai mult. Îmi mărturisi că lămîile, după el, erau bune şi pentru multe alte boli. De cînd începuse cura simţea mai puţină greaţă din pricina abuzului de tutun, la care era şi el condamnat.

Mă trecură fiorii la viziunea unei asemenea cantităţi de acid, dar, imediat după asta, avui o viziune a vieţii ceva mai veselă : lămîile nu-mi plăceau, dar dacă ele mi-ar fi dăruit libertatea de-a face ceea ce eram obligat sau voiam, fără să-mi dăuneze cu nimic şi scăpîndu-mă de orice altă constrîngere, aş fi înghiţit tot atîtea şi eu. Libertatea completă e aceea de-a putea face ceea ce vrei cu condiţia de-a face şi cîte-un lucru

care-ţi place mai puţin. Adevărata sclavie e condamnarea la abţinere : Tantal şi nu Hercule.

Apoi Tullio se prefăcu şi el c-ar fi nerăbdător să afle cîte ceva despre mine. Eram foarte hotărît să nu-i pomenesc nimic în legătură cu dragostea mea nefericită, dar simţeam nevoia să-mi uşurez sufletul faţă de cineva. Exagerai atîta vorbindu-i despre suferinţele mele (aşa le consideram, deşi sînt sigur că nu cîntăreau cine ştie cît) că pînă la urmă îmi dădură şi lacrimile, în timp ce Tullio se simţea din ce în ce mai bine, crezîndu-mă mai bolnav ca el.

Mă întrebă dacă lucram. Toată lumea din oraş spunea că nu fac nimic, din care pricină mi-era teamă să nu mă invidieze, în vreme ce eu, în clipa aceea, aveam absolută nevoie de compătimire. Minţii ! Îi povestii că lucram în biroul meu, nu mult, dar pe puţin şase ore zilnic şi că pe urmă, treburile foarte încurcate, moştenite de la tata şi de la mama, îmi dădeau de lucru pentru alte şase ore.

— Douăsprezece ore ! se miră Tullio şi, cu un surîs satisfăcut, îmi acordă ceea ce rîvneam, compătimirea lui. Nu prea eşti de invidiat !

Concluzia era justă, iar eu am fost aşa de mişcat, încît trebui să lupt ca să-mi reţin lacrimile. Mă simţii mai nenorocit ca oricînd şi, în starea aceea bolnăvicioasă de autocompătimire, se înţelege de la sine că eram expus oricăror lovituri.

Tullio începu să vorbească iar de boala lui, care era şi principala lui distracţie. Studiase anatomia gambei şi a piciorului. Îmi povesti, rîzînd, că atunci cînd mergi cu pas grăbit, răstimpul în care execuţi un singur pas nu trece de-o jumătate de secundă şi că în acea jumătate de secundă se pun în mişcare nu mai puţin de cincizeci şi patru de muşchi. Încremenii şi alergai numaidecît cu gîndul la gambele mele pentru a căuta acolo maşinăria aceea monstruoasă. Îmi închipuii că am găsit-o. Nu dădui, bineînţeles, de cele cincizeci şi patru de unelte, ci de ceva complicat şi uriaş, care-şi pierdu rînduiala de îndată ce-mi fixai atenţia asupra ei.

Ieşii din cafenea şchiopătînd şi continuai să şchiopătez cîteva zile la rînd. Mersul, pentru mine, devenise o muncă obositoare, ba şi puţin dureroasă. Îmbinării aceleia de dispozitive părea că-i lipseşte acum unsoarea şi că, mişcîndu-se, acestea se vătămau unul pe altul. La cîteva zile după aceea, fui lovit de-un rău şi mai mare, despre care voi vorbi îndată

şi care-l puse în umbră pe cel dinainte. Dar şi astăzi, cînd scriu, dacă se uită cineva la mine cînd merg, cele cincizeci şi patru de mişcări se încurcă şi eu sînt pe punctul de-a mă prăbuşi.

Pînă şi lovitura aceasta i-o datorez tot Adei. Multe animale cad pradă vînătorilor sau altor animale cînd se află în epoca dragostei. Eu am căzut pradă bolii şi sînt sigur că, dacă aş fi aflat de maşinăria aceea monstruoasă în alt moment, n-aş fi avut nimic de suferit.

Cîteva cuvinte pe-o foaie de hîrtie pe care am păstrat-o, îmi aduc aminte de-o altă stranie aventură din vremea aceea. Pe lîngă însemnarea în legătură c-o ultimă ţigară, însoţită de credinţa că mă voi putea vindeca de boala celor cincizeci şi patru de mişcări, se află şi-o tentativă poetică... în legătură cu o muscă. Dacă n-aş şti că lucrurile stau altfel, aş crede că versurile acelea sînt opera vreunei domnişoare cuminţi, care tutuieşte insectele pe care le cîntă ; avînd însă în vedere c-au fost aşternute pe hîrtie de mine, îmi vine-a crede că, deoarece am trecut şi eu prin asta, e un lucru care i se poate întîmpla oricărui om.

Iată cum au luat naştere versurile de care-am pomenit. Mă întorsesem acasă noaptea tîrziu şi, în loc să mă culc, am intrat în birou şi-am aprins lampa. Şi de îndată ce-am făcut lumină, a început să mă chinuiască o muscă. Am izbutit s-o lovesc, dar uşor, să nu mă murdăresc. Am uitat de ea, dar am revăzut-o în mijlocul mesei în timp ce-şi revenea încetul cu încetul. Era sigură de ea, dreaptă şi părea mai înaltă ca înainte, fiindcă unul din picioruşe îi fusese anchilozat şi nu se mai putea îndoi. Cu cele două picioruşe din spate îşi netezea cu stăruinţă aripile. Încercă să se mişte, dar se răsturnă pe spate. Se ridică şi reîncepu, încăpăţînată, stăruitoarea ei ocupaţie.

Am scris atunci versurile acelea, surprins de-a fi descoperit că micul organism al muştei, chinuit de durere, acţiona sub impulsul a două erori : în primul rînd, încăpăţînarea de a-şi netezi aripile, care nu erau rănite, arăta că insecta nu ştia de unde-i vine durerea ; apoi, asiduitatea efortului demonstra că în mintea ei puţintică exista credinţa nestrămutată că sănătatea e un bun al tuturora şi că trebuie neapărat să se întoarcă atunci cînd ne-a părăsit. Erau erori care i se pot

ierta cu uşurinţă unei insecte care nu vieţuieşte decît un singur anotimp şi nu are răgaz pentru experienţe.

Dar veni duminica. Se încheia şi a cincea zi de la ultima mea vizită la familia Malfenti. Eu, deşi lucrez atît de puţin, am avut întotdeauna un mare respect pentru ziua de sărbătoare, care împarte viaţa în perioade scurte, făcînd-o astfel mai suportabilă. Cu ziua aceea de sărbătoare se încheia şi pentru mine o săptămînă de oboseală, aducîndu-mi bucuria cuvenită. Nu-mi schimbai cu nimic planurile, dar pentru ziua aceea nu aveau nici o valoare, căci voiam s-o revăd pe Ada. N-aveam să-mi compromit planurile cu nici un cuvînt, dar trebuia s-o revăd deoarece exista şi posibilitatea ca lucrurile să se fi schimbat în favoarea mea, şi atunci ar fi fost o mare greşeală să sufăr mai departe fără nici un rost.

De aceea, la amiază, cu graba pe care mi-o îngăduiau bietele mele picioare, alergai în oraş, şi anume spre strada pe care ştiam că urmau să treacă, întorcîndu-se de la slujbă, doamna Malfenti şi fetele. Era o duminică plină de soare şi, mergînd, îmi spuneam că în oraş m-aşteaptă poate vestea mult dorită, dragostea Adei!

Nu se întîmplă aşa, dar pentru încă o clipă avui această iluzie. Norocul mă favoriză într-un mod de necrezut. Mă întîlnii faţă în faţă cu Ada, numai cu Ada. Mi se tăiară picioarele şi răsuflarea. Ce să fac? Potrivit hotărîrii luate, ar fi trebuit să mă dau în lături şi s-o las să treacă, salutînd-o cu oarecare răceală. Dar în mintea mea lucrurile se învălmăşiră un pic, deoarece înainte luasem cu totul alte hotărîri, dintre care îmi amintii de una, potrivit căreia ar fi trebuit să vorbesc limpede, ca să-mi aflu soarta chiar din gura ei. Nu mă dădui în lături şi cînd mă salută, ca şi cum ne-am fi despărţit cu cinci minute înainte, mă apropiai de ea.

Îmi spuse:

— Bună ziua, domnule Cosini! Sînt cam grăbită.

Iar eu:

— Îmi daţi voie să vă conduc puţin?

Ea primi surîzînd. Ar fi trebuit deci să vorbesc? Adăugă că se ducea direct acasă, de unde înţelesei că nu mai aveam la dispoziţie, ca să vorbesc, decît cinci minute, şi chiar din timpul acesta pierdui o parte socotind dacă erau de-ajuns pentru lucrurile importante pe care trebuia să le spun. Mai bine să nu le spun de loc decît să nu le spun în întregime. Mă

descumpănea şi faptul că pe vremea aceea, în oraşul nostru, era compromiţător pentru o fată să meargă pe stradă însoţită de un tînăr. Iar Ada îmi îngăduia acest lucru. N-aveam motive să fiu mulţumit ? Între timp mă uitam la ea, căutînd să-mi simt dragostea învăluită din nou în ceaţa mîniei şi a îndoielii. Aveam să-mi redobîndesc cel puţin visurile ? Ada îmi apărea mică şi mare în acelaşi timp, graţie armoniei liniilor sale. Visurile se întorceau în stol chiar şi alături de ea, cea reală. Era felul meu de a dori şi mă întorsei la el cu o bucurie fără margini. Din inima mea se ştergea orice urmă de mînie sau de resentiment.

Dar în spatele nostru se auzi o invocaţie şovăitoare :

— Dacă permiteţi, domnişoară !

Mă întorsei indignat. Cine îndrăznea să întrerupă explicaţiile pe care încă nu le începusem ? Un domnişor imberb, brun şi palid, o privea pe Ada cu nişte ochi plini de nerăbdare. La rîndu-mi mă uitai şi eu la Ada, în nebuna speranţă că-mi va cere să-i vin în ajutor. Ar fi fost de-ajuns un semn de-al ei şi m-aş fi aruncat asupra individului cerîndu-i socoteală pentru cutezanţă. Şi măcar de-ar fi insistat. Suferinţele mele ar fi luat sfîrşit pe loc, dacă mi s-ar fi îngăduit să mă avînt într-un act brutal de forţă.

Dar Ada nu făcu semnul acela. Cu un surîs spontan, care-i modifică aproape imperceptibil linia feţei şi a gurii, ba chiar şi lumina privirii, îi întinse mîna :

— Domnul Guido !

Prenumele acela îmi făcu rău. Ada, numai cu puţin înainte deci, mi se adresase cu numele meu de familie.

Mă uitai mai bine la acel domn Guido. Era îmbrăcat cu o eleganţă căutată şi în mîna dreaptă, înmănuşată, ţinea un baston cu un mîner de fildeş foarte lung, pe care nu l-aş fi purtat nici dacă mi s-ar fi plătit o anumită sumă de bani pentru fiecare kilometru. N-aveam impresia că fac o greşeală văzînd într-un asemenea ins o ameninţare pentru Ada. Există indivizi dubioşi care se îmbracă elegant şi poartă chiar astfel de bastoane.

Surîsul Adei mă readuse în lumea celor mai comune relaţii mondene. Făcu prezentările. Şi zîmbii şi eu ! Surîsul Adei amintea puţin de ondularea unei ape limpezi mîngîiată de-o briză uşoară. Chiar şi al meu amintea de-o asemenea mişcare, produsă însă de o piatră pe care ar fi aruncat-o cineva în apă.

Îl chema Guido Speier. Surîsul meu deveni mai spontan, deoarece mi se prezenta chiar atunci ocazia de a-i spune ceva neplăcut :

— Sînteţi neamţ ?

Îmi răspunse politicos că recunoştea că, după nume, toată lumea putea crede astfel. Cu toate astea, documentele familiei sale dovedeau că erau italieni de mai multe secole. Vorbea toscana cu multă naturaleţe, în timp ce Ada şi cu mine eram osîndiţi la dialectul nostru.

Mă uitam la el ca să pot auzi mai bine ce spunea. Era un tînăr foarte frumos : buzele, firesc întredeschise, lăsau să se vadă un şirag de dinţi albi şi perfecţi. Ochii îi erau plini de vioiciune şi expresivi, iar cînd şi-a scos pălăria, am putut vedea că părul lui, negru şi puţin ondulat, acoperea tot spaţiul pe care i-l destinase mama natură, în timp ce mare parte din ţeasta mea fusese invadată de frunte.

L-aş fi urît chiar şi dacă n-ar fi fost Ada de faţă, dar sufeream din pricina urii aceleia şi căutam s-o atenuez. Îmi spuneam : „E prea tînăr pentru Ada". Iar apoi mă gîndii că prietenia şi amabilitatea pe care i le arăta Ada se datorau probabil vreunui ordin de-al lui Giovanni. Poate că era un om important pentru afacerile firmei lui Malfenti, şi mie mi se păruse că în asemenea cazuri toată familia era datoare să colaboreze. Îl întrebai :

— Vă stabiliţi la Trieste ?

Îmi răspunse că se afla aici de o lună şi că era pe cale să înfiinţeze o casă de comerţ. Respirai uşurat ! Aveam impresia că ghicisem.

Mergeam şchiopătînd, dar destul de degajat, văzînd că nu băga nimeni de seamă. O priveam pe Ada şi încercam să uit totul, inclusiv pe cel care ne însoţea. În fond eu sînt omul prezentului şi nu mă gîndesc la viitor atunci cînd acesta nu întunecă prezentul cu nişte umbre prea evidente. Ada mergea între noi doi şi avea pe faţă, stereotip întipărită, o vagă expresie de bucurie care ajungea parcă pînă la zîmbet. Bucuria aceasta mi se părea nouă. Pentru cine era surîsul ? Nu pentru mine, pe care nu mă văzuse de-atîta timp ?

Ascultai cu atenţie ceea ce-şi spuneau. Vorbeau de spiritism şi aflai imediat că Guido introdusese în casa Malfenti masa vorbitoare.

Eram plin de nerăbdare să mă încredinţez că surîsul acela gingaş care plutea pe buzele Adei era pentru mine şi intervenii în discuţia lor, improvizînd o poveste cu spirite. Nici un poet n-ar fi putut improviza în rime fixe mai bine ca mine. La un moment dat, cînd încă nici nu ştiam în ce fel aveam să termin, încheiai mărturisind că acuma credeam şi eu în spirite, datorită unei întîmplări prin care trecusem chiar cu o zi înainte pe aceeaşi stradă... de fapt, nu !... ci pe strada paralelă cu aceea şi pe care de altfel o şi zăream. Spusei apoi că şi Ada îl cunoscuse pe profesorul Bertini care murise de puţină vreme la Florenţa, unde se stabilise după ce ieşise la pensie. Aflasem de moartea lui dintr-o scurtă notiţă apărută într-un ziar local şi pe care eu o şi uitasem, deoarece, atunci cînd mă gîndeam la profesorul Bertini, îl vedeam plimbîndu-se prin Cascine şi bucurîndu-se de o binemeritată odihnă. Cu o zi înainte însă, într-un punct de pe strada paralelă cu cea pe care mergeam noi atunci şi pe care îl şi precizai, am fost acostat de un domn care mă cunoştea şi pe care mi s-a părut şi mie că-l cunoşteam. Avea un mers ciudat, ca o femeiuşcă ce se sileşte să meargă mai repede...

— Sigur ! Putea fi Bertini, spuse Ada rîzînd.

— Rîsul îmi fusese adresat mie, aşa că, plin de curaj, continuai :

— Îmi dădeam seama că-l cunosc, dar nu mi-l puteam aminti. Am vorbit despre politică. Era Bertini, fiindcă a debitat nenumărate prostii, cu vocea aceea a lui ca de oaie...

— Chiar şi vocea ! rîse din nou Ada şi se uită la mine arzînd de nerăbdare să audă sfîrşitul.

— Da ! Ar fi trebuit să fie Bertini, spusei eu, iar actorul acela mare care se pierduse în mine simulă teama. Mi-a strîns mîna luîndu-şi rămas bun şi-a plecat ţopăind. Am mers cîtva timp în urma lui încercînd să înţeleg ce se întîmplase. Mi-am dat seama că stătusem de vorbă cu Bertini numai în clipa în care nu l-am mai văzut. Cu Bertini care murise de un an !

Puţin după aceea Ada se opri în faţa casei. Strîngîndu-i mîna, îi spuse lui Guido că-l aştepta în seara aceea. Apoi, salutîndu-mă şi pe mine, îmi spuse că, dacă nu mi-era teamă c-o să mă plictisesc, puteam trece în seara aceea pe la ei ca să vedem masa dansînd.

Nu răspunsei şi nici nu mulţumii. Înainte de-a primi invitaţia trebuia s-o analizez. Mi se părea că sunase ca un act de politeţe obligatorie. Iată : poate că, pentru mine, sărbătoarea avea să se termine cu întîlnirea aceea. Voii însă să mă arăt politicos, spre a-mi lăsa deschise toate drumurile, chiar şi acela de a primi invitaţia. O întrebai de Giovanni, cu care aveam de vorbit. Îmi răspunse că-l puteam găsi la birou, unde se dusese pentru o afacere urgentă.

Guido şi cu mine ne oprirăm pentru cîteva clipe, uitîndu-ne după eleganta siluetă care dispărea în întunericul vestibulului casei. Nu ştiu la ce se gîndea Guido în momentul acela. Cît despre mine, mă simţeam foarte nefericit ; de ce nu mă invitase mai întîi pe mine şi-apoi pe Guido ?

Făcurăm cale întoarsă aproape pînă în punctul unde ne întîlnisem cu Ada. Guido, politicos şi natural (era tocmai atitudinea aceea degajată pe care, mai mult decît orice, o invidiam la alţii) vorbi din nou de povestea pe care o improvizasem şi pe care el o lua în serios. Adevărat în povestirea aceea nu era decît faptul că la Trieste, chiar şi după moartea lui Bertini, trăia un individ care vorbea vrute şi nevrute, mergea ca şi cum ar fi călcat în vîrful picioarelor şi avea o voce stranie. Îl cunoscusem de curînd şi, pentru o clipă, îmi amintise de Bertini. Nu-mi displăcea faptul că Guido îşi bătea capul să cerceteze povestea aceea născocită de mine. Era stabilit că nu trebuia să-l urăsc deoarece el, pentru familia Malfenti, nu era decît un important om de afaceri ; mi-era însă antipatic din pricina eleganţei lui căutate şi a bastonului. Mi-era chiar atît de antipatic, încît abia aşteptam să scap de el. Îl auzii trăgînd următoarele concluzii :

— Trebuie admis şi faptul că persoana cu care-aţi vorbit era mult mai tînără ca Bertini, că avea un mers de grenadir, o voce virilă şi că asemănarea lui cu acesta se limita la faptul că vorbea vrute şi nevrute. Atîta ar fi fost de-ajuns ca să vă ducă cu gîndul la Bertini. Dar pentru a admite aşa ceva, ar trebui să credem şi că sînteţi un om foarte distrat.

Nu aveam intenţia să-l ajut :

— Eu distrat ? Ce idee ! Sînt doar om de afaceri. Unde-aş ajunge dacă aş fi distrat ?

După care mi-am spus că-mi pierdeam timpul. Voiam să-l văd pe Giovanni. Deoarece o văzusem pe fiică, puteam să-l

văd şi pe tată, care era mult mai puţin important. Trebuia să mă grăbesc dacă voiam să-l mai prind la birou.

Guido continua să facă felurite presupuneri în legătură cu proporţia în care o minune poate fi atribuită neatenţiei celui care o săvîrşeşte ori a celui care asistă la ea. Voii să-mi iau rămas bun şi să par cel puţin tot atît de dezinvolt ca şi el. De aici graba cu care l-am întrerupt şi l-am părăsit şi care semăna mult cu o mojicie :

— Pentru mine miracolele există şi nu există. Nu trebuie să le complici cu prea multe poveşti. Trebuie să crezi sau să nu crezi, şi în ambele cazuri lucrurile sînt foarte simple.

Nu voiam să-i arăt că mi-e antipatic, iar prin cuvintele pe care le rostisem mi se părea a-i fi făcut o concesie, avînd în vedere că sînt un pozitivist convins şi că nu cred în minuni. Dar era o concesie făcută fără pic de chef.

Mă îndepărtai şchiopătînd mai tare ca de obicei şi nădăjduind că Guido nu se va uita după mine.

Era chiar necesar să vorbesc cu Giovanni. Pînă una alta m-ar fi învăţat cum trebuia să mă port în seara aceea. Fusesem invitat de Ada, şi din purtarea lui Giovanni mi-aş fi putut da seama dacă trebuia să primesc invitaţia sau să-mi aduc mai curînd aminte că invitaţia Adei contravenea dorinţei exprese a doamnei Malfenti. Se cerea claritate în raporturile mele cu oamenii aceia, iar dacă pentru a o cîştiga nu mi-ar fi ajuns duminica, aş fi fost dispus să dedic acestui scop şi ziua de luni. Continuam să mă abat de la propriile mele hotărîri şi nu-mi dădeam încă seama. Mi se părea, dimpotrivă, că împlineam o hotărîre luată după cinci zile de meditaţie. Aşa-i spuneam eu activităţii pe care o avusesem în zilele acelea.

Giovanni mă primi salutîndu-mă printr-un răcnet, ceea ce îmi făcu bine, şi mă invită să iau loc într-un fotoliu rezemat de peretele din faţa biroului său.

— Cinci minute ! Şi-apoi sînt al dumitale ! Şi numaidecît după asta : Cum, şchiopătezi ?

Roşii. Eram însă pus pe improvizaţii. Îi spusei că alunecasem în timp ce ieşeam din cafenea, dînd chiar şi numele cafenelei unde mi se întîmplase accidentul. Fiindu-mi teamă să nu pună căderea mea pe seama unei ameţeli provocată de alcool, adăugai rîzînd că atunci cînd alunecasem mă aflam în tovărăşia cuiva care avea reumatism şi şchiopăta.

Lîngă biroul lui Giovanni stăteau în picioare un funcţionar şi doi hamali. Probabil că descoperise vreo neregulă în livrarea mărfurilor şi-acum intervenea cu obişnuita-i violenţă în bunul mers al depozitului său, de care se ocupa de altfel destul de rar, voind să aibă mintea liberă pentru a face — cum zicea el — numai ceea ce nimeni altul n-ar fi putut face în locul lui. Urla mai tare ca de obicei, ca şi cum ar fi vrut să graveze în urechile subalternilor săi dispoziţiile date. Cred că era vorba de-a stabili modul în care trebuia să se desfăşoare raporturile între birou şi depozit.

— Hîrtia asta, urla Giovanni trecîndu-şi din mîna dreaptă în cea stîngă o hîrtie pe care-o smulsese dintr-un registru, trebuie să fie semnată de tine, iar impiegatul care-o va primi o să-ţi dea una asemănătoare, semnată de el.

Şi-şi fixa interlocutorul cînd prin ochelari, cînd pe deasupra lor, încheind cu un alt răcnet :

— Aţi înţeles ?

Voia să-şi ia explicaţiile de la început, dar mie mi se păru că se pierde prea mult timp. Aveam sentimentul curios că, grăbindu-mă, m-aş fi putut bate cu mai mult succes pentru Ada, dar după aceea îmi dădui seama, surprins la culme, că nu mă aştepta nimeni şi că nici eu nu aşteptam pe nimeni, şi că nu se putea face nimic pentru mine. Mă apropiai de Giovanni cu mîna întinsă :

— Trec în seara asta pe la dumneavoastră.

Atenţia i se îndreptă numaidecît asupra mea, în care timp ceilalţi se dădură la o parte.

— De ce nu te mai vedem de-atîta timp ? întrebă el cu simplitate.

Fui cuprins de-o asemenea mirare, că mă simţii tulburat. Tocmai asta era întrebarea pe care Ada nici nu se gîndise să mi-o pună şi la care aş fi avut dreptul. Dacă n-ar fi fost de faţă şi ceilalţi, aş fi vorbit cu Giovanni în modul cel mai sincer, deoarece întrebarea pe care mi-o pusese dovedea deplina lui nevinovăţie în acea adevărată conjuraţie de care-mi dădui acum seama că fusese urzită împotriva mea. Numai el era nevinovat şi era vrednic de încrederea mea.

Poate că atunci, pe loc, n-am văzut lucrurile cu-atîta claritate, şi cea mai bună dovadă e faptul că n-am avut răbdarea să aştept plecarea funcţionarului şi a hamalilor. Şi-apoi voiam să cercetez şi dacă nu cumva Ada fusese îm-

piedicată să pună întrebarea aceea de sosirea neașteptată a lui Guido.

Dar chiar și Giovanni mă împiedică să vorbesc, arătîndu-se nerăbdător să se întoarcă la treburile lui.

— Ne vedem atunci diseară. O s-auzi un violonist cum n-ai mai auzit încă. Face pe diletantul numai pentru că-i atît de bogat, că nu socoate de demnitatea lui să-și facă o profesie din muzică. Vrea să se dedice comerțului. Și dădu din umeri în semn de dispreț. Eu, care iubesc totuși comerțul, n-aș vinde în locul lui decît note. Nu știu dacă-l cunoști. E un anume Guido Speier.

— Da ? Serios ? spusei, prefăcîndu-mă mulțumit, dînd din cap, căscînd gura și bălăngănind din mîini. Tinerelul acela frumușel știa și să cînte la vioară ? Serios ? Și chiar atît de bine ? Sperasem că Giovanni glumise și, exagerînd cu laudele, voise să-mi dea a înțelege că Guido nu era altceva decît un tip care scîrțîie la vioară. Dar el continua să dea din cap cu aceeași mare admirație.

Îi strînsei mîna :

— La revedere !

Mă îndreptai șchiopătînd spre ușă. Dar mă opri o îndoială. Poate c-aș fi făcut mai bine să nu primesc invitația și în cazul acesta ar fi trebuit să-l previn pe Giovanni. Mă întorsei, dar băgai atunci de seamă că Giovanni se uita la mine cu cea mai mare atenție, aplecat înainte ca să mă poată vedea mai de aproape. Lucru pe care nu-l putui suporta și plecai.

Un violonist ! Dacă era adevărat că știa să cînte atît de bine, atunci eram pur și simplu un om distrus. Cel puțin dacă n-aș fi cîntat și eu la același instrument și dacă nu m-aș fi lăsat convins să cînt în casa Malfenti ! Mă dusesem acolo cu vioara nu ca să cîștig inima oamenilor cu cîntecul meu, ci ca un pretext, ca să-mi pot prelungi vizitele. Fusesem un dobitoc ! Aș fi putut folosi atîtea alte pretexte mai puțin compromițătoare !

Nimeni n-ar putea spune că-mi fac iluzii în ceea ce mă privește. Știu că am un foarte pronunțat simț muzical, și nu datorită afectării studiez muzica cea mai complexă ; și tocmai acest foarte pronunțat simț muzical al meu mă avertizează și m-a avertizat cu ani în urmă că nu voi ajunge niciodată să cînt așa încît să-i facă plăcere și celui care mă ascultă.

Dacă, totuşi, continui să cînt, o fac din acelaşi motiv pentru care continui să-mi îngrijesc sănătatea. Aş putea cînta ceva mai bine dacă n-aş fi bolnav, şi chiar şi atunci cînd caut echilibrul pe cele patru coarde nu fac decît să-mi îngrijesc sănătatea. Organismul meu suferă de-o uşoară paralizie, şi atunci cînd exersez la vioară aceasta se manifestă în întregime, fiind, de aceea, cu mult mai uşor de vindecat. Chiar şi fiinţa cea mai de rînd, atunci cînd ştie ce sînt terţele, cvartele şi sextele, poate trece de la unele la altele cu aceeaşi exactitate ritmică cu care-i poate trece şi ochiul de la o culoare la alta. În ceea ce mă priveşte însă, oricare din pasajele acelea, după ce l-am executat, se lipeşte de mine şi nu mai scap de el niciodată, aşa că se insinuează în pasajul următor şi-l deformează. Pentru a pune notele la locul lor, am nevoie să-mi bat tactul cu picioarele şi cu capul, dar atunci adio naturaleţe, adio linişte, adio muzică. Muzica pe care-o execută un om echilibrat este ea însăşi ritmul pe care-l creează şi-l epuizează tot ea. Cînd voi putea realiza miracolul acesta voi fi vindecat.

Şi pentru prima oară mă gîndii să părăsesc cîmpul de luptă, să plec din Trieste pentru a căuta să mă distrez în altă parte. Nu mai era nici o nădejde. Ada era pierdută pentru mine. Eram sigur de asta ! Dar nu ştiam oare că n-avea să se mărite decît după ce-şi va preţui şi cîntări viitorul soţ ca şi cînd ar fi fost vorba să-i atribuie un titlu academic ? Mi se părea ridicol pentru că, fiind vorba de nişte fiinţe omeneşti, vioara n-ar fi putut atîrna prea greu în alegerea unui soţ, dar asta nu mă salva. Eu simţeam importanţa acelei muzici. Era decisivă, întocmai ca la păsările cîntătoare.

Mă închisei din nou în birou ; pentru ceilalţi ziua de sărbătoare nu se terminase încă. Scosei vioara din cutie, deşi nu ştiam încă dacă aveam s-o sfărîm sau dacă aveam să cînt ceva. După aceasta o încercai, ca şi cum aş fi vrut să-mi iau un ultim rămas bun de la ea, şi în cele din urmă începui să exersez eterna sonată Kreutzer. Exact în locul în care arcuşul meu parcursese atîţia şi atîţia kilometri, începui, în tulburarea mea, să parcurg în mod mecanic alţii.

Toţi cei ce se consacră acelor blestemate patru coarde ştiu că, atîta timp cît trăiesc izolaţi, cred că orice sforţare cît de mică aduce cu sine un progres corespunzător. Dacă n-ar fi aşa, cine-ar mai primi să se supună la infinit muncii aceleia silnice, de parc-ar fi avut ghinionul să ucidă pe ci-

neva ? După puţin mi se păru că lupta mea cu Guido nu era definitiv pierdută. Cine ştie dacă nu mi-era dat să intervin în relaţiile dintre Guido şi Ada datorită viorii mele biruitoare ?

Nu era nici un fel de înfumurare în asta, ci obişnuitul meu optimism de care nu m-am putut dezbăra niciodată. Ori de cîte ori mă ameninţă vreo nenorocire, în prima clipă sînt îngrozit, dar imediat după asta uit totul, în credinţa cea mai sigură c-o voi putea evita. În momentul acela, de altfel, ar fi fost suficient numai ca propria-mi părere asupra talentului meu de violonist să fie ceva mai binevoitoare. Se ştie că în artă, în genere, o părere sigură rezultă numai din comparaţie, lucru care mie-mi lipsea. Şi-apoi vioara ta îţi răsună atît de aproape de ureche, că drumul pînă la inimă e destul de scurt. Cînd, obosit, încetai să cînt, îmi spusei :

— Bravo, Zeno, ţi-ai cîştigat pîinea pe ziua de azi !

Pornii fără nici o şovăială spre casa Malfenti. Primisem invitaţia şi acuma nu mai puteam da înapoi. Mi se păru de bun augur că fata din casă mă primi cu un zîmbet prietenos şi întrebîndu-mă dacă fusesem bolnav de nu mai trecusem pe-acolo de-atîta timp. Îi dădui un bacşiş. Întreaga familie, a cărei reprezentantă era, îmi punea întrebarea aceea, prin gura ei.

Mă conduse în salon, pe care-l găsii cufundat în întunericul cel mai desăvîrşit. Ajungînd acolo din lumina strălucitoare a anticamerei, vreme de cîteva clipe nu văzui nimic şi nici nu îndrăznii să fac vreo mişcare. Zării apoi mai multe siluete strînse în jurul unei mesuţe, în fundul salonului, destul de departe de mine.

Mă auzii salutat de vocea Adei, care, în întuneric, mi se păru senzuală. Vibrantă, toată numai alint :

— Luaţi loc în partea cealaltă şi nu tulburaţi spiritele !

Dacă ar fi continuat aşa, era sigur că n-aveam să le tulbur.

De la capătul celălalt al mesei răsună o altă voce, a Albertei sau poate a Augustei :

— Dacă vreţi să luaţi parte la experienţă, aveţi aici un locşor liber.

Eram cît se poate de hotărît să nu mă las dat la o parte şi mă îndreptai cu hotărîre spre locul de unde venise vocea Adei. Mă lovii cu genunchiul de un colţ al mesuţei veneţiene, care era toată numai colţuri. Simţii o durere puternică, dar îmi continuai drumul şi mă lăsai pe-un scaun oferit de nu ştiu

cine, între două fete, dintre care una, cea din dreapta mea, mi se păru a fi Ada, iar cealaltă Augusta. Şi imediat, ca să evit orice contact cu aceasta din urmă, mă retrăsei spre cealaltă. Avui cu toate acestea oarecare îndoieli şi-o întrebai pe vecina din dreapta pentru a-i auzi vocea :

— Aţi primit vreo comunicare din partea spiritelor ?

Guido, care mi se păru aşezat chiar în faţa mea, mă întrerupse. Strigă, poruncitor :

— Tăcere !

Apoi, mai blînd :

— Concentraţi-vă şi gîndiţi-vă intens la spiritul pe care vreţi să-l chemaţi.

Nu am nici un fel de aversiune faţă de încercările, de orice fel, de-a spiona lumea de dincolo. Eram, dimpotrivă, plictisit că nu introdusesem eu masa aceea în casa lui Giovanni, de vreme ce se bucura de-atîta succes. Dar n-aveam chef să ascult ordinele lui Guido şi de aceea nu mă concentrai de loc. Apoi îmi făcusem atîtea reproşuri că îngăduisem ca lucrurile să ajungă acolo unde ajunseseră fără să-i spun Adei un singur cuvînt lămurit, încît, fiindcă fata era alături de mine, în întunericul acela atît de prielnic, aveam să lămuresc totul. Mă împiedică numai bucuria de-a o simţi atît de aproape de mine, după ce mă temusem c-am pierdut-o pentru totdeauna. Simţeam toată moliciunea stofelor care-mi atingeau hainele şi mă gîndeam că, strînşi aşa unul lîngă altul, piciorul meu s-ar fi putut lipi de-al ei pe care, seara, i-l ştiam încălţat cu o gheată de lac. Era de-a dreptul copleşitor, după un martiraj atît de lung.

Guido vorbi din nou :

— Vă rog, concentraţi-vă. Şi rugaţi acum spiritul pe care doriţi să-l invocaţi să se manifeste mişcînd mesuţa.

Îmi plăcea că Guido continua să se ocupe de mesuţă. Era cît se poate de clar acuma că Ada se hotărîse să-mi suporte apropierea. Dacă nu m-ar fi iubit nu m-ar fi suportat. Venise ceasul lămuririlor. Ridicai mîna dreaptă de pe mesuţă şi, încet-încet, îi înlănţuii mijlocul cu braţul :

— Te iubesc, Ada ! îi spusei eu în şoaptă şi apropiindu-mi faţa de a ei, ca să mă poată auzi mai bine.

Fata nu-mi răspunse imediat. Apoi, cu un firicel de voce, dar care era vocea Augustei, rosti :

— De ce n-aţi mai venit de-atîta timp ?

Din pricina surprizei şi a durerii, era cît pe-aci să cad jos de pe scaun. Îmi dădui numaidecît seama că, dacă voiam să înlătur pînă la urmă fata aceea plictisitoare din calea destinului meu, trebuia să mă port cu toată atenţia pe care, un tînăr politicos ca mine, o datorează femeii care-l iubeşte, chiar dacă aceasta ar fi cea mai urîtă fiinţă de pe lume. Şi cum mă mai iubea ! Suferam atîta, c-am înţeles cît de mult mă iubeşte. Căci numai dragostea ar fi putut să-i sugereze să-mi spună că ea nu era Ada, dar să-mi adreseze întrebarea pe care-o aşteptasem în zadar de la Ada şi pe care ea, în schimb, se pregătise, desigur, să mi-o pună de îndată ce-avea să mă revadă.

Ascultai de propriul meu instinct şi nu-i răspunsei la întrebare, dar, după o scurtă şovăială, îi spusei :

— Îmi face totuşi plăcere că ţi-am încredinţat această taină dumitale, Augusta, pentru că eşti atît de bună !

Şi-mi regăsii numaidecît echilibrul pe scăunel. Nu mă puteam lămuri cu Ada, dar, în schimb, mă lămurisem în mod definitiv cu Augusta. Căci aici nu mai putea exista nici o neînţelegere.

Guido reîncepu cu mustrările :

— Dacă nu vreţi să staţi liniştiţi, n-are nici un rost să ne petrecem timpul aici, în întuneric !

El nu ştia, dar eu aveam totuşi nevoie de puţin întuneric, care să mă izoleze şi să-mi îngăduie să mă concentrez. Îmi descoperisem greşeala şi singurul echilibru pe care-l redobîndisem era acela de pe scaunul meu.

Aveam să vorbesc cu Ada, dar în plină lumină. Bănuii că la stînga mea nu se afla ea, ci Alberta. Cum să mă conving ? Îndoiala mă făcu să mă prăbuşesc aproape spre stînga şi, pentru a-mi recăpăta echilibrul, mă sprijinii de masă. Toată lumea începu să răcnească :

— Se mişcă ! Se mişcă !

Gestul meu involuntar ar fi putut să mă lămurească pe deplin. De unde venea vocea Adei ? Dar Guido, acoperindu-i cu glasul lui pe toţi ceilalţi, impuse liniştea pe care i-aş fi impus-o cu atîta plăcere eu lui. Apoi, cu glas schimbat, rugător (imbecilul !) începu să discute cu spiritul, despre care credeau că-i acolo de faţă :

— Te rog, spune-ne numele indicîndu-ne literele conform alfabetului nostru !

Îşi lua toate precauţiile : îi era teamă că spiritul ar putea întrebuinţa alfabetul grec.

Continuai comedia, spionînd tot timpul întunericul, în căutarea Adei. După o uşoară ezitare, săltai măsuţa de şapte ori aşa că obţinui litera G. Ideea mi se păru bună şi, cu toate că pentru litera următoare, U, era nevoie de nenumărate mişcări, dictai cît se poate de lămurit numele lui Guido. Nu neg faptul că, dictîndu-i numele, n-aş fi fost împins de dorinţa de a-l trimite printre spirite.

Cînd numele lui Guido fu complet, vorbi în sfîrşit şi Ada :

— Vreun strămoş de-al dumitale ? sugeră. Stătea chiar lîngă el.

Aş fi vrut să mişc măsuţa în aşa fel încît s-o arunc între ei şi să-i despart.

— Poate ! răspunse Guido. Credea că are şi strămoşi, dar mie nu mi-era frică. Vocea îi era alterată de o reală emoţie, care pe mine mă umplu de bucuria aceea pe care-o încearcă un jucător de scrimă cînd îşi dă seama că adversarul e mai puţin periculos decît credea. Nici gînd să-şi păstreze sîngele rece cînd făcea asemenea experienţe. Era un imbecil şi jumătate ! Mă înduioşam cu uşurinţă de orice slăbiciune omenească, dar nu şi de-a lui.

Apoi Guido i se adresă spiritului :

— Dacă te numeşti Speier fă o singură mişcare. În caz contrar, mişcă măsuţa de două ori.

Deoarece dorea să aibă strămoşi, îi făcui pe plac şi mişcai masa o singură dată.

— Bunicul ! murmură Guido.

Apoi convorbirea cu spiritul se desfăşură ceva mai repede. Spiritul fu întrebat dacă vrea să ne comunice unele lucruri. Răspunse că da. În legătură cu afacerile sau cu altceva ? Cu afacerile ! Preferai răspunsul acesta numai pentru că, în caz afirmativ, masa trebuia mişcată o singură dată. Guido întrebă apoi dacă era vorba de veşti bune sau rele. Cele rele trebuiau indicate cu două mişcări şi eu — de data asta fără nici o ezitare — vrui să mişc masa de două ori. Dar a doua oară simţii o împotrivire puternică, ceea ce însemna că între cei de faţă era cineva care-ar fi dorit ca veştile să fie bune. Ada, poate ? Pentru a efectua şi cea de-a doua mişcare mă aruncai de-a dreptul pe măsuţă şi învinsei cu uşurinţă ! Veştile erau rele !

Din cauza luptei, cea de-a doua mişcare fu excesiv de puternică şi-i deplasă din loc pe toţi cei din jurul mesei.

— Ciudat ! murmură Guido. Apoi, hotărît, ţipă : Ajunge ! Ajunge ! E aici cineva care se distrează pe seama noastră !

Ordinului acestuia i se supuseră mai mulţi în acelaşi timp, şi salonul fu inundat pe dată de lumina aprinsă în mai multe puncte. Guido îmi păru palid ! Ada se înşela în privinţa individului aceluia, şi eu aveam să-i deschid ochii.

În salon, pe lîngă cele trei fete, mai erau doamna Malfenti şi încă o doamnă, a cărei figură mă deranja şi mă supăra, deoarece aveam impresia că e mătuşa Rosina. Pentru motive cu totul diferite, le salutai pe cele două doamne cu destulă răceală.

Frumuseţea e că rămăsesem în faţa măsuţei singur, alături de Augusta. O compromiteam din nou, dar nu mă puteam hotărî să-i întovărăşesc şi eu pe toţi ceilalţi, care se strînseseră în jurul lui Guido ; cu oarecare vehemenţă, acesta explica tocmai cum descoperise că masa nu era mişcată de un spirit, ci de un maliţios în carne şi oase. Nu Ada, ci el însuşi încercase să ţină măsuţa în frîu, căci devenise prea flecară. Spunea :

— Ţineam măsuţa cu toată puterea ca s-o împiedic să se mişte şi-a doua oară. Şi cineva a trebuit să se arunce chiar pe ea ca să-mi înfrîngă rezistenţa.

Straşnic lucru spiritismul acela al lui : un efort ceva mai mare nu putea proveni de la un spirit !

Mă uitai la biata Augusta să văd ce înfăţişare avea după ce primise declaraţia mea de dragoste destinată surioarei ei. Era aprinsă la faţă, dar se uita la mine cu un surîs îngăduitor. Numai atunci se hotărî să-mi confirme că auzise declaraţia aceea :

— N-o să spun nimic, nimănui ! îmi şopti ea.

Asta îmi plăcu mult.

— Mulţumesc, murmurai, strîngîndu-i mîna ; nu era mică, dar avea o formă desăvîrşită. Eram dispus să devin prieten bun cu Augusta, cu toate că înainte de asta aşa ceva n-ar fi fost cu putinţă, deoarece nu mă pot împrieteni cu oameni urîţi. Aveam însă o anumită simpatie pentru talia ei pe care o strînsesem şi pe care o găsisem mult mai subţire decît aş fi crezut. Chiar şi faţa îi era acceptabilă şi părea diformă numai din cauza ochiului aceluia care apuca pe un drum ce

nu-i aparţinea. Exagerasem, bineînţeles, defectul acela cînd socotisem că s-ar prelungi pînă la coapse.

Lui Guido i se adusese o limonadă. Mă apropiai de grupul aflat încă în jurul lui şi mă lovii de doamna Malfenti care-l părăsea chiar atunci. Rîzînd din toată inima o întrebai :

— Are nevoie de un întăritor ?

Schiţînd o uşoară mişcare de dispreţ cu buzele, răspunse cît se poate de lămurit :

— Parcă n-ar fi bărbat !

Mă amăgeam cu gîndul că victoria mea ar putea avea o importanţă hotărîtoare. Căci Ada nu putea gîndi alt fel decît mama. Victoria avu numaidecît efectul scontat cînd e vorba de un om ca mine. Mă părăsi orice resentiment şi mă hotărîi să pun capăt suferinţei lui Guido. Lumea ar fi desigur mai puţin aspră dacă mi-ar semăna cît mai mulţi oameni.

Mă aşezai lîngă el şi, fără să mă uit la ceilalţi, îi spusei :

— Trebuie să mă ierţi, domnule Guido. Mi-am permis o glumă de prost gust. Eu sînt cel care-am făcut ca masa să declare că e mişcată de-un spirit ce poartă numele dumitale. N-aş fi făcut-o dac-aş fi ştiut că şi bunicul dumitale avea acelaşi nume.

Faţa lui Guido, care se lumina, lăsă să se vadă cît de importante erau pentru el vorbele mele. Nu voia totuşi să admită lucrul acesta şi-mi spuse :

— Doamnele aici de faţă sînt prea bune ! N-am de loc nevoie să fiu consolat. Este un lucru lipsit de importanţă. Îţi mulţumesc pentru sinceritatea dumitale, dar îmi dădusem singur seama că rolul bunicului era jucat de cineva.

Rîse satisfăcut şi continuă :

— Dar eşti destul de robust ! Ar fi trebuit să ghicesc că numai celălalt bărbat din grupul nostru putea să mişte masa.

Demonstrasem, în realitate, că eram mai tare ca el, dar puţin după asta trebui să mă simt mai slab. Ada se uita la mine cu o privire puţin prietenoasă şi mă atacă, cu frumoşii ei obraji în flăcări :

— Îmi pare rău pentru dumneata că te-ai putut crede autorizat să faci o astfel de glumă.

Mi se tăie răsuflarea şi, bîlbîindu-mă, grăii :

— Voiam să rîd ! Socoteam că nimeni dintre noi n-a luat în serios povestea aceea cu măsuţa.

Era cam tîrziu să-l mai atac pe Guido şi, dimpotrivă, dacă aş fi avut o ureche sensibilă, aş fi simţit că, niciodată, într-o luptă cu el, victoria n-ar fi putut fi de partea mea. Mînia pe care mi-o arăta Ada era foarte semnificativă. Cum de n-am înţeles că Ada era trup şi suflet a lui ? Dar eu stăruiam încăpăţînat în ideea că Guido n-o merita fiindcă nu era bărbatul pe care-l căuta privirea ei serioasă. Nu-şi dăduse seama de asta chiar şi doamna Malfenti ?

Toţi ceilalţi îmi luară apărarea, agravîndu-mi astfel situaţia. Mătuşa Rosina continua în timpul acesta să-şi scuture de rîs trupul ei uriaş şi să spună, plină de admiraţie :

— Straşnic !

Mi-era necaz că Guido se arăta atît de prietenos. De fapt pe el nu-l mai interesa nimic altceva decît să se asigure că veştile acelea proaste pe care i le dăduse măsuţa nu fuseseră aduse de un spirit. Îmi spuse :

— Pun rămăşag că la început n-ai mişcat măsuţa în mod intenţionat. Prima dată ai mişcat-o fără să vrei, şi numai după aceea te-ai hotărît s-o mişti din maliţiozitate. Astfel experienţa şi-ar păstra o anumită importanţă, adică numai pînă în momentul cînd ai luat hotărîrea să-ţi sabotezi inspiraţia.

Ada se întoarse şi se uită la mine curioasă. Se pregătea tocmai să-i arate lui Guido un devotament excesiv, iertîndu-mă numai pentru că Guido îmi acordase iertarea lui. Dar o împiedicai :

— Nici gînd ! spusei cu hotărîre. Obosisem tot aşteptînd spiritele acelea care nu voiau să vină şi le-am luat locul numai ca să mă distrez.

Ada îmi întoarse spatele arcuindu-şi-l în aşa fel încît avui din plin impresia de-a fi fost pălmuit. Mi se păru că pînă şi cîrlionţii de la ceafă voiau să însemne tot dispreţ.

Ca întotdeauna, în loc să mă uit şi să ascult, eram prins în întregime numai de propriul meu gînd. Mă neliniştea faptul că Ada se compromitea îngrozitor. Încercam o adîncă durere, ca şi cum aş fi descoperit că femeia mea mă înşeală. În ciuda manifestărilor acelora de simpatie pe care i le arăta lui Guido, putea totuşi să mai fie încă a mea, dar simţeam că nu i-aş fi iertat niciodată purtarea. Să fie oare gîndirea mea prea lentă pentru a putea urmări evenimentele ce se desfăşoară fără a aştepta ca în mintea mea să se şteargă impresiile lăsate de evenimentele precedente ? Trebuia să merg încă

pe drumul pe care mi-l trasase hotărîrea luată. O încăpățînare adevărată, oarbă. Voiam, dimpotrivă, să-mi întăresc și mai mult hotărîrea, consemnînd-o încă o dată. Mă apropiai de Augusta, care se uita la mine neliniștită, cu un surîs sincer și încurajator pe față, și-i spusei grav și plin de mîhnire :

— Poate că e ultima oară cînd vin aici în casă, deoarece chiar în seara asta am să-i mărturisesc Adei c-o iubesc.

— Nu trebuie să faci așa ceva ! rosti ea, rugătoare. Nu-ți dai seama de ceea ce se întîmplă ? Mi-ar părea rău să te văd suferind din pricina asta.

Continua să se interpună între mine și Ada. Îi spusei dinadins ca să-i fac în necaz :

— Am să vorbesc cu Ada pentru că trebuie. De altfel, răspunsul ei mi-e cu totul indiferent.

Mă îndreptai din nou, șchiopătînd, către Guido. Cînd ajunsei aproape de el, îmi aprinsei o țigară. Uitîndu-mă într-o oglindă, văzui că-s foarte palid, motiv pentru mine ca să devin și mai palid. Începui să lupt ca să-mi revin și să par mai degajat. În cursul acestui îndoit efort mîna mea, distrată, apucă paharul lui Guido. Și o dată ce pusei mîna pe el nu mă pricepui să fac altceva mai bun decît să-l golesc.

Guido începu să rîdă :

— În felul acesta ai să-mi afli toate gîndurile, căci cu puțin mai înainte am băut și eu din el.

N-am putut suferi niciodată mirosul de lămîie. Iar limonada aceea trebuie să-mi fi părut de-a dreptul otrăvitoare pentru că, în primul rînd, a fi băut din paharul lui mi se păru totuna cu a fi suferit o atingere respingătoare cu Guido, și-apoi fiindcă mă izbi, tot atunci, expresia de mînioasă nerăbdare care se întipări pe fața Adei. Chemă numaidecît o fată din casă și-i porunci s-aducă alt pahar cu limonadă, stăruind chiar în porunca ei, cu toate că Guido declarase că nu-i mai era sete.

Atunci îmi fu cu adevărat milă. Se compromitea din ce în ce mai mult.

— Iartă-mă, Ada, îi spusei eu, umil, și uitîndu-mă la ea ca și cînd aș fi așteptat vreo explicație. Nu voiam să te supăr.

Mă temui apoi ca ochii să nu mi se fi umplut de lacrimi. Voii să mă salvez din situația aceea ridicolă. Spusei cu glas tare :

— Mi-am dat cu lămîie în ochi.

Îmi acoperii ochii cu batista, aşa că nu mai fu nevoie să-mi reţin lacrimile ; era de-ajuns să am grijă ca să nu plîng în hohote.

N-am să uit niciodată întunericul dindărătul batistei aceleia. Îmi ascundeam lacrimile, ba chiar şi o clipă de nebunie. Puteam să-mi imaginez că i-aş fi spus totul, că ea m-ar fi înţeles şi m-ar fi iubit şi că eu n-aş mai fi iertat-o niciodată.

Îmi luai batista de la ochi, lăsai ca toată lumea să-i vadă aşa cum erau, plini de lacrimi, şi mă silii să rîd şi să provoc rîsul :

— Fac prinsoare că, pentru prepararea limonăzilor, domnul Giovanni trimite acasă acid citric.

În clipa aceea intră şi Giovanni, care mă salută cu obişnuita lui cordialitate. Mă simţii puţin mai bine, dar nu ţinu mult, deoarece el mărturisi că venise mai devreme ca de obicei din dorinţa de a-l auzi pe Guido cîntînd. Se întrerupse, întrebîndu-mă de ce am ochii plini de lacrimi. Ceilalţi îi spuseră de bănuiala mea în legătură cu calitatea limonăzilor sale, iar el începu să rîdă.

Fui atît de laş, încît mă asociai eu călduros rugăminţilor pe care Giovanni i le adresa lui Guido, ca să cînte. Mi-aminteam : nu venisem oare în seara aceea ca să-l ascult pe Guido cîntînd la vioară ? Şi ceea ce-i mai curios e că-mi dau perfect de bine seama că sperasem s-o îmbunez pe Ada insistînd atîta pe lîngă Guido. Mă uitai la ea nădăjduind că ne aflam, în sfîrşit, în aceeaşi tabără, pentru prima dată în seara aceea. Ce ciudăţenie ! Nu mă hotărîsem să-i vorbesc, dar să n-o iert ? În schimb nu-i văzui decît spatele şi cîrlionţii aceia dispreţuitori de la ceafă. Alergase să scoată vioara din cutie.

Guido ceru să fie lăsat în pace încă un sfert de oră. Părea să şovăie. Pe urmă, de-a lungul numeroşilor ani în care am fost prieteni, mi-am dat seama că şovăia întotdeauna înainte de-a face chiar şi lucruri mai simple decît acela pe care-l rugasem atunci. Nu făcea decît ceea ce-i plăcea şi, înainte de-a ceda unei rugăminţi, se cerceta cu atenţie să afle care-i era dorinţa.

După asta, în seara aceea de neuitat, a urmat pentru mine sfertul de oră cel mai fericit. Flecăreala mea năstruşnică îi amuză pe toţi, chiar şi pe Ada. Se datora, bineînţeles, excitării în care mă aflam, dar şi efortului suprem de-a bate vioara aceea ameninţătoare care se apropia... Şi-mi amintesc că răs-

timpul acela scurt, pe care ceilalţi, datorită mie, îl găsiră atît de amuzant, eu îl închinasem unei lupte grele.

Giovanni povestise că în tramvaiul cu care se întorsese acasă asistase la o scenă penibilă. O doamnă coborîse pe cînd vehicolul era în mers şi, făcînd un pas greşit, căzuse şi se rănise. Giovanni exagera puţin groaza pe care-o încercase observînd că doamna se pregătea să sară în aşa fel încît era sigur c-avea să cadă şi, poate, să se şi lovească. Era foarte dureros să prevezi un lucru ca acesta şi să nu mai ai vreme să intervii.

Avui o idee fericită. Povestii că aflasem un leac pentru ameţelile acelea de care suferisem în trecut. Cînd vedeam un gimnast făcîndu-şi exerciţiile prea sus, sau cînd eram de faţă la coborîrea din tramvaiul încă în mişcare a unei persoane prea în vîrstă sau puţin îndemînatice, scăpam de orice teamă urîndu-le toate nenorocirile. Ajungeam pînă acolo încît să-mi şi formulez cuvintele prin care le uram să cadă şi să-şi zdrobească oasele. Asta mă liniştea teribil deoarece puteam asista, cu totul indiferent, la ameninţarea nenorocirii. Iar dacă, pe urmă, urările nu mi se împlineau, mă puteam socoti şi mai mulţumit.

Guido se arătă încîntat de ideea mea, care i se părea o descoperire psihologică. O analiză aşa cum făcea cu toate inepţiile, nerăbdător să încerce şi el remediul. Dar avea o rezervă : ca nu cumva gîndurile noastre rele să înmulţească numărul nenorocirilor. Ada începu să rîdă împreună cu el şi-mi aruncă o privire admirativă. Eu, nătîng, încercai o mare satisfacţie. Descoperii însă că nu era adevărat că n-aş mai fi putut-o ierta : era chiar şi acesta un mare avantaj.

Rîserăm cu toţii, mult, ca nişte băieţi de treabă care ţin unii la alţii. La un moment dat rămăsesem într-un colţ al salonului numai cu mătuşa Rosina. Vorbea încă despre măsuţă. Destul de grasă, stătea nemişcată pe scaun, fără a se uita la mine. Găsii numaidecît modalitatea de-a le da şi celorlalţi să înţeleagă că mă plictiseam, iar ei se uitau cu toţii la mine, fără a fi însă văzuţi de mătuşa Rosina, şi rîdeau pe furiş.

Pentru a spori hazul, îmi veni în gînd să-i spun, aşa, dintr-o dată :

— Dar dumneavoastră, doamnă, v-aţi îndreptat mult, vă găsesc întinerită.

Dacă s-ar fi înfuriat, ar fi fost un bun prilej de rîs. Dar doamna, în loc să se înfurie, se arătă foarte recunoscătoare şi-mi povesti că, într-adevăr, se îndreptase destul de bine după o boală recentă. Răspunsul ei mă uimi într-atîta, încît faţa mea trebuie să fi căpătat un aspect foarte comic, aşa că hazul scontat nu lipsi. Puţin după aceea avui şi explicarea enigmei. Aflai, cu alte cuvinte, că nu era mătuşa Rosina, ci mătuşa Maria, o soră de-a doamnei Malfenti. Eliminasem astfel din salonul acela o sursă de indispoziţie în ceea ce mă privea, dar nu pe cea mai importantă.

La un moment dat, Guido ceru vioara. Se lipsea în seara aceea de acompaniament, deoarece voia să execute *Ciacona*. Ada îi întinse vioara cu un surîs de mulţumire. Guido nu se uita la ea, ci la vioară, ca şi cum ar fi vrut să rămînă singur cu ea şi cu inspiraţia. Se instală apoi în mijlocul salonului, întorcînd spatele unei bune părţi din mica noastră societate, atinse uşurel coardele cu arcuşul, pentru a le acorda, şi făcu chiar şi cîteva arpegii. Se întrerupse şi spuse surîzînd :

— Mare curaj din partea mea, cînd mă gîndesc că n-am mai pus mîna pe vioară de cînd am cîntat aici pentru ultima dată !

Şarlatanul ! Îi întorceă spatele chiar şi Adei. Mă uitai neliniştit la ea, să văd dacă nu suferă. Nu făcea impresia ! Îşi sprijinise cotul de-o măsuţă şi-şi pusese bărbia în palmă, pregătindu-se să asculte.

Apoi, împotriva voinţei mele, în faţă-ne se întrupă marele Bach. Niciodată, nici înainte, nici după, n-am izbutit să mai simt cu asemenea intensitate frumuseţea muzicii aceleia care se desprindea de pe cele patru coarde asemeni unui înger al lui Michelangelo dintr-un bloc de marmură. Numai starea sufletească în care mă aflam era nouă pentru mine şi ea a fost cea care m-a determinat să privesc extatic în sus, ca la ceva nemaiauzit. Totuşi, luptam ca să ţin muzica aceea departe de mine. Mă gîndeam tot timpul : „Atenţie ! Vioara e o sirenă şi poţi stoarce lacrimi cu ajutorul ei fără să ai inima unui erou !“ Fui copleşit însă de muzica aceea care mă cuceri. Mi se păru că vorbeşte despre boala şi despre durerile mele cu indulgenţă şi că le alină cu zîmbete şi cu mîngîieri. Dar cel care vorbea era Guido ! Iar eu căutam să mă sustrag muzicii, spunîndu-mi : „Ca să poţi realiza un asemenea lucru e de ajuns să simţi ritmul cu toate fibrele trupului, să ai o mînă

sigură şi darul imitaţiei, lucruri pe care eu nu le posed, ceea ce nu e o inferioritate, ci o nenorocire".

Eu protestam, dar Bach înainta sigur ca destinul. Cînta sus cu pasiune şi cobora să caute basul stăruitor care surprindea, oricît l-ar fi presimţit urechea şi inima ; exact atunci cînd trebuie ! O clipă mai tîrziu, şi melodia s-ar fi îndepărtat şi rezonanţa n-ar mai fi putut-o ajunge ; o clipă mai înainte, şi s-ar fi suprapus melodiei, sugrumînd-o. Lui Guido nu i se întîmpla aşa ceva : nu-i tremura braţul nici chiar atunci cînd trebuia să se ia la luptă cu Bach, şi asta era o adevărată inferioritate.

Astăzi, cînd scriu rîndurile acestea, am toate dovezile necesare. Nu încerc nici un fel de bucurie pentru că am văzut, atunci, atît de exact. Atunci eram plin de ură şi muzica aceea, pe care o acceptam ca pe propriul meu suflet, nu izbuti să mi-o îmblînzească. Veni apoi viaţa obişnuită de toate zilele şi-o anulă fără ca eu să opun nici un fel de rezistenţă. Bineînţeles ! Viaţa de toate zilele se pricepe la lucruri din astea ! Nenorocire însă dacă oamenii îşi dau seama !

Guido termină bucata într-un mod deosebit de savant. Nu aplaudă nimeni în afară de Giovanni, şi cîteva clipe nu vorbi nimeni. Apoi, din păcate, simţii nevoia să vorbesc eu. Cum de-am îndrăznit să fac una ca asta în faţa unor oameni care ştiau cum cînt eu la vioară ? Părea că vorbeşte propria mea vioară care jinduia în zadar după muzică şi c-o blamează pe cealaltă pe coardele căreia — nu se putea nega — muzica devenise viaţă, lumină şi aer.

— Foarte bine ! spusei pe un ton care vădea mai curînd o concesie decît laude. Cu toate acestea nu înţeleg de ce, spre sfîrşit, notele acelea pe care Bach le-a dorit legate, dumneata le-ai cîntat sacadat.

Cunoşteam *Ciacona* notă cu notă. Fusese o epocă în care crezusem că, pentru a realiza unele progrese, n-aveam decît să înfrunt asemenea lucruri şi-am petrecut multe luni silabisind măsură cu măsură anumite bucăţi de Bach.

Îmi dădeam seama că toată lumea din salon mă dezaproba şi rîdea de mine. Continuai totuşi să vorbesc, luptînd împotriva acelei ostilităţi.

— Bach, adăugai eu, este atît de modest în ce priveşte mijloacele sale încît nu admite o trăsătură de arcuş denaturată în felul acesta.

Aveam probabil dreptate, dar era tot atît de sigur că eu nici măcar n-aş fi ştiut să denaturez trăsăturile de arcuş în felul lui Guido.

Guido se arătă numaidecît tot atît de absurd pe cît fusesem şi eu. Declară :

— Poate că Bach nu cunoştea posibilitatea unei asemenea trăsături expresive. I-o fac cadou eu !

Căuta să-şi dea importanţă punîndu-se alături de Bach, dar în ambianţa aceea nimeni nu protestă, în timp ce pe socoteala mea rîseră toţi pentru că încercasem să-mi dau importanţă punîndu-mă alături de Guido.

Se întîmplă atunci un lucru destul de neînsemnat, dar care, pentru mine, fu hotărîtor. Dintr-o cameră destul de îndepărtată de noi se auziră urletele micuţei Anna. După cum am aflat mai tîrziu, căzuse şi se lovise la gură. Din pricina asta rămăsei, timp de cîteva minute, numai cu Ada, deoarece toată lumea ieşise în fugă din salon. Guido, înainte de-a se duce după ceilalţi, îşi lăsase preţioasa-i vioară în mîinile Adei.

— Vrei să-mi dai mie vioara ? îi spusei, văzînd-o că nu ştia dacă să-i urmeze sau nu pe ceilalţi. Adevărul e că nu-mi dădusem încă seama că, în cele din urmă, prilejul după care jinduisem atîta se ivise.

Ea ezită, dar pe urmă învinse un fel de stranie neîncredere. Strînse vioara cu şi mai multă putere la piept.

— Nu, răspunse, căci nu-i nevoie să mă duc şi eu cu ceilalţi. Nu cred că Anna s-a lovit chiar atît de rău. Ţipă pentru orice fleac.

Stătu cu vioara în braţe şi mie mi se păru că, prin gestul acesta al ei, mă invita să vorbesc. De altfel, cum aş fi putut pleca acasă fără să-i fi vorbit ? Ce-aş fi putut face în noaptea aceea nesfîrşită ? Mă vedeam mutîndu-mă din partea dreaptă în partea stîngă a patului, alergînd pe străzi sau colindînd tripourile. Nu ! Nu trebuia să plec din casa aceea înainte de-a fi limpezit lucrurile şi de a-mi fi cîştigat liniştea.

Încercai să fiu simplu şi scurt. Eram de altfel şi constrîns la asta, deoarece mi se tăiase respiraţia. Îi spusei :

— Te iubesc, Ada. De ce nu-mi dai voie să vorbesc cu tatăl dumitale ?

Ada se uită la mine înmărmurită şi îngrozită. Mă temui că va începe să ţipe şi ea, cum ţipa Anna dincolo. Ştiam că ochiul ei senin şi faţa-i cu trăsăturile atît de precise nu cunoş-

teau dragostea, dar atît de străină de dragoste ca în clipa aceea n-o văzusem niciodată. Începu să vorbească şi spuse ceva care-ar fi trebuit să fie un fel de introducere. Dar eu voiam ceva precis : un da sau un nu ! Pentru a termina cît mai repede şi a o determina să ia o hotărîre, vorbii despre dreptul pe care-l avea să se mai gîndească.

— Dar cum de nu ţi-ai dat seama pînă acuma ? Doar nu e cu putinţă să fi crezut că-i fac curte Augustei !

Voii să dau vorbelor mele o oarecare emfază, dar, grăbit cum eram, am pus-o unde nu trebuia, şi pînă la urmă, bietul nume al Augustei fu întovărăşit de-un accent şi un gest pline de dispreţ.

Şi astfel am scos-o pe Ada din încurcătură. Nu dădu importanţă decît ofensei pe care i-o adusesem Augustei.

— De ce-ţi închipui că-i eşti superior Augustei ? De altfel nu cred de loc că Augusta ar primi să-ţi fie soţie.

De-abia pe urmă îşi aminti că-mi rămăsese datoare un răspuns :

— În ceea ce mă priveşte... mă mir că ţi-a putut trece prin minte un asemenea lucru.

Fraza, severă, trebuia s-o răzbune pe Augusta. În zăpăceala mea cea mare mi-am spus că pînă şi înţelesul cuvîntului avusese acelaşi scop ; dacă m-ar fi pălmuit, cred c-aş fi zăbovit puţin să cercetez cauza. De aceea continuai să insist :

— Gîndeşte-te bine, Ada. Nu sînt un om rău. Sînt bogat... Am unele ciudăţenii, dar îmi va fi mai uşor să mă îndrept.

Ada deveni şi ea mai blîndă, dar vorbi iarăşi de Augusta :

— Gîndeşte-te şi dumneata, Zeno. Augusta e o fată bună şi-ar fi tocmai ce-ţi trebuie. Nu pot vorbi în numele ei, dar am impresia...

Era o mare bucurie s-o aud pe Ada spunîndu-mi pentru prima dată pe nume. Nu era oare o invitaţie ca să vorbesc şi mai limpede ? Poate că era pierdută pentru mine, sau cel puţin n-ar fi acceptat să se căsătorească imediat cu mine, dar între timp trebuia să evite să se compromită şi mai mult cu Guido, asupra căruia era de datoria mea să-i deschid ochii. Mă arătai abil, şi înainte de toate îi spusei c-o stimam şi c-o respectam pe Augusta, dar că, în mod absolut sigur, nu voiam să mă însor cu ea. I-o spusei de două ori, pentru a îndepărta orice echivoc : „nu voiam să mă însor cu ea". Speram, în felul

acesta, c-o voi îmbuna pe Ada, care crezuse la început că avusesem de gînd s-o jignesc pe Augusta.

— Augusta e o fată bună, amabilă, o fată minunată, dar nu e pentru mine.

De-abia pe urmă precipitai lucrurile, deoarece se auzea zgomot pe coridor şi puteam fi împiedicat să vorbesc dintr-o clipă în alta.

— Ada ! Omul acela nu e pentru dumneata. E un imbecil ! N-ai observat cît a suferit din pricina răspunsurilor mesuţei ? I-ai văzut bastonul ? Cîntă bine la vioară, dar există şi maimuţe care ştiu să cînte. Fiecare cuvînt de-al lui trădează prostia...

Ada, după ce stătuse să mă asculte cu aerul cuiva care nu se poate hotărî să accepte în sensul lor propriu cuvintele ce-i sînt adresate, mă întrerupse. Sări în picioare, tot cu vioara şi arcuşul în mînă, şi-mi aruncă o seamă de cuvinte jignitoare. Făcui tot ce-mi stătu în putinţă ca să le uit şi izbutii. Mi-aduc aminte numai că începu a mă întreba cu voce tare cum de putusem vorbi în felul acela de el şi de ea ! Surprins, făcui ochii mari, deoarece aveam impresia că nu vorbisem decît de el. Am uitat toate cuvintele dispreţuitoare pe care mi le-a spus, dar nu şi faţa ei frumoasă, nobilă şi sănătoasă, îmbujorată atunci de dispreţ, şi nici trăsăturile pe care indignarea le accentuase şi mai mult, ca şi cum ar fi fost săpate în marmură. N-am uitat-o niciodată, şi cînd mă gîndesc la dragostea şi la tinereţea mea, revăd faţa frumoasă, nobilă şi sănătoasă a Adei din clipa în care m-a eliminat în mod definitiv din calea destinului ei.

Se înapoiară cu toţii, strînşi în jurul doamnei Malfenti, care o ţinea în braţe pe Anna, plîngînd încă. Nimeni nu se ocupă de mine sau de Ada şi eu, fără să salut pe nimeni, ieşii din salon ; ajuns în coridor îmi luai pălăria. Curios ! Nu venea nimeni să mă oprească. Mă oprii atunci singur, amintindu-mi că nu trebuia să nesocotesc regulile bunei purtări şi că de aceea, înainte de-a pleca, trebuia să salut politicos pe toată lumea. Adevărul e că n-am nici cea mai mică îndoială că ceeea ce m-a împiedicat să părăsesc casa Malfenti a fost convingerea că pentru mine va urma imediat o noapte şi mai îngrozitoare decît cele cinci care-o precedaseră. În sfîrşit, după ce izbutisem să limpezesc lucrurile, simţeam acuma altă nevoie : aceea a păcii, a unei păci generale. Dacă m-aş fi

priceput să înlătur orice asperitate din relaţiile mele cu Ada şi cu toţi ceilalţi, mi-ar fi fost mult mai uşor să dorm. De ce era nevoie să existe şi asemenea asperităţi ? Dacă nu-i purtam pică nici măcar lui Guido care, chiar dacă nu avea nici un merit, e sigur că n-avea nici o vină pentru faptul că fusese preferat de Ada !

Fusese singura care observase plimbarea mea pe coridor şi, văzînd că mă întorc, se uită la mine îngrijorată. Se temea de o scenă ? Voii s-o liniştesc numaidecît. Mă apropiai de ea şi-i şoptii :

— Iartă-mă dacă te-am supărat !

Îmi luă mîna şi mi-o strînse înseninată. Fu o mare mîngîiere. Închisei pentru o clipă ochii ca să rămîn singur cu sufletul meu şi să simt cîtă pace se lăsase asupră-i.

Destinul meu voi ca în timp ce toţi ceilalţi se mai ocupau încă de fetiţă, să mă trezesc alături de Alberta. N-o văzusem pînă atunci şi nu mi-am dat seama de prezenţa ei decît în clipa cînd am auzit-o spunîndu-mi :

— N-are nimic. Lucrul cel mai grav e prezenţa tatii, care, dac-o vede plîngînd, îi face numaidecît un cadou frumos.

Încetai să mă mai analizez, fiindcă mă văzui în întregime ! Pentru a mă linişti ar fi trebuit să fac în aşa fel încît salonul acelei case să nu-mi fie niciodată închis. Mă uitai la Alberta ! Semăna cu Ada ! Era ceva mai mică decît ea şi făptura ei mai purta încă semnele vădite ale copilăriei. Ridica vocea cu uşurinţă şi rîsul ei, deseori excesiv, îi contracta şi-i îmbujora feţişoara. Curios ! În momentul acela îmi amintii de unul din sfaturile tatei. „Alege-ţi o nevastă tînără şi are să-ţi fie mult mai uşor s-o educi după gustul tău !“ Amintirea aceasta fu hotărîtoare. Mă uitai din nou la Alberta. Şi-n gînd mă străduiam s-o dezbrac şi-mi plăcea, aşa dulce şi fragedă cum îmi închipuiam că e.

Îi spusei :

— Ascultă, Alberta ! Mi-a venit o idee : te-ai gîndit vreodată că eşti la vîrsta cînd te-ai putea mărita ?

— Nici prin gînd nu-mi trece să mă mărit ! răspunse ea surîzînd şi uitîndu-se la mine cu blîndeţe, fără jenă şi fără să roşească. Mă gîndesc, dimpotrivă, să-mi continui studiile. Lucru pe care-l doreşte de altfel şi mama.

— Ţi-ai putea continua studiile şi după măritiş.

Îmi veni o idee pe care o găsii inteligentă şi i-o împărtăşii numaidecît :

— Chiar şi eu am de gînd să le reîncep după ce-o să mă însor.

Rîse din toată inima, dar băgai de seamă că-mi pierdeam timpul, fiindcă nu cu prostii de felul acesta putea cineva să-şi cîştige o nevastă şi pacea. Trebuia să fim serioşi. Şi-apoi în cazul acesta mi-era uşor, fiindcă fusesem primit cu totul altfel decît mă primise Ada.

Fui cu adevărat serios. Viitoarea mea soţie trebuia de altfel să ştie tot. Cu o voce plină de emoţie, continuai :

— Nu cu mult înainte i-am adresat Adei aceeaşi propunere pe care ţi-o fac acum dumitale. Ea m-a refuzat cu dispreţ. Îţi poţi închipui în ce stare mă aflu.

Cuvintele acestea, însoţite de-o expresie tristă, nu erau altceva decît ultima declaraţie de dragoste pe care i-o făceam Adei. Deveneam prea serios şi, surîzînd, adăugai :

— Cred însă că dacă ai accepta să te măriţi cu mine, aş fi foarte fericit şi-aş uita, pentru dumneata, totul şi pe toţi ceilalţi.

Alberta deveni foarte serioasă înainte de a-mi răspunde :

— Nu trebuie să te simţi jignit, Zeno, pentru că mi-ar părea rău. Am o deosebită stimă pentru dumneata. Ştiu că eşti un băiat de treabă, şi-apoi, fără s-o ştii, ştii multe lucruri, în timp ce profesorii mei ştiu cu cea mai mare exactitate tot ceea ce ştiu. Dar nu vreau să mă mărit. Poate c-am să mă răzgîndesc, dar pentru moment nu am decît un singur scop : vreau să devin scriitoare. Vezi cîtă încredere am în dumneata. N-am spus asta nimănui pînă astăzi şi sper că n-o să mă trădezi. În ce mă priveşte, îţi promit că nu voi repeta nimănui propunerea dumitale.

— Dimpotrivă, o poţi spune oricui ! o întrerupsei plin de mînie.

Mă aflam din nou sub ameninţarea de-a fi expulzat din salon şi alergai în căutarea unui adăpost. Nu exista decît o singură modalitate de-a atenua orgoliul Albertei, care fusese în stare să mă respingă, şi-o adoptai imediat. Îi spusei :

— Acum o să-i adresez aceeaşi cerere şi Augustei şi voi povesti tuturora că m-am însurat cu ea numai pentru că cele două surori ale ei m-au refuzat !

Rîdeam cu o excesivă bună dispoziţie, pe care-o căpătasem în urma purtării mele ciudate. Nu în cuvinte puneam spiritul acela de care eram atît de mîndru, ci în acţiuni.

Mă uitai în jur, ca s-o găsesc pe Augusta. Ieşise pe coridor cu o tavă pe care nu se afla decît un pahar pe jumătate gol, conţinînd un calmant pentru Anna. Alergai după ea şi-o strigai pe nume, în timp ce ea se rezemă de perete aşteptîndu-mă. Mă oprii în faţa ei şi-i spusei numaidecît :

— Ascultă, Augusta, vrei să ne căsătorim ?

Propunerea era într-adevăr grosolană. Eu trebuia să mă căsătoresc cu ea şi ea cu mine, dar n-o întrebam ce părere avea despre asta şi nici nu mă gîndeam de altfel că s-ar fi putut ca eu să fiu cel nevoit a da anumite explicaţii. Afară de cazul cînd nu făceam decît ceea ce voiau toţi ceilalţi !

Augusta îşi ridică ochii dilataţi de uimire. Aşa că cel care căuta anapoda era acum şi mai diferit ca de obicei decît celălalt. Faţa ei catifelată şi albă deveni mai întîi şi mai palidă, apoi se congestionă brusc. Prinse cu dreapta paharul care începuse să danseze pe tavă. Şi cu glas slab îmi spuse :

— Glumeşti şi nu e bine.

Îmi fu teamă să nu înceapă să plîngă şi-mi veni ciudata idee de-a o consola vorbindu-i despre amărăciunea mea.

— Nu glumesc de loc, îi spusei eu, serios şi trist. I-am cerut mai întîi mîna Adei, dar m-a refuzat cu mînie, i-am cerut apoi Albertei să se mărite cu mine şi ea, în cuvinte alese, m-a refuzat de asemenea. Nu port pică nici uneia, nici alteia. Numai că mă simt foarte, dar foarte nenorocit.

Văzîndu-mă cît sufăr, Augusta îşi reveni şi începu să mă privească emoţionată, reflectînd cu intensitate. Privirea ei semăna cu o mîngîiere care nu-mi făcea nici o plăcere.

— Trebuie să ştiu deci şi să-mi aduc aminte că nu mă iubeşti, nu-i aşa ? întrebă.

Ce însemna oare această frază sibilină ? Servea drept preludiu unui consimţămînt ? Voia să-şi aducă aminte ! Să-şi aducă aminte toată viaţa pe care-o avea de trăit alături de mine ? Încercam sentimentul unui ins care, hotărît să se sinucidă, se trezeşte deodată într-o poziţie foarte periculoasă, şi iată-l acum silit să facă tot ce-i stă în putinţă ca să se salveze. N-ar fi fost mai bine să mă refuze chiar şi Augusta şi să mi se îngăduie să mă întorc, liber şi independent, în biroul meu

unde nici măcar în ziua aceea nu mă simţisem prea rău ? Îi spusei :

— Da ! N-o iubesc decît pe Ada şi-acum m-aş însura cu dumneata...

Mă pregăteam să-i spun că nu mă puteam împăca cu gîndul să devin un străin pentru Ada şi că mă mulţumeam, de aceea, să-i devin cumnat. Ar fi fost excesiv, şi Augusta ar fi putut iarăşi să creadă că voiam să-mi bat joc de ea. Aşa că-i spusei doar atîta :

— Nu mă mai pot resemna să rămîn singur.

Continua să stea rezemată de perete, un sprijin de care avea poate nevoie ; părea totuşi mai calmă şi acuma ţinea tava cu o singură mînă. Eram în afară de orice pericol, rămînea de văzut însă dacă voi fi nevoit să părăsesc salonul, sau puteam rămîne şi trebuia să mă însor ? Mai spusei şi altele, numai pentru că eram nerăbdător să-i aud răspunsul care se lăsa aşteptat :

— Sînt un băiat de treabă şi cred că se poate trăi cu uşurinţă alături de mine chiar şi fără să fie vorba de-o mare dragoste.

Era o frază pe care, în zilele acelea nesfîrşite care trecuseră, o pregătisem pentru Ada, în scopul de-a o hotărî să spună da chiar dacă nu simţea pentru mine prea multă dragoste.

Augusta respira cu oarecare greutate şi continua să tacă. Tăcerea aceea putea să însemne chiar şi un refuz, cel mai delicat refuz ce s-ar fi putut imagina : eram aproape gata s-o iau la goană şi să-mi caut pălăria, cît mai era timp pentru a o pune pe-un cap sănătos.

În schimb Augusta, decisă, cu un gest demn pe care nu l-am uitat niciodată, se îndreptă şi se dezlipi de perete. În coridorul nu tocmai larg, se apropie şi mai mult de mine, care stăteam chiar în faţa ei. Îmi spuse :

— Dumneata, Zeno, ai nevoie de-o femeie care să accepte să trăiască pentru dumneata şi să te ajute. Vreau să fiu eu femeia aceea.

Îmi întinse mîna-i plinuţă pe care o sărutai aproape instinctiv. Evident că nu mai exista nici o posibilitate de-a face altceva. Sînt obligat totuşi să mărturisesc că în clipa aceea mă simţii cuprins de o mulţumire care-mi umplu tot pieptul. Nu mai aveam nimic de rezolvat, pentru că fusese rezolvat totul. Iată o situaţie pe deplin limpezită.

Aşa am ajuns să mă logodesc. Şi ne-a sărbătorit toată lumea. Succesul meu semăna puţin cu marele succes repurtat de Guido la vioară, atît de mult mă aplaudară toţi ceilalţi. Giovanni mă sărută şi-mi spuse numaidecît tu. Şi, exprimîndu-şi cam exagerat afecţiunea, zise :

— Simţeam că-ţi sînt tată încă de mult, de cînd am început să-ţi dau sfaturi în legătură cu negustoria ta.

Viitoarea mea soacră îmi întinse şi ea obrazul, pe care abia-l atinsei. De sărutarea aceea n-aş fi scăpat nici dacă m-aş fi însurat cu Ada.

— Vezi că ghicisem totul ? îmi spuse ea cu o dezinvoltură de necrezut, pentru care nu-şi luă pedeapsa deoarece nici nu m-am priceput şi nici n-am vrut să protestez.

O sărută apoi pe Augusta şi intensitatea dragostei ei se dezvălui printr-un hohot de plîns care-i scăpă fără voie, aşa că-i întrerupse manifestările de bucurie. N-o puteam suferi pe doamna Malfenti, dar trebuie să mărturisesc că hohotul acela de plîns puse logodna mea, cel puţin pentru toată seara aceea, într-o lumină simpatică, dîndu-i importanţa cuvenită.

Alberta, radioasă, îmi întinse mîna :

— Vreau să-ţi fiu o adevărată soră.

Iar Ada :

— Bravo, Zeno ! Apoi, cu glas scăzut : Ţine minte : niciodată un om care-şi închipuie c-a făcut un lucru în grabă, n-a acţionat cu mai multă înţelepciune ca dumneata.

Guido îmi făcu o mare surpriză :

— Încă de azi dimineaţă înţelesesem că iubeşti pe una din surorile Malfenti, dar nu izbuteam să aflu pe care.

Se vede deci că nu erau prea intimi dacă Ada nu-i vorbise încă de curtea pe care i-o făcusem ! Să fi acţionat într-adevăr cu prea mare grabă ?

Puţin mai tîrziu, Ada îmi spuse iarăşi :

— Aş vrea să ţii la mine ca un frate. Restul să fie uitat : nu-i voi spune niciodată nimic lui Guido.

De altfel era frumos din partea mea să fi adus atîta fericire într-o familie. Nu mă puteam bucura prea mult de asta numai pentru că mă simţeam foarte obosit. Eram şi somnoros. Ceea ce dovedea că acţionasem cu multă înţelepciune. Se anunţa o noapte minunată.

La masă Augusta şi cu mine asistarăm fără să scoatem o vorbă la sărbătorirea care ni se făcea. Augusta simţi nevoia să se scuze că nu poate să ia parte la discuţie :

— Nu sînt în stare să spun nimic. Trebuie să ţineţi seama că, acum o jumătate de oră, habar n-aveam de ceea ce urma să mi se întîmple.

Spunea de altfel purul adevăr. Se afla la graniţa dintre rîs şi plîns şi se uită la mine. Simţii îndemnul s-o mîngîi şi eu cu privirea, dar nu ştiu dac-am reuşit.

Chiar în seara aceea, la masă, mi se aduse o jignire. Rana mi-o făcu însuşi Guido.

Se pare că puţin mai înainte de-a fi venit să iau parte la şedinţa de spiritism, Guido povestise că în cursul dimineţii îi mărturisisem că nu sînt un om distrat. I se aduseseră numaidecît atîtea dovezi că minţisem încît, pentru a se răzbuna (sau, poate, pentru a arăta că ştia să deseneze) îmi făcu două caricaturi. În prima mă reprezentase cu nasul în sus şi sprijinindu-mă de o umbrelă înfiptă în pămînt. În a doua, umbrela se rupsese, iar mînerul îmi ieşise prin spate. Ambele caricaturi îşi atingeau scopul şi provocau rîsul datorită simplului fapt că individul care trebuia să mă reprezinte — de loc asemănător, e-adevărat, dar avînd o chelie uriaşă — era identic în prima şi în a doua schiţă şi se putea imagina cît de distrat era dacă nu-şi schimbase înfăţişarea nici atunci cînd îl străpunsese o umbrelă.

Au rîs mult cu toţii, ba chiar prea mult. M-a durut amarnic încercarea aceea atît de reuşită de-a mă acoperi de ridicol. Şi-atunci, pentru prima dată, am simţit durerea aceea sfîşietoare. Mai întîi m-a durut antebraţul drept şi coapsa. O arsură intensă, o furnicătură prin nervi, ca şi cum ar fi ameninţat să se zgîrcească. Surprins, mi-am dus mîna dreaptă la coapsă, iar cu stînga mi-am apucat antebraţul dureros. Augusta mă întrebă :

— Ce ai ?

Îi răspunsei că mă săgeta o durere în locul unde mă lovisem atunci cînd căzusem la ieşirea din cafenea, întîmplare de care se vorbise şi în seara aceea.

Făcui numaidecît o încercare energică de-a scăpa de durere. Îmi trecu apoi prin minte că n-aveam cum să mă vindec decît răzbunîndu-mă de injuria care mi se adusese. Am cerut

o bucată de hîrtie şi un creion şi-am încercat să desenez un individ strivit de-o masă care se răsturnase peste el. Am adăugat apoi un baston care-i scăpase din mînă în urma catastrofei. Nimeni n-a recunoscut bastonul, aşa că ofensa nu-şi atinse ţinta pe care-o urmăream. Apoi, ca să afle toată lumea cine era individul şi cum de ajunsese în poziţia aceea, am scris dedesubt : „Guido Speier în luptă cu măsuţa". De altfel, din nenorocitul acela aflat sub măsuţă nu se vedeau decît picioarele, care ar fi putut semăna foarte bine cu cele ale lui Guido dacă nu i le-aş fi schilodit dinadins şi dacă spiritul de vendetă n-ar fi intervenit ca să scadă simţitor calitatea desenului, şi aşa destul de infantil.

Durerea chinuitoare mă silea să lucrez în mare viteză. Sigur e că niciodată bietul meu trup nu simţise dorinţa de-a răni pe cineva şi, dacă aş fi avut în mînă o sabie în loc de creionul acela de care nu ştiam să mă folosesc, poate că tratamentul ar fi dat rezultate.

Guido începu să rîdă cu poftă văzîndu-mi desenul, apoi făcu, plin de blîndeţe, observaţia :

— N-am impresia că măsuţa mi-ar fi dăunat cu ceva !

Nu-i dăunase de fapt cu nimic şi tocmai asta era nedreptatea din pricina căreia sufeream atîta.

Ada luă cele două desene ale lui Guido, spunînd că voia să le păstreze. Mă uitai la ea cu un aer plin de reproş şi ea fu nevoită să-şi întoarcă privirea în altă parte. Aveam tot dreptul să-i fac reproşuri deoarece purtarea ei îmi sporea durerea.

Augusta încercă să mă apere. Dori ca pe desenul meu să pun data logodnei noastre, deoarece voia şi ea să păstreze mîzgălitura aceea. O undă caldă de sînge îmi inundă venele la asemenea semn de afecţiune a cărui importanţă, în ceea ce mă priveşte, o recunoscui pentru prima dată. Cu toate acestea durerea nu încetă şi mă simţii obligat să-mi spun că, dacă gestul acela de afecţiune ar fi venit din partea Adei, ar fi ridicat în venele mele un val atît de puternic de sînge, că toate rezidurile acumulate în nervii mei ar fi fost împrăştiate.

Durerea aceea nu mă mai părăsi niciodată. Acum, cînd sînt bătrîn, sufăr mai puţin din cauza ei deoarece, cînd mă cuprinde, o suport cu indulgenţă : „Ah, eşti aici, dovadă evidentă c-am fost tînăr ?" Numai că în tinereţe era altceva. Nu spun c-a fost o durere excesivă, deşi uneori m-a împiedicat să mă mişc în voie sau m-a ţinut treaz nopţi întregi. Dar

mi-a umplut o bună parte din viață. Voiam să mă vindec! Pentru ce-ar fi trebuit să port pentru toată viața, în trup, stigmatul omului învins? Să devin, nici mai mult, nici mai puțin, decît monumentul ambulant al victoriei lui Guido? Trebuia să șterg din trupul meu orice urmă de durere.

Așa au început tratamentele. Dar, puțin după aceea, originea iritantă a maladiei fu dată uitării, și chiar și acuma mi-e greu s-o regăsesc. Nici nu putea fi alt fel: aveam o mare încredere în medicii care mă îngrijeau și-i credeam cu toată sinceritatea cînd atribuiau durerea aceea cînd unei boli de nutriție, cînd unei defectuoase circulații a sîngelui, apoi tuberculozei sau diferitelor infecții dintre care unele rușinoase. Trebuie să mărturisesc apoi că toate tratamentele îmi aduceau oarecare ameliorare temporară datorită căreia, de fiecare dată, eventualul nou diagnostic părea confirmat. Mai devreme sau mai tîrziu se dovedea mai puțin exact, dar nu întru totul eronat, deoarece, în ceea ce mă privește, nici una din funcțiunile mele vitale nu e absolut perfectă.

Numai o singură dată a fost vorba de-o adevărată eroare: un fel de veterinar, pe mîna căruia mă dădusem, se încăpățînă o bună bucată de timp să-mi atace nervul sciatic cu cataplasmele lui, dar în cele din urmă durerea mea își bătu joc de el deoarece, în timpul unei ședințe, se mută brusc de la coapsă la ceafă, un loc care nu avea nici o legătură cu nervul sciatic. Chirurgul se înfurie și mă dădu afară, iar eu plecai — îmi amintesc foarte bine — nicidecum jignit, ci dimpotrivă, mirat că durerea, deși într-un loc nou, nu se schimbase întru nimic. Era aceeași durere iritantă care-mi martirizase coapsa. Ciudat cum durerea, în orice parte din trupul nostru s-ar afla, e veșnic aceeași.

Toate celelalte diagnostice trăiesc, mai mult decît exacte, în trupul meu și se bat între ele pentru întîietate. Sînt zile în care exist numai pentru diateza urică, iar altele în care diateza e ucisă, adică vindecată, de o inflamație a venelor. Am sertare întregi cu medicamente și sînt singurele mele sertare pe care le țin eu însumi în ordine. Îmi iubesc doctoriile și știu că ori de cîte ori părăsesc vreuna, mai devreme sau mai tîrziu mă voi întoarce la ea. De altfel nu cred că mi-am pierdut vremea. Cine știe de cît timp și de ce boală aș fi murit dacă durerea mea nu le-ar fi simulat pe toate, la timpul potrivit, hotă-

rîndu-mă să le îngrijesc mai înainte ca ele să pună stăpînire pe mine.

Dar, cu toate că n-aş putea da vreo explicaţie asupra naturii ei intime, ştiu cînd a luat naştere această durere a mea. O dată cu desenul acela al lui Guido, mult mai bun decît al meu. O picătură care făcu vasul să se reverse ! Sînt sigur că mai înainte n-am simţit niciodată durerea aceea. Am vrut să-i explic originea unui medic, dar nu m-a înţeles. Cine ştie ? Poate că psihanaliza va scoate la lumină toată răvăşirea pe care a suferit-o organismul meu în zilele acelea şi mai cu seamă în cele cîteva ore care-au urmat logodnei mele.

Şi nici măcar n-au fost puţine orele acelea !

Cînd, tîrziu, adunarea s-a risipit, Augusta îmi spuse plină de voioşie :

— Pe mîine !

Invitaţia îmi făcu plăcere, deoarece dovedea că mi-atinsesem scopul şi că nimic nu se sfîrşise şi că totul avea să continue a doua zi. Mă privi drept în ochi şi găsi în ei o încuviinţare atît de profundă, încît îi dădură curaj. Coborîi scările, fără să le mai număr, întrebîndu-mă :

— Cine ştie dacă n-o iubesc ?

O îndoială care m-a întovărăşit toată viaţa, iar astăzi pot afirma că numai dragostea însoţită de-o asemenea îndoială e adevărata dragoste.

Dar nici după ce-am părăsit casa Malfenti nu mi-a fost dat să mă duc la culcare şi să culeg roadele activităţii mele din seara aceea într-un somn lung şi odihnitor. Era cald. Guido voi să mănînce o îngheţată şi m-a invitat să-l întovărăşesc într-o cafenea. Mi se agăţă prieteneşte de braţ şi eu i-l luai pe-al lui tot atît de prieteneşte. Era o persoană mult prea importantă pentru mine şi n-aş fi putut să-i refuz nimic. Imensa oboseală, care ar fi trebuit să mă trimită la culcare, mă făcea mult mai docil ca de obicei.

Intrarăm chiar în cafeneaua în care bietul Tullio mă molipsisese de boala lui, şi ne aşezarăm la o masă mai retrasă. Pe drum, durerea, despre care nu ştiam încă ce tovarăş credincios îmi va fi, mă chinuise cumplit şi, pentru cîteva clipe, de îndată ce-am putut să stau jos, mi-a făcut impresia că s-ar mai fi potolit.

Tovărăşia lui Guido a fost de-a dreptul îngrozitoare. Se informă cu multă curiozitate despre povestea dragostei mele

cu Augusta. Bănuia că-l mint ? Îi spusei cu neruşinare că mă îndrăgostisem de Augusta îndată după prima mea vizită în casa Malfenti. Durerea mă făcea flecar, ca şi cum aş fi vrut să strig mai tare decît ea. Vorbii însă prea mult şi, dacă Guido ar fi fost mai atent, şi-ar fi dat seama că nu eram chiar atît de îndrăgostit de Augusta. Vorbii de partea cea mai interesantă din trupul Augustei, adică de ochiul ei saşiu care în mod greşit făcea să se creadă că nici restul nu s-ar afla la locul potrivit. Voii apoi să-i explic de ce nu-mi dădusem sentimentele pe faţă mai înainte. Poate că Guido era mirat de-a mă fi văzut sosind în casa aceea în ultimul moment, pentru a mă logodi. Strigai :

— Deocamdată, domnişoarele Malfenti sînt obişnuite să trăiască în mare lux şi eu n-aveam de unde şti dacă-mi puteam lua asemenea obligaţie.

Nu-mi plăcea că vorbeam în felul acesta şi despre Ada, dar n-aveam altă posibilitate ; era atît de greu s-o desparţi pe Augusta de Ada ! Continuai, coborînd însă glasul, pentru a mă supraveghea mai bine :

— Din pricina asta a trebuit să fac anumite socoteli. Am descoperit că nu-mi ajungeau banii. M-am apucat atunci să studiez dacă nu-mi pot extinde afacerile...

Îi spusei apoi că, pentru a face calculele acelea îmi trebuise mult timp şi de aceea, cinci zile la rînd, mă abţinusem să vizitez familia Malfenti. În cele din urmă, lăsată în voia ei, limba mea ajunsese la oarecare sinceritate. Eram gata să izbucnesc în plîns şi, apăsîndu-mi coapsa, şoptii :

— Cinci zile înseamnă mult !

Guido spuse că-i făcea plăcere să descopere în mine o fiinţă atît de prevăzătoare.

Observai cu răceală :

— Fiinţa prevăzătoare nu-i mai agreabilă decît cea zăpăcită.

Guido începu să rîdă :

— Curios că prevăzătorul simte nevoia să-l apere pe zăpăcit !

Apoi, fără nici un fel de tranziţie, îmi povesti, sec, că era pe punctul de-a cere mîna Adei. Mă cărase la cafenea doar ca să-mi facă asemenea confesiune, sau se plictisise văzîndu-se obligat să mă audă vorbind de mine atîta timp şi-şi lua acum revanşa ?

Sînt aproape sigur c-am reuşit să simulez cea mai mare surpriză şi cea mai mare satisfacţie. Dar imediat după asta am găsit modalitatea de a-l lovi cu maximă vigoare :

— Acuma-mi dau seama de ce i-a plăcut Adei atît de mult bucata aceea de Bach denaturată în asemenea hal ! Era bine executată, dar *cei Opt interzic murdăria* în anumite locuri.

Lovitura era brutală şi Guido roşi de durere. Răspunse cu blîndeţe, deoarece acum îi lipsea sprijinul micului său public entuziast.

— Dumnezeule ! începu el, ca să cîştige timp. Cîteodată, cîntînd, cedezi unui capriciu. În salonul acela puţini îl cunoşteau pe Bach, iar eu l-am prezentat un pic modernizat.

Păru satisfăcut de explicaţia pe care o găsise, iar eu fui la fel de satisfăcut, pentru că mi se păru o scuză şi un act de supunere. Ceea ce fu de ajuns să mă îmblînzească şi, de altfel, pentru nimic în lume n-aş fi vrut să mă cert cu viitorul soţ al Adei. Declarai că rareori auzisem un diletant care să cînte atît de bine.

Dar pentru el nu era de ajuns : menţionă că putea fi socotit diletant numai pentru că nu accepta să se prezinte ca profesionist.

Asta-i tot ce voia ? Îi dădui dreptate. Era evident că nu putea fi luat drept un diletant oarecare.

Şi astfel redevenirăm buni prieteni.

Apoi, deodată, începu să calomnieze femeile. Rămăsei cu gura căscată ! Acuma, cînd îl cunosc mai bine, ştiu că e capabil să se lanseze într-o discuţie susţinută, indiferent de subiect, cînd e sigur că-i face plăcere interlocutorului. Eu, cu puţin mai înainte, vorbisem despre luxul domnişoarelor Malfenti, şi el reîncepu să vorbească despre asta, sfîrşind prin a trece în revistă toate celelalte cusururi ale femeilor. Eram atît de obosit încît mă simţii incapabil să-l întrerup, limitîndu-mă să-l aprob tot timpul, dar chiar şi asta era mult prea obositor pentru mine. Altfel, bineînţeles, aş fi protestat. În ce mă priveşte, ştiam că aveam toate motivele să vorbesc de rău femeile reprezentate pentru mine de Ada, de Augusta şi de viitoarea mea soacră ; dar el nu avea nici un motiv să atace sexul celălalt, reprezentat pentru el numai de Ada, care îl iubea.

Era foarte instruit şi, cu toată oboseala, îl ascultam plin de admiraţie. Mult timp după asta descoperii că-şi însuşise, dîndu-le drept ale lui, genialele teorii ale tînărului Weininger,

care se sinucisese. În clipa aceea sufeream atacul unui al doilea Bach. Mă încercă chiar şi bănuiala că voia să-mi aplice un tratament. De ce, în caz contrar, ţinea cu tot dinadinsul să mă convingă că femeia nu poate fi nici genială şi nici bună ? Am avut impresia că tratamentul n-a reuşit numai fiindcă fusese administrat de Guido. I-am reţinut însă teoriile şi le-am completat, citindu-l pe Weininger. Nu m-au vindecat cu toate acestea niciodată, dar sînt o comodă companie atunci cînd alergi după femei.

După ce-şi termină îngheţata, Guido simţi nevoia să ia puţin aer şi mă convinse să-l întovărăşesc într-o plimbare către periferia oraşului.

Mi-aduc bine aminte : de zile întregi, în oraş, lumea aştepta cu nerăbdare puţină ploaie, sperînd că va potoli căldura care începuse prea devreme. Eu nici nu-mi dădusem seama de venirea căldurii. În seara aceea cerul începuse să se acopere de un văl subţire de nori albi, dintr-aceia de la care poporul aşteaptă o ploaie îmbelşugată, dar pe porţiunea de cer rămasă liberă, de un albastru intens, îşi făcea drum o lună uriaşă, o lună cu obrajii bucălaţi, pe care acelaşi popor o crede în stare să înfulece norii. Era de altfel lucru vădit că acolo pe unde trecea, împrăştia norii şi limpezea cerul.

Încercai să întrerup flecăreala lui Guido, care mă silea să-l aprob la nesfîrşit, ceea ce era o adevărată tortură, şi începui să-i vorbesc despre sărutul din lună, descoperit de poetul Zamboni : cît era de dulce sărutul acela în toiul nopţilor noastre în comparaţie cu nedreptatea pe care o comitea Guido chiar alături de mine ! Vorbind şi scuturîndu-mă de toropeala în care căzusem din pricina nenumăratelor semne de aprobare, mi se păru că durerea mă mai lăsase. Era răsplata revoltei mele şi luai hotărîrea să stărui.

Guido se resemnă să lase în pace, pentru o clipă, femeile şi să se uite în sus. Dar pentru puţină vreme ! Descoperind, în urma indicaţiilor mele, chipul palid al femeii din lună, se întoarse la subiectul său cu o glumă de care rîse zgomotos, dar numai el, în strada pustie :

— Vede-atîtea lucruri femeia aceea ! Păcat numai că, femeie fiind, nu poate să-şi amintească de ele.

Făcea parte din teoria lui (sau din aceea a lui Weininger) şi afirmaţia că femeia nu poate fi genială fiindcă nu are memorie.

Ajunserăm la capătul străzii Belvedere. Guido spuse că un pic de urcuş avea să ne facă bine. Îi făcui şi de data aceasta pe plac. Ajunşi sus, cu unul din gesturile acelea care se potrivesc mult mai bine băieţilor foarte tineri, se întinse pe creasta zidului care mărginea strada. I se părea că face un act de curaj, riscînd să se prăbuşească de la zece metri. Încercai, la început, obişnuita oroare văzîndu-l expus la o asemenea primejdie, dar pe urmă îmi adusei aminte de sistemul născocit de mine în chiar seara aceea, într-un acces de improvizaţie, în scopul de-a scăpa de durere, şi începui să-i urez din toată inima să se prăbuşească.

Guido continua chiar şi în poziţia aceea să tune şi să fulgere împotriva femeilor. Acum pretindea că au nevoie de jucării întocmai ca şi copiii, dar de nişte jucării scumpe. Îmi adusei aminte că Ada spunea că-i plac foarte mult bijuteriile. Despre ea vorbea deci Guido ? Îmi veni atunci o idee îngrozitoare ! De ce nu l-aş fi ajutat pe Guido să facă acel salt de zece metri ? N-ar fi fost drept să-l suprim pe cel care mi-o răpea pe Ada, fără s-o iubească ? În clipa aceea mi se părea că de îndată ce l-aş fi ucis, aş fi putut alerga la Ada pentru a-mi primi răsplata. În noaptea aceea stranie şi plină de lumină, mi se păruse că Ada însăşi stă şi ascultă cum o calomniază Guido.

Trebuie să mărturisesc că, în momentul acela, eram cu adevărat gata să-l ucid pe Guido. Stăteam în picioare alături de el, care se lungise pe zidul acela scund, şi studiam cu un desăvîrşit sînge rece cum ar fi trebuit să-l apuc pentru a fi sigur de reuşită. Stătea întins, cu braţele încrucişate la spate şi ar fi fost de ajuns să-l îmbrîncesc pe neaşteptate pentru a-l face să-şi piardă echilibrul.

Îmi veni apoi o altă idee, care mi se păru atît de importantă, c-o puteam compara cu luna aceea imensă care înainta pe cer, limpezindu-l : acceptasem să mă logodesc cu Augusta pentru a fi sigur că voi dormi bine în noaptea aceea. Cum aş mai fi putut dormi însă dacă-l ucideam pe Guido ? Ideea aceasta ne salvă şi pe mine şi pe el. Mă hotărîi să părăsesc numaidecît poziţia aceea de unde-l dominam pe Guido şi care mă împingea la un asemenea gest. Mă lăsai pe genunchi, îndoindu-mă atît de mult, că eram gata-gata să ating pămîntul cu capul.

— O, ce durere, ce durere ! începui eu să urlu.

Speriat, Guido sări în picioare întrebîndu-mă ce-i cu mine. Continuai să mă vaiet, ceva mai încet, fără să răspund. Ştiam de ce mă tînguiam atîta : pentru că voiseм să ucid şi, poate, şi pentru că nu ştiusem cum să procedez. Durerea şi vaietul scuzau totul. Mi se părea că strigam că nu voiseм să ucid şi mi se mai părea că strigam că nu era vina mea că nu putusem s-o fac. Totul era din vina bolii şi a durerii mele. În schimb îmi aduc foarte bine aminte că tocmai atunci durerea mea dispăru cu totul şi că vaietul meu nu mai era decît o simplă comedie căreia căutam în zadar să-i dau un conţinut evocînd durerea şi creînd-o din nou, pentru a o simţi şi a suferi din pricina ei. Era însă un efort zadarnic, fiindcă durerea nu se întoarse decît atunci cînd avu ea chef.

Ca de obicei, Guido proceda prin ipoteze. Mă întrebă, printre altele, dacă nu era cumva vorba de aceeaşi durere pe care o simţisem atunci cînd alunecasem la cafenea. Ideea mi se păru bună şi-i răspunsei afirmativ.

Mă apucă de braţ şi, cu multă afecţiune, mă ridică. Apoi, cu toate precauţiile din lume, şi continuînd să mă susţină, mă ajută să cobor micul povîrniş. Cînd ajunserăm jos, îi spusei că mă simţeam ceva mai bine şi că eram sigur că, sprijinit de el, aş fi putut merge ceva mai repede. În felul acesta, aveam să ajung, în sfîrşit, în pat ! Apoi era prima şi adevărata mare satisfacţie ce mi se îngăduia în ziua aceea. Guido trudea pentru mine, fiindcă mă ducea aproape în braţe. Eu eram cel care, pînă la urmă, îmi impuneam voinţa.

Găsirăm o farmacie deschisă încă şi lui Guido îi veni ideea să mă trimită la culcare însoţit de un calmant. Improviză o întreagă teorie asupra durerii şi asupra tendinţei bolnavului de-a o exagera : durerea sporeşte din pricina exasperării pe care o provoacă ea însăşi. Cu sticluţa aceea luă naştere colecţia mea de medicamente, şi-a fost drept ca ea să fi fost aleasă de Guido.

Pentru a da o bază mai solidă teoriei sale, Guido îşi dădu cu părerea că durerile acelea mă chinuiau de mai multe zile. Îmi păru rău că nu-i puteam fi pe plac. Susţinui că în seara aceea, în casa Malfenti, nu simţisem nici un fel de durere. În momentul în care mi se îngăduise realizarea unui vis atît de vechi, era evident că nu putusem încerca nici o suferinţă.

Şi pentru a fi sincer, voii să mă simt întocmai cum îi declarasem lui Guido şi-mi repetai de mai multe ori : „O iubesc pe Augusta, n-o iubesc pe Ada. O iubesc pe Augusta, iar astă-seară mi-am văzut visul cu ochii."

Şi astfel înaintam în noaptea cu lună. Presupun că Guido obosise ducînd o asemenea povară, fiindcă în cele din urmă amuţi. Îmi propuse totuşi să mă conducă pînă la pat. Nu primii, iar cînd ajunsei să închid uşa casei după mine, scosei un suspin de uşurare. Sigur însă că şi Guido trebuie să fi scos acelaşi suspin. Urcai scările vilei patru cîte patru şi după zece minute mă aflam în pat. Adormii imediat şi în scurtul răstimp care precede somnul nu-mi amintii nici de Ada, nici de Augusta, ci numai de Guido, atît de blînd, de bun şi de răbdător. Nu uitasem, bineînţeles, că avusesem de gînd să-l ucid numai cu puţin înainte, dar asta nu avea nici un fel de importanţă, pentru că lucrurile de care nu ştie nimeni şi care nu au lăsat nici urme nu există.

A doua zi mă îndreptai spre casa logodnicei mele cu oarecare şovăială. Nu eram sigur că angajamentele luate cu o seară înainte aveau valoarea care credeam eu că trebuie să li se dea. Observai că o aveau pentru toată lumea. Pînă şi Augusta se considera logodită, şi chiar cu mult mai multă siguranţă decît îmi închipuiam eu.

A fost o logodnă obositoare. Am sentimentul c-am stricat-o de cîteva ori, refăcînd-o apoi cu mare caznă, şi mă miră faptul că nimeni nu şi-a dat seama de asta. Niciodată n-am avut certitudinea că merg cu paşi siguri spre căsătorie, dar se pare totuşi că m-am purtat ca un logodnic destul de îndrăgostit. În realitate o sărutam şi-o strîngeam la piept pe sora Adei ori de cîte ori îmi era cu putinţă. Augusta suporta atacurile mele aşa cum îşi închipuia ea că trebuie să facă o logodnică, iar eu m-am comportat relativ bine numai pentru că doamna Malfenti nu ne lăsa decît foarte puţine clipe singuri. Logodnica mea era mult mai puţin urîtă decît crezusem, iar cea mai mare frumuseţe a ei am descoperit-o sărutînd-o : îmbujorarea ei ! Acolo unde o sărutam se ivea o mică flacără în cinstea mea, iar eu continuam s-o sărut şi mai tare, cu acea curiozitate proprie cercetătorului şi cu fervoarea îndrăgostitului.

Şi nu lipsi nici dorinţa, aşa că epoca aceea apăsătoare deveni ceva mai uşor de suportat. Nenorocire dacă Augusta şi

maică-sa nu m-ar fi împiedicat să consum flacăra aceea dintr-o dată, aşa cum, de-atîtea ori, aş fi dorit eu. Cum am mai fi continuat să trăim atunci? Aşa însă dorinţa continuă să-mi producă, pe scările casei Malfenti, aceeaşi tulburare ca pe vremea cînd le urcam cu gîndul de-a porni la cucerirea Adei. Treptele fără soţ îmi făgăduiau că în ziua aceea voi avea prilejul să-i arăt Augustei ce înseamnă logodna pe care o dorise atîta. Visam o acţiune violentă care mi-ar fi redat în întregime sentimentul libertăţii mele. Nu voiam nimic altceva şi e foarte ciudat că atunci cînd înţelese ce anume voiam, Augusta luă asta drept un semn de febră amoroasă.

În amintirea mea, răstimpul acela se împarte în două faze. În cea dintîi, doamna Malfenti ne supraveghea adesea prin Alberta, sau o introducea în salon pe micuţa Anna cu una din profesoarele ei. Pe vremea aceea Ada nu ne-a ţinut tovărăşie niciodată, şi îmi spuneam că trebuie să mă declar mulţumit, cu toate că-mi amintesc, deşi în mod tulbure, că m-am gîndit o dată că aş fi încercat o mare satisfacţie dacă aş fi putut-o săruta pe Augusta în prezenţa Adei. Cine ştie cu cîtă violenţă aş fi făcut-o.

A doua fază a început imediat ce Guido s-a logodit oficial cu Ada şi cînd doamna Malfenti, ca o femeie practică ce era, reunea ambele perechi în acelaşi salon, să se supravegheze reciproc.

Ştiu că Augusta se declara foarte mulţumită de mine, cel din cea dintîi fază. Cînd n-o asaltam, deveneam deosebit de vorbăreţ. Vorbăria era pentru mine o necesitate. Mi-am creat prilejurile necesare, vîrîndu-mi în cap ideea că, de vreme ce trebuia să mă însor cu Augusta, trebuia să mă apuc şi de educarea ei. O învăţam să fie blîndă, drăgăstoasă şi, mai presus de toate, fidelă. Nu-mi amintesc cu precizie de forma pe care o dădeam dăscălelilor mele, dar pe cîte una din ele mi-o aminteşte Augusta, care nu le-a uitat niciodată. Mă asculta atentă şi supusă. O dată, în avîntul prelegerii, declarai că, dacă ar descoperi c-o trădez, ar avea dreptul să-mi plătească exact cu aceeaşi monedă. Indignată, mă asigură că nu s-ar fi priceput să mă trădeze nici măcar cu îngăduinţa mea şi că, pentru ea, singura libertate care-ar decurge din faptul c-aş trăda-o ar fi aceea de-a plînge. Socot că asemenea dăscăleli, făcute cu alt scop decît acela de-a spune ceva, au avut o influenţă binefăcătoare asupra menajului meu. Era evident efectul

pe care îl aveau ele asupra sufletului Augustei. Fidelitatea ei n-a fost pusă la încercare niciodată, fiindcă n-a ştiut niciodată nimic despre trădările mele, dar afecţiunea şi blîndeţea ei au rămas neştirbite de-a lungul numeroşilor ani pe care i-am petrecut împreună, întocmai aşa cum o îndemnasem să-mi făgăduiască.

Cînd se logodi şi Guido, şi începu cea de-a doua fază a logodnei, primul meu gînd fu acesta : „Iată-mă vindecat cu desăvîrşire de dragostea mea pentru Ada !" Pînă atunci crezusem că îmbujorarea Augustei fusese de ajuns ca să mă vindece, dar se vede că nu sîntem niciodată îndeajuns de vindecaţi ! Amintirea îmbujorării aceleia făcu să mă gîndesc că de-acum încolo ea avea să se ivească şi pe faţa Adei, şi aceasta, mult mai mult decît prima, trebuia să-mi stingă orice dorinţă.

Dorinţa de a o viola pe Augusta aparţine celei dintîi faze. Într-a doua am fost mult mai puţin aţîţat. Doamna Malfenti nu greşise, bineînţeles, organizînd supravegherea noastră în felul acesta, cu atît de puţină bătaie de cap din partea ei.

Mi-aduc aminte că, o dată, vrînd să glumesc, am început s-o sărut pe Augusta. Dar în loc să-mi răspundă mie la glumă, Guido începu s-o sărute pe Ada. Mi se păru puţin delicat din partea lui, deoarece el nu săruta în mod cast, aşa cum făcusem eu din consideraţie pentru ei, ci o săruta pe Ada pe gură, aproape sorbindu-i-o. Sînt sigur că în epoca aceea eu mă şi obişnuisem s-o consider pe Ada ca pe o soră, dar nu eram pregătit s-o văd tratată în felul acela. Mă îndoiesc chiar că unui frate veritabil i-ar face plăcere să vadă pe cineva purtîndu-se aşa cu sora lui.

De aceea, n-am mai sărutat-o niciodată pe Augusta în prezenţa lui Guido. În schimb Guido a mai încercat o dată, de faţă cu mine, s-o ia în braţe pe Ada, dar ea s-a împotrivit, aşa că n-a mai repetat niciodată încercarea.

Mi-aduc aminte destul de confuz de atîtea şi atîtea seri petrecute împreună. Scena, care s-a repetat la infinit, s-a întipărit în mintea mea în felul următor : stăteam aşezaţi toţi patru în jurul delicatei măsuţe veneţiene pe care ardea o lampă mare de gaz, acoperită cu un abajur de stofă verde, care punea totul în umbră, în afară de broderiile la care lucrau cele două fete : Ada la o batistă de mătase pe care o ţinea în mînă, iar Augusta la un mic gherghef rotund. Îl văd pe Guido perorînd şi trebuie să se fi întîmplat adesea ca eu

să fi fost singurul care să-i dea dreptate. Mi-aduc aminte şi de capul Adei, acoperit de-un păr negru, uşor ondulat, pus în evidenţă de un straniu efect pe care-l producea lumina aceea verde şi galbenă.

Am discutat şi despre lumina aceea şi chiar şi despre veritabila culoare a părului Adei. Guido, care se pricepea şi la pictură, ne explica cum trebuie analizată o culoare. Nici măcar lecţia aceasta nu am uitat-o şi chiar şi astăzi, cînd vreau să-mi dau seama mai bine de culoarea unui peisaj, închid puţin ochii pînă dispar o seamă de linii şi rămîn numai părţile luminoase care se întunecă şi ele în unica şi adevărata culoare. Cu toate acestea, cînd mă consacru unei asemenea analize, imediat după imaginile reale, aproape ca o reacţie fizică a mea, pe retină reapare lumina galbenă şi verde şi părul pe care mi-am educat ochiul pentru prima dată.

Nu pot uita o anumită seară marcată de o expresie de gelozie a Augustei şi imediat după asta şi de o condamnabilă indiscreţie din partea mea. Pentru a rîde puţin de noi, Guido şi cu Ada se aşezaseră ceva mai la o parte, în alt colţ al salonului, la masa Ludovic al XIV-lea. Aşa că pe mine începu să mă doară numaidecît gîtul tot întorcîndu-mă ca să vorbesc cu ei. Augusta îmi spuse :

— Lasă-i ! Acolo se face dragoste cu adevărat.

Atunci, din pricina unei mari inerţii de gîndire, îi răspunsei în şoaptă că nu trebuie să creadă asemenea lucru, deoarece lui Guido nu-i plăceau femeile. Aveam astfel impresia că eram oarecum scuzat de-a mă fi amestecat în convorbirea celor doi îndrăgostiţi. Era însă o indiscreţie perfidă aceea de-a comunica Augustei cuvintele lui Guido în legătură cu femeile, cuvinte pe care le debita numai faţă de mine, dar niciodată în prezenţa vreunui alt membru al familiei logodnicelor noastre. Amintirea vorbelor mele mă umplu de amărăciune pentru cîteva zile, în timp ce pot să mărturisesc că amintirea faptului de-a fi vrut să-l ucid pe Guido nu m-a tulburat nici măcar un ceas. A ucide, fie chiar şi pe la spate, e o acţiune mai bărbătească decît aceea de-a aduce prejudicii unui prieten, dîndu-i în vileag confidenţele.

Augusta greşea încă de pe atunci arătîndu-se geloasă pe Ada. Nu ca s-o văd pe Ada îmi strîmbam eu gîtul în felul acela. Guido, flecărind vrute şi nevrute, mă ajuta să-mi omor timpul, îngrozitor de lung. Începusem să ţin la el şi-mi petre-

ceam o bună parte din zi în tovărăşia lui. Mă lega de el chiar şi recunoştinţa pe care i-o purtam pentru consideraţia pe care mi-o arăta şi pe care o împărtăşea şi celorlalţi. Pînă şi Ada mă asculta acuma cu atenţie cînd vorbeam.

În fiecare seară aşteptam cu oarecare nerăbdare sunetul gongului care ne chema la masă, şi în legătură cu cinele acelea mi-amintesc mai cu seamă veşnica mea indigestie. Mîncam mult prea mult din nevoia de-a fi tot timpul activ. La masă făceam risipă de vorbe drăgăstoase faţă de Augusta — atîtea cîte-mi îngăduia gura mea plină, iar părinţii ei puteau avea doar urîta impresie că marea mea afecţiune e umbrită de-o lăcomie animalică. Rămaseră surprinşi cînd la întoarcerea din călătoria de nuntă nu mai aveam aceeaşi poftă. Dispăru de îndată ce nu-mi mai ceru nimeni să fac paradă de-o pasiune pe care n-o simţeam. Nu-i permis să te arăţi rece cu nevasta faţă de părinţii ei tocmai în momentul în care te pregăteşti să te duci cu ea la culcare. Augusta şi-aminteşte mai ales de cuvintele acelea pline de dragoste pe care i le şopteam în timp ce stăteam la masă. Între o înghiţitură şi alta trebuie să fi născocit nişte cuvinte minunate şi rămîn încremenit cînd mi le repetă, deoarece am impresia că nu-mi aparţin.

Însuşi socrul meu, nebunul de Giovanni, s-a lăsat înşelat şi, cît timp a trăit, ori de cîte ori voia să dea un exemplu de mare pasiune, se referea la a mea pentru fiica lui, adică pentru Augusta. Şi surîdea fericit, ca un bun tată ce era, dar asta genera şi-un plus de dispreţ pentru mine, fiindcă, după el, nu era un adevărat bărbat acela care-şi încredinţa soarta mîinilor unei singure femei şi care, mai ales, nu observa că în afară de-a lui mai existau pe lumea aceasta şi altele. De unde se vede că n-am fost judecat întotdeauna cu obiectivitate.

Soacră-mea, în schimb, n-a crezut în dragostea mea, nici chiar atunci cînd Augusta însăşi se linişti, plină de încredere.

M-a măsurat ani de-a rîndul cu un ochi bănuitor, nesigură de soarta fiicei ei preferate. Chiar şi din pricina asta sînt convins că ea trebuie să mă fi călăuzit în zilele care-au premers logodnei mele. Era cu neputinţă s-o înşel şi pe ea, care trebuie să-mi fi cunoscut sufletul mai bine chiar decît mine.

Sosi în cele din urmă şi ziua nunţii, şi chiar în ziua aceea am avut o ultimă şovăire. Ar fi trebuit să fiu în casa logodnicei la ora opt dimineaţa, iar eu, în schimb, eram încă în pat la şapte şi trei sferturi, fumînd furios şi uitîndu-mă la fereas-

tra unde strălucea batjocoritor soarele, cel dintîi care apăruse în iarna aceea. Mă gîndeam s-o părăsesc pe Augusta ! Absurditatea căsătoriei mele, acum cînd nu mai mă interesa să rămîn în preajma Adei, era evidentă. De altfel n-ar fi fost o nenorocire prea mare dacă nu m-aş fi dus la întîlnire ! Şi-apoi Augusta fusese o logodnică drăgăstoasă, dar nu se putea şti cum avea să se poarte a doua zi după nuntă. Şi dacă m-ar fi făcut imediat dobitoc, fiindcă mă lăsasem prins în felul acela ?

Din fericire veni Guido, şi eu, în loc să rezist, îmi scuzai întîrzierea susţinînd că avusesem impresia că nunta era fixată pentru altă oră. În loc să mă certe, Guido începu să-mi povestească despre el şi despre numeroasele dăţi cînd, distrat fiind, lipsise şi el de la diverse întîlniri. Pînă şi în materie de distracţie voia să-mi fie superior şi a trebuit să nu-i mai dau nici un fel de atenţie, ca să pot ieşi din casă. Aşa se întîmplă că pornii spre cununie în pas alergător.

Am ajuns totuşi foarte tîrziu. Nu mi-a spus nimeni nimic şi toţi, în afară de logodnică, s-au mulţumit cu explicaţiile pe care le dădea Guido în locul meu. Augusta era atît de palidă, că pînă şi buzele îi erau vinete. Chiar dacă nu puteam spune c-o iubesc, e sigur însă că n-aş fi vrut să-i fac rău. Am încercat să dreg lucrurile şi-am făcut prostia să pun întîrzierea mea pe seama a trei pricini diferite. Erau prea multe şi mărturiseau atît de limpede ceea ce meditasem pe cînd stăteam în pat şi mă uitam la soarele iernatic, încît trebui să se amîne puţin plecarea la biserică, pentru a i se da timp Augustei să-şi revină.

În faţa altarului am rostit un da distrat deoarece, în sincera mea compasiune pentru Augusta, eram pe cale de-a născoci o a patra explicaţie a întîrzierii mele, care mi se părea cea mai plauzibilă dintre toate.

În schimb, cînd am ieşit din biserică, am băgat de seamă că Augusta îşi redobîndise toate culorile. M-am simţit oarecum contrariat; deoarece acel da al meu n-ar fi trebuit să fie de ajuns ca s-o asigure de dragostea mea. Şi mă pregăteam să mă port cu ea foarte grosolan în caz că-şi revenise numai ca să-şi bată joc de mine fiindcă mă lăsasem prins în felul acela. În schimb, la ea acasă, profită de-o clipă în care fuseserăm lăsaţi singuri, ca să-mi spună plîngînd :

— N-am să uit niciodată că te-ai însurat cu mine fără să mă iubeşti.

N-am protestat fiindcă lucrul acesta fusese atît de evident încît nu era cu putinţă. Dar, plin de compasiune, am sărutat-o.

Apoi, între mine şi Augusta n-a mai fost niciodată vorba de toate astea, deoarece căsătoria e un lucru mult mai simplu decît logodna. O dată căsătoriţi, nu se mai vorbeşte despre dragoste, iar cînd soţii simt nevoia să vorbească despre asta, intervine numaidecît dorinţa şi reface tăcerea. Şi nu după mult, animalitatea aceasta poate deveni atît de umană încît se complică şi se falsifică şi se întîmplă ca, plecîndu-te asupra capului unei femei, să faci pînă şi efortul de-a evoca o lumină care nu există. Închizi ochii şi femeia devine o alta, pentru a redeveni ea însăşi cînd ţi se dăruieşte. Spre ea se îndreaptă atunci toată gratitudinea, şi chiar mai mult decît atîta, dacă efortul a fost încununat de succes. Tocmai de aceea, dacă m-aş mai naşte o dată (mama natură e în stare de orice !), aş primi să mă însor cu Augusta, dar niciodată să mă logodesc cu ea.

La gară, Ada mi-a întins obrazul pentru sărutul fratern. N-am văzut-o decît în clipa aceea, zăpăcit cum eram de-atîta lume care venise să ne conducă, şi mi-am spus pe dată : „Tu eşti aceea care m-ai vîrît în asemenea încurcătură !" Mi-am apropiat buzele de obrazul ei catifelat, avînd grijă ca nici să nu-l ating măcar... A fost cea dintîi satisfacţie din ziua aceea, deoarece, pentru o clipă, mi-am dat seama de avantajul pe care mi-l adusese căsătoria : mă răzbunasem, refuzînd să profit de unicul prilej care-mi fusese oferit de-a o săruta pe Ada ! Apoi, în timp ce trenul mergea, stînd alături de Augusta, mă gîndii că nu procedasem bine. Mi-era teamă să nu-mi compromit prietenia cu Guido. Sufeream totuşi mult mai mult la gîndul că poate Ada nici nu băgase de seamă că nu sărutasem obrazul care-mi fusese oferit.

Băgase însă de seamă, dar n-am ştiut-o decît atunci cînd, la rîndul ei, multe luni mai tîrziu, plecă, însoţită de Guido, din aceeaşi gară. Îi sărută pe toţi. Numai mie îmi oferi, cu multă cordialitate, mîna. I-o strînsei cu răceală. Răzbunarea ei venea cu întîrziere, deoarece împrejurările erau cu totul schimbate. După întoarcerea din călătoria de nuntă relaţiile dintre noi fuseseră cu adevărat frăţeşti, aşa că nu puteam înţelege de ce mă exclusese de la sărut.

6.

SOŢIA ŞI AMANTA

În viaţa mea au existat unele epoci în care-am avut impresia c-am pornit pe calea ce duce spre sănătate şi fericire. Niciodată însă credinţa aceasta n-a fost atît de puternică ca în răstimpul voiajului meu de nuntă, iar apoi, vreme de încă vreo cîteva săptămîni după ce ne-am întors acasă. Totul a pornit de la o descoperire care m-a uimit: o iubeam pe Augusta, aşa cum mă iubea şi ea pe mine. Neîncrezător la început, mă bucuram deocamdată de ziua respectivă, aşteptîndu-mă ca următoarea să fie cu totul altfel! Dar ziua care venea la rînd semăna cu cealaltă, luminoasă, numai afecţiune din partea Augustei şi chiar — şi asta era surpriza — şi dintr-a mea. În fiecare dimineaţă regăseam în Augusta aceeaşi dragoste emoţionată iar în mine aceeaşi recunoştinţă care, dacă nu era dragoste, aducea foarte mult cu ea. Cine-ar fi putut să prevadă asemenea lucru pe cînd oscilam între Ada şi Alberta, pentru a ajunge la Augusta? Îmi dădeam seama că nu fusesem un prostănac orb dus de nas de alţii, ci un om foarte abil. Văzîndu-mă uluit, Augusta îmi spunea:

— De ce te miri? Nu ştiai c-aşa se-ntîmplă în căsnicie? Pînă şi eu, care sînt mult mai ignorantă decît tine, ştiam.

Nu-mi mai amintesc dacă după sau înaintea iubirii a răsărit în inima mea speranţa, nemăsurata speranţă c-aş izbuti, cu timpul, să mă asemăn cu Augusta, care era sănătatea personificată. În timpul logodnei habar n-avusesem de sănătatea aceea, preocupat cum eram să mă studiez în primul rînd pe mine, iar apoi pe Ada şi pe Guido. Lampa cu gaz din salonul casei Malfenti nu izbutise niciodată să-şi arunce lumina asupra părului rar al Augustei.

Cu totul altceva decît îmbujorarea ei! Cînd aceasta dispăru, cu simplitatea cu care dispar culorile aurorei în lumina nemijlocită a soarelui, Augusta porni cu toată siguranţa pe

drumul pe care trecuseră şi semenele ei de pe acest tărîm, semenele acelea care pot găsi totul în lege şi în ordine şi care, în caz contrar, renunţă la tot. Deşi îmi dădeam seama cît era de şubredă, bazată fiind pe mine, iubeam pînă la adoraţie siguranţa aceea a ei, faţă de care trebuia să mă comport măcar cu modestia pe care-o afişam cînd era vorba de spiritism. Acesta putea fi o realitate, şi de aceea, încrederea în viaţă putea să fie şi ea o realitate.

Totuşi mă uluia ; din fiecare cuvînt, din fiecare gest al ei rezulta că, în fond, ea credea în veşnicia vieţii. Nu că ar fi afirmat aşa ceva : se arătă mai curînd uimită că eu, care nu puteam suferi erorile înainte ca ale ei să-mi facă plăcere, simţisem nevoia să-i aduc aminte cît e de scurtă. Să fim serioşi ! Ştia doar că trebuie să murim cu toţii, dar asta nu înseamnă că acum, cînd eram căsătoriţi, nu vom rămîne împreună, împreună, împreună. Ea nu ştia că atunci cînd doi oameni se uneau pe lumea aceasta, o făceau pentru o perioadă atît de scurtă, atît de scurtă, atît de scurtă, că nici nu puteai înţelege cum de ajungeau să se tutuiască, cînd înainte de-a se cunoaşte trecuse o veşnicie şi erau gata să nu se mai revadă o altă veşnicie. Înţelesei în sfîrşit ce însemna o sănătate desăvîrşită cînd ghicii că prezentul, pentru ea, era un adevăr tangibil în care ne puteam izola, păstrîndu-ne toată exaltarea. Căutai să fiu primit şi eu acolo şi încercai să şi rămîn, hotărît să nu-mi bat joc de nici unul din noi, deoarece impulsul acesta nu putea fi altceva decît propria mea boală, şi trebuia cel puţin să mă feresc de-a o molipsi tocmai pe ea, care avusese atîta încredere în mine. Din care pricină, în efortul de-a o ocroti pe Augusta, izbutii, pentru cîtva timp, să mă port ca un om sănătos.

Augusta cunoştea toate lucrurile care fac pe cineva să deznădăjduiască, dar în mîna ei lucrurile acestea îşi schimbau caracterul. Chiar dacă pămîntul se învîrtea, nu însemna că trebuie să ai rău de mare ! Dimpotrivă ! Pămîntul se învîrtea, dar toate celelalte lucruri rămîneau la locul lor. Şi lucrurile acestea de neclintit aveau o importanţă covîrşitoare : inelul de logodnă, toate podoabele şi hainele, cea verde, cea neagră, cea de stradă care-şi lua locul în şifonier imediat ce ajungeai acasă şi cea de seară, care nu putea fi îmbrăcată sub nici un motiv în cursul zilei, şi nici atunci cînd eu nu acceptam să-mi pun fracul ! Iar orele de masă erau respectate cu stricteţe, şi chiar

şi cele de somn. Orele acelea existau şi se aflau întotdeauna la locul lor.

Duminica se ducea la slujbă şi uneori o întovărăşeam şi eu, ca să văd cum se împăca Augusta cu imaginea durerii şi a morţii. Numai că pentru ea lucrurile acestea nici nu existau, iar slujba de duminică o liniştea pentru toată săptămîna. Se ducea la biserică şi în anumite zile de sărbătoare, pe care le ştia pe de rost. Asta şi nimic mai mult, în timp ce eu, dac-aş fi fost credincios, mi-aş fi asigurat fericirea stînd toată ziua în biserică.

Existau chiar şi aici pe pămînt o seamă de autorităţi care o linişteau. Ca să nu pomenesc decît de cea austriacă sau italiană care veghea la securitatea străzilor şi a caselor, iar eu am făcut întotdeauna tot ce mi-a stat în putinţă ca să mă asociez şi la acest fel de respect al ei. Veneau apoi doctorii, oamenii aceia care făcuseră studii serioase pentru a ne salva atunci cînd — ferească Dumnezeu ! — ne-ar fi ajuns vreo boală. Eu mă foloseam în fiecare zi de autoritatea aceasta : ea, în schimb, niciodată. Dar tocmai de aceea ştiam ce soartă cumplită mă va paşte, atunci cînd mă va lovi o boală mortală, în timp ce ea credea că şi în asemenea caz, ajutată în mod temeinic şi de cer şi de pămînt, avea să-şi găsească scăparea.

Mă pregătesc tocmai să-i analizez sănătatea, dar nu reuşesc fiindcă-mi dau seama că, analizînd-o, o preschimb în boală. Şi scriind toate lucrurile acestea, încep să mă întreb dacă sănătatea Augustei n-ar fi avut nevoie de-un tratament sau de anumite norme ca să se vindece. Trăind însă alături de ea atîţia ani, nu mi-am pus niciodată asemenea întrebări.

Cîtă importanţă mi se dădea în lumea aceea măruntă a ei ! Trebuia să-mi spun părerea cu orice prilej, fie că era vorba de alegerea mîncărurilor sau a hainelor, de prieteni sau de cărţi. Eram silit să depun o activitate intensă, care nu mă plictisea. Luam parte la întemeierea unei familii patriarhale şi mă transformam eu însumi în patriarhul pe care-l urîsem şi care acuma îmi apărea drept simbolul sănătăţii. E cu totul altceva să fii tu însuţi patriarh decît să fii nevoit să venerezi pe cel care-şi arogă asemenea demnitate. Îmi doream sănătatea cu preţul de-a trece boala mea pretinşilor patriarhi şi, mai ales în cursul călătoriei, mi-am asumat c-o adevărată plăcere uneori atitudinea unei statui ecvestre.

Dar nici chiar în timpul voiajului de nuntă nu mi-a fost întotdeauna uşor să joc rolul pe care mi-l propusesem. Augusta voia să vadă tot, ca şi cum ar fi fost într-o călătorie de studii. Nu era de ajuns că venisem la palatul Pitti, ci trebuia să trecem prin nenumăratele lui săli, oprindu-ne cel puţin cîteva clipe în faţa fiecărei opere de artă. Am refuzat să părăsesc prima sală şi n-am mai văzut altceva, luînd asupră-mi numai oboseala de a găsi un pretext pentru trîndăvia mea. Am petrecut o jumătate de zi în faţa portretelor întemeietorilor casei Medici şi am descoperit că semănau cu Carnegie şi cu Vanderbilt. Extraordinar ! Şi cu toate acestea erau oameni din propria mea rasă ! Augusta nu mi-a împărtăşit mirarea. Ştia cine erau Yankeii, dar nu ştia încă cine eram eu.

Aici sănătatea ei n-a putut învinge şi a trebuit să renunţe la muzee. I-am povestit că o dată, la Louvre, m-am enervat în asemenea măsură văzîndu-mă în mijlocul atîtor opere de artă, încît am fost gata-gata s-o sparg pe Venus în mii de bucăţi. Resemnată, Augusta zise :

— Noroc că muzeele se întîlnesc numai în timpul călătoriei de nuntă, şi niciodată după aceea.

Într-adevăr, în viaţă lipseşte monotonia muzeelor. Zilele trec pline de frumuseţe, dar bogate în sunete care tulbură apoi, pe lîngă linii şi culori, chiar şi adevărata lumină, aceea care te emoţionează, dar nu te plictiseşte.

Sănătatea te îndeamnă la o viaţă activă şi-ţi pune-n spate nenumărate plictiseli. Terminînd cu muzeele, începură achiziţiile. Augusta, care nu locuise niciodată acolo, cunoştea vila noastră mai bine decît mine şi ştia că într-o cameră lipsea o oglindă, în alta un covor, şi că într-o a treia era un loc pentru o statuetă. A cumpărat mobilă pentru un salon întreg şi, din fiecare oraş în care ne-am oprit, a expediat cel puţin un colet. Mie mi se părea că ar fi fost mult mai potrivit şi mai puţin obositor să facem toate cumpărăturile acelea la Trieste. Aşa trebuia să ne gîndim tot timpul la expediere, la asigurare şi la formalităţi vamale.

— Tu nu ştii că toate mărfurile trebuie să călătorească ? Nu eşti şi tu negustor ? Şi începu să rîdă.

Avea aproape dreptate. Obiectai :

— Mărfurile călătoresc numai ca să se vîndă şi să aducă un cîştig. Altfel le laşi liniştite la locul lor şi stai liniştit şi tu.

Inițiativa era însă unul din lucrurile care-mi plăceau cel mai mult la ea. Era delicioasă inițiativa aceea atît de naivă! Naivă deoarece trebuia să ignori cu totul istoria lumii pentru a putea crede că ai făcut o afacere frumoasă numai prin cumpărarea unui obiect; priceperea cu care faci o cumpărătură se vede atunci cînd o vinzi.

Aveam impresia că mă aflu în plină convalescență. Durerile deveniseră mai puțin chinuitoare. De pe vremea aceea datează comportarea mea, neschimbată, de om vesel. Era ca un fel de angajament pe care mi-l luasem față de Augusta în acele zile de neuitat, unicul lucru căruia i-am rămas credincios și pe care nu l-am trădat decît pentru răstimpuri scurte, adică atunci cînd viața și-a bătut prea tare joc de mine. Legătura noastră a fost și a rămas senină pentru că am zîmbit întotdeauna cînd era vorba de ea, crezînd că habar n-avea de nimic, și ea de mine, deoarece-mi atribuia multe cunoștințe și nenumărate erori pe care — se amăgea ea — avea să le îndrepte! Am rămas în aparență vesel chiar și atunci cînd boala a pus din nou stăpînire pe mine. Vesel ca și cum durerea pe care o resimțeam ar fi fost un fel de stimulent.

În lunga noastră călătorie de-a lungul și de-a latul Italiei, cu toată proaspăta mea însănătoșire, nu devenisem imun față de felurite suferințe. Plecaserăm fără scrisori de recomandație și, foarte des, mi se părea că mulți dintre necunoscuții în mijlocul cărora ne învîrteam mi-erau dușmani. Era o spaimă ridicolă, dar n-o puteam învinge. Puteam fi atacat, insultat și mai presus de toate calomniat, și cine m-ar fi putut apăra?

Am avut o adevărată criză chiar pricinuită de frica aceasta de care, din fericire, nimeni, nici chiar Augusta, nu-și dădu seama. Obișnuiam să cumpăr toate ziarele cîte mi se ofereau pe stradă. Oprindu-mă, într-o zi, dinaintea tejghelei unui vînzător de ziare, mi-a trecut prin minte că acesta, din dușmănie, ar fi putut cere să fiu arestat cu cea mai mare ușurință, deoarece luasem de la el un singur ziar, deși la subsuoară aveam multe altele, cumpărate în altă parte și nici măcar deschise. O luai la fugă, urmat de Augusta căreia nu-i motivai în nici un fel graba aceea a mea.

Am legat oarecare prietenie cu un birjar și cu un ghid, în tovărășia cărora eram cel puțin sigur că nu puteam fi acuzat de furturi ridicole.

Între mine şi birjar erau cîteva puncte comune destul de evidente. Lui îi plăceau mult vinurile de Castelli şi mi-a povestit că, din cînd în cînd, i se umflau picioarele. Intra atunci în spital şi, după ce se însănătoşea, i se dădea drumul cu nenumărate sfaturi de-a renunţa la vin. Lua atunci o hotărîre căreia-i spunea de fier, deoarece, pentru a o materializa, o însoţea de-un nod pe care-l făcea la lanţul ceasului. Cînd l-am cunoscut însă, lanţul îi atîrna peste vestă fără nici un nod. L-am invitat să vină să stea cu mine la Trieste. I-am vorbit despre parfumul vinului nostru, atît de diferit de-al lui, pentru a-l convinge de izbînda drasticului său tratament. Nici nu voi să audă şi mă refuză c-o mutră pe care se şi întipărise nostalgia.

Cu ghidul m-am împrietenit pentru că mi s-a părut superior colegilor săi. Nu e greu să cunoşti ceva mai multă istorie decît mine, dar chiar şi Augusta, cu exactitatea şi cu *Baedeker*-ul ei, verifica exactitatea multora din indicaţiile lui. Era totuşi tînăr şi mergea în goană de-a lungul bulevardelor pline de statui.

Cînd mi-am pierdut aceşti doi prieteni, am părăsit Roma. Birjarul, deoarece cîştigase de la mine o mulţime de bani, vru să-mi arate că vinul îi ataca uneori şi capul şi intră cu noi într-o antică şi foarte solidă construcţie romană. Ghidului îi veni într-o zi ideea să susţină că vechii romani cunoşteau cît se poate de bine electricitatea şi c-o foloseau din plin. Declamă chiar şi cîteva versuri latine care trebuiau să-i servească drept mărturie.

Pe vremea aceea m-a lovit o altă maladie neînsemnată de care n-aveam să mă vindec niciodată. Un lucru de nimic: frica de bătrîneţe, şi mai cu seamă frica de moarte. Cred că şi-a avut originea într-o formă specifică de gelozie. Îmbătrînirea mă îngrozea numai pentru că mă apropia de moarte. Cît timp trăiam, puteam fi sigur că Augusta n-avea să mă înşele, dar îmi imaginam că de îndată ce-aş fi murit şi m-ar fi îngropat, după ce-ar fi luat toate măsurile ca mormîntul să-mi fie bine îngrijit şi să mi se facă slujbele necesare, s-ar fi uitat numaidecît în jurul ei pentru a-mi dărui un urmaş, pe care l-ar fi învăluit în aceeaşi atmosferă sănătoasă şi ordonată în care mă desfătam eu acuma. Căci sănătatea ei minunată nu putea muri numai fiindcă murisem eu. Aveam atîta încre-

dere în sănătatea ei, încît mi se părea că nu putea să piară decît strivită sub un tren în plină viteză.

Mi-aduc aminte că într-o seară, la Veneţia, ne plimbam cu gondola pe unul din canalele acelea a cărui linişte adîncă e tot timpul tulburată de lumina şi zgomotul unei străzi care dă pe neaşteptate spre el. Augusta, ca întotdeauna, privea şi înregistra cu grijă totul : o grădină verde şi răcoroasă ce răsărea dintr-un pămînt murdar, lăsat de apă cînd se retrăsese ; o clopotniţă ce se oglindea în apa tulbure ; o ulicioară lungă şi întunecată cu un şuvoi de lume şi de lumină la capătul celălalt. Eu, în schimb, în întunericul acela mă ascultam, cu totul descurajat, pe mine însumi. I-am vorbit despre timpul care mergea înainte şi i-am spus că, în curînd, avea să facă din nou călătoria aceea de nuntă, împreună cu altcineva. Eram aşa de sigur de asta, încît mi se părea că-i povestesc un lucru care se şi întîmplase. Aşa că mi s-a părut cu totul nepotrivit ca ea să înceapă să plîngă şi să nege adevărul spuselor mele. Poate că nu mă înţelesese bine şi credea că-i atribuisem intenţia de-a mă ucide ! Nici gînd de-aşa ceva ! Pentru a o lămuri şi mai bine, i-am vorbit despre unul din eventualele mele feluri de-a muri : picioarele mele, în care circulaţia era, de sigur, mai săracă, ar fi putut să se cangreneze, iar cangrena, întinzîndu-se peste măsură, ar fi putut ajunge la un organ oarecare, indispensabil ca să poţi ţine ochii deschişi. Atunci i-aş fi închis, şi adio patriarh ! Ar fi fost necesar să-şi facă rost de-un altul.

Augusta continua să plîngă şi plînsul acela, în tristeţea nesfîrşită a canalului, mi se păru plin de semnificaţie. Fusese, poate, pricinuit de deznădejdea pe care i-o dădea viziunea exactă a propriei ei sănătăţi, desăvîrşite ? În cazul acesta, în plînsul Augustei trebuia să suspine întreaga omenire. În schimb, după cum am aflat mai tîrziu, ea nici măcar nu ştia ce înseamnă un om sănătos. Un om sănătos nu se analizează şi nici nu se uită măcar în oglindă. Numai noi bolnavii ştim cîte ceva despre noi înşine.

Cu ocazia aceea mi-a povestit că mă iubise încă înainte de-a mă fi cunoscut. Mă iubise de îndată ce-mi auzise numele, prezentat de tatăl ei în felul următor : Zeno Cosini, un naiv, care holbează ochii ori de cîte ori aude vorbindu-se de vreun tertip negustoresc şi se grăbeşte să şi-l noteze într-un registru de comenzi, pe care însă îl rătăceşte. Şi dacă nu ob-

servasem tulburarea ei cînd ne-am întîlnit pentru prima dată, asta însemna că fusesem tulburat şi eu.

Mi-am adus aminte că atunci cînd am văzut-o pe Augusta urîţenia ei mă amuzase oarecum, pregătit cum eram să găsesc în casa Malfenti patru fete cu iniţiala *A*, toate foarte frumoase. Aflam acuma că ea mă iubea de mult timp, dar ce dovedea asta ? Nu i-am dat însă satisfacţia de a-mi retracta spusele. După ce voi muri îşi va lua alt bărbat. Molcomindu-şi plînsul, se strînse şi mai mult lîngă mine şi, izbucnind numaidecît în rîs, mă întrebă :

— Unde ţi-aş putea găsi un succesor ? Nu vezi cît sînt de urîtă ?

Într-adevăr, probabil că mi-ar fi acordat un oarecare răgaz, în care-aş fi putut putrezi în linişte.

Dar teama de bătrîneţe nu m-a părăsit niciodată şi veşnic numai de teamă că va trebui să-mi încredinţez nevasta altora. Teamă care nu s-a atenuat nici cînd am înşelat-o şi nici n-a sporit la gîndul că mi-aş putea pierde în acelaşi fel şi amanta. Era cu totul altceva, un lucru care nu avea nici o legătură cu celălalt. Cînd teama de moarte punea stăpînire pe mine, mă duceam la Augusta ca să mă mîngîie, întocmai ca şi copiii care-i întind mamei mînuţa rănită, ca s-o sărute. Şi ea găsea întotdeauna cuvinte noi pentru a mă linişti. În călătoria noastră de nuntă îmi atribuia încă treizeci de ani de tinereţe, iar astăzi tot atîţia. Eu ştiam în schimb că săptămînile de bucurie din timpul călătoriei de nuntă mă apropiaseră în mod vădit de chinurile îngrozitoare ale agoniei. Augusta putea spune tot ce-i trecea prin gînd, socoteala era simplă : în fiecare săptămînă mă apropiam de chinurile agoniei cu o săptămînă.

Cînd am observat că mă chinuie mult prea des aceeaşi durere, am evitat s-o mai obosesc repetîndu-i mereu acelaşi lucru şi, pentru a o face să înţeleagă că am nevoie de mîngîiere, era de-ajuns să şoptesc : „Bietul Cosini !“ Ea ştia atunci cu precizie ce anume mă tulbura şi se grăbea să mă învăluie cu imensa ei dragoste. În felul acesta am izbutit să mă bucur de mîngîierile ei şi cînd mă încercau cu totul alte dureri. Într-o zi, bolnav de durerea de-a o fi înşelat, şoptii din nebăgare de seamă : „Bietul Cosini !“ Şi mi-a prins foarte bine, deoarece mîngîierile ei, chiar şi atunci, mi-au fost de-un mare ajutor.

Cînd m-am întors din călătoria de nuntă, am avut surpriza să constat că nu mai locuisem niciodată într-o casă atît de

comodă şi de caldă. Augusta introdusese toate comodităţile pe care le avusese la ea acasă, ba încă şi multe altele pe care le născoci singură. Baia care, de cînd îmi puteam aminti, fusese întotdeauna în fundul unui coridor la jumătate de kilometru de camera mea de dormit, se mută acuma lîngă dormitorul nostru şi fu înzestrată cu mai multe duşuri. Apoi, o cămăruţă aflată lîngă sufragerie, fu transformată în cameră pentru cafea. Plină toată cu covoare şi cu cîteva fotolii mari de piele, ne petreceam acolo în fiecare zi, după masă, cîte-un ceas. Împotriva voinţei mele, se găsea acolo tot ceea ce-i trebuie unui fumător. Chiar şi micul meu birou, deşi l-am apărat cum am putut mai bine, suferi unele modificări. Mi-era teamă că schimbările mă vor face să nu-l mai pot suferi, şi cînd colo mi-am dat seama numaidecît că abia atunci era cu putinţă să stai în el. Augusta aranjă iluminarea în aşa fel, încît puteam citi fie aşezat la masă, fie răsturnat în fotoliu, fie lungit pe sofa. Prevăzu chiar şi un pupitru pentru partituri, cu o lampă mică de tot care lumina notele fără să supere ochii. Şi chiar şi acolo, şi tot împotriva voinţei mele, fui întovărăşit de tot tacîmul necesar pentru a fuma în linişte.

Şi cum în casă se transforma tot timpul cîte ceva era şi oarecare dezordine care ne tulbura liniştea. În ceea ce-o privea pe Augusta, care lucra pentru eternitate, acest neajuns de scurtă durată putea să nu aibă nici o importanţă, pentru mine însă lucrurile stăteau cu totul alt fel. Aşa că m-am opus cu energie cînd i-a venit ideea să ridice în grădina noastră o mică spălătorie, ceea ce implica nici mai mult, nici mai puţin decît construirea unei căsuţe. Augusta susţinea că spălatul în casă era o garanţie pentru sănătatea viitorilor *bébés*. Deocamdată, nu exista însă nici un *bébé* şi eu nu vedeam de ce trebuie să mă las incomodat de ei chiar înainte de-a fi venit pe lume. Augusta, în schimb, aducea în vechea mea locuinţă un instinct care venea de-afară, din aer liber, iar în dragoste, întocmai ca şi rîndunica, se gîndea numaidecît la cuib.

Dar şi eu eram îndrăgostit şi-aduceam acasă flori şi giuvaere. Căsătoria mi-a schimbat complet felul de viaţă. Am renunţat, după o slabă încercare de împotrivire, să-mi organizez timpul aşa cum voiam eu şi m-am supus celui mai rigid orar. Din acest punct de vedere, educaţia mea trecu examenul în mod strălucit. Într-o zi, imediat după călătoria noastră de nuntă, m-am lăsat convins, în modul cel mai nevinovat din

lume, să nu mă mai duc acasă la masă şi, după ce-am mîncat ceva într-un restaurant, am rămas în oraş pînă seara. Întorcîndu-mă acasă după căderea nopţii, aflai că Augusta nu mîncase încă şi era moartă de foame. Nu mi-a făcut nici cel mai mic reproş, dar nu s-a lăsat convinsă că procedase greşit. Cu gingăşie, dar plină de hotărîre, mi-a spus că, dacă n-o preveneam din timp, era în stare să mă aştepte cu prînzul pînă noaptea tîrziu. Nu era de glumit! Altă dată m-am lăsat convins de un prieten să rămîn în oraş pînă la ora două noaptea. Am găsit-o pe Augusta trează, tremurînd toată de frig, deoarece focul se stinsese. Căpătă după asta şi o uşoară răceală, aşa că nu mai putui să uit lecţia pe care-o primisem.

Într-o zi am vrut să-i fac un alt mare dar: să mă apuc de lucru! Augusta dorea din toată inima să mă vadă lucrînd şi chiar eu singur îmi spuneam că munca ar fi fost folositoare pentru sănătatea mea. Se înţelege că e mai puţin bolnav cel care nu prea are timp de asemenea lucru. Am hotărît să mă duc la birou şi dacă n-am rămas acolo, n-a fost numai din vina mea. Pornisem cu cele mai bune intenţii şi plin de modestie. N-am avut pretenţia să iau parte la conducerea întreprinderii, ci am cerut numai să-mi fie încredinţată cartea mare. În faţa registrului aceluia uriaş în care înregistrările erau dispuse cu o regularitate care amintea de străzi şi de case, m-am simţit plin de respect şi am început să scriu cu o mînă tremurătoare.

Băiatul lui Olivi, un tînăr de-o eleganţă plină de sobrietate, expert în toate ramurile comerţului, şi-a luat sarcina de-a mă instrui, şi în ceea ce-l priveşte nu mă pot plînge de nimic. M-a plictisit o vreme cu toate cunoştinţele lui economice şi cu teoria cererii şi a ofertei, care mie mi se părea mult mai evidentă decît era el dispus să recunoască. Se vedea însă bine că era pătruns de un anumit respect pentru patron, şi-i eram cu atît mai recunoscător cu cît nu era de conceput că învăţase acest lucru de la taică-său. Respectul faţă de proprietate făcea probabil parte din cunoştinţele lui economice. Nu mi-a reproşat niciodată greşelile de înregistrare pe care le făceam adesea; era doar înclinat să le atribuie lipsei mele de experienţă şi-mi dădea explicaţii cu adevărat inutile.

Nenorocirea a fost că, tot văzînd cum se fac afacerile, mi-a venit chef să mă ocup şi eu de ele. Ajunsesem să-mi reprezint buzunarul cu o mare claritate în cartea mare, şi cînd înregistram o sumă la „debitul" clienţilor, mi se părea că în

locul condeiului ţin în mînă lopăţica crupierului care adună banii împrăştiaţi pe masa de joc.

Tînărul Olivi îmi arăta chiar şi corespondenţa, pe care o citeam cu atenţie şi — trebuie să mărturisesc — cu speranţa de-a înţelege totul mai bine decît alţii. Într-o zi, atenţia mea pasionată fu atrasă de-o ofertă dintre cele mai obişnuite. Chiar înainte de-a o citi m-am simţit invadat de-o senzaţie în care-am recunoscut imediat acel presentiment obscur pe care-l încercam uneori cînd mă aflam la masa de joc. E greu să descrii asemenea presentiment. El consistă într-o oarecare dilatare a plămînilor, din care pricină aspiri cu multă voluptate aerul, chiar dacă e încărcat de fum. Dar mai e ceva : îţi dai numaidecît seama că de îndată ce-ai să dublezi miza ai să te simţi şi mai bine. Ai însă nevoie de experienţă, ca să înţelegi lucrul acesta. Trebuie să pleci de la masa de joc cu buzunarele goale şi cu regretul că n-ai ţinut seama de el ; atunci nu te mai ocoleşte. Iar cînd nu ţii seama de el, nu mai e salvare pentru ziua aceea, deoarece cărţile se răzbună. Cu toate acestea e mult mai scuzabil să nu auzi glasul acesta la masa verde decît în faţa tăcutei cărţi mari, şi adevărul e că l-am înţeles pe deplin, în timp ce striga : „Cumpără imediat fructele acelea uscate !"

I-am vorbit lui Olivi cu toată blîndeţea, fără a-i pomeni, bineînţeles, de inspiraţia mea. Olivi mi-a răspuns că afacerile de soiul acesta nu le contracta decît pe seama unor terţi, atunci cînd putea realiza un mic beneficiu. În felul acesta, el elimina din afacerile mele posibilitatea inspiraţiei, rezervînd-o terţilor.

Noaptea îmi întări convingerea : presentimentul se afla aşadar în mine. Respiram cu atîta voluptate, că nici nu puteam dormi. Augusta îşi dădu seama de neliniştea mea şi-a trebuit să-i explic totul. Avu şi ea numaidecît acelaşi presentiment, iar în somn ajunse chiar să şi murmure :

— Oare nu eşti tu stăpînul ?

Drept e că dimineaţa, înainte de-a pleca de-acasă, îmi spuse, îngrijorată :

— Ştiu că nu-ţi convine să-l superi pe Olivi. Vrei să vorbesc despre asta cu tata ?

N-am vrut, fiindcă ştiam că nici Giovanni nu punea mare preţ pe inspiraţie.

Am ajuns la birou foarte hotărît să lupt pentru ideea mea, şi ca să mă răzbun pentru insomnia avută. Lupta a durat pînă la prînz, cînd a expirat termenul pînă la care aş fi putut

accepta oferta. Olivi a rămas ferm pe poziţie şi-a încheiat cu obişnuita-i observaţie :

— Doriţi poate să-mi îngrădiţi atribuţiile pe care mi le-a dat răposatul dumneavoastră tată ?

Jignit, m-am întors pentru moment la cartea mare, foarte hotărît să nu mă mai amestec în afaceri. Dar gustul stafidelor sultanine îmi rămase în gură şi în fiecare zi, la Tergesteo, mă informam de preţul lor. Nu mă interesa altceva. Urcă încet, încet, ca şi cum ar fi avut nevoie să se concentreze înainte de a-şi lua vînt. Apoi, într-o singură zi, făcu un salt formidabil. Recolta fusese mizerabilă şi lucrul acesta se aflase abia atunci. Ciudat lucru şi inspiraţia ! Aceasta nu prevăzuse slaba recoltă, ci numai urcarea preţului.

Cărţile se răzbunară. Cu toate acestea nu puteam rămîne la cartea mare şi mi-am pierdut orice respect pentru dascălii mei, cu atît mai mult cu cît Olivi nu mai părea acum tot atît de sigur că procedase cum trebuie. Eu rîdeam şi-mi băteam joc de el : asta era principala mea ocupaţie.

Veni o a doua ofertă, la un preţ aproape dublu. Olivi, ca să mă îmbuneze, îmi ceru sfatul şi eu, triumfător, îi răspunsei că n-aveam de gînd să mănînc stafide la preţul acela. Olivi, jignit, murmură :

— Eu mă menţin la sistemul pe care l-am urmat toată viaţa.

Şi porni să caute un cumpărător. Găsi unul pentru o cantitate foarte mică şi, tot cu cele mai bune intenţii, reveni şi mă întrebă cu glas şovăitor :

— Acopăr vînzarea asta măruntă ?

Răspunsei, tot răutăcios :

— Eu unul aş fi acoperit-o înainte de-a o fi încheiat.

Pînă la urmă Olivi îşi pierdu încrederea în propriile-i convingeri şi lăsă vînzarea descoperită. Preţul stafidelor continuă să urce şi pierdurăm tot ceea ce se putea pierde la acea infimă cantitate de marfă.

Dar Olivi se înfurie pe mine şi-mi declară că riscase numai ca să-mi facă pe plac. Şiretul uitase că eu îl sfătuisem să joace pe roşu şi că el, pentru a se răzbuna pe mine, jucase pe negru. Cearta noastră se vădi fără leac. Olivi făcu apel la socrul meu spunîndu-i că, lucrînd în felul acesta, firma va fi întotdeauna în pierdere şi că, dacă familia mea o doreşte, atît el cît şi fiul

său se vor retrage, pentru a-mi da mînă liberă. Socrul meu trecu numaidecît de partea lui Olivi. Îmi spuse :

— Afacerea cu stafidele e cît se poate de instructivă. Sînteţi doi oameni care nu pot sta împreună. Şi acum cine trebuie să se retragă ? Cel care, fără celălalt, ar fi încheiat o singură afacere rentabilă, sau cel care conduce singur firma de-o jumătate de secol ?

Augusta fu şi ea sfătuită de taică-său să mă convingă să nu mă mai amestec în propriile mele afaceri.

— Se pare că bunătatea şi naivitatea ta, îmi spuse ea, nu sînt compatibile cu afacerile. Rămîi acasă cu mine.

Eu, mînios, m-am retras în cortul meu, adică în birou. Am citit cîtva timp fără pic de chef, şi am cîntat la vioară, după care am simţit nevoia unei activităţi mai serioase şi puţin a lipsit să nu mă întorc la studiile mele de chimie şi-apoi la cele de drept. În cele din urmă, şi adevărul e că nici nu ştiu pentru ce, m-am dedicat cîtva timp studiilor religioase. Am avut impresia că reiau studiile pe care le începusem la moartea tatei. De data aceasta poate că datorită unei energice încercări de a mă apropia de Augusta şi de sănătatea ei. Nu era de ajuns să mă duc la liturghie cu ea ; trebuia să cunosc lucrurile acelea şi pe altă cale, citindu-i adică pe Renan şi pe Strauss, pe primul cu plăcere, pe al doilea sub chip de pedeapsă. Spun lucrurile acestea numai pentru a arăta cît de mare era dorinţa care mă lega de Augusta. Dorinţă despre care n-a bănuit niciodată nimic, văzîndu-mă citind Biblia într-o ediţie critică. Punea indiferenţa înaintea ştiinţei, aşa că n-a putut preţui acest suprem semn de dragoste pe care i-l dădeam. Cînd, aşa după cum obişnuia, întrerupîndu-şi toaleta sau treburile casnice, apărea în uşa camerei mele pentru a-mi spune un cuvînt drăguţ, văzîndu-mă aplecat asupra textelor respective, strîmba din gură :

— Tot cu volumele acelea te lupţi ?

Religia de care avea Augusta nevoie nu cerea timp ca să ţi-o însuşeşti şi nici ca s-o practici. O plecăciune şi-apoi revenirea imediată la ocupaţiile zilnice. Nimic mai mult. În ceea ce mă priveşte, religia căpăta cu totul alt aspect. Dacă aş fi crezut cu adevărat, nu mi-ar mai fi trebuit nimic pe lumea asta.

Apoi, în cămăruţa mea atît de minunat aranjată mă vizita uneori plictiseala. Era mai curînd un fel de nelinişte, pentru că tocmai atunci mi se părea c-aş fi în stare să lucrez, dar nu făceam nimic, aşteptînd ca viaţa să-mi impună o sarcină oare-

care. Şi tot aşteptînd aşa, ieşeam deseori în oraş şi petreceam multe ore la Tergesteo sau în vreo cafenea.

Trăiam de pe o zi pe alta prefăcîndu-mă că lucrez. Că lucrez şi că sînt foarte obosit.

Vizita unui prieten de universitate, care fusese nevoit să se repatrieze în mare grabă dintr-un tîrguşor din Stiria pentru a se trata de-o boală gravă, a fost pentru mine Nemesis, cu toate că nu aducea nici pe departe. A venit la mine după ce zăcuse la Trieste timp de o lună, în pat, şi asta a fost de ajuns ca boala, o nefrită, din acută să devină cronică şi, după toate probabilităţile, incurabilă. Avea însă impresia că-i era mai bine şi se pregătea bucuros să se mute imediat, chiar în primăvara aceea, într-o regiune cu climă mai dulce ca a noastră, unde spera să se însănătoşească pe deplin. Se pare însă că i-a fost fatală prea îndelungata întîrziere pe meleagurile natale, cu o climă aspră.

Vizita acestui om, atît de bolnav, dar voios şi veşnic cu zîmbetul pe buze, o socot deosebit de nefastă pentru mine ; dar poate greşesc : ea nu înseamnă în viaţa mea decît o scurtă epocă, prin care trebuia totuşi să trec.

Prietenul meu, Enrico Copler, se miră că nu aflasem nimic nici de el şi nici de boala lui, despre care Giovanni trebuia totuşi să fi auzit. Giovanni însă, fiind bolnav şi el, nu avea timp pentru nimeni şi nu-mi spusese nimic, cu toate că, în fiecare zi cu soare, venea în grădina vilei mele, pentru a dormi cîteva ore în aer liber.

După-amiaza petrecută între cei doi bolnavi fu deosebit de agreabilă. Vorbiră despre bolile lor, ceea ce constituie cea mai mare plăcere pentru un bolnav şi un lucru nu tocmai trist pentru oamenii sănătoşi, care stau şi ascultă. Exista o singură neînţelegere, pentru că Giovanni avea nevoie să stea la aer, ceea ce lui Copler îi era interzis. Neînţelegerea îşi pierdu orice raţiune atunci cînd începu să sufle un pic de vînt, hotărîndu-l pe Giovanni să rămînă şi el cu noi, în încăperea cea mică şi caldă.

Copler ne vorbi despre boala lui, care nu-i producea nici un fel de durere, dar îl istovea. Abia acum, cînd se simţea ceva mai bine, îşi dădea seama cît fusese de bolnav. Vorbi despre medicamentele pe care le luase, şi atunci interesul meu crescu. Medicul lui îi recomandase, printre altele, un sistem eficace de-a avea un somn lung fără a-l otrăvi cu somnifere adevărate. Iar acesta era lucrul de care aveam în primul rînd nevoie !

Bietul meu prieten, auzind cîtă nevoie aveam de medicamente, se amăgi pentru o clipă cu ideea că eram şi eu atins de aceeaşi boală ca şi el şi mă sfătui să mă arăt numaidecît doctorului, pentru a fi ascultat şi consultat.

Augusta începu să rîdă cu poftă şi declară că nu eram altceva decît un bolnav închipuit. Pe faţa scofîlcită a lui Copler trecu atunci o umbră care aducea a resentiment. Dar numaidecît, bărbăteşte, ieşi din starea de inferioritate la care părea să fie osîndit, şi porni să mă atace :

— Bolnav închipuit ? Ei bine, eu prefer să fiu un bolnav adevărat. Înainte de orice, un bolnav închipuit e o monstruozitate ridicolă, pentru care nici nu există medicamente, în timp ce pentru noi, bolnavii adevăraţi, aşa cum se poate vedea în cazul meu, farmacia are întotdeauna ceva eficace !

Vorbea ca un om sănătos şi — ca să fiu sincer — suferii din pricina asta.

Socrul meu i se alătură cu toată energia, dar cuvintele lui nu reuşiră să-l compromită pe bolnavul închipuit, fiindcă prea trădau invidia faţă de omul sănătos. Spuse că dacă el ar fi fost tot atît de sănătos ca şi mine, în loc să-şi plictisească aproapele cu tînguirile, s-ar fi ocupat de scumpele şi rentabilele lui afaceri, mai ales acuma cînd reuşise să slăbească şi-i scăzuse burta. Nu ştia nici măcar că nimeni nu socotea slăbirea aceea a lui drept un simptom îmbucurător.

Din pricina atacului lui Copler, aveam într-adevăr înfăţişarea unui om bolnav şi încă a unui bolnav maltratat. Augusta simţi nevoia să-mi vină în ajutor. Mîngîindu-mi uşurel mîna, care mi se odihnea pe masă, spuse că boala mea nu supăra pe nimeni şi că nici nu era măcar convinsă că aş avea impresia că sînt cu adevărat bolnav, deoarece altfel nu m-aş fi bucurat atîta de viaţă. În felul acesta Copler se reîntoarse la starea de inferioritate la care fusese condamnat. Era absolut singur pe lume şi dacă, în ceea ce privea sănătatea, era în stare să se lupte cu mine, nu-mi putea opune în schimb nici o afecţiune asemănătoare celei pe care mi-o dăruia Augusta. Deoarece avea mare nevoie de o infirmieră, se resemnă să-mi mărturisească, mai tîrziu, cît de mult mă invidiase din pricina asta.

Discuţia continuă în zilele următoare pe un ton mai potolit, în timp ce Giovanni dormea în grădină. Copler, după ce meditase îndelung asupra acestui lucru, susţinea acum că un bolnav închipuit era un bolnav adevărat, dar mai profund bolnav

decît acesta şi chiar mai grav. Căci nervii lui erau obligaţi în felul acesta să denunţe prezenţa unei maladii inexistente, în timp ce funcţia lor normală ar fi fost aceea de a da alarma, prin intermediul durerii, obligîndu-l astfel pe bolnav să-şi ia măsurile de apărare.

— Da ! spuneam eu. Aşa cum se întîmplă şi cu dinţii, unde durerea se manifestă numai cînd nervul este descoperit, iar pentru a-l vindeca trebuie să-l distrugi.

Căzurăm în cele din urmă de acord asupra faptului că şi un bolnav şi celălalt erau oarecum asemănători. Tocmai în cazul nefritei lui lipsise şi-i lipsea chiar şi în momentul acela un semnal al nervilor, în vreme ce nervii mei, dimpotrivă, erau poate atît de sensibili încît mă preveneau asupra bolii de care aveam să mor peste douăzeci de ani. Erau aşadar nişte nervi desăvîrşiţi şi n-aveau decît un singur dezavantaj : că-mi îngăduiau prea puţine zile vesele în lumea aceasta. Reuşind astfel să-mi găsească un loc printre bolnavi, Copler se arătă peste măsură de mulţumit.

Nu ştiu de ce avea bietul bolnav mania să vorbească despre femei şi, atunci cînd nu era nevastă-mea de faţă, nu vorbeam decît de asta. Pretindea că în cazul unui bolnav adevărat, cel puţin în cazul maladiilor pe care le cunoaştem, acesta îşi pierdea apetitul sexual, ceea ce e un bun mijloc de apărare a organismului, în timp ce la bolnavul închipuit, care nu suferă decît din pricina unei tulburări a nervilor prea laborioşi (acesta era diagnosticul nostru), apetitul sexual devenea bolnăvicios de viu. Am coroborat teoria lui cu propria-mi experienţă şi ne-am compătimit reciproc. Nu-mi dau seama de ce nu i-am spus că, în ceea ce mă privea, eram departe de orice dezordine de felul acesta şi încă de multă vreme. Aş fi putut cel puţin să-i mărturisesc că mă consideram mai curînd în convalescenţă decît complet sănătos, pentru a nu-l jigni prea mult şi pentru că, a spune că eşti sănătos cînd se ştie cît de complicat e organismul nostru este un lucru destul de greu.

— Doreşti toate femeile frumoase pe care le vezi ? îşi urmă ancheta Copler.

— Nu pe toate ! murmurai pentru a-i da să înţeleagă că nu eram chiar atît de bolnav. Cu toate acestea pe Ada, pe care o vedeam în fiecare seară, n-o doream. Ada, pentru mine, era tocmai ceea ce se cheamă femeia oprită. Foşnetul fustelor ei nu-mi spunea nimic şi dacă mi-ar fi fost îngăduit

să le răvăşesc cu propriile mele mîini, ar fi fost acelaşi lucru. Era o adevărată fericire că nu mă însurasem cu ea. Indiferenţa aceasta era, sau mi se părea mie, o dovadă incontestabilă de sănătate. Poate că dorinţa mea fusese atît de violentă, că se consumase prin ea însăşi. Cu toate acestea, indiferenţa mea se extindea şi asupra Albertei, care era totuşi atît de drăguţă în uniforma ei îngrijită şi serioasă de şcoală. Faptul că o aveam pe Augusta să fi fost oare suficient spre a-mi potoli dorinţa pentru toată familia Malfenti ? Ceea ce-ar fi fost, într-adevăr, foarte moral !

Poate că nu i-am vorbit nimic despre virtutea mea fiindcă, în gînd, o trădam veşnic pe Augusta, şi chiar şi atunci, în timp ce stăteam de vorbă cu Copler, mă gîndeam, înfiorat de dorinţă, la toate femeile pe care le neglijam din pricina ei. Mă gîndii la femeile care umblau pe stradă, acoperite din cap pînă-n picioare, şi la care, din pricina aceasta, celelalte atribute ale feminităţii lor căpătau o importanţă atît de mare, în timp ce la femeia pe care-o posezi dispar ca şi cum actul posesiei le-ar atrofia. Doream în permanenţă, şi din tot sufletul, să am o aventură ; aventura aceea care începe prin a admira un pantof, o mănuşă, o rochie, adică tot ce acoperă şi alterează forma. Dar dorinţa aceasta nu era încă un păcat. Copler însă nu făcea bine analizîndu-mă. A explica cuiva cum e alcătuit, e ca şi cum i-ai da voie să acţioneze conform dorinţei sale. Copler săvîrşi însă un lucru şi mai rău, numai că, şi atunci cînd vorbi, ca şi atunci cînd trecu la acţiune, nu avea de unde şti unde avea să mă ducă.

În amintirea mea stăruie şi astăzi vorbele lui Copler, şi sînt atît de vii, încît, ori de cîte ori mi le-aduc aminte, reevocă toate senzaţiile care se leagă de ele, toate lucrurile şi toate persoanele. Îmi întovărăşisem prietenul în grădină, căci trebuia să plece acasă înainte de apusul soarelui. De la vila mea, aşezată pe o colină, se vedea portul şi marea ; azi, din cauza noilor construcţii, nu se mai vede nimic. Ne-am oprit uitîndu-ne mult timp la marea încreţită de o briză uşoară, care răsfrîngea în miriade de oglinzi roşiatice lumina calmă a cerului. Peninsula istriană odihnea ochiul cu pacea verde a arcului ei uriaş care pătrundea în mare asemeni unui brîu de intensă penumbră. Stăvilarele şi digurile păreau mici şi neînsemnate în formele lor liniare, rigide, iar apa din bazine întunecată — din pricina propriei nemişcări, sau poate că era tulbure ? În acea vastă panoramă pacea părea şi ea neînsemnată în comparaţie cu tot roşul acela însufleţit de

pe faţa apei şi noi, orbiţi, ne-am întors după cîtva timp cu spatele spre mare. Pe mica esplanadă din faţa casei se şi presimţea venirea nopţii.

În faţa porticului, într-un fotoliu imens, cu capul acoperit de-o beretă, apărat şi de gulerul ridicat al blănii, cu picioarele înfăşurate într-un pled, dormea socrul meu. Ne-am oprit să ne uităm la el. Avea gura larg deschisă, maxilarul inferior îi atîrna ca şi cum ar fi fost mort, iar respiraţia îi era zgomotoasă şi precipitată. Din cînd în cînd capul îi cădea pe piept şi el, fără să se trezească, şi-l ridica. Atunci pleoapele i se mişcau de parcă ar fi vrut să deschidă ochii pentru a-şi regăsi cu mai multă uşurinţă echilibrul, iar respiraţia îşi schimba ritmul. Îşi întrerupea pur şi simplu somnul.

Era pentru prima dată că boala, gravă, a socrului meu mi se înfăţişa cu atîta evidenţă şi mă simţii adînc îndurerat.

Copler îmi spuse încet :

— Ar trebui îngrijit. Probabil că suferă şi de nefrită. Ăsta nu-i somn, eu ştiu ce înseamnă starea asta. Bietul de el !

Şi termină sfătuindu-mă să chem medicul lui.

Giovanni ne simţi şi deschise ochii. Păru numaidecît mai puţin bolnav şi glumi cu Copler :

— Ai curajul să stai afară ? N-are să-ţi facă rău ?

I se părea că dormise de minune şi nu avea impresia că-i lipsise aerul în faţa mării aceleia imense care-i dăruia atîta ! Dar vocea îi era stinsă, iar glasul întrerupt de respiraţia grea ; avea faţa pămîntie şi, ridicîndu-se din fotoliu, i se păru că-l cuprinde frigul. Trebui să se refugieze în casă. Îl văd şi acum străbătînd esplanada, cu pătura sub braţ, gîfîind dar rîzînd, în timp ce ne trimetea un ultim salut.

— Vezi cum arată un bolnav adevărat ? spuse Copler, care nu se putea elibera de ideea lui dominantă. E muribund şi nici nu ştie că-i bolnav.

Mi se păru şi mie că bolnavul adevărat suferă puţin. Atît socrul meu cît şi Copler se odihnesc de mulţi ani în cimitirul Sfînta Anna, dar într-o zi, cînd treceam pe lîngă mormintele lor, mi se păru că teza susţinută de unul din ei nu fusese infirmată de faptul că se găseau de atîţia ani sub lespezile lor.

Înainte de a-şi părăsi vechea locuinţă, Copler îşi lichidase afacerile şi de aceea, întocmai ca şi mine, nu avea nici un fel de ocupaţie. Totuşi, imediat ce se sculase din pat, neputînd să rămînă inactiv şi neavînd nimic personal de făcut, începuse să

se ocupe de afacerile altora, care i se păreau mult mai interesante. Am rîs atunci de lucrul acesta, dar mai tîrziu aveam să aflu şi eu ce gust ingrat au afacerile celorlalţi. Copler se dedicase binefacerilor şi, hotărît fiind să trăiască numai din procentele capitalului său, nu-şi putea îngădui luxul de-a le face numai pe cont propriu. Aşa că organiza colecte, punîndu-şi la contribuţie prietenii şi cunoscuţii. Îşi nota totul ca un bun om de afaceri ce era, şi îmi spuneam că registrul acela era suprema lui mîngîiere dar că eu, în cazul lui, condamnat să trăiesc puţin şi fără familie, aşa cum era el, l-aş fi îmbogăţit atacîndu-mi capitalul. Dar el era sănătosul închipuit, şi nu-şi cheltuia decît dobînzile care i se cuveneau, neputîndu-se resemna să admită că nu mai avea prea mult de trăit.

Într-o zi mă atacă, cerîndu-mi cîteva sute de coroane pentru a-i procura un pian unei biete fete, pe care o mai subvenţionasem şi înainte, împreună cu mulţi alţii, prin intermediul lui Copler, oferindu-i o mică sumă lunară. Trebuia să se grăbească, pentru a putea profita de-o ocazie minunată. N-am ştiut cum să-l refuz, dar, cu oarecare grosolănie, am făcut observaţia că în ziua aceea aş fi făcut o bună afacere dacă n-aş fi ieşit din casă. Am din cînd în cînd unele accese de avariţie.

Copler luă banii şi mă părăsi cu o scurtă formulă de mulţumire, efectul cuvintelor mele vădindu-se însă la puţine zile după aceea şi fiind, din păcate, covîrşitor. Veni să-mi spună că pianina se afla la locul ei şi că domnişoara Carla Gerco şi cu mamă-sa mă rugau să le fac o vizită pentru a le da prilejul să-mi mulţumească. Lui Copler îi era teamă să nu-şi piardă clientul şi voia să mă oblige, făcîndu-mă să gust recunoştinţa celor pe care le ajutasem. La început am avut de gînd să mă sustrag de la o asemenea plictiseală, asigurîndu-l că eram pe deplin convins de faptul că era mult mai priceput decît mine în materie de binefaceri, dar el stărui atîta, că pînă la urmă consimţii.

— E frumoasă ? întrebai rîzînd.

— Foarte frumoasă, răspunse, dar nu-i de nasul nostru.

Curios lucru să pună nasul meu alături de-al lui, cu tot pericolul de a-mi transmite guturaiul de care suferea. Îmi povesti despre cinstea acelei nefericite familii care, după moartea tatălui, survenită cu cîţiva ani înainte, deşi redusă la cea mai neagră mizerie, trăise în cea mai rigidă onestitate.

Era o zi urîtă. Bătea un vînt îngheţat şi-l pizmuiam pe Copler, care-şi pusese blana. Trebuia să-mi ţin pălăria cu mîna, căci altfel mi-ar fi zburat din cap. Dar eram bine dispus, pentru că mă duceam să culeg recunoştinţa cuvenită filantropiei mele. Străbăturăm pe jos Corsia Stadion şi traversarăm Grădina Publică. Era una din părţile oraşului pe care n-o vedeam niciodată. Intrarăm într-una din casele acelea numite de raport, pe care bunicii noştri le ridicaseră cu patruzeci de ani înainte, departe de oraş, dar pe care oraşul le invadase numaidecît ; avea o înfăţişare modestă, dar mult mai arătoasă decît a caselor care se clădesc, cu aceeaşi destinaţie, în zilele noastre. Scara ocupa o suprafaţă mică, aşa că era foarte înaltă.

Ne-am oprit la etajul întîi, unde-am ajuns înaintea însoţitorului meu, care mergea mult mai încet. M-a mirat faptul că din cele trei uşi care dădeau pe palier, pe două, cele laterale, se vedea cartea de vizită a Carlei Gerco, prinsă în cuişoare, în vreme ce a treia avea şi ea o carte de vizită, dar cu un alt nume. Copler îmi explică atunci că doamnele Gerco aveau, la dreapta, bucătăria şi dormitorul, în timp ce la stînga nu se afla decît o singură cameră, unde studia domnişoara Carla. Reuşiseră să subînchirieze partea de mijloc a apartamentului, aşa că chiria le costa foarte puţin, dar aveau neajunsul de-a fi nevoite să traverseze palierul pentru a intra dintr-o cameră într-alta.

Am bătut la uşa din stînga, odaia de studiu în care mama şi fiica, anunţate de vizita noastră, ne aşteptau. Copler făcu prezentările. Doamna, o persoană foarte timidă, într-o rochie neagră, sărăcăcioasă, cu capul împodobit de albeaţa de zăpadă a părului, îmi ţinu un mic discurs pe care-l pregătise probabil din vreme : se simţea onorată de vizita mea şi-mi mulţumea pentru darul însemnat pe care li-l făcusem. Apoi nu mai deschise gura de loc.

Copler asista la toate acestea întocmai ca un profesor care, cu prilejul unui examen oficial, stă şi ascultă lecţia pe care a predat-o cu mare greutate. O corectă pe doamnă, spunîndu-i că, pe lîngă faptul că dăruisem cu generozitate banii necesari cumpărării pianinei, contribuiam şi la ajutorul lunar pe care li-l încropise. Era un om căruia îi plăcea exactitatea.

Domnişoara Carla se sculă de pe scaunul pe care şedea, lîngă pian, îmi întinse mîna şi rosti o singură vorbă :

— Mulţumesc !

Ceea ce era, măcar, mai puţin lung. Sarcina mea de filantrop începea să mă stînjenească. Mă ocupam şi eu, aşadar, cu treburile altora ca oricare bolnav adevărat ! Ce putea vedea în mine acea graţioasă copilă ? O persoană deosebit de respectabilă, în nici un caz însă un bărbat ! Şi era cu adevărat graţioasă ! Cred că voia să pară şi mai tînără decît era, cu rochia ei prea scurtă pentru moda din epoca aceea, dacă nu cumva purta prin casă o rochie de pe vremea cînd mai creştea încă. Avea cu toate acestea un cap de femeie şi, judecînd după pieptănătura destul de îngrijită, de femeie care vrea să placă. Cozile-i bogate, brune, erau aranjate în aşa fel încît îi acopereau urechile şi o parte din gît. Eram aşa de pătruns de demnitatea mea şi mă temeam atîta de ochiul inchizitor al lui Copler, că la început nici nu m-am uitat bine la fată ; acuma însă o cunosc pe de-a întregul. Cînd vorbea, vocea ei avea ceva muzical şi, cu o afectare devenită acum a doua ei natură, se complăcea în a lungi silabele ca şi cum ar fi vrut să mîngîie sunetul pe care izbutea să-l scoată. Din pricina aceasta ca şi dintr-a anumitor vocale excesiv de lungi chiar şi pentru Trieste, vorbirea ei avea parcă ceva străin. Am aflat apoi că anumiţi profesori, pentru a-i putea învăţa pe elevi articularea sunetelor, denaturează valoarea vocalelor. Avea un fel de a pronunţa cu totul deosebit de al Adei. Fiecare cuvînt al ei mi se părea un cuvînt de dragoste.

Domnişoara Carla surîse tot timpul vizitei, închipuindu-şi poate că-şi întipărise astfel pe faţă expresia gratitudinii. Era un surîs puţin forţat ; adevăratul aspect al gratitudinii. Apoi, cînd la puţine ceasuri după aceea am început să mă gîndesc la Carla, îmi plăcu să-mi imaginez că pe faţa ei se dăduse o luptă între bucurie şi durere. Mai tîrziu însă n-am găsit nimic din toate acestea în Carla şi am învăţat, o dată mai mult, că frumuseţea feminină simulează sentimente cu care nu are nici o legătură. Aşa cum pînza pe care e pictată o bătălie nu are nici un sentiment eroic.

Copler părea mulţumit de întrevedere, ca şi cum cele două femei ar fi fost tot opera lui. Şi-mi spunea despre ele fel de fel de lucruri : nu se plîngeau niciodată de soarta lor şi munceau tot timpul. Cuvintele lui păreau scoase dintr-un manual de şcoală şi, aprobîndu-l în mod mecanic, voiam parcă să confirm că-mi învăţasem lecţiile şi că ştiam, de aceea, cum trebuie să arate nişte biete femei virtuoase fără nici un ban în buzunar.

Apoi îi ceru Carlei să ne cînte ceva. Ea nu voi, pretextînd că era răcită. Propuse să cînte altădată. Îmi dădeam seama, plin de simpatie, că se temea de judecata noastră, dar doream să prelungim vizita, aşa că mă asociai rugăminţilor lui Copler. Spusei chiar că nu eram sigur dacă avea să mă mai revadă vreodată, fiindcă eram foarte ocupat. Copler, care ştia totuşi că nu aveam nici un fel de treabă pe lumea asta, confirmă cu mare seriozitate spusele mele. Mi-a fost destul de uşor pe urmă să-mi dau seama că nu dorea s-o mai revăd pe Carla.

Aceasta încercă din nou să se eschiveze, dar Copler insistă rostind cîteva cuvinte care aduceau a ordin şi ea se supuse : cît era de uşor s-o constrîngi !

Cîntă *„La mia bandiera !"* Stăteam pe sofaua mea moale şi-o urmăream cum cîntă. Încercam o arzătoare dorinţă s-o pot admira. Cît ar fi fost de minunat s-o văd înveşmîntată în geniu ! Dar am avut, dimpotrivă, surpriza să constat că vocea ei, atunci cînd cînta, pierdea orice muzicalitate. O altera efortul. Carla nu ştia nici măcar să cînte la pian, iar acompaniamentul ei stîngaci făcea ca melodia aceea săracă să pară şi mai săracă. Îmi amintii că mă aflam în faţa unei eleve şi încercai să-mi dau seama dacă volumul vocii sale era îndeajuns de mare. Abundent chiar ! Iar urechile mele, în încăperea aceea mică, fură pur şi simplu maltratate. Mă gîndii însă, pentru a putea continua s-o încurajez, că numai şcoala era de vină.

Cînd termină, mă asociai la aplauzele generoase şi la palavrele lui Copler. Spunea :

— Imaginează-ţi ce efect ar avea asemenea voce acompaniată de-o orchestră bună ! Ceea ce era desigur adevărat. Era nevoie de-o orchestră puternică pentru a acoperi vocea Carlei. Şi-am spus cu multă sinceritate că-mi rezervam plăcerea de-a o auzi iarăşi pe domnişoara peste cîteva luni şi că numai atunci aveam să mă pronunţ asupra valorii şcolii sale. Am adăugat însă cu mai puţină sinceritate că o asemenea voce merită o şcoală de prima mînă. Apoi, pentru a atenua tot ce putuse fi neplăcut în primele mele cuvinte, am început să vorbesc despre necesitatea, pentru o voce excepţională, de-a avea un profesor excepţional. Superlativul acesta acoperi totul. După aceea însă, cînd rămăsei singur, mă mirai dîndu-mi seama că simţisem nevoia să fiu sincer cu Carla. Să fi fost îndrăgostit de ea ? Dar nici n-o văzusem încă bine !

Pe scările invadate de mirosul acela îndoielnic, Copler adăugă :

— Are o voce prea puternică. O voce de teatru.

Nu știa că în clipa aceea eu știam ceva mai mult încă : vocea Carlei aparținea unei ambianțe extrem de reduse, unde puteai gusta nota de ingenuitate a acelei arte, visînd că ți-a fost adusă acolo însăși arta, adică viața și durerea.

La despărțire, Copler îmi spuse că va avea grijă să mă anunțe de îndată ce profesorul Carlei va organiza un concert public. Era vorba de un profesor încă puțin cunoscut în oraș, dar care avea să devină, cu siguranță, o mare celebritate. Copler era sigur de lucrul acesta, deși profesorul era destul de bătrîn. Părea că celebritatea avea să-i vină acuma, după ce-l cunoscuse pe Copler. Slăbiciuni proprii nouă muritorilor, și aceea a profesorului și aceea a lui Copler.

Curios e însă faptul că simții nevoia să-i povestesc despre vizita aceasta Augustei. S-ar putea poate crede c-am făcut-o din prudență, deoarece Copler era la curent cu ea și nu-mi trecuse prin gînd să-l rog să tacă. Cu toate acestea i-am vorbit cu mult prea multă plăcere. Am simțit o adevărată ușurare. Pînă atunci nu avusesem nimic altceva să-mi reproșez decît faptul că nu vorbisem despre ea și cu Augusta. Iată însă că acum eram cu desăvîrșire nevinovat.

Augusta îmi ceru unele amănunte în legătură cu fata și mă întrebă dacă era frumoasă. Îmi veni greu să-i răspund : îi spusei doar că biata copilă mi se păruse foarte anemică. Îmi veni apoi o idee nemaipomenită :

— Ce-ar fi să te ocupi puțin de ea ?

Augusta avea atîtea de făcut în noua ei locuință, ca și în vechea-i familie, unde-o chemau tot timpul pentru a da o mînă de ajutor la îngrijirea tatălui bolnav, că nici nu se putea gîndi la așa ceva. Ideea mea însă fusese cu adevărat minunată.

Copler însă află de la Augusta că-i adusesem la cunoștință vizita noastră, și de aceea uită și el de calitățile pe care i le atribuise bolnavului închipuit. Îmi spuse, în prezența Augustei, că peste puțin va trebui să facem o nouă vizită Carlei. Îmi acorda deplina lui încredere.

Cu toată inerția mea, m-am simțit cuprins numaidecît de dorința de-a o revedea pe Carla. N-am îndrăznit să alerg la ea de teama lui Copler, care-ar fi putut afla totul. Pretextele,

însă, nu mi-ar fi lipsit. Mă puteam duce la ea să-i ofer un ajutor ceva mai mare, fără ştirea lui Copler, bineînţeles, dar mai înainte de asta ar fi trebuit să fiu sigur că ar fi acceptat să tacă, în propriul ei interes. Dar dacă bolnavul acela adevărat era cumva amantul fetei ? Eu, în privinţa bolnavilor adevăraţi, nu ştiam de fapt nimic şi puteau foarte bine să aibă obiceiul de a-şi plăti amantele cu banii altora. În cazul acela era de ajuns o singură vizită la Carla ca să mă compromit. Nu puteam pune în primejdie liniştea micii mele familii ; sau : n-am pus-o în primejdie pînă ce n-am început s-o doresc pe Carla cu tot dinadinsul.

Am început însă s-o doresc din ce în ce mai mult. O cunoşteam acum pe fata aceea mult mai bine decît atunci cînd îi strînsesem mîna ca să-mi iau rămas bun de la ea. Îmi aminteam mai cu seamă de cozile acelea negre care-i acopereau gîtul alb ca zăpada şi pe care ar fi trebuit să le dai la o parte cu nasul ca să poţi săruta porţiunea aceea de piele pe care o ascundeau. Pentru a da pinteni dorinţei era de ajuns să-mi aduc aminte că pe un anumit palier, în acelaşi orăşel în care locuiam şi eu, trăia o fată frumoasă şi că, făcînd doar o scurtă plimbare, puteai ajunge la ea. Lupta cu păcatul devine, în asemenea împrejurări, foarte grea, deoarece trebuie s-o reîncepi în fiecare ceas şi în fiecare zi, şi asta atîtă timp cît fata rămîne pe palierul acela. Vocalele alungite ale Carlei mă chemau şi poate că tocmai sunetul lor îmi sădise în suflet convingerea că atunci cînd împotrivirea mea va dispărea, nu va mai exista nici o altă împotrivire. Cu toate astea mi-era clar că s-ar fi putut întîmpla să mă înşel, iar Copler să vadă poate lucrurile cu mai mare exactitate ; pînă şi nesiguranţa aceasta contribuia la slăbirea împotrivirii mele, avînd în vedere că biata Augusta putea fi salvată de trădarea mea de însăşi Carla care, ca femeie, avea misiunea să reziste.

De ce-ar fi trebuit ca dorinţa aceasta a mea să-mi provoace remuşcări, cînd venise, se pare, tocmai la timp ca să mă salveze de plictiseala care mă ameninţa pe atunci ? Nu aducea nici un prejudiciu raporturilor mele cu Augusta, chiar dimpotrivă. Îi şopteam acuma nu numai cuvintele afectuoase pe care le avusesem întotdeauna pentru ea, dar chiar şi pe acelea care înfloreau în sufletul meu pentru cealaltă. În casa mea nu fusese încă niciodată asemenea belşug de drăgălăşenii, iar Augusta se arăta încîntată. Respectam cu străşni-

cie ceea ce numea ea orarul familiei. Am o conştiinţă atît de delicată încît, purtîndu-mă în felul acela, mă pregăteam încă de pe atunci să-mi atenuez viitoarele remuşcări.

Că împotrivirea mea nu lipsise cu desăvîrşire o vădeşte faptul că n-am ajuns la Carla dintr-un singur salt, ci în etape. La început, timp de cîteva zile, am ajuns numai pînă în Grădina Publică şi cu intenţia sinceră de-a mă bucura de verdele acela care se iveşte atît de pur în cenuşiul străzilor şi al caselor care-l înconjoară. Apoi, deoarece nu avusesem norocul s-o întîlnesc, cum nădăjduiam, din întîmplare, am ieşit din grădină cu gîndul de-a trece pe sub ferestrele ei. Şi-am făcut asta stăpînit de-o mare emoţie, ce-mi amintea de fermecătoarea stare sufletească a adolescentului, care întîlneşte dragostea pentru prima dată. Iar ceea ce-mi lipsise mie de-atîta vreme nu fusese dragostea, ci drumurile care duc la ea.

Abia ieşit din Grădina Publică, mă întîlnii faţă în faţă cu soacră-mea. La început mă încercă o îndoială curioasă : dimineaţa, atît de devreme, şi într-un cartier atît de îndepărtat de-al nostru ? Poate că şi ea îşi trăda bărbatul bolnav. Aflai însă numaidecît c-o acuzam pe nedrept, deoarece se dusese la doctor spre a se linişti, după ce petrecuse o noapte foarte rea la căpătîiul lui Giovanni. Medicul se străduise s-o liniştească, dar ea era atît de agitată, că mă părăsi numaidecît, fără să se mire că mă întîlnise în asemenea loc, frecventat de obicei de bătrîni, de copii şi de guvernante.

Mi-a fost însă de ajuns s-o văd ca să mă simt legat din nou de familie. Am pornit spre casă cu un pas hotărît, bătînd tactul şi murmurînd : „Niciodată de-acum încolo ! Niciodată de-acum încolo !“ Mama Augustei, cu durerea ei, îmi restituise în clipa aceea sentimentul tuturor îndatoririlor mele. O lecţie minunată, care-mi ajunse pentru toată ziua.

Augusta nu era acasă ; se dusese la tatăl ei, cu care rămase toată dimineaţa. La masă îmi spuse că discutaseră dacă, avînd în vedere starea lui Giovanni, n-ar fi trebuit să se amîne căsătoria Adei, care era fixată pentru săptămîna următoare. Giovanni se simţea acum ceva mai bine. Se pare că seara se lăsase convins să mănînce prea mult şi indigestia căpătase aspectul unei agravări a bolii.

Îi explicai că ştiu toate amănuntele de la mama, cu care mă întîlnisem de dimineaţă în Grădina Publică. Nici măcar Augusta nu se arătă mirată de plimbarea mea, dar simţii nevoia să-i dau anumite explicaţii. Îi povestii că de cîtva timp luasem Grădina Publică drept ţintă preferată a plimbărilor mele. Mă aşezam pe o bancă şi-mi citeam ziarul. Apoi adăugai :

— Şi Olivi acela ! M-a nenorocit condamnîndu-mă la asemenea inerţie.

Augusta care, auzindu-mă aducînd în discuţie asemenea subiect, se simţea oarecum vinovată, se întristă numaidecît. Eu, atunci, începui să mă simt minunat. Eram într-adevăr foarte pur, deoarece îmi petrecui toată după-amiaza în birou, ceea ce mă făcu să cred că mă vindecasem de orice dorinţă perversă. Citeam tocmai Apocalipsul.

Cu toate că era stabilit acum că aveam autorizaţia de-a mă duce în fiecare dimineaţă în Grădina Publică, împotrivirea mea faţă de ispită devenise atît de mare, încît a doua zi, îndată ce ieşii din casă, pornii exact în direcţia opusă. Mă duceam să caut nişte note, deoarece aveam de gînd să încerc o nouă metodă de vioară, care-mi fusese recomandată de curînd. Înainte de-a ieşi, aflai că socrul meu petrecuse o noapte minunată şi că după-amiază avea să vină la noi cu trăsura. Mă bucuram atît pentru socrul meu cît şi pentru Guido care, în sfîrşit, se putea însura. Totul mergea de minune : eu eram salvat, socrul meu era salvat şi el.

Dar tocmai muzica fu aceea care mă duse din nou la Carla ! Printre metodele pe care mi le oferise vînzătorul se afla, din greşeală, şi una care nu era de vioară, ci de canto. Am citit cu multă atenţie titlul : „Tratat complet de Canto (Şcoala García) a lui E. García (fiul) conţinînd o Relatare asupra Dizertaţiei privind Vocea Umană, prezentată la Academia de Ştiinţe din Paris".

Am lăsat vînzătorul să se ocupe de alţi clienţi şi-am început să citesc opusculul. Trebuie să mărturisesc că citeam cu un fel de agitaţie care semăna poate cu aceea cu care adolescentul depravat se apropie de operele pornografice. Iată : aceea era calea prin care puteam ajunge la Carla ; avea nevoie de lucrarea aceea şi ar fi fost o crimă din partea mea să nu i-o arăt şi ei. Am cumpărat-o şi m-am întors acasă.

Opera lui García era alcătuită din două părți, din care una teoretică, iar cealaltă practică. Continuai lectura cu intenția de-a o înțelege pe deplin, încît să-i pot da Carlei anumite sfaturi atunci cînd aveam să mă duc la ea împreună cu Copler. Pînă atunci, aș fi cîștigat timp și-aș fi continuat să dorm liniștit, trecîndu-mi însă vremea cu gîndul numai la aventura care mă aștepta.

Tocmai Augusta a fost însă cea care a precipitat evenimentele. Mi-a întrerupt lectura pentru a-mi spune la revedere, s-a aplecat asupră-mi și mi-a atins obrazul cu buzele. M-a întrebat ce fac și, auzind că era vorba de o nouă metodă, s-a gîndit că trebuia să fie una de vioară și nu și-a mai dat osteneala să se uite mai bine. După plecarea ei, am exagerat pericolul prin care trecusem și m-am gîndit că, pentru mai multă siguranță, aș face mai bine să nu țin cartea aceea în birou. Trebuia s-o duc numaidecît la destinație, și așa s-a întîmplat că am fost silit să alerg drept către aventura mea. Găsisem ceva mai mult decît un pretext pentru a putea face ceea ce doream din toată inima.

N-am mai avut nici un fel de ezitare. Ajuns pe palierul știut, m-am îndreptat numaidecît spre ușa din stînga. Am rămas totuși cîteva clipe în fața ușii aceleia pentru a asculta notele baladei *„La mia bandiera"*, care răsunau glorios pe scări. Părea că, în tot răstimpul acela, Carla continuase să cînte același lucru. Am zîmbit plin de afecțiune și de dorință în fața unei asemenea puerilități. Am deschis apoi cu multă grijă ușa fără să bat și am intrat în cameră în vîrful picioarelor. Voiam s-o văd imediat, dar imediat. În încăperea aceea micuță, vocea ei era cu adevărat respingătoare. Cînta cu mare entuziasm și cu mai multă căldură decît cu prilejul primei mele vizite. Se lăsase complet pe spătarul scaunului pentru a putea cînta cu toată puterea. I-am văzut numai căpșorul înfășurat în cozile-i groase și m-am retras cuprins de o puternică emoție pentru că îndrăznisem prea mult. Între timp, ea ajunsese la cea din urmă notă pe care nu voia s-o mai termine, așa că m-am putut întoarce pe palier și închide ușa după mine, fără să fiu observat. Chiar și acea ultimă notă oscilase în sus și în jos înainte de a se fixa în mod definitiv. Carla simțea deci care-i nota justă și era acum rîndul lui García să intervină pentru a o învăța s-o găsească mai repede.

Am bătut numai cînd m-am simţit mai liniştit. Alergă imediat să deschidă uşa şi n-am să uit niciodată feţişoara ei drăgălaşă, rezemată de uşorul uşii, în timp ce mă fixa cu ochii ei mari şi bruni înainte de-a mă fi putut recunoaşte în întuneric.

Mă calmasem între timp în asemenea măsură, că toate ezitările mele dinainte mă copleşiseră iarăşi. Pornisem s-o trădez pe Augusta, dar îmi spuneam că, după cum în zilele precedente mă putusem mulţumi să ajung pînă la Grădina Publică, cu atît mai uşor mi-ar fi fost acum să mă opresc în faţa uşii, să înmînez cartea aceea compromiţătoare şi să plec pe deplin mulţumit. A fost un scurt răstimp, plin de cele mai bune intenţii. Mi-am adus aminte pînă şi de unul din sfaturile acelea ciudate ce mi se dăduse în scopul de-a mă lăsa de fumat şi care-mi putea fi de folos şi atunci : uneori, pentru a-ţi satisface dorinţa, e de-ajuns să aprinzi chibritul şi să arunci apoi şi ţigara şi chibritul.

Mi-ar fi fost de altfel uşor să procedez în felul acesta, pentru că însăşi Carla, cînd mă recunoscu, roşi şi dădu să plece, ruşinată — cum am aflat mai tîrziu — de-a o fi găsit într-o rochiţă de casă, sărăcăcioasă şi veche.

După ce mă recunoscu, simţii nevoia să mă scuz :

— V-am adus o carte care cred c-o să vă intereseze. Dacă doriţi, pot să v-o las şi să plec numaidecît.

Tonul cuvintelor mele — aşa cel puţin mi se păru — era destul de dur, dar nu şi semnificaţia, deoarece ea era cea care trebuia să hotărască dacă era mai bine să plec ori să rămîn şi s-o trădez pe Augusta.

Hotărî numaidecît, deoarece mă apucă de mînă, pentru a fi cît mai sigură, şi mă trase în cameră. Emoţia îmi întunecă vederea şi-mi amintesc că fusese provocată nu atît de dulcea atingere a mîinii ei, cît de familiaritatea aceea care mi se păru că hotărăşte şi destinul meu, şi pe-al Augustei. Cred de aceea c-am intrat opunînd oarecare rezistenţă şi, ori de cîte ori evoc istoria primei mele trădări, am sentimentul c-am săvîrşit-o numai fiindcă am fost împins la asta.

Îmbujorată, faţa Carlei era într-adevăr frumoasă. Şi-am încercat un delicios sentiment de uimire dîndu-mi seama că, dacă nu mă aşteptase în mod special, sperase totuşi să-i fac o vizită. Îmi spuse cu multă amabilitate :

— Aţi simţit deci nevoia de-a mă revedea ? De-a revedea pe sărmana fată care vă datorează atîta ?

Eu, bineînţeles, dacă aş fi vrut, aş fi putut-o lua numai-decît în braţe, dar nici măcar nu mă gîndeam la aşa ceva. Ba mă gîndeam atît de puţin, că nici n-am răspuns la cuvintele ei, care mi se păreau compromiţătoare, şi-am început să vorbesc de García şi de nevoia pe care o avea de cartea aceea. I-am vorbit despre asta cu un entuziasm care m-a silit să întrebuinţez unele cuvinte cam fără rost. García avea s-o înveţe cum să procedeze ca notele să-i fie tari ca metalul şi uşoare ca aerul. Avea să-i explice că o notă nu poate să reprezinte decît o linie dreaptă, şi chiar o suprafaţă, dar o suprafaţă cu desăvîrşire netedă.

Fervoarea mea dispăru doar în clipa în care mă întrerupse, dînd curs unei dureroase îndoieli :

— Asta înseamnă că nu vă place cum cînt, nu-i aşa ?

Am rămas înmărmurit auzindu-i întrebarea. Îi făcusem o critică aspră, dar nu-mi dădeam de loc seama şi-am protestat plin de bună-credinţă. Am protestat cu atîta convingere că-mi făcu impresia că m-am întors, vorbind tot timpul numai de cîntecul ei, la dorinţa care mă tîrîse cu atîta putere în casa aceea. Iar din cuvintele mele răzbătu atîta dorinţă, încît lăsară să se întrevadă totuşi o undă de sinceritate :

— Cum puteţi crede asemenea lucru ? M-aş afla aici în cazul acesta ? Am stat îndelung pe palier, desfătîndu-mă cu cîntecul dumneavoastră, cîntec delicios şi sublim în naivitatea lui. Menţionez că pentru a atinge perfecţiunea e nevoie şi de altceva şi eu am venit tocmai pentru asta.

Cîtă putere avea totuşi în sufletul meu amintirea Augustei, dacă mă încăpăţînam, în continuare, să nu recunosc că ceea ce mă adusese acolo se numea dorinţă !

Carla ascultă cuvintele mele măgulitoare pe care nici măcar nu era în măsură să le analizeze. Nu era prea cultă, dar, spre marea mea mirare, îmi dădui seama că nu era lipsită de bun-simţ. Îmi povesti că ea însăşi avea mari îndoieli asupra talentului şi asupra vocii sale : simţea că nu progresează de loc. Adesea, după un anumit număr de ore de studiu, îşi îngăduia un fel de recreaţie şi de răsplată cîntînd *„La mia bandiera"*, în nădejdea de-a descoperi în propria-i voce vreo nouă calitate. Dar era veşnic acelaşi lucru : nu mai rău ca înainte şi poate întotdeauna destul de bine, cum o asigurau toţi cei care

o auzeau cîntînd şi chiar eu (şi aici frumoşii ei ochi întunecaţi îmi trimiseră un blînd fulger interogativ, care demonstra cît de mare nevoie avea s-o asigur în privinţa sensului cuvintelor mele pe care le punea încă la îndoială), dar de un adevărat progres nu putea fi vorba. Profesorul îi spunea că în artă nu putea fi vorba de progrese lente, ci de salturi uriaşe, care te purtau drept spre ţintă şi că într-o bună zi avea să descopere că-i o mare artistă.

E un lucru care cere totuşi timp îndelungat, adăugă privind în gol şi revăzînd poate toate orele acelea de plictiseală şi de durere.

Spunem că-i cinstit mai cu seamă omul care dă dovadă de sinceritate, şi din partea mea ar fi fost un lucru foarte cinstit s-o sfătuiesc pe biata fată să lase studiile de canto şi să devină amanta mea. Dar eu nu mă îndepărtasem încă prea mult de Grădina Publică şi apoi nici nu eram prea sigur de judecata mea cu privire la canto. De cîteva clipe gîndul meu se învîrtea numai în jurul unui singur ins: plicticosul acela de Copler, care petrecea fiecare zi de sărbătoare în vila mea împreună cu Augusta şi cu mine. Era tocmai clipa cea mai potrivită pentru a găsi un pretext s-o rog pe Carla să nu-i povestească lui Copler despre vizita mea. Nu spusei însă nimic fiindcă nu ştiam cum să-mi disimulez rugămintea şi făcui bine, deoarece, peste cîteva zile, bietul meu prieten căzu la pat şi imediat după asta muri.

O asigurai deocamdată că avea să găsească în García tot ceea ce căuta şi pentru o singură clipă, dar numai pentru o singură clipă, Carla păru să aştepte, nerăbdătoare, adevărate minuni de la cartea aceea. Repede de tot însă, văzîndu-se faţă în faţă cu atîtea cuvinte, se îndoi de eficacitatea magiei. Eu citeam teoriile lui García în italieneşte, apoi i le explicam tot în italieneşte şi, cînd nu era de-ajuns, i le traduceam în dialect triestin, dar ea nu simţea mişcîndu-i-se în gîtlej absolut nimic şi, ca să creadă cu adevărat în eficacitatea cărţii, ar fi trebuit ca aceasta să se manifeste exact în punctul acela. Nenorocirea e că eu însumi, puţin mai tîrziu, ajunsei la concluzia că, în mîna mea, lucrarea lui García nici nu avea cine ştie ce valoare. Recitind de cîte trei ori la rînd unele fraze, dar neştiind cum să mă slujesc de ele, îmi răzbunai incapacitatea începînd să le critic pe faţă. Şi iată că acel García îşi risipea timpul şi-l risipea şi pe al meu pentru a demonstra că, deoarece vocea

omenească poate produce sunete diferite, nu era just să fie considerată ca un conglomerat de instrumente. Făcui poate o greşeală împărtăşindu-i şi Carlei această părere critică, dar cînd eşti alături de o femeie pe care vrei s-o cucereşti e greu să nu profiţi de ocazia care ţi se prezintă pentru a-ţi demonstra superioritatea. Ea mă şi admira, ce-i drept, dar dădu la o parte cartea, un fel de Galeotto al nostru, care nu ne însoţi însă pînă la capăt. Eu nu mă resemnasem încă să renunţ la ea, dar amînai totul pentru vizita următoare. Cînd muri Copler, nu mai fu nevoie nici de asta. Între casa Carlei şi a mea nu mai era aşadar nici un punct comun, aşa că faptele mele nu mai puteau fi frînate decît de propria-mi conştiinţă.

Între timp însă devenisem destul de intimi, mult mai intimi decît s-ar fi putut aştepta cineva de la acea jumătate de oră de conversaţie. Am impresia că faptul de a împărtăşi aceeaşi părere cu cineva cînd e vorba de o judecată critică face ca relaţiile dintre oameni să devină foarte strînse. Biata Carla profita de această intimitate pentru a-mi împărtăşi unele necazuri de-ale ei. După intervenţia lui Copler, în casa aceea se trăia modest, dar fără lipsuri mari. Cea mai grea povară pentru cele două biete femei era gîndul la viitor. Deoarece Copler le aducea la date foarte precise ajutorul său, dar nu le îngăduia să aibă nici un fel de siguranţă în această privinţă : nu voia să-şi facă el griji, ci prefera să le aibă ele. Apoi nu le dăruia banii aceia chiar gratuit : adevăratul stăpîn al casei era de fapt el şi pretindea să fie pus la curent cu orice fleac. Vai de ele dacă-şi îngăduiau o cheltuială neaprobată în prealabil de el ! Cu puţin timp înainte, mama Carlei se simţise rău şi Carla, ca să poată avea grijă de casă, îşi neglijase lecţiile de canto timp de cîteva zile. Informat de toate acestea de către profesor, Copler făcu o scenă îngrozitoare şi plecă strigînd că, în cazul ăsta, nu mai avea rost să bată capul atîtor oameni cumsecade pentru a-i convinge să le vină în ajutor. Timp de cîteva zile trăiră amîndouă sub teroare, temîndu-se să nu fie lăsate în voia soartei. Apoi, cînd se reîntoarse, Copler reînnoi pacte şi condiţii şi stabili în mod precis cîte ore pe zi trebuia să stea Carla la pian şi cîte putea să dedice gospodăriei. Le ameninţă chiar că va veni pe neaşteptate la orice oră din zi.

— Sigur, încheie Carla, nu ne vrea decît binele, dar se înfurie atît de rău pentru nimica toată, că, mai devreme sau mai tîrziu, la supărare, tot are să ne-arunce în stradă. Dar

acuma, cînd vă ocupaţi şi dumneavoastră de noi, nu mai există asemenea primejdie, nu-i aşa ?

Şi-mi strînse mîna din nou. Cum răspunsul meu întîrzie, se temu să nu-i împărtăşesc ideile lui Copler, şi adăugă :

— Chiar şi domnul Copler spune că sînteţi un om deosebit de bun.

Frază care voia să fie un compliment adresat şi mie, dar şi lui Copler.

Portretul lui Copler, pe care Carla mi-l prezentase cu atîta antipatie, era nou pentru mine şi-mi trezea o adevărată simpatie. Aş fi vrut să-i semăn, în timp ce dorinţa care mă adusese acolo mă făcea atît de diferit ! Era foarte adevărat că el le aducea celor două femei banii altora, dar le dăruia toată munca lui, o parte din propria-i viaţă. Iar furia pe care şi-o revărsa asupra lor era cu adevărat părintească. Mă încercă însă o îndoială : dar dacă asemenea operă de binefacere era determinată de dorinţă ? Fără să ezit, o întrebai pe Carla :

— Copler nu v-a cerut niciodată o sărutare ?

— Niciodată ! răspunse Carla cu vioiciune. Cînd e mulţumit de purtarea mea, îmi împărtăşeşte toate astea pe un ton sec, îmi strînge uşor mîna şi pleacă. Alteori, cînd e furios, refuză chiar să-mi strîngă mîna şi nici măcar nu bagă de seamă că mi-e atît de frică încît izbucnesc în plîns. O sărutare în momentul acela ar însemna pentru mine o adevărată eliberare.

Văzînd că începusem să rîd, Carla se explică mai bine.

— Aş primi cu recunoştinţă sărutarea unui om atît de bătrîn, căruia îi datoresc atîta !

Iată avantajul bolnavilor adevăraţi : par mai bătrîni decît sînt în realitate.

Făcui o slabă încercare de a semăna cu Copler. Cu surîsul pe buze, pentru a n-o speria prea tare pe biata copilă, îi spusei că şi eu, atunci cînd mă ocupam de cineva, sfîrşeam prin a deveni deosebit de autoritar. De altfel chiar şi eu credeam că atunci cînd cineva studia o artă, trebuia s-o facă în mod serios. Intrai apoi atît de bine în rol, încît îmi pieri pînă şi zîmbetul. Copler avea dreptate să se arate sever cu o fetişcană care nu putea înţelege valoarea timpului : trebuia chiar să i se aducă aminte cîte persoane făceau sacrificii ca s-o ajute. Eram cu adevărat serios şi sever.

Şi astfel veni pentru mine şi ora mesei şi mai ales în ziua aceea n-aş fi vrut s-o fac pe Augusta să mă aştepte. Îi întinsei Carlei mîna şi îmi dădui seama atunci cît era de palidă. Vrui s-o liniştesc :

— Fiţi sigură că voi face întotdeauna tot ce-mi va sta în putinţă pentru a vă sprijini pe lîngă Copler şi pe lîngă toţi ceilalţi.

Îmi mulţumi, dar părea totuşi abătută. Aflai mai tîrziu că, în clipa în care mă văzuse venind, ghicise numaidecît aproape tot adevărul, închipuindu-şi că eram îndrăgostit de ea. În schimb după aceea — şi tocmai cînd mă pregăteam să plec — crezu că eram şi eu îndrăgostit numai de artă şi de canto şi că, dacă n-ar fi cîntat bine şi n-ar fi progresat, aş fi părăsit-o.

Mi se păru extrem de abătută. Mă cuprinse mila şi, deoarece nu mai aveam timp de pierdut, căutai s-o liniştesc folosind metoda pe care-o indicase ea însăşi drept cea mai eficace. Eram chiar în faţa uşii cînd o luai în braţe, dădui la o parte, cu nasul, coada groasă de pe gît, ajungînd astfel să i-l ating nu numai cu buzele, dar chiar şi cu dinţii. Totul părea o glumă şi pînă şi Carla începu să rîdă, dar numai cînd îi dădui drumul. Pînă atunci rămăsese nemişcată şi uluită în braţele mele.

Mă conduse pînă la palier şi, cînd începui să cobor, mă întrebă rîzînd :

— Cînd mai veniţi ?

— Mîine sau poate mai tîrziu ! răspunsei eu nesigur. Apoi, cu mai multă hotărîre : Vin sigur mîine ! Pe urmă, din dorinţa de-a nu mă angaja prea mult, adăugai : Vom continua să citim din García.

Faţa ei îşi păstra tot timpul aceeaşi expresie : se învoi cu prima mea făgăduială nesigură, se învoi, recunoscătoare, cu a doua şi se învoi chiar şi cu cea de-a treia propunere, zîmbind într-una. Femeile ştiu întotdeauna ce vor. N-a existat nici un fel de şovăială nici din partea Adei, cînd m-a respins, nici dintr-a Augustei, cînd m-a luat, şi nici dintr-a Carlei, care lăsă totul pe seama mea.

Ajuns în stradă descoperii brusc că-s mult mai aproape de Augusta decît de Carla. Respirai aerul proaspăt, nemărginit, şi mă simţii cu desăvîrşire liber. Nu făcusem decît o glumă, care nu-şi putea pierde caracterul acesta numai pentru că sfîrşise, sub formă de sărutare, pe gîtul şi sub cozile Carlei. În

sfîrşit, Carla acceptase sărutul acela ca o făgăduială de dragoste şi, mai presus de toate, ca o făgăduială de ajutor.

În ziua aceea, la masă, începui însă să sufăr cu adevărat. Între mine şi Augusta stătea aventura mea, ca o uriaşă umbră întunecată şi mi se părea cu neputinţă să n-o vadă şi ea. Mă simţeam mic, vinovat şi bolnav, iar durerea din coastă o simţeam ca pe o durere plăcută care s-ar fi răsfrînt, dintr-o rană, asupra conştiinţei mele. În timp ce, cu gîndul aiurea, mă prefăceam că mănînc, încercai să-mi aflu uşurarea luînd o hotărîre de nestrămutat: „N-o s-o mai văd de-acum înainte, şi dacă, din consideraţie pentru ea, va trebui s-o mai văd, va fi pentru ultima dată". Şi-apoi, nici nu mi se cerea cine ştie ce: un singur efort, acela de-a n-o mai vedea pe Carla.

Augusta mă întrebă rîzînd:

— Ai fost la Olivi de te văd atît de preocupat?

Începui să rîd şi eu. Era o mare uşurare să poţi vorbi. Cu toate că nu puteam rosti cuvintele acelea care m-ar fi liniştit pe deplin deoarece pentru asta ar fi trebuit să mărturisesc şi-apoi să promit, dar, neputînd face altfel, era totuşi o mare uşurare să spun altele. Vorbii mult, liniştit şi plin de bunăvoinţă. Apoi găsii ceva şi mai potrivit: vorbii de mica spălătorie pe care şi-o dorea atît de mult Augusta şi pe care i-o tot refuzasem pînă atunci, dîndu-i imediat încuviinţarea s-o construiască. Fu atît de mişcată de încuviinţarea aceasta pe care nici nu mi-o ceruse, încît se ridică şi veni să mă sărute. Iată un sărut care-l ştergea, bineînţeles, pe celălalt, şi mă simţii numaidecît mai bine.

Şi aşa se făcu că avurăm şi-o spălătorie şi chiar astăzi, cînd trec prin faţa minusculei construcţii, îmi amintesc că Augusta şi-a dorit-o, iar Carla şi-a dat consimţămîntul.

Urmă o după-amiază încîntătoare, plină toată de dragostea noastră. Cînd eram singur, conştiinţa mă plictisea ceva mai mult. Vorbele şi dragostea Augustei aveau darul s-o calmeze. Ieşirăm împreună. O întovărăşii apoi la părinţii ei şi-mi petrecui şi toată seara cu ea.

Înainte de-a mă culca, aşa cum mi se întîmpla de multe ori, mă uitai îndelung la nevastă-mea, care dormea. Pînă şi în somn era ordonată, cu cuvertura trasă pînă sub bărbie şi cu părul, nu prea bogat, strîns într-o coadă scurtă, înnodată la ceafă. Şi-mi spusei: „Nu vreau să-i provoc nici un fel de durere. Niciodată!" Adormii liniştit. A doua zi aveam să-mi

clarific relaţiile cu Carla şi aveam să găsesc şi modalitatea de-a o linişti pe biata fată în privinţa viitorului, fără ca, pentru asemenea lucru, să fiu obligat s-o şi sărut.

Avui un vis bizar : nu numai că sărutam gîtul Carlei, dar îl şi mîncam. Era însă un gît alcătuit în aşa fel că rănile pe care i le făceam cu o voluptate plină de îndîrjire nu-l însîngerau, ci rămînea acoperit mai departe de pielea lui albă şi nealterat în forma-i uşor arcuită. Carla, ghemuită în braţele mele, nu părea să sufere din cauza muşcăturilor. Suferea, în schimb, Augusta, care alergase pe neaşteptate spre noi. Ca s-o liniştesc, îi spuneam : „Nu-l mănînc tot ; am să-ţi las şi ţie o bucăţică !"

Visul se preschimbă în coşmar numai cînd, în plină noapte, mă trezii şi mintea mea limpezită putu să şi-l amintească, dar nu şi mai înainte, deoarece, atîta timp cît dură, nici chiar prezenţa Augustei nu-mi putuse răpi sentimentul de mulţumire pe care-l încercam.

Îndată ce mă trezii, îmi dădui seama şi de intensitatea dorinţei mele, dar şi de primejdia pe care o reprezenta pentru Augusta, şi chiar pentru mine. Poate că în pîntecele femeii care dormea alături se şi înfiripa o altă viaţă de care eram pe deplin răspunzător. Cine ştie ce-avea să-mi pretindă Carla după ce-avea să-mi devină amantă ? Mi se părea flămîndă de bucuriile care-i fuseseră refuzate pînă atunci, şi cum aş fi fost eu în stare să întreţin două familii ? Augusta îmi cerea spălătoria aceea folositoare, cealaltă avea să ceară altceva, dar nu mai puţin costisitor. O revăzui pe Carla pe palier în timp ce mă saluta rîzînd, după ce se lăsase sărutată. Era pe deplin conştientă că voi cădea în mrejele ei. Mă înfiorai de spaimă şi acolo, singur şi în beznă, nu-mi putui opri geamătul.

Nevastă-mea, trezindu-se numaidecît, mă întrebă ce-aveam şi-i răspunsei prin cîteva cuvinte scurte, primele care mi se iviră în minte cînd izbutii să-mi revin din spaima de-a mă vedea interogat chiar în clipa în care mi se părea că-mi şi scăpase o mărturisire :

— Mă gîndesc la bătrîneţea ce se apropie !

Începu să rîdă şi căută să mă consoleze fără ca, pentru asta, să-şi întrerupă somnul din care nu se putea desprinde. Îmi adresă aceeaşi frază pe care o rostea întotdeauna cînd mă vedea înspăimîntat de timpul care trecea :

— Să nu ne mai gîndim la asta, acum cînd sîntem tineri... e aşa de bine să dormi !

Îndemnul dădu roade : nu mă mai gîndii la nimic şi adormii din nou. Vorba, pe timp de noapte, e ca o rază de lumină. Ilumineazâ o frîntură de viaţă reală, în faţa căreia pălesc toate alcătuirile fanteziei. De ce trebuia să mă tem atîta de biata Carla al cărei amant nici nu eram încă ? Era limpede că făcusem totul ca să mă sperii de situaţia în care mă aflam. În fine, acel *bébé* care-l şi văzusem în pîntecele Augustei nu dăduse pînă acum nici un alt semn de viaţă în afară de construcţia spălătoriei.

Mă sculai animat de cele mai bune intenţii. Alergai numaidecît în birou şi pusei într-un plic o mică sumă de bani pe care voiam să i-o ofer Carlei chiar în clipa în care aveam s-o anunţ c-o părăsesc. Cu toate acestea, m-aş fi declarat gata să-i trimit prin poştă şi alţi bani ori de cîte ori mi-ar fi cerut scriindu-mi la o adresă pe care aveam să i-o comunic. Tocmai cînd mă pregăteam să ies, Augusta mă invită cu un zîmbet drăgălaş s-o însoţesc acasă la taică-său. Sosise de la Buenos Aires tatăl lui Guido pentru a fi de faţă la căsătorie, şi trebuia să ne ducem să-l vedem. Era limpede că eu o interesam mult mai mult decît tatăl lui Guido. Voia să reînvie farmecul din ziua precedentă. Dar nu mai era acelaşi lucru : mi se părea că nu fac bine lăsînd să treacă prea mult timp între hotărîrea frumoasă pe care-o luasem şi înfăptuirea ei. Şi, pe cînd noi treceam pe stradă unul alături de altul şi, în aparenţă, siguri de dragostea noastră, cealaltă se şi socotea iubita mea. Şi era rău. Plimbarea mi se păru, de aceea, o veritabilă şi neîndoielnică silnicie.

Giovanni se simţea într-adevăr mai bine. Numai că nu-şi putea pune ghetele din pricină că i se umflaseră picioarele, dar nu dădea nici un fel de importanţă acestui lucru iar eu, pe vremea aceea, nici atîta. Era în salon, cu tatăl lui Guido, căruia mă prezentă. Augusta ne părăsi îndată, ducîndu-se să-şi vadă mama şi sora.

Domnul Francesco Speier mi se păru un om mult mai puţin instruit decît Guido. Era mic de statură, bondoc, în jur de şaizeci de ani, sărac în idei şi puţin vioi, poate şi din pricină că, în urma unei boli, avea auzul foarte slăbit. Cînd şi cînd strecura în italiana lui cîte un cuvînt spaniol :

— „*Cada*" *volta che vengo a Trieste...* [1]

Cei doi bătrîni vorbeau despre afaceri, iar Giovanni asculta cu atenţie deoarece afacerile acelea aveau o mare importanţă pentru soarta Adei. Ascultai şi eu cîtva timp, dar cu gîndul aiurea. Auzii că bătrînul Speier hotărîse să-şi lichideze afacerile din Argentina şi să-i încredinţeze lui Guido toată rezerva lui de *duros*, pentru a-i folosi la întemeierea unei firme în Triest ; avea să se întoarcă după aceea la Buenos Aires pentru a trăi cu soţia şi cu fiica dintr-o mică fermă care-i mai rămînea. N-am înţeles de ce-i povestea lui Giovanni toate astea în prezenţa mea, şi nici chiar astăzi nu ştiu.

Mi se păru că, la un moment dat, nemaiavînd ce să-şi spună, cei doi bătrîni începură să se uite la mine ca şi cum ar fi aşteptat vreun sfat şi-atunci eu, ca să fiu amabil, observai :

— Nu cred să fie chiar aşa de mică ferma aceea dacă vă este de ajuns ca să trăiţi din ea !

Giovanni începu numaidecît să urle :

— Ce tot spui tu acolo ?

Izbucnirea amintea de vremurile lui cele mai bune, dar sigur e că dacă el n-ar fi urlat astfel, domnul Francesco n-ar fi luat în seamă observaţia mea. Aşa, însă, se-ngălbeni şi zise :

— Sper că Guido nu va uita să-mi plătească dobînda cuvenită pentru capitalul meu.

Giovanni, tot urlînd, încercă să-l liniştească :

— Ce dobîndă ! Chiar de două ori pe-atîţa dac-o să fie nevoie ! Nu-i băiatul dumitale ?

Domnul Francesco nu păru totuşi prea liniştit şi aştepta tocmai de la mine o vorbă care să-l liniştească. Iar eu îl servii numaidecît şi încă din belşug, deoarece bătrînul auzea acuma şi mai prost decît înainte.

Apoi discuţia dintre cei doi oameni de afaceri continuă, eu însă mă ferii cu mare grijă să mai intervin vreodată. Giovanni se uita din cînd în cînd la mine pe deasupra ochelarilor ca să mă supravegheze, iar respiraţia lui greoaie părea o ameninţare. Vorbi apoi timp îndelungat şi la un moment dat mă întrebă :

— Nu-i aşa ?

Încuviinţai, cu înflăcărare.

Aprobare care trebuie să fi părut cu atît mai fierbinte cu cît fiecare gest al meu devenea şi mai expresiv datorită mîniei

[1] *Cada* — fiecare (sp.) ; De fiecare dată cînd vin la Trieste.

care mă cuprindea tot mai mult. Ce căutam eu acolo, lăsînd ca timpul necesar îndeplinirii bunelor mele intenţii să treacă ? Mă obligau să neglijez un lucru atît de util pentru mine şi pentru Augusta ! Îmi pregăteam tocmai o scuză ca să pot pleca, dar chiar în clipa aceea salonul fu invadat de femei, pe care le întovărăşea Guido. Acesta, imediat după sosirea tatălui, îi dăruise logodnicei un inel minunat. Nimeni nu mă luă în seamă şi nu mă salută, nici chiar micuţa Anna. Ada îşi pusese în deget giuvaerul strălucitor şi, sprijinindu-şi tot timpul braţul pe umărul logodnicului, i-l arăta lui Giovanni. Femeile priveau şi ele, în extaz.

Nici chiar inelele nu mă interesau. Mai ales că eu nu purtam nici măcar verigheta, deoarece împiedica circulaţia sîngelui ! Fără să salut pe nimeni, mă strecurai pe uşa salonului, mă îndreptai spre uşa cea mare şi mă pregătii să ies. Augusta observă însă că vreau să fug şi mă ajunse din urmă la timp. Rămăsei uimit de faţa ei descompusă. Buzele îi erau livide, exact ca în ziua nunţii noastre, cu puţin înainte de-a porni spre biserică. Îi spusei că aveam o afacere foarte urgentă. Apoi, aducîndu-mi la vreme aminte că-mi cumpărasem, numai de cîteva zile şi dintr-un simplu capriciu, o pereche de ochelari foarte uşori, de presbit, pe care, după ce-i pusesem în buzunarul vestei, nu-i mai încercasem de loc, îi spusei că aveam o întîlnire cu un oculist — voiam să-mi facă un examen, căci de cîtăva vreme vederea îmi cam slăbise parcă. Îmi spuse că puteam pleca numaidecît, dar mă ruga ca înainte de asta să-mi iau rămas bun de la tatăl lui Guido. Fierbeam de nerăbdare, dar cu toate acestea îi făcui pe plac.

Intrai din nou în salon şi toată lumea mă salută prietenește. Eu, fiind sigur că acuma voiau să mă expedieze, făcui chiar şi cîteva glume. Tatăl lui Guido, care nu se prea putea descurca între atîţia membri ai familiei, mă întrebă :

— Ne mai vedem înainte de plecarea mea la Buenos Aires, nu ?

— O ! răspunsei, „*cada* volta“ cînd veţi veni în casa aceasta e mai mult ca sigur că mă veţi găsi şi pe mine.

Rîseră toţi şi eu plecai triumfător, însoţit şi de un salut destul de vesel din partea Augustei. Plecam într-un mod atît de puţin bătător la ochi şi după ce îndeplinisem toate formalităţile legale, încît puteam umbla în toată siguranţa. Dar mai era un motiv care mă elibera de îndoielile care mă reţinuseră

pînă atunci : plecam din casa socrului meu cu gîndul de-a mă îndepărta cît mai mult cu putinţă de ea, adică pînă la Carla. În casa Malfenti şi nu pentru prima dată (aşa mi se părea mie), eram suspectat de-a unelti în chip josnic împotriva lui Guido. Cu totul nevinovat şi numai fiindcă eram cu gîndul aiurea vorbisem de ferma aceea din Argentina, iar Giovanni răstălmăcise numaidecît cuvintele mele, ca şi cum aş fi avut intenţia să-l sap pe Guido. Cu Guido mi-ar fi fost foarte uşor să lămuresc lucrurile dacă ar fi fost nevoie de aşa ceva ; pe Giovanni şi pe ceilalţi, care mă credeau în stare de asemenea maşinaţii, era de-ajuns să mă răzbun. Nu că mi-aş fi propus s-o înşel pe Augusta. Ceea ce doream să fac făceam însă pe faţă. O vizită la Carla nu presupunea încă nimic rău şi dacă m-aş mai fi întîlnit o dată cu soacră-mea prin locurile acelea, iar ea m-ar fi întrebat ce căutam pe-acolo, i-aş fi răspuns imediat :

— O, nimic ! mă duc la Carla !

A fost singura dată în viaţa mea cînd m-am dus la Carla fără să mă gîndesc la Augusta. Atît de mult mă rănise purtarea socrului meu !

Pe palier, nu auzii răsunînd vocea Carlei. Am trăit o clipă de groază : dacă nu era acasă ? Am bătut şi-am intrat imediat, mai înainte de-a mă fi poftit cineva. Carla era cu toate acestea înăuntru, dar împreună cu mama ei. Lucrau amîndouă la acelaşi cearşaf, fiecare la cîte-un capăt, aşa că stăteau foarte departe una de alta ; un mod de a coase destul de obişnuit, poate, eu însă nu mai văzusem niciodată aşa ceva. Alergasem la Carla, şi ajunsesem la Carla care broda în tovărăşia mamei ei, ceea ce era cu totul altceva. Nu-mi puteam pune în practică nici intenţiile bune, nici pe cele rele. Totul continua să rămînă în suspensie.

Foarte aprinsă la faţă, Carla se ridică în picioare, pe cînd bătrîna îşi scoase ochelarii, punîndu-i în toc. Eu, în timpul acesta, găseam că m-aş putea arăta indignat, dar nu fiindcă vedeam cum scap ocazia de a-mi limpezi imediat sentimentele, ci din cu totul altă pricină. Nu erau oare acestea ceasurile pe care Copler le destinase studiului ? O salutai politicos pe bătrîna doamnă, deşi-mi veni greu să îndeplinesc pînă şi actul acesta de politeţe. O salutai şi pe Carla, dar aproape că nici nu mă uitai la ea. Îi spusei :

— Am venit să văd dacă nu mai putem scoate ceva din metoda aceea, şi arătai spre opusculul lui García care stătea neatins pe masă, acolo unde-l lăsasem; ceva care să vă fie de folos, bineînţeles.

Mă aşezai pe aceeaşi canapea unde stătusem şi în ajun şi deschisei cartea. Carla încercă mai întîi să-mi zîmbească, dar văzînd că nu-i răspundeam la drăgălăşenia ei, se aşeză lîngă mine cu o anumită grabă, gata să-mi dea ascultare. Era totuşi nedumerită; nu mai înţelegea nimic. Mă uitai la ea şi văzui că pe faţă i se aşternea o umbră, ceva care putea să însemne şi dispreţ, şi încăpăţînare. Îmi închipuii că aşa obişnuia ea să primească mustrările lui Copler. Numai că nu era încă sigură că mustrările mele vor fi întocmai cu ale lui Copler, fiindcă — după cum mi-a mărturisit mai tîrziu — îşi amintea c-o sărutasem doar cu o zi înainte, aşa că-şi închipuia că n-avea de ce să se mai teamă de mînia mea. Era, de aceea, gata să-şi preschimbe dispreţul într-un surîs plin de prietenie. Trebuie să spun aici, fiindcă mai tîrziu nu voi avea timpul necesar, că încrederea aceea a ei de-a mă fi îmblînzit în mod definitiv cu acel unic sărut pe care mi-l acordase, nu mi-a plăcut absolut de loc: o femeie care gîndeşte astfel e deosebit de periculoasă.

În clipa aceea însă sufletul meu era întocmai ca al lui Copler, numai reproşuri şi resentimente. Începui să citesc cu glas tare exact paragraful pe care-l citisem şi cu o zi înainte şi pe care îl redusesem eu însumi la zero, plin de pedanterie, şi nu comentîndu-l în alt fel, ci apăsînd pe anumite cuvinte care mi se păreau mai semnificative.

Cu o voce puţin tremurătoare, Carla mă întrerupse:

— Am impresia c-am mai citit partea asta!

Astfel c-am fost în sfîrşit obligat să întrebuinţez cuvintele mele. Şi uneori propriile tale cuvinte pot să aducă puţină alinare. Iar ale mele nu numai c-au fost mai blînde decît sufletul şi comportarea mea, dar m-au făcut să găsesc tonul unei obişnuite conversaţii mondene.

— Vezi, domnişoară — şi am întovărăşit imediat apelativul acesta mîngîietor cu un surîs care putea fi chiar şi surîsul unui amant — aş dori să revedem pasajul acesta înainte de-a trece mai departe. Poate că ieri l-am judecat puţin cam în grabă, iar un prieten de-al meu m-a avertizat nu de mult că, pentru a înţelege tot ce spune García, trebuie să-l studiezi în întregime.

Am simţit în cele din urmă şi nevoia de-a fi atent şi cu biata bătrînă care, desigur, niciodată în cursul vieţii ei şi oricît de puţin norocoasă ar fi fost, nu se mai aflase într-o situaţie atît de penibilă. I-am adresat şi ei un surîs, care-mi ceru un efort mult mai mare decît cel dăruit Carlei.

— Nu sînt lucruri prea distractive, i-am spus, dar pot fi ascultate cu oarecare folos chiar şi de cineva care nu studiază canto.

Şi am continuat, plin de încăpăţînare, să citesc. Carla se simţea bineînţeles mai bine, şi pe buzele ei cărnoase rătăcea umbra unui surîs. Bătrîna în schimb avea tot înfăţişarea unui biet animal prins în laţ şi continua să rămînă în odaie numai fiindcă timiditatea o împiedica să găsească un pretext pentru a pleca. Iar eu nu mi-aş fi trădat cu nici un preţ dorinţa de-a o zvîrli afară din cameră. Ar fi fost un lucru grav şi compromiţător.

Carla dădu dovadă de mai multă hotărîre ; mă rugă, plină de solicitudine, să întrerup pentru moment lectura şi, întorcîndu-se către mama ei, îi spuse că poate pleca şi că vor continua să lucreze după-masă.

Doamna se apropie de mine, şovăind dacă să-mi întindă mîna sau nu. I-o strînsei de-a dreptul afectuos, spunîndu-i :

— Înţeleg, căci lectura aceasta nu-i prea amuzantă.

Întocmai ca şi cum mi-ar fi părut rău că ne părăsea. Înainte de-a pleca, doamna puse cearşaful, pe care-l ţinuse pînă atunci în poală, pe un scaun. Carla o urmă pentru o clipă pe palier, ca să-i spună ceva, în timp ce eu tremuram de nerăbdare s-o am, în sfîrşit, lîngă mine. Se întoarse, închise uşa după ea şi, aşezîndu-se la loc, i se aşternu din nou pe faţă expresia aceea rigidă, care semăna atît de bine cu încăpăţînarea de pe un chip de copil. Spuse :

— În fiecare zi, la ora asta, studiez. Şi tocmai acum trebuia să mă ocup de lucrul acela urgent !

— Dar nu vezi că pe mine nu mă interesează de loc cîntecul dumitale ? strigai, îmbrăţişînd-o cu violenţă şi sărutînd-o, mai întîi pe gură, apoi imediat după asta în acelaşi loc unde-o sărutasem cu o zi înainte.

Ciudat lucru ! Începu să plîngă în hohote şi se îndepărtă de mine. Spuse, suspinînd, că suferise îngrozitor văzîndu-mă intrînd în casă în felul acela. Plîngea din obişnuita compasiune

pentru propria-i persoană, așa cum se întîmplă întotdeauna cînd te vezi compătimit de alții. Lacrimile nu sînt expresia durerii, ci a istorisirii ei. Plîngi atunci cînd te revolți împotriva nedreptății. Și era într-adevăr nedrept să obligi fata aceea frumoasă, pe care-o puteai săruta, să studieze.

În general, lucrurile mergeau mai rău decît îmi închipuisem. Trebui să-i dau unele explicații și, ca să termin cît mai repede, nu mai găsii timpul necesar pentru a născoci ceva, și-i povestii adevărul adevărat. Îi spusei cît fusesem de nerăbdător s-o văd și s-o sărut. Îmi propusesem să vin la ea de dimineață ; și în hotărîrea asta îmi petrecusem chiar și noaptea. Nu i-am putut spune, bineînțeles, nimic din ceea ce-mi imaginasem că voi face venind la ea, dar era un lucru lipsit de importanță. Adevărul e că încercasem aceeași dureroasă nerăbdare și cînd luasem hotărîrea să vin la ea pentru a-i spune că voiam s-o părăsesc pentru totdeauna, și cînd alergasem s-o iau în brațe. Îi vorbii apoi despre întîmplările din dimineața aceea, de cum mă obligase nevastă-mea să ies cu ea și cum mă condusese apoi la socri, unde stătusem imobilizat tot timpul, ascultînd cum se discuta despre niște afaceri care nu mă priveau. În sfîrșit, cu mare greutate, reușesc să scap, să parcurg distanța aceea infinită într-un suflet, și ce găsesc ?... Toată camera ocupată de cearșaful acela !

Carla izbucni în rîs deoarece înțelesese că între mine și Copler nu era nici un fel de asemănare. Rîsul, pe fața ei frumoasă, părea un adevărat curcubeu, și o sărutai din nou. Nu răspundea dezmierdărilor mele, le accepta însă supusă, atitudine pe care-o ador, poate fiindcă-mi place sexul slab în proporție directă cu slăbiciunea aceasta a lui. Și pentru prima dată îmi spuse că știa de la Copler că-mi iubeam foarte mult soția.

— De aceea, adăugă — și văzui trecînd peste frumoasa ei față umbra unei hotărîri serioase — între noi doi nu poate exista decît prietenie și nimic altceva.

Numai că eu nu crezui prea mult în hotărîrea aceea atît de înțeleaptă, fiindcă însăși gura care-o rostea nu putea să se apere nici măcar atunci de sărutările mele.

Carla vorbi după aceea îndelung. Voia, în mod evident, să-mi stîrnească mila. Mi-aduc aminte de tot ce mi-a spus, lucruri în care-am crezut numai după ce a dispărut din viața

mea. Cît timp am avut-o lîngă mine, m-am temut întotdeauna de ea ca de-o femeie care, mai devreme sau mai tîrziu, avea să profite de ascendentul ei asupra mea ca să mă ruineze — pe mine şi întreaga mea familie. N-o credeam cînd îmi spunea că singura ei dorinţă era să-şi aibă viaţa asigurată, a ei şi-a mamei ei. Acum ştiu cu siguranţă că n-a avut niciodată intenţia, biata de ea, să obţină de la mine mai mult decît aveau nevoie, si cînd mă gîndesc la ea roşesc de ruşinea de-a o fi înţeles şi de-a o fi iubit atît de puţin. Ea, sărăcuţa, n-a avut nimic de la mine. I-aş fi dat totul, pentru că fac parte dintre oamenii care-şi plătesc datoriile. Dar aşteptam întotdeauna ca să mi-o ceară.

Mi-a vorbit apoi despre situaţia desperată în care se pomenise la moartea tatălui ei. Luni şi luni de-a rîndul, ea şi bătrîna ei mamă fuseseră nevoite să lucreze zi şi noapte la nişte broderii, care le erau comandate de un negustor. Şi, plină de naivitate, îşi închipuia că providenţa avea să le trimită ajutorul cerut, aşa că uneori stătea ceasuri întregi la fereastră şi se uita pe stradă, căci de-acolo trebuia să le sosească ajutorul. Sosi în schimb Copler. Acuma spunea că e mulţumită de situaţie, dar nici ea şi nici mama ei nu puteau fi pe deplin liniştite fiindcă ajutorul care li se dădea era foarte nesigur. Si dacă într-o bună zi s-ar fi văzut că nu avea nici voce si nici talent pentru a deveni cîntăreaţă ? Copler le-ar fi părăsit. Apoi, Copler avea de gînd s-o prezinte peste cîteva luni pe scenă. Şi dacă apariţia aceasta avea să fie ceea ce se cheamă un fiasco ?

Şi tot cu intenţia de a-mi stîrni compătimirea, îmi povesti că dezastrul financiar al familiei îi distrusese şi un vis de dragoste : o părăsise logodnicul.

Mie nici prin gînd nu-mi trecea s-o compătimesc. O întrebai :

— Şi logodnicul acela te săruta mult ? Aşa ca mine ?

Începu să rîdă fiindcă o împiedicam să vorbească. Văzui astfel înaintea mea un bărbat care-mi indica drumul.

Trecuse de mult ora la care trebuia să fiu acasă, la masă. Aş fi vrut să plec. Pentru ziua aceea era de ajuns. Uitasem cu totul de remuşcarea care mă ţinuse treaz toată noaptea, iar din frămîntarea care mă tîrîse la Carla nu mai rămăsese nimic. Liniştit însă nu eram. Poate că e destinul meu să nu fiu nici-

odată. Nu aveam remuşcări fiindcă între timp Carla îmi făgăduise ori cîte sărutări voiam, în numele unei prietenii care n-o putea jigni pe Augusta. Avui chiar impresia c-am descoperit pricina nemulţumirii care, ca de obicei, făcea să-mi şerpuiască prin trup anumite dureri nelămurite. Carla mă vedea într-o lumină falsă! Carla avea tot dreptul să mă dispreţuiască văzînd cît de dor mi-era de sărutările ei, în timp ce-o iubeam pe Augusta! Aceeaşi Carla care se prefăcea că mă stimează atîta fiindcă avea atîta nevoie de mine!

Mă hotărîi să-i cîştig stima spunîndu-i cîteva lucruri care aveau să mă doară întocmai ca amintirea unei crime nelegiuite, a unei trădări săvîrşite cu bună ştiinţă, fără să fie nevoie şi fără nici un folos.

Eram aproape de uşă şi, cu aerul unui om sincer, care mărturiseşte anumite lucruri în silă, îi spusei Carlei :

— Copler ţi-a vorbit despre afecţiunea pe care i-o port soţiei mele. E adevărat : îmi stimez soţia foarte mult.

Şi-i istorisii apoi de-a fir a păr povestea căsătoriei mele, cum fusesem îndrăgostit de sora mai mare a Augustei care nici nu voise să ştie de mine, fiind îndrăgostită de altcineva, cum după aceea încercasem să mă însor cu alta dintre surori, care mă respinsese şi ea, şi cum, în cele din urmă, mă resemnasem să mă însor cu Augusta.

Carla crezu numaidecît totul. Îmi spuse apoi că şi Copler aflase cîte ceva din lucrurile acestea chiar în propria mea casă şi că-i povestise unele amănunte, nu întru totul adevărate, dar pe aproape, şi pe care eu acum le rectificasem şi le confirmasem.

— E frumoasă soţia dumitale? întrebă Carla, dusă pe gînduri.

— Deninde de gust, răspunsei.

Exista în mine un anumit centru prohibitiv care acţiona încă. Spusesem că-mi stimam soţia, dar nu spusesem că n-o iubeam. Nu spusesem că-mi plăcea, dar nici că nu s-ar fi putut să-mi placă. În momentul acela mi se părea că sînt foarte sincer ; acuma ştiu că prin cuvintele acelea am trădat amîndouă femeile şi dragostea, a mea, şi a lor.

Ca să spun adevărul nu mă simţeam încă liniştit ; lipsea aşadar ceva. Mi-amintii de plicul acela al intenţiilor frumoase şi i-l oferii. Carla îl deschise şi mi-l înapoie, spunîndu-mi că

numai cu puține zile mai înainte Copler îi adusese suma cuvenită pe-o lună de zile și că pentru moment nu avea într-adevăr nevoie de bani. Neliniștea mea crescu din pricina unei străvechi credințe că femeile cu adevărat periculoase nu primesc bani puțini. Își dădu seama de nemulțumirea mea și, cu o nevinovăție încîntătoare, pe care-o prețuiesc numai acuma, cînd scriu, îmi ceru cîteva coroane ca să-și cumpere cele cîteva farfurii pe care le pierduseră în timpul unei catastrofe domestice.

Se întîmplă apoi un lucru care lăsă în amintirea mea o urmă de neșters. În clipa despărțirii o sărutai, dar de data aceasta, și cu toată intensitatea, răspunse și ea sărutului meu. Otrava pe care i-o administrasem își făcuse efectul. Spuse apoi cu toată nevinovăția :

— Te iubesc fiindcă ești atît de bun încît nici bogăția nu te-a putut strica.

Adăugă apoi cu malițiozitate :

— Știu acuma că nu trebuie să te las să aștepți și că, în afară de asta, nu există nici o altă primejdie cu dumneata.

Pe palier mă întrebă din nou :

— Pot să-i fac vînt profesorului de canto, și-n același timp și lui Copler ?

Coborînd scările grăbit îi răspunsei :

— O să vedem !

Iată că era totuși ceva care rămînea în suspensie în raporturile noastre ; restul fusese stabilit în mod cît se poate de limpede.

Din pricina aceasta mă simții așa de prost că, ajungînd în stradă, pornii nehotărît în direcția opusă celei în care se găsea casa mea. Aproape c-aș fi vrut să mă întorc numaidecît la Carla ca să-i mai spun un singur lucru : c-o iubeam pe Augusta. Și-o puteam face, fiindcă nu-i spusesem că n-o iubesc. Numai că, drept concluzie a acelei povești adevărate pe care i-o relatasem, uitasem să-i spun că acuma o iubeam într-adevăr pe Augusta. Carla, pe de altă parte, dedusese că n-o iubeam de loc, și din pricina aceasta răspunsese cu atîta fervoare sărutului meu, subliniindu-l cu o declarație de dragoste. Aveam impresia că dacă ar fi lipsit episodul acela, aș fi putut suporta mult mai ușor privirea încrezătoare a Augustei. Și cînd te gîndești că numai cu puțin înainte fusesem bucuros

să aflu că biata Carla știa că-mi iubeam soția și că astfel, prin propria ei hotărîre, aventura pe care o căutasem mi se oferise sub forma unei prietenii condimentată cu sărutări.

M-am așezat pe-o bancă din Grădina Publică și, cu bastonul, am însemnat distrat pe prundiș data acelei zile. Am început să rîd cu amărăciune : știam că nu era data care avea să pună capăt trădărilor mele. Dimpotrivă, ele începeau în ziua aceea. Dar unde aș fi putut găsi puterea de-a nu mă mai întoarce la femeia aceea pe care-o doream atîta și care mă aștepta ? Îmi luasem de altfel și anumite obligații de onoare. Primisem niște săruturi și nu mi se îngăduise să dau în schimb decît contravaloarea cîtorva farfurii. Ceea ce mă lega acum de Carla era numai un cont neachitat.

A fost o masă tristă. Augusta nu-mi ceruse nici un fel de explicație pentru întîrziere și nici eu nu-i dădusem vreuna. Mi-era teamă să nu mă trădez, mai ales că, în vreme ce străbăteam distanța aceea scurtă dintre Grădina Publică și casă, mă fulgerase ideea să-i mărturisesc totul, așa că povestea trădării mele ar fi putut să se întipărească poate pe fața mea cinstită. Ar fi fost singurul mijloc de-a mă salva. Povestindu-i tot, mi-aș fi asigurat protecția și supravegherea Augustei. Ar fi fost un act așa de hotărîtor încît atunci aș fi putut, de bună credință, însemna data zilei aceleia drept o cotitură spre cinste și spre sănătate.

Am vorbit de-o mulțime de lucruri fără importanță. Am încercat să fiu vesel, dar n-am izbutit să fiu nici măcar afectuos. Augustei i se tăiase răsuflarea ; aștepta, bineînțeles, o explicație, care nu mai venea.

După aceea continuă să aranjeze hainele de iarnă în niște dulapuri speciale — un lucru deosebit de important. Am zărit-o de mai multe ori în după-amiaza aceea, ocupată pînă peste cap, acolo în fundul coridorului aceluia lung, ajutată de servitoare. Faptul că era atît de îndurerată n-o obliga să-și întrerupă activitatea.

Neliniștit, trecui de mai multe ori din dormitor la baie. Aș fi vrut s-o chem pe Augusta și să-i spun măcar c-o iubesc, deoarece ei — sărăcuța ! — asta i-ar fi fost de ajuns. Dar continuai, dimpotrivă, să meditez și să fumez.

Trecui, bineînțeles, prin diferite faze. Veni chiar și clipa în care accesul meu de virtute fu întrerupt de-o violență ne-

răbdare de-a vedea sosind ziua următoare pentru a putea alerga la Carla. Chiar şi dorinţa aceasta îşi avea poate originea în cine ştie ce lăudabilă intenţie. În fond, marea dificultate era să pot porni aşa, de unul singur, pe drumul datoriei. Mărturisirea, care mi-ar fi făcut din soţia mea un aliat, era ceva la care nu mă puteam gîndi ; rămînea aşadar Carla pe a cărei gură aş fi putut jura cu un ultim sărut ! Cine era Carla ? Nici chiar şantajul nu era cel mai mare pericol care mă ameninţa din partea ei ! În ziua următoare avea să-mi fie amantă ; şi cine-mi putea spune ce-avea să urmeze după aceea ! Nu ştiam despre ea decît ceea ce-mi povestise imbecilul acela de Copler, iar pe baza unor informaţii date de el, un om cu mai multă experienţă decît mine, ca de pildă Olivi, n-ar fi acceptat să încheie nici măcar o afacere comercială.

Toată activitatea aceea sănătoasă, frumoasă, pe care-o depusese Augusta înăuntrul casei mele se irosise. Iar cura aceea drastică a căsniciei, la care mă supusesem în obositoarea căutare a sănătăţii, dăduse şi ea greş. Eram mai bolnav ca niciodată şi mă însurasem în dauna mea şi-a altora.

Mai tîrziu, după ce devenisem cu adevărat amantul Carlei, rătăcind cu gîndul la după-amiaza aceea tristă, n-am putut înţelege de ce, înainte de-a merge mai departe, n-am luat bărbătească hotărîre de-a mă opri. Deplînsesem atîta trădarea mea înainte de-a o fi săvîrşit, încît orcine-ar fi putut crede că-i o nimica toată s-o eviţi. Dar de mintea de pe urmă poţi rîde oricît şi chiar şi de cea de la început, pentru că tot nu foloseşte la nimic. În ceasurile acelea pline de nelinişte am scris cu litere mari în dicţionarul meu, la litera Ç (Carla) data acelei zile şi menţiunea : „ultima trădare". Dar cea dintîi trădare efectivă, care deschidea calea trădărilor ulterioare, avu loc abia a doua zi.

Seara tîrziu, neavînd altceva mai bun de făcut, pusei să mi se pregătească baia. Îmi simţeam trupul murdar şi voiam să mă spăl. Dar cînd m-am cufundat în apă, mi-am spus : „Ca să deviu un om cu adevărat curat, ar trebui să mă pot dizolva în apa asta cu totul !" Apoi m-am îmbrăcat, dar eram atît de lipsit de voinţă, că nici nu m-am şters cum trebuie. Ziua dispărea, iar eu rămăsei la fereastră, uitîndu-mă la frunzele fragede ale arborilor din grădina mea. Începui să tremur

şi-mi spusei, cu oarecare satisfacţie, că s-ar putea să am febră. Nu doream să mor, ci să mă îmbolnăvesc, iar boala să-mi servească drept pretext pentru a face ceea ce voiam, sau pentru a mă împiedica să fac.

După ce şovăise atîta vreme, Augusta veni să mă caute. Văzînd-o atît de dulce şi fără urmă de resentiment, frisoanele deveniră şi mai puternice, pînă cînd începu să-mi clănţăne dinţii. Speriată, Augusta mă sili să mă urc numaidecît în pat. Dinţii continuau să-mi clănţăne de frig, dar ştiam că nu am febră şi n-o lăsai să cheme medicul. O rugai să stingă lampa, să se aşeze lîngă mine şi să nu spună nimic. Nu ştiu cît timp am rămas aşa : îmi recăpătai treptat căldura necesară şi chiar o oarecare încredere. Mintea mi-era totuşi atît de întunecată, că atunci cînd pomeni din nou de doctor, i-am spus că ştiam care era cauza indispoziţiei mele şi că aveam să i-o spun şi ei mai tîrziu. Reveneam la hotărîrea de-a mărturisi totul. Nu-mi mai rămînea altă cale ca să scap de apăsarea aceea de nesuferit.

Şi aşa, am rămas amîndoi încă multă vreme, fără a scoate un cuvînt. Mai tîrziu, mi-am dat seama că Augusta se sculase din fotoliu şi că venea spre mine. M-a cuprins o frică nebună : dacă ghicise totul ? Mi-a luat mîna, mi-a mîngîiat-o, apoi, încetişor, şi-a sprijinit mîna pe fruntea mea, să vadă dacă nu am febră, iar în cele din urmă mi-a spus :

— Trebuia să te aştepţi la asta ! De ce să te surprindă atît de dureros ?

Cuvintele acelea stranii mă umplură de uimire, mai cu seamă că fuseseră însoţite de-un hohot înăbuşit de plîns. Era limpede că nu făcea nici o aluzie la aventura mea. De unde să prevăd eu c-avea să se-ntîmple asta ? O întrebai cu o oarecare asprime :

— Dar ce vrei să spui ? Ce anume trebuia să prevăd ?

Incurcată, murmură :

— Sosirea tatălui lui Guido, pentru nunta Adei...

În sfîrşit, înţelesesem : credea că sufăr fiindcă se apropia căsătoria Adei. Mi se păru că, într-adevăr, îmi făcea o nedreptate : era un delict de care nu mă făcusem vinovat. Mă simţii curat şi nevinovat ca un prunc, iar starea de apăsare dispăru numaidecît. Mă ridicai din pat :

— Crezi că sufăr din pricină că se căsătoreşte Ada ? Dar eşti nebună ! Din clipa în care m-am însurat nici nu m-am mai

gîndit la ea. Nici măcar nu mai ţineam minte că azi a sosit domnul *Cada!*

O sărutai şi-o îmbrăţişai plin de dorinţă, iar tonul vocii mele vădi atîta sinceritate, că Augusta se ruşină că putuse avea asemenea bănuială.

Nici pe faţa ei plină de candoare nu mai rămase vreo umbră şi ne aşezarăm numaidecît la masă, flămînzi amîndoi. La aceeaşi masă unde suferisem atîta cu cîteva ore înainte, şedeam acuma ca doi buni prieteni în vacanţă.

Îmi aminti că-i făgăduisem să-i spun din ce pricină mă simţeam aşa de prost. Invocai o boală, acea boală care trebuia să-mi dea putinţa de-a face, fără să mă simt vinovat, tot ceea ce-mi plăcea. Îi povestii că şi dimineaţa, în tovărăşia celor doi domni bătrîni, mă simţisem foarte descurajat. Mă dusesem după aceea să iau ochelarii pe care mi-i prescrisese oculistul. Poate că semnul acela de bătrîneţe mă deprimase într-o şi mai mare măsură. Şi umblasem pe străzile oraşului ore şi ore în şir. Îi povestii cîte ceva şi din fantasmele acelea care mă făcuseră să sufăr atîta, şi mi-aduc aminte că exista în ele chiar şi o încercare de confesiune. Nu ştiu cum de-am legat asta de boala mea imaginară, dar i-am vorbit pînă şi de sîngele nostru care aleargă, aleargă, şi ne ţine treji, în stare să gîndim şi să acţionăm şi, ca atare, să păcătuim şi să avem remuşcări. N-a înţeles că era vorba de Carla, dar mie mi se păru că-i spusesem totul.

După masă mi-am pus ochelarii pe nas şi multă vreme m-am prefăcut că-mi citesc ziarul, dar lentilele îmi înceţoşau vederea. Din care pricină starea de veselă tulburare în care mă aflam, la fel cu aceea pe care-o încearcă un om beat, spori. Şi spusei că nu înţelegeam nimic din ceea ce citeam. Continuam s-o fac pe bolnavul.

Noaptea n-am dormit aproape de loc. Aşteptam îmbrăţişarea Carlei, cuprins de-o imensă dorinţă. O doream numai pe ea, pe copila aceea cu cozile bogate, aşezate unde nu trebuie şi cu vocea atît de muzicală atunci cînd nota nu-i era impusă de nimeni. O doream şi din pricina suferinţelor pe care le îndurasem pînă atunci pentru ea. Şi-am rămas neclintit, toată noaptea, în hotărîrea luată. Aveam să fiu sincer cu Carla şi, înainte de-a fi a mea, voiam să-i dezvălui tot adevărul în privinţa raporturilor mele cu Augusta. Am început să rîd singur : era cît se poate de original să porneşti la cuce-

rirea unei femei declarîndu-i că iubeşti alta. Poate că atunci Carla s-ar fi întors la pasivitatea ei ! Şi ce dacă ? Pentru moment nici un act de-al ei n-ar fi putut micşora preţul supunerii de care aveam impresia că puteam fi sigur.

A doua zi dimineaţa, pe cînd mă îmbrăcam, repetam frazele pe care trebuia să i le spun. Înainte de a fi a mea, Carla trebuia să ştie că Augusta, cu caracterul şi chiar cu sănătatea ei (aş fi putut risipi multe cuvinte pentru a explica ceea ce înţelegeam eu prin sănătate, lucru care-ar fi servit şi la educarea Carlei) ştiuse să-mi cîştige respectul, ba chiar şi dragostea.

Luîndu-mi cafeaua, eram atît de absorbit în elaborarea micului dar atît de complicatului discurs pe care trebuia să i-l ţin Carlei, că singurul meu semn de afecţiune faţă de Augusta a fost doar un sărut superficial înainte de plecare. Dacă eram în întregime al ei ! Doar mă duceam la Carla pentru a-mi reaprinde pasiunea pentru ea.

De îndată ce intrai în camera de studiu a Carlei, încercai un asemenea sentiment de uşurare găsind-o singură şi aşteptîndu-mă, încît o luai numaidecît în braţe şi-o sărutai cu pasiune. Rămăsei înspăimîntat de energia cu care mă respinse. O adevărată furie ! Nu voia să ştie de nimic şi iată-mă stînd în mijlocul camerei cu gura căscată, pradă unei dureroase dezamăgiri.

Carla îşi reveni însă imediat, murmurînd :

— Nu vezi c-ai lăsat uşa deschisă şi că cineva coboară scările ?

Luai înfăţişarea unui vizitator ceremonios pînă ce trecu pericolul. Apoi închiserăm uşa. Văzînd că întorceam şi cheia, Carla deveni palidă. Totul devenea astfel limpede. Puţin după aceea şoptea în braţele mele, cu glas înăbuşit :

— Vrei ? Vrei tu cu adevărat ?

Mă tutuise, şi lucrul acesta fu hotărîtor. Răspunsei numaidecît :

— E singurul lucru pe care-l doresc !

Uitasem că avusesem de gînd ca, mai înainte, să lămuresc unele lucruri.

Imediat după, aş fi vrut să-i vorbesc despre raporturile mele cu Augusta tocmai fiindcă omisesem s-o fac înainte. Pentru moment era însă cam greu ! Vorbind cu ea despre altceva în momentul acela, ar fi fost ca şi cum n-aş fi dat

importanţa cuvenită dăruirii sale. Chiar şi cel mai obtuz dintre oameni îşi dă seama că nu se poate face asemenea lucru, deoarece toată lumea ştie că nu există comparaţie între importanţa acelei dăruiri înainte de-a avea loc şi imediat după. Ar fi o mare ofensă pentru o femeie, care-şi deschide pentru prima dată braţele, să audă spunîndu-i-se : „Înainte de toate trebuie să lămuresc ceea ce începusem să-ţi spun ieri..." Dar despre care ieri e vorba ? Tot ce se întîmplă cu o zi înainte trebuie să pară nevrednic de-a fi menţionat, iar dacă un gentilom nu înţelege asemenea lucru, cu atît mai rău pentru el, şi trebuie să se poarte în aşa fel ca nimeni să nu-şi dea seama de asta.

Adevărul e că eu eram gentilomul acela care nu înţelegea asemenea lucru fiindcă, prefăcîndu-mă, săvîrşii unele greşeli pe care sinceritatea nu le-ar fi comis niciodată. O întrebai :

— Cum de mi te-ai dăruit ? Cum de-am meritat asemenea lucru ?

Voiam să-mi arăt recunoştinţa sau să-i fac reproşuri ? Nu era, probabil, decît o încercare de-a începe cu explicaţiile.

Ea, oarecum uimită, se uită în sus pentru a-mi vedea faţa.

— Am impresia că tu ai fost acela care m-ai luat, şi surîse plină de afecţiune, pentru a-mi dovedi că n-avea de gînd să-mi reproşeze nimic.

Mi-adusei aminte că femeile au pretenţia să se spună c-au fost luate cu forţa. Apoi, îşi dădu ea singură seama că greşise, că numai lucrurile se iau şi că oamenii cedează, şi murmură :

— Te aşteptam ! Erai cavalerul care trebuia să vină şi să mă elibereze. E, bineînţeles, o mare nenorocire că eşti însurat, dar, avînd în vedere că nu-ţi iubeşti nevasta, ştiu cel puţin că fericirea mea n-o distruge pe-a nimănui.

Vechea mea durere din şold deveni atît de intensă, că nici n-am mai putut-o săruta. Nu exagerasem oare importanţa nesocotitelor mele cuvinte ? Tocmai minciuna aceea a mea s-o fi determinat pe Carla să-mi cedeze ? Iată că, dacă acum aş fi avut de gînd să-i vorbesc despre dragostea pe care i-o păstram Augustei, Carla ar fi avut tot dreptul să-mi reproşeze c-o atrăsesem pur şi simplu în cursă. Rectificări şi explicaţii nu mai erau cu putinţă pentru moment. Mai tîrziu avea să vină însă şi ocazia potrivită pentru a explica şi a rectifica. Şi tot aşteptînd-o să se prezinte, iată că între mine şi Carla se crea o nouă legătură.

Acola, alături de Carla, simţii cum renaşte întreaga mea pasiune pentru Augusta. În clipa aceea nu mai aveam decît o dorinţă : să alerg la adevărata mea soţie, numai ca s-o văd dedîndu-se activităţii ei de furnică laborioasă, în timp ce punea la adăpost lucrurile noastre, într-o atmosferă de camfor şi de naftalină.

Am rămas însă la datorie, care se dovedi deosebit de grea, din pricina unui episod care mă tulbură mult la început, fiindcă mi se părea a fi o nouă ameninţare din partea sfinxului cu care aveam de-a face. Carla îmi povesti că de îndată ce plecasem de la ea, în ajun, venise profesorul de canto şi că ea îl dăduse pur şi simplu afară.

Nu mi-am putut ascunde un gest de mirare. Era ca şi cum l-am fi pus şi pe Copler la curent cu aventura noastră !

— Ce-o să spună Copler despre asta ? întrebai eu.

Carla începu să rîdă, refugiindu-se de astă dată din propria-i iniţiativă în braţele mele :

— N-am spus c-o să-l dăm şi pe el afară ?

Era drăguţă, dar nu mă mai putea cuceri. Găsii imediat şi eu o atitudine care să mi se potrivească, aceea de pedagog, deoarece aveam prilejul să elimin şi resentimentul care-şi făcuse loc în adîncul sufletului meu faţă de femeia care nu-mi îngăduia să vorbesc aşa cum aş fi vrut despre nevastă-mea. Trebuia să lucreze ca şi mai înainte, i-am spus, deoarece, după cum ştia prea bine şi ea, trăiam într-o lume ticăloasă în care nu rezistau decît cei capabili. Şi dacă s-ar fi întîmplat să mor ? Ce s-ar fi ales de ea ? Pusesem ipoteza de-a o părăsi într-un mod care n-o putea jigni şi adevărul e c-o mişcă foarte mult. Apoi, cu vădita intenţie de-a o umili, i-am spus că în ceea ce-o privea pe soţia mea era de-ajuns să-mi manifest cine ştie ce dorinţă că mi se şi împlinea.

— Ei bine, răspunse Carla resemnată, o să trimitem pe cineva să-i spună profesorului să se întoarcă !

Încercă apoi să-mi insufle şi mie antipatia pe care-o nutrea faţă de el. În fiecare zi era nevoită să suporte compania bătrînului aceluia antipatic care-o punea să repete la infinit aceleaşi exerciţii care nu foloseau la nimic, dar absolut la nimic. Nu-şi amintea să fi avut vreo zi frumoasă decît atunci cînd se îmbolnăvea profesorul. Sperase chiar să şi moară, dar era o fiinţă fără noroc.

În cele din urmă deveni de-a dreptul violentă în deznădejdea ei. Se plînse din nou, exagerînd cît putu mai mult, că nu are noroc : era nefericită, iremediabil nefericită. Cînd se gîndea că începuse să mă iubească imediat deoarece avusese impresia că purtarea, felul meu de a vorbi şi de a o privi îi făgăduiau o viaţă mai puţin rigidă, mai puţin plicticoasă, cu mai puţine obligaţii, îi venea să plîngă.

Aşa că făcui numaidecît cunoştinţă şi cu hohotele ei de plîns, care mă plictisiră ; erau atît de violente, că i se scutura tot trupul. Mi se părea că va trebui să suport, imediat după asta, un atac neaşteptat la punga şi la viaţa mea. O întrebai :

— Dar crezi că nevastă-mea nu face absolut nimic ? În timp ce noi stăm de vorbă, ea îşi otrăveşte plămînii cu camfor şi cu naftalină.

Carla suspină :

— Lucruri, mobile, haine... ferice de ea !

Iritat, îmi trecu prin gînd c-ar fi vrut poate să alerg să-i cumpăr toate lucrurile acelea, numai pentru a-i putea oferi ocupaţia favorită. Nu-mi dădui, slavă Domnului, enervarea pe faţă şi ascultai de glasul datoriei care striga : „Mîngîi-o pe biata copilă, care ţi s-a dăruit !“ O mîngîiai. Îmi trecui uşurel mîna peste părul ei. Suspinele i se potoliră şi lacrimile începură să-i curgă din belşug, nereţinute, ca ploaia care urmează furtunii.

— Eşti primul meu amant, mai spuse, şi sper c-o să mă iubeşti şi de-acum înainte.

Mărturisirea aceasta, cum că eram cel dintîi amant al ei, avertisment care pregătea locul celui de-al doilea, nu mă mişcă prea mult. Era o declaraţie care venea cu întîrziere, pentru că de-o bună jumătate de oră părăsisem subiectul acesta. Şi-apoi era o nouă ameninţare. O femeie crede că are toate drepturile asupra primului ei amant. Îi şoptii încetişor la ureche :

— Şi tu eşti prima mea amantă... de cînd m-am însurat.

Dulceaţa glasului masca încercarea de-a pune semnul egalităţii între cele două părţi.

Puţin după aceea o părăsii, deoarece n-aş fi vrut să întîrzii la masă cu nici un preţ. Înainte de-a pleca scosei iarăşi din buzunar plicul bunelor intenţii, cum îi spuneam eu, din pricină că fusese creat de-o optimă intenţie. Simţeam nevoia

să plătesc pentru a mă simți mai liber. Carla, cu blîndețe, refuză din nou banii și atunci eu mă înfuriai îngrozitor, dar reușii să-mi stăpînesc mînia ; îi spusei cîteva cuvinte foarte dulci, urlînd însă. Strigam ca să n-o lovesc, dar nimeni nu și-ar fi putut da seama de asta. I-am spus că, posedînd-o, îmi îndeplinisem una din cele mai mari dorințe și că acum voiam să am senzația c-o posed încă și mai mult, suportînd întreținerea ei în întregime. Așa că trebuia să evite să mă înfurie, căci asta îmi făcea foarte rău. Fiindcă doream să plec cît mai repede, rezumai în cîteva cuvinte concepția aceasta a mea care — așa strigată — deveni foarte aspră.

— Ești amanta mea ? Asta înseamnă că întreținerea ta mă privește.

Carla, înspăimîntată, încetă să se împotrivească și luă plicul, în timp ce se uita la mine neliniștită, încercînd să-și dea seama ce era adevărat — urletul meu de ură, sau cuvîntul de dragoste cu care-i acordam tot ceea ce-și dorise. Se mai liniști puțin cînd, înainte de-a pleca, îi atinsei fruntea cu buzele. Pe scări, mă încercă bănuiala că, văzîndu-se cu atîția bani și auzind că-mi luasem sarcina să-i asigur viitorul, avea să-l dea afară și pe Copler, în caz c-ar fi trecut pe la ea în după-amiaza aceea. Aș fi vrut să urc din nou scările ca s-o rog să nu mă compromită printr-un asemenea gest. Dar nu mai era timp și o luai la goană.

Mi-e teamă că medicul care va citi manuscrisul acesta al meu are să-și spună că și Carla ar fi fost un subiect interesant pentru psihanaliză. S-ar putea să i se pară că dăruirea aceea, precedată de alungarea profesorului de canto, ar fi fost prea grăbită. Chiar și mie mi se părea că, drept răsplată a dragostei sale, se aștepta la prea mari concesii din partea mea. A fost nevoie de multe, dar de multe luni, ca s-o pot înțelege mai bine pe biata fată. E posibil să-mi fi cedat numai pentru a scăpa de tutela lui Copler, atît de iritantă, și trebuie să fi încercat o foarte dureroasă surpriză cînd și-a dat seama că se dăruise zadarnic deoarece i se pretindea să facă mai departe tocmai ceea ce-i plăcea mai puțin, adică să cînte. Era încă în brațele mele cînd aflase că trebuia să-și continue lecțiile de canto. De unde o mînie și o durere care nu izbuteau să-și găsească cuvintele potrivite. Din cu totul alte motive rosteam și unul, și altul cuvinte foarte stranii. Cînd începu să mă iu-

bească, își recăpătă toată naturaleţea pe care i-o răpise calculul. Eu, unul, nu mi-am găsit niciodată naturaleţea alături de ea.

Alergînd spre casă, îmi spuneam încă : „Dacă ar şti cît de mult îmi iubesc nevasta, s-ar purta cu totul altfel !“ Cînd află se purtă într-adevăr altfel.

Afară, la aer, respirai libertatea prin toţi porii, dar nu simţii durerea de-a o fi compromis. Pînă a doua zi era timp destul şi-aveam să găsesc poate un leac împotriva dificultăţilor care mă ameninţau. Alergînd spre casă, avui chiar curajul să atac ordinea socială, ca şi cum ea ar fi fost vinovată de greşelile mele. Mi se părea că lucrurile ar fi trebuit orînduite în aşa chip încît să-ţi dea din cînd în cînd voie (nu întotdeauna) să faci dragoste, fără nici o teamă de consecinţe, chiar şi cu femeile pe care nu le iubeşti de loc. De remuşcare nici nu putea fi vorba măcar. De aceea, am credinţa că remuşcarea nu-şi are originea în regretul de-a fi comis o acţiune reprobabilă, ci este pricinuită de viziunea propriei tale înclinaţii spre păcat. Partea superioară a trupului se apleacă să privească şi să judece cealaltă parte şi o găseşte diformă. Din care pricină simte un mare dezgust şi acesta poartă numele de remuşcare. Nici chiar în tragedia antică victima nu mai revenea la viaţă şi cu toate acestea remuşcarea trecea. Ceea ce însemna că diformitatea se vindecase şi că de-acum înainte lacrimile altuia nu mai aveau nici o importanţă. Unde putea să-şi afle loc remuşcarea cînd eu alergam spre soţia mea legitimă, cu atîta bucurie şi cu atîta dragoste ? De multă vreme nu mă mai simţisem atît de curat.

La masă, fără nici un fel de efort, mă arătai vesel şi afectuos cu Augusta. Şi nici o notă discordantă nu se ivi între noi în ziua aceea. Nimic excesiv : eram aşa cum trebuia să mă port cu aceea care, cinstit şi neîndoielnic, era femeia mea. Alteori am fost excesiv de afectuos, dar numai atunci cînd în mine se dădea vreo luptă între cele două femei, căci exagerîndu-mi manifestările de dragoste mi-era mult mai uşor să-i ascund Augustei că între noi se afla umbra, destul de puternică pentru moment, a unei alte femei. Pot să spun chiar că din pricina asta Augusta mă prefera cînd nu eram în întregime şi nici în mod cu totul sincer al ei.

Chiar şi eu eram puţin mirat de calmul meu şi-l atribuiam faptului că izbutisem s-o fac pe Carla să primească plicul bunelor intenţii. Nu c-aş fi avut impresia că în felul acela mi-aş fi achitat datoriile. Mi se părea însă că începusem să plătesc o indulgenţă. Dar, din nefericire, tot timpul cît au durat relaţiile mele cu Carla, banii au rămas principala mea preocupare. Orice ocazie s-ar fi ivit, puneam ceva bani deoparte, într-un loc bine ascuns din biblioteca mea, pentru a putea face faţă oricărei pretenţii a amantei de care mă temeam atîta. Aşa că banii aceia pe care Carla, părăsindu-mă, mi-i lăsă în întregime, folosiră la cu totul altceva.

Trebuia să ne petrecem seara în casa socrului meu şi să luăm parte la o cină de gală la care nu erau invitaţi decît membrii familiei şi care trebuia să înlocuiască tradiţionalul banchet, preludiu la nunta ce urma să aibă loc peste două zile. Guido voia să profite, ca să se însoare, de îmbunătăţirea stării lui Giovanni, de care era sigur că n-avea să dureze.

Am pornit spre casa socrului meu împreună cu Augusta destul de devreme, după-amiază. Pe drum, îi adusei aminte Augustei că în ajun îşi imaginase că sufeream încă din cauza nunţii aceleia. Se ruşină că putuse avea asemenea bănuială, iar eu îi vorbii timp îndelungat despre nevinovăţia mea. Cînd te gîndeşti că mă întorsesem acasă fără să-mi amintesc măcar că în chiar seara aceea avea loc festivitatea care trebuia să preceadă nunţii !

Cu toate că nu erau alţi invitaţi în afară de noi, cei din familie, bătrînii Malfenti voiau ca banchetul să fie pregătit cu toată solemnitatea. Augusta fusese rugată să dea o mînă de ajutor la aranjarea sufrageriei şi a mesei. Alberta nici nu voia să audă de aşa ceva. Nu de mult, obţinuse la un concurs un premiu pentru o comedie într-un act şi-acum se pregătea, plină de exaltare, să reformeze teatrul italian. Aşa că în jurul mesei n-am rămas decît eu şi Augusta, ajutaţi de o servitoare şi de Luciano, un băiat de la biroul lui Giovanni, care vădea tot atîta talent pentru treburile domestice cît şi pentru cele de la birou.

Am dat ajutor atît la aducerea florilor pe masă, cît şi la împodobirea acesteia cu ele.

— Vezi, i-am spus Augustei glumind, că pînă şi eu contribui la fericirea lor. Dacă mi-ar cere să le pregătesc patul nupţial, aş face-o cu tot atîta seninătate.

Mai tîrziu, ne-am dus să-i vedem pe logodnici, care se întorseseră tocmai atunci dintr-o vizită oficială. Se aşezaseră în colţişorul cel mai retras al salonului şi am impresia că pînă la venirea noastră se sărutaseră. Logodnica nici nu-şi schimbase măcar rochia de stradă şi era tare drăguţă, îmbujorată din pricina căldurii.

Cred că logodnicii, pentru a şterge orice urmă a sărutărilor, voiau să ne facă să credem că discutaseră unele probleme ştiinţifice. Era o prostie, dacă nu chiar o necuviinţă. Voiau să ne alunge din intimitatea lor sau credeau că sărutările acelea puteau să îndurereze pe cineva ? Asta însă nu-mi strică buna dispoziţie. Guido îmi spuse că Ada nu voia să creadă că unele viespi erau în stare să paralizeze cu o singură înţepătură alte insecte, chiar mai mari decît ele, pentru a le păstra, astfel paralizate, vii şi proaspete, drept hrană pentru urmaşii lor. Îmi aminteam parcă şi eu de existenţa unui lucru atît de monstruos în natură, dar în momentul acela nu voiam să-i dau o satisfacţie lui Guido.

— Crezi că sînt şi eu viespe de mi te adresezi mie ? îi spusei rîzînd.

I-am părăsit pe logodnici, pentru a le îngădui să se ocupe de lucruri mai vesele. După-amiaza începea, de altfel, să-mi pară cam lungă şi-aş fi vrut să mă duc acasă şi să aştept ora cinei în biroul meu.

În anticameră l-am găsit pe doctorul Paoli, care ieşea din dormitorul lui Giovanni. Era un medic tînăr, care ştiuse să-şi cîştige totuşi o clientelă frumoasă. Era foarte blond, şi alb, şi roz ca un băieţaş. În înfăţişarea lui impunătoare ochii ocupau însă un loc atît de însemnat, încît întreaga lui făptură căpăta un aer de seriozitate şi de forţă. Din cauza ochelarilor păreau şi mai mari, iar privirea zăbovea asupra lucrurilor, mîngîindu-le parcă. Acuma, că-i cunosc atît de bine şi pe el, şi pe doctorul S. — cel cu psihanaliza — am impresia că ochii acestuia cercetează totul cu intenţie, pe cînd cei ai doctorului Paoli, datorită unei neobosite curiozităţi. Paoli îşi vede pacientul exact aşa cum este, dar chiar şi pe nevasta acestuia,

şi scaunul pe care stă. Dumnezeu ştie care dintre amîndoi îşi cunoaşte mai bine pacienţii ! În timpul bolii socrului meu am fost deseori la Paoli pentru a-l convinge să nu dea familiei de înţeles că nenorocirea care-o ameninţă era de neînlăturat, şi-mi aduc aminte că într-o zi, uitîndu-se la mine mai mult decît mi-ar fi plăcut, îmi spuse zîmbind :

— Văd că vă adoraţi soţia !

Avea un ascuţit spirit de observaţie deoarece în epoca aceea îmi adoram într-adevăr nevasta, care suferea atîta din pricina bolii tatălui ei şi pe care eu o înşelam în fiecare zi.

Ne spuse că Giovanni se simţea chiar mai bine decît în ajun. Acuma nu mai avea nici un fel de grijă fiindcă anotimpul era foarte prielnic, şi socotea că soţii puteau să plece liniştiţi în călătorie de nuntă.

— Bineînţeles, adăugă cu prudenţă, dacă nu se ivesc complicaţii de neprevăzut.

Pronosticul se dovedi just, deoarece interveniră complicaţiile de neprevăzut.

În clipa în care ne luam rămas bun, îşi aduse aminte că îl cunoşteam pe-un oarecare Copler, la căpătîiul căruia fusese chemat chiar în ziua aceea pentru o consultaţie. Îl găsise în comă uremică. Povesti că paralizia fusese precedată de-o îngrozitoare durere de dinţi. Rosti un pronostic grav dar, ca de obicei, atenuat de nesiguranţă :

— S-ar putea întîmpla să scape, în caz că rezistă pînă mîine în zori.

De milă, Augustei i se umplură ochii de lacrimi şi mă rugă s-alerg imediat la bietul nostru prieten. După puţină şovăială, îi împlinii dorinţa, cu bunăvoinţă chiar, pentru că sufletul mi se umplu pe neaşteptate de Carla. Ce aspru fusesem cu biata copilă ! Iată că, dispărînd Copler, ea rămînea acolo, singură pe palierul acela, de loc compromiţător acum cînd orice punte dintre el şi lumea mea avea să fie tăiată. Trebuia să dau o fugă pînă la Carla, ca să şterg impresia pe care i-o lăsase, desigur, purtarea mea aspră din timpul dimineţii.

Dar, din prudenţă, trecui mai întîi pe la Copler. Trebuia totuşi să-i pot spune Augustei că-l văzusem.

Cunoşteam mai dinainte modestul, dar comodul şi decentul apartament de pe Corsia Stadion în care locuia Copler. Un bătrîn pensionar îi cedase trei din cele cinci camere ale sale. Mă primi chiar acesta, un om voluminos, cu ochii roşii,

care gîfîia şi umbla neliniştit de colo pînă colo, printr-un coridor scurt şi întunecos. Îmi povesti că medicul curant plecase cu puţin înainte, după ce constatase că bolnavul intrase în agonie. Bătrînul vorbea încet, gîfîind tot timpul, ca şi cum i-ar fi fost teamă să nu tulbure liniştea muribundului. Începui să vorbesc şi eu în şoaptă. E o formă de respect, aşa cum îl înţelegem noi oamenii, căci nu-i de loc sigur că muribundului nu i-ar face mai multă plăcere să fie întovărăşit pe acea ultimă porţiune de drum de nişte glasuri limpezi şi puternice, care i-ar aduce aminte de viaţă.

Bătrînul îmi spuse că muribundul era asistat de o soră. Plin de respect, mă oprii cîtva timp în faţa uşii camerei în care bietul Copler, cu horcăitul lui atît de ritmic, îşi măsura ultimele clipe de viaţă. Respiraţia, zgomotoasă, se compunea din două sunete : cel produs de aerul pe care-l inspira, cam şovăielnic, iar cel care îua naştere din aerul dat afară, precipitat. Era grăbit să moară ? După cele două sunete urma o pauză, şi-mi spusei că atunci cînd pauza se va prelungi, avea să înceapă o nouă viaţă.

Bătrînul voia să intru în cameră, dar nu primii. Prea mulţi muribunzi mă fixaseră cu aerul lor plin de mustrare.

Nu putui aştepta ca pauza aceea să se prelungească şi alergai la Carla. Bătui în uşa camerei de studiu, care era încuiată cu cheia, dar nu răspunse nimeni. Nerăbdător, începui să lovesc în uşă cu picioarele şi-atunci, în spatele meu se deschise uşa apartamentului. Iar vocea mamei Carlei întrebă :

— Cine-i ? Apoi bătrîna, temătoare, ieşi afară şi cînd, în lumina gălbuie care venea din bucătărie, mă recunoscu, băgai de seamă că faţa i se acoperise de-o roşeaţă puternică, reliefată de albeaţa imaculată a părului. Carla nu era acasă şi se oferi s-aducă cheia de la camera de studiu, pentru a mă primi acolo, singura încăpere pe care-o socotea vrednică să mă primească. Dar îi spusei să nu se deranjeze, intrai în bucătărie şi mă aşezai fără fasoane pe un scaun de lemn. În soba de gătit, sub o oală, ardea o modestă grămăjoară de cărbuni. Am îndemnat-o să nu neglijeze pregătirea cinei din pricina mea. Mă asigură că aşa va şi face. Fierbea nişte fasole, care nu era niciodată prea fiartă. Sărăcia mesei ce se pregătea în casa ale cărei cheltuieli trebuia să le susţin eu singur de-acum înainte mă îmblînzi şi-mi potoli enervarea care mă cuprinsese pentru că nu-mi găsisem amanta acasă.

Doamna rămase în picioare cu toate c-o invitasem de cîteva ori să şadă. Şi, fără nici o introducere, îi povestii că venisem să-i aduc domnişoarei Carla o veste foarte rea : Copler era pe moarte.

Braţele bătrînei se lăsară în jos şi simţi numaidecît nevoia să se aşeze.

— Dumnezeule ! şopti ea, şi ce-o să ne facem acuma ?

Îşi aminti apoi că ceea ce i se întîmpla lui Copler era mai grav decît ce i se întîmpla ei şi adăugă cu părere de rău :

— Bietul om ! Atît de cumsecade !

Pe faţă lacrimile îi şi curgeau şiroaie. Nu ştia, bineînţeles, că dacă bietul om n-ar fi murit la vreme, aş fi fost dat afară din casa aceea. Pînă şi asta mă linişti. Eram înconjurat de cea mai desăvîrşită discreţie !

Vrui s-o liniştesc şi-i spusei că tot ce făcuse Copler pînă atunci pentru ele, voi face de-acum înainte eu. Ţinu să mă asigure că nu pentru ea plîngea, dat fiind că ştia că erau înconjurate de atîţia oameni cumsecade, ci pentru soarta marelui lor binefăcător.

Vru să afle din ce boală i se trăgea moartea. Şi-n timp ce-i povesteam cum începuse nenorocirea, îmi amintii discuţia pe care o avusesem mai de mult cu Copler în legătură cu utilitatea durerii. Iată că, la el, nervii dinţilor începuseră să se agite şi să strige ajutor, pentru că, la un metru depărtare de ei, rinichii încetaseră să mai funcţioneze. Soarta prietenului meu, al cărui horcăit îl auzisem numai cu puţin mai înainte, mă afecta într-o măsură aşa de mică, încît continuam să mă amuz pe seama ideilor lui. Dacă m-ar fi putut auzi încă, i-aş fi spus că, în felul acesta, se putea înţelege cum că nervii unui bolnav închipuit pot provoca dureri dintre cele mai îndreptăţite din cauza unei boli care izbucnise la o depărtare de cîţiva kilometri.

Aveam prea puţine lucruri de discutat bătrîna şi cu mine, aşa că acceptai să mă duc s-o aştept pe Carla în camera de studiu. Luai în mînă metoda lui García şi încercai să citesc cîteva pagini. Dar arta cîntului mă interesa foarte puţin.

Bătrîna veni după mine. O îngrijora întîrzierea Carlei. Îmi povesti că se dusese să cumpere nişte farfurii de care aveau mare nevoie.

Răbdarea mea ajunsese tocmai la capăt. O întrebai furios :

— Aţi spart farfuriile ? Nu puteaţi umbla cu mai multă atenţie ?

Scăpai astfel de bătrînă, care plecă murmurînd :

— Numai două... eu le-am spart...

Mărturisirea mă făcu o clipă să rîd, fiindcă ştiam că toate farfuriile din casă fuseseră sparte nu de bătrînă, ci de Carla însăşi. Mai tîrziu am aflat că blînda Carla nu se purta de loc blînd cu maică-sa, căreia îi era de altfel o frică nebună să nu vorbească prea mult de Carla cu protectorii ei. Se pare că o dată îi povestise lui Copler, cu toată candoarea, de plictiseala pe care i-o pricinuiau Carlei lecţiile de canto. Copler se supără pe Carla, iar aceasta îşi vărsă apoi focul pe maică-sa.

Şi aşa se întîmplă că atunci cînd încîntătoarea mea amantă se întoarse în sfîrşit acasă, o iubii cu violenţă şi cu furie. Ea, încîntată, gîngurea :

— Şi eu care mă îndoiam de dragostea ta ! Toată ziua am fost urmărită de gîndul sinuciderii fiindcă m-am dăruit unui om care, imediat după aceea, s-a purtat atît de urît cu mine !

Îi explicai că, adesea, mă apucau nişte dureri îngrozitoare de cap şi, cînd mă aflai în starea aceea în care, dacă n-aş fi rezistat vitejeşte, aş fi pornit în goană spre Augusta, îi vorbii din nou de durerile acelea ale mele şi reuşii să mă stăpînesc. Mă prefăceam de minune. Între timp îl plînserăm împreună pe bietul Copler : cu adevărat împreună !

De altfel Carla nu rămase nepăsătoare aflînd de groaznicul sfîrşit al binefăcătorului ei. În timp ce vorbeam despre el, Carla se albi la faţă :

— Mă cunosc bine, spuse. Mult timp de-acum înainte o să-mi fie frică să dorm singură. Mi-era atît de frică de el chiar şi cînd era viu !

Şi pentru prima dată, sfios, îmi propuse să rămîn cu ea toată noaptea. Nici nu mă gîndeam la aşa ceva şi n-aş fi putut prelungi nici măcar cu o jumătate de oră şederea mea în camera aceea. Dar atent tot timpul să nu-i dezvălui bietei copile adevărata mea stare de suflet, care mă îndurera în primul rînd pe mine, făcui unele obiecţii, spunîndu-i că nu era posibil un asemenea lucru deoarece mama locuia şi ea în aceeaşi casă. Carla îşi arcui buzele cu dispreţ :

— Am fi adus patul aici ; şi-apoi mama n-are curajul să mă spioneze.

Îi vorbii atunci despre banchetul de nuntă care mă aşteaptă acasă, dar după asta simţii nevoia să-i spun că n-am să-mi pot petrece niciodată noaptea cu ea. Fiindcă doar cu puţin înainte luasem hotărîrea de a mă arăta bun, reuşeam să-mi temperez vocea, aşa c-am rămas tot timpul afectuos, dar orice altă concesie pe care i-aş fi făcut-o sau aş fi lăsat-o să spere ar fi însemnat o nouă trădare faţă de Augusta şi n-aveam de gînd să mai săvîrşesc nici una.

În clipa aceea mi-am dat seama care erau cele mai puternice legături dintre mine şi Carla : hotărîrea de a fi afectuos şi-apoi minciunile pe care le debitasem despre raporturile mele cu Augusta şi pe care, încet-încet, în decursul timpului, trebuia să le atenuez şi chiar să le înlătur. Aşa că pornii chiar în seara aceea la lucru, cu prudenţa cuvenită, fireşte, deoarece ştiam prea bine ce roade dăduse minciuna mea. Îi spusei că sînt adînc pătruns de îndatoririle faţă de nevastă-mea, o femeie atît de vrednică de stimă, încît ar fi meritat desigur să fie iubită mai mult, aşa că n-aş fi vrut să afle niciodată că o înşel.

Carla mă îmbrăţişă :

— Aşa te iubesc : bun şi blînd, cum te-am presimţit chiar de la început. N-am să încerc niciodată să-i fac vreun rău bietei tale soţii.

Nu-mi plăcea s-o aud spunîndu-i Augustei biata de ea, dar îi eram recunoscător sărmanei Carla pentru bunătatea ei. Era frumos din parte-i că n-o ura pe nevastă-mea. Vrui să-i arăt recunoştinţa mea şi căutai un semn de afecţiune. În cele din urmă găsii. Îi dăruii şi ei spălătoria : îi îngăduii adică să nu-l mai cheme înapoi pe profesorul de canto.

Carla avu un acces de afecţiune care mă plictisi îndeajuns de mult, dar pe care îl suportai cu eroism. Îmi povesti apoi că n-avea de gînd să se lase niciodată de canto. Cînta toată ziua, dar după gustul ei. Voia chiar să-mi cînte numaidecît ceva. Nici nu vrui s-aud însă de asta, şi nitel cam laş, o părăsii. Iată de ce cred că şi în noaptea aceea trebuie să se fi gîndit la sinucidere, dar nu i-am dat niciodată ocazia să-mi spună.

Mă întorsei la Copler fiindcă trebuia să-i duc Augustei ultimele veşti despre bolnav, ca s-o fac să creadă că petrecusem cu el ceasurile acelea. Copler murise de aproape două ore,

îndată după plecarea mea. Însoţit de bătrînul pensionar, care continuase să măsoare cu pasul lui coridorul acela mic, am intrat în camera mortuară. Cadavrul, îmbrăcat gata, era aşezat direct pe salteaua goală a patului. În mîini ţinea un crucifix. În şoaptă, pensionarul îmi povesti că toate formalităţile fuseseră îndeplinite şi că una din nepoatele răposatului avea să vină să petreacă noaptea lîngă cadavru.

Aş fi putut deci să plec, ştiind că sărmanului meu prieten i se dădea tot puţinul de care mai putea avea încă nevoie, dar mai rămăsei cîteva minute uitîndu-mă la el. Mi-ar fi plăcut să simt că îmi izvora din ochi o lacrimă de sinceră compătimire pentru acel biet om care luptase atîta cu boala, încercînd chiar să ajungă la o înţelegere cu ea.

— E dureros ! spusei.

Boala pentru care existau atîtea medicamente îl ucisese în mod brutal. Părea o bătaie de joc. Dar lacrima nu se ivi. Faţa suptă a lui Copler nu mi se păruse niciodată atît de energică, ca acum, în încremenirea morţii. Părea săpată cu dalta într-o marmoră colorată şi nimeni n-ar fi putut bănui că în curînd îl va năpădi putrefacţia. Căci faţa lui părea plină încă de viaţă : mustra mînios pe cineva — pe mine poate, bolnavul închipuit, sau poate chiar pe Carla, care nu voia să cînte. Tresării pentru o clipă, părîndu-mi-se că mortul reîncepea să horcăie. Revenii însă numaidecît la calmul meu răutăcios cînd îmi dădui seama că ceea ce luasem drept horcăit nu era decît gîfîitul sporit de emoţie al pensionarului.

Acesta mă însoţi pînă la uşă şi mă rugă să nu-l uit în caz c-aş cunoaşte pe cineva care-ar avea nevoie de un apartament ca al lui :

— Vedeţi că şi într-o astfel de împrejurare am ştiut să-mi fac datoria şi chiar mai mult, mult mai mult decît datoria !

Ridică pentru prima dată vocea, în care străbătu o undă de resentiment, destinat, fără îndoială, bietului Copler, care-i lăsase apartamentul liber fără cuvenitul preaviz. Ieşii în fugă, făgăduindu-i tot ce dorea.

Acasă la socrul meu lumea tocmai se aşezase la masă. Îmi cerură veşti şi eu, ca să nu le stric buna dispoziţie, le spusei că bietul Copler era încă în viaţă şi că mai existau deci unele speranţe.

Mi se păru că adunarea era foarte tristă. Avui această impresie poate şi pentru că-l vedeam pe socrul meu condamnat

la o farfurie cu supă şi un pahar cu lapte, în timp ce, în jurul lui, toată lumea se îndopa cu cele mai delicioase mîncăruri. Şi fiindcă avea atîta timp liber, şi-l petrecea numărîndu-le celorlalţi dumicaţii. Văzînd că domnul Francesco se dedica atît de zelos aperitivelor, murmură :

— Şi cînd te gîndeşti că e cu doi ani mai mare decît mine !

Apoi, cînd domnul Francesco ajunse la al treilea pahar de vin alb, bombăni în şoaptă :

— Al treilea ! Preface-i-s-ar toate trei în fiere !

Urarea nu m-ar fi tulburat dacă n-aş fi mîncat şi n-aş fi băut şi eu la aceeaşi masă şi dacă n-aş fi ştiut că şi vinului pe care-l înghiţeam eu i se dorea aceeaşi transformare. Aşa că începui să mănînc şi să beau pe furiş. Profitam de cîte-un moment în care socrul meu îşi vîra nasul lui uriaş în ceaşca cu lapte sau răspundea la cîte-o vorbă care i se adresa, pentru a înghiţi îmbucături cît toate zilele sau pentru a bea pe nerăsuflate pahare mari cu vin. Alberta, numai din dorinţa de a face lumea să rîdă, o încunoştinţă pe Augusta că beau prea mult. Nevastă-mea mă ameninţă în glumă cu arătătorul. Ceea ce n-a fost rău, dar a fost totuşi rău pentru că în felul acesta nu mai avea nici un rost să mănînc pe furiş. Giovanni, care pînă atunci aproape că nici nu-şi amintise de mine, mă privi pe deasupra ochelarilor cu o privire plină de ură. Spuse :

— Eu n-am abuzat niciodată de vin sau de mîncare. Cine abuzează de ele nu-i om ci... — şi repetă de mai multe ori ultimul cuvînt care numai compliment nu era.

Datorită vinului, cuvîntul acela jignitor care fusese însoţit de-un hohot general de rîs îmi strecură în suflet o dorinţă cu adevărat absurdă de răzbunare. Îl atacai pe socru-meu în punctul lui cel mai slab : boala de care suferea. Începui să strig că nu cel care abuza de mîncare nu era un om adevărat, ci acela care se supunea orbeşte prescripţiilor medicului. Eu, în locul lui, m-aş fi răzvrătit. Iar la nunta fiicei mele — dacă nu de alta, măcar din dragoste — n-aş fi îngăduit să mi se interzică mîncarea şi băutura.

Giovanni răspunse furios :

— Aş vrea să te văd în pielea mea !

— Nu-ţi ajunge că mă vezi într-a mea ? Mă las eu oare de fumat ?

Era pentru prima dată cînd reuşeam să mă laud cu slăbiciunea mea, şi-mi aprinsei numaidecît o ţigară, pentru a-mi ilustra cuvintele. Rîseră cu toţii şi-i povestiră domnului Francesco cum de reuşisem să-mi umplu viaţa cu cele din urmă ţigări. Dar aceea nu era ultima şi mă simţeam puternic şi combativ. Pierdui însă numaidecît sprijinul celorlalţi cînd turnai vin în paharul cel mare de apă al lui Giovanni. Le era teamă că Giovanni are să bea şi strigau care mai de care ca să-l împiedice, pînă ce doamna Malfenti reuşi să pună mîna pe pahar şi să-l dea la o parte.

— Şi-ai vrea chiar să mă omori ? mă întrebă Giovanni blînd, uitîndu-se curios la mine. Eşti tare rău la băutură ! Nu făcuse nici un singur gest ca să profite de vinul pe care i-l oferisem.

Mă simţii într-adevăr umilit şi învins. Aş fi fost capabil să mă arunc la picioarele socrului meu şi să-i cer iertare. Dar mi se păru că şi asta era o atitudine inspirată de vin şi-o respinsei. Cerîndu-i iertare, mi-aş fi recunoscut vina, pe cînd aşa, masa continua şi-avea să dureze destul de mult pentru a-mi oferi un prilej favorabil ca să repar acea primă glumă atît de puţin izbutită. E timp pentru toate pe lumea aceasta. Nu toţi beţivii cad imediat pradă oricărei porniri pe care le-o stîrneşte vinul. Cînd beau prea mult, îmi analizez faptele întocmai ca şi atunci cînd sînt cu mintea limpede şi, poate, cu acelaşi rezultat. Continuai să mă supraveghez pentru a înţelege cum de-mi putuse trece prin cap ideea perfidă de a-i face rău socrului meu. Şi-mi dădui seama că eram obosit, îngrozitor de obosit. Dacă ceilalţi ar fi ştiut prin cîte trecusem eu în ziua aceea m-ar fi iertat. Posedasem şi părăsisem în mod brutal, şi încă de două ori, o femeie şi mă întorsesem de două ori la nevastă-mea pentru a mă lepăda şi de ea, tot de două ori. Norocul meu fu că tocmai atunci, prin asociaţie, în mintea mea îşi făcu loc cadavrul în faţa căruia încercasem zadarnic să plîng, iar amintirea celor două femei dispăru ; altfel, în cele din urmă, aş fi început să vorbesc de Carla. Nu mă îmboldea într-una dorinţa de a mărturisi totul, chiar şi atunci cînd nu devenisem încă atît de mărinimos sub influenţa vinului ? În cele din urmă începui să vorbesc de Copler. Voiam ca toată lumea să afle că în ziua aceea îmi pierdusem cel mai bun prieten. Purtarea mi-ar fi fost astfel iertată.

Începui să strig că bietul Copler murise, că murise de-a binelea și că nu spusesem nimic pînă atunci, ca să nu-i întristez. Ei, poftim ! Iată că, în sfîrșit, ochii mi se umplură de lacrimi și trebui să-mi întorc privirea în altă parte pentru a le ascunde.

Rîdeau cu toții pentru că nu mă credea nimeni și atunci interveni încăpățînarea, cu adevărat trăsătura cea mai caracteristică a omului ametit. Făcui descrierea mortului :

— Așa înțepenit cum era, parcă-l sculptase Michelangelo în piatra cea mai dură.

Urmă o tăcere generală, întreruptă de Guido care exclamă :

— Și-acuma nu mai simți nevoia să nu ne întristezi ?

Observația era justă. Călcasem o hotărîre de care îmi aminteam bine. Nu exista nici un mijloc să repar ceea ce făcusem ? Începui să rîd prosteşte :

— V-am făcut-o ! Trăiește și se simte mai bine !

Mă priveau toți, străduindu-se să priceapă.

— Se simte mai bine, adăugai eu, serios : m-a recunoscut și mi-a și surîs chiar.

Crezură tot, dar se arătară indignați la culme. Giovanni declară solemn că dacă nu i-ar fi fost teamă că efortul îi face rău, mi-ar fi aruncat cu o farfurie în cap. Era într-adevăr de neiertat că fusesem în stare să tulbur petrecerea cu o asemenea scorneală. Dacă ar fi fost adevărat, n-aș fi avut nici un fel de vină. Nu era oare mai bine să le spun din nou adevărul ? Copler murise și, de îndată ce-aș fi rămas singur, lacrimile ar fi venit de la sine, spontane și din belșug. Îmi căutai cuvintele, dar doamna Malfenti, cu gravitatea ei de mare doamnă, mă întrerupse :

— Să-l lăsăm în pace pe bietul bolnav. Vedem noi mîine !

M-am supus imediat, pînă și cu gîndul, care se despărți definitiv de cel răposat : „Adio ! Așteaptă-mă ! Mă întorc la tine imediat după asta !"

Venise vremea toasturilor. Giovanni căpătase din partea medicului învoirea de a bea, cu prilejul acela, un pahar de șampanie. Supraveghe cu gravitate cum i se turna vinul și refuză să ducă paharul la buze pînă ce nu i-l umplură ochi. După ce făcu o urare plină de seriozitate și lipsită de orice artificiu pentru Ada și pentru Guido, îl goli încet pînă la ultima picătură. Uitîndu-se la mine pieziș, îmi spuse că ultima sorbitură fusese în sănătatea mea. Pentru a anula urarea, de

la care ştiam că nu trebuia să aştept nimic bun, închipuii cu amîndouă mîinile, sub masă, o pereche de coarne.

Despre ce s-a petrecut după asta, îmi amintesc destul de vag. Ştiu că puţin mai tîrziu, şi din iniţiativa Augustei, s-au spus la masa aceea o mulţime de lucruri bune despre mine, fiind menţionat drept soţ model. Mi se iertă totul şi chiar şi socrul meu deveni mai drăguţ. Adăugă chiar că nădăjduia că soţul Adei va fi tot atît de bun ca mine, dar în acelaşi timp un negustor mai priceput şi mai ales o persoană... şi-şi căuta cuvîntul. Nu-l găsi şi nimeni dintre noi nu insistă să-l afle; nici chiar domnul Francesco, care, văzîndu-mă pentru prima dată în dimineaţa aceea, mă cunoştea atît de puţin. În ceea ce mă priveşte nu mă simţii jignit. Cît de liniştitor este sentimentul că ai greşeli mari de îndreptat! Primeam bucuros toate insolenţele, cu condiţia să fie însoţite de dragostea aceea pe care n-o meritam. Şi în mintea mea, tulburată de oboseală şi de vin, îmi mîngîiai, cu desăvîrşire senin, imaginea mea de soţ model, care nu devine mai puţin bun din pricina unui adulter. Trebuia să fim buni, buni, buni, restul nu avea nici o importanţă. Îi trimisei Augustei, cu mîna, o sărutare, iar ea o primi cu un surîs recunoscător.

Unii dintre meseni voiră să profite de ameţeala mea ca să se distreze şi fui silit să ţin un mic discurs. În cele din urmă primii, deoarece în clipa aceea mi se păru că ar fi fost decisiv pentru mine să pot lua, aşa, în public, unele hotărîri frumoase. Nu că m-aş fi îndoit în clipa aceea de mine, căci mă simţeam întocmai cum fusesem descris, dar aş fi devenit şi mai bun cînd aş fi luat o hotărîre în faţa atîtor persoane care, oarecum, ar fi fost de acord cu ea.

Şi astfel se întîmplă că în toastul pe care-l ţinui vorbii numai de mine şi de Augusta. Făcui pentru a doua oară, în răstimp de cîteva zile, istoria căsătoriei mele. O falsificasem pentru Carla, trecînd sub tăcere faptul că eram îndrăgostit de nevastă-mea; acum o falsificai în alt fel, deoarece nu pomenii nimic de cele două persoane care jucaseră un rol atît de important în povestea căsătoriei mele, adică de Ada şi de Alberta. Vorbii despre şovăielile mele pe care nu mi le putusem ierta încă, fiindcă-mi răpiseră atîta timp de fericire. Apoi, din cavalerism, îi atribuii şi Augustei aceleaşi şovăieli. Dar ea neagă, rîzînd cu voioşie.

Regăsii cu oarecare greutate firul discursului. Povestii cum, în cele din urmă, plecaserăm în voiaj de nuntă şi cît de îndrăgostiţi eram pe cînd trecuserăm prin toate muzeele din Italia. Mă simţeam atît de bine, scufundat pînă-n gît în minciună, încît băgai acolo şi amănuntul acesta complet fals, care nu folosea la nimic. Să se mai spună că adevărul stă în vin.

Augusta mă întrerupse pentru a doua oară, să pună lucrurile la punct, şi povesti că fusese nevoită să evite muzeele datorită pericolului prin care, din pricina mea, treceau capodoperile. Nu băgă de seamă că în felul acesta dădea pe faţă nu numai falsitatea acelui amănunt! Dacă la masa aceea s-ar fi aflat şi un bun observator, şi-ar fi putut da numaidecît seama de natura iubirii noastre, pe care eu o prezentasem într-o ambianţă unde-i fusese cu neputinţă să se dezvolte.

Reluai interminabilul şi nesăratul discurs, povestind că, după ce-am ajuns acasă, am pornit să aducem îmbunătăţiri locuinţei făcînd cînd una, cînd alta, ba chiar şi o spălătorie.

Rîzînd mereu, Augusta mă întrerupse iarăşi:

— Dar ăsta nu-i un banchet dat în onoarea noastră, ci în onoarea Adei şi-a lui Guido! Vorbeşte de ei!

Aprobară zgomotos cu toţii. Începui să rîd cînd observai că, datorită discursului meu, erau într-adevăr de-o veselie atît de zgomotoasă, precum e obiceiul în asemenea ocazii. Dar nu mai găsii nimic de spus. Mi se părea că vorbisem ore întregi. Înghiţii alte cîteva pahare cu vin, unul după altul.

— Ăsta pentru Ada! Şi mă ridicai pentru o clipă, să văd dacă nu cumva închipuise, sub faţa de masă, o pereche de coarne.

— Iar ăsta pentru Guido! şi adăugai, după ce băui paharul pînă la fund: Din toată inima! uitînd că primul pahar nu-l însoţisem de-o asemenea declaraţie.

— Ăsta pentru fiul vostru cel mai mare!

Şi aş mai fi golit cîteva pahare pentru copiii lor, dacă, în cele din urmă, n-aş fi fost împiedicat. Căci aş fi băut tot vinul care se afla pe masă pentru bieţii micuţi nevinovaţi.

Apoi totul se întunecă şi mai mult. Limpede nu-mi amintesc decît de un singur lucru: principala mea preocupare era să nu par beat. Mă ţineam drept şi vorbeam puţin. N-aveam nici o încredere în mine, simţeam nevoia să analizez fiecare cuvînt înainte de a-l rosti. În timp ce discuţiile îşi urmau

cursul, eu eram nevoit să renunț de-a lua parte la ele pentru că nu mi se lăsa timp să-mi pot limpezi gîndirea mea tulburată. Voii să încep și eu o conversație și-i spusei lui Giovanni :

— Ai auzit că *Extérieur* a scăzut cu două puncte ?

Spusesem ceva care nu mă privea absolut de loc, o știre auzită la Bursă ; voiam doar să vorbesc despre afaceri, un lucru serios, de care un om beat nu-și mai aduce de obicei aminte. Se pare însă că pentru socrul meu lucrul acesta era mai puțin lipsit de importanță și mă făcu piază-rea. Cu el aveam ghinion întotdeauna.

Mă ocupai atunci de vecina mea, Alberta. Vorbirăm despre dragoste. Pe ea o interesa în teorie și pe mine, pentru moment, nu mă interesa de loc în practică. Așa că era frumos să vorbești cu ea despre asemenea lucruri. Îmi ceru cîteva idei și eu îi servii numaidecît una, care mi se păru că este rezultatul direct al experienței mele din chiar ziua aceea. O femeie era un obiect al cărui preț varia mai mult decît orice valoare de Bursă. Alberta mă înțelese greșit și crezu că voisem să spun un lucru știut de toți — că o femeie, la o anumită vîrstă, are cu totul altă valoare decît la altă vîrstă. Mă explicai ceva mai limpede : o femeie putea să aibă o foarte mare valoare dimineața, absolut nici una la prînz, pentru ca după-amiază să valoreze de două ori mai mult decît dimineața, iar seara să capete o valoare de-a dreptul negativă. Îi explicai ce se înțelegea prin valoare negativă : o femeie avea asemenea valoare atunci cînd un bărbat calcula ce sumă ar fi dispus să plătească pentru a o trimite foarte, dar foarte departe de el.

Biata autoare de comedii tot nu-și dădea încă seama de justețea descoperirii mele, în timp ce eu, amintindu-mi fluctuația de valori pe care în chiar ziua aceea o suferiseră și Carla și Augusta, eram sigur de ea. Cînd vrui să-i explic mai în amănunt, interveni vinul și atunci deviai de-a binelea.

— Vezi, îi spusei, presupunînd că acuma tu ai valoarea X și că-mi permiți să-ți ating piciorușul, prețul ți se urcă imediat cu cel puțin încă un X.

Și-mi însoții imediat cuvintele cu gestul respectiv.

Roșie, roșie, își trase repede piciorul și, vrînd să pară spirituală, spuse :

— Dar asta e practică, nu mai e teorie. Am să-i spun Augustei.

Trebuie să mărturisesc că şi eu simţeam picioruşul acela cu totul altfel decît ca pe-o teorie aridă, dar protestai strigînd cu aerul cel mai nevinovat din lume :

— E pură teorie, absolut pură, şi e foarte rău din partea ta c-o înţelegi altfel.

Fanteziile vinului sînt adevărate evenimente.

Multă vreme nici eu şi nici Alberta n-am uitat că mă atinsesem de piciorul ei, lăsînd-o să înţeleagă c-o făceam cu plăcere. Cuvîntul dezvăluise actul şi actul, cuvîntul. Pînă s-a măritat s-a uitat întotdeauna la mine înroşindu-se şi surîzînd, apoi, dimpotrivă, înroşindu-se şi plină de mînie. Aşa sînt făcute femeile. Fiecare zi care vine le aduce o nouă interpretare a trecutului. Probabil că viaţa nu le e de loc monotonă. În ce mă priveşte, însă, interpretarea gestului meu rămase neschimbată : furtul unui mic obiect cu o savoare deosebită, şi numai Alberta a fost de vină dacă într-o anumită epocă am încercat să-i aduc aminte de gestul acela, în timp ce mai tîrziu aş fi plătit oricît numai să fie dat cu totul uitării.

Îmi mai amintesc şi că, înainte de a părăsi casa socrului meu, s-a mai întîmplat ceva, de data asta mult mai grav. Am rămas, pentru o clipă, numai cu Ada. Giovanni se culcase devreme, iar ceilalţi îşi luau rămas bun de la domnul Francesco, care pleca la hotel însoţit de Guido. Mă uitai lung la Ada, îmbrăcată toată în dantelă albă, cu spatele şi cu braţele goale. Rămăsei multă vreme ca mut, cu toate că simţeam nevoia să-i spun cîteva cuvinte ; dar, după ce-o analizam, suprimam orice frază care-mi venea pe buze. Mi-amintesc că m-am întrebat şi dacă-mi era îngăduit să-i spun : „Ce bine-mi pare că, în sfîrşit, te măriţi, şi că te măriţi cu bunul meu prieten Guido. Abia acum se va sfîrşi totul între noi !“ Voiam să spun o minciună, fiindcă toată lumea ştia că între noi totul se sfîrşise de cîteva luni, dar mi se părea că minciuna aceea era un foarte frumos compliment şi e sigur că o femeie îmbrăcată aşa de elegant cere complimente şi că-i place să le primească. Totuşi, după o îndelungă chibzuială, nu spusei nimic. Am suprimat cuvintele acelea fiindcă în marea de vin în care înotam, găsisem o scîndură salvatoare. Îmi spusei că nu procedam bine riscînd afecţiunea Augustei pentru a-i face o plăcere Adei, care nici nu mă iubea. Dar, în îndoiala care-mi tulbură cîteva clipe mintea, şi chiar pe urmă cînd, cu destulă trudă, renunţai la cuvintele acelea, mă uitai în aşa fel

la Ada, încît se ridică şi ieşi, după ce mai întîi se întoarse, privindu-mă înspăimîntată, gata s-o ia la fugă.

Ţii uneori minte o privire de-a ta tot atît de bine şi poate chiar mai bine decît un cuvînt ; e mai importantă decît un cuvînt fiindcă nu se găseşte în tot dicţionarul un cuvînt care să poată dezbrăca o femeie. Ştiu acuma că privirea aceea a mea denaturase cuvintele pe care le imaginasem, simplificîndu-le. În ochii Adei căutătura aceea a mea încercase să treacă dincolo de veşminte, şi chiar de epidermă. Şi voise, fără îndoială, să spună : „Vrei pînă una alta să te culci cu mine ?“ Vinul este foarte primejdios mai ales pentru că nu scoate la iveală adevărul. Ci cu totul altceva decît adevărul : dă pe faţă lucruri trecute şi uitate şi nu dorinţa de astăzi a individului ; îi scoate capricios la lumină chiar şi prostiile cu care, într-o epocă mai mult sau mai puţin recentă, s-a amuzat şi pe care le-a dat apoi uitării ; nu ia în seamă ştersăturile şi descifrează tot ceea ce mai e perceptibil în inima noastră. Şi se ştie doar că nu e chip să ştergi ceva din ea cu desăvîrşire, aşa cum se face cu un gir dat greşit pe o cambie. Întreaga noastră istorie e veşnic lizibilă în inimă şi vinul o citeşte cu glas tare, trecînd cu vederea tot ceea ce, mai apoi, a adăugat viaţa.

Ca să ne ducem acasă, Augusta şi cu mine am luat o trăsură. Mi se păru de datoria mea ca acolo, în întuneric, să-mi sărut şi să-mi îmbrăţişez nevasta, pentru că în asemenea ocazii procedasem aproape întotdeauna aşa şi mi-era teamă că dacă n-aş fi făcut la fel, Augusta ar fi putut crede că între noi s-a produs vreo schimbare. Dar între noi nu se schimbase nimic : vinul spunea chiar şi asta ! Se măritase cu Zeno Cosini care, veşnic acelaşi, stătea alături de ea. Ce importanţă avea dacă în ziua aceea avusesem şi alte femei cărora vinul, ca să mă înveselească şi mai mult, le mărise numărul punînd între ele nu mai ştiu bine dacă pe Ada sau pe Alberta ?

Mi-aduc aminte că, înainte de-a adormi, revăzui pentru o clipă faţa marmoreană a lui Copler, pe patul de moarte. Părea că-şi cere dreptul, adică lacrimile pe care i le făgăduisem. Dar nu le căpătă nici măcar atunci, pentru că somnul mă cuprinse în braţe, anihilîndu-mă. Mai înainte însă îi cerui fantomei iertare : „Mai aşteaptă puţin ! Vin numaidecît !“ Dar la el nu m-am mai dus niciodată, fiindcă n-am luat parte nici măcar la înmormîntare. Aveam cu toţii atîtea de făcut în casă, iar eu şi în afara casei, că n-am mai găsit timp şi pen-

tru el. Am mai vorbit uneori despre Copler, dar numai ca să rîdem, amintindu-ne că, din pricina vinului, îl ucisesem şi-l înviasem de atîtea ori. Rămase de altfel proverbial în familie, iar cînd ziarele, cum se întîmplă ades, anunţau şi-apoi dezminţeau moartea cuiva, spuneam: „Ca bietul Copler!"

A doua zi dimineaţa mă sculai cu un pic de migrenă. Mă supăra puţin şi durerea din coapsă, probabil pentru că, atîta timp cît durase efectul vinului, n-o mai simţisem şi mă dezobişnuisem foarte repede de ea. În fond însă nu eram trist. Augusta mă linişti şi ea spunîndu-mi c-ar fi fost foarte rău dacă n-aş fi luat parte la banchetul de nuntă fiindcă, înainte de venirea mea, avusese impresia că asistă la un parastas. N-aveam aşadar ce să-mi reproşez. Îmi dădui apoi seama că doar un singur lucru nu-mi fusese iertat: felul în care mă uitasem la Ada!

Cînd ne-am întîlnit după-amiaza, Ada mi-a întins mîna cu o nelinişte care făcu să crească propria-mi tulburare. Poate că avea remuşcări pentru fuga aceea a ei care numai politicoasă nu fusese. Dar şi privirea mea însemnase un act cît se poate de urît. Mi-aminteam cu exactitate felul în care-mi rotisem ochii şi înţelegeam prea bine de ce Ada, care fusese străpunsă de căutătura lor, nu putea să uite. Trebuia să repar totul, cu o purtare într-adevăr frăţească.

Se spune că atunci cînd ţi-e rău fiindcă ai băut prea mult, nu există leac mai bun decît să bei iarăşi. Eu, în dimineaţa aceea, m-am dus să-mi revin la Carla. M-am dus la ea tocmai fiindcă doream să simt viaţa din plin, ceea ce te duce iarăşi la beţie, dar, în timp ce mă îndreptam spre casa ei, aş fi dorit să-mi ofere altceva, să-mi dezvăluie alt aspect al vieţii, diferit de cel din ajun. Intenţiile mele erau destul de puţin precise, dar oneste toate. Ştiam că n-o puteam părăsi aşa dintr-o dată, dar puteam ajunge la actul acela atît de moral încetul cu încetul. Între timp aş fi continuat să-i vorbesc despre nevastă-mea. Şi fără să încerce vreo surpriză, într-o bună zi ar fi aflat cît de mult o iubesc pe Augusta. Aveam în vestă un alt plic cu bani, pentru a putea face faţă oricărei împrejurări.

Sosii la Carla şi, un sfert de oră mai tîrziu, îmi făcea reproşuri care, din pricina justeţei lor, îmi răsunară îndelung în urechi: „Ce brutal eşti în dragoste!" Nu-mi dau seama să fi fost brutal chiar atunci. Începusem să vorbesc de nevastă-mea,

iar laudele pe care i le adusesem Augustei sunaseră în urechea Carlei ca tot atîtea mustrări adresate ei.

După aceea mă răni Carla. Pentru a face să treacă timpul, îi povestisem cît de mult mă plictisise banchetul, mai cu seamă din pricina unui toast al meu, care fusese cu totul nepotrivit. Carla observă :

— Dacă ţi-ai iubi nevasta n-ai rosti toasturi fără rost la masa tatălui ei.

Şi-mi dădu şi o sărutare, drept răsplată pentru faptul că-mi iubeam atît de puţin nevasta.

Între timp, aceeaşi dorinţă a mea de-a simţi viaţa mai din plin, care mă făcuse să alerg spre Carla, mă îndemna să mă întorc imediat la Augusta, căci numai cu ea aş fi putut vorbi de dragostea pe care i-o purtam. Vinul pe care-l luasem ca medicament nu mai folosea la nimic sau poate că aveam chef de alt fel de vin. În ziua aceea însă, legătura mea cu Carla trebuia să se amelioreze, fiind încununată, în sfîrşit, de simpatia pe care — după cum am ştiut mai tîrziu — biata fată o merita din plin. Ea se oferise de mai multe ori să-mi cînte o cantonetă, fiindcă dorea să-mi afle părerea. Dar nici nu voisem s-aud de cîntecul acela, căci nu mă mai interesa nici măcar candoarea lui. Îi spuneam că, de vreme ce refuza să studieze, nu merita să-şi mai piardă vremea cîntînd.

Ofensa pe care i-o aduceam eu era într-adevăr gravă şi Carla suferea. Stătea alături de mine şi, pentru a-şi ascunde lacrimile, îşi privea nemişcată mîinile pe care şi le ţinea încrucişate în poală. Îmi reproşă din nou :

— Ce brutal trebuie să fii cu cei pe care nu-i iubeşti, dacă eşti atîta cu mine !

Băiat bun cum sînt, mă lăsai înduioşat de lacrimi şi-o rugai să-mi zgîrie urechile cu vocea ei atît de puternică în încăperea aceea mică. Acuma însă nu mai voia ea şi trebui chiar s-o ameninţ că plec dacă nu-mi face pe plac. Trebuie să recunosc că, pentru o clipă, mi se păru c-am găsit un pretext pentru a-mi recîştiga libertatea măcar vremelnic dar, în faţa ameninţării mele, umila-mi servă se îndreptă cu ochii în jos către pian. Rămase cîteva clipe să se reculeagă şi-şi trecu mîna pe faţă, ca şi cum ar fi vrut să alunge orice urmă de supărare. Reuşi cu o repeziciune care mă umplu de uimire şi chipul, cînd

îşi lăsă mîna în jos, nu mai amintea prin nimic durerea dinainte.

Şi, numaidecît, încercai o mare surpriză. Carla îşi spunea cantoneta, o povestea, n-o striga. Strigătele — cum mi-a spus după aceea — îi fuseseră impuse de profesor, dar acuma, o dată cu profesorul, le alungase şi pe ele. Cantoneta triestină

Fazzo l'amor xe vero
Cossa ghe xe de mal
Vole che a sedes'ani
Stio la come un cocal... [1]

e un fel de povestire sau de confesiune. Ochii Carlei străluceau şiret şi spuneau mai mult decît cuvintele. Nu era nici un pericol să-mi rănesc timpanul şi mă apropiai de ea, surprins şi încîntat. Mă aşezai alături şi Carla povesti atunci cantoneta numai pentru mine, închizînd puţin ochii pentru a-mi spune, cu nota cea mai uşoară şi mai pură, că cei şaisprezece ani voiau libertate şi dragoste.

Pentru prima oară văzui cu exactitate faţa Carlei : un oval foarte pur, întrerupt de scobitura adîncă şi arcuită a ochilor şi de pometii ei mici, părînd şi mai pur din pricina albului său de nea, acum că-şi ţinea chipul întors spre mine şi spre lumină, aşa că nu i-l întuneca nici măcar o umbră. Iar liniile, gingaşe, în carnea aceea care părea transparentă şi care acoperea atît de bine sîngele şi venele prea slabe poate ca să iasă la iveală, cereau dragoste şi ocrotire.

În clipa aceea eram gata să le ofer necondiţionat şi dragoste şi ocrotire, chiar şi atunci cînd mi-aş fi dat seama că-s foarte hotărît să mă întorc lîngă Augusta, deoarece în momentul acela Carla nu cerea decît o dragoste părintească pe care i-o puteam acorda fără să trădez. Şi ce mulţumit eram ! Rămîneam acolo lîngă Carla, îi puteam dărui tot ceea ce-mi cerea feţişoara aceea ovală a ei şi nu mă îndepărtam nici de Augusta ! Dragostea mea pentru Carla se înnobila. Începînd de atunci, ori de cîte ori tînjeam după onestitate şi puritate, n-a mai fost nevoie s-o părăsesc, ci am putut să rămîn mai

[1] *Amorul mă încîntă*
Ce rău să fie, cînd
La şaispe ani, cîntînd,
N-aş vrea să fiu o sfîntă.

departe alături de ea, discutînd despre cu totul alte lucruri.

Farmecul acesta nou se datora feţişoarei ei ovale pe care-o văzusem atunci pentru prima dată sau talentului ei muzical? Cu neputinţă de negat talentul acela al ei! Strania cançonă triestină se sfîrşeşte cu o strofă în care fata însăşi mărturiseşte că e bătrînă şi bolnavă şi că de-acum înainte nu mai are nevoie de nici o libertate în afară de aceea de a muri. Carla continua să facă risipă de maliţiozitate şi de veselie pînă şi în biet versul acela. Era, oricum, tinereţea care se prefăcea că-i bătrînă pentru a-şi striga cu şi mai multă tărie, din punctul acesta de vedere, dreptul.

Cînd termină şi-şi dădu seama c-o admiram cu toată sinceritatea, chiar şi ea, pentru prima oară, îmi arătă că-i eram drag cu adevărat. Ştia dinainte că avea să-mi placă mult mai mult cançoneta decît cîntecul pe care-l învăţase cu profesorul.

— Păcat, adăugă ea cu tristeţe, că, dacă nu vrei să cînţi într-un *café chantant*, nu-ţi poţi cîştiga pîinea de toate zilele cu asta.

O convinsei cu uşurinţă că lucrurile nu stăteau tocmai aşa. Existau pe lume multe artiste mari care nu cîntau, ci-şi spuneau cîntecele.

Mă puse să-i înşir cîteva nume. Era fericită să afle ce culmi ar fi putut atinge arta ei.

— Ştiu, adăugă ea plină de candoare, că felul acesta de-a cînta e mult mai greu decît celălalt, pentru care e de-ajuns să răcneşti pînă-ţi pierzi răsuflarea.

Zîmbii şi încheiarăm discuţia. Era o artă cu adevărat grea şi Carla ştia asta fiindcă era singura artă pe care-o cunoştea. Cançoneta aceea o costase un studiu îndelungat. O spusese şi-o răspusese, corectînd intonaţia fiecărui cuvînt, a fiecărei note. Acuma studia alta, dar n-avea s-o ştie bine decît peste cîteva săptămîni. Nu voia s-o aud mai înainte.

În camera aceea unde, pînă atunci, nu avuseseră loc decît scene brutale urmară cîteva momente delicioase. Iar Carla avea acuma în faţa ei chiar şi-o carieră. Cariera care m-ar fi scăpat de ea. Şi foarte asemănătoare cu aceea pe care-o visase Copler! Îi propusei să-i găsesc un profesor. La început cuvîntul o înspăimîntă, dar apoi, după ce-i explicai că era vorba numai de-o simplă încercare şi că era absolut liberă să-l concedieze cînd i s-ar fi părut plicticos sau prea puţin util, se lăsă convinsă.

Chiar şi alături de Augusta mă simţii foarte bine în ziua aceea. Eram cu sufletul împăcat, ca şi cum m-aş fi întors de la o plimbare şi nu din casa Carlei, sau cum trebuie să se fi simţit bietul Copler cînd părăsea casa Carlei în zilele în care nu avusese nici un motiv să se înfurie. Şi mă bucurai de liniştea aceea, ca şi cum aş fi ajuns într-o oază. Pentru mine şi pentru sănătatea mea ar fi fost foarte grav dacă îndelunga mea legătură cu Carla s-ar fi preschimbat într-o veşnică agitaţie. Din ziua aceea, drept rezultat al frumuseţii estetice, lucrurile se desfăşurară mai calm, cu scurte întreruperi, necesare atît pentru a reînvia dragostea mea pentru Carla, cît şi pe aceea pentru Augusta. Fiecare vizită a mea la Carla însemna, bineînţeles, o trădare faţă de Augusta, dar uitam numaidecît tot, cufundat într-o baie de sănătate şi de bune intenţii. Iar intenţia cea mai bună nu era brutală şi excitantă ca pe vremea cînd mă gîndeam să-i spun Carlei că n-o voi mai revedea niciodată. Eram blînd şi patern : iată că mă gîndeam din nou la cariera ei. Să părăseşti în fiecare zi o femeie pentru a alerga a doua zi după ea ar fi fost un lucru obositor, căruia biata mea inimă nu i-ar fi putut face faţă. În schimb aşa, Carla rămînea tot timpul în puterea mea şi eu o îndreptam cînd într-o direcţie, cînd în alta.

Multă vreme însă bunele mele intenţii nu se dovediră atît de puternice încît să mă poată hotărî să alerg prin oraş în căutarea profesorului de care avea Carla nevoie. Îmi pierdeam vremea gîndindu-mă la minunata mea intenţie, dar nu făceam nici o mişcare. Apoi într-o bună zi Augusta îmi mărturisi că va fi în curînd mamă şi-atunci intenţia mea luă, într-o clipită, proporţii gigantice şi Carla îşi avu profesorul.

Ezitasem atîta şi deoarece era evident că, chiar fără profesor, Carla ar fi putut lucra cu toată seriozitatea în noua ei artă. În fiecare săptămînă îmi spunea cîte-o nouă cantonetă, studiată cu mare grijă, atît în ceea ce privea gesturile cît şi cuvîntul. Unele note ar mai fi avut nevoie de puţină şlefuire, dar poate că pînă la urmă s-ar fi cizelat singure. O dovadă hotărîtoare că avea un temperament de adevărată artistă era şi faptul că-şi perfecţiona continuu cantonetele, fără să renunţe niciodată la părţile mai bune pe care şi le însuşise chiar de la început. O îndemnam adesea să-mi repete prima cantonetă şi de fiecare dată găseam în ea cîte un accent nou

şi semnificativ. Dată fiind ignoranţa de care dădea dovadă, mi se părea extraordinar că în efortul ei uriaş de a descoperi o expresie puternică, nu i se întîmplase niciodată să introducă în execuţia cantonetei sunete false sau exagerate. Ca o adevărată artistă, adăuga în fiecare zi cîte-o pietricică la micul edificiu, tot restul însă rămînea neatins. Nu cantoneta era stereotipă, ci sentimentul care-o străbătea. Înainte de-a cînta, Carla-şi trecea întotdeauna mîna peste faţă, creîndu-şi astfel clipa de reculegere de care avea nevoie pentru a intra în atmosfera comedioarei pe care trebuia s-o joace. O comedie nu întotdeauna puerilă. Mentorul ironic din

Rosina te xe nata in un casoto [1]

ameninţa, dar nu cu prea multă seriozitate. Cîntăreaţa îţi atrăgea parcă atenţia că-şi dă bine seama că e vorba de o poveste care se repeta zilnic. Carla gîndea cu totul altfel, dar pînă la urmă ajungea la acelaşi rezultat :

— Toată simpatia mea e de partea Rosinei, fiindcă altfel cantoneta nici n-ar merita să fie cîntată, spunea ea.

Se întîmpla uneori că, fără să-şi dea seama, Carla îmi reaprindea dragostea pentru Augusta, ca şi remuşcările. De fapt, lucrul acesta se întîmpla ori de cîte ori Carla îşi îngăduia unele mişcări ofensive împotriva poziţiei atît de puternic ocupată de soţia mea. Dorea mereu, din tot sufletul, să rămîn cu ea o noapte întreagă ; îmi mărturisi că avea impresia că, deoarece nu dormisem niciodată împreună, eram mai puţin intimi. Fiindcă voiam să mă obişnuiesc să mă port cît mai blînd cu ea, n-am refuzat-o niciodată cu hotărîre, dar îmi spuneam aproape întotdeauna că un asemenea lucru n-ar fi fost cu putinţă decît în cazul că m-aş fi resemnat s-o găsesc dimineaţa pe Augusta stînd la fereastră, unde m-ar fi aşteptat toată noaptea. Şi-apoi, asta n-ar fi fost o nouă trădare faţă de soţia mea ? Uneori, adică atunci cînd veneam la Carla mînat de dorinţă, mă simţeam înclinat să-i împlinesc voia, dar imediat după aceea descopeream că era imposibil şi inoportun. Şi aşa se întîmplă că multă vreme n-am reuşit să elimin nici perspectiva unui asemenea lucru, dar nici să-l realizez. În aparenţă, căzusem de acord : mai devreme sau mai tîrziu trebuia să petrecem o noapte întreagă împreună. Exista de

[1] *Rosina,-ntr-o căsuţă-nfloriţă te-ai născut.*

altfel şi posibilitatea, deoarece le convinsesem pe doamnele Gerco să-i lase să plece pe chiriaşii aceia care le despărţeau apartamentul în două şi Carla avu, în sfîrşit, dormitorul ei.

Se întîmplă însă că, puţin timp după nunta lui Guido, socrul meu să fie cuprins de criza care avea să-i aducă moartea, iar eu făcui imprudenţa să-i povestesc Carlei că soţia mea trebuia să petreacă o noapte la căpătîiul tatălui ei pentru a-i îngădui soacrei mele să se odihnească. Nu mai aveam nici un motiv s-o refuz : Carla îmi ceru să petrec alături de ea chiar noaptea aceea, atît de tristă pentru soţia mea. Îmi lipsi curajul să mă împotrivesc unui asemenea capriciu şi primii cu inima grea.

Mă pregătii pentru sacrificiu. Nu mă mai dusei la Carla în timpul dimineţii, aşa că seara alergai la ea plin de dorinţă, spunîndu-mi chiar că e o copilărie să cred că o trădam şi mai mult pe Augusta numai pentru că o trădam în momentul cînd ea suferea din alte motive. În cele din urmă, ajunsei să-mi pierd pînă şi răbdarea deoarece biata Augusta mă reţinea, explicîndu-mi ce trebuia să fac pentru a găsi lucrurile de care puteam avea nevoie la cină, în cursul nopţii şi chiar la cafeaua de a doua zi dimineaţa.

Carla mă primi în camera de studiu. Ceva mai tîrziu, aceea care-i era şi mamă şi servitoare ne servi o cină aleasă la care se adăugară dulciurile aduse de mine. Bătrîna se întoarse apoi pentru a strînge masa şi adevărul e că aş fi vrut să mă culc numaidecît, dar era mult prea devreme şi Carla mă convinse să stau ca s-o aud cum cîntă. Îşi trecu în revistă tot repertoriul, şi aceasta a fost în mod sigur partea cea mai plăcută a serii, deoarece nerăbdarea cu care-mi aşteptam amanta sporea plăcerea pe care-o gustam întotdeauna ascultînd cançoneta Carlei.

— Publicul te-ar acoperi cu flori şi cu aplauze, spusei la un moment dat, uitînd că ar fi fost cu neputinţă ca tot publicul dintr-o sală să fie în aceeaşi stare sufletească în care mă aflam eu.

Ne culcarăm în cele din urmă în acelaşi pat, într-o odăiţă mică şi urîtă. Părea un coridor închis printr-un perete. Nu-mi era încă somn şi mă apuca desperarea la gîndul că, chiar dacă mi-ar fi fost, tot n-aş fi putut dormi avînd atît de puţin aer la dispoziţie !

La un moment dat se auzi vocea sfioasă a mamei care-o chema pe Carla. Pentru a răspunde, se duse la uşă şi-o întredeschise. O auzii întrebînd-o pe bătrînă, cu glas mieros, ce dorea. Timidă, aceasta rosti cîteva cuvinte al căror înţeles nu-l putui prinde şi-atunci Carla începu să răcnească, mai înainte de a-i trînti maică-si uşa în nas :

— Lasă-mă-n pace ! Ţi-am spus doar că în noaptea asta dorm aici !

Aflai astfel că noaptea, chinuită de spaimă, Carla dormea întotdeauna împreună cu mama ei în vechiul dormitor, unde mai era un pat, în timp ce acela în care trebuia să dormim noi amîndoi rămînea gol. Era sigur deci că numai din pricina fricii mă obligase să săvîrşesc această ticăloşie faţă de Augusta. Îmi mărturisi cu o veselie răutăcioasă, la care nu luai parte, că se simţea mai în siguranţă cu mine decît cu mama ei. Patul acela atît de apropiat de izolata ei cameră de lucru mă puse pe gînduri. Nu-l mai văzusem niciodată pînă atunci ! Eram gelos ! Puţin după aceea simţii şi oarecare dispreţ pentru felul în care se purtase cu biata ei mamă. Era făcută puţin mai alt fel decît Augusta, care renunţase la compania mea, numai ca să-şi ajute părinţii. Sînt deosebit de sensibil la lipsa de respect faţă de părinţi, eu, care am îndurat cu atîta resemnare toanele bietului meu tată.

Carla n-avu de unde să-şi dea seama nici de gelozia şi nici de dispreţul meu. Suprimai orice manifestare de gelozie amintindu-mi că n-aveam nici un drept să fiu gelos, deoarece-mi petreceam o bună parte a zilelor mele dorindu-mi ca cineva să-mi răpească amanta. Şi-apoi n-avea nici un rost să-i arăt c-o dispreţuiesc, acuma cînd cochetam din nou cu dorinţa de-a o părăsi definitiv, cu toate că supărarea mea sporise şi datorită unor cauze care, cu puţin înainte, mi-ar fi provocat gelozia. Ceea ce trebuia să fac era să plec cît mai repede cu putinţă din cămăruţa aceea, care nu cuprindea mai mult de-un metru cub de aer şi în care, pe deasupra, mai era şi o căldură înăbuşitoare.

Nu-mi aduc bine aminte nici măcar de pretextul pe care l-am invocat pentru a pleca numaidecît. Începui să mă îmbrac cu un aer foarte plictisit. Spusei ceva de-o cheie pe care uitasem să i-o dau soţiei mele, aşa că ea, dacă ar fi avut nevoie, nu ar fi putut să intre în casă. Îi arătai şi cheia, care nu era alta decît cea pe care o purtam tot timpul în

buzunar, dar pe care o prezentai drept dovada palpabilă a adevărului spuselor mele. Carla nici nu încercă măcar să mă oprească ; se îmbrăcă şi mă însoţi pînă jos, ca să-mi facă lumină. În întunerecul de pe scări mi se păru că mă măsoară cu o privire inchizitorială, care mă tulbură : începea oare să-mi descifreze jocul ? Nu era prea uşor, fiindcă ştiam să mă prefac mult prea bine. Drept mulţumire că mă lăsa să plec, continuam, din cînd în cînd, să-mi apăs buzele pe obrajii ei, prefăcîndu-mă că încerc acelaşi entuziasm care mă adusese la ea. Pe urmă nu mai avusei nici o îndoială în izbînda deplină a prefăcătoriei mele. Puţin mai înainte, dintr-o inspiraţie pe care i-o insuflase dragostea, Carla îmi spusese că numele acela urît de Zeno cu care mă dăruiseră părinţii nu era, desigur, potrivit pentru mine. I-ar fi plăcut să mă cheme Dario şi acolo, în bezna scărilor, îşi luă rămas bun de la mine numindu-mă astfel. Observă apoi că vremea ameninţa să se strice şi voi să urce sus să-mi aducă o umbrelă. Mi-era însă cu neputinţă s-o mai suport şi-o luai la goană ţinînd în mînă cheia aceea în a cărei autenticitate începeam să cred şi eu.

Bezna adîncă a nopţii era brăzdată din cînd în cînd de fulgere orbitoare. Mugetul tunetului părea foarte îndepărtat. Aerul era încă liniştit şi înăbuşitor, întocmai ca în cămăruţa Carlei. Chiar şi rarele picături de ploaie care cădeau erau călduţe. Pe cer stăruia însă ameninţarea furtunii şi o luai la fugă. Avui norocul să găsesc pe Corsia Stadion un portal încă deschis şi luminat, sub care mă refugiai tocmai la timp ! Imediat după aceea furtuna se năpusti asupra străzii. Răpăiala ploii fu întreruptă de-o pală furioasă de vînt, care părea să fi adus o dată cu ea şi trăsnetul ce căzu pe neaşteptate foarte aproape. Tresării ! Ar fi fost cu adevărat compromiţător pentru mine să fiu lovit de trăsnet, la ora aceea, pe Corsia Stadion ! Noroc că nevastă-mea mă cunoştea şi ea drept un om cu gusturi ciudate, care putea să alerge pînă aici în toiul nopţii, aşa că întotdeauna se găseşte o scuză pentru orice.

Trebui să rămîn sub portalul acela mai bine de-o oră. Vremea părea mereu gata să se îmblînzească, dar se înfuria din nou, veşnic într-o altă formă. În cele din urmă începu să cadă grindina.

Venise să-mi ţină tovărăşie portarul casei şi trebui să-i dau ceva bani ca să încuie poarta mai tîrziu. Veni apoi sub

portal un domn îmbrăcat în alb, şiroind de apă. Era bătrîn, slab şi uscat. Nu l-am mai revăzut niciodată, dar nu-l pot uita din pricina strălucirii ochilor lui negri şi a energiei care emana din întreaga lui făptură firavă. Înjura fiindcă se murdărise în halul acela.

Întotdeauna mi-a plăcut să intru în vorbă cu oameni pe care nu-i cunosc. Cu ei mă simt sănătos şi sigur de mine. E o adevărată destindere. Trebuie să fiu atent să nu şchiopătez şi sînt salvat.

Cînd, în cele din urmă, timpul se îmblînzi, pornii imediat nu spre casa mea, ci spre cea a socrului meu. În momentul acela mi se părea că eram dator să alerg de îndată la apel şi să-mi fac din asta un merit.

Socrul meu adormise, şi Augusta, care era ajutată de-o infirmieră, putu să stea puţin cu mine. Îmi spuse că făcusem bine venind şi se aruncă plîngînd în braţele mele. Îşi văzuse tatăl suferind îngrozitor.

Observă că eram ud pînă la piele. Mă aşeză într-un fotoliu şi mă acoperi cu pleduri. Pe urmă, putu să rămînă cîtva timp alături de mine. Eram foarte obosit şi chiar în scurtul răstimp cît putu rămîne alături de mine, mă luptai cu somnul. Mă simţeam complet nevinovat, fiindcă trădarea mea nu mersese pînă acolo încît să stau toată noaptea în afara domiciliului conjugal. Era atît de minunată nevinovăţia, încît încercai s-o sporesc. Începui să rostesc vorbe ce semănau cu o mărturisire. Îi spusei că mă simţeam slab şi vinovat şi, deoarece la punctul acesta Augusta începu să se uite la mine cerîndu-mi explicaţii, mă retrăsei numaidecît în cochilia mea şi, aruncîndu-mă în braţele filosofiei, i-am povestit că sentimentul acela de vinovăţie nu mă părăsea nici o clipă, însoţindu-mi orice gînd şi orice gest.

— Tot aşa gîndesc şi călugării, spuse Augusta ; cine ştie pentru ce greşeli de care n-avem nici o cunoştinţă sîntem pedepsiţi în felul acesta !

Pronunţa exact cuvintele care se cădea să-i însoţească lacrimile ce continuau să-i alunece pe obraji. Mi se păru că nu înţelesese prea bine deosebirea dintre gîndirea mea şi cea a călugărilor, dar nu mai voii să discut, iar zgomotul monoton al vîntului care se înteţise, precum şi liniştea pe care mi-o dădea chiar şi impulsul acela al meu spre mărturisire, făcură să mă cufund într-un somn lung şi odihnitor.

*

Cînd veni rîndul profesorului de canto, aranjai totul în cîteva ore. Îl alesesem de mai multă vreme şi, ca să spun adevărul, mă oprisem asupra lui în primul rînd pentru că era cel mai ieftin profesor din Trieste. Ca să nu mă compromit, s-a dus Carla să vorbească cu el. Eu nu l-am văzut niciodată, dar trebuie să spun că acum ştiu multe despre el şi că e una dintre persoanele pentru care am cea mai mare stimă. Trebuie să fie un om naiv şi sănătos, ceea ce e destul de ciudat pentru un artist care trăia numai pentru artă, ca acest Vittorio Lali. Un om de invidiat, în sfîrşit, genial şi chiar sănătos.

După puţin, am observat că vocea Carlei s-a îndulcit şi a devenit mai flexibilă şi mai sigură. Ne temusem că profesorul avea să-i ceară cine ştie ce efort, aşa cum făcuse cel ales de Copler. Poate că el fusese acela care se pliase în faţa dorinţei Carlei, sigur e însă c-a rămas credincios genului pe care-l prefera ea. Abia după mai multe luni a putut Carla să-şi dea seama că făcuse oarecare progrese, rafinîndu-se. Nu mai cînta canţonete triestine şi nici măcar napolitane, ci trecuse la vechile canţone italieneşti, la Mozart şi Schubert. Mi-aduc mai cu seamă aminte de o „*Ninna nanna*" atribuită lui Mozart, şi în zilele în care simt cu şi mai multă intensitate tristeţea vieţii şi plîng după neîndurătoarea copilă care-a fost a mea dar pe care n-am iubit-o, cîntecul acela de leagăn îmi sună în urechi ca o mustrare. Şi-o revăd atunci pe Carla în chip de mamă, scoţînd din pieptul ei cele mai dulci sunete pentru a-şi adormi copilul. Cu toate acestea, ea, care fusese o amantă de neuitat, nu putea fi o mamă bună deoarece era o fiică nerecunoscătoare. Se vede însă că a şti să cînţi ca o mamă este o trăsătură de caracter care-o ascunde pe oricare alta.

Aflai de la Carla povestea profesorului ei. Studiase cîţiva ani la Conservatorul din Viena, după care venise la Trieste, unde avusese norocul să lucreze pentru cel mai mare compozitor al nostru, atins de orbire. Îi scria compoziţiile după dictare, dar se bucura şi de încrederea lui, încredere pe care orbii trebuie s-o acorde în întregime. Izbuti astfel să-i cunoască toate planurile, convingerile, atît de mature, ca şi visurile veşnic tinereşti. Întreaga muzică îi umplu repede sufletul, chiar şi aceea de care avea nevoie Carla. Îmi descrise pînă şi înfăţişarea lui : tînăr, blond, mai curînd voinic, cu hainele neîngrijite, o

cămaşă nescrobită şi nu totdeauna curată, o cravată care trebuie să fi fost neagră, mare şi prost legată, o pălărie cu boruri moi, exagerat de largi. Zgîrcit la vorbă — după cîte îmi spunea Carla şi trebuie s-o cred fiindcă după cîteva luni deveni vorbăreţ, iar ea-mi spuse asta numaidecît — şi foarte scrupulos în privinţa sarcinei pe care şi-o luase.

Şi repede de tot ziua mea deveni ceva mai complicată. Dimineaţa îi duceam Carlei, pe lîngă dragoste, şi o gelozie amară, care devenea mult mai puţin amară în cursul zilei. Mi se părea cu neputinţă ca tinerelul acela să nu profite de o pradă atît de bună şi de uşoară. Carla părea mirată că mă puteam gîndi la un asemenea lucru, şi eu mă miram văzînd-o pe ea că se miră. Nu-şi mai amintea cum se petrecuseră lucrurile între noi ?

Într-o zi sosii la ea înnebunit de gelozie, şi Carla, înspăimîntată, se arătă numaidecît gata să-şi concedieze profesorul. Nu cred că spaima ei fusese provocată numai de teama de a se vedea lipsită de ajutorul meu, pentru că în epoca aceea îmi dăduse dovezi de afecţiune pe care nu le pot pune la îndoială şi care, uneori, mă făceau fericit, în vreme ce, cînd mă găseam în altă stare sufletească, mă plictiseau, părîndu-mi a fi nişte acte duşmănoase faţă de Augusta, acte la care, oricît mi-ar fi fost de neplăcut, trebuia să mă asociez. Propunerea ei mă puse în încurcătură. Indiferent că mă găseam într-un moment de afecţiune sau într-unul de remuşcare, nu voiam să accept din partea ei nici un fel de sacrificiu. Trebuie să fi existat totuşi o oarecare legătură între aceste două stări sufleteşti ale mele şi nu voiam să-mi îngrădesc libertatea, şi aşa destul de precară, de a trece de la o stare la alta. De aceea, nu puteam accepta asemenea propunere, care mă făcu, în schimb, mai circumspect, aşa că şi atunci cînd eram biciuit de gelozie ştiam s-o ascund. Dragostea mea deveni apoi mai irascibilă aşa că pînă la urmă, fie c-o doream, fie că n-o doream de loc, Carla îmi făcea impresia unei fiinţe inferioare. Ori mă trăda, ori nu mă privea absolut de loc ce făcea. Cînd n-o uram, nici nu-mi aminteam că există. Eu aparţineam ambianţei aceleia sănătoase şi oneste în care domnea Augusta, la care mă întorceam imediat, trup şi suflet, de îndată ce Carla îmi reda libertatea.

Avînd în vedere absoluta sinceritate a Carlei, ştiu cu exactitate că ea mi-a aparţinut în întregime foarte multă

vreme, gelozia mea periodică din epoca aceea neputînd fi considerată decît ca o manifestare a unui tainic simţ al dreptăţii. Trebuia totuşi să mi se întîmple ceea ce meritam. Mai întîi s-a îndrăgostit profesorul. Cred că primul simptom al iubirii lui a constat în anumite cuvinte pe care Carla mi le-a reprodus cu un aer de triumf, socotind că însemnau primul ei mare succes artistic pentru care trebuia s-o felicit şi eu. Profesorul i-ar fi spus că-i plăcea acum atît de mult sarcina lui de profesor că, dacă n-ar fi avut cu ce-l plăti, ar fi continuat să-i dea lecţii în mod gratuit. Eu i-aş fi dat o palmă, dar după cîteva clipe am reuşit s-o fac să creadă că mă bucur din inimă de acel adevărat triumf al ei. Carla uită şi ea grimasa care-mi desfigurase la început toată faţa, ca şi cum mi-aş fi înfipt dinţii într-o lămîie, şi primi senină complimentele mele tardive. Profesorul îi vorbise despre toate afacerile lui personale, puţine la număr : muzica, sărăcia şi familia. Avea o soră care-i provocase mari neajunsuri şi reuşise să-i insufle Carlei o teribilă antipatie faţă de femeia aceea pe care nici măcar n-o cunoştea. Antipatia asta mi se păru foarte compromiţătoare. Cîntau acuma împreună cîntece de-ale lui, care mi se părură nişte fleacuri. S-ar fi putut întîmpla să fie bune, cu toate că n-am auzit vorbindu-se de ele niciodată. A ajuns mai tîrziu dirijor de orchestră în Statele Unite, şi poate că acolo cîntecele acelea se mai cîntă şi astăzi.

Dar într-o bună zi Carla îmi povesti c-o ceruse de nevastă şi că ea îl refuzase. Am petrecut atunci două sferturi de oră cu adevărat îngrozitoare : primul, cînd m-a cuprins o asemenea furie, încît aş fi fost în stare să-l aştept pe profesor numai ca să-l pot da afară în pumni, iar al doilea, cînd mi-am dat seama că nu pot găsi nici un mijloc de a împăca continuarea posibilă a aventurii mele cu căsătoria Carlei, care era, în fond, un lucru frumos şi moral şi o mult mai sigură simplificare a poziţiei mele decît cariera muzicală, pe care ea visa să şi-o înceapă cu mine alături.

De ce se aprinsese oare atîta şi aşa de repede nefericitul acela de profesor ? Acuma, cînd legătura noastră era veche de un an, între mine şi Carla se liniştise totul, chiar şi iritarea care mă cuprindea cînd plecam de la ea. Iar remuşcările mi le suportam cu foarte mare uşurinţă şi, cu toate că avea încă dreptate să-mi spună că sînt brutal în dragoste, Carla părea să se fi obişnuit chiar şi cu asta. Ceea ce trebuie să-i fi venit

destul de uşor, deoarece n-am mai fost niciodată atît de violent ca în primele zile ale legăturii noastre şi, după ce reuşise să suporte acel prim exces, restul trebuie să i se fi părut, prin comparaţie, de-o mare blîndeţe.

De aceea, chiar şi atunci cînd Carla nu mă mai interesa prea mult, mi-a fost întotdeauna uşor să prevăd că a doua zi, cînd m-aş fi dus să-mi văd amanta şi n-aş mai fi găsit-o acasă, n-aveam să mă simt tocmai mulţumit. Sigur c-ar fi fost foarte frumos să mă pot întoarce atunci la Augusta fără obişnuitul intermezzo cu Carla, şi în momentul acela mă simţeam în stare de aşa ceva ; dar mai întîi aş fi vrut să fac o încercare. Intenţia mea, în momentul acela, trebuie să fi fost cam următoarea : „Mîine am s-o rog să primească propunerea profesorului, dar astăzi am s-o împiedic !“ Şi, străduindu-mă din greu, continuai să mă port ca un amant. Acum, mărturisind lucrurile acestea, după ce-am înregistrat toate fazele aventurii mele, s-ar putea crede că încercam să-mi mărit amanta cu altcineva şi s-o păstrez pentru mine, aşa cum ar fi făcut un om mai abil şi mai echilibrat decît mine, deşi tot atît de corupt. Dar nu-i adevărat : Carla trebuia să se hotărască numai a doua zi. Aşa că numai atunci luă sfîrşit acea stare a mea pe care mă încăpăţînez s-o calific drept inocenţă. Nu mai era cu putinţă s-o ador pe Carla un scurt răstimp dintr-o zi şi-apoi s-o urăsc douăzeci şi patru de ore la rînd, şi să mă scol în fiecare dimineaţă neştiutor ca un nou-născut pentru a-mi trăi din nou ziua, atît de asemănătoare cu cele dinainte, continuînd să mă minunez de întîmplările pe care le aducea şi pe care-ar fi trebuit să le ştiu pe de rost. Aşa ceva nu mai era cu putinţă. Se întrezărea posibilitatea de a-mi pierde pentru totdeauna amanta dacă n-aş fi ştiut să-mi înăbuş dorinţa de a scăpa de ea. Şi mi-o înăbuşii imediat !

Şi aşa se întîmplă că în ziua aceea, cînd persoana ei nu mă mai interesa de loc, i-am făcut Carlei o scenă de dragoste care, prin falsitatea şi prin violenţa ei, semăna cu scena pe care i-o făcusem Augustei, îndemnat de vin, noaptea aceea, în trăsură. Numai că aici lipsea vinul şi, în cele din urmă, sfîrşii prin a mă emoţiona cu adevărat la auzul propriilor mele cuvinte. Îi spusei c-o iubeam, că nu mai puteam trăi fără ea şi că de altfel mi se părea că-i cer să-mi sacrifice întreaga-i viaţă, deoarece nu-i puteam oferi nimic care să poată egala ceea ce-i oferise Lali.

Aceasta a adus de altfel o nouă notă în legătura noastră, căreia îi fuseseră totuşi hărăzite atîtea ceasuri de mare dragoste. Carla asculta cuvintele mele pierdută de fericire. Mult mai tîrziu, se strădui să mă convingă că nu era cazul să mă necăjesc atîta pentru că Lali se îndrăgostise. Ea nici nu se gîndea la asta !

Îi mulţumii cu aceeaşi înflăcărare care acuma, totuşi, nu mai izbutea să mă emoţioneze. Simţeam o anumită greutate în stomac ; evident, mă compromisesem mai mult ca oricînd. Înflăcărarea mea aparentă, în loc să scadă, crescu, şi asta numai ca să-mi îngăduie să spun cîteva cuvinte de admiraţie pentru bietul Lali. N-aveam de loc intenţia să-l pierd, voiam să-l salvez, dar numai a doua zi.

Cînd veni vorba să hotărîm dacă trebuia să-l păstrăm sau nu pe profesor, căzurăm de acord numaidecît. N-aş fi vrut s-o lipsesc, pe lîngă căsătorie, şi de carieră. Carla mărturisi şi ea de altfel că ţinea la profesor ; fiecare lecţie era o dovadă în plus că-i devenise absolut necesar. Mă asigură că puteam trăi liniştit şi în deplină siguranţă : mă iubea numai pe mine şi pe nimeni altul.

Era evident că trădarea mea luase proporţii. Mă ataşasem de Carla cu o dragoste nouă, care mă lega cu noi legături şi invada un teritoriu rezervat pînă atunci doar afecţiunii mele legitime. Întors însă acasă, nici afecţiunea aceasta nu mai rezista, revărsîndu-se, mai îmbelşugată, asupra Augustei. Faţă de Carla nu mai aveam decît o adîncă neîncredere. Cine ştie ce era adevărat în cererea aceea a lui Lali ! Nu m-aş fi mirat dacă într-o bună zi, fără să se fi căsătorit cu celălalt, Carla mi-ar fi dăruit un fiu înzestrat cu un mare talent muzical. Şi reîncepură neclintitele hotărîri care mă însoţeau în drum spre Carla, ca să mă părăsească imediat ce-o vedeam şi să apară din nou înainte de a pleca de la ea. Hotărîri fără nici un fel de urmare.

Şi nici n-au fost alte urmări, cu toate întîmplările ulterioare. Vara trecu şi-l luă cu ea pe socrul meu. Am avut apoi foarte mult de lucru la noua firmă comercială a lui Guido, unde-am muncit mai mult ca în oricare alt loc, inclusiv diferitele facultăţi pe care le frecventasem. Despre activitatea aceasta voi vorbi mai tîrziu. Trecu şi iarna, apoi în grădina mea se iviră primele frunze verzi şi acestea nu mă văzură niciodată atît de deprimat cum mă văzuseră cele din anul trecut.

Veni pe lume fiica mea Antonia. Profesorul Carlei era tot timpul la dispoziţia noastră, dar Carla nici nu voia să ştie de el, iar eu, pentru moment, nici atîta.

Raporturile mele cu Carla avură în schimb de suferit din pricina unor evenimente pe care, la drept vorbind, nimeni nu le-ar fi crezut atît de importante. Trecură aproape neobservate şi se arătară în adevărata lor lumină numai datorită urmărilor pe care le avură.

Exact în zorii primăverii aceleia, am fost obligat să ies cu Carla la plimbare în Grădina Publică. Aveam impresia că mă compromit îngrozitor, dar Carla dorea atît de mult să se plimbe la braţul meu prin soare, că în cele din urmă i-am făcut pe plac. Nu trebuia să ne fi îngăduit niciodată, nici chiar pentru cîteva clipe, să trăim ca soţ şi soţie, şi pînă şi încercarea aceasta se termină prost.

Ca să gustăm mai din plin căldura neaşteptată a văzduhului în care soarele părea că-şi reînscăunase numai de puţină vreme domnia, ne-am aşezat pe-o bancă. Grădina, în dimineţile zilelor de sărbătoare, era pustie şi mi se părea că, stînd pe loc, riscul de-a fi văzut de cineva era încă şi mai mic. Cînd colo, sprijinit în cîrjă, cu paşi înceţi, dar enormi, se apropie de noi Tullio, cel cu cei cincizeci şi patru de muşchi şi, fără să ne dea vreo atenţie, se aşeză pe aceeaşi bancă. Îşi ridică apoi capul, privirile ni se întîlniră şi mă salută :

— De cînd nu ne-am mai văzut ! Ce mai faci ? Nu mai eşti aşa de ocupat ?

Se aşezase chiar alături de mine şi, în zăpăceala mea, făceam tot ce-mi stătea în putinţă ca să nu-l las s-o vadă pe Carla. Numai că el, după ce-mi strînse mîna, mă întrebă :

— Soţia ta ?

Se aştepta să fie prezentat.

M-am supus :

— Domnişoara Carla Gerco, o prietenă de-a soţiei mele.

Continuai apoi să mint, şi ştiu chiar de la Tullio că de la a doua minciună a ghicit totul. Cu un surîs forţat, spusei :

— Şi domnişoara s-a aşezat alături de mine, pe banca asta, tot din întîmplare şi tot fără să mă vadă.

Mincinosul ar trebui să ştie că, pentru a fi crezut, nu-i nevoie să spună decît minciunile necesare. Cînd ne întîlnirăm din nou, Tullio, cu bunul simţ al omului din popor, îmi spuse :

— Dădeai prea multe explicaţii şi am ghicit că minţeai şi că domnişoara aceea frumoasă era amanta ta.

Pe atunci o şi pierdusem pe Carla şi-i confirmai cu o nespusă voluptate că lovise drept la ţintă ; îi povestii însă, plin de tristeţe, că acuma mă părăsise. Nu mă crezu şi-i fui recunoscător. Faptul că nu-mi dăduse crezare mi se părea de bun augur.

Carla se arătă foarte prost dispusă — n-o mai văzusem niciodată aşa. Acuma ştiu că din clipa aceea a început revolta. Nu mi-am dat seama imediat, deoarece, ca să-l pot asculta pe Tullio, care pornise să-mi dea amănunte despre boala lui şi despre tratamentele pe care le făcea, stăteam cu spatele la Carla. Aflai mai tîrziu că o femeie, chiar dacă se lasă tratată în general cu mai puţină gingăşie, în afară de unele momente, nu admite să se vadă renegată în public. Carla îşi manifestă dispreţul mai curînd faţă de bietul şchiop decît faţă de mine şi nici nu-i răspunse atunci cînd acesta o întrebă nu ştiu ce. Nici eu nu-l mai ascultam de altfel deoarece, pentru moment, numai la tratamentele lui nu-mi era gîndul. Mă uitam în ochii lui mici, pentru a-mi da seama ce gîndea despre întîlnirea noastră. Ştiam că se pensionase de curînd şi că, fiind toată ziua liber, îi era foarte uşor să inunde cu bîrfelile lui toată mica societate din Triestul nostru de-atunci.

Apoi, după un lung moment de gîndire, Carla se sculă, cu intenţia de-a ne părăsi. Spuse doar :

— La revedere, şi plecă.

Ştiam că era furioasă pe mine şi, neuitînd nici o clipă prezenţa lui Tullio, căutai să cîştig timpul necesar pentru a o împăca. Îi cerui voie s-o însoţesc, deoarece mergeam şi eu în aceeaşi direcţie. Dar salutul ei tăios nu putea avea decît semnificaţia unei despărţiri definitive şi atunci, pentru prima dată, îmi fu teamă. Violenţa ameninţării îmi tăia răsuflarea.

Dar nici Carla nu ştia încă în ce direcţie avea să se îndrepte cu pasul acela hotărît al ei. Se lăsa în voia unui acces momentan de mînie, dar după cîtva timp avea să se potolească.

Mă aşteptă şi-apoi merse alături de mine fără să scoată un cuvînt. Cînd ajunserăm acasă, izbucni într-un hohot îngrozitor de plîns, care nu mă sperie, căci o împinse să se refugieze în braţele mele. Îi explicai cine era Tullio şi cît rău mi-ar fi putut pricinui dacă i-aş fi dat vreun motiv de bănuială. Văzînd-o că plîngea într-una, dar tot în braţele mele, îmi

luai îndrăzneala să-i vorbesc pe un ton ceva mai hotărît : urmărea, aşadar, să mă compromită ? Nu spusesem tot timpul că vom face tot ce ne va sta în putinţă ca s-o cruţăm pe acea biată femeie care era totuşi nevasta mea şi mama fiicei mele ?

Am avut impresia că-i pare rău de ceea ce făcuse, dar voi să rămînă singură ca să se liniştească. Plecai în goană, plin de mulţumire.

Probabil că datorită aventurii aceleia o încerca mereu dorinţa să apară în public ca şi cum ar fi fost soţia mea. Părea că, nevoind să se mărite cu profesorul, avea de gînd să mă silească să ocup o parte cît mai mare din postul pe care i-l refuza lui. M-a pisat nu ştiu cît timp să iau două locuri la un teatru, pe care le-am fi ocupat apoi venind fiecare din altă parte, ca să ne pomenim aşezaţi unul alături de altul ca din întîmplare. N-am mers împreună cu ea decît, uneori, în Grădina Publică, acea piatră de hotar a păcatelor mele, unde veneam acum din altă direcţie. Mai departe, niciodată ! Aşa că amanta mea sfîrşi prin a-mi semăna mult prea mult. Fără nici un fel de motiv, în orice clipă, avea neaşteptate izbucniri de mînie şi începea să se certe cu mine. Îşi recunoştea numaidecît greşeala, dar era de-ajuns s-o văd furioasă ca să devin bun, nemaipomenit de bun şi de docil. O găseam deseori plîngînd în hohote, dar nu reuşeam niciodată s-o fac să-mi spună ce are. Poate că vina a fost a mea, fiindcă n-am insistat îndeajuns. Cînd am cunoscut-o pe Carla mai bine, adică atunci cînd m-a părăsit, n-am mai avut nevoie de nici o explicaţie. Carla, silită de nevoi, se aruncase în aventura aceea cu mine care, ce-i drept, nu eram omul potrivit pentru ea. În braţele mele devenise femeie şi — îmi place să presupun — femeie cinstită. Bineînţeles că lucrul acesta nu trebuie atribuit meritelor mele, cu atît mai mult cu cît a mea n-a fost decît paguba.

La un moment dat îi veni un nou capriciu, care la început mă surprinse, dar după aceea mă umplu de emoţie : voia s-o vadă pe nevastă-mea. Jura că n-avea să se apropie de ea şi c-avea să se comporte în aşa fel încît Augusta nici n-avea să-şi dea seama de prezenţa ei. Îi făgăduii că, de îndată ce voi afla ora precisă a uneia din ieşirile soţiei mele în oraş, îi voi da de veste. Nu trebuia s-o vadă pe nevastă-mea aproape de vila mea, pe unde nu trece mai nimeni şi unde un trecător răzleţ atrage numaidecît atenţia, ci într-o stradă aglomerată din centru.

Cam pe vremea aceea soacră-mea se îmbolnăvise de ochi şi fusese obligată să umble cu ei legaţi timp de mai multe zile. Se plictisea de moarte şi, pentru a o sili să urmeze tratamentul întocmai, fetele făceau de gardă lîngă ea cu rîndul : nevastă-mea dimineaţa, iar Ada pînă la orele patru după-amiază. Hotărîndu-mă pe neaşteptate, îi spusei Carlei că nevastă-mea părăsea casa mamei sale în fiecare zi la orele patru. Nici măcar acum nu ştiu cu precizie de ce i-am prezentat-o pe Ada drept soţia mea. E sigur însă că eu, după fatala cerere în căsătorie a profesorului, simţeam nevoia s-o leg şi mai mult pe Carla de mine şi s-ar putea să-mi fi închipuit că aceasta, cu cît ar fi găsit-o mai frumoasă pe soţia mea, cu atît ar fi apreciat mai mult bărbatul care-i sacrifica (ca să spunem aşa) o asemenea femeie. Augusta, pe vremea aceea, nu era decît o doică minunată, care plesnea de sănătate. Poate că asupra hotărîrii mele să fi influenţat şi prudenţa. Căci, bineînţeles, aveam motive să mă tem de toanele amantei mele şi dacă s-ar fi lăsat împinsă spre cine ştie ce act necugetat în prezenţa Adei, n-ar fi avut nici un fel de importanţă, fiindcă aveam toate dovezile că Ada nu va încerca niciodată să mă denigreze faţă de soţia mea.

Dacă întîmplător Carla m-ar fi compromis faţă de Ada, i-aş fi povestit acesteia totul şi, ca să fiu sincer, cu o anumită satisfacţie.

Politica mea avu însă un deznodămînt într-adevăr neprevăzut. Îndemnat de-o anumită nelinişte, m-am dus a doua zi dimineaţa la Carla mult mai devreme ca de obicei. Am găsit-o cu totul schimbată faţă de cum o lăsasem în ajun. Pe nobilul oval al chipului ei se aşternuse o umbră de mare seriozitate. Am vrut s-o sărut, dar ea m-a respins, pentru ca, în cele din urmă, să-mi îngăduie să-i ating obrajii cu buzele, ca să mă silească să stau şi s-o ascult cu atenţie. M-am aşezat în faţa ei, de cealaltă parte a mesei. Fără să se grăbească prea mult, a luat o foaie de hîrtie pe care, pînă la venirea mea, scrisese, şi-a pus-o între nişte partituri care se aflau pe masă. N-am dat nici un fel de atenţie foii aceleia şi abia mai tîrziu am aflat că era o scrisoare pentru Lali.

Acuma ştiu totuşi că pînă şi în clipa aceea inima Carlei era asaltată de îndoieli. Privirea ei serioasă se lăsa asupra mea întrebătoare ; se întorcea apoi către lumina ferestrei ca să se izoleze şi să-şi cerceteze sufletul. Cine ştie ! Dacă aş fi ghicit

cu mai multă precizie ce se petrece în inima ei, mi-aş fi putut păstra încîntătoarea iubită pînă-n ziua de azi.

Mi-a vorbit despre întîlnirea ei cu Ada. O aşteptase în faţa casei soacrei mele şi, cînd a văzut-o ieşind, a recunoscut-o imediat.

— Imposibil să mă înşel. Mi-ai descris-o în cele mai mici amănunte. Oh ! Ce bine-o cunoşti !

Tăcu puţin ca să-şi stăpînească emoţia care-o împiedica să vorbească. Apoi continuă :

— Nu ştiu ce-a fost între voi, dar eu nu vreau să mai înşel o femeie atît de frumoasă şi atît de tristă ! Şi-i scriu chiar astăzi profesorului de canto că sînt gata să mă mărit cu el !

— Tristă ! strigai eu mirat. N-ai văzut bine sau poate că-n clipa aceea o strîngea pantoful.

Ada tristă ! Ea care rîdea şi zîmbea într-una ; chiar şi în dimineaţa aceea cînd o văzusem, pentru o clipă, la mine acasă.

Carla însă era mai bine informată decît mine :

— O strîngea pantoful ! Avea un pas ca de zeiţă, cînd calcă pe nouri.

Îmi povesti din ce în ce mai mişcată că în cele din urmă izbutise s-o facă pe Ada să-i adreseze chiar şi-un cuvînt — o, atît de dulce ! Îi căzuse batista şi Carla o ridicase şi i-o dăduse. Cuvîntul ei scurt de mulţumire o emoţionase pe Carla pînă la lacrimi. Între cele două femei se mai petrecuse însă ceva : Carla susţinea că Ada observase că avea ochii plini de lacrimi şi că se uitase la ea cu o căutătură plină de durere şi de solidaritate. Pentru Carla totul era clar : nevastă-mea ştia c-o înşelam şi suferea îngrozitor. De unde hotărîrea Carlei de-a nu mă mai vedea şi de-a se căsători cu Lali.

Nu ştiam cum să mă apăr ! Mi-era uşor să vorbesc cu multă antipatie despre Ada, dar nu şi despre nevastă-mea, doica aceea sănătoasă, care nu observa nimic din ce se petrecea în sufletul meu, concentrată cum era cu totul asupra funcţiei sale. Am întrebat-o pe Carla dacă nu băgase de seamă ce privire dură avea Ada şi dacă nu observase că glasul îi era gros şi aspru, fără nici un pic de dulceaţă. Ca să recîştig numaidecît dragostea Carlei, i-aş fi dăruit nevestei mele, şi din toată inima, toate defectele din lume, dar nu se putea pentru că, de aproape un an de zile nu făceam decît s-o ridic în slava cerului.

Mă salvai prin alt mijloc. Mă simţii cuprins şi eu de o adîncă emoţie, care-mi umplu ochii de lacrimi. Mi se părea că am tot dreptul la autocompătimire. Intrasem fără să vreau în încurcătură şi mă simţeam foarte nefericit. Confuzia aceea între Ada şi Augusta era de nesuportat. Adevărul era că nevastă-mea nu era aşa de frumoasă şi că Ada (pe ea o compătimea Carla atîta) greşise foarte mult faţă de mine. De aceea Carla era cu adevărat nedreaptă cînd mă judeca astfel.

Lacrimile o îmblînziră puţin pe Carla.

— Dragul meu Dario ! Nici nu ştii ce bine-mi fac lacrimile tale ! Între voi doi trebuie să fi fost vreo neînţelegere şi-acuma trebuie să lămuriţi totul. Nu vreau să te judec prea aspru, dar n-o voi mai înşela pe soţia ta, căci nu vreau s-o fac să plîngă. Am jurat !

Cu tot jurămîntul, Carla sfîrşi prin a o înşela pentru ultima dată. Ar fi vrut să se despartă pentru totdeauna de mine printr-un ultim sărut, dar eu sărutarea aceea o acordam într-o singură formă, altfel aş fi plecat de-acolo plin de ranchiună. De aceea se resemnă. Murmuram amîndoi :

— Pentru ultima oară !

Au urmat cîteva clipe minunate. Hotărîrea luată în doi avea un efect care ştergea orice vină. Eram nevinovaţi şi fericiţi ! Destinul meu binevoitor îmi rezervase o clipă de fericire desăvîrşită.

Mă simţeam atît de fericit încît continuai comedia pînă în clipa despărţirii. N-aveam să ne mai vedem niciodată. Refuză plicul pe care-l purtam veşnic în buzunar şi nu voi nici măcar o amintire de la mine. Trebuia să ştergem din viaţa noastră nouă orice urmă a greşelilor trecute. Atunci o sărutai părinteşte pe frunte, aşa cum dorise la început.

Apoi, pe scară, avui o clipă de şovăială, pentru că lucrurile luaseră o întorsătură cam prea serioasă, în vreme ce dac-aş fi ştiut că, a doua zi, Carla va fi din nou a mea, gîndul la viitor nu mi-ar fi răsărit în minte atît de repede. Ea, de pe palier, se uita la mine cum coboram, iar eu, rîzînd încetişor, îi strigai :

— Pe mîine !

Carla se trase înapoi uimită şi-aproape înspăimîntată şi se îndepărtă rostind :

— Niciodată !

Mă simţii totuşi uşurat, deoarece îndrăznisem să rostesc cuvîntul care mă putea duce la o altă ultimă îmbrăţişare ori-

cînd aş fi vrut. Lipsit de dorinţe şi lipsit de obligaţii, petrecui o splendidă zi cu soţia mea şi-apoi în biroul lui Guido. Trebuie să spun că lipsa de obligaţii mă apropia de soţia şi de fiica mea. Pentru ele eram mai mult decît ceva obişnuit : un tată adevărat, nu numai drăguţ, care dispune şi comandă cu seninătate, cu gîndul numai la casa lui. Ducîndu-mă la culcare, îmi spusei, sub formă de intenţie :

„Toate zilele-ar trebui să semene cu asta."

Înainte de-a adormi, Augusta simţi nevoia să-mi încredinţeze un mare secret : îl aflase de la soacră-mea chiar în ziua aceea. Cu cîteva zile înainte Ada îl surprinsese pe Guido sărutîndu-se cu o servitoare. Ada avusese de gînd să se ţină mîndră, dar servitoarea devenise apoi obraznică şi Ada o dăduse afară. În ajun, toată familia stătuse ca pe ghimpi, aşteptînd să vadă atitudinea lui Guido. Dacă s-ar fi plîns, Ada ar fi cerut despărţirea. Dar Guido începuse să rîdă, susţinînd că Ada nu văzuse bine ; cu toate acestea nu avea nimic împotrivă ca, deşi nevinovată, femeia aceea, faţă de care spunea că simte o sinceră antipatie, să fie îndepărtată din casă. Acum, se părea că lucrurile se aplanaseră.

Pe mine mă interesa să ştiu dacă Ada văzuse bine atunci cînd îşi suprinsese bărbatul în atitudinea aceea. Exista încă posibilitatea unui dubiu ? Căci trebuia ţinut seama că atunci cînd doi se sărută au cu totul altă poziţie decît atunci cînd una îi curăţă ghetele celuilalt. Eram foarte bine dispus. Simţeam chiar şi nevoia să mă arăt drept şi nepărtinitor faţă de Guido. Ada era desigur o femeie geloasă, aşa că e posibil să fi micşorat distanţele şi să fi schimbat locul personajelor.

Cu glas mîhnit, Augusta îmi spuse că era sigură că Ada văzuse bine totul, dar că acuma, din prea multă dragoste, judeca prost. Adăugă :

— Ar fi făcut mult mai bine să se mărite cu tine !

Eu, care mă simţeam din ce în ce mai nevinovat, îi dăruii fraza :

— Rămîne de văzut dacă aş fi făcut eu o afacere mai bună însurîndu-mă cu ea.

Apoi, înainte de-a adormi, murmurai :

— Teribilă canalie ! Să-şi pîngărească astfel propria-i casă.

Eram îndeajuns de sincer ca să-i reproşez lui Guido exact acea parte din purtarea lui pe care n-aveam de ce să mi-o reproşez mie.

A doua zi dimineaţă mă sculai dorind din tot sufletul ca măcar ziua aceea dintîi să semene cu precedenta. Probabil că minunatele hotărîri luate în ajun n-o angajaseră nici pe Carla mai mult decît pe mine, iar eu mă simţeam complet liber. Fuseseră mult prea frumoase, ca să şi angajeze la ceva. Bineînţeles că nerăbdarea de-a afla ce gînduri avea Carla în legătură cu asta mă făcea să alerg. Doream din tot sufletul să-şi fi schimbat hotărîrea. Viaţa şi-ar fi urmat cursul plină şi de plăceri, dar mai ales de eforturi de-a ne îndrepta, iar fiecare zi a mea ar fi fost închinată în mare parte binelui şi numai în foarte mică măsură remuşcărilor. Nerăbdător eram, fiindcă în tot cursul anului, atît de bogat pentru mine în intenţii, Carla nu avusese decît una singură : aceea de-a mă convinge că mă iubeşte. În caz că şi-ar fi menţinut hotărîrea, nu era tocmai lesne de dedus dacă i-ar fi fost uşor, acum, să-şi respecte intenţia cea nouă care o anula pe cealaltă, dinainte.

Carla nu era acasă. Încercai o mare dezamăgire şi-mi muşcai degetele de necaz. Bătrîna mă pofti în bucătărie. Îmi spuse că fiica ei se va întoarce înainte de-a se înserа. Îi spusese că va mînca în oraş şi din pricina asta în sobă nu era nici măcar focul acela sărac care ardea de obicei.

— Nu ştiaţi ? m-a întrebat bătrîna, făcînd ochii mari de mirare.

Gînditor şi distrat, şoptii :

— Ieri ştiam. Nu eram însă sigur că ceea ce mi-a spus Carla era valabil chiar pentru astăzi.

O salutai politicos şi plecai. Scrîşneam din dinţi, dar pe ascuns. Ca să îndrăznesc să mă înfurii de faţă cu toată lumea îmi trebuia timp. Intrai în Grădina Publică şi mă plimbai o jumătate de oră, dîndu-mi răgazul necesar de-a înţelege lucrurile mai bine. Erau atît de limpezi, că nu mai înţelegeam nimic. Pe neaşteptate, şi fără pic de milă, mă vedeam silit să respect o asemenea hotărîre. Mă simţeam rău, cu adevărat rău. Şchiopătam şi mă luptam cu un fel de gîfîială. Mi se întîmplă de multe ori să gîfîi : respir foarte bine, dar număr fiecare respiraţie în parte, deoarece trebuie să urmeze imediat celei dinainte, şi cu toată hotărîrea. Am impresia că, dacă n-aş fi atent, aş muri sufocat.

La ora aceea ar fi trebuit să mă duc la biroul meu sau, mai bine zis, la al lui Guido. Nu era însă cu putinţă să plec astfel de acolo. Ce-aş fi făcut pe urmă ? Cît de deosebită era ziua aceasta faţă de cea care trecuse ! Dac-aş fi ştiut măcar adresa blestematului aceluia de profesor care, după ce cîntase atîta timp pe cheltuiala mea, îmi răpise şi amanta.

În cele din urmă mă întorsei la bătrîna doamnă Gerco. Trebuia să găsesc şi să-i las Carlei cîteva vorbe, care s-o hotărască să mă revadă. Cel mai greu lucru era s-o am cît mai repede lîngă mine. Restul nu era prea dificil.

O găsii pe bătrînă şezînd lîngă fereastră, în bucătărie, şi cîrpind un ciorap. Îşi ridică ochelarii şi, cu oarecare teamă, îmi aruncă o privire întrebătoare. Şovăii. Apoi o întrebai :

— Ştiţi că domnişoara Carla a hotărît să se mărite cu Lali ?

Aveam impresia că noutatea mi-o spun mie însumi. Carla mi-o anunţase într-adevăr de două ori, însă nu prea îi dădusem atenţie. Vorbele Carlei îmi intraseră şi încă foarte clar, în ureche, din moment ce le reaflai acolo, dar se irosiseră fără să pătrundă mai adînc. Iar acum îmi ajungeau pînă în măruntaie, făcîndu-le să se zvîrcolească de durere.

Bătrîna mă privi şi ea şovăitoare. Se temea, bineînţeles, să nu comită unele indiscreţii care i-ar fi putut fi reproşate după aceea. În cele din urmă izbucni, plină de bucurie :

— V-a spus Carla ? Atunci trebuie să fie adevărat ! Cred că face bine. Dumneavoastră ce credeţi ?

Rîdea acum din toată inima, afurisita de bătrînă, pe care eu mi-o închipuiam tot timpul la curent cu raporturile dintre mine şi Carla. Aş fi lovit-o cu mare plăcere, dar m-am mărginit să-i spun că eu aş fi aşteptat mai întîi ca profesorul să-şi asigure o situaţie. Mie, la drept vorbind, mi se părea că lucrurile se fac prea în pripă.

Bucuroasă la culme, bătrîna doamnă îşi dădu pentru prima dată drumul la gură. Nu era de părerea mea. Cînd te căsătoreşti tînăr, trebuie să-ţi faci cariera după aceea. Şi de ce era nevoie să ţi-o faci înainte ? Carla era puţin pretenţioasă. Iar vocea, acuma, avea s-o coste mult mai puţin, deoarece soţul îi va fi şi profesor.

Cuvintele acestea, care puteau să însemne şi un reproş la adresa zgîrceniei mele, îmi dădură o idee pe care-o găsii minunată şi care, pentru moment, mă linişti. În plicul pe care-l pur-

tam întotdeauna în buzunărul de la piept trebuie să se fi aflat acuma o frumoasă sumă de bani. Îl scosei din buzunar, îl lipii şi i-l întinsei bătrînei ca să i-l dea Carlei. Simţeam poate şi dorinţa să-mi plătesc, în sfîrşit, amanta, într-un chip onorabil, cu toate că dorinţa mea cea mai mare era s-o revăd şi s-o am din nou lîngă mine. Carla trebuia să mă revadă şi dac-ar fi vrut să-mi dea banii înapoi, şi dacă i-ar fi plăcut să-i păstreze, căci atunci s-ar fi simţit obligată să-mi mulţumească. Respirai : nimic nu era pierdut pentru totdeauna !

Îi spusei bătrînei că plicul conţinea un mic rest din banii care-mi fuseseră încredinţaţi, pentru ele, de prietenii bietului Copler. Apoi, cît se poate de liniştit, o rugai s-o asigure pe Carla că rămîneam acelaşi prieten devotat de totdeauna şi că ori de cîte ori va avea nevoie de-un ajutor, va putea să mi se adreseze cu toată încrederea. Aşa că-i putui lăsa şi adresa, adică aceea de la biroul lui Guido.

Plecai cu un pas mult mai elastic decît cel cu care venisem.

În ziua aceea avui însă o ceartă îngrozitoare cu Augusta. Şi dintr-un lucru de nimic. Eu spuneam că supa era prea sărată, iar ea pretindea că nu. Mă apucă un acces nebun de furie, fiindcă mi se păru că zîmbeşte în bătaie de joc şi trăsei cu violenţă faţa de masă în aşa fel că toate farfuriile, paharele şi tacîmurile căzură jos. Fetiţa, care era în braţele bonei, începu să plîngă, lucru care mă umili îngrozitor, părîndu-mi-se că guriţa ei mă mustră. Augusta se îngălbeni aşa cum ştia ea să se îngălbenească, luă fetiţa în braţe şi ieşi. Pînă şi gestul acela al ei mi se păru excesiv : mă lăsa acuma să mănînc singur ca un cîine ? Augusta reveni numaidecît fără fetiţă, aranjă din nou masa şi se aşeză în faţa farfuriei ei, în care începu să-şi agite lingura, ca şi cum s-ar fi pregătit să mănînce.

Eu, în sinea mea, blestemam, ştiam însă că fusesem o jucărie în mîinile forţelor nestăpînite ale naturii. Natura, care nu întîmpină nici o piedică adunîndu-le, întîmpina şi mai puţine cînd era vorba să le dezlănţuie. Blestemele mele se îndreptau acum spre Carla, care se prefăcea că acţionează numai în folosul soţiei mele. Şi iată ce ispravă-mi făcuse.

Augusta, folosind un sistem căruia i-a rămas credincioasă pînă-n ziua de astăzi, cînd mă vede în starea aceasta, nu protestează, nu plînge, nu discută. Iar cînd eu, liniştit, încercai să-i cer scuze, ţinu să-mi explice un singur lucru : nu rîsese, ci

numai zîmbise, cu acelaşi zîmbet care-mi plăcuse în atîtea rînduri şi pe care, în tot atîtea rînduri, îl ridicasem în slăvi.

Îmi fu îngrozitor de ruşine. O rugai să aducă numaidecît fetiţa înapoi, iar cînd o luai în braţe, mă jucai multă vreme cu ea. O pusei apoi să stea pe capul meu şi cu hăinuţele care-mi acopereau faţa îmi ştersei ochii, scăldaţi de lacrimile pe care nu le vărsase Augusta. Mă jucam cu fetiţa fiind sigur că în felul acesta, fără a mă umili să-mi cer scuze, mă apropiam de Augusta, şi adevărul e că obrajii ei îşi recăpătaseră culoarea obişnuită.

Apoi şi ziua aceea se sfîrşi cît se poate de bine, iar după-amiaza semănă cu cea precedentă. Era ca şi cum, de dimineaţă, aş fi găsit-o pe Carla în locul ei obişnuit. Nu-mi lipsise nici pasiunea. Îmi cerusem scuze de mii de ori fiindcă trebuia s-o determin pe Augusta să-şi recapete surîsul acela matern care-i lumina faţa ori de cîte ori spuneam sau făceam vreo trăsnaie. Vai şi-amar dac-ar fi trebuit să-mi răpească chiar numai unul din obişnuitele ei zîmbete drăgăstoase, care-mi păreau a fi cea mai completă şi mai binevoitoare judecată pe care-o putea formula cineva asupră-mi.

În timpul serii vorbirăm din nou de Guido. Părea să se fi împăcat în mod definitiv cu Ada. Augusta nu mai termina minunîndu-se de bunătatea surorii sale. De data asta însă era rîndul meu să zîmbesc, evident fiind că Augusta nu-şi amintea de propria-i nesfîrşită bunătate. O întrebai :

— Şi dacă mi-aş pîngări şi eu casa, nu m-ai ierta ?

— Noi avem fetiţa noastră, îmi răspunse după o clipă de şovăială, pe cînd Ada nu are copii care s-o lege de omul acela.

Nu-l iubea pe Guido ; am impresia, uneori, că nu-l avea la inimă fiindcă mă făcuse să sufăr.

Cîteva luni mai tîrziu, Ada îi dărui lui Guido doi gemeni, dar Guido n-a înţeles niciodată de ce l-am felicitat cu atîta căldură. Iată că avînd şi el copii, potrivit părerii Augustei, servitoarele casei îi puteau aparţine fără nici un fel de primejdie pentru el.

În dimineaţa următoare, însă, cînd găsii, pe masa de la birou, un plic cu adresa mea scrisă de mîna Carlei, respirai uşurat. Va să zică nimic nu se sfîrşise şi îmi puteam continua viaţa înarmat cu toate elementele necesare. În cîteva cuvinte, Carla îmi dădea o întîlnire pentru ora unsprezece dimineaţa în

Grădina Publică, la intrarea din faţa casei sale. Nu ne mai întîlneam în camera ei, dar într-un loc foarte apropiat de aceasta, totuşi.

N-am avut răbdare să aştept şi-am ajuns la întîlnire cu un sfert de oră mai devreme. Dacă n-aş fi găsit-o pe Carla la locul convenit, m-aş fi dus direct la ea acasă, ceea ce ar fi fost cu mult mai comod.

Şi ziua aceea era îmbibată de aerul dulce şi luminos al primăverii celei noi. Cînd am ieşit de pe zgomotoasa Corsia Stadion şi-am intrat în Grădină, m-am trezit deodată în mijlocul liniştii aceleia de ţară despre care nici nu se poate spune măcar c-ar fi întreruptă de uşorul şi necontenitul foşnet al ierburilor mîngîiate de adierea vîntului.

Mă îndreptam grăbit spre ieşirea grădinii, cînd o văzui pe Carla venindu-mi în întîmpinare. Avea în mînă plicul pe care i-l lăsasem doamnei Gerco şi se apropia de mine fără surîsul care-i ţinea loc de salut, ci dimpotrivă, cu o hotărîre aspră pe feţişoara-i palidă. Avea o haină simplă, dintr-o stofă groasă, cu dungi albastre, care-i venea foarte bine. Părea că face şi ea parte din Grădină. Mai tîrziu, în momentele în care am urît-o cel mai mult, i-am atribuit cea mai îngrozitoare intenţie — aceea de-a se fi îmbrăcat aşa, anume pentru a apărea şi mai seducătoare, în chiar clipa în care mi se refuza. Era înveşmîntată, de fapt, în cea dintîi zi de primăvară. Trebuie să mai amintesc, de altfel, că în îndelunga dar înnegurata mea iubire, felul de-a se găti al femeii nu mă interesase aproape de loc. Intrasem întotdeauna direct în camera ei de studiu, şi adevărul e că femeile modeste sînt cu adevărat foarte simplu îmbrăcate cînd stau acasă.

Îmi întinse mîna pe care i-o strînsei spunînd :

— Îţi mulţumesc c-ai venit !

Cît de elegant ar fi fost din partea mea ca, în tot timpul discuţiei, să fi putut rămîne la fel de liniştit !

Carla părea mişcată, iar cînd vorbea, o anumită agitaţie făcea să-i tremure buzele. Uneori i se întîmpla asta chiar şi atunci cînd cînta, şi tremurul acela al buzelor îi stăvilea nota. Îmi spuse :

— Aş vrea să-ţi fac pe plac şi să primesc banii ăştia de la tine, dar nu pot, mi-e absolut peste putinţă. Ia-i înapoi, te rog !

Văzînd-o gata să izbucnească în plîns, îi împlinii numai-decît dorinţa şi-i luai plicul, pe care-l mai aveam încă în mînă mult timp după ce părăsisem grădina.

— Adevărat că nu mai vrei să ştii nimic de mine ?

Pusei această întrebare fără să mă gîndesc că, de fapt, îmi răspunsese la ea încă din ajun. Dar cum era oare cu putinţă ca, seducătoare cum o vedeam, să fugă de mine ?

— Zeno ! răspunse Carla cu oarecare dulceaţă în glas, nu făgăduisem noi să nu ne mai revedem niciodată ? În urma acelei făgăduieli mi-am asumat anumite obligaţii, identice cu cele pe care le aveai tu mai înainte de a mă cunoaşte. Şi sînt la fel de sacre ca ale tale. Sper că la ora asta soţia ta şi-a dat seama că-i aparţii în întregime.

În mintea ei continua deci să joace un rol însemnat frumuseţea Adei. Dacă aş fi fost sigur că mă părăsise din cauza acesteia, aş fi putut repara încă totul. I-aş fi explicat că Ada nu era soţia mea şi i-aş fi arătat-o pe Augusta, cu ochii ei saşii şi cu faţa ei de doică plesnind de sănătate. Dar nu erau mai importante acuma obligaţiile pe care şi le asumase ea ? Un lucru despre care trebuia să discutăm.

Am căutat să vorbesc liniştit, în timp ce şi mie îmi tremurau buzele, dar de dorinţă. I-am spus că nici nu-şi dădea încă seama în ce măsură îmi aparţinea şi că nu mai avea dreptul să dispună de persoana ei. În mintea mea aveam gata pregătită şi dovada ştiinţifică a ceea ce voiam să spun, adică acea celebră experienţă a lui Darwin cu iapa arabă, dar, slavă Domnului, sînt aproape sigur că n-am pomenit nimic de ea. Trebuie să fi vorbit totuşi de animale şi de fidelitatea lor fizică, într-o bolboroseală fără sens. Părăsii însă argumentele mai dificile, care nu-i erau accesibile nici ei şi nici mie în clipa aceea, şi spusei :

— Ce fel de obligaţii ţi-ai putut lua ? Şi ce importanţă pot avea ele faţă de-o iubire care ne leagă de peste un an ?

O apucai cu asprime de mînă, simţind nevoia unui gest energic, dar nu găseam nici un cuvînt care să-l poată înlocui.

Carla se desprinse cu atîta energie din strînsoare de parcă ar fi fost prima dată cînd îmi îngăduiam un gest asemănător.

— Niciciînd, spuse ea cu atitudinea cuiva care jură, nu mi-am luat o îndatorire mai sacră ! Şi mi-am luat-o faţă de un om care, la rîndul lui, şi-a luat una identică faţă de mine.

Nu mai exista nici o îndoială. Sîngele care-i coloră numaidecît obrajii fusese pus în mişcare de supărarea pe omul care nu-şi asumase nici un fel de îndatorire faţă de ea. Mă lămuri apoi cu şi mai mare preciziune.

— Ieri am umblat pe străzi, unul la braţul celuilalt, împreună cu mama lui.

Era limpede că femeia mea pornea la drum, îndepărtîndu-se din ce în ce mai mult de mine. O urmai şi eu nebuneşte, sărind ca un cîine căruia i s-a luat o bucată gustoasă de carne.

Îi prinsei iarăşi mîna, cu violenţă :

— Ei bine, propusei eu, să străbatem, ţinîndu-ne de mînă, tot oraşul. În poziţia asta neobişnuită, ca să fim şi mai bine văzuţi, să trecem pe Corsia Stadion, apoi pe la arcadele de la Chiozza şi pe urmă jos pe Corso, pînă la biserica Sant' Andrea, pentru a ne întoarce în camera noastră prin cealaltă parte, ca să fim văzuţi de întregul oraş.

Iată că, pentru prima oară, renunţam la Augusta ! Am avut atunci senzaţia unei eliberări, fiindcă tocmai Augusta era cea care voia să mi-o răpească pe Carla.

Ea scăpă iarăşi din strînsoare şi rosti sec :

— Ar fi cam acelaşi drum pe care l-am făcut noi ieri !

Sării din nou :

— Şi el ştie, ştie tot ? Ştie c-ai fost a mea chiar şi ieri ?

— Da, răspunse Carla, plină de orgoliu. Ştie tot, absolut tot.

Mă simţii pierdut şi în furia mea, întocmai ca şi cîinelui care, cînd nu poate ajunge la bucăţica rîvnită, sfîşie hainele celui care i-a luat-o, spusei :

— Logodnicul ăsta al tău are un stomac excelent. Azi mă înghite pe mine, iar mîine are să poată înghiţi tot ceea ce vei avea tu chef.

Nu auzeam sunetul exact al cuvintelor mele. Îmi dădeam seama că era un strigăt de durere. Carla mă fulgeră însă c-o privire încărcată de indignare de care n-aş fi crezut că sînt capabili ochii ei buni şi blînzi, de gazelă.

— Mie-mi spui asta ? De ce n-ai curajul să i-o spui lui ?

Îmi întoarse spatele şi porni în goană spre ieşire. Eu şi începusem să regret cuvintele pe care le rostisem, jignit totuşi de marea descoperire că de-acum încolo n-o mai puteam trata pe Carla fără delicateţe. Şi din pricina asta rămăsei pironit locului.

Micuța făptură albastră și albă, cu pașii ei mărunți și grăbiți, ajunsese aproape de ieșire, cînd luai hotărîrea să pornesc după ea. Nu știam încă ce-i voi spune, dar era cu neputință să ne despărțim în felul acesta.

O oprii în fața portalului casei și-i spusei cu toată sinceritatea durerea adîncă pe care-o încercam :

— Să ne despărțim așa, după o dragoste ca a noastră ?

Trecu mai departe fără să-mi răspundă și eu mă ținui după ea pînă pe scări. Mă privi apoi cu căutătura aceea plină de dușmănie :

— Dacă vrei să-mi vezi logodnicul, vino cu mine. Nu-l auzi ? Cîntă la pian.

Abia atunci auzii notele sincopate ale „Salutului" lui Schubert, în transpunerea lui Liszt.

Cu toate că în copilărie nu m-am jucat nici cu săbii și nici cu bețe, nu sînt un om fricos. Dorința, imensă, de care mă simțisem cuprins pînă atunci dispăruse pe neașteptate. Din mascul nu mai rămăsese decît combativitatea. Cerusem cu tărie un lucru care nu mi se cuvenea. Pentru a-mi micșora greșeala, trebuia să mă bat, căci altfel amintirea Carlei, care mă amenința că voi fi pedepsit de către logodnicul ei, ar fi fost îngrozitoare.

— Ei bine ! zisei. Dacă-mi permiți, viu cu tine.

Inima îmi bătea, dar nu de frică, ci de teama că nu mă voi comporta cum trebuie.

Continuai să urc scările alături de Carla. Dar ea se opri pe neașteptate, se sprijini de perete și începu să plîngă fără să scoată un singur cuvînt. Sus, notele „Salutului" continuau să răsune pe claviatura pianului plătit de mine. Plînsul Carlei făcea ca melodia să pară deosebit de mișcătoare.

— Fac tot ce vrei tu ! Vrei să plec ? întrebai.

— Da, răspunse, abia putînd să articuleze cuvîntul acela atît de scurt.

— Adio ! îi spusei. Și fiindcă așa vrei tu, adio pentru totdeauna !

Coborîi scările încet, fluierînd și eu „Salutul" lui Schubert. Nu știu dacă a fost o iluzie, dar mi se păru că mă strigă :

— Zeno !

În clipa aceea Carla ar fi putut să-mi spună chiar Dario, numele acela straniu pe care mi-l dădea în chip de mîngîiere, și tot nu m-aș fi oprit. Simțeam o dorință nestăvilită să plec

de acolo, întorcîndu-mă încă o dată, pur, la Augusta. Pînă şi cîinele căruia i se interzice, cu lovituri de picior, să se apropie de femelă, se îndepărtează foarte pur, cel puţin pentru moment.

Cînd, a doua zi, mă găsii din nou în starea sufletească în care fusesem atunci cînd pornisem spre Grădina Publică, avui impresia că mă purtasem ca un laş : Carla mă chemase, chiar dacă nu cu numele din clipele de dragoste, iar eu nu răspunsesem ! A fost cea dintîi zi de durere, după care-au urmat multe altele de amară dezolare. Nu mai înţelegeam de ce plecasem în felul acela de lîngă ea şi mă învinuiam că-mi fusese frică de Lali sau frică de scandal. În momentul acela aş fi acceptat din nou orice compromis, ca atunci cînd îi propusesem Carlei să ne plimbăm prin tot oraşul. Pierdusem un moment favorabil şi ştiam foarte bine că unele femei nu trec prin asemenea momente decît o singură dată. Mi-ar fi fost de-ajuns acea singură dată.

Luai numaidecît hotărîrea să-i scriu Carlei. Nu puteam suporta să mai las să treacă o singură zi fără să fac încercarea de-a mă apropia de ea. Scrisei şi rescrisei de nenumărate ori scrisoarea aceea, vrînd să condensez în cele cîteva cuvinte toată abilitatea de care eram în stare. Am rescris-o de atîtea ori şi din pricină că, scriind-o, simţeam o adevărată mîngîiere ; tocmai uşurarea de care aveam nevoie. Îi ceream iertare pentru accesul de mînie pe care-l avusesem, afirmînd că marea mea dragoste avea nevoie de timp ca să se poată calma. Adăugam : „Fiecare zi care trece îmi dăruie încă o fărîmă de linişte" şi-am scris fraza aceasta de nu ştiu cîte ori, scrîşnind tot timpul din dinţi. Îi spuneam apoi că nu-mi puteam ierta cuvintele pe care i le aruncasem şi că simţeam nevoia să-i cer iertare. Nu puteam, din păcate, să-i ofer ceea ce îi oferea Lali, deşi era atît de vrednică.

Îmi închipuisem că scrisoarea avea să aibă un efect nemaipomenit. Deoarece Lali ştia absolut tot, Carla avea să i-o arate şi lui, iar un prieten de calitatea mea i-ar fi putut creia numai avantaje. Mă legănai pînă şi cu gîndul c-am fi putut duce o minunată viaţă în trei, căci dragostea mea era de aşa natură că, pentru moment, soarta mi s-ar fi părut mai blîndă dacă mi s-ar fi îngăduit să-i fac Carlei doar curte.

A treia zi primii de la ea un bilet scurt. Nu-mi spunea nici Zeno şi nici Dario. Ci doar atît : „Mulţumesc ! Îţi doresc şi

dumitale fericire împreună cu soţia dumitale, atît de vrednică de toate bucuriile !“ Vorbea de Ada, bineînţeles.

Momentul favorabil trecuse şi, în ceea ce le priveşte pe femei, trece totdeauna dacă nu-l opreşti luîndu-le pe ele de păr. Dorinţa mi se preschimbă într-o mînie fără margini. Nu împotriva Augustei ! Sufletul mi-era atît de plin de Carla, că aveam remuşcări şi mă sileam să-i dăruiesc Augustei cîte-un zîmbet tîmp, stereotip, pe care ea îl lua drept autentic.

Ceva trebuia să fac totuşi. Nu mai puteam aştepta şi suferi astfel în fiecare zi ! Şi nici să-i mai scriu nu voiam. Femeile dau prea puţină importanţă scrisorilor. Trebuia să găsesc ceva mai bun.

Fără nici o intenţie precisă, pornii în mare viteză spre Grădina Publică. Apoi, mult mai încet, spre casa Carlei şi, o dată ajuns pe palier, bătui la uşa bucătăriei. Dacă ar fi existat vreo posibilitate, aş fi evitat să-l văd pe Lali, cu toate că nu mi-ar fi displăcut să mă întîlnesc cu el. Ar fi fost criza de care simţeam că am nevoie.

Bătrîna doamnă, ca de obicei, se afla în faţa vetrei, pe care ardeau două focuri strașnice. Rămase uimită văzîndu-mă, dar după aceea începu să rîdă, cu aerul ei naiv. Îmi spuse :

— Îmi face plăcere să vă văd ! Eraţi aşa de obişnuit să ne vedem în fiecare zi, încît se înţelege că nu ne puteţi ocoli cu totul.

Îmi veni destul de uşor s-o fac să vorbească. Îmi povesti cît de mult se iubeau Carla şi Vittorio. În ziua aceea el şi cu mama lui erau invitaţi la ele la masă. Adăugă rîzînd :

— Parcă văd că pînă la urmă are s-o covingă pe Carla să meargă cu el pînă şi la numeroasele lecţii de canto pe care e obligat să le predea zilnic. Nu pot sta despărţiţi nici măcar cîteva clipe.

Şi surîdea matern, gîndindu-se la fericirea aceea. Îmi povesti că aveau să se căsătorească peste cîteva săptămîni.

Simţii în gură un gust amar, şi mai că-mi veni să mă îndrept spre uşă, să plec. Mă stăpînii însă, sperînd că trăncăneala bătrînei mi-ar putea sugera o idee mai ca lumea sau oferi oarecare speranţă. Cea din urmă greşeală pe care o făcusem faţă de Carla fusese tocmai aceea de a fugi înainte de-a fi studiat toate posibilităţile pe care le-aş mai fi avut.

O clipă mi se păru chiar că găsisem ideea mult căutată. O întrebai dacă luase într-adevăr hotărîrea să-şi slugărească fiica

pînă la moarte. Îi spusei că știam bine că aceasta nu era prea blîndă cu ea.

Continuă să trebăluiască plină de zel pe lîngă vatră, dar știam că mă ascultă. Fu de-o candoare pe care n-o meritam. Se plînse de Carla, care-și pierdea răbdarea pentru orice fleac. Se scuză :

— Sigur că devin pe zi ce trece tot mai bătrînă și uit totul. Nu-i vina mea !

Spera însă că de-aci încolo lucrurile vor merge mai bine. Accesele de furie ale Carlei se vor rări, acum cînd era fericită. Și-apoi, Vittorio îi arătase cel mai mare respect, chiar de la început. În cele din urmă, atentă să taie niște figuri dintr-un amestec de aluat și de fructe, adăugă :

— E de datoria mea să rămîn cu Carla. Nu se poate altfel.

Cu o oarecare nerăbdare încercai s-o conving. Îi spusei că se putea libera de-o asemenea sclavie cu destulă ușurință. Eu unde eram ? Aș fi continuat să-i servesc suma aceea lunară de bani pe care i-o dădusem pînă atunci Carlei. Voiam acum să întrețin pe cineva ! Voiam s-o țin lîngă mine pe bătrînă, care-mi părea a fi o parte din fiica ei.

Se arătă cît se poate de recunoscătoare. Se minună de bunătatea mea și începu să rîdă la gîndul că i se putea propune să-și părăsească fiica. Era un lucru care nici măcar prin gînd nu putea să-i treacă.

Iată un cuvînt dur, care veni să se lovească de fruntea mea, făcînd-o să se plece. Mă întorceam la singurătatea aceea fără margini, în care Carla nu mai era și unde nici măcar nu se întrezărea un drum care să ducă spre ea. Mi-aduc aminte c-am făcut un ultim efort pentru a mă amăgi cu gîndul că drumul acela ar fi putut să rămînă măcar marcat. Înainte de a pleca, îi spusei bătrînei că s-ar putea întîmpla să-și schimbe după cîtva timp părerea. O rugai ca, în cazul acesta, să-și aducă aminte de mine.

Ieșii din casa Carlei fierbînd de indignare și de mînie, ca și cum m-ar fi maltratat cineva chiar în clipa în care mă pregăteam să fac o faptă bună. Bătrîna doamnă Gerco mă jignise de-a dreptul cu hohotul ei de rîs, care încă îmi mai răsuna în urechi și însemna mai mult decît ridiculizarea celei din urmă propuneri ale mele.

Nu voii să mă întorc la Augusta în asemenea stare. Știam ce avea să se întîmple. Dacă m-aș fi întors la ea, aș fi sfîrșit

prin a mă purta urît, iar eă s-ar fi răzbunat cu paloarea aceea nemaipomenită, care-mi făcea atît de rău. Preferai deci să umblu pe străzi cu un pas ritmic, care-ar fi putut pune puţină ordine în sufletul meu. Şi adevărul e că se făcu ordine ! Nu mă mai plînsei de destinul care-mi fusese hărăzit şi mă văzui deodată ca şi cum o lumină puternică m-ar fi proiectat în întregime pe caldarîmul la care mă uitam. N-o voiam pe Carla, ci-i doream îmbrăţişarea şi mai ales ultima ei îmbrăţişare. Ce ridicol ! Îmi înfipsei dinţii în buze ca să arunc un pic de durere, adică puţină seriozitate, peste ridicolul meu chip. Ştiam totul despre mine şi era ceva de neiertat să sufăr atîta numai fiindcă mi se oferise un prilej unic de a mă despărţi de Carla. Şi-apoi, Carla nu mai era, de fapt, aşa cum o dorisem eu de-atîtea ori.

Cînd, după puţin timp, lămurit pe de-a-ntregul, pe una din străzile de la marginea oraşului, unde ajunsesem fără să-mi dau seama, o femeie sulemenită îmi făcu un anumit semn, o urmai fără şovăială.

Am ajuns foarte tîrziu la masă, dar m-am purtat atît de afectuos cu Augusta, că s-a înveselit imediat. N-am fost însă în stare să-mi sărut fetiţa, şi timp de cîteva ceasuri nici n-am putut să mănînc. Mă simţeam grozav de murdar ! N-am simulat cum făcusem de-atîtea ori nici o boală pentru a şterge şi-a atenua greşeala şi remuşcarea. N-aveam impresia c-aş putea afla oarecare mîngîiere luînd o hotărîre pentru viitor, şi-a fost pentru prima dată cînd n-am luat nici una. Au trecut multe ore pînă să-mi pot regăsi ritmul obişnuit, care mă scotea din bezna prezentului în lumina viitorului.

Augusta îşi dădu seama că se petrecea cu mine ceva neobişnuit. Începu să rîdă.

— Cu tine nu te poţi plictisi niciodată. În fiecare zi, eşti un om nou.

Da ! Femeia aceea de la mahala nu semăna cu nici o altă femeie şi o aveam în mine.

Îmi petrecui după-amiaza şi seara cu Augusta. Era foarte ocupată şi stăteam lîngă ea, inert. Şi mi se părea că sînt dus, aşa inert cum eram, de un curent, un curent de apă limpede : viaţa cinstită din casa mea.

Mă lăsam în voia acelui curent care mă ducea, dar nu mă curăţa. Dimpotrivă ! Îmi scotea în evidenţă murdăria.

Bineînţeles că în lunga noapte care-a urmat luai şi-o hotărîre. Cea dintîi fu şi cea mai de neclintit. Urma să-mi fac rost

de-o armă ca să mă sinucid de îndată ce m-aş fi surprins îndreptîndu-mă spre partea aceea a oraşului. Hotărîrea îmi făcu bine şi mă linişti.

Nu scosei un singur geamăt în pat, ci dimpotrivă, simulai respiraţia regulată a celui care doarme. Mă întorsei astfel la vechea idee de a mă purifica mărturisind totul nevestei mele, exact ca atunci cînd fusesem pe punctul de-a o înşela cu Carla. Acum era însă o mărturisire deosebit de dificilă şi nu pentru gravitatea nelegiuirii, ci pentru situaţia complicată care-o generase. În faţa unui judecător ca nevasta mea, ar fi trebuit totuşi să invoc circumstanţe atenuante şi acestea ar fi putut să apară numai dacă aş fi putut vorbi de violenţa neaşteptată cu care fusese ruptă legătura mea cu Carla.

Atunci însă ar fi trebuit să-i vorbesc şi despre cealaltă trădare a mea, veche acum. Era mai pură decît trădarea recentă, dar (cine ştie ?) o soţie putea s-o considere mai jignitoare.

Tot studiindu-mă, ajunsei la hotărîri din ce în ce mai raţionale. M-am gîndit să evit repetarea unei asemenea greşeli, grăbindu-mă să-mi asigur o nouă legătură la fel cu cea pe care o pierdusem şi de care se vedea că aveam nevoie. Dar şi o femeie nouă mă îngrozea. Mica mea familie şi cu mine am fi fost ameninţaţi de mii de pericole. Pe lumea asta nu mai exista o altă Carla şi-am vărsat lacrimi amare pentru ea, cea dulce, cea bună, care încercase pînă şi s-o iubească pe femeia pe care o iubeam, dar nu izbutise fiindcă îi pusesem în faţă o altă femeie, şi tocmai pe aceea pe care n-o iubeam de loc !

7.

POVESTEA UNEI ASOCIAŢII COMERCIALE

IDEEA DE-A MĂ LUA lîngă el, la noua lui firmă, a fost a lui Guido. Eu doream din tot sufletul să fac parte din ea, dar sînt sigur că nu-l lăsasem niciodată să bănuie lucrul acesta. Se înţelege că, în starea mea de inerţie, am privit cu simpatie propunerea de-a lucra în tovărăşia unui prieten. Dar mai era ceva. Nu-mi pierdusem încă speranţa că mai puteam deveni un negustor destoinic şi mi se părea mai uşor să fac progrese învăţîndu-l pe Guido, decît lăsîndu-mă învăţat de Olivi. Sînt atîţia oameni pe lume care nu învaţă decît ascultîndu-se pe ei înşişi, sau, dacă vreţi, care nu ştiu să înveţe ascultîndu-i pe alţii.

Dorinţa mea de-a face parte din această asociaţie avea şi alte temeiuri. Voiam să-i fiu de folos lui Guido ! Mai întîi de toate ţineam la el şi cu toate că dorea să pară puternic şi sigur de sine, mie mi se părea un dezarmat care avea nevoie de o ocrotire şi eu eram dispus să i-o acord din toată inima. Apoi, chiar şi în conştiinţa mea, nu numai în ochii Augustei, aveam impresia că, cu cît mă ataşam mai mult de Guido cu atît reieşea mai limpede absoluta mea indiferenţă faţă de Ada.

Pe scurt, nu aşteptam decît un cuvînt din partea lui Guido ca să mă pun la dispoziţia lui, şi cuvîntul acesta nu veni mai devreme numai pentru că el nu mă credea de loc înclinat spre afaceri, avînd în vedere că nu arătasem nici un interes faţă de cele pe care mi le oferea propria mea firmă.

Într-o zi îmi spuse :

— Am absolvit Şcoala superioară de comerţ, dar cu toate acestea mă cam îngrijorează faptul că trebuie să rezolv singur toate amănuntele care garantează bunul mers al unei firme comerciale. E foarte bine că un comerciant nu are nevoie să ştie nimic căci, dacă-i trebuie un cîntar, cheamă un specialist, dacă vrea să cunoască legile are la dispoziţie un avocat, iar pentru

contabilitate se adresează unui contabil. Dar e foarte neplăcut să fii nevoit să-ţi dai chiar de la bun început contabilitatea pe mîna unui străin.

A fost cea dintîi aluzie limpede la intenţia lui de-a mă lua lîngă el. De fapt nu mă ocupasem cu adevărat de contabilitate decît în cele cîteva luni cînd ţinusem cartea mare pentru Olivi, dar ştiam că eram singurul contabil care n-ar fi fost un străin pentru Guido.

Despre eventualitatea unei asociaţii n-am vorbit pe faţă decît atunci cînd s-a dus să-şi aleagă mobilierul pentru noul local. Comandă fără să stea pe gînduri două birouri pentru odaia directorului. Întrebai înroşindu-mă :

— De ce două ?

Răspunse :

— Al doilea e pentru tine.

Îi eram atît de recunoscător, încît îmi veni să-l îmbrăţişez.

Cînd am ieşit din magazin, Guido, puţin încurcat, îmi spuse că nu era încă în măsură să-mi ofere o situaţie la firma sa. Îmi punea la dispoziţie un loc în biroul său, dar numai pentru a mă îndemna să vin să-i ţin tovărăşie ori de cîte ori mi-ar fi făcut plăcere. Nu voia să-mi creeze nici un fel de obligaţie şi el însuşi îşi păstra toată libertatea. Dacă negustoria avea să-i meargă bine, intenţiona să-mi încredinţeze un post în direcţia firmei.

Vorbind de afaceri, faţa brună şi frumoasă a lui Guido devenea de-o mare seriozitate. Făcea impresia că se gîndise la tot ceea ce avea de făcut. Şi-şi fixa privirea asupra unui punct îndepărtat, pe deasupra capului meu, dar aveam atîta încredere în seriozitatea meditaţiilor lui, încît începui să mă uit şi eu într-acolo, căznindu-mă să văd toate combinaţiile acelea care urmau să-l îmbogăţească. N-avea de gînd să meargă nici pe calea pe care-o străbătuse cu atîta succes socrul nostru, nici pe cea a modestiei şi a siguranţei pe care-o alesese Olivi. Toţi aceştia erau, pentru el, nişte negustori de modă veche. Trebuia să pornească pe altă cale, şi se asocia cu mine bucuros, fiindcă avea impresia că bătrînii n-avuseră încă timp să mă strice.

Toate acestea mi se părură adevărate. Mi se dăruia primul meu succes comercial şi mă îmbujorai de plăcere pentru a doua oară. Din pricina aceasta şi din recunoştinţă pentru preţuirea pe care mi-o arătase, am lucrat cu el, şi pentru el, cu mai multă sau cu mai puţină stăruinţă, doi ani încheiaţi, fără altă răsplată

afară de cinstea de-a ocupa un birou în odaia directorului. A fost, pînă în momentul acela, cea mai lungă perioadă de timp pe care-o dedicasem aceleiaşi ocupaţii. Nu mă pot lăuda însă cu activitatea aceasta a mea, fiindcă nu ne-a adus nici un cîştig, nici mie şi nici lui Guido, iar în afaceri — cum ştie toată lumea — nu contează decît rezultatul.

Am fost convins că mă lansasem într-o afacere de mare anvergură timp de aproape trei luni, cît a fost nevoie pentru a pune bazele firmei. Ştiam c-avea să-mi revină nu numai rezolvarea unor lucruri de amănunt, cum ar fi corespondenţa şi contabilitatea, dar că va trebui să supraveghez chiar şi bunul mers al afacerilor. Guido a avut întotdeauna un mare ascendent asupra mea, încît ar fi putut să mă şi ruineze, şi numai norocul meu l-a împiedicat s-o facă. Ar fi fost de ajuns un singur semn din partea lui şi i-aş fi sărit numaidecît în ajutor. Lucru care mă umple de uimire chiar şi acuma, cînd scriu, cu toate că am avut timp să mă gîndesc la asta o bună parte din viaţa mea.

Şi mai scriu despre aceşti doi ani şi fiindcă am impresia că ataşamentul meu faţă de Guido e o manifestare limpede a bolii mele. Ce motive aveam să stau lîngă el ca să mă iniţiez în comerţul de mare anvergură şi-apoi să rămîn tot cu el ca să-l învăţ cum se lucrează în cel mic ? Ce motive aveam să fiu mulţumit de poziţia aceea numai fiindcă mi se părea că prietenia mea cea mare pentru Guido echivala cu o mare indiferenţă faţă de Ada ? Cine-mi cerea toate astea ? Nu era de ajuns, pentru a trezi indiferenţa noastră reciprocă, existenţa tuturor copiilor pe care-i aduceam cu atîta stăruinţă pe lume ? Nu-l uram pe Guido, dar am siguranţa că nu el era prietenul pe care mi l-aş fi ales de bunăvoie. I-am văzut întotdeauna defectele atît de limpede încît felul lui de-a gîndi mă enerva destul de des, dacă nu cumva mă mişca cine ştie ce act de slăbiciune. Atîta amar de vreme i-am jertfit libertatea mea şi m-am lăsat tîrît de el în situaţii dintre cele mai odioase numai ca să-i pot da o mînă de ajutor ! Dovada cea mai evidentă şi mai caracteristică a unei boli sau a unei infinite bunătăţi, două calităţi care se află într-un raport foarte strîns între ele.

Constatare ce rămîne valabilă chiar dacă, cu timpul, între noi s-a statornicit o mare afecţiune, aşa cum se întîmplă întotdeauna cu nişte oameni cumsecade care se văd în fiecare zi. Am ţinut foarte mult la el ! Şi cînd a plecat dintre noi, i-am

resimţit lipsa timp îndelungat, şi viaţa însăşi mi se părea goală deoarece şi el, şi afacerile lui îmi ocupaseră o bună parte din ea.

Îmi vine să rîd cînd mă gîndesc că încă de la început, cu prilejul primei noastre afaceri, cumpărarea mobilierului, am întrecut oarecum măsura. Aveam mobilierul, dar nu ne hotăram încă asupra biroului. În privinţa alegerii acestuia eram într-o mare divergenţă de păreri din care pricină o amînam de pe o zi pe alta. De la socrul meu şi de la Olivi învăţasem că, pentru a-ţi putea supraveghea depozitele cum trebuie, e bine ca biroul să fie alături de ele. Guido protesta cu o strîmbătură de dezgust :

— Da, birourile acelea triestine, care put a peşte afumat sau a piei !

Dădea asigurări c-ar fi putut să-şi supravegheze depozitele şi de la distanţă, dar deocamdată ezita. Într-o bună zi, negustorul care-i vînduse mobila îi puse în vedere să şi-o ridice, căci altfel avea să i-o arunce în stradă, şi atunci Guido se grăbi să se fixeze asupra unui birou, ultimul care-i fusese oferit, fără nici un depozit prin apropiere, dar chiar în centrul oraşului. Iată motivul pentru care n-am avut niciodată nici un fel de depozit.

Biroul era alcătuit din două încăperi spaţioase şi bine luminate şi dintr-o cămăruţă fără ferestre. Pe uşa acestei cămăruţe nelocuibile am fixat o placă purtînd următoarea inscripţie lapidară : *Contabilitate ;* apoi, pe una din celelalte două uşi o altă inscripţie : *Casierie,* în timp ce a doua a primit denumirea atît de englezească de *Privat.* Guido studiase comerţul în Anglia şi adusese de acolo învăţăminte folositoare. *Casieria* fu înzestrată, aşa cum se şi cuvenea, cu o impunătoare casă de bani şi cu grilajul tradiţional. Încăperea noastră, *Privat,* se transformă într-o cameră de lux, acoperită cu un splendid tapet de-un brun catifelat şi mobilată cu cele două birouri, o sofa şi cîteva fotolii foarte comode.

Urmă apoi cumpărarea registrelor şi-a tot felul de ustensile. Cu acest prilej, rolul meu de director nu mai fu pus la îndoială de nimeni. Comandam şi lucrurile soseau. Adevărul e c-aş fi preferat să nu mi se răspundă cu-atîta promptitudine, dar era de datoria mea să indic toate lucrurile care trebuie să se găsească într-un birou. Atunci am avut impresia că am descoperit marea diferenţă dintre mine şi Guido. Tot ce ştiam mie-mi

servea că să vorbesc, iar lui ca să acţioneze. Cînd reuşea să-şi însuşească tot ce ştiam eu, dar nu mai mult, cumpăra. E drept că uneori, în comerţ, s-a arătat dispus să nu facă nimic, adică nici să nu cumpere şi nici să nu vîndă, dar mi s-a părut că şi asta era tot hotărîrea unui om care-şi închipuie că ştie multe. Eu aş fi fost mult mai neîncrezător, chiar şi în privinţa inactivităţii.

La cumpărături am fost foarte prudent. Am alergat la Olivi ca să iau model pentru copiere şi pentru registrele de contabilitate. După aceea, tînărul Olivi m-a ajutat să deschid registrele şi mi-a explicat încă o dată contabilitatea în partidă dublă, un lucru nu tocmai greu, dar pe care-l uiţi cu multă uşurinţă. Cînd am fi ajuns la încheierea bilanţului, mi-ar fi explicat şi asta.

Nu ştiam încă ce afaceri aveam să încheiem în biroul acela al nostru (ştiu acuma că nici Guido nu ştia pe vremea aceea) şi vorbeam tot timpul despre felul în care trebuia să ne organizăm. Mi-aduc aminte că am discutat zile întregi despre locul unde trebuia să stea ceilalţi funcţionari, în cazul c-am fi avut nevoie de ei. Guido era de părere să-i punem, atîţia cîţi ar fi încăput, în *Casierie*. Dar micul Luciano, unicul nostru funcţionar pentru moment, susţinea că, acolo unde era casieria, nu putea lucra nimeni afară de persoanele care aveau de-a face în mod efectiv cu casa. Era destul de neplăcut să fim nevoiţi a primi lecţii de la propriul nostru curier ! Îmi veni o idee :

— Mi-aduc parcă aminte că în Anglia toate plăţile se fac cu ajutorul cecurilor.

Aflasem lucrul acesta la Trieste.

— Bravo ! spuse Guido. Mi-aduc şi eu aminte, acuma. Ce curios că uitasem !

Şi începu să-i explice lui Luciano de-a fir-a-păr că în timpul nostru nu se mai obişnuia să se umble cu mulţi bani. Cecurile circulau de la unii la alţii pentru orice plată. Am repurtat atunci o frumoasă victorie, iar Luciano trebui să tacă.

Acesta a tras mari foloase de pe urma celor învăţate de la Guido. Astăzi curierul nostru e negustor la Trieste şi se bucură de multă consideraţie. Mă mai salută şi acum cu o anumită umilinţă atenuată de un zîmbet. Guido şi-a cheltuit întotdeauna o mare parte din zi dînd lecţii mai întîi lui Luciano, apoi mie, şi în cele din urmă funcţionarei. Mi-aduc aminte că multă vreme a fost preocupat de ideea de-a face comerţ în comision pentru

a nu-şi risca propriul lui capital. Mi-a explicat şi mie principiul unui astfel de comerţ şi fiindcă înţelegeam, evident, cu prea mare uşurinţă, a început să i-l explice lui Luciano, care l-a ascultat vreme îndelungată cu cea mai mare atenţie, cu ochii lui mari plini de strălucire în faţa-i încă imberbă. Nu se poate spune că Guido şi-a pierdut timpul, fiindcă Luciano e singurul dintre noi care a reuşit în genul acesta de comerţ. Şi se mai spune că numai ştiinţa e cea care învinge !

Între timp de la Buenos-Aires veni o mare sumă de *pesos*. O treabă cît se poate de serioasă ! La început mi se păruse că ar fi vorba de un lucru uşor, dar piaţa din Trieste nu era pregătită pentru moneda aceea exotică. Am avut iarăşi nevoie de tînărul Olivi, care ne-a învăţat ce trebuia făcut ca să căpătăm faimoasele cecuri. Apoi, fiindcă la un moment dat ne-a lăsat singuri, părîndu-i-se că pornisem pe calea cea bună, Guido a stat timp de cîteva zile cu buzunarele doldora de coroane, pînă cînd am găsit o bancă, care ne-a uşurat de povara aceea supărătoare dîndu-ne în schimb un carnet de cecuri de care am învăţat foarte repede cum să ne folosim.

Guido simţi nevoia să-i spună lui Olivi, care-i înlesnea aşa-numita deschidere de cont :

— Vă asigur că n-am să fac niciodată concurenţă întreprinderii prietenului meu !

Dar tînărul Olivi, care avea o cu totul altă concepţie despre comerţ, răspunse :

— Măcar de-am avea un număr mai mare de contractanţi la articolele noastre. Am sta mai bine !

Guido rămase cu gura căscată, înţelese totul foarte bine, aşa cum i se întîmpla întotdeauna, şi se cramponă de teoria aceea, servind-o cui voia şi cui nu voia.

Cu toată Şcoala lui superioară de comerţ, Guido avea o concepţie puţin precisă despre debit şi credit. Se uită uimit văzîndu-mă cum deschideam Contul capital, ba chiar şi cum înregistram cheltuielile. După aceea deveni atît de expert în contabilitate, că atunci cînd i se propunea o afacere, o analiza în primul rînd din punct de vedere contabil. I se părea că datorită cunoaşterii contabilităţii, lumea ar căpăta o nouă înfăţişare. Vedea ivindu-se debitori şi creditori pretutindeni, chiar şi atunci cînd doi se băteau ori se sărutau.

Se poate spune că a intrat în comerţ înarmat cu cea mai mare prudenţă. A refuzat o seamă de afaceri, ba timp de şase

luni le-a refuzat chiar pe toate, cu aerul senin al omului care ştie el ce ştie :

— Nu ! spunea, şi monosilaba aceasta părea rezultatul unui calcul precis, chiar şi cînd era vorba de un articol pe care nu-l văzuse niciodată. Dar el risipise tot acest efort de gîndire ca să vadă în ce fel ar fi trebuit să treacă prin contabilitate mai întîi afacerea, iar apoi, eventualul ei profit sau pierderea. Era ultimul lucru pe care-l învăţase şi se suprapusese peste toate celelalte noţiuni ale lui.

Mă doare că trebuie să-l vorbesc atîta de rău pe bietul meu prieten, dar sînt nevoit să spun adevărul-adevărat, chiar şi numai pentru a mă înţelege mai bine pe mine însumi. Mi-aduc aminte cîtă inteligenţă a irosit ca să umple pînă la refuz micul nostru birou cu fel de fel de aiureli care împiedicau orice activitate normală. La un moment dat, pentru a pune bazele comerţului în comision, am trimis prin poştă o mie de prospecte. Guido făcu următoarea reflecţie :

— Cîte mărci am putea economisi dacă, înainte de-a expedia prospectele astea, am şti care din ele vor ajunge în mîna celor interesaţi !

Fraza singură n-ar fi obligat la nimic, dar pe el îl satisfăcu în cea mai mare măsură şi începu să arunce plicurile în aer, cu gînd de-a le expedia numai pe cele care cădeau cu adresa în sus. Experienţa semăna oarecum cu ceea ce făcusem şi eu altă dată, dar fără să merg chiar atît de departe. Bineînţeles că nici n-am strîns de pe jos şi nici n-am expediat plicurile eliminate de Guido, fiindcă n-aveam de unde şti că nu fusese vorba de ceea ce se cheamă o inspiraţie fericită, şi nu puteam risipi nişte mărci a căror plată cădea în sarcina lui Guido.

Soarta mea cea bună nu mă lăsă să fiu ruinat de Guido, dar tot soarta mea cea bună nu mă lăsă nici să am un rol prea activ în afacerile lui. Spun asta sus şi tare fiindcă sînt în Trieste cîteva persoane care cred că n-a fost aşa : atîta timp cît am lucrat cu el, n-am intervenit niciodată cu vreo inspiraţie oarecare, de felul celei cu stafidele. Nu l-am împins şi nici nu l-am împiedicat niciodată să încheie o afacere. Eram sfetnicul ! Îl îndemnam să lucreze, să fie prudent. Dar n-aş fi îndrăznit să-i arunc banii pe masa de joc.

Devenii, alături de el, complet lipsit de iniţiativă. Am încercat să-l îndrum pe calea cea bună şi poate că n-am reuşit din pricina acestei inerţii excesive. De altfel, cînd doi oameni

lucrează împreună, nu ei hotărăsc care trebuie să fie don Quijote şi care Sancho Panza. El încheia afacerea, dar eu, ca un adevărat Sancho, îl urmam încet-încet în registrele mele, după ce o examinasem şi o criticasem aşa cum trebuia.

Comerţul în comision dădu chix, fără să ne pricinuiască însă nici o pagubă. Singura persoană care ne-a trimis ceva marfă a fost un papetar din Viena, dar o parte din obiectele acelea de birou au fost vîndute de Luciano care, răbdător, reuşi să afle ce comision ni se plătea şi făcu în aşa fel încît Guido i-l cedă aproape în întregime. Guido consimţi şi pentru că era vorba de lucruri puţin importante, dar şi pentru că prima afacere lichidată în asemenea mod trebuia să ne poarte noroc. Această primă afacere ne-a lăsat în cămăruţa fără ferestre o anumită cantitate de obiecte de birou pe care am fost nevoiţi să le plătim şi să le păstrăm. Şi se aflau atîtea, încît ar fi acoperit pentru mulţi ani consumul unei case de comerţ mult mai active decît a noastră.

Timp de cîteva luni, biroul acela mic şi luminos din centrul oraşului a constituit, pentru noi, un atrăgător loc de întîlnire. Lucram destul de puţin (cred că s-au încheiat în total două afaceri cu nişte ambalaje uzate, pentru care s-a nimerit să pice în aceeaşi zi şi cererea şi oferta şi de pe urma cărora ne-am ales cu un cîştig neînsemnat), trăncăneam mult, ca nişte oameni de treabă, uneori chiar şi cu nevinovatul acela de Luciano, care, ori de cîte ori venea vorba de afaceri, fremăta la fel cum fac alţii de vîrsta lui, cînd aud vorbindu-se de femei.

Pe vremea aceea îmi venea uşor să mă distrez ca orice om care se simte cu conştiinţa împăcată, căci n-o pierdusem încă pe Carla. Şi-mi amintesc cu plăcere ce făceam pe-atunci toată ziua. Seara, acasă, îi povesteam Augustei o mulţime de lucruri şi puteam să-i spun absolut tot ceea ce se referea la birou, fără nici o excepţie şi fără să fie nevoie să adaug ceva pentru a denatura lucrurile.

Şi nici nu-mi făceam griji cînd Augusta, neliniştită, exclama :

— Dar cînd o să începeţi să cîştigaţi bani ?

Bani ? La bani nici măcar nu ne gîndisem încă. Ştiam că înainte de toate trebuia să privim cu atenţie, să studiem mărfurile, ţara şi chiar *Hinterland*-ul nostru. Nu se improviza aşa cu una, cu două, o întreprindere comercială. Şi pînă şi Augusta se liniştea, auzindu-mi explicaţiile.

Pe urmă, în biroul nostru fu admis un musafir foarte zgomotos. Un cîine de vînătoare de cîteva luni, neastîmpărat şi care-şi vîra botul peste tot. Guido îl iubea foarte mult şi luase măsuri să fie aprovizionat în fiecare zi cu lapte şi cu carne. Cînd n-aveam ce face şi nici la ce mă gîndi, îmi plăcea şi mie să mă uit la el cum sărea prin birou luînd, rînd pe rînd, cele patru sau cinci posturi pe care sîntem în stare să le deosebim la un cîine şi care ni-l fac atît de drag. Dar nu mi se părea potrivit ca un cîine atît de zgomotos şi de murdar să stea mereu în preajma noastră. Pentru mine, prezenţa acelui cîine în biroul nostru a fost prima dovadă pe care mi-a dat-o Guido că nu era vrednic să conducă o întreprindere comercială. Căci lucrul acesta vădea o totală lipsă de seriozitate. Am încercat să-i explic că prezenţa cîinelui n-avea cum să ne stimuleze afacerile, dar n-am avut curajul să insist şi el mi-a închis gura cu un răspuns oarecare.

De aceea am găsit de cuviinţă că trebuie să mă ocup personal de educaţia acelui coleg al meu şi cînd nu era Guido de faţă îi dădeam cu mare voluptate cîte-un picior. Cîinele începea să chelălăie şi venea din nou lîngă mine, crezînd că-l lovisem din greşeală. Dar a doua lovitură de picior i-o explica mai bine pe prima, şi-atunci se ghemuia într-un colţ şi pînă nu sosea Guido la birou nu era chip s-avem linişte. Mi-a părut rău după aceea că m-am năpustit asupra unei fiinţe nevinovate, dar mult prea tîrziu. Îl copleşii cu drăgălăşenii, dar nu mai avu încredere în mine, iar cînd era şi Guido de faţă, dădea semne vădite de antipatie.

— Ciudat ! spuse Guido. Noroc că te cunosc, altfel n-aş avea pic de încredere în tine. De obicei, cîinii nu dau greş niciodată cu antipatiile lor.

Pentru a-i risipi bănuielile, mai că i-aş fi povestit lui Guido în ce chip ştiusem să-mi cîştig simpatia cîinelui.

Nu după mult timp, am avut o neînţelegere cu Guido privitor la o problemă de care nici n-ar fi trebuit să-mi pese. Ocupîndu-se cu atîta rîvnă de contabilitate, îi veni în minte să treacă toate cheltuielile familiei lui în contul cheltuielilor generale. După ce m-am consultat cu Olivi, m-am opus cu toată tăria, luînd apărarea intereselor bătrînului *Cada*. Nu era de fapt posibil să treci în contul acela tot ce cheltuiau Guido şi Ada, precum şi ceea ce costaseră cei doi gemeni, cînd veniseră pe lume. Erau cheltuieli care-l priveau personal pe Guido, nu

întreprinderea. În schimb însă, i-am dat ideea să scrie la Buenos Aires ca să se pună de acord asupra unui salariu pentru Guido. Tatăl refuză să i-l acorde amintind că Guido încasa 75% din beneficii, în timp ce lui nu-i revenea decît restul. Mie răspunsul mi se păru just, dar Guido începu să-i trimită bătrînului scrisori nesfîrşite în care încerca să discute problema dintr-un punct de vedere superior, după cum pretindea el. Buenos Aires era foarte departe, aşa că toată corespondenţa aceea dură atîta cît dură şi întreprinderea noastră. Dar punctul meu de vedere învinse ! Contul cheltuieli generale rămase curat ca lacrima şi nu fu mînjit de cheltuielile personale ale lui Guido, iar capitalul fu compromis tot, cînd Guido dădu faliment, dar cu adevărat tot, fără reduceri.

A cincea persoană admisă în biroul nostru (punîndu-l la socoteală şi pe Argo) a fost Carmen. Am fost de faţă la primirea ei în slujbă. Venisem la birou după ce trecusem pe la Carla şi mă simţeam foarte liniştit, liniştea aceea de la ora opt dimineaţa a prinţului de Talleyrand. În coridorul, întunecos, am văzut o domnişoară şi Luciano mi-a spus că vrea să vorbească cu Guido personal. Aveam ceva de lucru şi-am rugat-o să aştepte acolo, afară. Guido intră şi el după cîtva timp în biroul nostru, fără s-o fi văzut, bineînţeles, pe domnişoară, şi Luciano veni să-i înmîneze scrisoarea de prezentare cu care era înarmată. O citi şi-apoi :

— Nu ! spuse el, pe un ton sec, scoţîndu-şi haina deoarece era cald. Imediat după asta avu însă o clipă de şovăială.

— Va trebui totuşi să stau de vorbă cu ea din consideraţie pentru persoana care-o recomandă.

Îi spuse lui Luciano s-o introducă în birou, iar eu mă uitai la ea numai cînd îl văzui pe Guido repezindu-se dintr-un singur salt la haină, îmbrăcînd-o şi apoi întorcîndu-se spre tînăra fată, cu frumosul lui chip măsliniu îmbujorat şi cu ochii scînteietori.

Sînt sigur acuma c-am mai văzut fete la fel de frumoase ca şi Carmen, dar nu de-o frumuseţe atît de agresivă, adică atît de evidentă de la prima vedere. De obicei, femeile se fac frumoase pentru propria lor plăcere, dar aceasta n-avea nevoie de-o asemenea primă fază. Uitîndu-mă la ea începui să zîmbesc, ba chiar să rîd. Aveam impresia că seamănă cu un fabricant care străbate lumea-n lung şi-n larg lăudîndu-şi în gura mare produsele. Venise pentru a căpăta o slujbă, dar aş fi vrut să

intervin în discuţie şi s-o întreb : „Ce fel de slujbă ? Pentru alcov ?"

Văzui că nu era fardată, dar culorile îi erau atît de precise, albeaţa tenului atît de albăstruie, iar roşeaţa atît de asemănătoare cu a fructelor date în pîrg, încît artificiul era simulat la perfecţie. Ochii ei mari şi negri răsfrîngeau atîta lumină, că cea mai neînsemnată mişcare a lor avea o mare importanţă.

Guido o poftise să şadă, iar ea îşi privea sfioasă vîrful umbrelei sau, mult mai probabil, gheata sa de lac. Cînd Guido începu să vorbească, îşi ridică repede ochii şi-i aţinti asupra feţei lui cu atîta luminoasă intensitate, că bietul meu şef fu de-a dreptul copleşit. Era îmbrăcată modest, dar asta nu-i folosea la nimic, fiindcă modestia, în atingere cu trupul ei, dispărea. Numai ghetele îi erau de lux şi-ţi aminteau puţin de hîrtia aceea foarte albă pe care Vélasquez o punea sub picioarele modelelor sale. Pentru a o izola de mediul înconjurător, Vélasquez însuşi ar fi pus-o pe Carmen pe un fond de-un negru de lac.

Ascultam plin de curiozitate, dar pe deplin liniştit. Guido o întrebă dacă ştie stenografia. Ea mărturisi că nu ştia de loc, adăugînd însă că avea o practică îndelungată în a scrie după dictare. Curios. Fiinţa aceea înaltă, zveltă şi atît de armonioasă, avea o voce răguşită. Nu izbutii să-mi ascund mirarea :

— Sînteţi răcită ? o întrebai.

— Nu ! îmi răspunse ea. Dar de ce mă întrebaţi ? şi păru atît de mirată, că privirea în care mă învălui căpătă o intensitate şi mai mare. Nu ştia că are o voce atît de stridentă, aşa c-a trebuit să presupun că nici urechea ei mică nu era atît de perfectă pe cît părea.

Guido o întrebă dacă ştia engleza, franceza sau germana. O lăsă pe ea să aleagă, deoarece încă nu ştiam de care limbă vom avea nevoie. Carmen răspunse că ştia puţin nemţeşte, dar foarte puţin.

Guido nu lua niciodată vreo hotărîre fără să chibzuiască :

— De germană n-avem nevoie, deoarece o cunosc eu foarte bine.

Domnişoara aştepta cuvîntul hotărîtor, deşi eu aveam impresia că fusese rostit şi, pentru a-l grăbi, spuse că avea nevoie de serviciul acesta şi pentru a face practică, aşa că s-ar fi mulţumit cu un salariu foarte modest.

Unul din primele efecte ale frumuseţii feminine asupra unui bărbat e acela că îl face să se lepede de zgîrcenie.

Guido ridică din umeri, lăsînd să se înţeleagă că lucrurile acelea atît de neînsemnate nici nu-l interesau, îi fixă salariul pe care ea, recunoscătoare, îl primi, şi-i recomandă cu multă seriozitate să studieze stenografia. Recomandaţia aceasta i-o făcu numai din consideraţie pentru mine, faţă de care se şi compromisese, deoarece declarase că primul funcţionar pe care-l va angaja va fi un stenograf perfect.

Chiar în seara aceea îi povestii Augustei despre noul meu coleg. Se arătă din cale-afară de nemulţumită. Şi fără ca eu să-i fi spus ceva, se gîndi imediat că Guido o primise pe Carmen în serviciu pentru a şi-o face amantă. Discutai cu ea cîtva timp şi, chiar dacă trebui să recunosc că Guido se purta oarecum ca un îndrăgostit, susţinui că era posibil să-şi revină din acea lovitură de trăsnet, fără nici o urmare. Fata, în general, părea cumsecade.

La cîteva zile după asta — nu ştiu dacă din întîmplare — Ada ne făcu o vizită la birou. Guido nu venise încă şi ea rămase cu mine cîteva clipe, întrebîndu-mă la ce oră trebuia să vină. Apoi, cu pas şovăitor, intră în încăperea alăturată, unde nu erau, în momentul acela, decît Luciano şi Carmen. Aceasta făcea exerciţii la maşina de scris, foarte preocupată să descopere unde sînt literele. Îşi ridică frumoşii ei ochi ca să se uite la Ada, care-o fixa. Ce mare deosebire între cele două femei! Semănau puţin, dar Carmen părea o Ada exagerată. Mă gîndii că într-adevăr una, deşi mai bine îmbrăcată, era făcută să fie soţie şi mamă, pe cînd celeilalte, în ciuda faptului că în clipa aceea purta un simplu halat ca să nu-şi murdărească hainele la maşină, îi revenea rolul amantei. Nu ştiu dacă se află pe lume vreun savant care să-mi poată spune de ce ochiul minunat al Adei aduna în el mai puţină lumină decît al celeilalte, rămînînd, din pricina asta, un organ făcut într-adevăr să vadă lucrurile şi persoanele, dar nu să le scoată din minţi. Din care pricină Carmen suportă cu cea mai desăvîrşită seninătate privirea dispreţuitoare, dar şi curioasă, a Adei; să fi fost în ea şi puţină invidie, ori am adăugat-o eu?

A fost ultima dată cînd am văzut-o pe Ada încă frumoasă, întocmai ca atunci cînd m-a refuzat. A urmat după aceea sarcina ei nenorocită, şi cei doi gemeni au avut ne-

voie de-o intervenţie chirurgicală pentru a veni pe lume. Şi imediat boala care i-a răpit toată frumuseţea. De aceea mi-aduc atît de bine aminte de vizita ei. Mi-o aduc însă aminte şi pentru că în clipa aceea toată simpatia mea era de partea frumuseţii ei blînde şi discrete pe care cealaltă, atît de diferită, o biruise. Pe Carmen n-o iubeam, desigur, şi despre ea, în afară de ochii ei minunaţi, de culorile strălucitoare, apoi de vocea aspră şi în sfîrşit de felul — în privinţa căruia era nevinovată — cum fusese primită în biroul nostru, nu ştiam absolut nimic. O iubii foarte mult pe Ada în clipa aceea şi e un lucru cu adevărat straniu să iubeşti o femeie pe care-ai dorit-o cu atîta patimă, pe care n-ai avut-o şi de care, de altfel, nici nu-ţi mai pasă. În general ajungem întotdeauna la acelaşi rezultat la care am ajunge şi în cazul cînd femeia respectivă ar fi răspuns dorinţelor noastre, şi e surprinzător să poţi constata o dată mai mult că unele lucruri pentru care ţi-ai da şi viaţa sînt atît de puţin importante.

Am vrut să-i scurtez suferinţa şi am trecut în cealaltă cameră. Guido, care intră o clipă mai tîrziu, se înroşi tot văzîndu-şi nevasta. Ada invocă un motiv foarte plauzibil pentru venirea ei, dar imediat după asta, şi pregătindu-se de plecare, îl întrebă :

— Aţi angajat o nouă funcţionară ?

— Da ! răspunse Guido şi, pentru a-şi ascunde tulburarea, nu găsi altceva mai bun de făcut decît să se întrerupă ca să mă întrebe dacă nu-l căutase nimeni. Apoi, după răspunsul meu negativ, făcu un gest de nerăbdare ca şi cum ar fi nădăjduit o vizită importantă, deşi ştiam că nu aştepta absolut pe nimeni, şi-abia atunci îi spuse Adei cu un aer indiferent pe care, în sfîrşit, reuşise să şi-l găsească :

— Aveam nevoie de un stenograf !

Mă amuzai foarte mult auzindu-l greşind pînă şi sexul persoanei de care avea nevoie.

După venirea lui Carmen biroul nostru cunoscu o viaţă intensă. Nu vorbesc de vioiciunea ce izvora din ochii ei, din înfăţişarea ei drăgălaşă ori din culorile chipului ei ; vorbesc numai despre afaceri. Prezenţa fetei însemnă un adevărat stimulent pentru Guido. În primul rînd vru să ne demonstreze, mie şi tuturor celorlalţi, că era nevoie de noua funcţionară şi inventa în fiecare zi noi lucrări la care lua

parte şi el. Apoi, o lungă perioadă, activitatea lui fu un simplu mijloc de-a o curta pe Carmen cu mai mult folos. Atinse un randament nemaipomenit. Trebuia s-o înveţe cum se scrie scrisoarea pe care i-o dicta şi să îndrepte ortografia multor, chiar a foarte multor cuvinte. Şi-o făcea întotdeauna cu blîndeţe. Nici o răsplată din partea fetei n-ar fi fost excesivă.

Puţine din afacerile născocite de el din dragoste au dat roade. O dată a muncit nu ştiu cîtă vreme punînd la cale o afacere privitor la un articol despre care am aflat ulterior că era prohibit. Şi iată-ne la un moment dat în faţa unui om cu chipul contractat de durere, pe care îl călcasem pe bătături fără să ne dăm seama. Voia să ştie de ce ne interesa articolul acela şi bănuia că eram mandatarii unor puternici concurenţi străini. Era foarte îngrijorat şi se temea de vreo nenorocire. Cînd îşi dădu seama de naivitatea noastră, ne rîse în faţă şi ne încredinţă că nu vom izbuti să facem nimic. Avu în cele din urmă dreptate, dar dură destul de mult pînă să ne declarăm învinşi, şi Carmen scrise şi ea destul de multe scrisori. Ajunserăm la concluzia că ne era imposibil să punem mîna pe un asemenea articol, fiind foarte bine păzit. Augustei nu i-am spus nimic de afacerea asta, dar mi-a vorbit ea mie, deoarece Guido îi povestise Adei totul, pentru a-i demonstra cît avea de lucru stenograful nostru. Dar afacerea aceasta pe care n-am încheiat-o niciodată avu o mare importanţă pentru Guido. Vorbea de ea în fiecare zi. Era convins că în nici un oraş din lume nu s-ar fi putut întîmpla asemenea lucru. Trăiam într-un mediu comercial tare păcătos şi orice negustor întreprinzător se vedea strîns de gît. Aşa cum i se întîmpla şi lui.

În succesiunea aceea nebună şi haotică de afaceri care ne-au trecut în epoca aceea prin mîini, a existat una care, pur şi simplu, ne-a uscat. N-am umblat noi după ea ; afacerea ne-a luat cu asalt. Am fost vîrîţi în încurcătură de un dalmatin, un oarecare Tacič, al cărui tată lucrase în Argentina împreună cu tatăl lui Guido. Mai întîi a venit ca să ne ceară doar unele informaţii comerciale, pe care am fost în măsură să i le dăm.

Tacič era un băiat foarte frumos, prea frumos chiar. Înalt, voinic, cu o faţă măslinie în care se topeau într-o plăcută armonie de culori albastrul intens al ochilor, sprîncenele

prelungi şi mustăţile scurte, stufoase, de-un brun cu reflexe aurii. Pe scurt, era în el un ansamblu de culori atît de armonios, încît mi se păru omul născut pentru a face pereche cu Carmen. Tot aşa i se păru şi lui şi începu să treacă pe la noi zilnic. Stăteam de vorbă în birou cîteva ore pe zi, dar nu ne plictiseam niciodată. Cei doi bărbaţi luptau să cucerească femeia şi, ca toate animalele în epoca dragostei, îşi dădeau pe faţă cele mai frumoase calităţi. Guido era handicapat puţin de faptul că dalmatinul îl vizita şi acasă şi-o cunoştea astfel pe Ada, dar nimic nu-i mai putea dăuna în ochii lui Carmen ; eu, care cunoşteam atît de bine ochii aceia, am înţeles asta numaidecît, în vreme ce Tacič a aflat-o mult mai tîrziu şi, pentru a o putea vedea cît mai des, cumpără de la noi, în loc să le cumpere de la fabricant, mai multe vagoane de săpun, pe care le plăti cu cîteva procente mai scump. Apoi, tot din dragoste, ne vîrî în afacerea aceea dezastruoasă.

Tatăl lui observase că, în mod constant, preţul sulfatului de cupru se ridică în anumite perioade de timp, iar în altele scade. Aşa că se hotărî să cumpere din Anglia, speculînd momentul cel mai favorabil, vreo şaizeci de tone. Vorbirăm îndelung despre afacerea respectivă, ba pregătirăm chiar şi terenul, punîndu-ne în legătură cu firma englezească. Apoi, tatăl îi telefonă fiului c-avea impresia că momentul favorabil sosise şi-i indică chiar şi preţul la care ar fi fost dispus să încheie afacerea. Tacič, îndrăgostit cum era, alergă la noi şi ne încredinţă afacerea, primind în schimb de la Carmen o frumoasă, adîncă şi mîngîietoare privire. Bietul dalmatin primi recunoscător privirea, fără să ştie că era un semn de dragoste pentru Guido.

Mi-aduc aminte de liniştea şi de siguranţa cu care porni Guido să rezolve afacerea aceea care se prezenta de altfel în nişte culori foarte trandafirii deoarece în Anglia, printr-o simplă dispoziţie, puteam lăsa marfa în depozit de unde, fără să mai fie transportată nicăieri, o treceam cumpărătorului. Fixă cu exactitate comisionul pe care voia să-l cîştige şi, cu ajutorul meu, stabili şi limita pe care o putea atinge prietenul nostru englez, la cumpărare. Împreună, şi cu ajutorul dicţionarului, redactarăm scrisoarea în limba engleză. O dată expediată, Guido începu să-şi frece mîinile şi să calculeze cîte coroane aveau să intre în casă în urma unui lucru atît de uşor

şi de puţin obositor. Ca să-şi atragă bunăvoinţa zeilor, găsi cu cale să-mi promită şi mie un mic comision şi apoi, cu oarecare maliţie, chiar şi lui Carmen, ai cărei ochi îşi avuseseră rolul lor în încheierea afacerii. Voirăm să refuzăm amîndoi, dar Guido ne imploră ca măcar să ne prefacem că primim. Se temea ca refuzul nostru să nu-i poarte ghinion, aşa că-i făcui imediat pe plac, ca să-l liniştesc. Cu certitudine matematică, ştiam că din partea mea nu-i puteau veni decît cele mai bune urări, dar îmi dădeam seama că putea să-şi aibă şi el îndoielile lui. Aici pe pămînt, cînd nu ne urîm, ne iubim cu toţii şi cu toate acestea dorinţele noastre cele mai calde însoţesc doar afacerile la care luăm parte personal.

Afacerea fu cîntărită pe toate părţile şi-mi aduc aminte că Guido calculă chiar şi cîte luni şi-ar fi putut întreţine, cu beneficiul care i-ar fi revenit, familia şi biroul, adică cele două familii, cum spunea uneori, sau cele două birouri cum spunea altă dată, cînd se plictisea prea mult acasă. A fost cîntărită mult prea mult afacerea respectivă, şi poate că tocmai de-aceea nici n-a reuşit. De la Londra sosi o telegramă scurtă : *Luat act*, şi-apoi menţiunea preţului din acea zi a sulfatului, cu mult mai ridicat decît cel pe care era dispus să-l plătească cumpărătorul nostru. Adio afacere ! Îl înştiinţarăm şi pe Tacič care, după puţină vreme, plecă din Trieste.

Tocmai atunci, timp de o lună, n-am mai dat de loc pe la birou şi de aceea nici nu mi-a trecut prin mîini o scrisoare, inofensivă în aparenţă, dar care trebuia să aibă consecinţe grave pentru Guido adresată firmei noastre. Prin scrisoarea respectivă firma englezească ne confirma trimiterea telegramei şi ne informa că ţinea în evidenţă comanda noastră în caz că n-o contramandam. Lui Guido nici prin gînd nu-i trecuse s-o contramandeze iar eu, reîntorcîndu-mă la birou, nu mi-am mai amintit de afacerea aceea. Aşa că, peste cîteva luni, într-o seară, Guido veni să mă caute acasă cu o telegramă din care nu înţelegea nimic şi despre care credea că ne fusese adresată din greşeală cu toate că purta adresa noastră telegrafică, pe care o înregistrasem în mod legal de îndată ce ne instalasem în localul nostru. Telegrama nu conţinea decît trei cuvinte : *60 tons settled*, şi am înţeles imediat despre ce era vorba, ceea ce nici nu era greu fiindcă afacerea cu sulfatul era singura afacere mare pe care o tratasem. I-am spus şi lui : din telegrama respectivă se înţelegea că preţul fixat de noi pentru

executarea comenzii fusese atins şi de aceea eram fericiţii proprietari a şaizeci de tone de sulfat de cupru.

Guido începu să protesteze :

— Cum poate crede cineva c-am să primesc o comandă executată cu atîta întîrziere ?

Mă gîndii că la birou trebuie să existe scrisoarea de confirmare a primei telegrame, dar Guido nu-şi amintea s-o fi primit. Neliniştit, propuse să alergăm numaidecît la birou să vedem dacă o găsim, ceea ce-mi conveni de minune fiindcă mă plictisea să discutăm lucrurile astea în faţa Augustei, care habar n-avea că timp de o lună nici nu călcasem pe la birou.

Am alergat la birou. Guido era atît de supărat văzîndu-se silit să încheie acea primă afacere însemnată, încît, pentru a scăpa de ea, ar fi alergat pînă la Londra. Am descuiat biroul ; apoi, dibuind prin întuneric, ne-am făcut drum spre camera noastră şi, ajungînd la lampă, am aprins-o. Am găsit scrisoarea numaidecît, constatînd că era alcătuită aşa cum îmi închipuisem : ne aducea adică la cunoştinţă că ordinul nostru, valabil pînă la o eventuală revocare, fusese executat.

Guido se uită la scrisoare încruntat.

— Şi cînd te gîndeşti, observă, c-ar fi fost de ajuns să scriem două vorbe pentru a fi scutiţi de-o asemenea pagubă !

Nu-mi făcea bineînţeles un reproş, fiindcă pe vremea aceea lipsisem de la birou şi, cu toate că găsisem numaidecît scrisoarea, ştiind unde trebuia să se afle, înainte de asta n-o văzusem niciodată. Dar, ca să scap cu totul de orice mustrare, m-am întors spre el plin de hotărîre :

— În timpul lipsei mele ar fi trebuit totuşi să citeşti cu atenţie toate scrisorile.

Fruntea lui Guido se descreţi. Strînse din umeri şi murmură :

— Se poate ca pînă la urmă afacerea asta să fie un adevărat noroc.

Puţin după aceea ne despărţirăm, iar eu mă înapoiai acasă.

Dar Tacič avea dreptate : în anumite epoci sulfatul de cupru scădea mereu, scădea în fiecare zi, iar noi, cu comanda executată şi în imposibilitate de-a ceda marfa la preţul acela, aveam timp destul să studiem întregul fenomen. Pierderea noastră spori. În prima zi, Guido îmi ceru sfatul. Ar fi putut vinde cu o pierdere relativ mică în comparaţie cu cea pe care

a trebuit s-o suporte mai tîrziu. N-am vrut să-i dau sfaturi, dar n-am uitat să-i aduc aminte că Tacič era convins că preţul sulfatului putea continua să scadă încă cinci luni. Guido începu să rîdă :

— Asta ar mai lipsi acum, să mă las condus în afaceri de un provincial !

Mi-aduc aminte c-am încercat totuşi să-l aduc pe calea cea dreaptă, spunîndu-i că provincialul acela petrecuse mulţi ani în orăşelul lui dalmatin, studiind sulfatul de cupru. Nu pot avea nici o remuşcare pentru pierderea pe care-a suferit-o Guido în afacerea aceea. Dacă m-ar fi ascultat, ar fi fost cruţat.

Am discutat mai tîrziu afacerea aceasta a sulfatului de cupru cu un agent, un om scund, grăsuliu, vioi şi isteţ, care nu ne felicită de loc pentru achiziţia făcută, dar care nu părea să împărtăşească convingerea lui Tacič. După el, sulfatul de cupru, oricît ar face piaţă aparte, era totuşi influenţat de fluctuaţia de preţ a metalului. După discuţia aceea Guido se alese cu o oarecare siguranţă. Rugă agentul să-l ţină la curent cu orice mişcare a preţului ; avea de gînd să aştepte, vrînd să vîndă nu numai fără pierdere, dar chiar şi cu un mic cîştig. Agentul rîse discret apoi, în cursul conversaţiei, lăsă să-i scape cîteva cuvinte pe care le notai, deoarece mi se părură foarte nimerite.

— Curios cît de puţini oameni sînt pe lumea asta care ştiu să se resemneze cu pierderi neînsemnate ; doar cele mari duc numaidecît la marea resemnare.

Guido nu le dădu însă nici o importanţă. Dar îl admirai şi pe el, fiindcă nu-i suflă agentului nici un cuvînt despre chipul în care ajunsesem să cumpărăm atîta sulfat de cupru. I-o spusei şi el începu să se laude cu asta. S-ar fi temut, îmi explică el, să nu ne discreditäm şi noi, şi marfa noastră, povestind cum o achiziţionasem.

Apoi nu mai vorbirăm despre sulfat cîtva timp, adică pînă cînd nu sosi de la Londra o scrisoare prin care eram somaţi să facem plata şi să trimitem instrucţiuni în legătură cu expediţia. Să primim şi să depozităm şaizeci de tone ! Lui Guido începu să i se învîrtească capul. Făcurăm socoteala cît ne-ar fi costat păstrarea acestei mărfi timp de mai multe luni. O sumă enormă ! Nu scosei o vorbă, dar misitul, care abia aştepta să vadă marfa sosind la Trieste, fiindcă atunci, mai

devreme ori mai tîrziu, l-am fi însărcinat cu vînzarea ei, îi atrase atenţia lui Guido că suma aceea care i se părea atît de mare nu era cine ştie ce, dacă o exprimam în „procente" asupra valorii mărfii.

Guido începu să rîdă, fiindcă observaţia i se părea stranie :

— Dar eu n-am numai o sută de kilograme de sulfat ; am, din păcate, şaizeci de tone !

În cele din urmă s-ar fi lăsat convins de calculul agentului, just bineînţeles, avînd în vedere că o mică urcare de preţ ar fi acoperit cu prisosinţă cheltuielile, dacă nu l-ar fi oprit chiar în clipa aceea una din aşa-zisele lui inspiraţii. Cînd i se întîmpla să aibă vreo idee absolut proprie în privinţa comerţului, era ca şi orbit, iar în mintea lui nu mai era loc pentru alte consideraţii. Iată ideea : marfa îi era vîndută franco Trieste de către oameni care erau obligaţi să-i plătească transportul din Anglia. Iar dacă acum ar fi cedat marfa propriilor lui vînzători, care ar fi economisit prin asta cheltuielile de transport, el ar fi putut beneficia de un preţ mult mai avantajos decît cel care i se oferea la Trieste. Lucrurile nu stăteau chiar aşa dar, ca să-i facem plăcere, nimeni nu spuse nimic. După ce rezolvarăm problema, pe faţa lui, care semăna într-adevăr cu faţa unui gînditor pesimist, apăru un surîs cam amar şi-l auzii spunînd :

— Să nu mai vorbim de asta. Lecţia a fost cam scumpă : acum trebuie să profităm de ea.

Cu toate astea am mai vorbit. Nu şi-a mai recăpătat niciodată acea siguranţă minunată cu care refuza afacerile şi cînd îi arătai, la sfîrşitul anului, cîţi bani am pierdut, murmură :

— Blestematul acela de sulfat de cupru a fost nenorocirea mea ! Simţeam tot timpul nevoia să mă refac după o asemenea pierdere !

Lipsa mea de la birou fusese provocată de pierderea Carlei. Nu mai puteam fi martor al iubirii dintre Carmen şi Guido. Se priveau şi-şi zîmbeau de faţă cu mine. Plecai plin de dispreţ, în urma unei hotărîri pe care-o luai seara, la închiderea biroului, şi fără a spune nimic nimănui. Aşteptam ca Guido să mă întrebe de ce l-am părăsit şi mă pregăteam să-mi vărs tot focul. Aveam dreptul să fiu foarte aspru cu el căci nu ştia absolut nimic de plimbările mele în Grădina Publică.

Încercam un fel de gelozie, deoarece Carmen mi se părea Carla lui Guido, o Carla mai blîndă şi mai supusă. Chiar şi

cu a doua femeie Guido fusese mai norocos decît mine, întocmai ca şi cu prima. Dar poate că — şi asta îmi oferea motiv pentru noi reproşuri — tot succesul acesta al lui se datora unor calităţi pe care i le pizmuiam şi pe care continuam să le consider inferioare : paralel cu siguranţa cu care cînta la vioară mai exista şi dezinvoltura cu care trecea prin viaţă. Ştiam acum cu certitudine c-o sacrificasem pe Carla Augustei. Cînd mă duceam cu gîndul la cei doi ani de fericire pe care mi-i dăruise Carla, aproape că nici nu înţelegeam cum de putuse ea — cu firea pe care i-o cunoşteam acuma — să mă suporte atîta vreme. N-o jignisem în fiecare zi cu dragostea mea pentru Augusta ? În ceea ce-l privea însă pe Guido ştiam cu certitudine că era în stare să se bucure de dragostea lui Carmen, fără ca măcar să-şi amintească de Ada. În inima lui nestăpînită, două femei nu erau prea mult. În comparaţie cu el, mi se părea că eram de-a dreptul nevinovat. Mă însurasem cu Augusta fără s-o iubesc şi cu toate astea n-o puteam înşela fără să sufăr. Poate că şi el se însurase cu Ada fără s-o iubească, dar — cu toate că Ada nu mai însemna acuma nimic pentru mine — îmi aduceam aminte de dragostea pe care mi-o inspirase şi aveam impresia că, deoarece o iubisem atîta, în locul lui m-aş fi purtat cu mult mai multă delicateţe decît mă purtam faţă de Augusta.

Dar lui Guido nici prin gînd nu-i trecu să mă caute. Mă întorsei eu singur la birou, căutînd alinarea unei dureri atît de mari. Se purtă în conformitate cu termenii contractului nostru, după care nu aveam obligaţia unei activităţi zilnice în legătură cu afacerile sale, iar cînd ne întîlneam, acasă sau în altă parte, îmi arăta aceeaşi mare prietenie, pentru care-i eram veşnic recunoscător şi nu părea să-şi aducă aminte că părăsisem locul de la masa pe care-o cumpărase pentru mine. Dintre noi doi, stingherit nu era decît unul singur : eu. Cînd mă înapoiai la locul meu mă primi ca şi cum aş fi lipsit de la birou doar o singură zi, îşi exprimă cu toată căldura bucuria de-a mă avea din nou alături şi, auzind că eram hotărît să-mi reiau lucrul, exclamă :

— Ce bine-am făcut că n-am dat voie nimănui să se atingă de registrele tale !

Găsii, într-adevăr, atît cartea mare cît şi jurnalul tot acolo unde le lăsasem. Luciano îmi spuse :

— Să sperăm că acuma, fiindcă sînteţi aici, o să ne mişcăm din nou. Cred că pe domnul Guido l-au descurajat cele cîteva afaceri pe care le-a încercat şi nu i-au reuşit. Nu-i pomeniţi nimic din ceea ce v-am spus, dar poate-i mai daţi puţin curaj.

Mi-am dat într-adevăr seama că, în biroul acela, se lucra foarte puţin şi atîta timp cît pierderea suferită cu sulfatul de cupru nu ne-a trezit la realitate, viaţa de-acolo a fost cu adevărat idilică. Am tras numaidecît concluzia că Guido nu mai simţea atît de presantă nevoia de-a lucra, ca s-o poată avea pe Carmen sub directa lui supraveghere, că epoca în care-i făcea curte trecuse şi că acuma devenise amanta lui.

Primirea pe care mi-o făcu Carmen fu o adevărată surpriză, fiindcă ea simţi imediat nevoia să-mi amintească un lucru pe care eu îl uitasem cu desăvîrşire. Se pare că înainte de a părăsi biroul, în zilele acelea cînd alergam după atîtea femei fiindcă nu-mi mai era cu putinţă s-o am pe a mea, o atacasem chiar şi pe Carmen. Îmi vorbi pe un ton foarte serios şi oarecum încurcat : îi făcea plăcere să mă vadă din nou, fiindcă socotea că îl iubeam pe Guido şi că sfaturile mele îi puteau fi de folos şi voia să întreţinem — dacă eram şi eu de acord — o prietenie adevărată, frăţească. Îmi spuse într-adevăr ceva asemănător, întinzîndu-mi cu un gest larg mîna dreaptă. Pe faţa ei atît de frumoasă încît părea veşnic blîndă, se ivi o trăsătură foarte aspră, ca pentru a sublinia caracterul de pură fraternitate al relaţiilor pe care mi le oferea.

Mi-amintii atunci totul şi roşii. Dacă mi-aş fi amintit înainte poate că nu m-aş mai fi întors niciodată în biroul acela. Fusese ceva atît de trecător şi amestecat printre atîtea alte fapte de-aceeaşi însemnătate, că dacă nu mi-ar fi adus ea aminte, s-ar fi putut crede că nu existase niciodată. La cîteva zile după ce Carla mă părăsise, începusem să cercetez registrele şi-i cerusem lui Carmen să mă ajute şi încet-încet, ca să ne putem uita mai bine pe aceeaşi pagină, îmi trecusem braţul peste mijlocul ei, strîngîndu-i-l din ce în ce mai tare. Carmen se dezlipise de mine dintr-o săritură, iar eu atunci părăsisem biroul.

M-aş fi putut apăra cu un zîmbet, făcînd-o şi pe ea să zîmbească, fiindcă femeile sînt foarte înclinate să zîmbească

atunci cînd e vorba de asemenea delicte. Aş fi putut să-i spun :

— Am încercat un lucru care nu mi-a reuşit şi-mi pare rău, dar nu-ţi port pică şi vreau să-ţi fiu prieten pînă cînd ai să te hotărăşti să-ţi fiu altceva.

I-aş fi putut răspunde şi ca un om serios, scuzîndu-mă faţă de ea şi chiar faţă de Guido :

— Iertaţi-mă şi nu mă judecaţi, înainte de a şti în ce stare mă aflam atunci.

N-am putut scoate, în schimb, nici un cuvînt. Cred că din cauza mîniei strînse acolo mi se înfundase beregata şi mi-era cu neputinţă să vorbesc. Toate femeile astea care mă respingeau cu atîta hotărîre dădeau vieţii mele o nuanţă cu adevărat tragică. Nu mai trecusem niciodată printr-o epocă atît de nenorocită. În loc de răspuns n-aş fi fost capabil decît să scrîşnesc din dinţi, lucru cam anevoios fiindcă trebuia făcut pe ascuns. Poate că n-am putut vorbi şi din pricina durerii de-a vedea astfel eliminată o speranţă pe care-o mai îndrăgeam totuşi. Nu pot să nu mărturisesc totul ; cu nimeni alta, mai bine decît cu Carmen, nu mi-aş fi putut înlocui amanta pierdută, fata aceea atît de puţin compromiţătoare, care, pînă să mi-o ceară pe aceea de a n-o mai vedea, nu-mi ceruse decît îngăduinţa de a trăi alături de mine. O amantă în doi e amanta cea mai puţin compromiţătoare. Bineînţeles că pe vremea aceea nu-mi clarificasem atît de bine ideile, dar le simţeam, iar acuma le ştiu. Devenind amantul lui Carmen, îi făceam Adei un bine, iar pe Augusta n-o păgubeam prea mult. Amîndouă ar fi fost mult mai puţin înşelate decît dacă şi eu şi Guido am fi avut fiecare o amantă întreagă.

Lui Carmen i-am răspuns abia după cîteva zile, dar roşesc încă şi astăzi. Agitaţia în care mă aruncase plecarea Carlei trebuie să fi persistat încă, dacă putusem ajunge în asemenea situaţie. Mă mustră cugetul mai mult ca pentru orice altă faptă a mea. Cuvintele josnice pe care le lăsăm să ne scape ne dau remuşcări mult mai puternice decît faptele cele mai nelegiuite spre care ne împing patimile noastre. Înţeleg, bineînţeles, prin cuvinte numai pe acelea dintre ele care nu sînt fapte, fiindcă ştiu foarte bine că vorbele lui Iago, de pildă, sînt fapte adevărate şi neîndoielnice. Dar faptele, înţelegînd prin ele şi cuvintele lui Iago, se săvîrşesc numai cînd urmărim o plăcere sau un beneficiu şi atunci participă la ele

întregul nostru organism, chiar şi partea care ar trebui, ulterior, să-şi asume rolul de judecător şi care devine, prin urmare, un judecător plin de îngăduinţă. Dar limba cea proastă acţionează de capul ei şi întru mulţumirea unei părticele oarecare din organismul nostru, care, fără ea, se simte învinsă şi simulează lupta atunci cînd lupta s-a terminat şi-a fost pierdută. Vrea să rănească sau vrea să mîngîie. Se mişcă tot timpul în mijlocul unor metafore exagerate. Şi cînd sînt muşcătoare, cuvintele îl muşcă pe cel ce le-a rostit.

Observasem că acum Carmen nu mai avea culorile acelea care făcuseră să fie primită cu atîta grabă în biroul nostru. Mi-am închipuit că le pierduse datorită vreunei suferinţe, pe care n-o văzui în nici un caz de natură fizică, şi-o atribuii dragostei pentru Guido. De altfel noi bărbaţii sîntem foarte înclinaţi să compătimim femeile care se dăruiesc altora. Nu vedem niciodată ce folos ar putea avea din asta. Putem totuşi să ţinem la bărbatul despre care e vorba — cum era în cazul meu — dar nu sîntem nici măcar atunci în stare să uităm care e, aici pe pămînt, obişnuitul sfîrşit al aventurilor de dragoste. Încercai o sinceră compătimire pentru Carmen, cum nu simţisem niciodată pentru Augusta sau pentru Carla. Îi spusei :

— Şi fiindc-ai avut gentileţea să mă inviţi să-ţi fiu prieten, îmi vei îngădui să-ţi fac cîteva mustrări ?

Nu mi-o îngădui, pentru că, la fel cu toate femeile aflate într-o situaţie grea, credea şi ea că orice mustrare înseamnă o agresiune. Roşi şi începu să se bîlbîie :

— Nu înţeleg ! De ce-mi vorbiţi astfel ? Şi-apoi imediat, pentru a mă sili să tac : Dac-o să am nevoie de sfaturi voi recurge în mod sigur la dumneavoastră, domnule Cosini.

Aşa că nu mi-a fost dat să-i ţin o lecţie de morală, ceea ce pentru mine a fost o adevărată pierdere. Dîndu-i lecţii de morală aş fi ajuns desigur la un grad mai mare de sinceritate, măcar încercînd s-o iau din nou în braţe. Dar nu-mi voi mai face de loc sînge rău pentru a fi încercat să joc rolul înşelător de Mentor.

Cîteva zile din săptămînă Guido nici nu se arăta măcar pe la birou deoarece căzuse la patima vînătorii şi a pescuitului. Eu, în schimb, după ce m-am reîntors, am fost foarte punctual o bucată de vreme, ocupat pînă peste cap cu aducerea la zi a registrelor. Eram deseori singur, cu Luciano şi Carmen, care mă socoteau drept şeful lor de birou. Carmen

nu mi se părea că suferă din pricina lipsei lui Guido şi-mi închipuiam că-l iubea atît de mult încît se bucura şi ea, ştiindu-l că se distrează. Probabil că ştia dinainte în ce zile avea să lipsească, fiindcă nu se arăta niciodată neliniştită. Ştiam însă de la Augusta că Ada nu era construită la fel, căci se plîngea amarnic de desele absenţe ale soţului. De altfel, nu asta era singura ei preocupare. Ca toate femeile care nu sînt iubite, se plîngea cu aceeaşi aprindere şi de jignirile mari şi de cele neînsemnate. Guido nu numai că o înşela dar, cînd era acasă, cînta tot timpul la vioară. Vioara aceea, care mă făcuse să sufăr atîta, era un fel de suliţă a lui Achile, din pricina variatelor ei întrebuinţări. Aflai astfel că trecuse chiar şi prin biroul nostru, unde-l ajutase pe Guido, datorită frumoaselor variaţiuni pe tema „Bărbierului", să-i facă curte lui Carmen. Plecase apoi, fiindcă la birou nu mai era nevoie de ea, şi se înapoiase acasă, unde-l scutea pe Guido de plictiseala de a face conversaţie cu nevasta.

Între mine şi Carmen n-a mai fost niciodată nimic. Şi, destul de repede, simţii pentru ea o indiferenţă absolută ca şi cum şi-ar fi schimbat sexul, ceva asemănător cu ceea ce simţeam pentru Ada. O vie compătimire pentru amîndouă şi nimic altceva.

Guido mă copleşea cu amabilităţile. Cred că în luna aceea în care-l lăsasem singur învăţase să-mi preţuiască tovărăşia. O femeiuşcă de felul lui Carmen poate să fie plăcută din cînd în cînd, dar nu poate fi suportată zile întregi. Mă invita la vînătoare şi la pescuit. Detest vînătoarea şi refuzai cu toată hotărîrea să-l însoţesc. În schimb, într-o seară, împins de plictiseală, sfîrşii prin a mă duce cu el la pescuit. Peştele nu poate comunica în nici un fel cu noi şi nu ne poate trezi compătimirea. Închide şi deschide gura, ca în agonie, şi cînd e viu şi sănătos, în apă. Şi nici chiar moartea nu-i alterează înfăţişarea. Durerea lui, dacă există, e perfect ascunsă sub solzi.

Cînd mă invită, o dată, la pescuit de noapte, primii invitaţia, cu condiţia să văd dacă Augusta avea să-mi dea voie să ies în seara aceea şi să mă întorc atît de tîrziu. Îi spusei c-o să ţin minte că barca lui trebuia să plece de la debarcaderul Sartorio la orele nouă seara şi că, dac-o să pot, o să fiu şi eu acolo. Mă gîndii deci că şi Guido o să-şi dea imediat seama că nu mă va mai vedea în seara aceea şi că, la fel cum făcusem de atîtea ori, n-o să mă duc la întîlnire.

Cînd colo, în seara aceea mă văzui alungat de-acasă de urletele micuţei mele Antonia. Cu cît maică-sa o mîngîia mai mult, cu atît mititica ţipa mai tare. Încercai atunci un sistem propriu şi începui să strig în urechiuşa acelei maimuţe urlătoare felurite cuvinte de ocară. Singurul rezultat pe care-l obţinui, fu că-şi schimbă ritmul ţipetelor, căci începu să ţipe de frică. Voii apoi să încerc un alt sistem, ceva mai energic, dar Augusta îşi aminti la timp de invitaţia lui Guido şi mă conduse pînă la uşă, promiţîndu-mi să nu mă aştepte în caz c-o să mă întorc tîrziu. Ba, ca să mă vadă plecat o dată, s-ar fi resemnat să-şi bea fără mine chiar şi cafeaua de-a doua zi dimineaţa, dacă nu m-aş fi reîntors pînă atunci. Există o mică neînţelegere între mine şi Augusta — singura de altfel — în legătură cu felul în care trebuie trataţi copiii mofturoşi : eu am impresia că suferinţa copilului e mai puţin importantă decît a noastră şi că merită să-i faci să sufere, cruţîndu-l astfel pe adult de-o mare plictiseală ; ei i se pare dimpotrivă, că noi, care i-am făcut pe copii, trebuie să-i şi suportăm.

Aveam tot timpul să ajung la întîlnire şi străbătui oraşul încetişor, uitîndu-mă după femei şi născocind în acelaşi timp un mecanism special, care-ar fi îndepărtat orice neînţelegere dintre mine şi Augusta. Numai că pentru mecanismul meu umanitatea nu era îndeajuns de evoluată ! Era un mecanism destinat unui viitor îndepărtat şi-mi folosea numai ca să-mi demonstreze ce lucru de nimic făcea posibile neînţelegerile mele cu Augusta : lipsa unui mecanism neînsemnat. Ar fi fost ceva simplu, un tramvai pentru casă, un scăunel prevăzut cu roţi şi cu şine, pe care fetiţa noastră şi-ar fi petrecut ziua ; apoi un buton electric pe care, apăsînd, scăunelul cu fetiţa urlătoare ar fi început să alunece repede-repede pînă ar fi ajuns la punctul cel mai îndepărtat de casă, de unde vocea ei, atenuată de depărtare, ar fi părut chiar plăcută. Iar Augusta şi cu mine am fi rămas împreună, liniştiţi şi afectuoşi.

Era o noapte bogată în stele şi fără lună, una din nopţile în care vezi pînă departe, din care pricină te întristează şi te linişteşte. Mă uitai la stele, care-ar fi putut păstra încă urma privirii de adio a tatălui meu, pe patul de moarte. Avea să treacă şi epoca îngrozitoare în care copiii mei murdăreau totul şi urlau. Apoi aveau să fie ca şi mine ; i-aş fi iubit precum eram dator, fără nici un efort. Şi-n noaptea aceea fru-

moasă şi nemărginită, mă înseninai cu totul, fără să simt nevoia de-a lua vreo hotărîre.

La capătul debarcaderului Sartorio luminile oraşului erau tăiate de căsuţa străveche în dreptul căreia, ca un fel de temelie joasă, iese în afară numai capătul debarcaderului. Întunericul era desăvîrşit, şi apa adîncă, întunecată şi liniştită mi se părea c-ar creşte lenevoasă.

Nu mai privii nici cerul, nici marea. La cîţiva paşi de mine se afla o femeie a cărei botină de lac, ce străluci în întuneric timp de o clipă, îmi trezi curiozitatea. La o distanţă atît de mică şi în beznă, mi se păru că femeia aceea înaltă şi poate elegantă, era închisă în aceeaşi cameră cu mine. Cum cele mai plăcute aventuri pot să ţi se întîmple cînd nici nu te aştepţi şi văzînd că femeia se apropia de mine pe neaşteptate şi în mod intenţionat, încercai pentru o clipă un sentiment foarte plăcut, care dispăru îndată ce auzii vocea răguşită a lui Carmen. Încerca să se arate bucuroasă aflînd că luam şi eu parte la pescuit. Dar în beznă şi cu vocea aceea era cu neputinţă să se prefacă.

Îi spusei cu asprime :

— Guido m-a invitat. Dar dacă vrei, găsesc eu altceva de făcut şi vă las singuri !

Ea protestă, susţinînd că dimpotrivă, era fericită să mă vadă pentru a treia oară în ziua aceea. Şi-mi povesti că-n bărcuţa lui Guido avea să se afle adunat tot biroul, fiindcă venea şi Luciano. Vai de afacerile noastre dacă s-ar fi scufundat ! Îmi spusese că era şi Luciano ca să mă convingă, bineînţeles, de caracterul nevinovat al reuniunii. Mai vorbi cîtva timp, vrute şi nevrute, spunîndu-mi întîi că era prima dată cînd mergea la pescuit cu Guido şi mărturisind apoi că era a doua oară. Lăsase să-i scape că nu-i displăcea să stea „pe fundul" bărcii şi mie mi se păruse ciudat că ştie asemenea termen. Aşa că fusese nevoită a-mi mărturisi că-l învăţase prima dată cînd mersese la pescuit cu Guido.

— Atunci, adăugă ea pentru a releva deplina nevinovăţie a primei plimbări, am fost să pescuim scrumbii, nu dorade. Dimineaţa.

Păcat că n-am avut timp s-o las să flecărească în continuare, fiindcă aş fi putut afla tot ce mă interesa, dar din întunecimea dinspre Sacchetta văzurăm ivindu-se barca lui Guido şi apropiindu-se de noi cu repeziciune. Stăteam încă la

îndoială : din moment ce era şi Carmen acolo, nu ar fi trebuit să plec ? Poate că Guido nici n-avusese de gînd să ne invite pe amîndoi, fiindcă-mi aminteam că aproape refuzasem invitaţia. Între timp, barca trase la ţărm, iar Carmen, cu o mişcare tinerească şi sigură chiar şi în întuneric, sări în ea, evitînd să se sprijine de mîna pe care i-o întinsese Luciano. Deoarece ezitam, Guido răcni :

— Nu ne face să pierdem timpul !

Dintr-o săritură mă trezii şi eu în barcă. Săritura fusese aproape involuntară : pricinuită de răcnetul lui Guido. Priveam cu mult jind pămîntul, dar fu de ajuns o clipă de şovăială şi mi se tăie orice posibilitate de a coborî. În cele din urmă mă aşezai la prora bărcii, care nu era prea mare. Cînd mă obişnuii cu întunericul, văzui că la pupa, în faţa mea, şedea Guido şi la picioarele lui, pe fundul bărcii, Carmen. Luciano, care vîslea, stătea între noi. Nu mă simţeam nici în prea mare siguranţă şi nici prea la largul meu, în barca aceea mică, dar mă obişnuii repede şi mă uitai la stele care mă liniştiră din nou. Adevărat că de faţă cu Luciano — un servitor devotat al familiei nevestelor noastre — Guido n-ar fi îndrăznit s-o înşele pe Ada, aşa că nu era nici o nenorocire că eram cu ei. Doream din toată inima să mă pot bucura de cer, de mare şi de pacea aceea nemărginită. Dacă ar fi trebuit să am remuşcări şi deci să sufăr, ar fi fost mai bine să stau acasă, lăsîndu-mă chinuit de micuţa Antonia. Aerul rece al nopţii îmi umflă plămînii şi-mi dădui seama că mă puteam amuza în societatea lui Guido şi a lui Carmen, la care de fapt ţineam.

Trecurăm prin faţa farului şi ajunserăm în larg. Cîteva mile mai încolo străluceau luminile nenumăratelor bărci cu pînze : acolo se întindeau cu totul altfel de curse peştelui. Şi pornind de lîngă *Bagno Militare* — un debarcader trainic care se arăta negru pe pilonii lui — începurăm să ne mişcăm în sus şi-n jos de-a lungul coastei de la Sant' Andrea. Era locul favorit al pescarilor. Alături de noi, în linişte, multe alte bărci executau aceeaşi manevră ca şi noi. Guido pregăti cele trei undiţe, trecînd cîrligele prin coada cîte unui răcuşor. Dădu cîte o undiţă fiecăruia dintre noi spunînd că a mea — singura cu plumb — va fi cea preferată de peşti. Zării în întuneric răcuşorul meu cu coada străpunsă şi mi se păru că-şi mişcă încetişor partea superioară a corpului, aceea care nu devenise

o teacă. Mişcarea aceasta făcu să mi se pară că ar fi mai curînd gînditor, decît chinuit de durere. Poate că ceea ce în organismele superioare produce durerea, în cele foarte mici se reduce pînă acolo încît devine o experienţă nouă, un stimulent pentru gîndire. Îl vîrîi în apă, scufundîndu-l, aşa cum îmi spusese Guido, la o adîncime de zece braţe. După mine, îşi aruncară undiţele Carmen şi Guido. Acum, Guido avea la pupa şi o vîslă cu care împingea barca cu meşteşugul cuvenit, ca să nu se încurce sforile. Se pare că Luciano nu era încă în stare să conducă barca în felul acela. De altfel, în sarcina lui cădea o plasă micuţă, cu care ar fi trebuit să scoată din apă peştele, adus de undiţă pînă la suprafaţă. Şi multă vreme nu avu nimic de făcut. Guido flecărea tot timpul. Cine ştie dacă, mai curînd decît din dragoste, nu se ataşase de Carmen din pricina pasiunii lui pentru a da lecţii. N-aş fi vrut s-aud nimic din ce spunea, ca să mă pot gîndi în linişte la fiinţa aceea mică, pe care o expuneam lăcomiei peştilor, suspendată în apă şi care, tot făcînd semne din căpşor — dacă le mai făcea şi în apă — momea şi mai mult peştii. Dar Guido mă strigă de cîteva ori, şi trebui să-i ascult teoriile asupra pescuitului. Peştele avea să atingă de mai multe ori momeala şi noi aveam să-l simţim, dar nu trebuia să scoatem firul din apă decît atunci cînd s-ar fi întins. Atunci trebuia să fim gata pentru smucitura care avea să înfigă cu siguranţă cîrligul în gura peştelui. Guido, ca de obicei, nu mai termina cu explicaţiile. Voia să ne explice cît mai limpede ce anume vom simţi în mînă atunci cînd peştele va adulmeca undiţa. Şi continuă cu explicaţiile, deşi Carmen şi cu mine cunoşteam din experienţă ricoşeul aproape sonor pe care-l simţeam în palmă ori de cîte ori era atinsă undiţa. Am fost nevoiţi să strîngem firul de cîteva ori pentru a schimba nada. Micul animal gînditor sfîrşea nerăzbunat în gîtlejul vreunui peşte dibaci, care ştia să evite cîrligul.

La bord existau bere şi chifle. Guido condimenta toate astea cu nesecata lui flecăreală. Vorbea acum de bogăţiile uriaşe care zăceau în mare. Nu era vorba, cum credea Luciano, nici de peşte şi nici de bogăţiile scufundate acolo de către oameni. În apa mării se găsea pulverizat aur. Îşi aduse imediat aminte că studiasem chimia şi-mi spuse :

— Trebuie să ştii şi tu ceva de aurul ăsta.

Nu-mi aminteam prea multe lucruri, dar îi dădui dreptate, riscînd o observaţie de-a cărei veridicitate nu eram sigur.

Spusei :

— Aurul din mare costă mai mult decît oricare altul. Pentru a căpăta un napoleon din cei care se află pulverizaţi aici, ar trebui să cheltuim cinci.

Luciano, care se uita nerăbdător spre mine, să mă audă confirmînd existenţa bogăţiilor peste care pluteam, îmi întoarse dezamăgit spatele. Aurul acela nu-l mai interesa. Guido, în schimb, îmi dete dreptate, părîndu-i-se că-şi amintea că preţul aurului aceluia era exact de cinci ori mai mare, întocmai cum spusesem eu. Îmi aducea un adevărat elogiu prin confirmarea spuselor mele, despre care eu ştiam că nu erau decît o născocire. Se vedea bine că mă socotea puţin periculos şi că în el nu era umbră de gelozie în legătură cu femeia culcată la picioarele lui. Pentru o clipă, mă gîndii să-l pun în încurcătură, spunînd că-mi aminteam acum mai bine şi că, pentru a extrage din mare un napoleon ar fi fost de-ajuns trei sau c-ar fi fost nevoie chiar de zece.

În clipa aceea însă mă chemă sfoara undiţei, care se întinse brusc în urma unei smucituri puternice. Smucii şi eu şi începui să ţip. Guido fu lîngă mine dintr-o săritură şi-mi luă sfoara din mînă. I-o lăsai bucuros. Începu s-o tragă în sus, mai întîi cîte puţin, apoi, pe măsură ce scădea rezistenţa, cu smucituri foarte puternice. Iar în întunecimea apei se văzu strălucind trupul argintiu al unei vietăţi mari. Alerga acum în grabă, şi fără nici o împotrivire, după propria-i durere. Tocmai de aceea înţelesei şi durerea acelui animal mut, căci o striga graba cu care alerga spre moarte. Şi-l văzui numai-decît la picioarele mele, închizînd şi deschizînd gura. Luciano îl scosese din apă cu plasa şi, smulgîndu-i-l nepăsător, îi scoase cîrligul din gură.

Pipăi peştele acela mare :

— O doradă de trei kilograme.

Şi pe un ton admirativ, spuse şi ce preţ s-ar fi cerut pentru el la pescărie. Apoi Guido observă că apa, la ora aceea, era nemişcată şi c-ar fi fost greu să mai prindem alţi peşti. Povesti că pescarii susţineau că atunci cînd apa nici nu creştea şi nici nu scădea, peştii nu mîncau, aşa că nu puteau fi prinşi. Şi începu să facă anumite consideraţii filozofice în legătură cu pericolul care-l pîndea pe animal din pricina pof-

tei de mîncare. Apoi, începînd să rîdă, şi fără să-şi dea seama că se compromite, spuse :

— Eşti singurul care ştie să pescuiască în seara asta.

Prada mea se zbătea încă pe fundul bărcii, cînd Carmen scoase un strigăt. Guido întrebă fără să se mişte şi cu un glas în care se simţea o poftă nebună de rîs :

— Încă o doradă ?

Încurcată, Carmen răspunse :

— Aşa am avut impresia. Dar a şi scăpat cîrligul.

Sînt sigur că, împins de dorinţă, Guido o ciupise.

Din clipa aceea începui să nu mă mai simt în apele mele. Nu mai urmăream, cu sufletul la gură, drumul pe care-l parcurgea undiţa, ci din contră, mişcam sfoara, aşa ca bietele vietăţi să nu poată muşca din nadă. Spusei că mi-e somn şi-l rugai pe Guido să mă lase la Sant' Andrea. Apoi, vrînd să-i alung bănuiala c-aş putea pleca fiind supărat de ceea ce-mi dezvăluise ţipătul lui Carmen, le vorbii despre scena pe care mi-o făcuse fetiţa mea în seara aceea şi despre dorinţa de-a mă încredinţa cît mai degrabă că nu se simţea rău.

Amabil ca totdeauna, Guido opri barca la ţărm. Îmi oferi dorada pe care-o pescuisem, dar o refuzai. Propusei să i se redea libertatea aruncînd-o în mare, ceea ce-l făcu pe Luciano să scoată un urlet de protest, în timp ce Guido spuse cu blîndeţe :

— Dac-aş şti că-i pot reda viaţa şi sănătatea aş face-o. Dar la ora asta, biata de ea nu mai e bună decît în farfurie !

Îi urmării cu privirea, şi mă putui încredinţa că n-aveau de gînd să profite de locul pe care-l lăsasem liber. Stăteau strînşi unul lîngă altul, iar barca porni în larg puţin ridicată la prora din pricina greutăţii prea mari de la pupa.

Cînd aflai că fetiţa fusese cuprinsă de febră, socotii totul ca o pedeapsă dumnezeiască. N-o făcusem să se îmbolnăvească chiar eu, prefăcîndu-mă, faţă de Guido, că eram îngrijorat de sănătatea ei ? Augusta nu se culcase încă, dar cu puţin înainte trecuse doctorul Paoli care-o liniştise, spunînd că-i sigur că o febră atît de violentă şi de bruscă nu putea fi preludiul unei boli grave. Şi rămăseserăm aşa mult timp, uitîndu-ne la Antonia care zăcea, toropită, în pătucul ei, cu feţişoara-i trasă şi foarte îmbujorată sub cîrlionţii ei negri, nepieptănaţi. Nu striga, ci numai gemea din cînd în cînd — un geamăt scurt, tăiat de-o toropeală de neînvins. Dumnezeule !

Cît de aproape de inimă mi-o aducea nenorocirea ! Mi-aş fi dat o parte din viaţă ca s-o văd respirînd liniştită. Cum să scap de remuşcarea de-a mă fi gîndit că n-o pot iubi, şi de-a fi petrecut apoi tot timpul în care suferea departe de ea şi în tovărăşia aceea ?

— Seamănă cu Ada ! spuse Augusta cu un hohot de plîns.

Era adevărat ! Observarăm atunci pentru prima dată lucrul acesta şi asemănarea deveni tot mai evidentă pe măsură ce Antonia crescu şi uneori mi se strîngea inima la gîndul c-ar fi putut avea soarta nefericitei cu care semăna aşa de bine.

După ce-am pus pătuţul fetiţei lîngă patul Augustei, ne-am culcat şi noi. Dar nu puteam dormi ; aveam o greutate pe inimă, ca în serile în care greşelile săvîrşite ziua se fixau în imagini nocturne ce mă dureau şi mă umpleau de căinţă. Boala fetiţei mă apăsa de parcă i-aş fi provocat-o chiar eu. Mă revoltai ! Eram nevinovat şi puteam vorbi, puteam mărturisi totul. Şi mărturisii totul. Îi vorbii Augustei despre întîlnirea cu Carmen, despre locul pe care-l ocupa în barcă, apoi despre strigătul ei şi despre bănuiala mea că fusese provocat de mîngîierea prea brutală a lui Guido, deşi nu puteam fi sigur. Augusta însă era absolut sigură. De ce atunci, imediat după asta, în vocea lui Guido ar fi străbătut unda aceea de rîs ? Încercai să-i mai slăbesc convingerea, dar trebui să-i povestesc mai departe. Îi făcui o mărturisire completă şi în ceea ce mă privea, vorbindu-i despre plictiseala care mă alungase de-acasă şi despre mustrările de cuget pe care le aveam pentru că n-o iubeam pe Antonia mai mult. Mă uşurai imediat şi căzui într-un somn adînc.

A doua zi dimineaţă, Antonia era mai bine, iar febra scăzuse aproape cu desăvîrşire. Stătea liniştită şi respira normal, dar era palidă şi istovită ca şi cînd şi-ar fi epuizat toate puterile într-un efort mult prea mare pentru trupşorul ei ; era limpede că ieşise victorioasă din scurta bătălie pe care-o dăduse. În liniştea care mă cuprinse şi pe mine, îmi amintii, cu părere de rău, că-l compromisesem îngrozitor pe Guido şi-i cerui Augustei să-mi promită că nu va împărtăşi nimănui bănuielile mele. Ea susţinu că nu era vorba de bănuieli, ci de purul adevăr, dar eu negai, fără a reuşi s-o conving. Îmi făgădui apoi tot ce dorii şi pornii spre birou cu inima împăcată.

Guido nu venise încă şi Carmen îmi povesti că după plecarea mea avuseseră un noroc grozav. Prinseseră alte două dorade, mai mici decît a mea, dar foarte grele. Nu crezui nici un cuvînt, închipuindu-mi că voia să mă facă să cred că după plecarea mea renunţaseră la îndeletnicirea căreia i se dedaseră cît timp fusesem eu acolo. Nu se liniştise apa ? Pînă la ce oră rămăseseră în larg ?

Ca să mă convingă, Carmen îi ceru şi lui Luciano să-mi confirme pescuirea celor două dorade şi din clipa aceea îmi spusei că Luciano, pentru a cîştiga bunăvoinţa lui Guido, era în stare de orice.

Tot în timpul păcii idilice dinaintea afacerii cu sulfatul de cupru, se întîmplă în biroul nostru un lucru destul de ciudat, pe care nu-l pot uita, pe de o parte fiindcă scoate în evidenţă îngîmfarea fără margini a lui Guido, iar pe de alta pentru că aruncă asupra mea o lumină în care mi-e greu să mă recunosc.

Într-o zi ne aflam la birou toţi patru şi singurul dintre noi care vorbea despre afaceri era, ca întotdeauna, Luciano. Ceva din cuvintele lui sună în urechile lui Guido ca un reproş care, în prezenţa lui Carmen, era greu de suportat. Dar tot atît de greu era şi să se apere, deoarece Luciano avea dovezi că o afacere pe care i-o propusese cu cîteva luni mai înainte, dar pe care Guido o refuzase, se încheiase aducîndu-i o mulţime de bani celui ce se ocupase de ea. În cele din urmă, Guido mărturisi că dispreţuia comerţul şi că, dacă norocul nu i-ar fi fost favorabil în afaceri, ar fi găsit mijlocul să cîştige bani, ocupîndu-se de alte lucruri mult mai inteligente. Cîntînd la vioară, de pildă. Toată lumea fu de acord cu el, chiar şi eu, dar cu o rezervă :

— Cu condiţia să studiezi mult.

Rezerva aceasta a mea nu-i fu pe plac şi răspunse imediat că, dacă era vorba să studieze, ar fi putut face multe alte lucruri, de pildă literatură. Ceilalţi fură de acord şi în privinţa asta, şi chiar şi eu, dar după oarecare şovăială. Nu-mi aduceam aminte prea bine de fizionomiile marilor noştri scriitori şi-i evocam pe rînd pentru a găsi una care să semene cu Guido. Atunci începu să strige :

— Vreţi nişte fabule pe cinste ? Vă improvizez cîteva ca însuşi Esop !

Rîseră cu toţii, în afară de el. Ceru maşina de scris şi, repede, ca şi cum ar fi scris după dictare, dar cu gesturi mai largi decît i-ar fi cerut o lucrare obişnuită la maşină, aşternu pe hîrtie prima fabulă. Îi întinse foaia lui Luciano, dar se răzgîndi, o luă înapoi şi-o puse din nou în maşină, scrise încă o fabulă, dar aceasta îi ceru un efort mai mare decît prima, aşa că uită să mai simuleze inspiraţia, prin gesturi, şi fu nevoit să-şi corecteze compoziţia de mai multe ori. Aceasta mă face să cred că prima dintre cele două fabule nu-i aparţinea, în timp ce a doua era cu adevărat rodul minţii sale, de care îmi şi pare, de altfel, vrednică. În prima fabulă era vorba de o pasăre care bagă de seamă că uşa coliviei a rămas deschisă. La început se gîndeşte să profite de asta şi să zboare afară, dar pe urmă se răzgîndeşte fiindu-i teamă că dacă, în lipsa ei, uşiţa s-ar închide la loc, şi-ar pierde libertatea. Într-a doua era vorba de un elefant şi era într-adevăr elefantescă. Suferind de-o oarecare slăbiciune a picioarelor, uriaşul animal se duce să consulte un om, medic renumit care, văzînd membrele acelea viguroase, strigă : „N-am văzut niciodată picioare atît de puternice !“

Luciano nu se lăsă impresionat de cele două fabule, în primul rînd fiindcă nu le înţelegea. Rîdea cu poftă, dar se vedea că i se părea caraghios ca un asemenea lucru să fie prezentat drept ceva negociabil. Rîse apoi şi din complezenţă cînd i se explică faptul că pasărea se temea să nu-şi piardă libertatea de a se întoarce în colivie şi că omul admira picioarele elefantului, cu toate că erau bolnave. În cele din urmă întrebă :

— Ce se poate cîştiga cu două fabule din astea ?

Guido, cu aerul unui om superior, răspunse :

— Plăcerea de-a le fi făcut şi-apoi, dacă faci mai multe, chiar şi-o mare sumă de bani.

Carmen, în schimb, era transfigurată de emoţie. Ceru voie să copieze cele două fabule şi mulţumi plină de recunoştinţă atunci cînd Guido îi dărui foaia scrisă de el, semnată însă de mînă.

Ce legătură aveam eu cu toate astea ? N-aveam de ce să lupt pentru admiraţia lui Carmen, de care, după cum am mai spus, nici nu-mi păsa, dar, amintindu-mi purtarea mea de-atunci, sînt silit să cred că şi o femeie pe care nu o dorim ne poate împinge să lupţi pentru ea. Eroii medievali nu se bă-

teau de altfel şi pentru femei pe care nu le văzuseră niciodată ? Se întîmplă că în ziua aceea, durerile care-mi chinuiau bietul trup să devină, pe neaşteptate, acute şi mi se păru că n-am să le pot uşura altfel decît luîndu-mă la întrecere cu Guido şi făcînd şi eu, la repezeală, cîteva fabule.

Cerui să mi se dea maşina de scris şi începui să improvizez cu adevărat. E drept că cea dintîi fabulă pe care-o făcui sălăşluia în sufletul meu de cîteva zile. Scrisei titlul : „Imn vieţii". Apoi, după puţină gîndire, adăugai dedesubt : „Dialog". Mi se părea mai uşor să pun animalele să vorbească decît să le descriu. Astfel luă naştere fabula aceasta a mea, un dialog foarte scurt :

Răcuşorul gînditor : — Viaţa e frumoasă, dar trebuie să fii atent pe ce loc stai.

Dorada, alergînd la dentist ; — Viaţa e frumoasă, dar ar trebui eliminate din ea jivinile acelea trădătoare, care ascund în carnea lor gustoasă metalul cel ascuţit.

Trebuia să compun acuma a doua fabulă, dar nu-mi mai venea în minte nici un animal. Mă uitai la cîinele care stătea culcat în colţişorul lui şi se uita şi el la mine. Ochii aceia sfioşi îmi deşteptară o amintire : cu cîteva zile înainte, Guido se întorsese de la vînătoare plin de purici şi se dusese să se cureţe în cămăruţa de-alături. Improvizai numaidecît fabula, scriind-o în grabă :

„A fost odată un prinţ pe care-l pişcau nenumăraţi purici. Ceru zeilor să-i dea drept pedeapsă un singur purice, mare şi înfometat, dar numai unul, hărăzind restul celorlalţi oameni. Dar nici un purice nu primi să rămînă singur cu dobitocul acela de om, aşa că trebui să şi-i păstreze pe toţi."

În clipa aceea fabulele mi se părură excelente. Tot ceea ce îşi are originea în creierul nostru capătă un aspect mai mult decît măgulitor mai ales dacă ne examinăm opera îndată ce i-am dat naştere. Ca să fiu sincer, dialogul meu îmi place şi astăzi, cînd am atîta experienţă în ale scrisului. „Imnul vieţii", alcătuit de un muribund, e ceva foarte agreabil pentru cei care se uită la acesta cum moare, şi e, de asemenea, adevărat şi că mulţi oameni aflaţi pe patul de moarte îşi irosesc ultima suflare pentru a arăta care-i pricina morţii lor, înălţînd astfel

un imn vieții celorlalți, care vor ști să evite asemenea accident. În ceea ce privește fabula a doua, nu vreau să vorbesc de ea, fiind comentată în mod spiritual chiar de către Guido, care strigă rîzînd :

— Asta nu-i o fabulă, ci un mod de-a spune că sînt un dobitoc.

Începui să rîd și eu, iar durerile care mă îndemnaseră să scriu se potoliră imediat. Rîse și Luciano cînd îi explicai ce voiesem să spun și fu de părere că n-ar fi plătit nimeni nimic, nici pentru fabulele mele, nici pentru ale lui Guido. Lui Carmen însă fabulele mele nu-i plăcură. Îmi aruncă o privire cercetătoare, cu totul neobișnuită pentru ochii ei, iar eu înțelesei totul, ca și cum ar fi rostit :

— Nu-l iubești pe Guido !

Lucru care mă tulbură de-a binelea, deoarece în clipa aceea nu greșea de loc. Îmi spusei că nu făceam bine să mă port ca și cum nu l-aș fi iubit pe Guido, tocmai eu care munceam în mod dezinteresat pentru el. Trebuia să-mi supraveghez felul de a mă purta.

Îi spusei lui Guido plin de bunăvoință :

— Recunosc de bunăvoie că fabulele tale sînt mai bune decît ale mele. Trebuie să ții însă seama că sînt primele fabule din viața mea.

Dar nu se dădu învins.

— Crezi, poate, că eu am mai făcut ?

Privirea lui Carmen se mai îmblînzise puțin și, pentru a o îmblînzi de tot, îi spusei lui Guido :

— Fără îndoială că ai un talent special pentru fabule.

Complimentul însă îi făcu să rîdă pe amîndoi și-apoi și pe mine, dar din toată inima, deoarece se simțea că-n vorbele mele nu era nici urmă de răutate.

După afacerea cu sulfatul de cupru, biroul nostru deveni mult mai serios. Nu mai era timp pentru fabule. Primeam acuma aproape toate afacerile care ni se ofereau. Unele ne aduseră chiar și oarecare cîștig, dar mic ; altele pierderi, dar mari. Principalul defect al lui Guido, atît de generos cînd nu era vorba de afaceri, consta într-o avariție ciudată. Ori de cîte ori o afacere dădea semne că merge bine, el o lichida în mare grabă, lacom să încaseze neînsemnatul cîștig ce-i revenea. În schimb, cînd era încurcat într-una proastă, nu se

putea hotărî să scape de ea, ca să amîne cît mai mult clipa în care trebuia să facă apel la propria-i pungă. De asta, cred eu, pierderile i-au fost întotdeauna mari, iar cîştigurile mici. Calităţile unui negustor nu sînt altceva decît rezultantele întregii sale fiinţe, de la părul de pe cap pînă la unghiile de la picioare. Lui Guido i s-ar fi potrivit o vorbă pe care o au grecii : „imbecil viclean". Cu adevărat viclean, dar şi cu adevărat neghiob. Întrebuinţa felurite şiretlicuri, care nu-i serveau decît să ungă planul înclinat pe care aluneca din ce în ce mai jos.

O dată cu sulfatul de cupru îi căzură pe cap şi cei doi gemeni. Prima impresie fu o surpriză de loc agreabilă, dar imediat ce-mi anunţă evenimentul reuşi să facă o glumă care-mi stîrni un rîs nebun, din care pricină, încîntat de succes, îi trecu toată amărăciunea. Amestecînd cei doi copii cu cele şaizeci de tone de sulfat, spuse :

— Sînt osîndit să lucrez numai cu ridicata.

Ca să-l consolez, îi amintii că Augusta era din nou în luna a şaptea şi că, în materie de copii, aveam să-i ating în scurtă vreme tonajul. Răspunse, spiritual ca întotdeauna :

— Mie, în calitate de bun contabil, nu mi se pare acelaşi lucru.

După cîteva zile, şi pentru o bună bucată de vreme, se arătă foarte afectuos cu cei doi prunci. Augusta, care-şi petrecea o parte din zi lîngă Ada, îmi povesti că stătea zilnic cu ei cîteva ore. Îi mîngîia, îi legăna şi Ada îi era atît de recunoscătoare, că între cei doi soţi părea să fi înflorit o nouă dragoste. În epoca aceea Guido vărsă o sumă destul de importantă de bani unei societăţi de asigurare pentru ca cei doi copii să găsească, cînd vor împlini douăzeci de ani, cîte un mic fond personal. Mi-aduc aminte de asta, fiindcă am înregistrat suma respectivă în debitul lui Guido.

Am fost poftit şi eu să văd gemenii : Augusta îmi spusese c-aş fi putut-o saluta şi pe Ada, care însă nu mă putu primi fiind nevoită să stea în pat, cu toate că trecuseră zece zile de la naştere.

Cei doi copii stăteau în două leagăne într-o cămăruţă de lîngă dormitorul părinţilor. Ada strigă din pat :

— Sînt frumoşi, Zeno ?

Rămăsei uimit de timbrul acelui glas. Mi se păru mai dulce ; fusese un adevărat strigăt, căci se simţea în el efortul,

şi totuşi rămînea nespus de blînd. Bineînţeles că blîndeţea din glasul Adei se datora maternităţii, dar pe mine mă impresionă, fiindcă o descopeream exact în clipa cînd mi se adresa mie. Blîndeţea aceea făcu să mi se pară că Ada nu-mi spusese simplu pe nume, ci că pusese înainte un oarecare calificativ afectuos ca „dragă" sau „frate" ! Simţii o profundă recunoştinţă şi devenii bun şi afectuos. Răspunsei, plin de bucurie :

— Frumoşi, scumpi, o minune şi seamănă ca două picături de apă !

De fapt, păreau două mortăciuni mici şi gălbejite. Scînceau amîndoi, dar fiecare pe alt ton.

Guido se întoarse repede la viaţa dinainte. După afacerea cu sulfatul venea la birou mai regulat, dar în fiecare săptămînă, sîmbăta, pleca la vînătoare şi nu se întorcea decît luni dimineaţa, tîrziu, tocmai cît să arunce o privire prin birouri înainte de masă. La pescuit se ducea seara şi-şi petrecea deseori noaptea pe mare. Augusta îmi povestea despre necazurile Adei, care suferea şi din pricina unei gelozii chinuitoare, dar şi fiindcă stătea aproape toată ziua singură. Augusta încerca s-o liniştească, amintindu-i că la vînătoare şi la pescuit nu erau femei. Cu toate acestea — nu ştia nimeni de către cine — Ada fusese informată că, uneori, Carmen îl însoţise pe Guido la pescuit. Guido, apoi, mărturisise şi el acest lucru, adăugînd că nu vedea nimic rău în faptul că se arăta amabil cu o funcţionară care-i era atît de utilă. Şi-apoi, nu fusese întotdeauna şi Luciano de faţă ? Făgădui în cele din urmă că, de vreme ce Adei nu-i plăcea asta, n-o s-o mai invite niciodată. Declară că nu vrea să renunţe nici la vînătoare, care-l costa o mulţime de bani, nici la pescuit. Spunea că lucrează mult (şi adevărul e că pe vremea aceea în biroul nostru era mult de lucru) şi i se părea că i se cuvenea şi lui puţină destindere. Ada nu era de aceeaşi părere şi avea impresia că cea mai bună destindere ar fi putut-o afla în mijlocul familiei, găsind în tot ceea ce spunea aprobarea necondiţionată a Augustei, în timp ce, mie, destinderea aceea mi se părea prea sonoră.

Augusta atunci exclama :

— Dar tu nu vii acasă în fiecare zi, la orele cuvenite ?

Era adevărat şi trebuia să mărturisesc că între mine şi Guido era o mare diferenţă, dar nu-mi făceam din asta un merit. Şi-i spuneam Augustei, mîngîind-o :

— Ăsta-i meritul tău, fiindcă ai întrebuinţat metode foarte drastice de educaţie.

De altfel, pentru bietul Guido lucrurile se înrăutăţeau pe zi ce trecea : la început, deşi erau doi copii, fusese angajată o singură doică, sperîndu-se că Ada va putea să-l hrănească pe unul dintre copii. Nu putu însă şi fură nevoiţi să aducă încă o doică. Cînd voia să mă facă să rîd, Guido măsura biroul în lung şi-n lat, bătîndu-şi tactul prin cuvintele :

— O nevastă... doi copii... două doici !

Era apoi lucrul pe care Ada îl ura cel mai mult : vioara lui Guido. Suporta urletele copiilor, dar suferea îngrozitor cînd auzea sunetul viorii. Îi spusese Augustei :

— Îmi vine să urlu ca un cîine cînd îl aud cîntînd !

Ciudat ! Augusta, în schimb, era fericită cînd, trecînd prin faţa camerei mele de lucru, auzea sunetele mele aritmice !

— Cu toate astea, şi căsătoria Adei a fost o căsătorie din dragoste, spuneam eu, uimit. Nu-i vioara partea cea mai bună din Guido ?

Cînd am revăzut-o însă pentru prima dată pe Ada, am dat uitării toate palavrele astea. Am fost cel dintîi care mi-am dat seama de boala ei. Într-una din primele zile ale lui noiembrie — o zi rece, fără soare, umedă — plecai în mod excepţional de la birou la ora trei după-amiază şi fugii acasă cu gîndul să mă odihnesc şi să visez cîteva ceasuri la căldură, în biroul meu. Ca să ajung acolo trebuia să străbat tot coridorul acela lung, şi în faţa camerei de lucru a Augustei mă oprii pentru că auzii vocea Adei. Era dulce sau şovăitoare (ceea ce înseamnă acelaşi lucru, cred eu) exact ca atunci cînd mă întrebase cum îi găsesc copiii. Intrai în cameră împins de strania curiozitate de a vedea cum de era cu putinţă ca Ada cea senină, cea calmă, să-şi însuşească vocea aceea care-mi aducea un pic aminte de vocea vreuneia din actriţele noastre, cînd vrea să-i facă pe ceilalţi să plîngă fără ca ea însăşi să poată plînge. Era de fapt o voce falsă, sau o simţeam eu aşa numai pentru că, fără să fi văzut măcar a cui era, o percepeam pentru a doua oară după atîtea zile, la fel de emoţionată şi de emoţionantă. Crezui că discută despre Guido, fiindcă ce alt subiect ar fi putut-o mişca în felul acela pe Ada ?

Cu toate acestea, cele două femei, stînd în faţa unei cești de cafea, vorbeau despre treburi casnice : lenjerie, servitori şi altele. Îmi fu de ajuns însă s-o văd pe Ada ca să-mi dau

seama că vocea nu-i era falsă. Emoţionantă îi era şi faţa pe care eu, cel dintîi, i-o găseam atît de schimbată, iar vocea, dacă nu reflecta nici un sentiment, oglindea în schimb, cu exactitate, starea unui întreg organism şi de aceea era adevărată şi sinceră. Mi-am dat seama de asta imediat. Nu sînt medic şi din pricina asta nu mă gîndii la vreo boală, dar căutai să pun schimbarea survenită în înfăţişarea Adei pe socoteala convalescenţei de după naştere. Dar cum să-mi pot explica faptul că Guido nu-şi dăduse seama cît de schimbată era nevasta lui ? Eu însă, care-i cunoşteam perfect ochii, ochii aceia de care mă temusem atîta, fiindcă-mi dădusem repede de tot seama că examinau la rece şi lucrurile, şi persoanele pentru a le primi sau a le respinge, putui constata numaidecît că se măriseră, ca şi cînd, tot căutînd să vadă mai bine, ar fi forţat orbita. Iar ochii aceia mari, pe feţişoara-i slăbită şi palidă, distonau.

Îmi întinse mîna cu multă afecţiune :

— Ştiu, spuse, că profiţi de fiecare clipă ca să vii să-ţi vezi nevasta şi fetiţa.

Avea mîna umedă de transpiraţie şi ştiu că asta înseamnă slăbiciune. Îmi întării şi mai mult convingerea că, însănătoşindu-se, avea să-şi capete iarăşi culorile dinainte şi liniile ferme ale obrajilor şi ale orbitelor.

Iar cuvintele pe care mi le spusese le luai ca un reproş la adresa lui Guido, şi-i răspunsei cu blîndeţe că Guido, în calitatea lui de patron de întreprindere, avea responsabilităţi mai mari decît mine şi-l ţineau legat la birou.

Se uită la mine cu un aer cercetător, să se asigure dacă vorbeam sau nu serios.

— Am totuşi impresia, spuse, c-ar putea găsi puţin timp şi pentru nevastă şi copii — şi vocea îi era plină de lacrimi. Îşi reveni printr-un surîs care cerea îndurare şi adăugă : pe lîngă afaceri mai e şi vînătoarea şi pescuitul ! Şi astea-i răpesc atît de multă vreme !

Şi cu o volubilitate care mă ului, povesti despre mîncărurile alese ce se serveau la masa lor de cînd cu vînătoarea şi cu pescuitul lui Guido.

— Aş renunţa totuşi la ele din toată inima, adăugă apoi, cu un suspin şi cu lacrimi în glas.

Nu se plînse de soarta ei, dimpotrivă ! Povestea că acuma nici nu şi-ar mai fi putut imagina viaţa fără cei doi copii, pe

care-i adora ! Şi, zîmbind cu oarecare şiretenie, adăugă că-i iubea şi mai mult de cînd fiecare îşi avea doica lui. Nu dormea mult, dar măcar cînd izbutea să aţipească, ştia că n-o va mai deranja nimeni. Şi cînd o întrebai dacă e adevărat că dormea chiar atît de puţin, deveni din nou serioasă şi-mi spuse emoţionată că lipsa somnului era cel mai mare necaz al ei. Apoi, veselă, adăugă :

— Acum însă treaba merge mai bine !

Puţin după aceea ne părăsi din două motive : înainte de-a se însera trebuia să treacă să-şi salute mama şi apoi nu putea suporta temperatura din odăile noastre, înzestrate cu nişte sobe uriaşe. Eu, care consideram temperatura aceea tocmai plăcută, îmi spusei că faptul de-a o socoti excesivă era un semn de forţă.

— N-am impresia că eşti prea slăbită, îi spusei eu zîmbind. Ai să vezi că la vîrsta mea are să-ţi se pară cu totul altfel.

Îi plăcu foarte mult să audă spunîndu-i-se că e prea tînără.

O condusei împreună cu Augusta pînă la ieşire. Părea să aibă nevoie de prietenia noastră, deoarece, ca să facă cei cîţiva paşi, merse între noi şi-o apucă de braţ întîi pe Augusta apoi pe mine — dar braţul meu deveni imediat rigid de teama de-a nu ceda vechiului obicei de-a strînge orice braţ feminin cu care venea în contact. Mai vorbi o bucată de vreme şi pe peronul din faţa casei şi, amintindu-şi de tatăl său, ochii i se umplură iarăşi de lacrimi, pentru a treia oară într-un sfert de oră. După ce plecă, îi spusei Augustei că Ada era nu o femeie, ci o fîntînă. Cu toate că-mi dădusem seama că Ada era bolnavă, n-am dat lucrului acestuia nici o importanţă. Avea ochii măriţi, faţa îi era slăbită : vocea i se transformase şi chiar şi caracterul, vădind un sentimentalism care nu-i era propriu, dar puneam toate astea pe seama îndoitei ei maternităţi şi a debilităţii. Mă dovedeam, în sfîrşit, un excelent observator pentru că văzusem totul, dar un mare ignorant, fiindcă n-am rostit cuvîntul care trebuia : boală !

A doua zi, obstetricianul care-o îngrijea pe Ada ceru asistenţa doctorului Paoli şi acesta pronunţă numaidecît cuvîntul pe care nu mă pricepusem să-l spun : *Morbus Basedowii.* Guido îmi povesti totul, descriindu-mi boala cu mare competenţă şi compătimind-o pe Ada care suferea mult. Cred,

fără nici un fel de răutate, că nici competența, și nici compătimirea sa nu erau prea mari. Cînd vorbea de soție își lua întotdeauna un aer mîhnit, dar cînd îi dicta scrisori lui Carmen, își dădea pe față toată bucuria de a trăi și de a-i învăța pe ceilalți ; credea, de asemenea, că cel care dăduse numele bolii era Basedow, prietenul lui Goethe, dar cînd m-am informat de boala aceea într-o enciclopedie, mi-am dat imediat seama că era vorba de cu totul altcineva.

Foarte importantă boala aceasta a lui Basedow ! Pentru mine a avut o deosebită importanță și faptul de-a o fi cunoscut. Am citit despre ea în diferite monografii și mi s-a părut că abia atunci am descoperit secretul de bază al organismului nostru. Cred că în viața multor oameni, ca și într-a mea, există perioade de timp în care anumite idei ocupă și preocupă întreg creierul, făcîndu-l refractar tuturor celorlalte. De altfel, același lucru se întîmplă și cu o colectivitate. Se hrănește cu Darwin după ce s-a hrănit cu Robespierre și cu Napoleon, apoi cu Leopardi, cînd peste întreg universul nu tronează decît Bismarck !

Cu Basedow însă m-am hrănit numai eu ! Aveam impresia că adusese la lumină înseși rădăcinile vieții, care e alcătuită în felul următor : toate organismele sînt așezate pe-o linie, la unul din capetele căreia se află boala lui Basedow ce presupune un foarte generos, un nebun consum de energie într-un ritm precipitat, bătaia unei inimi nestăpînite, iar la celălalt stau organismele slăbite din pricina unei sărăcii organice, destinate să piară în urma unei boli care-ar putea fi socotită drept epuizare și care nu-i decît lașitate. Adevăratul punct mediu dintre cele două boli se găsește în centru și e numit în mod impropriu sănătate, deoarece nu e decît un scurt popas. Iar între centru și una din extremități — cea a lui Basedow — stau toți aceia care deznădăjduiesc și-și consumă viața în dorințe nemăsurate, în ambiții, în plăceri și chiar în muncă, iar în cealaltă parte cei care nu aruncă pe talgerul vieții decît firimituri și fac economii pregătind acele existențe lungi și abjecte, un adevărat balast pentru societate. S-ar părea că e necesar chiar și balastul acesta. Societatea merge înainte deoarece basedowienii îi dau impulsul necesar și nu se prăbușește fiindcă o trag înapoi ceilalți. Sînt convins că cel ce-a vrut să creeze o societate, o putea face mult mai simplu, dar a făcut-o așa, cu gușă la unul din capete și cu

edem la celălalt, şi nu există nici un leac. La mijloc stau cei care au ori un început de guşă ori unul de edem şi pe toată linia, în întreaga omenire, lipseşte ceea ce se cheamă sănătatea absolută.

După cîte-mi spunea Augusta, nici Ada nu avea guşă, dar avea toate celelalte simptome ale bolii. Biata Ada ! Îmi apăruse ca întruchiparea sănătăţii şi a echilibrului, astfel că multă vreme crezusem că-şi alesese bărbatul cu aceeaşi judecată rece cu care-şi alegea taică-su marfa, iar acum iat-o suferind de-o boală care-o împingea spre un regim cu totul opus : perversiunile sufleteşti ! M-am îmbolnăvit şi eu o dată cu ea — o boală uşoară, dar lungă. Vreme îndelungată m-am gîndit la Basedow. Cred de altfel că în orice punct al universului s-ar stabili cineva, pînă la urmă tot se infectează. Trebuie să te mişti. Viaţa posedă otrăvuri, dar mai are şi alte otrăvuri, care ţin loc de antidoturi. Numai fugind poţi să scapi de cele dintîi şi să profiţi de celelalte.

Boala mea a fost un gînd atotstăpînitor, un vis, ba chiar o spaimă. Trebuie să fi luat naştere dintr-un raţionament : prin perversiune se înţelege de obicei o deviere a sănătăţii, a sănătăţii aceleia care a mers mînă în mînă cu noi o bună parte din viaţă. Abia acuma ştiam ce însemnase sănătatea Adei. Perversiunea aceea a ei n-o putea îndemna să mă iubească tocmai pe mine, cel pe care, sănătoasă fiind, îl respinsese ?

Habar n-am cum de-a luat naştere în creierul meu această spaimă (sau această speranţă) ! Poate fiindcă mi s-a părut că vocea blîndă şi dogită a Adei fusese plină de dragoste cînd mi se adresase ? Biata Ada se urîţise rău de tot şi n-o mai doream. Dar revedeam în gînd relaţiile noastre din trecut şi aveam impresia că, dacă s-ar fi îndrăgostit pe neaşteptate de mine, m-aş fi găsit în ingrata situaţie care aducea un pic cu aceea în care fusese Guido faţă de prietenul englez cu cele şaizeci de tone de sulfat de cupru. Exact acelaşi caz ! Cu cîţiva ani înainte îi spusesem c-o iubesc şi nu-mi anulasem declaraţia prin nici un act în afară de acela de a mă însura cu propria-i soră. În cadrul unui contract de felul acesta, nu legea o ocrotea, ci cavalerismul. Mie mi se părea că angajamentul pe care-l luasem faţă de Ada era atît de puternic, că dacă s-ar fi întors la mine cu mulţi, dar cu mulţi ani mai tîrziu, şi chiar dacă boala lui Basedow ar fi dăruit-o şi cu guşă, ar fi trebuit să-mi onorez iscălitura.

Mi-aduc totuşi aminte că o astfel de perspectivă mă făcu să mă gîndesc la Ada cu mai multă afecţiune. Pînă atunci, ori de cîte ori mi se vorbea de supărările pe care i le provoca Guido, nu mă bucurasem, desigur, dar mă gîndisem cu oarecare satisfacţie la casa mea, unde Ada refuzase să intre şi unde nu exista nici un motiv de suferinţă. Acuma lucrurile se schimbaseră : Ada aceea care mă respinsese cu dispreţ nu mai exista, afară doar de cazul că tratatele mele de medicină greşeau.

Ada suferea de-o boală gravă. După cîteva zile doctorul Paoli recomandă să fie despărţită de familie şi trimisă într-un sanatoriu din Bologna. Aflai asta de la Guido, dar Augusta îmi povesti după aceea că biata Ada nu fusese scutită nici atunci de necazuri. Guido avusese neruşinarea să propună ca, în timp ce-i va lipsi nevasta, conducerea casei să-i fie încredinţată lui Carmen. Ada nu avu curajul să-i spună în faţă ce gîndea despre asemenea propunere, dar declară că n-avea să se mişte din casă atîta timp cît nu i se va îngădui să încredinţeze conducerea casei mătuşii Maria, şi Guido fu nevoit să consimtă. Continuă totuşi să se mîngîie cu gîndul c-o va putea avea pe Carmen la dispoziţie în locul lăsat liber de Ada. Îi spuse într-o zi lui Carmen că dacă n-ar avea atît de mult de lucru la birou, i-ar fi încredinţat cu dragă inimă conducerea casei. Luciano se uită la mine şi eu la el, şi e sigur că fiecare din noi descoperiri în privirile celuilalt o expresie maliţioasă. Carmen se îmbujoră la faţă şi răspunse că i-ar fi fost imposibil să accepte.

— Sigur, spuse Guido plin de mînie, din pricina consideraţiei prosteşti faţă de lume nu poţi face un lucru atît de folositor !

Tăcu însă imediat, lăsîndu-ne să ne mirăm că scurtase o predică atît de interesantă.

Toată familia o conduse pe Ada la gară. Augusta mă rugase să aduc nişte flori. Ajunsei puţin cam tîrziu, cu un frumos buchet de orhidee pe care i-l dădui Augustei. Ada se uita la noi şi cînd Augusta îi oferi florile, spuse :

— Vă mulţumesc din toată inima !

Însemna că primise florile şi de la mine, dar considerai asta drept o manifestare de dragoste frăţească, dulce şi chiar puţin cam rece. Desigur că aici Basedow n-avea nici un amestec.

Era ca o mireasă, biata Ada, cu ochii peste măsură de mari de-atîta fericire. Boala ei putea simula toate emoţiile.

Guido plecă şi el, ca s-o însoţească, şi avea să se întoarcă peste cîteva zile. Stăteam pe peron şi aşteptam plecarea trenului. Ada rămase la fereastra vagonului şi continua să-şi fluture batista pînă cînd nu ne mai văzu.

O însoţirăm apoi pînă acasă pe doamna Malfenti, care plîngea. Cînd să ne despărţim, soacră-mea, după ce-o sărutase pe Augusta, mă sărută şi pe mine.

— Iartă-mă, spuse ea, rîzînd printre lacrimi, am făcut-o fără să vreau, dar dacă-mi dai voie te mai sărut o dată.

Pînă şi mica Anna, care avea acuma doisprezece ani, veni să mă sărute. Alberta, care era pe punctul de a părăsi teatrul naţional ca să se logodească şi care de obicei era cam rezervată cu mine, în ziua aceea îmi întinse cu multă căldură mîna. Mă iubeau cu toţii fiindcă soţia mea era înfloritoare şi-şi manifestau în felul acesta şi antipatia faţă de Guido, a cărui nevastă era bolnavă.

Tocmai în epoca aceea însă era cît pe-aci să devin un soţ mai puţin bun. Îi pricinuii neveste-mi o mare durere, deşi fără voia mea, din pricina unui vis pe care i l-am împărtăşit în modul cel mai nevinovat cu putinţă.

Iată şi visul : eram toţi trei, Augusta, Ada şi cu mine şi stăteam la o fereastră, la cea mai îngustă dintre toate ferestrele celor trei locuinţe ale noastre, adică a mea, a soacrei mele şi a Adei. Eram adică la fereastra bucătăriei din casa soacrei mele care, în realitate, dă spre o curticică interioară, în timp ce în vis dădea spre Corso. Tocul ferestrei era atît de îngust încît Ada, care stătea la mijloc şi ne ţinea de braţ, era pur şi simplu lipită de mine. Mă uitai la ea şi observai că ochii i se făcuseră iarăşi reci şi calculaţi, iar liniile feţei foarte pure, pînă la ceafa acoperită cu nişte zulufi mărunţi, zulufii aceia pe care-i văzusem de atîtea ori pe cînd îmi întorcea spatele. Cu toată răceala ei (astfel consideram eu sănătatea Adei), stătea lipită de mine, aşa cum crezusem că stătea în seara logodnei mele, pe cînd eram aşezaţi în jurul mesei de spiritism. Eu, bucuros, i-am spus Augustei (făcînd, bineînţeles un mare efort, ca să mă pot ocupa şi de ea) : „Vezi cum s-a refăcut ? Unde-i Basedow ?“ „Nu vezi ?“ mă întrebă Augusta, singura dintre noi care reuşise să se uite jos în stradă. Ne aplecarăm şi noi, cu oarecare efort, şi zărirăm o mare mul-

ţime de oameni care înainta ameninţătoare şi striga. „Dar unde-i Basedow ?“ întrebai eu, încă o dată. Apoi îl văzui. El era cel care înainta, urmat de mulţimea aceea : un bătrîn zdrenţăros, învăluit într-o pelerină mare şi ruptă, dar dintr-un brocart aspru, cu un cap mare, acoperit de-o coamă albă şi neîngrijită, care-i flutura în vînt, cu nişte ochi ieşiţi din orbite, care priveau neliniştiţi, cu o căutătură pe care-o văzusem la animalele hăituite, înfricoşată şi totodată ameninţătoare. Iar mulţimea urla : „Ucideţi-l ! Ăsta-i cel care răspîndeşte molimile !“

Parte din noapte nu se mai întîmplă nimic. Pe urmă, dintr-o dată, Ada şi cu mine ne pomenirăm singuri pe cea mai abruptă scară din cele trei case, cea care duce la mansarda vilei mele. Ada stătea cu cîteva trepte mai sus, dar cu faţa spre mine care urcam, în timp ce ea părea că vrea să coboare. Eu îi îmbrăţişam picioarele, iar ea se apleca spre mine, nu ştiu dacă din pricina oboselii sau din dorinţa de-a mă simţi şi mai aproape. Mi se păru, pentru o clipă, desfigurată de boală, dar apoi, privind-o cu mîhnire, reuşii s-o văd iar aşa cum îmi apăruse la fereastră, frumoasă şi sănătoasă. Îmi spunea cu vocea ei plină de gravitate : „Ia-o înainte, viu şi eu îndată !“ Nerăbdător, mă întorsei să i-o iau înainte, dar nu destul de repede ca să nu văd că uşa mansardei se deschidea încet-încet şi că-n deschizătura ei apărea capul lui Basedow, cu părul lui alb şi bogat şi cu faţa înfricoşată şi în acelaşi timp mînioasă. Îi văzui chiar şi picioarele, nesigure, şi bietul lui trup prăpădit, pe care pelerina nu izbutea să-l ascundă cu totul. Reuşii totuşi s-o iau la goană, nu ştiu însă dacă pentru a merge înaintea Adei sau pentru a fugi de ea. În momentul acesta se pare că m-am trezit gîfîind şi că în starea de toropeală în care mă aflam i-am povestit Augustei o parte, sau poate tot visul, pentru a cădea apoi într-un somn mai liniştit şi mai adînc. Cred că, fiind treaz numai pe jumătate, am cedat orbeşte vechii mele dorinţe de a-mi mărturisi păcatele.

Dimineaţa, pe chipul Augustei se aşternuse paloarea de ceară a marilor evenimente. Mi-aduceam perfect de bine aminte visul, dar nu şi ce-i povestisem. Cu o expresie de dureroasă resemnare, îmi spuse :

— Eşti nenorocit fiindcă-i bolnavă şi fiindc-a plecat, şi de aceea o visezi.

Mă apărai rîzînd şi luînd-o în rîs. Nu Ada era importantă pentru mine, ci Basedow, şi-i povestii de studiile şi observaţiile pe care le făcusem. Dar nu ştiu dacă am reuşit s-o conving. Cînd eşti prins asupra faptului în vis e greu să te aperi. E cu totul altceva cînd vii în faţa nevestei vesel şi bine dispus de-a o fi înşelat pe deplin conştient. De altfel, n-aveam ce pierde de pe urma unei gelozii de felul acesta deoarece Augusta ţinea atît de mult la Ada că, fiind provocată de ea, gelozia nu umbrea cu nimic relaţiile dintre noi, ci dimpotrivă, se purta şi mai afectuos cu mine şi-mi era şi mai recunoscătoare pentru orice gest de dragoste, oricît de neînsemnat ar fi fost.

Peste cîteva zile Guido se întoarse de la Bologna cu cele mai bune veşti. Directorul sanatoriului garanta însănătoşirea completă cu condiţia ca Ada, la înapoiere, să afle acasă o linişte desăvîrşită. Guido vorbi cu seninătate şi cu destulă inconştienţă despre diagnosticul pus de medic, fără să-şi dea seama că verdictul acela confirma, printre membrii familiei Malfenti, mare parte din bănuielile care pluteau asupră-i. Ceea ce mă făcu să-i spun Augustei :

— Iată-mă ameninţat şi de alte sărutări din partea maică-ti.

Se pare că Guido nu se simţea prea la îndemînă în casa condusă de mătuşa Maria. Uneori măsura biroul în lung şi-n lat murmurînd :

— Doi copii... trei doici... nici o nevastă !

Lipsea adesea şi de la birou pentru că-şi descărca furia năpustindu-se asupra celor necuvîntătoare, la vînătoare şi la pescuit. Cînd însă, către sfîrşitul anului, primirăm de la Bologna vestea că doctorii considerau că Ada e vindecată şi că ea se pregătea să se întoarcă, nu mi se păru a fi prea fericit. Se obişnuise cu mătuşa Maria sau o vedea atît de puţin încît îi venea uşor şi-i făcea plăcere s-o suporte ? Faţă de mine nu-şi arătă, firește, nemulţumirea, ci-şi exprimă numai bănuiala că Ada se grăbea poate prea mult să părăsească sanatoriul, înainte de a fi sigură că n-o pîndeşte o recidivă. Totuşi, cînd Ada, după puţin timp şi în cursul aceleiaşi ierni, trebui să se întoarcă la Bologna, îmi spuse, triumfător :

— Nu ţi-am spus eu ?

Nu cred totuşi că în triumful acela era altceva decît bucuria, atît de vie, în ce-l privea, de a fi putut să prevadă un

eveniment oarecare. Nu dorea să i se întîmple nimic rău Adei, dar ar fi ţinut-o bucuros şi pentru multă vreme la Bologna.

Cînd se întoarse Ada, Augusta nu se dăduse încă jos din pat după naşterea micului Alfio şi cu prilejul acela fu într-adevăr mişcătoare. Mă rugă să mă duc la gară cu flori şi să-i spun Adei că voia s-o vadă chiar în ziua aceea. Iar dacă Ada nu putea veni la ea direct de la gară, mă rugă să mă întorc numaidecît acasă şi să-i spun cum arată Ada şi dacă frumuseţea ei, de care erau atît de mîndri în familie, se refăcuse complet.

La gară eram eu, Guido şi Alberta, pentru că doamna Malfenti îşi petrecea cea mai mare parte din timp lîngă Augusta. Pe peron, Guido încerca să ne facă să credem că era foarte bucuros de venirea Adei. Alberta părea însă nemaipomenit de distrată, ca să nu fie silită — cum îmi mărturisi după aceea — să-i răspundă. În ce mă priveşte, faptul de-a mă preface faţă de Guido nu-mi mai cerea acuma nici un efort. Mă obişnuisem să mă fac că nu bag de seamă că-i place Carmen şi nu făcusem niciodată nici cea mai mică aluzie la greşelile pe care le săvîrşea faţă de soţie. Aşa că nu-mi venea greu de loc să-mi iau un aer binevoitor, ca şi cum l-aş fi admirat că se bucură pentru întoarcerea soţiei iubite.

Cînd trenul, fix la ora douăsprezece, intră în gară, Guido ne-o luă înainte pentru a-şi întîmpina soţia care cobora. O cuprinse în braţe şi o sărută cu dragoste. Eu, care-i vedeam spatele aplecat să-şi poată săruta nevasta, mai scundă decît el, îmi spusei: „Straşnic actor!" O apucă după aceea de mînă şi-o conduse pînă la noi:

— Iat-o din nou printre noi! În mijlocul dragostei noastre!

Atunci se văzu ce fel de om era, fals şi prefăcut adică, fiindcă, dacă s-ar fi uitat mai cu atenţie la faţa bietei femei, şi-ar fi dat seama că nu în mijlocul dragostei noastre se întorsese Ada, ci în al indiferenţei noastre. Chipul îi era prost construit fiindcă se îngrăşase din nou, dar obrajii nu mai erau unde trebuie, ca şi cum carnea, întorcîndu-se la loc, ar fi uitat unde fusese înainte şi s-ar fi aşezat mult prea jos. Aşa că obrajii aduceau mai mult cu nişte pungi umflate. Ochii i se întorseseră şi ei în orbite, dar nu putuseră repara stricăciunile pe care le făcuseră ieşind. Deplasaseră sau distruseseră unele linii precise şi importante. Cînd am ieşit din gară şi ne-am luat

rămas bun, în lumina orbitoare a soarelui de iarnă băgai de seamă că nici coloritul feţei, pe care-l îndrăgisem atîta cîndva, nu mai era acelaşi. Devenise mai palid, iar părţile cărnoase erau acoperite cu nişte pete roşii.

Îi povestii Augustei că Ada era foarte frumoasă, aşa cum fusese ca fată, şi nevastă-mea fu fericită. Apoi, după ce-a văzut-o, spre mirarea mea, confirmă, de mai multe ori, ca pe nişte adevăruri evidente, minciunile mele izvorîte din milă. Spunea :

— E frumoasă ca pe vremea cînd era fată şi cum o să fie şi fata mea !

Se vede că ochiul unei surori nu-i tocmai ager.

Mult timp după aceea n-am mai revăzut-o pe Ada. Avea prea mulţi copii şi noi de asemenea. Totuşi Ada şi Augusta făceau în aşa fel încît se întîlneau de cîteva ori pe săptămînă, dar tot timpul în orele cînd nu mă aflam acasă.

Se apropia epoca încheierii bilanţului şi aveam foarte mult de lucru. Şi a fost epoca în care am depus activitatea cea mai intensă din toată viaţa mea. În unele zile am stat la birou cîte zece ore. Guido îmi oferise asistenţa unui contabil, dar nici n-am vrut s-aud. Îmi luasem o sarcină şi trebuia să mă achit de ea. Voiam să-l compensez pe Guido de fatala mea absenţă de o lună şi-mi plăcea să-i arăt şi lui Carmen de cîtă sîrguinţă eram capabil, sîrguinţă pe care nu mi-o putea inspira decît dragostea mea pentru Guido.

Dar de îndată ce-am început să pun oarecare ordine în socoteli, mi-am dat seama de imensa pierdere pe care-o suferisem în primul nostru an de activitate. Neliniştit, i-am făcut unele aluzii între patru ochi lui Guido, dar el, care se grăbea să plece la vînătoare, n-avu răbdare să mă asculte :

— Ai să vezi că lucrurile nu stau chiar aşa de rău pe cît se pare, şi-apoi anul nici nu s-a terminat încă.

Într-adevăr, mai lipseau opt zile întregi pînă la anul nou.

Am stat atunci de vorbă cu Augusta. La început nu se gîndi decît la pierderile pe care-ar fi trebuit să le suport eu. Femeile acţionează întotdeauna la fel, dar Augusta făcea figură aparte chiar şi printre femei, cînd era vorba de cine ştie ce pagubă personală. Nu s-ar fi putut să fiu, cît de cît, tras şi eu la răspundere — întreba ea — pentru pierderile suferite de Guido ? Voia să consultăm numaidecît un avocat.

Între timp trebuia să mă despart de Guido şi să nu mai calc pe la birou.

Nu mi-a fost uşor s-o conving că nu puteam fi tras cu nimic la răspundere, deoarece nu eram decît un simplu funcţionar de-al lui Guido. Ea susţinea că cine nu are un salariu fix nu poate fi socotit funcţionar, ci tot un fel de patron. După ce s-a convins, a rămas bineînţeles tot la ideea ei, fiindcă descoperi atunci că n-aş fi avut ce pierde dacă n-aş mai fi frecventat biroul lui Guido unde, în cele din urmă, m-aş fi discreditat, cu siguranţă, din punct de vedere comercial. Dumnezeule ! prestigiul meu comercial ! Am fost cu totul de acord că trebuia să mi-l salvez cu orice preţ şi, cu toate că argumentele ei erau greşite, ajunserăm la concluzia că trebuia să fac cum voia Augusta. Consimţi să închei bilanţul pentru că-l începusem, după care ar fi trebuit să găsesc modalitatea de-a mă întoarce în camera mea de lucru unde nu se cîştigau bani, dar nici de pierdut nu se pierdeau.

Am făcut atunci o experienţă curioasă asupra propriei mele persoane. Mi-a fost cu neputinţă să părăsesc activitatea aceea, cu toate că hotărîsem altfel. Ceea ce mă uimi ! Pentru a înţelege lucrurile temeinic, trebuie să ne folosim de imagini. Mi-am adus aminte cu acest prilej că, odinioară, în Anglia, condamnaţii la muncă silnică erau atîrnaţi deasupra unei roţi pe care-o acţiona apa, obligînd victima să-şi mişte picioarele într-un anumit ritm, căci altfel i-ar fi fost sfărîmate. Cînd munceşti, ai întotdeauna sentimentul unei constrîngeri de felul acesta. E adevărat că şi cînd nu munceşti poziţia e aceeaşi şi cred că am tot dreptul să afirm că şi eu şi Olivi am fost întotdeauna atîrnaţi deasupra unei roţi : numai că eu stăteam în aşa fel că nu eram obligat să-mi mişc picioarele. Poziţia noastră avea deci un rezultat diferit, dar ştiu cu certitudine că rezultatul acesta nu îndreptăţea nici reproşuri şi nici felicitări. În sfîrşit, numai întîmplarea face să fii agăţat de o roată mobilă sau de una imobilă. Oricum, e foarte greu să te desprinzi de-acolo.

Cîteva zile la rînd după încheierea bilanţului am continuat să mă duc la birou, deşi luasem hotărîrea să nu mă mai duc de loc. Ieşeam din casă cu şovăiala în suflet ; şi tot cu şovăiala în suflet porneam într-o anumită direcţie, aproape întotdeauna către birou, şi, pe măsură ce înaintam, direcţia se preciza şi la un moment dat mă trezeam stînd pe scaunul

meu obişnuit din faţa lui Guido. Din fericire, la un anumit moment, fui rugat să nu-mi părăsesc postul şi eu consimţii numaidecît, căci între timp îmi dădusem seama că eram ţintuit acolo.

La cincisprezece ianuarie încheiasem complet bilanţul. Un adevărat dezastru! Îl încheiam cu o pierdere egală cu jumătate din capital. Guido n-ar fi vrut să i-l arate tînărului Olivi, fiindu-i teamă de vreo indiscreţie, dar eu am insistat, în speranţa că acesta, cu marea lui experienţă, ar fi putut descoperi o greşeală de calcul care să schimbe situaţia. Putea exista cine ştie ce sumă scoasă de la debit, unde se cuvenea să fie, şi pusă la credit, şi cu o simplă rectificare am fi ajuns la o diferenţă importantă. Olivi, surîzînd, îi făgădui lui Guido cea mai mare discreţie şi lucră cu mine o zi întreagă. Din nenorocire nu găsi nici o greşeală. Trebuie să mărturisesc că din revizia aceea făcută în doi am învăţat foarte multe lucruri şi că acum aş avea curajul să închei bilanţuri mult mai importante ca acela.

— Şi ce-o să faceţi acuma? întrebă tînărul ochelarist înainte de a pleca.

Ştiam ce avea să sugereze. Tata, care-mi vorbise de-atîtea ori despre comerţ în copilăria mea, mă învăţase şi lucrul acesta. Potrivit legilor în vigoare, dată fiind pierderea a jumătate din capital, trebuia să lichidăm firma şi s-o reînfiinţăm, eventual, pe baze noi. Îl lăsai să-mi repete sfatul. Adăugă:

— E vorba de-o formalitate. Apoi, surîzînd: În caz contrar, poate costa mai mult!

Seara revăzu şi Guido bilanţul cu care încă nu se putea împăca. Lucră fără nici o socoteală, verificînd o sumă sau alta, la întîmplare. N-am mai vrut să-l las să continue munca aceea zadarnică şi i-am adus la cunoştinţă sfatul lui Olivi de-a lichida imediat, *pro forma* însă, gestiunea.

Pînă atunci faţa lui Guido fusese contractată de efortul depus în scopul de-a găsi, în coloanele bilanţului, greşeala salvatoare: o încruntătură combinată cu aerul scîrbit al omului care simte în gură un gust neplăcut. La spusele mele îşi ridică faţa, care, din cauza efortului de atenţie, se lungise. În prima clipă Guido nu înţelese, dar cînd pricepu ce vreau să spun începu imediat să rîdă din toată inima. Iată cum am interpretat eu expresia feţei lui Guido: aspră şi acidă atîta timp cît se

găsise în faţa cifrelor acelora care nu se puteau schimba ; veselă şi hotărîtă de îndată ce dureroasa problemă fusese înlăturată de-o propunere care-i dădea lui posibilitatea să-şi recapete sentimentul de stăpîn şi arbitru.

Nu pricepea. Avea impresia că e vorba de sfatul unui duşman. Îi explicai că sfatul lui Olivi era valoros tocmai pentru a evita pericolul — care ameninţa în mod serios firma — de a pierde alţi bani şi de a da faliment. Un eventual faliment ar fi fost considerat fraudulos dacă, după un asemenea bilanţ, consemnat acum în registrele noastre, n-am fi luat măsurile sugerate de Olivi. Şi adăugai :

— Pedeapsa pe care-o prevăd legile noastre în caz de faliment fraudulos e închisoarea !

Faţa lui Guido se acoperi de-o roşeaţă atît de violentă, încît mă temui c-ar fi putut face o congestie cerebrală. Începu să răcnească :

— În cazul ăsta n-am nevoie de sfaturile lui Olivi ! Dac-am să ajung vreodată în situaţia asta am să mă pot descurca şi singur.

Hotărîrea lui îmi impuse şi avui sentimentul că mă aflu în faţa unei persoane perfect conştiente de răspunderea pe care şi-o ia. Coborîi tonul vocii. Trecui apoi de partea lui cu trup şi suflet şi, uitînd că-i prezentasem sfatul lui Olivi ca un lucru demn de-a fi luat în consideraţie, îi spusei :

— Exact ceea ce i-am obiectat şi eu lui Olivi. Răspunderea e-a ta şi cînd iei o hotărîre în legătură cu viitorul firmei care-ţi aparţine ţie şi tatălui tău, rolul nostru e nul.

Adevărul e că eu îi spusesem asta neveste-mi şi nu lui Olivi, dar, în sfîrşit, cuiva tot i-o spusesem. În clipa aceea, după ce auzisem declaraţia energică a lui Guido, aş fi fost în stare să i-o spun şi lui Olivi, fiindcă hotărîrea şi curajul m-au cucerit întotdeauna. Iubeam doar atît de mult simpla îndrăzneală pe care-o dau nu numai aceste calităţi, dar chiar şi altele mult superioare.

Şi, deoarece voiam să-i povestesc totul Augustei ca s-o liniştesc, insistai :

— Ştii că despre mine se spune, şi probabil pe bună dreptate, că n-am nici un fel de talent pentru comerţ. Pot executa ceea ce-mi ordoni tu, dar nu-mi pot asuma răspunderea pentru ceea ce faci tu.

Aprobă din toată inima. Se simţea atît de bine în rolul pe care i-l atribuiam, încît uitase de durerea pricinuită de bilanţul acela nenorocit. Declară :

— Singurul responsabil sînt eu. Toate actele poartă numele meu şi n-aş admite ca vreunul dintre colaboratorii mei să-şi asume vreo responsabilitate.

Era minunat pentru a fi adus la cunoştinţa Augustei, dar mult mai mult decît cerusem. Şi merita să vezi ce aere-şi dădea în timp ce făcea asemenea declaraţie : în loc de-un om pe jumătate falit, părea un apostol ! Se aşezase comod pe bilanţul lui pasiv şi de-acolo mi se adresa în calitate de domn şi stăpîn. Şi de data aceea, ca de-atîtea ori în cursul raporturilor noastre, elanul meu de afecţiune pentru el fu înăbuşit chiar de propria-i atitudine, care vădea o nemăsurată stimă faţă de sine însuşi. Cînta fals : acesta era adevărul : muzicianul acela mare cînta fals !

Şi-l întrebai brusc :

— Vrei să fac mîine o copie după bilanţ, pentru tatăl tău ?

O clipă fusesem gata să-i aduc la cunoştinţă un lucru mult mai grav, spunîndu-i că imediat după încheierea bilanţului aveam de gînd să nu mai trec pe la biroul lui. Nu i-am spus nimic fiindcă nu ştiam cum îmi voi putea umple toate orele libere care mi-ar fi rămas. Întrebarea mea înlocuia însă, aproape la perfecţie, declaraţia pe care o omisesem. Îi amintisem, deocamdată, că nu era singurul stăpîn în biroul acela.

Se arătă mirat de vorbele mele, fiindcă nu i se păreau potrivite cu discuţia pe care o dusesem, cu vădit meu consens, de pînă atunci şi, cu tonul lui dinainte, răspunse :

— Am să-ţi spun eu cum trebuie făcută copia aceea.

Începui să protestez cu glas tare. Niciodată în viaţa mea n-am ţipat aşa cum am ţipat la Guido, fiindcă uneori mi se părea surd. Îi spusei că, din punct de vedere legal, un contabil îşi avea şi el responsabilităţile lui şi că nu eram dispus să fac să treacă drept copii exacte nişte înşiruiri de cifre fanteziste.

Se făcu alb ca varul şi recunoscu că aveam dreptate, dar adăugă că era dreptul lui să dea ordin să nu se scoată copii după propriile lui registre. În privinţa asta recunoscui de bunăvoie că are dreptate şi atunci, recăpătîndu-şi siguranţa, declară că-i va scrie chiar el lui taică-său. Şi păru că ar avea intenţia să-i scrie chiar în clipa aceea, dar se răzgîndi şi-mi propuse să mergem să luăm puţin aer. Îi făcui pe plac. Socoteam că-i că-

zuse tare greu la stomac bilanțul și că simțea nevoia să se miște ca să se mai ușureze puțin.

Mi-amintii de plimbarea pe care-o făcusem în noaptea de după logodna mea. Lipsea luna, fiindcă era o ceață deasă, altminteri însă era ca și atunci, deoarece mergeam în deplină siguranță prin aerul limpede. Pînă și Guido își aminti de seara aceea memorabilă :

— E prima dată că ne plimbăm din nou împreună noaptea. Ți-aduci aminte ? Pe vremea aceea îmi explicai că-n lună se sărută ca și aici pe pămînt. În lună însă continuă sărutul etern ; sînt sigur, cu toate că-n seara asta nu se poate vedea nimic. Pe cînd aici...

Voia s-o vorbească iarăși de rău pe Ada ? Pe biata bolnavă ? L-am întrerupt, dar cu blîndețe, asociindu-mă aproape părerilor lui (nu-l însoțisem cu gînd să-l ajut să uite ?) :

— Da ! Aici nu ne putem săruta tot timpul ! Iar acolo sus nu-i decît imaginea sărutului. Sărutul e în primul rînd mișcare.

Încercam să ocolesc toate problemele care-l preocupau, adică bilanțul și Ada, așa c-am reușit să elimin la timp o frază pe care fusesem gata să i-o spun, cum că acolo sus sărutul nu dă naștere unor gemeni. El însă, pentru a scăpa de obsesia bilanțului, nu găsea nimic mai bun de făcut decît să se plîngă de celelalte nenorociri. Și, așa cum prevăzusem, o vorbi pe Ada de rău. Începu prin a regreta că acel prim an de căsătorie fusese pentru el atît de nenorocit.

Nu vorbea de cei doi gemeni care erau atît de drăguți și de scumpi, ci de boala Adei. I se părea că boala o făcea irascibilă, geloasă și, în același timp, destul de rece. Încheie exclamînd descurajat :

— Viața e nedreaptă și aspră !

Mi se părea că n-aveam dreptul să spun nici un cuvînt din care să reiasă că judec relațiile dintre el și Ada. Aveam însă impresia că ceva tot trebuie să spun. Sfîrșise prin a vorbi despre viață și-i aplicase două calificative care nu păcătuiau printr-o prea mare originalitate. Descoperii ceva mai bun tocmai pentru că încercasem să critic tot ce spusese el. De cîte ori nu se spun anumite lucruri urmărindu-se doar sunetul cuvintelor care se asociază cu totul întîmplător ! Abia după aceea încerci să vezi dacă ceea ce ai spus a meritat energia consumată, și uneori descoperi că tocmai din asociația aceea întîmplătoare ia naștere o idee. Spusei :

— Viaţa nu-i nici frumoasă, nici urîtă, ci originală.

Cînd mă mai gîndii puţin, mi se păru c-am spus un lucru de seamă. Reprezentată în felul acesta, viaţa mi se păru atît de nouă încît mă oprii s-o privesc de parcă o vedeam pentru prima dată, cu corpurile ei gazoase, solide şi lichide. Şi dacă i-aş fi vorbit despre ea cuiva neobişnuit cu asemenea lucruri şi lipsit, din pricina asta, de ceea ce se cheamă simţul nostru comun, ar fi rămas înmărmurit în faţa acelei enorme construcţii lipsite de scop. M-ar fi întrebat : „Cum de-ai putut-o suporta ?" Şi informîndu-se de fiecare amănunt în parte, de la corpurile cereşti atîrnate acolo, sus, ca să fie văzute, dar nu şi atinse, pînă la misterul care înconjoară moartea, ar fi exclamat cu siguranţă : „Foarte original !"

— Originală, viaţa ! spuse Guido rîzînd. Unde-ai citit asta ?

Nu-mi dădui osteneală să-l conving că nu citisem asta nicăieri, fiindcă în caz contrar cuvintele mele ar fi avut mult mai puţină greutate în faţa lui. Dar, cu cît mă gîndeam mai mult, cu atît mai originală mi se părea viaţa. Şi nu trebuia să vii dinafară ca s-o vezi alcătuită într-un mod atît de bizar. Era de ajuns să-ţi aduci aminte de tot ce am aşteptat noi oamenii de la viaţă, pentru a o vedea atît de stranie încît să ajungi la concluzia că, omului, poate că viaţa i-a fost dată din greşeală şi că nu-i aparţine.

Fără să fi hotărît ceva în legătură cu direcţia în care trebuia s-o luăm, ne trezirăm, ca şi ultima dată, pe povîrnişul de pe strada Belvedere. Şi dînd de zidul cel scund pe care se întinsese în noaptea aceea, Guido se urcă pe el şi se aşeză exact ca şi atunci. Fredona, apăsat poate încă de gînduri şi medita cu siguranţă asupra implacabilelor cifre ale contabilităţii sale. Eu, în schimb, mi-adusei aminte că voiserm să-l ucid chiar în locul acela şi, confruntînd sentimentele mele de-atunci cu cele de acum, admiram o dată mai mult incomparabila originalitate a vieţii. Mi-amintii însă pe neaşteptate că nu cu mult înainte, dintr-o toană de om plin de ambiţie, mi se căşunase pe bietul Guido şi asta într-una din cele mai nenorocite zile din viaţa lui. Şi începui să cercetez lucrurile mai temeinic : asistam, fără să sufăr prea mult, la tortura pe care i-o impunea bilanţul acela pus de mine la punct cu atîta grijă şi mă încercă o îndoială, şi, imediat după, o foarte curioasă amintire. Îndoiala : eram rău sau bun ? Amintirea, trezită pe neaşteptate

de îndoiala aceea care nu era nouă : mă vedeam copil şi îmbrăcat încă (sînt sigur de asta) în rochiţe scurte, înălţîndu-mi faţa şi întrebînd-o pe mama, care zîmbea : „Cum sînt ? Bun sau rău ?" Pe atunci îndoiala trebuie să-i fi fost inspirată copilului de toţi cei cîţi spuseseră că-i bun şi de atîţia alţii care, în glumă, îl calificaseră drept rău. Nu era de mirare că bietul copil fusese pus în încurcătură de dilema aceea. O, incomparabilă originalitate a vieţii ! Era vrednic de mirare faptul că îndoiala pe care ea o strecurase într-o formă atît de puerilă în sufletul copilului nu fusese ştearsă de omul adult atunci cînd trecuse de jumătatea vieţii sale.

Şi-n noaptea întunecoasă, chiar în locul acela unde voisem odinioară să ucid, îndoiala aceea mă tulbură adînc. Copilul — şi puteam fi sigur de asta — cînd simţise îndoiala aceea rătăcindu-i prin capul de curînd eliberat de scufiţă, nu suferise desigur, prea mult, deoarece copiilor li se spune că răutatea se vindecă. Şi ca să înlătur îngrozitoarea apăsare, mă silii să cred iarăşi lucrul acesta, şi izbutii.

Dacă n-aş fi izbutit ar fi trebuit să plîng pentru mine, pentru Guido şi pentru viaţa noastră foarte tristă. Hotărîrea reînnoi iluzia ! Hotărîrea de-a sta lîngă Guido, de-a lucra cu el pentru propăşirea firmei de care depindea viaţa lui şi a familiei lui, şi asta fără nici un cîştig pentru mine. Întrezării posibilitatea de a alerga, de a mă strădui şi de a studia pentru el şi admisei posibilitatea de a deveni, pentru a-l ajuta, un negustor mare, întreprinzător, genial. Întocmai aşa gîndii în noaptea aceea întunecată din viaţa aceasta foarte originală !

Între timp, Guido încetă să se mai gîndească la bilanţ. Se sculă de pe zid şi avui impresia că s-a liniştit. Ca şi cum ar fi tras concluzia unui raţionament necunoscut mie, îmi spuse că nu-i va comunica nimic tatălui său, deoarece bietul bătrîn ar fi fost în stare să întreprindă călătoria aceea nesfîrşită de sub cerul lui însorit de vară pînă în ceaţa iernii noastre. Îmi spuse apoi că la prima vedere pierderea părea foarte mare, dar că n-ar mai fi fost aşa dacă n-ar fi trebuit s-o suporte singur. Se gîndise s-o roage pe Ada să ia asupra ei jumătate, oferindu-i în schimb o parte din cîştigurile anului următor. Cealaltă jumătate din pierdere avea s-o suporte el.

Nu scosei o vorbă. Mă gîndii şi că nu-mi era îngăduit să dau sfaturi, fiindcă pînă la urmă aş fi făcut exact ceea ce, sub nici un motiv, nu voiam să fac, asumîndu-mi rolul de arbitru

între doi soți. De altfel, în clipa aceea eram atît de bine intenționat, încît mi se părea că Ada ar fi făcut o afacere bună vîrîndu-și banii într-o întreprindere condusă de noi.

Îl însoții pe Guido pînă la ușa casei sale și-i strînsei mîna îndelung, înnoind astfel, în tăcere, hotărîrea de a-l iubi. Căutai apoi să-i spun cîteva cuvinte amabile, negăsind, pînă la urmă, decît fraza următoare :

— Fie ca gemenii tăi să aibă o noapte liniștită și să te lase să dormi, fiindcă ai, desigur, multă nevoie de somn.

Plecînd, îmi mușcai buzele de ciudă că nu fusesem în stare să găsesc ceva mai bun. Știam doar că gemenii, care își aveau acuma fiecare doica lui, dormeau la o jumătate de kilometru de el, și n-aveau cum să-i tulbure somnul ! Oricum însă, Guido înțelesese intenția cu care-i făcusem urarea, fiindc-o primise cu recunoștință.

Ajuns acasă, o găsii pe Augusta în dormitor cu copiii. Pe Alfio îl pusese la sîn, în timp ce Antonia dormea în pătucul ei, cu ceafa cîrlionțată întoarsă spre noi. Trebui să-i explic motivul întîrzierii și de aceea îi vorbii și despre soluția născocită de Guido pentru a-și micșora deficitul.

Propunerea lui Guido i se păru pur și simplu nedemnă.

— În locul Adei aș refuza, exclamă Augusta cu violență, dar în șoaptă de teamă să nu-l sperie pe micuț.

Îndemnat de intențiile mele frumoase, o întrebai :

— Cu alte cuvinte, dacă m-aș afla în situația lui Guido, tu nu m-ai ajuta ?

Începu să rîdă :

— Asta-i cu totul altceva ! Am stabili împreună ce anume ar fi mai avantajos pentru ei ! și arătă spre copilul pe care-l ținea în brațe și spre Antonia. Apoi, după o clipă de gîndire, continuă : Iar dacă am sfătui-o acuma pe Ada să-și ofere banii pentru a da un nou avînt unei firme din care în curînd nu vei mai face parte, nu vom fi obligați s-o despăgubim în caz că i-ar pierde ?

Era ideea unui om care habar n-avea de afaceri, dar în altruismul meu proaspăt, exclamai :

— Și de ce nu ?

— Dar nu vezi că avem doi copii la care trebuie să ne gîndim ?

Dacă-i vedeam ! Întrebarea era o figură retorică cu adevărat lipsită de sens.

— N-au şi ei tot doi copii ? întrebai eu cu un aer victorios.

Augusta începu să rîdă cu hohote, speriindu-l pe Alfio, care lăsă sînul din gură şi se porni numaidecît pe plîns. Încercă să-l liniştească, rîzînd mereu însă, iar eu îi primii rîsul ca pe-o ofrandă adusă duhului meu în timp ce, ca să fiu sincer, în momentul în care pusesem întrebarea simţisem cum îmi încălzea sufletul o dragoste puternică pentru părinţii tuturor copiilor şi pentru copiii tuturor părinţilor. Rîzînd apoi şi eu de întrebare, din toată dragostea aceea nu mai rămase nimic.

Dar chiar şi durerea de a nu mă şti cu adevărat bun se mai potoli. Mi se părea că răspunsesem chinuitoarei întrebări. Nu eram nici răi, nici buni, după cum nu eram nici încă în multe alte feluri. Bunătatea era flacăra care lumina cînd şi cînd întunericul din sufletul oamenilor. Era nevoie de-o torţă aprinsă ca să ne dea lumină (aşa cum fusese în sufletul meu şi cum, mai devreme sau mai tîrziu, avea să fie iarăşi), iar la lumina aceea fiinţa noastră raţională putea să-şi aleagă direcţia ca să se poată mişca apoi în întuneric. Puteam, astfel, să ne arătăm buni, foarte buni, veşnic buni, şi asta era esenţialul. Iar cînd avea să se întoarcă lumina, n-avea să ne surprindă şi nici n-avea să ne orbească. Şi-aş fi suflat asupra-i ca s-o sting, fiindcă nu aveam nevoie de ea. Căci aş fi ştiut să-mi păstrez intenţia, adică direcţia.

Intenţia de-a fi bun e ceva placid şi practic, iar eu eram acuma liniştit şi rece. Curios ! Excesul de bunătate mă făcuse să exagerez stima pe care-o aveam faţă de mine însumi şi faţă de puterea mea. Ce puteam face pentru Guido ? E drept că eu, în biroul lui Guido, eram cu mult deasupra celorlalţi, întocmai după cum, în biroul meu, bătrînul Olivi era cu mult deasupra mea. Dar asta nu însemna mare lucru. Şi pentru a fi cu adevărat practic : ce sfat îi voi da mîine lui Guido ? Vreo inspiraţie personală ? Totuşi, nici măcar la masa de joc nu te iei după inspiraţie cînd mizezi cu banii altuia ! Ca să ţii în viaţă o casă comercială trebuie să-i dai de lucru zilnic şi nu poţi obţine aşa ceva decît numai cînd lucrezi ceas de ceas şi în mod organizat. Nu eram eu omul care putea face asemenea lucru, şi nici nu mi se părea drept ca, din pricina bunătăţii, să mă supun la osînda plictiselii pe viaţă.

Simţeam totuşi pornirea aceasta de bunătate a mea ca pe un fel de angajament pe care mi-l luasem faţă de Guido şi de

aceea mi-era cu neputinţă să adorm. Suspinai adînc de mai multe ori, iar o dată chiar şi gemui în momentul în care — sînt sigur de asta — mi se păru că era de datoria mea să mă leg de biroul lui Guido, întocmai după cum Olivi era legat de al meu.

Pe jumătate adormită, Augusta şopti :

— Ce ai ? Un nou motiv de ceartă cu Olivi ?

Iată ideea pe care-o căutam ! Îl voi sfătui pe Guido să-l angajeze ca director pe tînărul Olivi. Tinerelul acela atît de serios şi de muncitor şi pe care eu îl vedeam cu atîta neplăcere amestecîndu-se în afacerile mele, pentru că aveam impresia că se pregătea să-i ia locul tatălui său la conducerea lor, ţinîndu-mă, pentru totdeauna, departe de ele, era foarte potrivit — şi spre folosul tuturor — în biroul lui Guido. Creindu-i o situaţie în firma sa, Guido s-ar fi salvat şi tînărul Olivi ar fi fost mult mai util în biroul lui decît într-al meu.

Ideea mă înflăcără şi-o trezii pe Augusta ca să i-o împărtăşesc. Se arătă şi ea atît de entuziasmată, încît se trezi de-a binelea. Avea impresia că în felul acesta aş putea să scap mult mai uşor de afacerile compromiţătoare ale lui Guido. Adormii cu cugetul împăcat. Găsisem modalitatea de a-l salva pe Guido fără să mă condamn pe mine ; dimpotrivă.

Nu există lucru mai neplăcut decît să vezi cum ţi se respinge un sfat pe care l-ai studiat în chip sincer, făcînd un efort care te-a costat pînă şi cîteva ore de somn. Iar în ceea ce mă priveşte, mai era vorba de încă un efort : acela de a părăsi iluzia c-aş putea fi eu însumi de vreun folos în afacerile lui Guido. Un efort supraomenesc. Ajunsesem, mai întîi, la o bunătate desăvîrşită, apoi la o obiectivitate absolută, iar acuma eram trimis la dracu !

Guido se arătă de-a dreptul dispreţuitor, respingîndu-mi sfatul. Nu credea în capacitatea tînărului Olivi şi-apoi nu-i plăcea de loc înfăţişarea lui de tînăr îmbătrînit înainte de vreme şi cu-atît mai puţin ochelarii aceia atît de strălucitori pe faţa-i palidă. Argumente într-adevăr bune pentru a mă face să cred că întemeiat nu era decît unul singur : dorinţa de a mă contraria. În cele din urmă îmi spuse că l-ar fi primit ca director al firmei nu pe tînărul, ci pe bătrînul Olivi. N-aveam însă impresia că l-aş fi putut convinge pe bătrîn să lucreze cu Guido, şi-apoi nici n-aveam impresia c-aş fi în stare să-mi asum de pe-o zi pe alta conducerea afacerilor mele. Făcui greşeala să discut şi-i spusei că nici de capul bătrînului Olivi

nu era cine ştie ce. Îi povestii cîţi bani mă costase încăpăţînarea lui de a nu fi vrut să cumpere la timpul potrivit stafidele despre care am pomenit.

— Ei bine ! exclamă Guido. Dacă bătrînul Olivi nu face cine ştie ce, atunci ce valoare ar putea să aibă tînărul, care nu-i altceva decît elevul lui ?

Iată în sfîrşit un argument valabil şi cu atît mai usturător pentru mine cu cît i-l servisem chiar eu, cu pălăvrăgeala mea nesocotită.

Cîteva zile mai tîrziu, Augusta îmi povesti că Guido îi propusese Adei să ia asupra ei jumătate din pierderi. Ada nici nu voia s-audă, spunîndu-i Augustei :

— Mă înşală şi-acuma vrea să-mi ia şi banii !

Augusta nu avusese curajul s-o sfătuiască să-i dea banii lui Guido, dar mă asigură că făcuse tot ce-i stătuse în putinţă ca s-o determine să-şi schimbe părerea în privinţa fidelităţii acestuia. Ada răspunsese în aşa fel încît îi dăduse de înţeles că în privinţa asta ştia mult mai mult decît ne închipuiam noi. Şi atunci, faţă de mine, Augusta spuse :

— Cînd e vorba de bărbatul tău, trebuie să fii gata să faci orice sacrificiu, dar e valabilă axioma şi în cazul lui Guido ?

În zilele care urmară, Guido se purtă într-un fel cu totul neobişnuit. Venea din cînd în cînd la birou şi nu rămînea niciodată mai mult de-o jumătate de oră. O lua repede la goană ca cineva care şi-a uitat batista acasă. Aflai după aceea că se ducea să-i aducă noi argumente Adei, hotărîtoare după părerea lui, pentru a o convinge să-i împlinească dorinţa. Avea într-adevăr înfăţişarea unui om care-a plîns prea mult sau a ţipat prea mult sau care pur şi simplu s-a şi bătut, şi nici chiar faţă de noi nu reuşea să-şi stăpînească enervarea care-i contracta gura şi făcea să i se umple ochii de lacrimi. Îl întrebai ce are. Îmi răspunse cu un surîs trist, dar prietenos, ca să-mi arate că n-avea nimic cu mine. Încercă apoi să-şi revină, ca să-mi poată vorbi fără prea mare efort. În cele din urmă rosti cîteva cuvinte : Ada îl chinuia cu gelozia ei.

Îmi spunea aşadar că discuta cu Ada despre toate poveştile lor intime, în timp ce eu ştiam foarte bine că între ei mai era şi povestea cu „contul profit şi pierdere".

Dar asta părea să nu aibă nici o importanţă. Aşa-mi spunea el mie şi tot aşa-i spunea şi Ada Augustei, vorbindu-i doar

de gelozia ei. Chiar şi violenţa acelor discuţii, care lăsau urme atît de vizibile pe faţa lui Guido, mă făcea să cred că spuneau adevărul.

Dar după cum se dovedi mai tîrziu, cei doi soţi vorbeau numai de problema banilor. Cu toate că durerea eşecurilor ei sentimentale continua s-o chinuie, Ada, din mîndrie, nu pomenise niciodată de ele, iar Guido, poate fiindcă se simţea vinovat şi deşi îşi dădea seama că în sufletul Adei bîntuia furia femeii, continua să discute despre bani ca şi cum restul nici n-ar fi existat. Şi se căzni din ce în ce mai mult să pună mîna pe banii aceia, în timp ce ea, pe care n-o interesau aproape de loc problemele băneşti, ţinea piept propunerii lui Guido invocînd un singur argument : banii trebuia să rămînă copiilor. Iar cînd Guido găsea alte argumente, ca de pildă liniştea personală, avantajul pe care l-ar fi avut înşişi copiii de pe urma muncii lui, siguranţa pe care i-ar fi dat-o faptul că s-a conformat întru totul prescripţiilor legii, ea îi opunea un „nu" plin de asprime. Asta îl exaspera pe Guido şi — aşa cum se întîmplă şi la copii — îi exacerba şi dorinţa. Dar şi unul, şi altul — cînd vorbeau despre lucrurile acestea cu ceilalţi — credeau că spun adevărul afirmînd că suferă din pricina dragostei şi a geloziei.

A fost un fel de neînţelegere care m-a împiedicat să intervin la timp pentru a pune capăt supărătoarei probleme a banilor. Căci îi puteam demonstra lui Guido că ea era cu totul lipsită de importanţă. În calitatea mea de contabil înţeleg lucrurile cam tîrziu şi numai după ce le-am trecut în registre, negru pe alb, dar am impresia c-am înţeles foarte repede că vărsămîntul pe care Guido i-l cerea Adei n-ar fi schimbat prea mult situaţia. La ce-ar fi slujit, la urma urmei, să convingi pe cineva să facă un vărsămînt de bani ? Pierderea n-ar fi apărut astfel mai mică, în afară de cazul că Ada ar fi acceptat să-şi arunce pur şi simplu banii, ceea ce Guido de altfel nici nu-i pretindea. Nici un om al legii nu s-ar fi lăsat legat la ochi găsind că, după ce pierduse atîta, voia să rişte şi mai mult, atrăgînd în întreprindere noi capitalişti.

Într-o dimineaţă, Guido nu dădu de loc pe la birou, ceea ce ne miră deoarece ştiam că seara, în ajun, nu plecase la vînătoare. La prînz aflai de la Augusta, emoţionată şi agitată, că Guido, cu o seară înainte, încercase să-şi curme zilele. Acum era în afară de orice pericol. Trebuie să mărturisesc că vestea

aceasta, pe care Augusta o socotea tragică, pe mine mă scoase din minți.

Recursese la mijlocul acela drastic pentru a înfrînge rezistența Adei ! Aflai, de asemenea, că procedase cu cea mai mare prudență, căci mai înainte de-a înghiți morfina, făcuse așa fel încît să fie văzut cu flaconul destupat în mînă. Așa că imediat ce-l cuprinse toropeala, Ada chemă doctorul și Guido fu în afară de orice pericol. Ada petrecuse o noapte îngrozitoare, fiindcă doctorul găsise de cuviință să-și exprime unele rezerve în privința urmărilor otrăvirii și-apoi Guido îi prelungi și el starea de agitație, căci de îndată ce-și reveni, deși poate că nu-și recăpătase încă întreaga cunoștință, îi făcu mii de reproșuri, spunîndu-i că-l dușmănea, că-l persecuta și că-l împiedica să lucreze așa cum ar fi vrut el.

Ada îi acordă numaidecît împrumutul pe care i-l cerea, dar după aceea, în sfîrșit, din dorința de a se apăra, vorbi fără ocolișuri și-i spuse tot ce avea pe inimă și ținuse atîta vreme în ea. Așa că ajunseră să se înțeleagă fiindcă Guido reușise — cel puțin așa credea Augusta — să risipească toate bănuielile Adei în privința fidelității lui. Se arătă energic și, atunci cînd ea îi pomeni de Carmen, începu să strige :

— Ești geloasă pe ea ? Ei bine, dacă vrei o concediez chiar astăzi.

Ada nu răspunse nimic, înțelegînd prin asta c-a acceptat propunerea lui Guido și că el și-a luat angajamentul s-o aducă la îndeplinire.

M-a mirat faptul că Guido se putuse purta în felul acesta în starea de semitrezie în care se aflase și ajunsei să cred, în cele din urmă, că nu înghițise nici măcar doza aceea infimă de morfină de care vorbea. Aveam impresia că unul din efectele încețoșerii creierului în somn era acela de a îmblînzi sufletul cel mai împietrit, împingîndu-l spre cele mai necontrolate mărturisiri. Nu trecusem și eu, de curînd, printr-o asemenea aventură ? Și astfel, mînia și disprețul meu pentru Guido sporiră și mai mult.

Descriindu-mi starea în care-o găsise pe Ada, Augusta începuse să plîngă. Nu ! Ada nu mai era frumoasă cu ochii aceia ai ei care păreau dilatați de groază.

Discutai apoi îndelung cu nevastă-mea, dacă era cazul să le fac lui Guido și Adei o vizită sau dacă nu cumva era mai bine să mă fac că nu știu nimic și să aștept să-l văd la birou.

Mi se părea că o asemenea vizită avea să mă plictisească peste măsură. Şi văzîndu-l pe Guido, cum i-aş fi putut ascunde ce era în sufletul meu ? Îmi spuneam :

— E o faptă nevrednică de un bărbat ! Nici prin gînd nu-mi trece să mă omor, dar sînt sigur că dacă m-aş hotărî s-o fac, n-aş da greş !

Asta era ceea ce simţeam şi voiam să i-o spun şi Augustei. Mi se părea însă că i-aş face prea mare cinste lui Guido comparîndu-l cu mine :

— Nici nu-i nevoie să fii chimist ca să poţi distruge organismul ăsta al nostru care, chiar şi aşa, e mult prea sensibil. Nu se-ntîmplă aproape în fiecare săptămînă, în oraşul nostru, ca vreo croitoreasă să înghită soluţia de fosfor pregătită pe ascuns în biata ei odăiţă şi ca otrava aceea rudimentară, în ciuda oricărei intervenţii, s-o arunce în braţele morţii, cu faţa încă schimonosită de durerile fizice şi de cele morale, care i-au chinuit sufletul ei nevinovat ?

Augusta nu era de părere că sufletul unei croitorese care se sinucide e chiar atît de nevinovat dar, după o împotrivire uşoară, reveni la încercarea ei de a mă convinge să trec pe la Guido. Îmi spuse că nu trebuia să-mi fie teamă c-o să mă simt stingherit. Ea stătuse de vorbă chiar şi cu Guido, care se arătase faţă de ea atît de senin, de parc-ar fi săvîrşit lucrul cel mai firesc din lume.

Ieşii din casă fără să-i dau Augustei satisfacţia de-a mă arăta convins de argumentele ei. După o uşoară ezitare luai totuşi hotărîrea să-i împlinesc dorinţa. Cu toate că drumul e scurt, ritmul paşilor mă determină să-l judec pe Guido cu mai multă blîndeţe. Îmi adusei aminte de calea pe care mi-o arătase lumina ce-mi inundase sufletul cu cîteva zile mai înainte. Guido era un copil, un copil căruia îi făgăduisem toată înţelegerea mea. Mai devreme sau mai tîrziu, dacă între timp nu va reuşi să se omoare, avea să ajungă şi el la maturitate.

Servitoarea mă pofti într-o odăiţă care trebuie să fi fost camera de lucru a Adei. Era o zi mohorîtă şi încăperea, micuţă, cu o singură fereastră acoperită cu o perdea grea, era întunecată. Pe perete se aflau portretele părinţilor Adei şi ai lui Guido. N-am rămas mult acolo, fiindcă servitoarea veni să mă cheme şi mă conduse la Guido şi la Ada, în dormitor. O cameră spaţioasă şi luminoasă, chiar într-o zi ca

aceea, datorită atît celor două ferestre mari cît şi tapiţeriei şi mobilierului de culoare deschisă. Guido zăcea în pat legat la cap, iar Ada stătea lîngă el.

Guido mă primi fără urmă de stînjeneală, ba chiar cu cea mai vie recunoştinţă. Părea cam adormit, dar reuşi să se scuture de somn şi să se trezească de-a binelea ca să mă salute şi să-mi dea anumite dispoziţiuni. După aceasta se lăsă pe pernă şi închise ochii. Îşi amintise că trebuia să simuleze puternicul efect al morfinei? Oricum, îţi trezea mila, nu mînia, şi simţii c-am devenit foarte bun.

Nu mă uitai la Ada imediat: mi-era groază de fizionomia ei de basedowiană. Cînd mă uitai totuşi la ea, încercai o surpriză plăcută fiindcă mă aşteptam la ceva mult mai rău. Ochii ei erau într-adevăr peste măsură de mari, dar umflăturile acelea de pe faţă, care ţineau locul obrajilor, dispăruseră şi mi se păru mai frumoasă. Avea o rochie de casă largă, roşie, închisă pînă la bărbie, în care bietul ei trup slăbit se pierdea cu totul. Înfăţişarea ei avea ceva foarte cast şi, datorită ochilor, ceva foarte sever. Nu mi-am putut limpezi complet sentimentele, dar adevărul e că mi-am spus că stau lîngă o femeie care seamănă cu acea Ada pe care o iubisem atîta.

La un moment dat Guido deschise ochii, scoase de sub pernă un cec pe care văzui numaidecît iscălitura Adei, mi-l dădu, mă rugă să-l încasez şi să trec valoarea lui într-un cont pe care trebuia să-l deschid pe numele Adei.

— Pe numele Adei Malfenti sau a Adei Speier? o întrebai în glumă pe Ada.

Ea dădu din umeri şi spuse:

— Pe care credeţi voi că-i mai bine.

— O să-ţi spun pe urmă şi cum trebuie să faci celelalte înregistrări, adăugă Guido cu un glas atît de uscat încît mă jigni.

Eram gata să-l scot din somnolenţa în care căzuse iarăşi, declarîndu-i că dacă avea poftă de înregistrări să şi le facă singur.

Între timp, fusese adusă o ceaşcă mare de cafea neagră şi Ada i-o întinse. El îşi scoase braţele de sub cuvertură şi-şi duse ceaşca la gură cu amîndouă mîinile. Acum, cu nasul în ceaşcă, semăna tocmai bine cu un copil.

Cînd îmi luai rămas bun, mă asigură că a doua zi va veni la birou :

O salutasem de altfel şi pe Ada, aşa că mă mirai destul de mult cînd o văzui ajungîndu-mă din urmă chiar la ieşire. Gîfîia :

— Te rog, Zeno ! Intră puţin aici. Trebuie să-ţi spun ceva.

O urmai în salonaşul în care stătusem cu puţin înainte şi de unde se auzea acum plînsul unuia dintre gemeni.

Stăteam în picioare şi ne uitam unul la altul. Gîfîia încă, şi de aceea, dar numai de aceea, mă încercă pentru o clipă gîndul că mă chemase în mica odaie întunecoasă pentru a-mi cere dragostea pe care i-o oferisem.

În întuneric, ochii ei mari erau extraordinari. Şi, plin de nelinişte, mă întrebam ce-ar fi trebuit să fac. N-ar fi fost de datoria mea s-o iau în braţe, scutind-o astfel de orice oboseală ? Ce învălmăşeală de gînduri într-o singură clipă ! Una din greutăţile mari ale vieţii e să ghiceşti ce vrea o femeie. Nu slujeşte la nimic, s-o asculţi ce spune, fiindcă o singură privire poate anula un discurs întreg şi nici măcar privirea aceasta nu te poate îndruma cînd te afli cu femeia respectivă, din dorinţa ei, într-o odăiţă plăcută şi întunecoasă.

Neputînd ghici intenţiile Adei, încercam să le ghicesc pe ale mele. Ce doream în fond ? Să-i sărut ochii şi trupul acela scheletic ? Nu-mi puteam da un răspuns hotărît, deoarece numai cu puţin înainte o văzusem în aspra castitate a uşorului veştmînt de casă, tot atît de vrednică de-a fi dorită ca şi copila pe care o iubisem.

Deocamdată, pe lîngă faptul că gîfîia, Ada începu să şi plîngă, aşa că răstimpul în care nu ştiam încă nici ce vrea ea şi nici ce doream eu, se prelungi. În cele din urmă, cu voce spartă, îmi vorbi încă odată de dragostea ei pentru Guido, aşa că-mi dădui seama că nu mai aveam faţă de ea nici drepturi, nici datorii. Şopti :

— Mi-a spus Augusta că ai de gînd să-l părăseşti pe Guido şi să nu te mai ocupi de afacerile lui. Vreau să te rog să continui să-i dai o mînă de ajutor. Nu cred că e în stare să se conducă singur.

Îmi cerea să continui să fac ceea ce eu şi făceam. Era puţin, foarte puţin, şi încercai să-i acord mai mult :

— Fiindcă-mi ceri tu, voi continua să rămîn lîngă Guido ; şi voi face tot ce-mi va sta în putinţă pentru ca ajutorul meu să fie mai eficace decît a fost pînă acuma.

Altă exagerare ! Mi-am dat seama de greşeală chiar în clipa în care o săvîrşeam, dar mi-a fost cu neputinţă să renunţ la ea. Intenţia mea era să-i spun Adei (sau poate s-o mint) că persoana ei mă interesa încă. Nu-mi căuta dragostea, ci ajutorul, şi eu vorbeam cu ea într-un mod care-ar fi putut-o face să creadă că eram gata să-i ofer şi una, şi alta.

Ada mă apucă pe neaşteptate de mînă. Mă înfiorai. Ce mult oferă o femeie cînd îţi întinde mîna ! Mi-am dat întotdeauna seama de asta. Ori de cîte ori mi-a fost oferită o mînă, am avut impresia că prind toată femeia. I-am simţit trupul aproape şi, în vădita întîlnire dintre al meu şi-al ei, mi s-a părut că gestul semăna cu o îmbrăţişare. A fost, desigur, un contact intim.

Adăugă :

— Trebuie să mă întorc numaidecît la Bologna, în sanatoriu, şi-aş fi mult mai liniştită dacă te-aş şti alături de Guido.

— Am să rămîn cu el ! răspunsei eu, resemnat.

Sînt sigur că Ada văzuse în figura mea resemnată oglindirea sacrificiului pe care primisem să-l fac. Numai că eu mă resemnasem să revin la o viaţă foarte, dar foarte obişnuită, de vreme ce ea n-avea de gînd să mă urmeze în viaţa cu totul excepţională pe care-o visasem.

Făcui un efort pentru a coborî complet pe pămînt şi descoperii imediat o problemă de contabilitate destul de complicată. Trebuia să creditez contul Adei cu valoarea ceculuí pe care-l aveam în buzunar. Aceşta era un lucru lămurit, dar în schimb nu era de loc lămurit în ce chip înregistrarea aceasta ar fi putut afecta „contul profit şi pierdere". N-am spus încă nimic, nefiind sigur că Ada ştia că pe lumea aceasta există o carte mare în care sînt trecute conturi atît de felurite.

Dar n-am vrut să ies din camera aceea fără să mai spun şi altceva. Şi astfel s-a întîmplat că, în loc să vorbesc despre contabilitate, am rostit o frază pe care atunci am pronunţat-o din neglijenţă, numai ca să spun şi eu ceva, şi de a cărei deosebită importanţă pentru mine, pentru Ada şi pentru Guido, dar mai ales pentru mine — căci m-am compromis o dată mai mult — mi-am dat seama ceva mai tîrziu. Fraza a fost atît de importantă, încît mulţi ani după aceea mi-am amintit cum,

făcînd o mişcare lipsită de semnificaţie, am deschis gura ca s-o rostesc în camera mică şi întunecoasă, de faţă cu cele patru portrete ale părinţilor Adei şi-ai lui Guido, uniţi şi ei, doi cîte doi, acolo pe perete. Am spus :

— Pînă la urmă te-ai măritat cu un om încă şi mai ciudat decît mine, Ada !

Cum ştiu cuvintele să răzbată prin timp ! Ele însele evenimente, care se leagă de evenimente ! Pentru că fuseseră adresate Adei, ele deveneau evenimente, evenimente tragice. Gîndul meu n-a ştiut să evoce niciodată cu atîta vigoare ceasul în care Ada alesese între mine şi Guido pe drumul acela însorit unde, după zile întregi de aşteptare, reuşisem s-o întîlnesc pentru a porni alături de ea şi a mă sili să-i cuceresc rîsul pe care, prosteşte, îl socoteam drept o făgăduială ! Şi mi-am adus aminte şi de faptul că pe vremea aceea slăbiciunea muşchilor mei de la picioare mă şi puseseră într-o stare de inferioritate, în timp ce Guido se mişca mai sprinten chiar decît însăşi Ada şi nu era însemnat de nici un defect, în caz că defect nu putea fi socotit bastonul bizar pe care obişnuia să-l poarte.

Spuse cu voce înceată :

— Ai dreptate !

Apoi, zîmbind cu afecţiune :

— Mă bucur însă pentru Augusta că te-ai dovedit mult mai bun decît te credeam. Apoi, suspinînd : Atît de bun, încît mă doare mai puţin faptul că Guido nu e aşa cum mă aşteptam.

Tăceam tot timpul, nefiind încă sigur de nimic. Mi se părea că-mi spusese că devenisem ceea ce se aşteptase să devină Guido. Asta însemna oare dragoste ? Spuse în continuare :

— Eşti cel mai bun bărbat din familie, reazemul şi speranţa noastră. — Îmi luă mîna din nou şi i-o strînsei poate prea tare. O retrase de aceea atît de repede, încît se risipi orice urmă de îndoială. Şi-n odăiţa aceea întunecoasă ştiui din nou cum trebuia să mă port. Ca să atenueze poate bruscheţea gestului începu să mă linguşească din nou : — Şi fiindcă ştiu că eşti astfel, îmi pare nespus de rău că te-am făcut să suferi. Ai suferit într-adevăr atît de mult ?

Îmi împlîntai numaidecît privirea în întunecimea trecutului ca să regăsesc durerea aceea şi şoptii :

— Da !

Şi încet-încet îmi adusei aminte de vioara lui Guido şi-apoi de felul în care m-ar fi dat afară din salon dacă nu m-aş fi agăţat de Augusta, şi-apoi din nou de salonul din casa Malfenti unde, în jurul mesuţei Ludovic al XIV-lea se făcea dragoste, în vreme ce perechea de la cealaltă masă privea. Pe neaşteptate îmi amintii şi de Carla, fiindcă Ada fusese amestecată pînă şi aici. Auzii atunci aevea vocea Carlei, care-mi spunea că eram al soţiei mele, adică al Adei. Repetai, în timp ce ochii mi se umpleau de lacrimi :

— Mult ! Da ! Mult !

Ada plîngea în hohote :

— Îmi pare-atît de rău ! Atît de rău !

Făcu un efort şi spuse :

— Acuma însă o iubeşti pe Augusta !

Un hohot de plîns o întrerupse pentru o clipă, iar eu tresării, fără să ştiu dacă nu se oprise ca să audă dacă o să confirm sau o să neg această dragoste. Din fericire pentru mine, nu-mi dădu răgaz să vorbesc, deoarece continuă :

— Acum există între noi, şi trebuie să existe, o adevărată dragoste frăţească. Am nevoie de tine. Pentru băiatul acela de dincolo va trebui să fiu de-acum încolo ca o mamă, va trebui să-l ocrotesc. Vrei să mă ajuţi în sarcina asta grea pe care mi-am luat-o ?

În emoţia aceea puternică, Ada aproape se sprijinea de mine, ca în vis. Nu ieşii însă din vorbele ei. Îmi cerea o dragoste frăţească ; şi dragostea aceasta, care mi se părea că mă lega de ea, se preschimba astfel într-un alt drept al Adei, aşa că-i promisei numaidecît c-o să-l ajut pe Guido, c-o s-o ajut pe ea, c-o să fac tot ce-mi va cere. Dac-aş fi fost mai liniştit, ar fi trebuit să-i vorbesc despre neputinţa mea de a îndeplini sarcina pe care mi-o încredinţa, dar atunci aş fi distrus toată emoţia de neuitat a acelui moment. De altfel, eram atît de mişcat încît nici nu-mi puteam da seama cît de neputincios eram. În momentul acela eram convins că nimeni nu era cu adevărat neputincios. Chiar şi neputinţa lui Guido putea fi spulberată cu ajutorul cîtorva cuvinte care i-ar fi dat entuziasmul necesar.

Ada mă însoţi pînă pe palier şi rămase acolo, sprijinită de balustradă, ca să mă vadă coborînd. Aşa cum făcuse Carla întotdeauna, dar era ciudat să facă asta Ada care-l iubea pe Guido şi i-am fost atît de recunoscător încît,

înainte de a trece la a doua balustradă a scării, întorsei încă o dată capul ca s-o văd şi s-o salut. Aşa se face cînd e vorba de-o iubire, dar, după cum se vede, chiar şi atunci cînd e vorba de-o dragoste frăţească.

Am plecat deci plin de bucurie. Ada mă conduse pînă pe palierul acela, nu mai departe. Nu mai exista nici o îndoială. Lucrurile stăteau aşa : o iubisem, şi acuma o iubeam pe Augusta, dar vechea mea dragoste îi dădea dreptul să-mi ceară tot devotamentul de care eram capabil. Continua să-l iubească pe băiatul acela, dar îmi păstra o profundă dragoste frăţească şi asta nu numai pentru că mă însurasem cu sora ei, dar şi ca să mă despăgubească de suferinţele pe care mi le pricinuise şi care alcătuiau o tainică legătură între noi doi. Şi era ceva blînd şi dulce, de-un gust rar întîlnit în viaţa asta a noastră. Atîta blîndeţe şi atîta dulceaţă nu mi-ar fi putut dărui o sănătate deplină ? Adevărul e că în ziua aceea umblai fără să simt nici o greutate şi nici o durere, cu impresia că eram mărinimos şi puternic, iar cu sufletul plin de un sentiment de siguranţă neîncercat pînă atunci. Uitai că-mi înşelasem nevasta şi încă în modul cel mai neruşinat sau îmi propusei să n-o mai înşel, ceea ce înseamnă acelaşi lucru, simţindu-mă într-adevăr aşa cum mă vedea Ada, omul cel mai bun din familie.

Atunci cînd tot eroismul acesta al meu începu să slăbească, aş fi vrut să-l aprind din nou, dar Ada plecase între timp la Bologna şi orice efort de-a afla un nou imbold în ce-mi spusese mai înainte era zadarnic. Da ! Aş fi făcut pentru Guido puţinul acela care-mi stătea în putinţă, numai că o asemenea hotărîre nu mărea nici volumul aerului din plămîni şi nici pe-al sîngelui din vinele mele. În sufletul meu păstram pentru Ada o mare şi nemaiîncercată duioşie, care capăta o nouă prospeţime ori de cîte ori, în scrisorile trimise Augustei, pomenea şi de mine, însoţindu-mi numele de cîte-o vorbă afectuoasă. Îi răspundeam din toată inima la afecţiune şi doream ca tratamentul pe care-l făcea să dea cele mai bune rezultate. Măcar de-ar fi reuşit să-şi recapete întreaga-i sănătate şi întreaga-i frumuseţe !

A doua zi Guido veni la birou şi porni numaidecît să studieze înregistrările pe care avea de gînd să le facă.

Şi propuse :

— Să înlocuim acum jumătate din „contul profit şi pierdere" prin contul Adei.

Era exact ce voia el şi ceea ce nu folosea la nimic. Dacă aş fi fost executorul nepăsător al voinţei sale, aşa cum fusesem pînă nu de mult, aş fi executat înregistrările cerute şi nici nu m-aş mai fi gîndit la ele. În loc de asta simţii că era de datoria mea să-i spun absolut tot ; aveam impresia că-i dam un nou imbold pentru muncă, aducîndu-i la cunoştinţă că nu era chiar atît de uşor să facem să dispară pierderea pe care o suferise.

Îi explicai că, după cîte ştiam, Ada dăduse suma aceea de bani pentru a fi pusă la credit în propriul ei cont, ceea ce nu puteam face dacă o lichidam, acoperind cu ea jumătate din pierderea bilanţului. Apoi, că partea aceea din pierdere pe care voia s-o pună în contul lui ţinea de pierdere şi nu însemna anularea ei ci din contra, o dovadă de netăgăduit. Mă gîndisem atît de mult la lucrurile acestea că-mi venea uşor să-i dau toate explicaţiile, aşa că încheiai :

— Admiţînd că ne-am afla — ferească Dumnezeu ! — în situaţia de care ne-a vorbit Olivi, pierderea ar rezulta cu toată evidenţa din chiar registrele noastre, îndată ce un expert contabil şi-ar arunca ochii asupra lor.

Guido se uita la mine înmărmurit. Cunoştea destulă contabilitate ca să mă poată pricepe şi cu toate acestea nu reuşea să înţeleagă nimic fiindcă dorinţa de-a face altfel îl împiedica să se plece în faţa evidenţei. În cele din urmă adăugai, pentru a-l face să vadă în mod clar totul :

— Vezi că n-avea nici un rost ca Ada să verse suma asta de bani ?

Cînd, în sfîrşit, înţelese, se făcu alb ca varul şi începu să-şi roadă, nervos, unghiile. Căzu pe gînduri, voi să rămînă însă tot pe-a lui şi cu aerul acela caraghios, de şef, hotărî ca înregistrările să se facă totuşi, adăugînd :

— Şi ca să te scutesc de orice răspundere sînt dispus să scriu eu în registre şi chiar să şi semnez.

Înţelesesem ! Voia să viseze în continuare, acolo unde nu e loc pentru visuri : partida dublă !

Şi mi-amintii atunci de ce-mi făgăduisem mie însumi acolo sus, pe strada Belvedere, şi-apoi Adei, în salonaşul întunecat din casa ei, şi-i spusei, plin de generozitate :

— Am să fac numaidecît înregistrările pe care le dorești : nu simt nevoia să fiu apărat de iscălitura ta. Sînt aici ca să te ajut, nu ca să-ți pun bețe-n roate !

Guido îmi strînse afectuos mîna :

— Viața e grea, spuse, și e o mare mîngîiere pentru mine să am alături un prieten ca tine.

Mișcați, ne privirăm drept în ochi. Ai lui străluceau. Și ca să mă sustrag emoției care mă amenința și pe mine, spusei rîzînd :

— Viața nu-i grea, ci foarte originală.

Și rîse și el din toată inima.

Rămase apoi alături de mine să vadă cum voi solda contul „profit și pierdere". Terminai totul în cîteva minute. Contul muri, dar făcu să dispară și contul Adei, deși îl trecurăm la credit într-un registru secret, pentru cazul în care, în urma vreunui cataclism, ar fi dispărut orice altă dovadă și pentru a nu uita că trebuia să-i plătim dobînda cuvenită. Cealaltă jumătate a contului „profit și pierdere" mări „debitul", și așa foarte mare, al contului lui Guido.

Prin firea lor, contabilii sînt, în general, niște ființe foarte înclinate spre ironie. Făcînd înregistrările acelea mă gîndeam : „Un cont — cel intitulat „profit și pierdere", — murise asasinat, celălalt — al Adei — murise de moarte naturală, deoarece nu reușisem să-l ținem în viață, dar, în schimb, nu-l puteam ucide pe cel al lui Guido, care, fiind al unui debitor dubios, ar fi însemnat, dacă l-am fi păstrat, un adevărat mormînt deschis în întreprinderea noastră".

Continuarăm să vorbim încă multă vreme de contabilitate în biroul acela. Guido se zbătea să găsească altă modalitate, care l-ar fi putut apăra mai bine contra eventualelor curse (așa le zicea el) întinse de lege. Cred că trebuie să se mai fi consultat cu vreun contabil fiindcă într-o bună zi veni la birou și-mi propuse să distrugem registrele vechi după ce vom face altele noi în care să înregistrăm, pe un nume oarecare, o vînzare fictivă, ce avea să figureze apoi ca plătită cu suma împrumutată de Ada. Mă durea că trebuia să-l dezamăgesc, fiindcă alergase la birou însuflețit de-atîta speranță ! îmi propunea un fals care pur și simplu îmi repugna. Pînă atunci nu făcusem decît să substituim unele date reale, operație în urma căreia nu putea avea de suferit decît persoana care-și dăduse implicit aprobarea. Acuma, însă, Guido

voia să născocească mişcări de mărfuri. Vedeam şi eu că astfel, şi numai astfel, se putea şterge orice urmă a pierderii suferite, dar cu ce preţ! Trebuia să inventăm pînă şi numele cumpărătorului sau să căpătăm consimţămîntul celui pe care voiam să-l facem să figureze ca atare. N-aveam nimic împotriva distrugerii registrelor pe care le scrisesem totuşi cu atîta grijă, dar era plictisitor să faci altele noi. Ridicai atîtea obiecţiuni, că pînă la urmă rămase convins şi Guido. Nu-i uşor să faci o factură fictivă! Ar trebui să poţi falsifica şi documentele ce dovedesc existenţa şi apartenenţa mărfii.

Renunţă la asemenea plan, dar a doua zi veni la birou cu altul, care presupunea şi el distrugerea registrelor vechi. Obosit să tot văd că astfel de discuţii împiedicau orice altă activitate, începui să protestez:

— Judecînd după vremea pe care ţi-o pierzi cu lucrurile astea, s-ar crede că te pregăteşti pentru faliment! Altfel ce importanţă poate avea o mişcare atît de neînsemnată a capitalului său? Pînă acuma nimeni nu are dreptul să se uite în registrele tale. Numai că trebuie să te pui pe lucru în mod serios şi să nu te mai ocupi de prostii.

Îmi mărturisi că gîndul falimentului devenise un fel de obsesie. Şi cum ar fi putut fi altfel? Cu un pic de ghinion putea să cadă sub sancţiune penală şi să sfîrşească în închisoare!

Datorită studiilor mele juridice, ştiam că Olivi înfăţişase cu cea mai mare exactitate îndatoririle unui negustor care a încheiat un bilanţ de felul acesta, dar, ca să-l eliberez pe Guido, şi chiar pe mine, de o asemenea obsesie, l-am sfătuit să se consulte cu un avocat prieten.

Mi-a răspuns că o şi făcuse, dar că nu fusese la un avocat anume pentru asta, fiindcă nu voia să încredinţeze secretul lui nici măcar unui avocat, ci că îl trăsese de limbă pe un avocat prieten de-al lui, cu care fusese la vînătoare. Aşa că ştia foarte bine că Olivi nici nu se înşelase şi nici nu exagerase... din păcate!

Dîndu-şi seama de zădărnicia lor, încetă să caute noi mijloace pentru a-şi contrafăce contabilitatea; prin asta însă nu-şi recăpătă liniştea. Ori de cîte ori intra în birou îl apucau furiile cînd zărea registrele. Îmi mărturisi, într-o zi, că intrînd în odaia noastră avusese impresia că se află în anticamera temniţei şi c-ar fi vrut s-o ia la goană.

Într-o zi mă întrebă :

— Augusta e şi ea la curent cu bilanţul nostru ?

Mă înroşii, fiindcă mi se păru că întrebarea cuprindea o mustrare. Bineînţeles că, dacă Ada ştia totul în legătură cu bilanţul, putea să ştie şi Augusta. Nu mă gîndii imediat la asta, dar mi se părea în schimb că meritam reproşul pe care voia să mi-l facă. Aşa că şoptii :

— O fi aflat de la Ada, sau poate de la Alberta, căreia Ada trebuie să-i fi spus totul !

Revedeam toate firele care puteau duce la Augusta, şi nu mi se părea că acestea ar nega faptul că ea aflase totul de la prima sursă, adică de la mine, ci că afirmă c-ar fi absolut inutil pentru mine să ascund adevărul. Păcat ! Dacă aş fi mărturisit chiar atunci că între mine şi Augusta nu existau secrete, m-aş fi simţit cu mult mai leal şi mai cinstit ! Un lucru neînsemnat ca acesta, adică disimularea unei fapte pe care ar fi mult mai bine s-o mărturisesc şi să-i dovedesc nevinovăţia, ajunge să otrăvească chiar şi cea mai sinceră prietenie.

Menţionez aici, cu toate că n-a avut nici o importanţă nici pentru Guido şi nici pentru povestirea de faţă, faptul că, după cîteva zile, palavragiul acela de samsar cu care avusesem de-a face cînd cu sulfatul de cupru, m-a oprit pe stradă şi, uitîndu-se la mine de jos în sus, ca şi cum l-ar fi obligat la asta statura lui scundă pe care şi-o mai şi exagera încă lăsîndu-se pe călcîie, îmi spuse cu ironie :

— Se zice c-aţi mai făcut şi alte afaceri şi tot atît de bune ca aceea cu sulfatul !

Apoi, văzîndu-mă că pălesc, îmi strînse mîna şi adăugă :

— În ce mă priveşte vă doresc cele mai bune afaceri. Sper că nu vă îndoiţi de asta !

Şi mă părăsi. Presupun că ştia lucrurile astea de la fetiţa lui care era la liceu, în aceeaşi clasă cu micuţa Anna. Lui Guido nu-i pomenii nimic de mica indiscreţie. Sarcina mea principală era să-l feresc de enervări inutile.

Rămăsei uimit că Guido nu lua nici o hotărîre în privinţa lui Carmen, deoarece ştiam că-i promisese soţiei sale în mod formal c-o va concedia. Credeam că Ada avea să se întoarcă acasă după cîteva luni, aşa cum făcuse şi prima dată. Ea însă, fără a mai trece prin Trieste, se duse să se stabilească

pentru cîtva timp într-un sătuc de pe malul lacului Maggiore unde Guido îi duse după puţină vreme şi copiii.

Cînd se întoarse din călătoria aceasta — şi nu ştiu dacă-şi amintise singur de promisiunea făcută sau dacă-i adusese aminte Ada de ea — mă întrebă dacă nu s-ar fi putut s-o angajez pe Carmen în biroul meu, adică în acela al lui Olivi. Ştiam că toate posturile de acolo erau ocupate ; cum însă Guido mă ruga aşa de stăruitor, primii să mă duc să stau de vorbă cu administratorul meu. Printr-o coincidenţă fericită, unul dintre funcţionarii lui Olivi pleca tocmai atunci, dar leafa acestuia era mai mică decît cea pe care, cu mare generozitate, i-o acordase Guido lui Carmen, în ultimele luni, plătindu-şi astfel femeile, după cum aveam eu impresia, din contul „cheltuieli generale". Bătrînul Olivi se interesă de aptitudinile lui Carmen şi, cum eu îi dădui cele mai bune referinţe, se oferi s-o angajeze, dar numai în aceleaşi condiţii ca şi funcţionarul pe care avea să-l înlocuiască. Îi spusei asta lui Guido care, amărît şi stînjenit, începu să se scarpine în cap.

— Cum să-i oferi un salariu inferior celui pe care-l primeşte ? Nu l-ai putea convinge pe Olivi să-i dea totuşi salariul pe care-l are acuma ?

Ştiam bine că nu se putea şi-apoi Olivi nu obişnuia să se considere cununat cu funcţionarii lui, aşa cum făceam noi. Cînd şi-ar fi dat seama că biata Carmen merita o coroană mai puţin decît leafa cuvenită, i-ar fi luat-o fără pic de milă. În cele din urmă, lucrurile rămăseseră aşa : Olivi nu primi şi nici nu ceru vreodată un răspuns sigur, iar Carmen continuă să-şi rotească frumoşii ei ochi în biroul nostru.

Între mine şi Ada exista un secret şi-şi păstra importanţa tocmai pentru că rămînea un secret. Îi scria foarte des Augustei, dar nu i-a spus niciodată că avusese cu mine unele explicaţii şi nici că mi-l încredinţase pe Guido. Nici eu n-am pomenit vreodată de asta. Într-o zi Augusta îmi arătă o scrisoare de la Ada, care mă privea personal. Întîi întreba ce mai fac, apoi făcea apel la bunătatea mea ca să-i spun cîte ceva despre felul cum mergeau afacerile lui Guido. Mă tulburai cînd auzii că mi se adresa mie şi mă liniştii cînd îmi dădui seama că mi se adresa, ca de obicei, pentru a avea veşti despre Guido. Din nou, nu trebuia să îndrăznesc nimic.

De acord cu Augusta şi fără să-i spun lui Guido, i-am scris chiar eu Adei. M-am aşezat la masă cu intenţia să-i scriu o scrisoare cu adevărat de afaceri şi i-am comunicat că eram foarte mulţumit de felul în care lucra acuma Guido, cu stăruinţă şi cu pricepere.

Era un lucru adevărat sau cel puţin eram mulţumit de el pentru ziua aceea, fiindcă reuşise să cîştige ceva bani vînzînd nişte marfă pe care o avea depozitată în oraş de cîteva luni. Era de asemenea adevărat că părea mai stăruitor, dar se ducea în fiecare zi la pescuit. Exagerasem bucuros cu laudele, părîndu-mi-se însă că în felul acela contribuiam şi eu la însănătoşirea Adei.

Recitii scrisoarea şi nu mă mulţumi. Îi lipsea ceva. Ada mi se adresase mie şi eram sigur că voia să afle şi despre mine cîte ceva. Aşa că era o lipsă de politeţe să nu-i pomenesc nimic de asta. Şi încet-încet — mi-aduc aminte de parcă mi s-ar fi întîmplat astăzi — mă simţii stingherit stînd în faţa mesei mele de scris de parcă m-aş fi aflat din nou faţă în faţă cu Ada, în odăiţa aceea întunecată. Cît de mult trebuia să strîng mînuţa aceea care mi se întindea ?

Scrisei, dar pe urmă trebuii să refac scrisoarea, fiindcă-mi scăpaseră cîteva cuvinte de-a dreptul compromiţătoare : eram nerăbdător s-o văd şi speram să-şi recapete toată sănătatea şi toată frumuseţea. Ceea ce de fapt însemna să mă ocup toată viaţa de o femeie care-mi întinsese doar mîna. Datoria mea era aşadar să strîng mînuţa aceea, s-o strîng îndelung şi cu duioşie, pentru a-i da să înţeleagă că pricepeam totul, tot ce nu trebuia să fie rostit niciodată.

Nu voi pomeni toate frazele pe care le-am trecut în revistă pînă-am reuşit să găsesc ceva care să poată înlocui acea prelungită strîngere de mînă, semnificativă şi plină de duioşie, ci numai pe cele pe care le-am scris. Vorbii mult de bătrîneţea care mă ameninţa. Fiecare circuit pe care-l făcea sîngele adăuga în oasele şi venele mele ceva care însemna bătrîneţe. În fiecare dimineaţă, cînd mă deşteptam, lumea apărea mai cenuşie şi eu nu-mi dădeam seama de asta fiindcă totul păstra un colorit armonios ; nu era, în ziua aceea, nici o singură tuşă din culoarea zilei care trecuse, altminteri aş fi văzut-o şi regretul m-ar fi adus în pragul desperării.

Mi-aduc foarte bine aminte c-am expediat scrisoarea pe deplin mulţumit. Nu mă compromisesem de loc prin cuvintele

acelea, aveam însă certitudinea că dacă gîndurile Adei coincideau cu ale mele, ar fi înţeles şi ea strîngerea aceea afectuoasă de mînă. Nu era nevoie de multă subtilitate ca să priceapă că lunga mea dizertaţie asupra bătrîneţii ascundea de fapt teama că, alergînd mereu prin timp, dragostea nu mă mai putea ajunge din urmă. Parcă strigam după dragoste : „Vino ! Vino !" De altfel nici nu sînt sigur că doream dragostea aceea şi, dacă există vreun dubiu în privinţa asta, el reiese numai din faptul că ştiu c-am soris, aşa, Adei.

I-am făcut şi Augustei o copie după scrisoare, lăsînd deoparte dizertaţia asupra bătrîneţii. N-ar fi înţeles-o, dar prudenţa nu strică niciodată. Aş fi putut roşi simţind că mă privea în timp ce-i strîngeam mîna surorii ei ! Da ! Puteam încă să mai roşesc. Şi am roşit chiar şi cînd am primit un bileţel de mulţumire din partea Adei în care nu făcea nici cea mai mică aluzie asupra neroziilor mele în legătură cu bătrîneţea. Aveam impresia că Ada se compromitea mult mai mult cu mine decît mă compromisesem eu cu ea. Nu-şi retrăgea mînuţa din strînsoare. O lăsa inertă în mîna mea şi, cînd e vorba de o femeie, inerţia e un fel de-a consimţi.

La puţine zile după ce-am trimis scrisoarea aceea, făcui descoperirea că Guido începuse să joace la bursă. Aflai totul dintr-o indiscreţie a misitului Nilini.

Îl cunoşteam de mulţi ani fiindcă fusesem colegi de liceu, dar el fusese silit să-şi întrerupă studiile şi să intre numaidecît după asta în biroul unui unchi de-al lui. Ne mai văzusem de cîteva ori şi mi-aduc aminte că deosebirea dintre destinele noastre îmi dădea, în raporturile mele cu el, o oarecare superioritate. Mă saluta cel dintîi şi uneori căuta să se apropie de mine. Mi se părea un lucru firesc, aşa că mi se păru cu atît mai puţin explicabil cînd, într-o epocă pe care n-o pot preciza, deveni foarte arogant faţă de mine. Nu mă mai saluta şi abia-mi răspundea la salut. Schimbarea aceasta a lui îmi cam dădu de gîndit fiindcă pielea mea e foarte sensibilă şi se irită din nimica toată. Ce puteam însă face ? Poate că mă văzuse în biroul lui Guido unde i se părea că am un post de subaltern şi de aceea mă dispreţuia sau, cu aceeaşi probabilitate, se putea presupune că, murindu-i un unchi şi devenind agent de bursă de sine stătător, începuse să-şi dea aere. Lucruri care se întîmplă adesea în lumea de jos. Fără să fi

avut de fapt nici un conflict, oamenii se trezesc într-o bună zi uitîndu-se unii la alţii cu duşmănie şi cu dispreţ.

De aceea am rămas surprins văzîndu-l intrînd în birou, unde mă aflam numai eu, şi întrebînd pe Guido. Îşi scosese pălăria şi-mi întinsese mîna. Se lăsase apoi cu mare dezinvoltură într-unul din marile noastre fotolii. Mă uitai la el cu interes. Nu-l mai văzusem de ani de zile atît de aproape şi acuma, avînd în vedere antipatia pe care mi-o arăta, îmi deşteptase o neobişnuită atenţie.

Avea pe vremea aceea aproape patruzeci de ani şi era foarte urît din pricina cheliei aproape generale, întreruptă de-o oază de păr negru şi des la spate şi de alte două la tîmple, a feţei galbene, cu piele prea abundentă, în ciuda unui nas uriaş. Era mic şi slab şi se înălţa cît putea mai sus, aşa că atunci cînd vorbeam cu el simţeam o uşoară şi plăcută durere în grumaz, unica plăcere pe care mi-o pricinuia persoana lui. În ziua aceea avui impresia că abia se ţinea să nu rîdă şi că toată faţa îi era contractată de o ironie sau un dispreţ care, de altfel, n-aveau cum să mă jignească, deoarece mă salutase cu atîta amabilitate. Descoperii în schimb după aceea că ironia îi fusese întipărită pe faţă dintr-un capriciu al naturii. Maxilarele, mici, nu se suprapuneau exact şi între ele, de-o parte a gurii, rămăsese ceva ca un fel de gropiţă în care sălăşluia, veşnic aceeaşi, ironia lui. Şi, poate pentru a se conforma măştii de care putea să scape numai căscînd, îi plăcea să-şi ia aproapele peste picior. Nu era prost de loc şi arunca săgeţi veninoase, de preferinţă în cei absenţi.

Vorbea mult şi avea o imaginaţie bogată, mai cu seamă cînd era vorba de afaceri de bursă. Vorbea despre bursă ca şi cum ar fi fost pur şi simplu o persoană pe care el o vedea cînd trepidantă şi ameninţătoare, cînd complăcîndu-se în inerţie, cu o faţă care ştia să rîdă, şi chiar să plîngă. O vedea urcînd scara cursurilor monetare în pas de dans sau coborînd-o cu riscul de a-şi rupe gîtul, o admira apoi cît era de pricepută să mîngîie o valoare, cum sugruma o alta, ba chiar şi cum îi învăţa pe oameni să fie cumpătaţi şi muncitori. Fiindcă numai oamenii chibzuiţi puteau trata cu ea. Pe podeaua bursei erau răspîndiţi foarte mulţi bani, dar nu era uşor să te apleci şi să-i aduni.

După ce-i oferii o ţigară, îl lăsai să aştepte şi-mi făcui de lucru cu nişte scrisori. Se plictisi însă şi după puţin îmi

spuse că nu mai putea să aştepte. De altfel nu venise decît să-i spună lui Guido că acţiunile acelea denumite în mod aşa de ciudat *Rio Tinto* şi pe care-l sfătuise să le cumpere cu o zi înainte — da, exact cu douăzeci şi patru de ore înainte — crescuseră cu circa zece la sută. Începu să rîdă din toată inima.

— În timp ce noi stăm acuma de vorbă aici, adică în timp ce eu aştept, poate c-au mai şi crescut, după închiderea bursei. Dacă domnul Speier ar vrea să cumpere acţiunile acelea în clipa de faţă, cine ştie cu cît ar trebui să le plătească. Ce bine-am ghicit încotro bătea bursa !

Se lăuda cu intuiţia pe care i-o dădea faptul că frecventa bursa de-atîta vreme. Se întrerupse ca să mă întrebe :

— Cine crezi că te învaţă mai bine : universitatea sau bursa ?

Falca i se lăsă încă şi mai jos şi gropiţa ironiei se mări.

— Bineînţeles că bursa ! rostii eu, plin de convingere.

Ceea ce făcu să merit o strîngere de mînă afectuoasă cînd mă părăsi.

Guido juca la bursă ! Dacă aş fi fost mai atent ar fi trebuit să ghicesc mai dinainte, pentru că atunci cînd îi prezentasem un cont exact al sumelor destul de importante pe care le cîştigasem în ultima vreme cu afacerile noastre, se uitase la el surîzînd, dar cu oarecare dispreţ ! Găsea probabil că fusesem nevoiţi să lucrăm prea din greu ca să cîştigăm banii aceia. Şi trebuie avut în vedere că numai cu vreo zece afaceri de felul acela ne-am fi putut acoperi pierderea suferită cu un an înainte ! Ce trebuia să fac acuma, eu care, cu cîteva zile mai înainte, îl lăudasem atîta ?

Puţin după aceea veni şi Guido şi îi repetai cuvînt cu cuvînt ce spusese Nilini. Ascultă totul cu atîta nerăbdare că nici nu-şi dădu seama că, în felul acesta, aflasem că joacă la bursă, şi plecă numaidecît.

Seara discutai lucrurile acestea cu Augusta, care găsi de cuviinţă să nu-i tulburăm liniştea Adei cu asemenea veşti, ci s-o informăm mai curînd pe doamna Malfenti despre pericolele la care se expunea Guido. Îmi ceru să procedez şi eu cum voi crede de cuviinţă, ca să nu mai facă atîtea prostii.

Îmi pregătii cu multă grijă cuvintele pe care trebuia să i le spun. În sfîrşit, aveam prilejul să-mi pun în practică

hotărîrile privind bunătatea activă şi să-mi ţin şi promisiunea pe care i-o făcusem Adei. Ştiam cum să-l iau pe Guido pentru a-l sili să mă asculte. Oricine face o prostie — i-aş fi spus — jucînd la bursă, dar mai cu seamă un negustor care are la spate un asemenea bilanţ.

A doua zi începui cît se poate de bine :

— Văd că joci acuma şi la bursă. Vrei să intri la închisoare ? îl întrebai cu severitate.

Mă pregăteam pentru ceea ce se cheamă o scenă şi ţineam în rezervă şi ameninţarea că, deoarece se purta în aşa fel încît compromitea firma, eram hotărît să părăsesc în mod neîntîrziat biroul.

Guido reuşi să mă dezarmeze numaidecît. Păstrase pînă atunci secretul, dar acuma, cu o sinceritate de băiat cumsecade, îmi dezvălui toate amănuntele afacerilor acelora. Lucra în valori miniere din nu ştiu ce ţară, care-i aduseseră pînă atunci un cîştig egal aproape cu pierderea din bilanţul nostru. Acuma nu mai exista nici un risc şi-mi putea povesti absolut tot. Cînd va avea ghinionul să piardă tot ce cîştigase, va înceta pur şi simplu să mai joace. Şi dacă, în schimb, norocul va continua să-i fie favorabil, se va grăbi să pună înregistrările mele în ordine, deoarece le simţea ameninţarea tot timpul.

Mi-am dat seama că nu era cazul să mă înfurii şi că trebuia, dimpotrivă, să-l felicit. În privinţa problemelor de contabilitate, l-am asigurat că putea fi liniştit, deoarece, acolo unde se găsea un disponibil de bani lichizi era foarte uşor să pui ordine chiar şi-n contabilitatea cea mai îngrijorătoare. Iar cînd în registrele noastre va fi reintegrat, aşa cum se şi cuvenea, contul Adei şi măcar micşorat acela pe care eu îl botezasem abisul firmei noastre, respectiv contul lui Guido, contabilitatea noastră va fi curată ca lacrima.

După care i-am propus să reglementeze totul imediat şi să pună în contul întreprinderii operaţiile lui de bursă. Nu primi, din fericire, fiindcă altminteri aş fi devenit contabilul unui jucător de bursă şi mi-aş fi asumat o răspundere mult mai mare. În schimb, aşa, lucrurile şi-au urmat cursul ca şi cum persoana mea nici n-ar fi existat. Îmi respinse propunerea cu cîteva argumente care mi se părură de neînlăturat. Era de prost augur să-ţi plăteşti datoriile, aşa, cît ai bate din palme, şi-apoi mai e şi o superstiţie foarte răspîndită

printre jucători — că banii străini poartă noroc. Nu cred în asemenea lucruri, dar cînd joc nu neglijez nici eu anumite precauţii.

O bună bucată de timp mi-am făcut felurite reproşuri că, atunci cînd Guido mi-a comunicat asemenea lucruri, n-am protestat de loc. Cînd am văzut-o însă comportîndu-se în acelaşi fel pe doamna Malfenti, care-mi povesti cum soţul ei cîştigase la bursă o mulţime de bani, şi-apoi şi pe Ada, care socotea jocul drept o ramură oarecare a comerţului, am înţeles că din punctul acesta de vedere nu mi s-ar fi putut aduce nici un fel de reproş. Ca să-l poţi întoarce pe Guido de pe drumul acela greşit, protestul meu n-ar fi folosit la nimic, dacă nu mi-ar fi venit în ajutor toţi membrii familiei.

Aşa că Guido continua să joace, şi pe lîngă el toată familia. De altfel, făceam şi eu parte din grup şi legasem nişte relaţii de prietenie destul de curioase cu Nilini. Adevărul e că nu-l puteam suferi, fiindcă-mi dădeam seama că era ignorant şi prezumţios, dar se pare că din consideraţie pentru Guido, care aştepta de la el informaţii preţioase, reuşii să-mi ascund destul de bine sentimentele, aşa că pînă la urmă ajunsese să creadă că are în mine un prieten credincios. Trebuie să recunosc că amabilitatea mea faţă de el se datora poate şi dorinţei de a evita indispoziţia pe care mi-o provocase duşmănia lui, cauza principală a ironiei care rînjea pe faţa-i atît de urîtă. În afară însă de faptul că-i întindeam mîna şi că-l salutam ori de cîte ori venea sau pleca, nu i-am mai arătat nici un fel de amabilitate. El în schimb a fost foarte amabil întotdeauna şi eu n-am putut să nu-i primesc serviciile cu recunoştinţă, ceea ce e, într-adevăr, cea mai mare amabilitate de care poţi da dovadă pe lumea asta. Îmi făcea rost de ţigări de contrabandă, pe care i le plăteam la preţ de cost, adică o nimica toată. Dacă mi-ar fi fost ceva mai simpatic m-ar fi putut convinge să joc pe mîna lui: n-am făcut-o însă niciodată, numai ca să nu-l văd prea des.

Îl vedeam cu toate astea prea mult! Stătea în biroul nostru ore întregi, deşi — cum era uşor să-ţi dai seama — nu era îndrăgostit de Carmen. Venea tocmai ca să-mi ţină tovărăşie mie. Părea să-şi fi propus să mă iniţieze în tainele politicii, pe care el o cunoştea atît de bine din pricina bursei. Îmi arăta că marile puteri ba îşi strîngeau azi mîna, ba se luau a doua zi la bătaie. Nu ştiu dac-a ghicit sau nu viitorul

fiindcă eu, datorită antipatiei pe care mi-o inspira, nu stăteam să-l ascult niciodată. Aveam pe față un surîs idiot, neschimbat. Echivocul acela trebuie să fi fost provocat de-o interpretare greșită a surîsului meu, pe care-l va fi socotit cumva drept admirație. N-am nici un fel de vină în privința asta.

Știu numai lucrurile pe care le repeta zilnic. Mi-am putut da seama că era un italian de-o culoare dubioasă deoarece avea impresia că pentru Trieste ar fi fost mai bine să rămînă sub austrieci. Adora Germania și în special trenurile nemțești care soseau cu atîta regularitate. Era socialist în felul lui și ar fi vrut că fie oprit prin lege ca un singur individ să posede mai mult de o sută de mii de coroane. Și n-am rîs în ziua în care, stînd de vorbă cu Guido, recunoscu că poseda exact o sută de mii de coroane și nici o centimă în plus. N-am rîs și nici nu l-am întrebat dacă, în caz c-ar mai cîștiga ceva bani, și-ar modifica teoria. Relațiile dintre noi erau într-adevăr stranii. Nu puteam rîde cu el și nici de el.

Cînd dădea drumul vreunui aforsim de-al său, se sălta atît de tare pe fotoliu, că ochii lui priveau tavanul în vreme ce, spre mine, întorcea gropița aceea pe care eu o numeam mandibulară. De altfel și vedea cu ea! Cînd, uneori, voiam să profit de poziția în care se afla ca să mă gîndesc la alte lucruri, mă rechema la ordine întrebîndu-mă imediat:

— Ești atent?

După efuziunea aceea simpatică, multă vreme Guido nu-mi mai pomeni despre afacerile lui. La început îmi mai spunea cîte ceva Nilini, dar după cîtva timp deveni și el mai rezervat. Aflai însă chiar de la Ada că Guido continua să cîștige.

Cînd Ada se întoarse, mi se păru din nou că se cam urîțise. Era mai curînd umflată decît grasă. Obrajii, plini iarăși, nu erau nici de data asta la locul lor și-i făceau o față pătrată. Ochii continuaseră să-și deformeze conturul. Încercai o mare surpriză fiindcă atît pe Guido cît și pe ceilalți care fuseseră s-o vadă îi auzisem spunînd că fiecare zi ce trecea îi aducea puteri noi și sănătate. Numai că sănătatea femeii înseamnă, în primul rînd, frumusețe.

Cu Ada am avut și alte surprize. M-a salutat cu multă afecțiune, dar exact în felul în care-o salutase și pe Augusta. Între noi nu mai exista un secret și sînt sigur că nu-și mai aducea aminte c-a plîns atunci cînd și-a amintit cît de mult

mă făcuse să sufăr. Cu atît mai bine ! Uita, în sfîrşit, de drepturile pe care le avea asupra mea ! Eram cumnatul ei cel mai bun şi ţinea la mine numai din pricină că găsise neschimbată legătura plină de dragoste dintre mine şi nevastă-mea, care stîrnise întotdeauna admiraţia familiei Malfenti.

Într-o zi făcui o descoperire care mă uimi teribil. Ada se credea încă frumoasă ! Departe, pe lacul Maggiore, i se făcuse curte şi era limpede că succesele îi făceau plăcere. Probabil că le cam exagera, fiindcă mi se părea prea mult să pretindă că fusese nevoită să-şi întrerupă vilegiatura pentru a scăpa de urmărirea unui adorator. Admit că ceva adevărat putea totuşi să fie în toate astea, fiindcă cine n-o cunoscuse mai înainte o considera probabil mai puţin urîtă. Nu prea mult totuşi, cu ochii aceia, cu coloritul acela şi cu acea formă a feţei ! Nouă ni se părea mai urîtă deoarece, amintindu-ne cum fusese, schimbările pe care le săvîrşise boala ne apăreau cu atît mai vădite.

Într-o seară, i-am invitat pe Guido şi pe Ada la noi acasă. A fost o reuniune plăcută, cu adevărat de familie. Părea continuarea trecutei noastre logodne în patru. Numai că părul Adei îşi pierduse strălucirea lui luminoasă.

La plecare, ajutînd-o să-şi pună haina, rămăsei o clipă singur cu ea. Mi-am dat imediat seama de schimbarea survenită în relaţiile noastre. Eram singuri şi poate că ne puteam spune ceea ce nu voiam să spunem de faţă cu ceilalţi. În timp ce-o ajutam, chibzuii bine lucrurile şi-n cele din urmă găsii ce trebuia să-i spun :

— Ştii, cred, că acuma joacă la bursă ! rostii cu o voce gravă.

Îmi vine uneori să cred că, prin vorbele acelea, urmărisem să evoc ultima noastră întîlnire de care nu puteam crede că uitase chiar cu totul.

— Da, spuse Ada zîmbind, şi face foarte bine. După cît mi se spune, s-a făcut om de treabă.

Am rîs împreună cu ea, tare. Mă simţeam descărcat de orice responsabilitate. Cînd să plece, îmi şopti :

— Carmen aceea lucrează tot cu voi ?

Nu izbutii să-i răspund fiindcă ieşi imediat. Trecutul nostru nu se mai afla între noi. Se afla, în schimb, gelozia ei. Şi tot atît de aprinsă ca la ultima noastră întîlnire.

Acum, gîndindu-mă la toate astea, găsesc c-ar fi trebuit să-mi dau seama cu mult timp înainte de-a fi fost avertizat în mod expres, că Guido începuse să piardă la bursă. Aerul victorios care-i luminase faţa pînă atunci dispăru şi se arătă din nou foarte îngrijorat în legătură cu bilanţul nostru.

— De ce-ţi faci sînge rău pentru asta, îl întrebai eu, naiv, cînd ai în buzunar tot ce-ţi trebuie ca înregistrările să devină reale? Cînd ai atîţia bani nu ajungi la puşcărie.

Numai că atunci, după cum am aflat mai tîrziu, în buzunarul lui nu mai era absolut nimic.

Eram atît de încredinţat că încheiase un pact cu norocul, că n-am ţinut seamă de nici unul din numeroasele indicii care m-ar fi putut convinge că lucrurile stau tocmai pe dos.

Într-o seară, era în august, mă tîrî iarăşi la pescuit. La lumina orbitoare a lunii aproape pline erau puţine probabilităţi să putem prinde ceva cu undiţa. Stărui însă, susţinînd că în larg vom găsi puţină răcoare. Altceva, ce-i drept, nici nu găsirăm. După o singură încercare, nici nu mai cufundarăm undiţele măcar, lăsînd sforile să atîrne afară din barca pe care Luciano o duse departe în larg. Razele lunii ajungeau bine-înţeles pînă-n fundul mării ascuţind vederea peştilor mari, punîndu-i astfel în gardă împotriva curselor, şi chiar pe a celor mai mici, în stare să muşte din nadă, dar nu să şi ajungă cu botişorul lor pînă la cîrlig. Momeala noastră nu era decît un dar făcut plevuştii.

Guido se aşeză la pupa şi eu la prora. După puţin şopti:

— Ce tristă e toată lumina asta!

Spunea probabil aşa fiindcă lumina nu-l lăsa să doarmă şi eu îi dădui dreptate ca să-i fac plăcere şi ca să nu tulbur cu o discuţie prostească liniştea solemnă în care ne mişcam încetişor. Luciano însă protestă, susţinînd că lui îi plăcea foarte mult lumina aceea. Văzînd că Guido nu-i răspundea, voii să-l fac să tacă, spunîndu-i că lumina era, într-adevăr, un lucru trist, pentru că te făcea să vezi tot ce se întîmplă pe lume. Şi-apoi nici nu te lăsa să pescuieşti. Luciano începu să rîdă, dar nu mai spuse nimic.

Rămăseserăm tăcuţi multă vreme. Căscai de cîteva ori în lumina lunii. Îmi părea rău că mă lăsasem convins să mă urc în barcă.

Guido mă întrebă pe neaşteptate:

— Tu, care eşti chimist, poţi să-mi spui ce-i mai eficace : veronalul pur sau cel sodic ?

Adevărul e că nu ştiam nici măcar că există un veronal sodic. Un chimist nu este obligat să ştie pe de rost toate produsele din lume. În materie de chimie ştiu atîta încît să pot găsi numaidecît în cărţile mele tot ce mă interesează şi în afară de asta să pot discuta — cum se putu vedea în cazul acela — chiar şi despre lucrurile pe care nu le cunosc.

Veronal sodic ? Ştia doar toată lumea că toate combinaţiile pe bază de sodiu se asimilează mai uşor decît altele. Ba cu privire la sodiu mi-adusei chiar aminte — reproducîndu-l mai mult sau mai puţin exact — un imn pe care-l închinase acestui element unul din profesorii mei în cursul unicei sale prelegeri la care asistasem în viaţa mea. Sodiul era un vehicul pe care-l foloseau elementele ca să se mişte mai repede. Iar profesorul amintise de clorura de sodiu, care trecea dintr-un organism în altul şi-apoi ajungea, datorită gravităţii, în cavitatea cea mai adîncă a pămîntului — marea. Nu ştiu dacă reprodusesem cu exactitate ce gîndise profesorul, dar în clipa aceea, în faţa acelei uriaşe întinderi de clorură de sodiu, vorbii despre sodiu cu un respect infinit.

După o clipă de şovăială, Guido întrebă din nou :

— Aşa că cine ar vrea să moară, ar trebui să ia veronal sodic ?

— Da, răspunsei.

Amintindu-mi apoi că există şi cazuri cînd vrei să simulezi sinuciderea şi nedîndu-mi imediat seama că-i aduceam aminte lui Guido de-un episod neplăcut din viaţa lui, adăugai :

— Iar cine nu vrea să moară trebuie să ia veronal pur.

Cercetările lui Guido cu privire la veronal ar fi putut să-mi dea de gîndit. N-am înţeles însă nimic, preocupat cum eram de sodiu. În zilele care urmară fui în măsură să-i aduc lui Guido dovezi noi în legătură cu virtuţile pe care i le atribuisem sodiului : chiar şi pentru a accelera amalgamele, care nu sînt altceva decît nişte îmbrăţişări puternice între două corpuri, îmbrăţişări care ţin locul combinaţiei sau asimilaţiei, se adaugă mercurului o anumită cantitate de sodiu. Sodiul era mijlocitorul dintre aur şi mercur. Numai că pe Guido nu-l mai interesa veronalul şi cred acuma că pe vremea aceea acţiunile începuseră să urce din nou.

În răstimp de-o săptămînă, Ada veni la birou de trei ori. Şi numai după a doua mă încercă bănuiala că voia să-mi vorbească.

Prima dată dădu peste Nilini, care-şi pusese iarăşi în cap să mă educe. Aşteptă o oră întreagă să plece, dar făcu greşeala să flecărească cu el, aşa că Nilini îşi închipui că trebuie să mai stea. După ce făcui prezentările, respirai uşurat, dar fiind că gropiţa mandibulară a lui Nilini nu era întoarsă spre mine. Nu luai parte la conversaţia lor.

Nilini se arătă chiar spiritual şi-o impresionă pe Ada povestindu-i că la Tergesteo se bîrfea tot atît de mult ca şi în salonul unei doamne. Numai că, după el, la bursă oamenii erau mult mai bine informaţi decît oriunde în altă parte. Adei i se păru că le calomniază pe femei. Spuse că ea nici nu ştia măcar ce-i aceea bîrfă. În legătură cu asta intervenii şi eu, pentru a confirma că, de-atîţia ani de cînd o cunoşteam, nu auzisem niciodată ieşindu-i din gură o vorbă care să amintească măcar de bîrfă. Spusei toate astea zîmbind, fiindcă mi se părea că-i fac un reproş. Nu bîrfea deoarece n-o interesa ce fac alţii. La început, fiind pe deplin sănătoasă, se gîndise la treburile ei, dar cînd o copleşi boala, nu mai rămase liber în ea decît un mic locşor, pe care puse stăpînire gelozia. Era o egoistă adevărată, dar primi mărturia mea cu recunoştinţă.

Nilini se prefăcu atunci că nu mă crede nici pe mine şi nici pe Ada. Spuse că mă cunoaşte de mulţi ani şi că mă consideră un mare naiv. Lucru care mă amuză şi-o amuză şi pe Ada. Mă plictisi îngrozitor cînd Nilini — pentru prima dată faţă de alţii — declară că eram unul din cei mai buni prieteni ai lui, aşa că mă cunoştea pînă-n adîncul sufletului. Nu îndrăznii să protestez, dar mărturisirea aceea neruşinată a lui îmi jigni pudoarea, întocmai ca unei fete căreia i s-ar reproşa în public că s-a destrăbălat.

Eram atît de naiv, spunea Nilini, că Ada, cu viclenia proprie femeilor, ar fi putut bîrfi chiar în faţa mea fără ca eu să-mi dau seama. Mi se păru că Ada continua să se amuze auzindu-l că-mi face complimentele acelea cu două înţelesuri, în timp ce — după cum aflai mai tîrziu — ea îl lăsa să vorbească în speranţa că-şi va goli sacul şi va pleca. Avu însă de aşteptat mult şi bine.

Cînd veni a doua oară, eram cu Guido. Zării atunci pe faţa ei o expresie de nerăbdare şi ghicii că mă căuta de fapt pe mine.

Pînă ce reveni a treia oară, îmi pierdui vremea cu visurile mele obişnuite. De fapt, Ada nu cerea de la mine dragoste, numai că prea de multe ori încerca să fie singură cu mine. Bărbaţilor le e greu să priceapă ce vor femeile şi din pricină că, uneori, nici ele singure nu ştiu.

Din cuvintele ei nu se putea desprinde nici un sentiment nou. De îndată ce putu să-mi vorbească, vocea i se înecă de emoţie, dar nu fiindcă izbutise să stea de vorbă cu mine. Voia să ştie pricina pentru care Carmen nu fusese dată afară. Îi povestii tot ce ştiam, inclusiv încercarea noastră de a-i găsi un post pe lîngă Olivi.

Se linişti aproape imediat deoarece spusele mele coincideau întru totul cu ceea ce-i povestise Guido. Aflai apoi că accesele ei de gelozie se succedau în mod periodic. Veneau fără cauză aparentă şi plecau în urma vreunui cuvînt care-o convingea.

Mă întrebă încă două lucruri : dacă era chiar aşa de greu să găseşti un loc pentru o funcţionară şi dacă familia lui Carmen era într-o situaţie aşa de precară încît să depindă întru totul de ea.

Îi explicai că, într-adevăr, la Trieste era greu să găseşti de lucru pentru femei în birouri. În ce privea a doua întrebare nu-i puteam răspunde, fiindcă nu cunoşteam pe nimeni din familia lui Carmen.

— Guido, în schimb, îi cunoaşte pe toţi, murmură Ada cu mînie şi lacrimile îi scăldară din nou obrajii.

Îmi strînse apoi mîna în semn de rămas bun şi-mi mulţumi. Şi, zîmbind printre lacrimi, îmi spuse că era sigură că poate conta pe mine. Zîmbetul îmi făcu o mare plăcere fiind sigur că nu i-l adresase cumnatului, ci unui bărbat de care-o legau unele angajamente secrete. Încercai să-i dovedesc că meritam zîmbetul acela şi spusei :

— În ce-l priveşte pe Guido, nu de Carmen mi-e teamă, ci de faptul că joacă la bursă.

Ea dădu din umeri :

— Asta n-are nici o importanţă. Am vorbit şi cu mama. Tata juca şi el la bursă şi-a cîştigat o mulţime de bani.

Răspunsul ei mă descumpăni, dar nu mă lăsai :

— Mie, Nilini, nu-mi place de loc. Şi nici nu-i adevărat că sînt prieten cu el !

Ada se uită la mine mirată :

— Mie mi se pare un om corect. Iar Guido ţine foarte mult la el. Şi-apoi, am impresia că acuma Guido e cu ochii în patru cînd e vorba de afacerile lui.

Eram cît se poate de hotărît să nu spun nimic rău despre Guido, aşa c-am tăcut. Cînd am rămas singur nu m-am gîndit la Guido, ci la mine. Era bine poate că Ada mi se înfăţişase, în sfîrşit, ca o soră şi nimic altceva. Nu-mi făgăduia şi nici nu mă ameninţa cu dragostea. Timp de cîteva zile umblai prin oraş neliniştit şi tulburat. Nu izbuteam să mă înţeleg. De ce mă simţeam întocmai ca şi cum Carla m-ar fi părăsit chiar în clipa aceea ? Nu mi se întîmplase nimic nou. Cred în mod sincer c-am avut întotdeauna nevoie de-o aventură sau de cine ştie ce complicaţie care s-aducă a aventură. Acum, relaţiile mele cu Ada nu mai erau de loc complicate.

Nilini, stînd ca de obicei în fotoliu, ne ţinu într-o bună zi o adevărată predică : de la orizont se ridica un nor, nici mai mult nici mai puţin decît scumpirea monedei. Bursa se arăta, dintr-o dată, sătulă şi nu mai putea absorbi nimic.

— Să-i dăm un purgativ ! propusei eu.

Întreruperea nu-i plăcu de loc, dar, ca să nu fie obligat să se înfurie, n-o băgă în seamă ; pe lumea asta banii se răriseră dintr-o dată, devenind, din pricina asta, scumpi. Se mira că lucrurile astea se întîmplaseră atunci, deoarece el le prevăzuse pentru cîteva săptămîni mai tîrziu.

— Va fi trimis cineva toţi banii în lună ! spusei.

— Astea sînt lucrări serioase, de care nu trebuie să rîzi, afirmă Nilini, uitîndu-se ca de obicei în tavan. Şi-abia acum se va vedea cine are temperament de adevărat luptător şi cine, dimpotrivă, va sucomba de la prima lovitură.

Aşa cum nu puteam înţelege de ce, pe lumea asta, banii pot deveni mai rari, tot astfel nu ghicii nici că Nilini îl punea pe Guido printre luptătorii care urmau să-şi dovedească valoarea. Eram atît de obişnuit să mă apăr de predicile lui, neluîndu-le în seamă, încît nici asta, pe care-o ascultasem totuşi, nu mă atrase cîtuşi de puţin.

Cîteva zile mai tîrziu Nilini schimbă foaia. Survenise un fapt nou. Făcuse descoperirea că Guido lucrase cu încă un agent de schimb. Aşa că începu să protesteze pe un ton iri-

tat, declarînd că el nu greşise cu nimic faţă de Guido, nici măcar în ceea ce priveşte cuvenita discreţie. În legătură cu asta invoca propria-mi mărturie. Nu-mi ascunsese el afacerile lui Guido pînă şi mie, pe care continua să mă socoată drept cel mai bun prieten al său ? De-acum încolo însă era dezlegat de orice obligaţie şi putea să strige în gura mare că Guido pierduse absolut tot. În privinţa afacerilor încheiate prin intermediul lui, mă asigura că, la cea mai uşoară ameliorare, Guido ar fi putut rezista, aşteptînd timpuri mai bune. Era totuşi nemaipomenit ca Guido să-i facă asemenea afront chiar de la prima nenorocire.

Ce să mai vorbim de Ada ! Gelozia lui Nilini era de neîmblînzit.

Voiam să scot de la Nilini cît mai multe amănunte, în timp ce enervarea lui creştea şi el continua să vorbească de afrontul care i se făcuse. Cu toate acestea, şi contrar oricărei aşteptări, rămase omul discret de totdeauna.

După-amiază, îl găsii pe Guido la birou. Stătea întins pe sofaua noastră şi era într-o stare foarte curioasă — o stare intermediară între deznădejde şi somn.

L-am întrebat :

— Ai pierdut absolut tot ?

Nu-mi răspunse imediat. Îşi ridică braţul, cu care îşi acoperi faţa, descompusă, şi rosti :

— Ai văzut vreodată un om mai nenorocit decît mine ?

Îşi lăsă braţul jos şi-şi schimbă poziţia, culcîndu-se pe spate. Închise ochii şi păru să fi uitat cu desăvîrşire de prezenţa mea.

N-am ştiut cum să fac ca să-l încurajez. Mă jignea, de-a dreptul, socotindu-se omul cel mai nenorocit din lume. Şi nu era vorba de-o exagerare din partea lui, ci chiar de-o minciună în toată legea. L-aş fi ajutat dacă aş fi putut, dar mi-era cu neputinţă să-i fiu de vreun sprijin. După mine, nici chiar un om mai nevinovat şi mai nenorocit decît Guido nu merita să fie compătimit, căci altfel în viaţa noastră n-ar fi loc decît pentru asemenea sentimente, ceea ce ar duce la o mare plictiseală. Legea firii nu dă drept la fericire, ci, dimpotrivă, prescrie mizeria şi durerea. Cînd apare hrana, paraziţii aleargă din toate părţile, şi dacă nu există, se grăbesc să se nască. Puţin mai tîrziu, prada abia mai ajunge şi imediat după nu mai ajunge de loc fiindcă natura nu face calcule, ci expe-

rienţe. Cînd hrana nu mai ajunge, numărul consumatorilor trebuie să scadă prin moarte, pe care-o precede durerea, şi astfel echilibrul se restabileşte din nou, pentru o clipă. De ce ne-am plînge ? Şi cu toate astea ne plîngem cu toţii. Cei care n-au căpătat nimic din pradă mor strigînd împotriva nedreptăţii, iar cei care şi-au avut partea lor găsesc c-ar fi avut dreptul la una mai mare. De ce nu mor şi nu trăiesc în tăcere ? E plăcută, în schimb, bucuria celui care-a ştiut să pună mîna pe o parte îmbelşugată din pradă, e plăcută şi se manifestă în văzul tuturor, în mijlocul uralelor. Unicul strigăt ce poate fi admis e strigătul învingătorului.

Cît despre Guido ! N-avea nici una din calităţile care să-i dea dreptul să cucerească sau măcar să păstreze bogăţia. Venea de la masa de joc şi plîngea fiindcă pierduse. Nu se purta deci nici ca un om bine crescut măcar şi-mi făcea greaţă. De aceea, şi numai de aceea, tocmai cînd ar fi avut atîta nevoie de afecţiunea mea, Guido n-a găsit nimic. Nici chiar repetatele mele hotărîri nu mă putură duce pînă acolo.

Respiraţia lui Guido devenea între timp din ce în ce mai regulată şi mai zgomotoasă. Adormea ! Cît de puţin bărbat se arăta în nenorocire ! I se luase prada de sub nas şi el închidea ochii ca să viseze poate că-i tot în stăpînirea ei, în loc să-i deschidă bine de tot pentru a căuta să mai smulgă măcar o părticică din ea.

Eram tare curios să aflu dacă Ada ştia de nenorocirea care-o lovise. Şi-l întrebai cu glas tare. Guido tresări şi avu nevoie de oarecare timp ca să se obişnuiască din nou cu nenorocirea pe care-o văzu, dintr-o dată, în toată plenitudinea ei.

— Nu ! şopti el. Apoi închise ochii.

E sigur că toţi cei greu loviţi sînt înclinaţi spre somn. Somnul redă forţele. Rămăsei încă puţin, uitîndu-mă nehotărît la el. Cum era să-l ajut, dacă dormea ? Nu era momentul cel mai potrivit pentru somn. Îl apucai fără nici un menajament de umăr şi-l zgîlţîii bine :

— Guido !

Fără doar şi poate, dormise. Se uită la mine dezorientat, cu ochii încă înceţoşaţi de somn, apoi mă întrebă :

— Ce vrei ? Şi imediat, furios, repetă întrebarea : În definitiv, ce vrei ?

Voiam să-l ajut, altfel nici n-aş fi avut dreptul să-l trezesc. Mă înfuriai şi eu şi începui să strig că nu era momentul

să doarmă fiindcă trebuia să se grăbească să facă tot ce-i sta în putinţă ca să mai salveze ceva. Trebuiau făcute socoteli, discutat apoi cu toţi membrii familiei noastre şi cu cei ai familiei sale de la Buenos Aires.

Guido se aşeză într-un fotoliu. Era încă puţin tulburat de faptul că-l trezisem în felul acela. Îmi spuse cu amărăciune :

— Ai fi făcut mai bine să mă laşi să dorm. Cine vrei să m-ajute acuma ? Nu-ţi aduci aminte la ce-am fost nevoit să recurg data trecută pentru a căpăta fleacul acela de care aveam nevoie ca să mă salvez ? Acuma e vorba de sume importante. De la cine să cer ?

Fără urmă de afecţiune în glas, ci dimpotrivă, mînios că trebuie să vîr mîna în buzunar şi să mă lipsesc pe mine şi pe ai mei, strigai :

— Nu sînt şi eu aici ?

După care avariţia mă îndemnă să-mi atenuez încă de la început sacrificiul :

— Nu-i şi Ada ? Nu e soacra noastră ? Nu putem pune mînă de la mînă să te salvăm ?

Se ridică şi se apropie de mine cu vădita intenţie de-a mă îmbrăţişa. Dar tocmai asta nu voiam. Oferindu-i ajutorul, aveam dreptul să-l fac cu ou şi cu oţet, şi-l făcui cu vîrf şi îndesat. Îl mustrai pentru slăbiciunea de care dădea dovadă acuma şi-apoi şi pentru îngîmfarea lui de pînă atunci, care-l împinsese la ruină. Făcuse aşa cum îl tăiase capul, fără să se consulte cu nimeni. De cîte ori nu încercasem să stau de vorbă cu el numai ca să-l împiedic să facă prostii şi să-l salvez, iar el mă refuzase, neavînd încredere deplină decît în Nilini.

Aici Guido zîmbi, da, zîmbi, nenorocitul ! Îmi spuse că nu mai lucra cu Nilini de cincisprezece zile, deoarece-i intrase în cap că mutra acestuia i-ar purta ghinion.

Ceea ce-l caracteriza pe Guido în clipa aceea era somnul şi zîmbetul ; îi ruina pe toţi în jurul lui şi zîmbea. Mă transformai într-un judecător aspru deoarece, ca să-l salvez, trebuia să-l educ. Voii să aflu cît pierduse şi mă înfuriai grozav cînd îmi spuse că nu ştia cu exactitate. Mă înfuriai şi mai mult cînd îmi comunică o cifră relativ mică, cifră care, după cum s-a dovedit mai tîrziu, reprezenta suma pe care trebuia s-o plătească la lichidarea de la cincisprezece ale lunii, şi de care ne despărţeau doar două zile. Guido susţinea însă că pînă la

sfîrşitul lunii mai era timp şi că lucrurile se puteau schimba. Lipsa banului de pe piaţă nu putea ţine o eternitate.

Începui să urlu :

— De unde vrei să primeşti bani dacă nu există nicăieri ? Din lună ?

Adăugai că nu trebuie să mai joace nici o zi în plus. Nu era nevoie ca pierderea, şi-aşa uriaşă, să crească şi mai mult. Îi spusei şi că pierderea va fi împărţită în patru părţi, care vor fi suportate de mine, de el (adică de tatăl lui), de doamna Malfenti şi de Ada, că trebuia să se întoarcă la comerţul nostru lipsit de riscuri şi că nu mai aveam chef să-i văd prin birou nici pe Nilini şi nici vreun alt agent de schimb.

El, blînd ca un mieluşel, mă rugă să nu mai răcnesc atîta, fiindcă ne-ar putea auzi vecinii.

Făcui un efort nemaipomenit ca să mă liniştesc şi reuşii numai după ce luai hotărîrea să-i spun, dar încetişor, şi alte insolenţe. Pierderea pe care-o suferise era pur şi simplu fructul unei crime. Trebuia să fii un mare dobitoc ca să te trezeşti într-o situaţie îngrozitoare ca aceea. Mi se părea necesar chiar ca Guido să suporte lecţia în întregime.

De data asta protestă cu blîndeţe. Cine nu jucase la bursă ? Socrul nostru, care fusese un negustor atît de serios, nu avusese o singură zi în toată viaţa lui în care să nu fi încheiat vreo tranzacţie. De altfel — o ştia şi pe asta — jucasem şi eu.

Îi arătai că era o mare diferenţă între un joc şi altul. El îşi riscase la bursă toată averea, iar eu numai venitul de pe o lună.

Mă impresionă în mod neplăcut faptul că Guido încerca, copilăreşte, să scape de orice răspundere. Susţinu că Nilini îl îndemnase să joace mai mult decît ar fi vrut el, făcîndu-l să creadă că va cîştiga o avere fabuloasă.

Începui să rîd şi să-mi bat joc de el. Lui Nilini nu i se putea reproşa nimic, fiindcă asta era meseria lui. Şi — de altfel — după ce-l părăsise pe Nilini, nu se grăbise să joace sume şi mai mari prin intermediul altui agent ? Ar fi putut să se laude cu noua lui relaţie numai dacă, graţie acesteia, ar fi început să joace pe mai puţin, în ascuns de Nilini. Ca să-şi recupereze pierderea nu era de ajuns, bineînţeles, să-şi schimbe reprezentantul şi să meargă pe acelaşi drum, urmărit de acelaşi ghinion. Încercă, în cele din urmă, să mă convingă să-l las în pace şi, cu plînsul în gît, îşi recunoscu greşeala.

Renunțai să-l mai mustru. În clipa aceea mi-era cu adevărat milă de el și, dacă ar fi vrut, l-aș fi și sărutat. Îi spusei că mă voi ocupa în mod neîntîrziat de procurarea sumei pe care trebuia să i-o dau și c-aș fi putut să vorbesc chiar și cu soacra noastră. El, în schimb, și-ar fi luat însărcinarea să discute cu Ada.

Compătimirea mea crescu și mai mult cînd îmi mărturisi că i-ar fi venit mai ușor să vorbească el cu soacra noastră, în locul meu, dar gîndul că trebuie să stea de vorbă cu Ada îl înnebunea.

— Știi doar cum sînt femeile ! Nu pricep nimic cînd e vorba de afaceri sau pricep numai atunci cînd acestea se termină cu bine.

N-avea să-i spună Adei nimic, ci avea s-o roage pe doamna Malfenti să-i aducă ea totul la cunoștință. Hotărîrea aceasta îl liniști și ieșirăm împreună. Mă uitam cum mergea alături de mine cu capul în jos și-mi făceam reproșuri că mă purtasem atît de aspru cu el. Dar, cum aș fi putut face altfel cînd era vorba de un om la care țineam ?

Trebuia totuși să-și recunoască greșeala, dacă nu avea de gînd să se ruineze complet ! Și ce fel de relații trebuie să fi fost între el și nevasta lui dacă-i era atît de teamă să stea de vorbă cu ea !

Între timp însă găsi mijlocul de a mă enerva din nou. Mergînd, își perfecționă planul care-l entuziasmase atîta. Nu numai că n-avea să vorbească nimic cu Ada, dar avea să facă în așa fel încît nici să n-o vadă în seara aceea, deoarece avea să plece numaidecît la vînătoare. După ce luă hotărîrea aceasta, se înseninâ cu totul. Se părea că-i era de ajuns perspectiva de a petrece cîtva timp în aer liber, departe de orice gînd, pentru a căpăta înfățișarea unui om care se și află pe terenul de vînătoare și se bucură din plin. Fui de-a dreptul indignat ! Cu aceeași înfățișare, s-ar fi putut întoarce, desigur, la bursă, să reia jocul în care risca averea familiei și chiar a mea.

Îmi spuse :

— Vreau să-mi îngădui această ultimă distracție și te invit să vii cu mine, dar numai cu condiția să nu pomenești un singur cuvînt de ce s-a întîmplat astăzi.

Spusese toate astea surîzînd. Văzînd chipul meu serios, deveni și el mai serios. Adăugă :

— Îţi dai şi tu seama că după o lovitură ca asta am nevoie de puţină odihnă. Apoi, îmi va fi mult mai uşor să-mi reiau locul în luptă.

Îi simţii vocea voalată de-o emoţie de a cărei sinceritate nu mă puteam îndoi. Aşa că-mi ascunsei supărarea, manifestîndu-mi-o doar prin aceea că nu-i primii invitaţia, spunîndu-i că trebuia să rămîn în oraş ca să fac rost de bani. Era şi ăsta un reproş ! Eu, nevinovat, rămîneam la postul meu, în timp ce el, vinovatul, se ducea să se distreze.

Ajunsesem în faţa uşii casei doamnei Malfenti. Faţa lui nu-şi mai regăsise aerul acela vesel pe care i-l dăduse perspectiva celor cîteva ore de destindere şi, atîta timp cît rămase cu mine, păstră întipărită expresia durerii pe care avusesem grija să i-o deştept. Înainte însă de a ne despărţi avu o izbucnire de independenţă şi — aşa mi se păru mie — de ranchiună, care-l mai uşură puţin. Îmi spuse că era, într-adevăr, uimit să descopere în mine un asemenea prieten. Nu ştia dacă trebuie să accepte sacrificiul pe care voiam să-l fac pentru el şi pretindea (ăsta a fost cuvîntul, pretindea) să nu mă socot angajat în nici un fel şi că de aceea eram liber să-i dau sau nu suma făgăduită.

Sînt sigur că mă înroşisem. Ca să ies din încurcătură, îi spusei :

— De ce-ţi închipui c-aş vrea să-mi retrag cuvîntul cînd abia cu cîteva minute înainte, şi fără ca tu să-mi ceri ceva, m-am oferit să-ţi vin în ajutor ?

Mă privi cu oarecare nesiguranţă, după care îmi spuse :

— Fiindcă ţii să mă ajuţi cu tot dinadinsul, primesc şi-ţi mulţumesc. Vom încheia însă un contract de asociere cu totul nou, pentru ca fiecare să aibă ce i se cuvine. Iar dacă va fi de lucru, şi vei voi să munceşti mai departe, va trebui să-ţi ai salariul tău. Vom pune noua noastră societate pe cu totul alte baze. Aşa că nu ne vom mai putea teme şi de alte pagube din pricină c-am escamotat pierderea primului nostru an de activitate.

Răspunsei :

— Pierderea asta nu mai are nici un fel de importanţă şi nu trebuie să te mai gîndeşti la ea. Caută acum s-o cîştigi pe soacra noastră de partea ta. Deocamdată asta interesează, şi nimic altceva.

Şi astfel ne despărţirăm. Cred c-am şi surîs chiar în faţa naivităţii cu care-şi dezvăluie Guido sentimentele lui cele mai intime. Îmi ţinuse discursul acela nesfîrşit numai pentru a putea primi darul meu fără să fie nevoit să-mi arate vreo recunoştinţă. Nu ceream însă nimic. Mi-era de ajuns să ştiu că-mi datora într-adevăr asemenea recunoştinţă.

De altfel, despărţindu-mă de el, mă simţii şi eu uşurat, ca şi cum aş fi ieşit abia atunci în aer liber. Simţeam cu adevărat libertatea pe care mi-o răpise hotărîrea mea de a-l educa pe Guido şi de a-l pune iarăşi pe drumul cel bun. În fond pedagogul se simte mult mai încătuşat decît şcolarul. Eram cît se poate de hotărît să-i fac rost de banii aceia. Fireşte că n-aş putea să spun dacă făceam asta din dragoste pentru el sau pentru Ada. Ori poate pentru a mă elibera de părticica de răspundere pe care puteam s-o am fiindcă lucrasem în biroul lui. În fine, hotărîsem să-mi sacrific o parte din avere şi încă şi acuma mă gîndesc la ziua aceea cu o infinită satisfacţie. Banii aceia îl salvau pe Guido, iar mie-mi garantau liniştea deplină a conştiinţei.

Colindai aşa pînă seara, în cea mai desăvîrşită linişte sufletească, şi pierdui timpul pe care l-aş fi putut folosi trecînd pe la bursă şi căutîndu-l pe Olivi — căci lui trebuia să mă adresez pentru a-mi procura o sumă atît de mare. Îmi spusei apoi că situaţia nu era chiar atît de urgentă. Aveam la dispoziţia mea o anumită sumă de bani şi mi-era de ajuns pentru a participa la plata care trebuia făcută la cincisprezece ale lunii. Pentru cea de la sfîrşitul lunii, aveam să mă ocup mai tîrziu.

În seara aceea nu mă mai gîndii la Guido. Mai tîrziu, după ce copiii se culcaseră, mă pregătii de cîteva ori să-i vorbesc Augustei despre dezastrul financiar al lui Guido şi despre paguba care trebuie să se răsfrîngă şi asupra mea, dar n-am mai vrut să-mi fac nervi cu discuţiile, gîndindu-mă că ar fi fost mai bine să-mi rezerv energia pentru a o convinge pe Augusta atunci cînd toţi ceilalţi vor fi luat hotărîrea să lichideze afacerea asta. Şi apoi, ar fi fost caraghios ca, în vreme ce Guido se distra, eu să-mi fac atîta sînge rău.

Dormii excelent şi, a doua zi dimineaţa, cu buzunarul nu prea plin de bani (aveam vechiul plic pe care-l refuzase Carla şi pe care-l păstrasem pînă atunci cu sfinţenie pentru ea sau

pentru vreuna din urmaşele sale şi încă nişte bani pe care-i putusem scoate de la o bancă) plecai la birou. Îmi petrecui dimineaţa citind ziarele, între Carmen care cosea nu ştiu ce şi Luciano care făcea exerciţii de înmulţire şi adunare.

Cînd mă înapoiai acasă la ora mesei, o găsii pe Augusta nedumerită şi abătută. Pe faţă i se aşternuse paloarea ei nemaipomenită pe care nu i-o provocau decît amărăciunile pricinuite de mine.

Şi, plină de blîndeţe, îmi spuse :

— Am aflat că te-ai hotărît să-ţi sacrifici o parte din avere ca să-l salvezi pe Guido ! Ştiu că n-aveam dreptul să fiu informată şi eu de asta...

Era atît de nesigură de dreptul acesta al ei încît şovăia. Continuă apoi să-mi reproşeze că nu-i spusesem nimic.

— E drept însă că eu nu sînt ca Ada, fiindcă nu m-am împotrivit niciodată voinţei tale.

Îmi trebui timp pînă să aflu ce se întîmplase. Augusta nimerise la Ada tocmai în clipa cînd aceasta discuta problema lui Guido cu doamna Malfenti. Văzînd-o, Ada începuse să plîngă cu hohote, vorbindu-i de generozitatea mea, pe care nu voia cu nici un preţ s-o primească. O rugase de altfel pe Augusta să mă invite să renunţ la oferta făcută.

Îmi dădui imediat seama că Augusta suferea de vechea ei boală — era geloasă pe sora ei — dar nu-i dădui importanţă. Atitudinea pe care-o adoptase Ada mă surprindea.

— Era supărată ? o întrebai cu ochii măriţi de uimire.

— Nu ! Nu ! Nu era supărată... strigă Augusta cu sinceritatea ei obişnuită. M-a luat în braţe şi m-a sărutat... poate ca să te sărut şi eu pe tine.

Era un mod destul de comic de-a se exprima. Şi se uita la mine neîncrezătoare, studiindu-mă.

Protestai :

— Crezi că Ada-i îndrăgostită de mine ? Ce-ţi trece prin minte ?

Nu reuşii însă s-o liniştesc pe Augusta, a cărei gelozie mă plictisea îngrozitor. Era foarte bine că Guido, la ceasul acela, nu se mai distra şi trecea cu siguranţă prin nişte clipe îngrozitoare între soacră şi nevastă, dar eram teribil de plictisit şi eu, şi mi se părea că suferinţa mea era prea mare de vreme ce eram complet nevinovat.

Încercai s-o liniștesc pe Augusta prin mîngîieri. Dar ea își îndepărtă fața de-a mea ca să se uite mai bine la mine și-mi făcu, plină de blîndețe, un reproș care mă mișcă mult.

— Știu că mă iubești și pe mine, îmi spuse.

Era limpede că nu starea sufletească a Adei o interesa, ci numai a mea, și-mi veni atunci o idee prin care să-mi pot dovedi nevinovăția :

— Așadar, Ada e îndrăgostită de mine ? întrebai eu rîzînd.

Apoi, depărtîndu-mă de ea ca să mă poată vedea mai bine, îmi umflai puțin obrajii și-mi căscai ochii peste măsură, ca să semăn cu Ada bolnavă. Augusta se uită la mine mirată, dar îmi ghici numaidecît gîndul. Începu să rîdă cu hohote, dar pe urmă îi fu rușine.

— Nu ! îmi spuse, nu-ți bate, te rog, joc de ea.

Îmi mărturisi apoi, tot rîzînd, că izbutisem să imit tocmai protuberanțele acelea care dădeau feței Adei un aspect atît de surprinzător. Știam foarte bine asta deoarece, imitînd-o, mi se păru c-o îmbrățișez pe Ada. Cînd rămăsei singur, repetai încă o dată gestul, plin de dorință și de dezgust totodată.

După-amiază mă dusei la birou cu speranța să-l întîlnesc pe Guido. Îl așteptai cîtva timp, după care luai hotărîrea să mă duc la el acasă. Trebuia totuși să știu dacă era nevoie să-i cer bani lui Olivi. Trebuia să-mi fac datoria oricît mi-ar fi fost de neplăcut s-o revăd pe Ada cu trăsăturile schimonosite încă o dată de recunoștință. Cine știe la ce surprize mă mai puteam aștepta de la ea.

Pe scările casei lui Guido dădui peste doamna Malfenti, care se chinuia să le urce. Îmi povesti cu mare lux de amănunte tot ce se hotărîse pînă atunci în legătură cu povestea lui Guido. Cu o seară înainte se despărțiseră aproape înțeleși că trebuia să-l salveze pe bietul om, care avusese un ghinion atît de mare. Ada nu aflase decît dimineața că trebuia să iau și eu parte la acoperirea pierderii lui Guido, și refuzase în mod hotărît să accepte. Doamna Malfenti o scuza :

— Ce să-i faci ? Nu vrea s-o mustre cugetul că și-a sărăcit tocmai sora la care ține mai mult.

Ajunși pe palier, doamna Malfenti se opri să-și tragă sufletul și să mai vorbească puțin, și-mi spuse rîzînd că povestea se va termina fără nici o pagubă pentru nimeni. Înainte de prînz, ea, Ada și Guido se duseseră să ceară sfatul unui avocat,

vechi prieten al familiei, iar acuma şi tutore al micii Anna. Avocatul le spusese că nu trebuia plătit nimic fiindcă legea nu prevedea această obligaţie. Guido se opusese cu toată tăria vorbind de onoare şi de datorie, dar nu mai avea nici o îndoială că, o dată ce toţi, inclusiv Ada, luau hotărîrea să nu plătească, va trebui să se resemneze şi el.

— Asta înseamnă că firma lui va fi declarată, la bursă, în stare de faliment ? spusei eu nedumerit.

— Probabil ! răspunse doamna Malfenti, cu un suspin, înainte de a urca ultima treaptă a scărilor.

După masă, Guido obişnuia să se odihnească şi de aceea ne primi numai Ada, în salonaşul pe care-l cunoşteam atît de bine. Văzîndu-mă, rămase descumpănită o clipă, o singură clipă, de care însă îmi dădui seama şi-o reţinui, limpede, evidentă, ca şi cînd cineva mi-ar fi atras atenţia asupra tulburării Adei. Se stăpîni însă şi-mi întinse mîna cu un gest hotărît, bărbătesc, menit să şteargă ezitarea feminină care-l precedase.

Şi-mi spuse :

— Ţi-a spus, sper, Augusta, cît îţi sînt de recunoscătoare. Acuma n-aş fi în stare să-ţi spun ce simt fiindcă sînt destul de tulburată. Sînt şi bolnavă de altfel. Da, foarte bolnavă ! Voi fi nevoită să mă internez din nou în sanatoriul din Bologna !

Fu întreruptă de un suspin :

— Îţi cer acum o favoare. Te rog să-i spui lui Guido că nici tu nu-i poţi da banii făgăduiţi. Ne va fi astfel mai uşor să-l convingem să facă ce trebuie.

Prima dată suspinase în clipa în care îşi adusese aminte de propria-i boală ; suspină apoi din nou, înainte de-a continua să vorbească despre Guido.

— E un copil şi trebuie să ne purtăm cu el ca atare. Dacă ştie că eşti hotărît să-i dai suma aceea de bani, are să persiste şi mai mult în ideea de a sacrifica şi restul, în chip zadarnic. În chip zadarnic, fiindcă ştim acuma cu toată certitudinea că falimentul, în asemenea condiţii, e un lucru îngăduit. Ne-a spus-o avocatul.

Îmi comunica părerea unei înalte autorităţi, fără să mi-o ceară pe a mea. Ca vechi frecventator al bursei, părerea mea, chiar şi alături de cea a avocatului, ar fi putut avea o anumită greutate, dar nici măcar nu-mi amintii de părerea mea, în caz

c-aş fi avut vreuna. Îmi amintii, în schimb, că eram pus într-o situaţie dificilă.

Nu puteam să-mi calc angajamentul pe care mi-l luasem faţă de Guido : în schimbul acelui angajament mă socotisem autorizat să-i strig în faţă atîtea lucruri neplăcute, încasînd astfel un soi de dobîndă asupra capitalului pe care acuma nu mai puteam să i-l refuz.

— Ada ! rostii eu, cu glas şovăitor. Nu cred că pot să mă dezic aşa, de pe-o zi pe alta. N-ar fi mai bine să-l convingi tu pe Guido să facă aşa cum vrei tu ?

Doamna Malfenti, cu marea simpatie pe care mi-o arăta întotdeauna, spuse că înţelegea foarte bine că mă aflam într-o situaţie specială şi că, de altfel, chiar Guido, cînd va vedea că i se pune la dispoziţie numai un sfert din suma de care avea nevoie, va fi nevoit să se supună punctului lor de vedere.

Ada însă nu-şi vărsase toate lacrimile. Spuse plîngînd, cu faţa ascunsă în batistă :

— Ai procedat rău, foarte rău, făcîndu-i oferta aceea cu adevărat extraordinară. Abia acuma se vede cît de rău ai făcut!

Mi se părea că şovăie între recunoştinţa adîncă şi ura înverşunată. Adăugă apoi că nu voia să se mai vorbească de oferta mea şi mă ruga să nu fac rost de bani, fiindcă avea să-mi interzică să-i dau, sau avea să-i interzică lui Guido să-i primească.

Mă simţeam atît de încurcat, că pînă la urmă spusei o minciună. Spusei că, de fapt, eu şi făcusem rost de bani şi făcui semn spre buzunarul de la piept unde se afla plicul cu suma aceea aşa de neînsemnată. Ada mă privi de data aceasta cu o mare admiraţie, care mi-ar fi făcut poate plăcere dacă n-aş fi ştiut că n-o meritam. Oricum, tocmai minciuna aceasta pe care nu pot să mi-o explic decît printr-o stranie tendinţă de a apărea în faţa Adei mai bun decît eram, mă împiedică să-l aştept pe Guido şi mă alungă din casa lui. S-ar fi putut întîmpla ca la un moment dat, şi contrar aparenţelor, să mi se ceară să le încredinţez banii pe care pretindeam că-i aveam asupra mea şi-atunci ce figură aş fi făcut ? Spusei că aveam treburi urgente la birou şi plecai.

Ada mă conduse pînă la uşă şi mă asigură c-avea să-l convingă pe Guido să vină el la mine, să-mi mulţumească pentru bunătate şi să mă refuze. Rosti lucrurile acestea cu atîta hotă-

rîre, încît tresării. Mi se păru că, în parte, hotărîrea ei nestrămutată urmărea să lovească şi în mine. Nu ! În clipa aceea nu mă iubea de loc ! Bunătatea mea fusese prea mare. Strivea pe cei asupra cărora se revărsa şi nu trebuia să mire pe nimeni faptul că cei în cauză protestau. În drum spre birou căutai să scap de indispoziţia pe care mi-o pricinuise atitudinea Adei, amintindu-mi că făceam sacrificiul acela pentru Guido şi pentru nimeni altul. Ce amestec avea Ada în asta ? Şi-mi făgăduii ca la prima ocazie să-i spun chiar Adei lucrul acesta.

Mă dusei la birou tocmai pentru că nu voiam să mă încarc cu o nouă minciună. N-aveam nimic de făcut. De dimineaţă se cernea o ploaie măruntă şi neîntreruptă, care împrospătase simţitor aerul primăverii aceleia şovăielnice. Din doi paşi aş fi ajuns acasă, în timp ce, ca să mă duc la birou, trebuia să străbat un drum mult mai lung, lucru îndeajuns de neplăcut. Aveam însă impresia că trebuie să respect un angajament.

Puţin după aceea veni şi Guido. Îl rugă pe Luciano să iasă din birou ca să rămînă singur cu mine. Avea acea înfăţişare descompusă, care-i era de mare ajutor în luptele cu nevasta şi pe care i-o cunoşteam atît de bine. Trebuie să fi plîns şi să fi strigat.

Mă întrebă ce credeam de planurile nevestei lui şi ale soacrei noastre, despre care aflase că-mi fuseseră comunicate şi mie. Îi părui puţin cam şovăielnic. Nu voiam să-i spun părerea mea, care nu se putea împăca cu a celor două femei şi ştiam că dacă i-aş fi spus că eram de acord cu ele, Guido mi-ar fi făcut noi scene. Apoi nu mi-ar fi plăcut de loc ca ajutorul meu să pară nesigur şi, în fine, eram de acord cu Ada că hotărîrea trebuia să vină de la Guido şi nu de la mine. Îi spusei că trebuie să-şi facă bine socotelile, să vadă şi să audă ce spun şi alţi oameni. Eu nu eram un mare om de afaceri, ca să pot da sfaturi într-o problemă atît de importantă. Şi, pentru a cîştiga timp, îl întrebai dacă nu voia să-l consult pe Olivi.

Asta fu de-ajuns, ca să înceapă să urle :

— Imbecilul ăla ! Te rog, nu-i mai pomeni numele !

Nu eram de loc dispus să-i iau apărarea lui Olivi, dar liniştea mea nu izbuti să-l înşenineze pe Guido. Eram exact în situaţia din ajun, numai că acuma ţipa el şi-mi venise mie rîndul să tac. Chestie de dispoziţie. Încurcătura în care mă aflam mă ţinea legat de mîini şi de picioare.

Dar Guido vru cu tot dinadinsul să-i spun ce părere aveam. Datorită unei inspirații pe care o socot de esență divină vorbii foarte bine, atît de bine că dacă vorbele mele ar fi putut avea un efect oarecare, catastrofa care a urmat ar fi putut fi evitată. Îi spusei că eu, deocamdată, aș fi despărțit cele două probleme, aceea a lichidării din ziua de cincisprezece de cea de la sfîrșitul lunii. La urma urmei, la cincisprezece nu trebuia plătită o sumă prea mare și trebuia ca, între timp, cele două femei să fie convinse să subscrie și ele la acea pierdere, relativ lipsită de importanță. Am fi avut apoi timpul necesar să ne pregătim și să chibzuim asupra celeilalte lichidări.

Guido mă întrerupse ca să mă întrebe :

— Ada mi-a spus că ai banii în buzunar. Îi ai aici ?

Roșii. Dar găsii imediat o altă minciună care mă salvă :

— De vreme ce familia ta nu i-a primit, i-am depus adineauri la bancă. Îi putem avea însă cînd dorim, chiar și mîine dimineață.

Atunci începu să-mi reproșeze că mi-am schimbat părerea. Doar eu declarasem în ajun că nu trebuie să așteptăm cealaltă plată, pentru a pune totul în regulă ! Și izbucni într-o criză violentă de mînie care-l trînti în cele din urmă pe sofa, sleit de puteri. L-ar fi dat afară din birou pe Nilini și pe ceilalți agenți care-l împinseseră să joace la bursă. Oh ! Jucînd, întrevăzuse desigur și posibilitatea unui dezastru financiar, dar niciodată obligația de-a da ascultare unor femei care nu pricepeau absolut nimic.

M-am dus să-i strîng mîna și dacă mi-ar fi îngăduit l-aș fi îmbrățișat. Nu doream nimic altceva decît să-l văd lucînd asemenea hotărîre. Nici vorbă de joc de-acum înainte, ci muncă de fiecare zi !

Ceea ce ar fi însemnat viitorul nostru și propria lui independență. Acum era vorba să poată trece de perioada aceea grea dar scurtă, și-apoi totul ar fi devenit ușor și simplu.

Abătut, dar ceva mai calm, la puțină vreme după asta plecă. Chiar și Guido, cu toată slăbiciunea lui, se simțea pătruns de o hotărîre de neclintit.

— Mă înapoiez la Ada ! murmură el, și pe buze îi flutură un zîmbet amar, dar plin de încredere.

Îl însoții pînă la ușă și l-aș fi însoțit pînă acasă la el, dacă nu l-ar fi așteptat trăsura la poartă.

Nemesis călca însă pe urmele lui Guido. O jumătate de oră după plecarea lui mă gîndii c-ar fi fost prudent din partea mea să mă fi luat cu el ca să-i dau o mînă de ajutor. Nu-mi închipuiam că l-ar putea amenința vreun pericol, dar cum trecusem acuma trup și suflet de partea lui, aș fi încercat să le conving pe Ada și pe doamna Malfenti să-i vină în ajutor. Un faliment nu era ceva care să-mi placă și la urma urmei pierderea, împărțită în patru, deși destul de însemnată, nu reprezenta pentru nici unul din noi ceea ce se cheamă o catastrofă.

Mi-adusei apoi aminte că acum cea mai mare datorie a mea nu era să-l ajut pe Guido, ci să-i fac rost pentru a doua zi de suma pe care i-o promisesem. Pornii numaidecît în căutarea lui Olivi, pregătindu-mă pentru o nouă luptă. Născocisem un sistem prin care să-i restitui firmei mele importanta sumă de bani în cîțiva ani, vărsînd de aceea tot acolo, peste cîteva luni, tot ce mai rămăsese din moștenirea lăsată de mama. Speram că Olivi nu-mi va face greutăți, fiindcă pînă atunci nu-i cerusem niciodată mai mult decît venitul și dobînzile ce mi se cuveneau și de altfel îi puteam promite că n-o să-l mai plictisesc de-acum încolo cu astfel de cereri. Era limpede, de asemenea, că puteam spera să recuperez și de la Guido măcar o parte din sumă.

În seara aceea însă nu l-am putut găsi pe Olivi. Cînd ajunsei la birou, el tocmai plecase. Ceilalți funcționari credeau că se dusese la bursă. Nu-l găsii însă nici acolo și atunci mă dusei acasă la el unde aflai că era la o ședință a unei societăți economice, unde ocupa un post onorific. L-aș fi putut găsi acolo, dar se făcuse tîrziu și ploua tot timpul cu găleata, încît străzile se preschimbaseră în niște gîrle.

A fost un adevărat potop care-a ținut toată ziua și pe care lumea nu l-a uitat mulți ani după aceea. O ploaie liniștită, liniștită, care cădea de-a dreptul perpendicular, la fel de îmbelșugată tot timpul. De pe dealurile din jurul orașului se scurseră valuri de mîl care, împreună cu rezidurile vieții noastre citadine, astupară canalele de scurgere, destul de puține la număr. Cînd mă hotărîi să pornesc spre casă, după ce așteptasem în mod inutil sub un adăpost ca ploaia să se oprească și cînd mă lămurii definitiv că vremea se stabilise la ploaie și că era zadarnic să speri într-o schimbare, oamenii erau nevoiți să umble prin apă chiar dacă se urcau pe partea

cea mai înaltă a caldarîmului. Alergai spre casă blestemînd şi ud pînă la piele. Blestemam şi pentru că pierdusem atît timp ca să dau de urma lui Olivi. Se poate ca timpul meu să nu fie de fapt chiar atît de preţios, dar e sigur că sufăr îngrozitor ori de cîte ori îmi dau seama c-am muncit în zadar. Şi, alergînd, mă gîndeam : „Să lăsăm totul pe mîine, cînd are să fie senin, frumos şi uscat. Mîine am să mă duc la Olivi şi tot mîine am să mă duc şi la Guido. Măcar c-am să mă scol devreme, dar are să fie senin şi uscat." Eram aşa de convins de justeţea hotărîrii mele încît îi spusei Augustei că stabiliserăm cu toţii să amînăm orice hotărîre pentru a doua zi. Mă schimbai, mă ştersei şi cu chinuitele mele picioare în papucii de casă calzi şi comozi, mai întîi mîncai, iar apoi mă dusei la culcare pentru a dormi adînc pînă a doua zi dimineaţa, în vreme ce în geamurile ferestrelor ploaia bătea cu şuvoaie groase cît funia.

Aşa că nu aflai decît tîrziu despre ce se întîmplase în cursul nopţii. În primul rînd că ploaia provocase inundaţii în cîteva puncte ale oraşului, şi apoi că murise Guido.

Mult mai tîrziu am aflat cum de s-a putut întîmpla una ca asta. Seara, în jurul orei unsprezece, după ce doamna Malfenti plecase, Guido îşi înştiinţă nevasta că înghiţise o cantitate enormă de veronal. Şi voi s-o convingă că era condamnat. O îmbrăţişă, o sărută, îi ceru iertare c-o făcuse să sufere atîta. Apoi, mai înainte ca limba să i se împleticească, o asigură că fusese singura dragoste din viaţa lui. În clipa aceea Ada nu crezu nici în asigurările acestea ale lui şi nici că înghiţise atîta otravă încît să fie cu putinţă să moară. Nu crezu nici chiar că-şi pierduse cunoştinţa şi îşi închipui că se prefăcea, numai ca să-i poată stoarce din nou ceva bani.

Apoi, după ce trecu o oră, văzîndu-l că doarme din ce în ce mai adînc, i se făcu frică şi scrise un bileţel unui medic care locuia nu departe de casa lor. În bileţel scrisese că soţul ei avea nevoie de o intervenţie urgentă fiindcă înghiţise o mare cantitate de veronal.

În casă nu fusese nici un fel de agitaţie care s-o poată face pe servitoare, o femeie bătrînă şi angajată de puţină vreme, să-şi dea seama de gravitatea cazului.

Iar ploaia făcu restul. Servitoarea se pomeni cu apa pînă la genunchi şi pierdu biletul. Băgă de seamă numai cînd ajunse în faţa medicului. Ştiu totuşi să-i spună că era ceva urgent şi-l convinse s-o urmeze.

Doctorul Mali era un om în jur de cincizeci de ani, departe de-a fi un geniu, dar un medic priceput, care-şi făcuse întotdeauna datoria cum putuse mai bine. Nu avea o clientelă proprie numeroasă, dar avea în schimb foarte mult de lucru în slujba unei asociaţii cu foarte mulţi membri, care-l retribuia cu destul de puţină generozitate. Abia venise acasă şi reuşise în sfîrşit să se încălzească şi să se usuce lîngă foc. Îşi poate oricine imagina cu cîtă tragere de inimă şi-a părăsit el colţişorul acela cald. Cînd am început să cercetez mai temeinic cauzele morţii bietului meu prieten, am avut grijă să-l cunosc şi pe doctorul Mali. De la el n-am putut afla decît asta : cînd ieşi afară şi se simţi pătruns de ploaia care trecea prin umbrelă, se căi amarnic că studiase medicina şi nu agricultura, amintindu-şi că ţăranul, cînd plouă, stă în casă.

Cînd ajunse lîngă patul lui Guido, Ada era foarte liniştită. Acuma, cînd avea doctorul alături, îşi amintea şi mai limpede de felul cum o trăsese Guido pe sfoară cu cîteva luni înainte, simulînd o sinucidere. Nu-i mai revenea ei sarcina să-şi asume răspunderea, ci doctorului, care avea dreptul să ştie absolut tot, chiar şi cauzele care trebuiau să-l facă să creadă că era vorba de o simulare. Şi doctorul află toate cauzele acestea în timp ce trăgea cu urechea la şuvoaiele de apă care măturau strada. Întrucît nu fusese înştiinţat că era vorba de un caz de otrăvire, nu-şi adusese cu el nici un instrument necesar unei intervenţii. Deplînse faptul, bîiguind cîteva cuvinte din care Ada nu înţelese nimic. Nenorocirea era că, pentru a-i face o spălătură stomacală, nu putea trimite pe nimeni să ia cele necesare, ci ar fi trebuit să se ducă să şi le ia singur, făcînd drumul de două ori. Îi luă pulsul lui Guido şi îl găsi excelent. O întrebă pe Ada dacă nu cumva Guido avea întotdeauna un somn foarte adînc. Ada răspunse că da, dar nu în asemenea măsură. Doctorul cercetă şi ochii lui Guido : reacţionau cu promptitudine la lumină ! Şi se hotărî să plece, recomandînd să i se dea bolnavului, din cînd în cînd, cîteva linguriţe de cafea neagră foarte concentrată.

Aflai şi că, ajuns în stradă, murmură furios :

— Ar trebui să nu i se permită nimănui să simuleze o sinucidere pe un timp ca ăsta !

Eu, cînd l-am cunoscut, n-am îndrăznit să-i fac nici un reproş privitor la neglijenţa de care dăduse dovadă, dar el înţelese şi se apără : îmi spuse că a doua zi dimineaţa ră-

măsese uimit aflînd că Guido murise, ba că-i trecuse prin gînd şi că acesta îşi revenise şi mai luase o doză de veronal. Adăugă apoi că profanii în ale medicinii nici nu-şi puteau imagina că un doctor, în cursul practicii sale medicale, trebuia să se obişnuiască să-şi apere viaţa împotriva clienţilor care atentează la ea, fiindcă nu se gîndesc decît la a lor.

După o oră şi mai bine Ada obosi tot vîrîndu-i lui Guido linguriţa între dinţi şi, văzîndu-l că înghiţea din ce în ce mai puţină cafea şi că restul se prelingea pe pernă, se sperie iarăşi şi-o rugă pe servitoare să se ducă la doctorul Paoli. De data aceasta servitoarea nu mai pierdu bileţelul. Dar făcu mai bine de un ceas pînă la locuinţa doctorului. E de la sine înţeles că atunci cînd plouă cu găleata simţi nevoia să te mai opreşti din cînd în cînd sub un portic. Fiindcă o asemenea ploaie nu numai că te udă pînă la piele, dar te şi biciuie.

Doctorul Paoli nu era acasă. Fusese chemat cu puţin înainte la un client şi lăsase vorbă că speră să se înapoieze curînd. Se pare că preferase totuşi să aştepte sfîrşitul ploii lîngă client. Femeia lui de serviciu, o persoană în vîrstă şi foarte cumsecade, o aşeză pe servitoarea Adei în faţa focului şi se sili s-o pună pe picioare. Cum doctorul nu lăsase adresa clientului, cele două femei rămaseră cîteva bune ore lîngă foc. Doctorul se întoarse numai după ce stătu ploaia. Cînd ajunse la Ada, cu toate instrumentele acelea pe care le mai experimentase o dată asupra lui Guido, se lumina de ziuă. La patul bolnavului nu mai avu decît o singură sarcină : să-i ascundă Adei că Guido murise şi s-o cheme pe doamna Malfenti mai înainte ca Ada să-şi dea seama, pentru a fi alături de ea în primele clipe de durere.

Din toate aceste motive, vestea ajunse la noi tîrziu şi destul de confuză.

Cînd m-am sculat din pat am avut o ultimă pornire de mînie împotriva bietului Guido : complica orice nenorocire cu farsele sale ! Plecai singur de-acasă, fiindcă Augusta nu putea să lase copilul aşa, pe nepusă masă. Afară îmi veni o idee ! N-aş fi putut aştepta să se deschidă băncile şi să vină Olivi la birou ca să apar în faţa lui Guido înarmat cu banii pe care i-i promisesem ? Atît de puţină încredere aveam în gravitatea veştilor în legătură cu starea lui Guido, cu toate că ne fuseseră comunicate în mod expres.

Aflai totul de la doctorul Paoli, cu care mă întîlnii pe scări. Vestea mă tulbură în asemenea măsură, că fu cît pe-aci să mă prăbuşesc. Guido, întrucît trăiam alături de el, devenise în ochii mei un personaj de mare importanţă. Şi cît timp fusese viu îl văzusem într-o anumită lumină, care era lumina unora din zilele mele. Murind, lumina se modifica şi ea, ca şi cum ar fi trecut printr-o prismă. Şi tocmai asta mă orbea. Greşise, sigur că greşise, dar îmi dădui seama numaidecît că murind, nu mai rămînea nimic din greşelile lui. După mine, bufonul acela care, plimbîndu-se printr-un cimitir plin cu inscripţii elogioase, întrebase unde se îngropau în oraşul acela păcătoşii, fusese un imbecil. Morţii n-au fost niciodată păcătoşi. Guido era de-acum înainte un nevinovat! Moartea îl purificase.

Doctorul era foarte mişcat căci asistase la durerea Adei. Îmi povesti cîte ceva despre noaptea îngrozitoare pe care o petrecuse aceasta. Acuma, izbutiseră s-o facă să creadă că doza de veronal înghiţită de Guido fusese atît de mare, încît nici un ajutor nu i-ar mai fi fost de folos. Nenorocire, dacă ar fi ştiut adevărul!

— Cu toate astea, adăugă doctorul cu mîhnire, dacă aş fi venit cu cîteva ore mai înainte, l-aş fi salvat. Am găsit fiolele de otravă goale.

Le cercetai şi eu. O doză puternică, dar nu mult mai puternică decît prima dată. Îmi arătă cîteva fiole pe care stătea scris: Veronal. Aşadar, nu veronal sodic. Şi mai mult ca oricare altul puteam avea acuma deplina certitudine că Guido nu avusese de gînd să se sinucidă. N-am spus-o însă nimănui niciodată.

Paoli mă părăsi după ce-mi spuse că deocamdată să nu caut s-o văd pe Ada. Îi dăduse un calmant puternic şi era sigur că peste puţin avea să-şi facă efectul.

De pe coridor auzii venind din odăiţa aceea, unde fusesem primit de două ori de către Ada, plînsul ei molcom şi o seamă de cuvinte izolate pe care nu le înţelegeam, dar pline de obidă. Cuvîntul *el* revenea aproape tot timpul şi-mi închipuii cu uşurinţă ce spunea Ada. Încerca să dea o altă semnificaţie legăturilor dintre ea şi bietul mort. Şi sînt sigur că nu semănau de loc cu cele pe care le avusese cu cel viu. Pentru mine era evident că Ada greşise faţă de soţul ei pe cînd acesta trăia. Guido murea pentru un delict comis de toată familia fiindcă

jucase la bursă cu consimţămîntul tuturor. Cînd fusese vorba să plătească, atunci îl lăsaseră singur. Şi el se grăbise să plătească. Şi numai eu din toate rudele, cu toate că nu avusesem nici un amestec, simţisem nevoia să-i vin în ajutor.

Bietul Guido stătea părăsit în dormitor, acoperit cu un cearşaf. Rigiditatea morţii, avansată deja, exprima în cazul lui nu forţă, ci mirarea adîncă de-a fi murit fără să vrea. Pe faţa lui oacheşă şi frumoasă se întipărise o mustrare. Nu la adresa mea, desigur.

M-am dus la Augusta s-o rog să vină să aibă grijă de Ada. Eram foarte mişcat şi Augusta, îmbrăţişîndu-mă, începu să plîngă.

— Ai fost pentru el ca un frate, murmură. Abia acum sînt de acord cu tine ca să sacrifici o parte din averea noastră pentru a-i reabilita memoria.

Mă îngrijii să i se facă bietului meu prieten toate onorurile. Afişai între timp la uşa biroului nostru un bilet prin care anunţam închiderea din pricina morţii proprietarului. Redactai eu însumi anunţul mortuar. Dar numai a doua zi, şi de acord cu Ada, luarăm dispoziţiile pentru înmormîntare. Aflai atunci că Ada se hotărîse să însoţească sicriul pînă la cimitir. Voia să-i dea lui Guido toate dovezile de dragoste pe care i le mai putea da. Biata Ada ! Ştiam bine cîtă durere putea pricinui, pe un mormînt, remuşcarea. Numai eu ştiu cît suferisem la moartea tatălui meu !

Îmi petrecui toată după-amiaza închis în birou cu Nilini. Reuşirăm astfel să facem un mic bilanţ al situaţiei lui Guido. Îngrozitoare ! Guido, nu numai că pierduse capitalul firmei, dar dacă ar fi trebuit să răspundă de tot, datora o sumă la fel de mare.

Ar fi trebuit să lucrez pentru bietul meu prieten mort, să lucrez în adevăratul înţeles al cuvîntului, dar nu mă pricepeam să fac altceva decît să visez. Primul meu gînd fu să-mi sacrific toată viaţa în biroul acesta şi să lucrez pentru Ada şi pentru copiii ei. Puteam fi însă sigur că mă voi pricepe să fac ce trebuie ?

Nilini, ca de obicei, trăncănea, în timp ce eu priveam departe, atît de departe ! Pînă şi el simţea nevoia să-şi modifice în mod radical natura relaţiilor lui cu Guido. Acuma înţelegea totul ! Bietul Guido, cînd greşise faţă de el, era atins de boala care avea să-l ducă la sinucidere. De aceea uitase

acuma totul. Aşa era el făcut. Nu putea purta pică nimănui. Ţinuse întotdeauna la Guido şi mai ţinea şi acuma.

În cele din urmă, visurile lui Nilini se asociară cu ale mele şi se suprapuseră. Nu practicînd un comerţ obişnuit, cuminte, am fi putut afla salvarea dintr-o catastrofă de felul acesta, ci tot în jocul de bursă. Şi Nilini îmi povesti de-un prieten de-al lui, care, în ultima clipă, se putuse salva dublînd miza.

Stăturăm de vorbă cîteva bune ore, dar propunerea lui Nilini de a stărui în jocul început de Guido veni în cea din urmă oră, puţin înainte de prînz, şi-o primii numaidecît. O primii cu o mare bucurie, ca şi cînd aş fi reuşit să-mi înviez prietenul. În cele din urmă cumpărai în numele bietului Guido o cantitate de noi acţiuni cu bizarul nume de *Rio Tinto, South French* şi aşa mai departe.

Aşa începură pentru mine cele cincizeci de ore de maxim efort pe care l-am depus în toată viaţa mea. În primul rînd măsurai biroul în lung şi-n lat pînă seara, aşteptînd să aflu dacă ordinele mele fuseseră executate. Mi-era teamă că se aflase şi la bursă de sinuciderea lui Guido şi că numele lui nu mai era valabil pentru operaţii ulterioare. Trecură de altfel cîteva zile pînă să se afle că Guido se sinucisese.

Apoi, cînd Nilini mă anunţă în cele din urmă că toate ordinele mele fuseseră executate, începu pentru mine o adevărată agitaţie, sporită de faptul că în clipa primirii cursurilor îmi dădui seama că pierdeam la toate acţiunile o fracţiune destul de importantă. Mi-aduc aminte de starea aceea de agitaţie ca de-o activitate în adevăratul înţeles al cuvîntului. În amintirea mea stăruie curioasa senzaţie că, neîntrerupt, timp de cincizeci de ore, aş fi rămas la masa de joc, filîndu-mi cărţile. Nu cunosc pe nimeni care să fi putut rezista timp de-atîtea ore la o asemenea activitate istovitoare. Înregistram şi supravegheam orice mişcare de preţ, pentru ca apoi (de ce să n-o spun ?) să merg uneori înainte, ori să stau pe loc, după cum îmi convenea mie, după cum îi convenea de fapt bietului meu prieten. Pînă şi nopţile mi-au fost fără somn.

Temîndu-mă ca nu cumva să intervină cineva din familie şi să mă împiedice să duc la capăt opera de salvare pe care o începusem, nu vorbii cu nimeni, cînd sosi termenul, de lichidarea de la cincisprezece ale lunii. Plătii eu totul, căci nimeni altcineva nu-şi aminti de asemenea obligaţii, dat fiind că

vegheau cu toţii cadavrul care aştepta să fie înmormîntat. De altfel, suma care trebuia plătită era mai mică decît cea fixată cu cîtva timp înainte, deoarece norocul îmi sărise imediat în ajutor. Eram atît de amărît de moartea lui Guido, că mi se părea că-mi mai atenuez durerea compromiţîndu-mă în toate felurile — fie iscălind diferite hîrtii, fie riscîndu-mi banii. Pînă acolo mă adusese visul de bunătate visat cu mult timp înainte, alături de el. Şi-am suferit atîta din pricina stării mele de agitaţie, că la bursă n-am mai jucat niciodată pe socoteala mea.

Preocupat cu „filarea cărţilor" (asta-mi era ocupaţia de căpetenie), pînă la urmă nici măcar nu luai parte la înmormîntarea lui Guido. Lucrurile se întîmplară astfel. Tocmai în ziua aceea valorile în care ne angajaserăm crescură vertiginos. Nilini şi cu mine ne petrecurăm vremea calculînd cît recuperasem din pierdere. Din patrimoniul bătrînului Speier nu mai lipsea acuma decît jumătate. Un rezultat măreţ, care mă umplea de mîndrie. Se întîmplase exact cum prevăzuse Nilini pe un ton foarte îndoielnic totuşi, dar care, acuma, firește, cînd repeta cuvintele rostite atunci, dispăruse şi vorbea despre sine însuşi ca despre un profet cu care mergeai la sigur. După mine Nilini prevăzuse şi asta, dar şi contrariul. Aşa că n-ar fi putut greşi nici într-un caz, nici în altul, dar nu i-am spus nimic fiindcă-mi convenea să rămînă în combinaţia respectivă cu ambiţia neştirbită. Căci şi dorinţa sa putea influenţa asupra preţurilor.

Plecarăm de la birou la orele trei şi o luarăm la fugă fiindcă numai atunci ne aduserăm aminte că înmormîntarea trebuia să aibă loc la două şi trei sferturi.

De sus, de sub arcada de la Chiozza, văzui în depărtare cortegiul funebru şi mi se păru că recunosc chiar şi trăsura unui prieten, trimisă special pentru Ada. Sării cu Nilini într-o birjă, poruncind vizitiului să urmeze convoiul. În trăsură Nilini şi cu mine continuarăm să „filăm cărţile". Gîndul nostru era aşa de departe de bietul răposat, încît începurăm să ne plîngem de încetineala cu care înainta trăsura. Cine ştie ce se petrecea între timp la bursă, tocmai în lipsa noastră ? Nilini, la un moment dat, mă privi drept în ochi şi mă întrebă de ce nu întreprindeam la bursă şi ceva pe contul meu.

— Pentru moment, îi răspunsei, şi nu ştiu de ce mă înroşii tot, nu lucrez decît în contul bietului meu prieten. Apoi, după

o uşoară şovăială, adăugai : După aceea am să mă gîndesc şi la mine.

Îl lăsam să spere că mă va putea convinge şi pe mine să joc, numai fiindcă voiam să-mi rămînă cu adevărat prieten. În sinea mea formulam însă cuvintele pe care nu îndrăzneam să i le spun : „N-ai să mă ai niciodată în mînă !" El începu atunci cu predicile.

— Cine ştie dacă te mai poţi întîlni cu o ocazie ca asta !

Uitase că tot el îmi spusese că la bursă ocazii se întîlnesc în orice clipă.

Cînd ajunserăm acolo unde se opresc de obicei trăsurile, Nilini îşi aplecă capul pe fereastră şi scoase un strigăt de uimire. Trăsura continua să meargă după cortegiul care se îndrepta spre cimitirul grec.

— Domnul Guido era grec ? întrebă mirat.

De fapt, cortegiul trecea de cimitirul catolic şi se îndrepta spre un altul — evreiesc, grec, protestant sau sîrbesc.

— Poate să fi fost protestant ! spusei la început, amintindu-mi însă imediat că asistasem la cununia lui într-o biserică catolică. Trebuie să fie o greşeală ! exclamai, gîndindu-mă la început că voiau poate să-l înmormînteze în altă parte.

Nilini izbucni pe neaşteptate într-un hohot năvalnic de rîs care-l aruncă sleit de puteri în fundul trăsurii, cu gura lui afurisită larg deschisă.

— Ne-am înşelat ! exclamă.

Cînd izbuti să-şi stăpînească rîsul îmi făcu mii de reproşuri. Ar fi trebuit să ştiu încotro mergem, fiindcă ar fi trebuit să ştiu ora, să cunosc invitaţii etc. Era cortegiul funebru al altcuiva !

Iritat, nu rîsei împreună cu el, şi îmi venea destul de greu să-i suport acuma şi reproşurile. El de ce nu fusese atent ? Îmi stăpînii enervarea numai fiindcă mă interesa mai mult bursa decît înmormîntarea. Coborîrăm din trăsură ca să ne putem orienta mai bine şi pornirăm spre intrarea cimitirului catolic. Trăsura venea în urma noastră. Observai că persoanele din celălalt cortegiu se uitau la noi cu mirare, neputîndu-şi explica de ce, după ce-l onorasem pînă în pragul mormîntului pe bietul mort, îl părăseam tocmai atunci.

Nilini, nerăbdător, mergea înainte. Îl întrebă pe portar după o clipă de şovăială :

— Cortegiul domnului Guido Speier a sosit ?

Portarul nu avu aerul să se mire de întrebare, cu toate că mie mi se părea comică. Răspunse că nu ştia. Ştia doar că în ultima jumătate de oră sosiseră două cortegii funebre.

Ne consultarăm nedumeriţi. Era limpede că n-aveam de unde şti dacă cortegiul intrase sau nu în cimitir. În ce mă privea, luai hotărîrea într-o clipă. Nu-mi era îngăduit să mai iau parte la slujbă, care şi începuse, şi s-o tulbur. Aşa că n-aveam să mai intru în cimitir. Pe de altă parte însă, făcînd cale întoarsă, puteam risca să mă întîlnesc cu cortegiul. Deoarece renunţam să asist la înmormîntare, trebuia să mă întorc în oraş făcînd un mare ocol pe la Servola. Îi lăsai trăsura lui Nilini care voia să facă totuşi act de prezenţă din consideraţie pentru Ada, pe care o cunoştea.

Cu pas grăbit, pentru a evita orice întîlnire, pornii pe drumul de ţară care ducea spre sat. Acuma nu-mi mai părea de loc rău că mă înşelasem asupra cortegiului funebru şi că nu-i adusesem ultimul omagiu bietului Guido. Nu-mi puteam pierde vremea luînd parte la slujba religioasă. Datoria mea era alta : trebuia să salvez onoarea prietenului meu şi să-i apăr averea întru folosul văduvei şi al celor doi fii. Cînd îi voi spune Adei că am izbutit să recuperez trei sferturi din pierdere (şi mă întorceam cu gîndul la socotelile pe care le făcusem de atîtea ori : Guido pierduse de două ori patrimoniul tatălui şi, după intervenţia mea, pierderea se reducea la jumătate din patrimoniul respectiv. Socoteala era aşadar exactă. Recuperasem trei sferturi din pierdere) mă va ierta, bineînţeles, că n-am luat parte la înmormîntarea lui Guido.

Timpul se făcuse din nou frumos. Strălucea un splendid soare primăvăratic şi, peste cîmpia încă umedă, plutea un aer limpede şi sănătos. Şi-n cursul plimbării acesteia — nu-mi mai fusese îngăduit să fac nici un fel de mişcare cîteva zile la rînd — plămînii mi se dilatau. Mă simţeam sănătos şi puternic. Nu bagi de seamă că eşti sănătos decît prin comparaţie. Mă comparam cu bietul Guido şi mă înălţam, mă înălţam sus de tot cu victoria cîştigată de mine în aceeaşi luptă în care el fusese doborît. În jurul meu nu era decît sănătate şi forţă. Pînă şi cîmpia cu iarba ei fragedă. Ploaia generală şi îmbelşugată, catastrofa din ajun aveau acuma doar efecte binefăcătoare, iar soarele, luminos, însemna căldura pe care şi-o dorea pămîntul amorţit încă. Era limpede că, cu cît te-ai fi înde-

părtat mai mult de catastrofă, cu atît mai supărător ar fi devenit cerul acela albastru, dacă n-ar fi ştiut să se întunece la timp. Acesta era însă pronosticul experienţei şi nu mi-am amintit de el ; îmi dau seama numai acuma, cînd scriu. În clipa aceea sufletul meu era un imn închinat sănătăţii mele şi întregii naturi ; sănătate veşnică.

Pasul meu deveni mai grăbit. Mă bucuram din toată inima simţindu-mi-l atît de uşor. Cînd începui să cobor colina Servola, aproape alergam. Pe promenada Sant'Andrea pasul mi se încetini din nou, păstrîndu-şi însă aceeaşi alură de mare vioiciune. Parcă zburam.

Uitasem cu totul că veneam de la înmormîntarea celui mai bun prieten al meu. Aveam pasul şi aerul învingătorului. Bucuria victoriei era, cu toate acestea, un omagiu adus bietului meu prieten pentru apărarea intereselor căruia coborîsem în arenă.

Am alergat la birou să văd care erau cursurile acţiunilor la închidere. Erau ceva mai slabe, dar asta nu-mi clinti încrederea. Aş fi început să „filez cărţile" din nou, sigur fiind că-mi voi atinge scopul.

Fui obligat, în cele din urmă, să mă duc la Ada acasă. Veni să-mi deschidă Augusta. Mă întrebă imediat :

— Cum de-ai putut lipsi de la înmormîntare tocmai tu, singurul bărbat din familia noastră ?

Îmi lăsai umbrela şi pălăria la cuier şi, puţin încurcat, îi spusei c-aş vrea să vorbesc imediat şi cu Ada ca să nu fiu nevoit să mă repet. Deocamdată îi puteam da toate asigurările că avusesem motivele mele bine întemeiate ca să lipsesc de la înmormîntare. Nu mai eram însă chiar atît de sigur şi, dintr-o dată, începu să mă doară şoldul, poate din cauza oboselii. Poate că tocmai observaţia Augustei mă făcea să am îndoieli asupra posibilităţii de a-mi scuza absenţa, care trebuie să fi provocat un adevărat scandal ; îi şi vedeam în faţa ochilor pe toţi cei care participau la serviciul funebru, uitîndu-şi durerea pentru a se întreba unde puteam fi.

Ada nu veni. Aflai apoi că nici nu i se spusese măcar c-o aştept. Mă primi doamna Malfenti care, cu o înfăţişare aspră, cum n-o mai văzusem niciodată, începu să-mi vorbească. Începui şi eu prin a mă scuza, dar eram foarte departe de certitudinea cu care zburasem de la cimitir în oraş. Mă bîlbîiam. Ca adaos la adevăr, pe care-l reprezenta curajoasa mea ini-

ţiativă la bursă în folosul lui Guido, îi povestii şi ceva mai puţin adevărat şi anume că puţin înainte de ora înmormîntării fusesem nevoit să expediez o telegramă la Paris pentru a da un ordin şi că nu-mi fusese cu putinţă să plec din birou înainte de a fi primit răspunsul. Era adevărat că eu şi Nilini fusesem nevoiţi să telegrafiem la Paris, dar cu două zile mai înainte, şi cu două zile mai înainte primisem şi răspunsul. Pe scurt, înţelegeam bine că adevărul nu era suficient ca să mă scuze, poate şi pentru că nu puteam să-l mărturisesc în întregime şi să vorbesc de operaţiunea aceea atît de importantă cu care mă îndeletniceam de zile întregi, să reglementez adică schimburile mondiale doar cu dorinţa mea. Doamna Malfenti mă scuză însă cînd auzi cifra la care scăzuse pierderea lui Guido. Îmi mulţumi cu lacrimi în ochi. Eram iarăşi, nu singurul bărbat din familie, ci cel mai bun.

Îmi ceru să vin seara cu Augusta ca s-o văd pe Ada, căreia, între timp, îi va povesti ea totul. Pentru moment Ada nu era în stare să primească pe nimeni. Plecai atunci cu inima uşoară, împreună cu nevastă-mea. Nici măcar ea nu simţi nevoia ca înainte de-a pleca să-şi ia rămas bun de la Ada, care trecea de la plînsete deznădăjduite la stări de deprimare atît de adîncă, încît o împiedicau chiar să bage de seamă că îi vorbea cineva.

Avui o ultimă speranţă :

— Atunci nu Ada e cea care-a băgat de seamă lipsa mea ?

Augusta îmi mărturisi c-ar fi vrut să nu-mi spună nimic, atît de excesivă i se păruse mînia Adei pentru faptul că nu luasem parte la înmormîntare. Îi ceruse explicaţii Augustei, iar cînd aceasta se văzuse nevoită să-i spună că nu ştie nimic, fiindcă nu mă văzuse încă, Ada se lăsase din nou pradă deznădejdii, zicînd că Guido trebuise să sfîrşească aşa, fiind urît de întreaga familie.

Mi se păru că Augusta ar fi trebuit să-mi ia apărarea şi să-i aducă aminte Adei că numai eu singur fusesem gata să-l ajut pe Guido aşa cum se cuvenea. Dacă aş fi fost ascultat, Guido n-ar fi avut nici un motiv să încerce să se sinucidă sau măcar să simuleze asta.

Augusta, în schimb, tăcuse. Era atît de mişcată de durerea Adei încît se temuse să n-o rănească încercînd să discute. De altfel era încredinţată că, de data asta, explicaţiile doamnei Malfenti o vor convinge pe Ada de nedreptatea pe care mi-o făcea. Trebuie să spun că aveam şi eu exact aceeaşi credinţă

şi să mărturisesc chiar că din clipa aceea avui certitudinea că voi asista la surpriza Adei şi la manifestările ei de recunoştinţă. Căci la ea, din pricina maladiei lui Basedow, totul era nemăsurat.

Mă înapoiai la birou unde aflai că bursa avea din nou o uşoară tendinţă de creştere, foarte slabă, dar suficientă pentru a te îndreptăţi să crezi că a doua zi, la deschidere, ai să regăseşti cursul din timpul dimineţii.

După masa de seară trebui să mă duc singur la Ada, Augusta neputîndu-mă însoţi din pricina fetiţei, care avea o uşoară indispoziţie. Mă primi doamna Malfenti, care-mi spuse că avea de pregătit ceva la bucătărie, aşa că era nevoită să mă lase singur cu Ada. Îmi mărturisi apoi că însăşi Ada o rugase s-o lase singură cu mine, fiindcă voia să-mi spună un lucru pe care nu trebuia să-l audă nimeni. Înainte de a mă lăsa în salonaşul acela unde mă mai aflasem de două ori singur cu Ada, doamna Malfenti îmi spuse zîmbind :

— Ştii, nu-i încă dispusă să-ţi ierte lipsa de la înmormîntarea lui Guido, dar... e aproape !

Totdeauna îmi bătea inima în odăiţa aceea. De data asta nu de teama de a mă vedea iubit de cea pe care nu o iubeam. De cîteva clipe şi numai datorită cuvintelor doamnei Malfenti, recunoscusem că săvîrşisem o greşeală gravă faţă de amintirea bietului Guido. Nici chiar Ada, cu toate că ştia că trebuie să-mi ierte acea greşeală în schimbul căreia îi ofeream o adevărată avere, n-o putea face cu inima uşoară. Mă aşezasem şi priveam portretele părinţilor lui Guido. Bătrînul *Cada* avea un aer plin de mulţumire datorat, mi se părea, speculaţiilor mele de bursă, pe cînd mama lui Guido, o femeie slabă, cu o rochie cu mîneci bufante şi cu o pălărioară în echilibru pe un munte de păr, avea un aer foarte sever. Ceea ce nu însemna totuşi nimic ! Căci fiecare dintre noi, în faţa aparatului de fotografiat, îşi ia o înfăţişare străină şi începui să mă uit în altă parte, furios pe mine însumi că studiam cu atîta atenţie umbrele acelea. Mama nu putuse, bineînţeles, să prevadă că nu voi lua parte la înmormîntarea fiului !

Dar felul în care începu să-mi vorbească Ada fu o dureroasă surpriză. Trebuie să fi studiat îndelung ce voia să-mi spună şi nu ţinu de loc seama de explicaţiile mele, de protestele şi de rectificările pe care nu le putuse prevedea şi pentru care,

tocmai de aceea, nici nu se putuse pregăti. Alergă pe drumul pe care şi-l alesese, întocmai ca un cal speriat, pînă la capăt.

Intră îmbrăcată simplu de tot, într-o rochie de casă neagră, cu părul, într-o mare neorînduială, răvăşit şi poate chiar şi smuls de mîna care se îndîrjeşte să-şi găsească ceva de lucru, cînd nu se poate linişti decît în felul acesta. Veni lîngă mesuţa la care eram aşezat şi se sprijini cu mîinile de ea, ca să mă vadă mai bine. Faţa îi era din nou slăbită şi scăpase de sănătatea aceea stranie, care-o făcea să se îngraşe acolo unde nu trebuie. Nu era frumoasă ca pe vremea cînd o cucerise Guido, dar nimeni, uitîndu-se la ea, nu şi-ar fi dat seama că era bolnavă. Nici pomeneală de asta. Era în schimb atît de îndurerată, încît durerea înlocuise boala cu totul. Înţelesei atît de bine durerea aceea imensă încît nici nu ştiui ce să-i spun. Tot timpul cît mă uitai la ea îmi spuneam : „Ce cuvinte i-aş putea spune care să poată echivala cu o îmbrăţişare de frate, pentru a o mîngîia şi a o hotărî să plîngă şi să se uşureze !" Pe urmă, cînd mă simţii atacat, voii să reacţionez, dar mult prea slab şi ea nici nu mă auzi.

Vorbi, vorbi şi iar vorbi, iar eu nu pot să-i repet toate cuvintele. Dacă nu greşesc, începu prin a-mi mulţumi cu gravitate, dar fără căldură, pentru tot ce făcusem pentru ea şi pentru copii. Apoi, imediat, începură reproşurile :

— Ai reuşit să faci în aşa fel, încît s-ar părea c-a murit pentru un lucru lipsit de importanţă.

Apoi coborî vocea, ca şi cum ar fi avut de gînd să-mi împărtăşească un secret şi glasul ei căpătă mai multă căldură, o căldură care izvora din dragostea ei pentru Guido şi (sau mi se păru ?) chiar pentru mine :

— Te iert că n-ai venit la înmormîntare. Nu puteai s-o faci şi te iert. Chiar şi el te-ar ierta dac-ar mai trăi. Ce să cauţi tu la înmormîntarea lui ? Tu care nu-l iubeai ! Bun cum te ştiu, ai fi putut plînge pentru mine, pentru lacrimile mele, dar nu pentru el, pe care... îl urai ! Bietul meu Zeno ! Bietul meu frate !

Era nemaipomenit să mi se poată spune un lucru ca ăsta, denaturînd în asemenea chip adevărul. Protestai, dar Ada nu mă auzi. Cred c-am şi strigat chiar, în orice caz resimţii efortul în gîtlej :

— E o eroare, o minciună, o calomnie. Cum poţi crede una ca asta ?

Ea continuă, tot în şoaptă :

— Nici eu nu l-am iubit cum trebuia. Nu l-am înşelat nici măcar cu gîndul, dar m-am purtat în aşa fel încît n-am fost în stare să-l apăr. Mă uitam la tine şi la Augusta şi vă invidiam. Mi se părea că Guido nu-mi oferă ceea ce îi dădeai tu Augustei. Îţi sînt recunoscătoare că n-ai venit la înmormîntare, fiindcă altfel n-aş fi înţeles nimic, nici chiar astăzi. În schimb aşa, văd şi înţeleg totul. Chiar şi că nu l-am iubit ; altminteri cum i-aş fi putut urî pînă şi vioara, expresia cea mai desăvîrşită a sufletului său mare ?

În clipa aceea îmi sprijinii capul în mînă şi-mi ascunsei faţa. Acuzaţiile pe care mi le aducea erau atît de nedrepte încît nici nu puteau fi discutate, şi însăşi absurditatea lor era atît de îmblînzită de tonul afectuos al Adei, încît reacţia nu putea să fie aspră, cum s-ar fi cuvenit, ca să restabilesc adevărul. De altfel Augusta îmi şi dăduse pilda unei tăceri prudente, pentru a nu-i răni sau spori durerea, copleşitoare. Cînd deschisei totuşi ochii văzui, în întuneric, că vorbele Adei creaseră o lume nouă, ca toate vorbele mincinoase. Mi se păru că descopăr şi eu că îl urîsem întotdeauna pe Guido şi că stătusem lîngă el, stăruitor, aşteptînd momentul în care să-l pot lovi. Ada îl pusese apoi pe Guido pe acelaşi plan cu vioara lui. Dacă n-aş fi ştiut că Ada, cu durerea şi cu mustrările ei de cuget, dibuia încă, aş fi putut crede că vorbise despre vioară ca şi cum ar fi fost o parte din Guido, numai pentru a mă convinge că-l urîsem.

Apoi, în întuneric, revăzui cadavrul lui Guido, iar pe faţa lui întipărită pentru totdeauna uimirea că se află acolo, lipsit de viaţă. Înspăimîntat, ridicai capul. Era de preferat să înfrunt acuzaţia Adei, a cărei nedreptate o cunoşteam, decît să privesc în întuneric.

Ea vorbea însă tot despre mine şi despre Guido.

— Şi tu, bietul meu Zeno, fără să ştii, continuai să trăieşti alături de el şi să-l urăşti. Şi-i făceai bine din dragoste pentru mine. Nu se putea, însă ! Trebuia să se sfîrşească aşa ! Pînă şi eu am crezut la un moment dat c-aş putea profita de dragostea pe care mi-o păstrai pentru a-l ocroti cît mai mult cu putinţă. Nu putea fi apărat decît de cineva care-l iubea şi, printre noi, nu l-a iubit nimeni.

— Ce-aş fi putut face mai mult pentru el ? o întrebai eu, vărsînd lacrimi fierbinţi, pentru a o convinge şi pe ea şi pe mine că sînt nevinovat. Lacrimile ţin uneori locul strigătului. Nu voiam să strig şi nu eram sigur nici măcar c-ar fi trebuit să vorbesc. Trebuia să ţin piept afirmaţiilor ei şi-atunci începui să plîng.

— Să-l salvezi, frate dragă ! Eu sau tu, noi toţi ar fi trebuit să-l salvăm. Eu, dimpotrivă, am stat lîngă el şi n-am ştiut cum să-l salvez fiindcă-mi lipsea dragostea cea adevărată şi tu erai departe, absent, mereu absent pînă ce l-a înghiţit mormîntul. După care ai apărut sigur de tine, înarmat cu toată dragostea ta. Mai înainte însă nici nu-ţi păsa de el. Totuşi a fost cu tine pînă seara. Şi-ar fi trebuit să-ţi închipui, dacă ţi-ar fi păsat cît de cît de el, c-avea să se întîmple ceva foarte grav.

Lacrimile mă împiedicau să vorbesc, dar tot bolborosii ceva, care trebuia să-i aducă aminte că noaptea din ajun şi-o petrecuse în baltă, vînînd, şi că nimeni pe lumea asta n-ar fi putut să prevadă ce avea să facă în noaptea următoare.

— Avea nevoie de vînătoare, avea mare nevoie ! mă mustră ea cu glasul ridicat.

Apoi, ca şi cum efortul pe care-l făcuse strigînd ar fi fost mult prea mare, se clătină deodată şi căzu pe podea, leşinată.

Mi-aduc aminte c-am ezitat, pentru o clipă, s-o chem pe doamna Malfenti. Mi se părea că leşinul acela ar fi putut dezvălui ceva din ceea ce spusese.

Alergară doamna Malfenti şi Alberta. Doamna Malfenti, în timp ce-o sprijinea pe Ada, mă întrebă :

— A vorbit cu tine despre blestematele acelea de operaţii de bursă ? Apoi : E al doilea leşin din ziua de astăzi.

Mă rugă să ies o clipă, aşa că mă dusei pe coridor, aşteptînd să aflu dacă trebuia să mai intru sau să plec. Mă pregăteam să-i mai dau Adei şi alte explicaţii. Uita că, dacă ar fi procedat cum îi propusesem eu, nenorocirea ar fi fost, cu siguranţă, evitată. Era de ajuns să-i spun asta ca s-o fac să-şi dea seama de nedreptatea pe care mi-o făcea.

Puţin mai tîrziu, veni doamna Malfenti şi-mi spuse că Ada îşi revenise şi că voia să-şi ia rămas bun de la mine. Se odihnea pe divanul pe care stătusem eu pînă mai adineauri. Văzîndu-mă, începu să plîngă şi au fost cele dintîi lacrimi pe care

am văzut-o vărsîndu-le. Îmi întinse mîna umedă de transpiraţie :

— Adio, dragă Zeno ! Şi, te rog, adu-ţi aminte ! Adu-ţi aminte mereu ! Nu-l uita !

Doamna Malfenti întrebă ce trebuia să-mi aduc aminte, iar eu îi răspunsei că Ada dorea să lichideze imediat tot ce mai avea Guido la bursă. Roşii de minciuna mea şi-mi fu teamă ca Ada să nu nege totul. În loc să dezmintă cele spuse de mine, începu să strige :

— Da ! Da ! Trebuie lichidat totul ! Nu mai vreau să aud de bursa aceea îngrozitoare !

Pălise din nou şi doamna Malfenti, ca s-o liniştească, o asigură că vom face imediat aşa cum dorea ea.

Apoi, doamna Malfenti mă conduse pînă la uşă şi mă rugă să nu precipit lucrurile, ci să fac cum credeam eu că-i mai bine pentru interesele lui Guido. Îi răspunsei că nu mai aveam încredere. Riscul era enorm şi nu mai puteam îndrăzni să tratez interesele altuia în felul acela. Nu mai credeam în jocul de bursă ori, mai bine zis, îmi lipsea convingerea că „filarea" mea putea să aibă vreo influenţă asupra cursurilor. Aşa că trebuia să lichidez numaidecît totul, declarîndu-mă foarte mulţumit de rezultat.

Augustei nu-i repetai cele spuse de Ada. De ce s-o mai amărăsc şi pe ea ? Dar cuvintele acelea, poate şi pentru că nu le-am repetat faţă de nimeni, continuară să-mi răsune în urechi şi mă însoţiră ani de-a rîndul. Răsună încă în inima mea. De multe ori le mai analizez chiar şi astăzi. Nu pot spune că l-am iubit pe Guido, dar asta numai pentru că a fost un om ciudat. Dar am stat lîngă el ca un adevărat frate şi l-am ajutat cum am putut. Mustrarea Adei, n-o merit.

N-am mai rămas niciodată singur cu ea. Ea n-a simţit nevoia să-mi mai spună şi altele şi nici eu n-am îndrăznit să-i cer o explicaţie, ca să nu-i răscolesc durerea, poate.

Operaţiile de bursă se încheiară după cum prevăzusem, iar tatăl lui Guido, care prin cea dintîi telegramă fusese anunţat de pierderea întregii averi, încercă, desigur, bucuria de a afla intactă jumătate din ea. Şi asta datorită activităţii mele, care nu mi-a adus însă mulţumirea la care mă aşteptam.

Pînă în clipa plecării sale cu copiii la Buenos Aires, la familia soţului, Ada se purtă cu deosebită afecţiune cu mine.

îi plăcea să stea cu mine şi cu Augusta. Uneori mi-a trecut prin gînd că toate vorbele ei de-atunci fuseseră rezultatul unei izbucniri de durere vecină cu nebunia şi că nici nu-şi mai amintea de ele. Mai tîrziu, însă, cînd cineva pomeni o dată numele lui Guido de faţă cu noi, ea repetă şi întări prin cîteva cuvinte tot ceea ce-mi spusese în ziua aceea.

— Nu l-a iubit nimeni, bietul de el !

În momentul îmbarcării, în braţe cu unul din copii, uşor bolnav, mă sărută. Apoi, cînd nu se afla nimeni alături, îmi spuse :

— Adio, frate Zeno ! Şi-o să-mi aduc veşnic aminte că nu l-am iubit îndeajuns. Trebuie să ştii şi tu asta ! Îmi părăsesc ţara cu inima uşoară. Am impresia că plec departe de propriile mele remuşcări !

Am certat-o că se chinuie în felul acela. I-am spus că a fost o soţie bună, că sînt convins de asta şi c-aş putea depune oricînd mărturie. Nu ştiu însă dacă am reuşit s-o conving. Nu mai spuse nici un cuvînt, copleşită de plîns. Apoi, mult timp după aceea, am simţit că, luîndu-şi rămas bun de la mine, Ada voise ca, prin cuvintele acelea, să-şi reînnoiască şi mustrările pe care mi le făcuse. Ştiu însă că m-a judecat greşit. Adevărul e că nu-mi pot reproşa că n-am ţinut la Guido.

Era o zi întunecoasă şi posomorîtă. Cerul părea acoperit de un singur nor, enorm, dar nu ameninţător. O barcă mare de pescuit, ale cărei pînze atîrnau inerte de catarge, încerca să iasă din port mînată de lopeţi. Vîsleau numai doi oameni şi, după lovituri fără număr, abia izbutiră s-o mişte din loc. Poate că-n larg aveau să găsească o briză prielnică.

Ada, de pe puntea superioară a vaporului, saluta fîlfîindu-şi batista. Apoi se întoarse cu spatele la noi. Se uita, desigur, spre Sant'Anna, unde odihnea Guido. Cu cît se îndepărta, silueta ei elegantă devenea tot mai desăvîrşită. Ochii mi se întunecară de lacrimi. Iată că ne părăsea, iar eu nu-mi mai puteam dovedi nevinovăţia.

8

PSIHANALIZA

3 mai, 1915

AM TERMINAT CU PSIHANALIZA. După ce am practicat-o stăruitor timp de şase luni încheiate, mă simt mai rău ca înainte. Nu mi-am concediat încă doctorul, dar hotărîrea mea e de nestrămutat. Chiar ieri i-am trimis vorbă că am de rezolvat nişte treburi, aşa c-o să-l las cîteva zile să mă aştepte. Dac-aş fi foarte sigur că pot rîde de el fără să mă înfurii, mai c-aş fi în stare să-l revăd. Mi-e teamă însă ca pînă la urmă să nu-i trag cîteva.

În oraş, după izbucnirea războiului, lumea se plictiseşte mai mult ca înainte şi, pentru a înlocui psihanaliza, mă înapoiez la scumpele mele hîrtii. De un an de zile n-am mai scris un singur cuvînt supunîndu-mă, în asta ca şi în celelalte, prescripţiilor doctorului care susţine că în timpul tratamentului eram obligat să mă concentrez asupra trecutului numai cînd era şi el de faţă — lipsa supravegherii lui ar fi fost o frînă şi mai puternică în calea sincerităţii mele şi a uitării de sine. Astăzi mă simt însă mai dezechilibrat şi mai bolnav ca oricînd, iar prin scris am credinţa că voi scăpa ceva mai repede de răul pe care mi l-a pricinuit tratamentul. De altfel, sînt convins că numai în felul acesta poţi reda întreaga însemnătate a unui trecut care nu te mai doare şi expedia cît mai repede prezentul plicticos.

Mă lăsasem într-atîta în voia doctorului încît, atunci cînd mi-a spus că m-am vindecat, l-am crezut cu toată tăria, necrezînd în schimb în durerile mele, care mă mai chinuiau totuşi. Şi le spuneam : „Degeaba, nu sînteţi voi !“ Acum însă nu mai am nici o îndoială ! Sînt chiar ele ! Oasele picioarelor mele s-au preschimbat în nişte lame vibratile, care vatămă carnea şi muşchii.

Nu mi-ar fi păsat însă prea mult de asta şi nu acesta-i motivul pentru care renunţ la tratament. Dacă ceasurile de adîncă concentrare petrecute alături de doctor ar fi adus, în continuare, emoţii şi surprize care să-mi stîrnească interesul, nu m-aş fi lipsit de ele sau, ca să mă lipsesc, aş fi aşteptat sfîrşitul acestui război care mă împiedică de la orice altă activitate. Dar acuma cînd ştiam tot, că nu e vorba de fapt decît de-o iluzie prostească, de un truc bun pentru a emoţiona vreo bătrînă cucoană isterică, cum aş mai fi putut suporta societatea acelui om ridicol, cu ochii lui care se vor scrutători şi cu infatuarea care-i îngăduie să grupeze toate fenomenele lumii în jurul celebrei sale teorii ? Tot timpul care-mi rămîne liber îl voi întrebuinţa scriind. Voi scrie deocamdată, şi cu toată sinceritatea, povestea tratamentului meu. Orice urmă de sinceritate între mine şi doctor a dispărut, şi acuma respir în voie. Nu mi se mai cere nici un efort. Nu trebuie să mă mai silesc să cred în ceva şi nici să mă prefac c-aş crede. Tocmai ca să-mi ascund mai bine adevăratele mele gînduri, îmi închipuiam că trebuie să mă arăt cît mai supus, iar el profita de asta pentru a inventa în fiecare zi noi constrîngeri. Tratamentul meu trebuia să se termine, fiindcă mi se descoperise boala. Exact cea care-i fusese diagnosticată la vremea sa de răposatul Sofocle bietului Oedip : fusesem îndrăgostit de mama şi voisem să-mi ucid tatăl.

Nici nu m-am înfuriat măcar ! Vrăjit, rămăsei locului să-l ascult. Era o boală care mă înălţa pînă la cea mai aleasă noblеţe. Boală ilustră datorită căreia strămoşii noştri au intrat în mitologie. Şi nu mă înfurii nici chiar acuma că sînt singur, cu condeiul în mînă. Ci rîd din toată inima. Cea mai bună dovadă că n-am suferit niciodată de boala aceea e că nu m-am vindecat de ea. Dovadă care l-ar convinge chiar şi pe doctor. Să stea liniştit : cuvintele lui nu mi-ar putea tulbura amintirea tinereţii. Închid ochii şi văd — neprihănită, copilăroasă, naivă — dragostea mea pentru mama, respectul şi nemărginita mea afecţiune pentru tata.

Doctorul acordă o încredere prea mare şi afurisitelor acelora de confesiuni ale mele pe care nu vrea să mi le dea înapoi ca să le revăd. Dumnezeule ! N-a studiat decît medicina şi de aceea nu ştie ce înseamnă să scrii în italieneşte pentru noi care

vorbim, dar nu scriem în dialect. Fiecare cuvînt toscan care iese din gura noastră e o minciună. Dac-ar şti că povestim cu precădere toate lucrurile pentru care avem fraza gata făcută şi că le evităm pe acelea care ne-ar obliga să recurgem la dicţionar ! Tot aşa alegem şi din viaţa noastră episoadele pe care trebuie să le însemnăm pe hîrtie. Se înţelege că viaţa noastră ar avea un aspect cu totul deosebit dacă am povesti-o în dialect.

Doctorul mi-a mărturisit că, în toată lunga lui experienţă, nu i s-a întîmplat niciodată să vadă un om emoţionat în măsura în care fusesem eu în clipa cînd m-am întîlnit cu imaginile despre care-şi închipuie că mi le pusese la îndemînă chiar el. De aceea s-a şi grăbit atîta să mă declare vindecat.

Nici vorbă ca eu să fi simulat emoţia aceea. Dimpotrivă, a fost una din cele mai profunde pe care le-am simţit în toată viaţa mea. Jilavă de sudoare cînd am creat imaginea, şi de lacrimi atunci cînd am avut-o. Nutrisem cu toată ardoarea speranţa de a putea retrăi o zi de inocenţă şi de naivitate. Luni şi luni de-a rîndul speranţa aceasta mă încurajă şi mă umplu de însufleţire. Nu era oare vorba să dobîndeşti, prin puterea amintirii, trandafiri de mai în plină iarnă ? Doctorul însuşi îmi dădea toate asigurările că amintirea avea să fie strălucitoare şi neştirbită, aşa că ea însemna o zi în plus în viaţa mea. Trandafirii îşi vor fi păstrat toată mireasma lor, ba chiar şi spinii.

Aşa că, tot alergînd după imaginile acelea, le-am ajuns din urmă. Ştiu acuma c-au fost o simplă născocire. A născoci înseamnă însă a crea, şi nicidecum a minţi. Născocirile mele erau ca şi plăsmuirile febrei, care se mişcă de colo-colo prin odaie ca să le poţi vedea din toate părţile iar pînă la urmă ajungi să te şi loveşti de ele. Aveau soliditatea, culoarea şi impetuozitatea lucrurilor vii. Datorită dorinţei mele puternice proiectam imaginile, care nu existau decît în creierul meu, în chiar spaţiul în care priveam, un spaţiu al cărui aer îl respiram şi a cărei lumină şi colţuri contondente, care n-au lipsit din nici un loc prin care-am trecut, le simţeam.

Cînd ajunsei în starea de toropeală care trebuia să faciliteze iluzia şi care mie nu mi se părea nimic altceva decît îmbinarea unui mare efort cu o mare inerţie, am crezut că

imaginile acelea erau adevărate reproduceri ale unor zile îndepărtate. Aş fi putut bănui numaidecît că nu era aşa deoarece, de îndată ce dispăreau, îmi aminteam perfect de ele, dar fără nici un fel de iritare sau emoţie. Îmi aminteam de ele cum îţi aminteşti de-o întîmplare povestită de cineva care n-a fost de faţă. Dacă ar fi fost reproduceri adevărate, aş fi continuat să rîd şi să plîng ca atunci cînd le văzusem. Iar doctorul înregistra. Spunea : „Am avut asta, am avut cealaltă". Adevărul e că nu mai aveam decît semne grafice, schelete ale imaginilor.

Am ajuns să cred că era vorba de o reevocare a copilăriei mele fiindcă cea dintîi imagine m-a purtat într-o epocă relativ recentă despre care păstrasem chiar şi mai înainte o slabă amintire, pe care imaginea părea s-o confirme. A existat în viaţa mea un an în care eu mergeam la şcoală, iar fratele meu încă nu. Şi părea că ora pe care-o reevocasem făcea parte din anul acela. Mă văzui ieşind din vila mea într-o dimineaţă însorită de primăvară, trecînd prin grădină pentru a coborî în oraş, ţinut de mînă de bătrîna noastră servitoare Catina. Fratele meu nu apărea în scena pe care-o visam, deşi era personajul ei cel mai de seamă. Îl simţeam învîrtindu-se prin casă, liber şi fericit, în timp ce eu mă duceam la şcoală. Mă duceam plîngînd înăbuşit, cu un pas îndărătnic şi, în inimă, cu o ură neîmpăcată. N-am revăzut decît una din plecările acelea la şcoală, dar ura din inima mea îmi spunea că eu mă duceam în fiecare zi la şcoală şi că fratele meu rămînea în fiecare zi acasă. Şi asta mereu, deşi în realitate cred că, nu după mult, fratele meu, cu un an mai mic decît mine, a mers şi el la şcoală. Atunci însă autenticitatea visului mi s-a părut indiscutabilă ; eu eram osîndit să mă duc tot timpul la şcoală în vreme ce fratelui meu i se îngăduia să rămînă acasă. Mergînd alături de Catina, calculam cît avea să dureze tortura : pînă la prînz ! În timp ce el era acasă ! Şi-mi aminteam şi faptul că în zilele precedente fusesem, desigur, tulburat de ameninţările şi de mustrările primite la şcoală şi că trebuie să mă fi gîndit şi atunci : lui nu i se pot întîmpla asemenea lucruri. Fusese o apariţie de-o claritate nemaipomenită. Catina, pe care o cunoscusem mică de statură mi se păruse mare, fiindcă, bineînţeles, eu eram atît de mic. Foarte bătrînă mi se

păruse şi atunci, se ştie însă că celor foarte tineri cei vîrstnici le par totdeauna bătrîni. Iar pe strada pe care trebuia s-o străbat ca să ajung la şcoală, am zărit chiar şi baluştrii aceia neobişnuiţi care mărgineau pe atunci trotuarele oraşului nostru. Adevărul e că sînt destul de bătrîn ca să fi văzut şi în tinereţe baluştrii aceia pe străzile noastre centrale. Dar pe strada pe care am străbătut-o în ziua aceea cu Catina, de îndată ce-am trecut pragul copilăriei, n-am mai văzut nici unul.

În sufletul meu însă, credinţa în autenticitatea acelor imagini dăinui chiar şi atunci cînd, imediat după asta, stimulată de vis, obiectiva mea memorie descoperi şi alte amănunte caracteristice epocii. Cel mai important : fratele meu mă invidia şi el pe mine — fiindcă mergeam la şcoală. Eram sigur de a fi observat lucrul acesta, ceea ce nu fu de-ajuns să infirme numaidecît autenticitatea visului. Mai tîrziu îi răpi orice aparenţă de adevăr : gelozie existase de fapt şi în realitate, în vis îşi schimbase însă locul.

A doua viziune m-a purtat şi ea într-o epocă îndepărtată, anterioară însă celei din prima viziune : o cameră din vila mea, dar nu ştiu care, fiindcă era mult mai spaţioasă decît e oricare alta în realitate. E ciudat că mă vedeam închis în camera respectivă şi că-mi dădui imediat seama de un amănunt pe care n-aveam cum să-l aflu numai din contemplarea acelei viziuni : camera era departe de locul în care stăteau pe-atunci mama şi Catina. Şi-al doilea amănunt : nu fusesem încă dat la şcoală.

Camera era în întregime albă, cu toate că n-am văzut niciodată o cameră atît de albă şi nici atît de total luminată de soare. Soarele de-atunci trecea oare prin pereţi ? Trebuie să fi răsărit de mult, eu însă eram tot în pat, ţinînd în mînă o ceaşcă din care băusem toată cafeaua cu lapte, dar în care tot mai umblam cu o linguriţă ca să scot şi restul de zahăr. La un moment dat linguriţa nu mai găsi nimic şi atunci încercai să ajung în fundul ceştii cu limba. Dar nu izbutii. Aşa că pînă la urmă rămăsei cu ceaşca într-o mînă şi cu linguriţa în alta, uitîndu-mă la fratele meu care, în patul de-alături, şi mai leneş, îşi bea cafeaua cu nasul în ceaşcă. Cînd îşi întoarse, în cele din urmă, faţa spre mine, îl văzui strîngîndu-şi ochii

din cauza razelor de soare care-l loveau în plin, în timp ce fața mea (Dumnezeu știe de ce) era în umbră. Era palid și urîțit puțin din pricina unui ușor prognatism. Îmi spuse :

— Vrei să-mi împrumuți linguriţa ta ?

Atunci, de îndată ce observai că biata Catina uitase să-i aducă și lui o linguriță, îi răspunsei numaidecît, fără pic de ezitare :

— Da ! Dacă-mi dai în schimb un pic de zahăr de la tine.

Și ținui linguriţa în sus, ca să-și dea seama de valoarea ei. Dar glasul Catinei răsună în cameră chiar atunci :

— Ruşine ! Cămătarule !

Spaima și ruşinea mă readuseră în prezent. Aș fi vrut să stau de vorbă cu Catina, dar ea, fratele meu și cu mine, așa cum eram eu pe atunci, mic, nevinovat și cămătar, dispărurăm înghițiți de abis.

Îmi păru tare rău c-am resimțit cu atîta putere ruşinea încît am distrus imaginea la care ajunsesem cu atîta trudă. Ce bine-ar fi fost să-i fi oferit cu blîndeţe și *gratis* linguriţa și să nu mai fi dat prilej de discuții în legătură cu acea faptă rea, cea dintîi, probabil, pe care-o săvîrșisem pînă atunci. Se prea poate că biata Catina va fi cerut ajutorul mamei pentru a-mi administra o pedeapsă și astfel, în cele din urmă, aș fi revăzut-o.

O văzui însă cîteva zile mai tîrziu sau mi se păru c-o revăd. Ar fi trebuit să-mi dau seama numaidecît că era o iluzie deoarece imaginea mamei, așa cum o evocasem, semăna prea mult cu portretul pe care-l am la capul patului. Trebuie să mai mărturisesc că în timpul apariției mama se comportă ca o persoană vie.

Soare, imens de mult soare, atît de mult încît te orbea ! Din ceea ce-mi închipuiam că era tinereţea mea ajungea pînă la mine atîta din soarele acela, încît era greu să bănui că nu era vorba de ea. Sufrageria noastră în orele de după-prînz ! Tata s-a întors acasă și stă pe o sofa alături de mama care, cu o cerneală ce nu se poate șterge, imprimă niște inițiale pe o mulțime de albituri întinse pe masa în fața căreia stă. Eu mă aflu sub masă și mă joc cu bilele. Mă apropii din ce în ce mai mult de mama. Vreau, probabil, să se joace cu mine. La un moment dat, ca să mă pot ridica între ei, mă agăț de albi-

turile care atîrnă de pe masă şi dezastrul e gata. Sticluţa cu cerneală îmi cade în cap, îmi scaldă faţa şi hainele, fusta mamei şi lasă o pată micuţă şi pe pantalonii tatei. Tata ridică un picior, gata să mă lovească...

Dar mă întorsei la timp din îndepărtata mea călătorie şi iată-mă în siguranţă aici, adult, bătrîn. Trebuie s-o mărturisesc şi pe asta ! Suferii pentru o clipă din pricina pedepsei ce mă ameninţa, dar imediat după aceea regretai din tot sufletul că nu putusem vedea şi gestul protector pe care, fără îndoială, îl va fi avut mama. Cine poate opri însă imaginile acelea cînd încep să străbată în goană timpul, care n-a semănat niciodată aşa de mult cu spaţiul ? Asta era părerea mea atîta timp cît am crezut în autenticitatea imaginilor acelora ! Acuma, din păcate (Oh ! şi cît îmi pare de rău !) nu mai cred în ele şi ştiu că nu imaginile fugeau, ci ochii mei limpezi, care priveau din nou în spaţiul cel adevărat, acolo unde nu e loc pentru fantasme.

Voi vorbi şi de imaginile dintr-o altă zi, cărora doctorul le-a dat atîta importanţă, încît a socotit că m-am vindecat.

În starea de semisomnolenţă în care mă aflam avui un vis în care totul avea încremenirea specifică coşmarului. Mă visai pe mine însumi redevenit copil şi numai ca să văd cum visa copilul acela ! Nu spunea nimic, pradă unei bucurii care-i inunda micuţul lui trup. I se părea că i se îndeplinise, în sfîrşit, o veche dorinţă. Cu toate acestea zăcea, acolo, singur şi părăsit ! Dar vedea şi simţea cu claritatea cu care poţi vedea şi simţi în vis chiar şi lucrurile îndepărtate. Copilul, care se afla într-una din camerele vilei mele, vedea (numai Dumnezeu ştie cum) că pe patul aceleiaşi camere se află o cuşcă zidită pe nişte temelii foarte solide, fără uşi sau ferestre, luminată însă din belşug şi plină de un aer curat şi înmiresmat. Iar copilul ştia că la cuşca aceea numai el ar fi fost în stare să ajungă — şi asta fără ca măcar să se mişte din loc, căci cuşca ar fi putut să vină ea la el. În cuşcă era o singură mobilă, un fotoliu, iar în el stătea o doamnă frumoasă, delicată, îmbrăcată în negru, blondă, cu nişte ochi mari şi albaştri, cu mîinile foarte albe şi cu picioarele mici de tot, în nişte pantofiori de lac care licăreau uşor de sub fuste. Trebuie să spun că doamna aceea făcea corp comun cu rochia-i neagră şi cu

pantofiorii ei de lac. Totul făcea parte din ea ! Iar copilul visa s-o aibă, dar în chipul cel mai ciudat : era sigur că ar putea să mănînce cîteva bucăţele din ea — de la cap şi de la picioare.

Acuma, cînd mă gîndesc la asta, mă uimeşte faptul că doctorul care, după cît spune, a citit cu atîta atenţie manuscrisul meu, nu şi-a adus aminte de visul pe care l-am avut înainte de a mă duce să mă întîlnesc cu Carla. După cîtva timp, cînd m-am gîndit la visul cu copilul, mi se păru că era tot primul, un pic schimbat însă, mai copilăros.

În schimb, doctorul înregistră totul cu grijă, după care mă întrebă, luîndu-şi o înfăţişare puţin nătîngă :

— Mama dumitale era blondă şi frumoasă ?

Rămăsei trăsnit auzind întrebarea şi-i răspunsei, că tot aşa fusese şi bunica. Dar pentru el eram vindecat, definitiv vindecat. Deschisei gura mare ca să mă bucur împreună cu el şi mă resemnai la ceea ce trebuia să urmeze, adică nici un fel de investigaţie, de cercetare sau de meditaţie, ci numai o adevărată şi stăruitoare reeducare.

Din momentul acela şedinţele noastre au devenit o adevărată tortură şi le-am continuat numai pentru că mi-a venit întotdeauna foarte greu să mă opresc în plină mişcare sau să mă pun în mişcare cînd stau pe loc. Uneori, cînd ceea ce-mi spunea întrecea măsura, riscam şi eu cîte-o obiecţie. Nu era de loc adevărat — aşa cum credea el — că fiecare cuvînt şi fiecare gînd de-al meu erau ale unui delicvent. Şi făcea atunci nişte ochi ! Mă vindecasem şi nu voiam să ţin seama de asta ! O orbire în adevăratul înţeles al cuvîntului : aflasem că dorisem să răpesc soţia — pe mama ! — tatălui meu şi nu-mi dădeam seama că m-am vindecat ? Nici nu se mai pomenise asemenea încăpăţînare : cu toate acestea, doctorul recunoştea că vindecarea va fi şi mai completă atunci cînd se va termina şi cu reeducarea mea, în urma căreia aveam să mă obişnuiesc să consider toate astea (dorinţa de a-mi ucide tatăl şi de a o săruta pe mama) drept lucruri foarte nevinovate, din pricina cărora n-aveau de ce să mă chinuie remuşcările, deoarece se întîmplau în mod obişnuit în cele mai bune familii. În fond, ce pierdeam cu asta ? Într-o zi îmi spuse că acum eram ca un convalescent care nu se obişnuise încă să trăiască fără febră. Ei bine : trebuia să aştept să mă obişnuiesc.

Îşi dădea seama că nu pusese stăpînire cu totul pe mine şi, pe lîngă reeducare, se întorcea din cînd în cînd şi la tratament. Încerca să-mi provoace iarăşi visuri, dar autentice n-am mai avut nici unul. Plictisit de-atîta aşteptare, născocii în cele din urmă unul. N-aş fi făcut-o dacă aş fi putut prevedea cît e de greu să simulezi asemenea lucruri. Nu-i de loc uşor să te bîlbîi ca şi cum ai fi cufundat într-o stare de semitrezie, să transpiri sau să devii alb ca varul, să nu te trădezi, să devii eventual roşu din pricina efortului şi totuşi să nu roşeşti : începui să vorbesc ca şi cum m-aş fi întors la doamna din cuşcă şi-aş fi convins-o să-mi întindă, printr-o gaură apărută pe neaşteptate în peretele cămăruţei, un picior ca să-l sug şi să-l mănînc. „Stîngul, stîngul !" murmuram adăugînd viziunii un amănunt curios, care-ar fi putut-o face să semene cît mai bine cu visele precedente. Demonstram astfel că înţelesesem la perfecţie boala pe care doctorul o cerea de la mine. Oedip copil era întocmai aşa : sugea piciorul stîng al mamei, fiindcă dreptul i-l lăsa tatălui. În efortul meu de a-mi imagina cu adevărat (ceea ce nu-i de loc o contradicţie) m-am înşelat chiar şi pe mine însumi, simţind gustul piciorului aceluia. Cît pe-aci să vomit.

Nu numai doctorul, dar şi eu aş fi vrut să mă viziteze imaginile dragi ale tinereţii mele, autentice sau mai puţin autentice, dar pe care să nu fi fost nevoit să le născocesc. Şi cum nu mă mai vizitau cînd era şi doctorul lîngă mine, încercai să le evoc departe de el. De unul singur însă, s-ar fi putut întîmpla să le uit, dar şi aşa tot nu mai aspiram la nici un fel de tratament. Voiam iarăşi trandafiri de mai în decembrie. Îi avusesem la un moment dat ; de ce nu i-aş mai fi putut avea ?

Mă plictisii destul de mult şi singur, dar apoi, în locul imaginilor veni ceva care, pentru cîtva timp, le înlocui. Crezui, nici mai mult nici mai puţin, c-am făcut o importantă descoperire ştiinţifică. Mă crezui chemat să completez teoria culorilor fiziologice. Înaintaşii mei, Goethe şi Schopenhauer, nu-şi imaginaseră niciodată unde poate ajunge cineva mînuind culorile complimentare cu abilitate.

Trebuie să precizez că-mi petreceam timpul întins pe o sofa din faţa ferestrei biroului meu, de unde vedeam o fîşie

de mare şi orizontul. Într-o seară, cu un apus bogat în culori, pe un cer brăzdat de nouri, zăbovii timp îndelungat admirînd, pe o limpede zonă de cer, o nemaipomenită nuanţă de verde, pură şi blîndă. Pe cer era şi mult roşu, tivind marginile norilor dinspre apus, dar un roşu încă palid, decolorat de razele directe şi albe ale soarelui. Orbit de-atîta lumină, închisei după cîtva timp ochii şi-mi dădui seama că toată atenţia şi afecţiunea mea se revărsaseră asupra verdelui, fiindcă pe retină apăru culoarea lui complimentară, un roşu intens care nu avea nici o legătură cu roşul luminos, dar palid, de pe cer. Mă uitai îndelung, mîngîind-o cu privirea, la culoarea aceea plăsmuită de mine. Surpriza cea mare o avui însă cînd, deschizînd ochii, văzui roşul acela înflăcărat cuprinzînd tot cerul şi acoperind chiar şi verdele de smarald pe care, mult timp după aceea, nici nu-l mai găsii. Descoperisem, deci, modalitatea de a colora natura ! Fireşte că repetai experienţa de mai multe ori. Frumuseţea e că în operaţia aceea de colorare era şi oarecare mişcare. Cînd redeschideam ochii, cerul nu primea imediat culoarea pe care o aveam pe retină. Era, dimpotrivă, o clipă de şovăială cînd reuşeam să revăd încă verdele de smarald ce dăduse naştere roşului care avea să-l distrugă. Acesta ţîşnea de undeva din străfunduri, cînd nici nu te aşteptai, şi se întindea ca un incendiu îngrozitor.

Cînd m-am convins de exactitatea observaţiei mele, i-am împărtăşit-o şi doctorului, în speranţa de a mai înviora puţin plicticoasele noastre şedinţe. Doctorul îmi tăie însă elanul, spunîndu-mi că aveam retina mai sensibilă decît a celorlalţi oameni din cauza nicotinei. Şi era cît pe-aci să-mi scape observaţia că atunci chiar şi imaginile, pe care noi le atribuisem reproducerii unor evenimente petrecute în copilăria mea, puteau fi un efect al aceleiaşi otrăvi. În cazul acesta i-aş fi dovedit însă că nu eram vindecat, iar el ar fi încercat să mă convingă să iau tratamentul de la început.

Şi totuşi dobitocul acela n-a fost întotdeauna convins că am în mine atîta otravă. Asta reiese de altfel şi din metoda aceea de reeducare, pe care a încercat-o în scopul de-a mă vindeca de ceea ce numea el boala fumatului. Iată propriile lui cuvinte : fumatul nu-mi făcea rău şi cînd mă voi convinge că e inofensiv, va fi într-adevăr aşa. După care continuă :

acuma, cînd relaţiile dintre mine şi tata fuseseră scoase la lumină şi aduse în faţa judecăţii mele de om matur, îmi puteam da foarte bine seama de faptul că nu contractasem acel viciu decît din dorinţa de-a mă lua la întrecere cu tata şi că atribuisem tutunului un efect nociv datorită unei intime convingeri morale, care voia să-mi dea pedeapsa cuvenită din pricina competiţiei mele cu tata.

Ieşii în ziua aceea din casa doctorului fumînd ca un turc. Era vorba să facem o experienţă la care m-am pretat cu dragă inimă. Am fumat toată ziua fără întrerupere. Urmă apoi o noapte complet albă. Bronşita mea cronică se manifesta din plin, lucru asupra căruia nu putea fi nici un dubiu deoarece consecinţele se puteau descoperi cu uşurinţă în scuipătoare.

I-am spus a doua zi doctorului că fumasem mult şi că acuma nici nu mă mai interesa. Doctorul se uită la mine zîmbind şi ghicii că se umfla în pene de mîndrie! Reîncepu reeducarea mea, plin de calm. Era sigur că unde punea el mîna punea şi Dumnezeu mila.

De reeducarea aceea îmi aduc foarte puţin aminte. Mă supuneam, iar cînd ieşeam din cabinetul doctorului mă scuturam ca un cîine care iese din apă şi rămîneam şi eu ud, dar nu complet înmuiat.

Mi-aduc aminte totuşi cu indignare că educatorul meu afirma că doctorul Coprosich avusese dreptate să-mi spună cuvintele acelea care-mi pricinuiseră atîta durere. Meritasem atunci şi palma pe care voise să mi-o dea tata în timp ce se afla pe patul de moarte? Nu ştiu dacă a spus sau nu şi lucrul acesta. Ştiu în schimb cu toată certitudinea că a afirmat că l-am urît şi pe bătrînul Malfenti, pe care-l pusesem în locul tatii. Sînt mulţi oameni pe lume care-şi închipuie că nu pot trăi fără o anume dragoste; eu, în schimb, după părerea lui, îmi pierdeam echilibrul sufletesc cînd îmi lipsea o anume ură. M-am căsătorit cu una din fetele lui, indiferent cu care, fiindcă nu urmăream decît să-l pun pe tatăl lor într-un loc unde să-l poată ajunge ura mea. Am dezonorat apoi casa, care devenise între timp şi a mea, cum am putut mai bine. Mi-am înşelat nevasta şi e limpede că, dacă aş fi putut, aş fi sedus-o pe Ada, şi chiar pe Alberta. Bineînţeles că nici prin gînd nu-mi trecea să neg lucrurile astea, ci dimpotrivă, îmi venea

să rîd de mutra doctorului care, spunîndu-mi toate astea, făcea pe Cristofor Columb cînd a dat cu ochii de America.

Mi-a venit însă mult mai greu să suport ceea ce crezu de cuviinţă să-mi spună despre raporturile mele cu Guido. Aflase de altfel din chiar povestirea mea de antipatia pe care-o încercasem faţă de Guido în clipa cînd îl cunoscusem. Antipatie care, după părerea lui, n-a dispărut niciodată, şi Ada avusese dreptate să interpreteze lipsa mea de la înmormîntare drept ultima ei manifestare. Nu şi-a adus aminte că eu, în momentul acela, mă străduiam să salvez averea Adei şi nici eu nu binevoii să-i amintesc.

Se pare că doctorul a făcut şi unele investigaţii în legătură cu Guido. Pretinde că, de vreme ce Ada l-a ales pe el, nu putea fi aşa cum l-am descris eu. Descoperi că un uriaş depozit de cherestea din imediata apropiere a casei în care noi ne îndeletniceam cu psihoanaliza aparţinuse firmei Guido Speier & Co. De ce nu pomenisem nimic de el ?

Dac-aş fi vorbit şi de el ar fi însemnat încă o poticnire în povestirea mea, destul de greoaie şi aşa. Omisiunea aceasta nu-i decît dovada că o confesiune făcută de mine în italieneşte nu putea să fie nici completă, nici sinceră. Într-un depozit de cherestea există o enormă varietate de esenţe pe care noi, cei din Trieste, le-am botezat cu feluriţi termeni barbari, luaţi din dialect, din croată, din germană şi uneori chiar şi din franceză (*Zapin* de pildă nu e de loc totuna cu *sapin*). De unde să fi luat cuvintele potrivite ; bătrîn cum sînt, ar fi trebuit să-mi caut o slujbă la un negustor toscan de cherestea. De altfel, depozitul de cherestea al firmei Guido Speier & Co. n-a adus decît pierderi. Apoi nici n-aveam ce spune despre el, fiindcă a rămas întotdeauna inactiv, în afară de data cînd au intrat acolo hoţii şi au furat din lemnăria aceea cu nume barbare, ca şi cînd ar fi fost destinată să slujească la confecţionarea meselor destinate experienţelor spiritiste.

Îi propusei doctorului să ia informaţii asupra lui Guido de la nevastă-mea, de la Carmen sau de la Luciano, care e azi un mare negustor, cunoscut de toată lumea. După cît ştiu n-a încercat să vorbească cu nimeni şi sînt înclinat să cred că s-a abţinut numai de teamă ca informaţiile primite să nu-i dărîme întregul lui aşafodaj de acuzaţii şi bănuieli. Cine ştie de ce

m-o fi urînd atîta ? Trebuie să fie şi el tot un isteric, care — fiindcă şi-a dorit zadarnic mama — se răzbună pe un nevinovat.

În cele din urmă mă simţii foarte obosit de lupta pe care trebuia s-o duc cu doctorul pe care-l plăteam tot eu. Cred că nici visele acelea nu mi-au făcut bine, şi-apoi şi libertatea de a fuma cît doream sfîrşi prin a mă descuraja cu totul. Îmi veni atunci o idee minunată : mă dusei la doctorul Paoli.

Nu-l mai văzusem de mulţi ani. Încărunţise puţin, dar anii nu-i rotunjiseră prea mult trupul lui de grenadier, şi nici nu i-l încovoiaseră. Se uita şi acuma la lucruri cu o căutătură care părea să le mîngîie. De data asta descoperii şi de ce-mi făcuse această impresie. E cît se poate de limpede că-i place să privească şi că priveşte şi lucrurile frumoase, şi pe cele urîte, cu plăcerea cu care alţi oameni mîngîie.

Trecusem pe la el, hotărît să-l întreb dacă trebuia să continui cu psihanaliza. Cînd m-am văzut însă în faţa ochilor lui, care scormonesc totul cu atîta răceală, n-am mai avut curajul. Mi-era frică să nu mă fac de rîs povestind că la vîrsta mea mă lăsasem prins de-o asemenea şarlatanie. Nu-mi plăcea că trebuia să tac căci, dacă Paoli mi-ar fi interzis psihanaliza, situaţia mea s-ar fi simplificat în mod simţitor, dar tare nu mi-ar fi plăcut să mă simt prea mult mîngîiat de ochii aceia mari ai lui.

Îi vorbii de insomniile mele, de bronşita mea cronică, de erupţia de pe obraji care mă chinuia chiar atunci, de unele dureri sfîşietoare în muşchii picioarelor şi, în sfîrşit, de unele ciudate goluri în memorie.

Paoli îmi analiză urina de faţă cu mine. Lichidul se coloră în negru şi Paoli căzu pe gînduri. Iată, în sfîrşit, o analiză adevărată, nu o psihanaliză. Şi mi-amintii atunci cu simpatie şi emoţie de îndepărtatul meu trecut de chimist şi de analize adevărate : eu, o eprubetă şi un reactiv ! Substanţa pe care trebuie s-o analizezi doarme, pînă cînd o trezeşte, impetuos, reactivul. În eprubetă nu există nici un fel de rezistenţă sau, dacă e, cedează la cea mai mică urcare de temperatură ; simularea lipseşte cu totul. În eprubetă nu se întîmplă nimic din ceea ce putea aminti comportarea mea cînd, pentru a-i face plăcere doctorului S., născoceam noi amănunte din copilăria

mea, amănunte care trebuia să confirme diagnosticul lui Sofocle. Aici, în schimb, totul era adevăr. Substanța care trebuia analizată stătea închisă în eprubetă și, veșnic egală cu ea însăși, aștepta reactivul. Și cînd el venea, substanța rostea același cuvînt întotdeauna. În psihanaliză, nici imaginile, nici cuvintele nu se repetă niciodată. Ar trebui să i se spună altfel. Să-i spunem aventură psihică. Întocmai așa : cînd începem o asemenea analiză e ca și cum am intra într-o pădure fără să știm de cine vom da acolo : de-un bandit sau de-un prieten. Și n-ai de unde ști nici măcar dacă aventura s-a terminat sau nu. În privința aceasta, psihanaliza semănă cu spiritismul.

Paoli însă nu credea că e vorba de zahăr. Voia să mă vadă a doua zi, după ce avea să analizeze lichidul respectiv prin polarizare.

Eu, între timp, plecai victorios, plin de diabet. Și-a fost gata-gata să trec pe la doctorul S., ca să-l întreb cum ar fi analizat el acuma cauzele unei boli de felul acesteia pentru a le anula. Avusesem însă prea mult de-a face cu individul acesta și nu voiam să-l revăd nici măcar pentru a-mi bate joc de el.

Trebuie să mărturisesc că diabetul mi-a făcut o mare plăcere. Îi spusei Augustei despre ce era vorba și-o podidi imediat plînsul.

— Atîta ai vorbit de boli în toată viața ta, că pînă la urmă tot trebuia să capeți una ! spuse ; apoi încercă să mă consoleze.

Îmi iubeam boala. Îmi amintii cu multă simpatie de bietul Copler care prefera o boală reală uneia imaginare. Acuma eram complet de acord cu el. Boala reală era atît de simplă ; n-aveai decît s-o lași de capul ei. Într-adevăr, cînd citii într-o carte de medicină descrierea simptomelor bolii mele celei dulci, descoperii acolo un fel de program de viață (nu de moarte !) în diferitele sale stadii. Adio, hotărîri : în fine, scăpasem de ele. Lucrurile aveau să-și urmeze cursul lor, fără nici un fel de intervenție din partea mea.

Descoperii și că boala mea era întotdeauna sau aproape întotdeauna foarte dulce. Bolnavul mănîncă și bea mult, iar

suferinţe mari nu există, dacă ai grijă să eviţi buboaiele. Mori apoi într-o foarte dulce comă diabetică.

Puţin după asta, Paoli mă chemă la telefon. Îmi spuse că n-a găsit nici urmă de zahăr. A doua zi mă dusei la el şi-mi prescrise un regim pe care nu-l urmai decît vreo cîteva zile şi o combinaţie de medicamente pe care-o scrise pe o reţetă ilizibilă, din care m-a silit să beau o lună întreagă.

— V-a speriat mult diabetul, nu ? mă întrebă, surîzînd.

Protestai, dar nu-i spusei că acuma, cînd diabetul mă părăsise, mă simţeam foarte singur. Nu m-ar fi crezut.

Cam pe vremea aceea îmi căzu în mînă celebra lucrare a doctorului Beard [1] asupra neurasteniei. Îi urmai sfatul schimbînd medicamentul din opt în opt zile, după reţetele sale pe care le-am copiat cît mai clar cu putinţă. Timp de cîteva luni, tratamentul mi se păru bun. Nici măcar Copler nu avusese parte în viaţa lui de plăcerea atîtor medicamente, ca mine pe vremea aceea. Mi se zdruncină apoi încrederea şi în tratamentul acesta, dar între timp amînasem de pe-o zi pe alta întoarcerea la psihanaliză.

Mă întîlnii apoi cu doctorul S. Mă întrebă dacă mă hotărîsem să renunţ la tratament. Se arătă, cu toate acestea, foarte politicos, mult mai politicos decît pe vremea cînd mă avea în puterea lui. Voia, bineînţeles, să mă înhaţe din nou. Îi spusei că aveam unele afaceri urgente, chestiuni de familie care mă ocupau şi mă preocupau, şi că, de îndată ce mă voi linişti puţin, voi reveni la el. Aş fi vrut să-l rog să-mi înapoieze manuscrisul, dar nu îndrăznii ; ar fi fost ca şi cum i-aş fi mărturisit că nici nu voiam să mai aud de el. Îmi rezervai încercarea aceasta pentru mai tîrziu, cînd doctorul şi-ar fi dat seama că nu mă gîndeam de loc la tratamentul lui şi s-ar fi resemnat.

Înainte de a ne despărţi îmi spuse cîteva cuvinte menite să mă prindă din nou în mreje :

— Dacă v-aţi cerceta sufletul, v-aţi da seama că s-a schimbat. Şi veţi vedea ce repede vă veţi întoarce la mine, îndată ce vă veţi da seama că am putut ca, într-un timp relativ scurt, să vă vindec aproape cu totul.

[1] *J. M. Beard* (1839—1883), cunoscut neurolog nord-american.

Eu însă, ca să spun adevărul, am impresia că, grație lui, tot studiindu-mi sufletul, am zvîrlit în el sămînța unor noi maladii.

Sînt hotărît să mă vindec de tratamentul lui. Ocolesc visele și amintirile. Din cauza lor bietul meu cap s-a transformat în asemenea măsură, că nici nu se mai poate simți sigur pe gît. Sînt îngrozitor de distrat. Vorbesc cu cîte cineva și, în timp ce spun un lucru, încerc, fără să vreau, să-mi amintesc de cel pe care l-am spus sau l-am făcut cu puțin înainte și de care nu-mi mai aduc aminte, sau de vreo idee căreia-i acord o importanță deosebită, importanța pe care-o atribuise tata ideilor care-i trecuseră prin minte înainte de moarte și de care totuși nu-și mai putuse aminti.

Dacă nu vreau să sfîrșesc într-un balamuc, gata cu fleacurile astea.

15 mai, 1915

Am petrecut două zile la Lucinico, în vila noastră. Fiul meu, Alfio, trebuie să se refacă după o gripă, așa că va rămîne acolo, împreună cu surioara lui, mai multe săptămîni. Noi o să ne întoarcem la Lucinico de Rusalii.

Am reușit în sfîrșit să revin la scumpele mele obiceiuri și m-am lăsat de fumat. Mă simt mult mai bine după ce-am reușit să mă debarasez de libertatea pe care voise să mi-o acorde prostănacul acela de doctor. Azi, cînd sîntem la jumătatea lunii, am rămas uluit de piedicile pe care ni le punc calendarul nostru cînd e vorba să luăm o hotărîre înțeleaptă și bine întemeiată. Nici o lună nu e egală cu alta. Pentru a da mai mult relief propriei tale hotărîri, ai vrea să termini cu fumatul cînd se sfîrșește și altceva, luna de pildă. În afară însă de iulie și august și de decembrie și ianuarie, nu există luni succesive care să aibă același număr de zile. Timpul e o adevărată harababură!

Ca să-mi pot aduna mai bine gîndurile mi-am petrecut după-amiaza celei de-a doua zile singur, pe malurile rîului Isonzo. Niciînd nu-ți poți aduna mai bine gîndurile decît stînd și uitîndu-te cum curge apa. Stai pe loc și apa care

curge îţi dăruie liniştea de care ai nevoie fiindcă nu-i egală cu ea însăşi, ca desen şi culoare, nici măcar o singură clipă.

Era o zi stranie. Sus de tot sufla desigur un vînt foarte puternic, deoarece norii îşi schimbau forma tot timpul, dar jos nu se simţea nici o adiere. Se întîmpla ca din cînd în cînd, printre nourii în mişcare, soarele călduţ să găsească cîte-o spărtură prin care să-şi proiecteze razele cînd pe-o parte, cînd pe alta a colinei sau pe-un vîrf de munte, dînd relief verdelui dulce de mai în mijlocul umbrei care acoperea tot peisajul. Aerul era călduţ şi chiar goana norilor pe cer avea în ea ceva primăvăratic. Nu mai era nici o îndoială : timpul se îmbunătăţea !

Pentru mine a fost o adevărată reculegere, o clipă dintr-acelea rare pe care ţi le îngăduie viaţa, zgîrcită, clipă de reală obiectivitate cînd încetezi în sfîrşit să te consideri şi să te simţi victimă. În mijlocul verdelui reliefat cu atîta gingăşie de mănunchiurile de raze solare, reuşii să surîd vieţii, ba chiar şi bolii mele. Femeia avusese o importanţă uriaşă şi în una, şi în alta. Fie şi numai anumite părţi din ea — picioruşele, mijlocul, gura — dar mi-au umplut toate zilele vieţii. Şi, revăzîndu-mi viaţa şi chiar şi boala mea, le-am iubit şi le-am înţeles pe toate ! Cu cît fusese mai frumoasă viaţa mea decît a aşa-zişilor bărbaţi sănătoşi, cei care-şi loveau sau ar fi vrut să-şi lovească femeia în fiecare zi, cu excepţia unor anumite momente ! Eu, în schimb, fusesem înconjurat întotdeauna de dragoste. Chiar cînd nu m-am gîndit la femeia mea, tot mă gîndeam, numai ca să-mi fie iertat faptul de a mă gîndi şi la altele. Ceilalţi îşi părăseau femeia dezamăgiţi, pierzîndu-şi orice încredere în viaţă. În ce mă priveşte, dorinţa nu m-a părăsit niciodată în viaţă, iar iluzia a renăscut întreagă după fiecare naufragiu, visînd într-una ori o mînă, ori un picior, ori un glas, ori o atitudine mai desăvîrşită.

În momentul acela mi-am adus aminte că printre atîtea minciuni cîte-i servisem profundului observator care era doctorul S., fusese şi aceea că nu mi-am înşelat nevasta după plecarea Adei. Chiar şi în legătură cu minciuna respectivă, îşi elaborase o parte din teoriile sale. Acolo, însă, pe malul rîului, pe neaşteptate şi cu groază, îmi amintii că era adevărat că, de cîteva zile, poate de cînd renunţasem la tratament, nu

mai căutasem societatea altor femei. Să mă fi vindecat oare, aşa cum pretinde doctorul S. ? Bătrîn cum sînt, de cîtva timp femeile nici nu se mai uită la mine. Iar dacă nici eu nu mă mai uit la ele, iată că între noi nu mai există nici un fel de relaţie.

Dacă m-ar fi încercat o asemenea îndoială la Trieste, aş fi putut-o rezolva numaidecît. Aici era ceva mai greu.

Cu cîteva zile înainte îmi căzuseră în mînă memoriile lui Da Ponte, un aventurier contemporan cu vestitul Casanova. Trebuie să fi trecut şi el pe la Lucinico şi începui să visez la doamnele lui pudrate, cu trupul ascuns de crinolină. Dumnezeule ! Cum făceau oare femeile acelea de se predau atît de repede şi atît de des, deşi apărate de-atîtea jupoane ?

Mi se păru că amintirea crinolinei, în ciuda tratamentului, era îndeajuns de excitantă. Numai că dorinţa mea, oarecum contrafăcută, nu mă linişti de loc.

Experienţa pe care o căutam veni la puţină vreme după aceea şi a fost suficientă ca să mă liniştească, numai că mă costă ceva. Ca s-o am, am tulburat cea mai nevinovată legătură din viaţa mea.

M-am întîlnit cu Teresina, fata cea mare a arendaşului unei mici ferme de lîngă vila mea. Tatăl rămăsese de doi ani văduv şi numeroşilor săi copii le ţinea loc de mamă Teresina, o fată robustă, care se scula cu noaptea-n cap ca să muncească şi se oprea din lucru ca să se culce şi să prindă puteri pentru a lua totul de la capăt. În ziua aceea mîna măgăruşul, lăsat de obicei în grija unuia dintre fraţi, şi mergea alături de căruţa plină cu iarbă proaspăt cosită, fiindcă bietul animal, mic cum era, n-ar fi putut duce, pe drumul care urca într-o pantă lină, şi greutatea copilei.

Cu un an înainte Teresina mi se păruse tot fetiţă şi nu încercasem pentru ea decît o simpatie caldă şi părintească. Dar chiar şi cu o zi înainte, cînd o revăzusem pentru prima dată, cu toate c-o găsisem mai înaltă, cu feţişoara ei brună mai serioasă, cu umerii plăpînzi ce se legănau deasupra sînului care începuse să se arcuiască, deşi micuţu-i trup obosit se dezvolta destul de greu, continuasem să văd în ea o fetiţă necoaptă la care nu puteam aprecia decît neobişnuita-i activitate şi instinctul matern de care profitau fraţii ei. Dacă n-ar fi fost

la mijloc blestematul acela de tratament şi nevoia de a verifica pe loc stadiul în care se afla boala mea, aş fi putut pleca şi de data aceea de la Lucinico fără să fi tulburat atîta nevinovăţie.

Teresina n-avea crinolină. Iar feţişoara ei plinuţă şi zîmbitoare nu ştia ce-i pudra. Avea picioarele goale şi goale-i erau şi pulpele, pînă la jumătate. Dar nici feţişoara Teresinei, nici picioruşul şi nici pulpa nu mă puteau aprinde. Faţa şi tot ce lăsa Teresina să i se vadă din trup erau de aceeaşi culoare ; le mîngîia tot timpul aerul şi nu era nici un rău că şi le încredinţase aerului. Poate că asta era pricina că nu izbuteau să mă aprindă. Simţindu-mă însă atît de rece, mă cuprinse groaza. Aveam oare nevoie de crinolină după atîta tratament ?

Am început să mîngîi măgăruşul, dîndu-i astfel prilejul să se odihnească puţin. După care încercai să mă întorc la Teresina şi-i pusei în mînă nici mai mult, nici mai puţin decît zece coroane. Era primul atentat ! Cu un an înainte, şi ei, şi fraţilor ei, ca să-mi concretizez afecţiunea paternă, le puneam în mînă cîte doi cenţi. Se ştie însă că afecţiunea paternă e cu totul altceva. Teresina rămăsese înmărmurită văzîndu-mi dărnicia. Şi cu multă grijă, îşi ridică fusta ca să vîre în nu ştiu ce buzunar secret preţioasa bucăţică de hîrtie. Aşa că i-am văzut şi o parte din gambă, brună şi castă însă şi aceasta.

M-am întors iar la măgăruş şi l-am sărutat pe cap. El îmi răspunse cu aceeaşi monedă. Îşi întinse botul şi scoase puternicul lui răcnet de dragoste pe care l-am ascultat întotdeauna cu respect. Cît de departe răsună şi cît e de expresiv acel prim sunet care cheamă şi se repetă, slăbind după aceea şi sfîrşind într-un geamăt plin de deznădejde. Auzit însă aşa, de aproape, mă asurzi.

Teresina rîdea şi rîsul ei îmi dădu curaj. Mă întorsei iarăşi la ea şi-i prinsei pe neaşteptate braţul, iar mîna mea începu să urce încet spre umăr, studiindu-mi reacţiile. Slavă Domnului, nu mă vindecasem complet încă ! Îmi întrerupsesem tratamentul la timp.

Teresina însă îşi îndemnă măgăruşul cu o lovitură de nuia, porni după el şi mă părăsi.

Rîzînd vesel, din toată inima, cu toate că hoţoaica aceea mică nu voia să ştie de mine, spusei :

— N-ai nici un drăguţ ? Ar trebui să ai. Păcat că n-ai avut pîn-acum nici unul !

Tot îndepărtîndu-se de mine, răspunse :

— Dac-am să-mi iau unul, are să fie, bineînţeles, mai tînăr ca dumneavoastră !

Dar nici măcar cuvintele acestea nu reuşiră să-mi întunece bucuria. Aş fi vrut să-i dau Teresinei o mică lecţie şi încercai să-mi aduc aminte cum, în Boccaccio, „Maestrul Alberto din Bologna dă de ruşine o femeie ce, ştiindu-se iubită de el, dorea să-l facă de ocară". Raţionamentul maestrului Alberto nu-şi atinse însă scopul, deoarece Madonna Malgherida de'Ghisolieri îi spuse : „Mi-e dragă iubirea dumitale, ca una ce porneşte dintr-un suflet bun şi vrednic ; de aceea, *dacă cinstea-mi rămîne nepătată,* sînt gata a-ţi face-n voie şi-a te sluji întru toate".

Încercai să procedez cît mai cu cap :

— Cînd ai să-ncepi să te ocupi şi de bătrîni, Teresina ? strigai eu cît putui, ca să mă audă, fiindcă se îndepărtase destul de mult.

— Cînd am să fiu şi eu bătrînă, răcni ea, rîzînd din toată inima, fără să se oprească însă.

— Numai că atunci bătrînii nici n-or să se uite la tine... Crede-mă ! Îi cunosc bine !

Răcneam şi eu, mulţumit de spiritul pe care-l făcusem şi care venea direct din măruntaiele mele.

În clipa aceea, undeva în înaltul cerului, norii se dăduseră în lături, lăsînd să treacă un mănunchi de raze de soare care-o prinseră pe Teresina, aflată acum la o depărtare de patruzeci de metri de mine şi la o înălţime de peste zece. Era brună, micuţă, dar luminoasă !

Pe mine soarele nu mă lumină ! Cînd sîntem bătrîni rămînem în umbră chiar dacă avem spirit.

26 iunie, 1915

Războiul m-a ajuns din urmă ! Eu, care stăteam s-ascult poveşti despre război ca şi cum ar fi fost vorba de-un război de altădată, de care vorbeşti cu plăcere dar de care-ar fi fost idiot să te preocupi, iată-mă intrat în joc fără să vreau, înmărmurit şi mirat în acelaşi timp că nu mi-am dat seama mai dinainte. Trăisem pe deplin liniştit într-o clădire al

cărei parter ardea, şi nu prevăzusem că mai devreme sau mai tîrziu toată clădirea avea să se prăbuşească în flăcări, iar eu împreună cu ea.

Războiul mă înhăţă, mă scutură ca pe-o cîrpă, îmi luă dintr-o dată toată familia, ba chiar şi administratorul. Şi devenii, de pe-o zi pe alta, un om complet nou sau, ca să fiu mai exact, toate cele douăzeci şi patru de ore ale mele deveniră cu totul noi. De ieri sînt puţin mai liniştit deoarece, în sfîrşit, după o aşteptare de-o lună de zile, am primit primele veşti de la familie. Sînt sănătoşi cu toţii şi se află la Torino, în timp ce eu pierdusem orice speranţă să-i mai revăd.

Sînt obligat să-mi petrec toată ziua la birou. N-am nimic de făcut acolo, dar cei doi Olivi, în calitatea lor de cetăţeni italieni, au fost siliţi să plece, iar cei mai buni dintre funcţionarii mei — puţini la număr — au plecat să se bată de-o parte ori de alta, şi de aceea trebuie să rămîn la post în calitate de supraveghetor. Şi mă îndrept în fiecare seară spre casă împovărat de cheile cele mari ale depozitului. Azi, fiindcă mă simt mult mai liniştit, mi-am adus la birou şi manuscrisul care-ar putea să mă ajute să-mi petrec timpul mai uşor. Şi adevărul e că mi-a dăruit un minunat sfert de oră în care am putut afla că a existat pe lumea asta o epocă atît de liniştită şi de paşnică încît îţi îngăduia să te ocupi şi de asemenea fleacuri.

Ar fi nostim ca cineva să mă invite cu tot dinadinsul să cad în stare de semiconştiinţă şi să pot retrăi măcar un singur ceas din viaţa mea trecută. I-aş rîde în nas. Cum să părăseşti un prezent de felul acestuia şi să pleci în căutarea unor lucruri lipsite de importanţă ? Mie mi se pare că abia acuma m-am despărţit în mod definitiv şi de sănătatea, şi de boala mea. Umblu pe străzile nefericitului nostru oraş cu sentimentul că sînt un privilegiat care nu se duce la război şi care găseşte în fiecare zi tot ce-i trebuie ca să mănînce. În comparaţie cu ceilalţi oameni mă simt atît de fericit — mai cu seamă de cînd am veşti de la ai mei — încît mi s-ar părea că stîrnesc mînia zeilor dacă m-aş fi simţit şi bine.

M-am întîlnit cu războiul într-un mod violent, dar care acuma mi se pare puţin caraghios.

Augusta şi cu mine ne întorseserăm la Lucinico pentru a petrece Rusaliile cu copiii. În ziua de 23 mai m-am sculat

devreme. Trebuia să-mi iau sărurile de Carlsbad şi să fac şi o plimbare înainte de cafea. În timpul tratamentului urmat la Lucinico am observat că inima, cînd eşti cu stomacul gol, bate cu mai multă uşurinţă şi răspîndeşte în tot organismul o senzaţie de sănătate. Teorie ce avea să se perfecţioneze în chiar ziua aceea, care mă sili să sufăr de foame şi să mă simt atît de bine.

Augusta îmi spuse bună dimineaţa ridicîndu-şi capul, alb tot acuma, de pe pernă şi aducîndu-mi aminte că-i promisesem fetei noastre nişte trandafiri. Unica noastră tufă de trandafiri se uscase, aşa că trebuia să iau din altă parte. Fiica mea e acuma o fată frumoasă şi seamănă cu Ada. Şi-am uitat, de pe-o zi pe alta, să mai fac pe pedagogul sever, transformîndu-mă într-un cavaler care respectă feminitatea chiar în propria-i fiică. Ea şi-a dat numaidecît seama de ascendentul pe care-l căpătase asupra mea şi, spre marele amuzament al meu şi al Augustei, profita din plin. Voia trandafiri şi trebuia să-i fac rost de trandafiri.

Luai hotărîrea să fac o plimbare de două ore. Era un soare minunat şi, deoarece îmi propusesem să merg tot timpul şi să nu mă opresc decît atunci cînd aveam s-ajung din nou acasă, nu mi-am luat nici sacoul şi nici pălăria. Din fericire, mi-am adus aminte că trandafirii trebuiau plătiţi, aşa că nu mi-am lăsat acasă, împreună cu sacoul, şi portofelul.

Întîi am trecut pe la gospodăria vecină, la tatăl Teresinei, să-l rog să-mi taie trandafirii pe care aveam să-i iau la întoarcere. Am intrat în ograda mare şi împrejmuită de un zid cam dărăpănat, dar n-am găsit pe nimeni. Am strigat-o pe Teresina. Atunci a ieşit din casă cel mai mic dintre fraţi, care trebuie să fi avut şase ani. Îi pusei în mînă cîteva centime şi el îmi povesti că toată familia plecase cu noaptea-n cap dincolo de Isonzo, la un ogor de cartofi, unde aveau de făcut toată ziua lucrări de consolidare a terenului.

Nu-mi păru rău de loc. Cunoşteam bucata aceea de pămînt şi ştiam c-aveam nevoie, ca s-ajung acolo, de aproape o oră. Şi cum îmi propusesem să merg două ore, mă bucuram să pot da plimbării mele un scop precis. Aşa că n-aveam de ce mă teme c-am s-o întrerup datorită unui neaşteptat acces de lene. Pornii peste cîmp, care e mai înalt decît drumul

— aşa, că nu-i puteam zări decît marginile şi coroana, în floare, a cîte unui copac. Eram cu adevărat vesel : numai în cămaşă şi fără pălărie mă simţeam uşor ca fulgul. Inspiram aerul acela atît de curat şi, aşa cum obişnuiam adesea în ultima vreme, făceam în acelaşi timp şi gimnastica pulmonară a lui Niermeyer pe care-o învăţasem de la un prieten neamţ, un lucru foarte folositor pentru cine duce o viaţă mai mult sedentară.

Ajungînd în apropierea ogorului cu cartofi, o zării pe Teresina care lucra chiar lîngă drum. Mă apropiai de ea şi observai atunci că puţin mai încolo lucrau, împreună cu tatăl, cei doi fraţi ai Teresinei, de-o vîrstă pe care n-aş fi putut-o preciza, între zece şi paisprezece ani. În timp ce trudesc, bătrînii se simt mai curînd sleiţi, dar datorită excitaţiei, par mai tineri decît atunci cînd nu fac nimic. Mă apropiai de Teresina rîzînd :

— Mai ai încă timp, Teresina. Dar să nu întîrzii.

Ea nu înţelese ce-am vrut să spun şi nici eu nu căutai să-i explic. Nici nu trebuia. De vreme ce ea nu-şi mai amintea nimic, ne puteam întoarce la vechile noastre relaţii. Repetasem experimentul şi rezultatul fusese şi de data aceasta favorabil. Adresîndu-i acele puţine cuvinte o mîngîiasem nu numai cu ochiul.

Cît despre trandafiri, căzui imediat la înţelegere cu tatăl Teresinei. Îmi dădea voie să tai cîţi voiam, iar pentru preţ, n-aveam să ne certăm din pricina asta. Voia să se-apuce iarăşi de lucru, în timp ce eu mă pregăteam să pornesc spre casă, dar se căi şi alergă după mine. Iar cînd mă ajunse din urmă, mă întrebă foarte încet :

— N-aţi auzit nimic ? Se spune c-a izbucnit războiul !

— Sigur ! E un lucru pe care-l ştie toată lumea. De mai bine de-un an, îi răspunsei eu.

— Nu vorbesc de-acela, rosti el nerăbdător. Vorbesc de cel cu... şi făcu semn cu mîna spre frontiera italiană, foarte apropiată. Nu ştiţi nimic ?

Şi se uită la mine, îngrijorat, să-mi audă răspunsul.

— Înţelege, îi răspunsei eu plin de siguranţă, că dacă eu nu ştiu nimic înseamnă că nu-i absolut nimic. Vin de la Trieste şi tot ce-am auzit cînd am plecat de-acolo a fost că

primejdia izbucnirii unui război a fost îndepărtată. Iar la Roma, guvernul care voia război a căzut şi-acum a venit Giolitti [1].

El se însenină numaidecît :

— Asta înseamnă că toţi cartofii ăştia pe care i-am pus în cuiburi şi care dau semne de mare belşug or să fie ai noştri ! Umblă atîtea vorbe prin lumea asta !

Şi cu mîneca de la cămaşă îşi şterse sudoarea care i se scurgea pe frunte.

Văzîndu-l atît de mulţumit, încercai să-i fac o bucurie şi mai mare. Îmi plac aşa de mult oamenii fericiţi ! Îi spusei de aceea cîteva lucruri de care nu-mi place de fel să-mi aduc aminte. Îl asigurai că, şi dac-ar începe războiul, luptele nu s-ar fi dat tocmai acolo. Exista, în primul rînd, marea, unde era de altfel şi timpul să se bată, şi-apoi nici Europa nu ducea lipsă de cîmpuri de luptă pentru cine avea chef de război. Erau Flandrele şi unele departamente din Franţa. Auzisem spunîndu-se apoi — nu mai ştiam unde — că în lume era o nevoie atît de mare de cartofi în momentul acela, încît îi strîngeau pînă şi de pe cîmpurile de bătălie. Spusei o mulţime de lucruri, uitîndu-mă tot timpul la Teresina care, mică, plăpîndă, se aplecase pînă jos de tot ca să pipăie bine pămîntul înainte de-a da cu sapa.

Ţăranul, acuma că se liniştise cu totul, se întoarse la muncă. Eu, în schimb, dăruindu-i o parte din liniştea mea mă simţeam mult mai puţin sigur ca înainte. La Lucinico eram, bineînţeles, prea aproape de frontieră. Trebuia să vorbesc despre lucrurile astea cu Augusta. Poate că ar fi fost bine să ne întoarcem la Trieste sau să plecăm chiar şi mai departe. Sigur, Giolitti venise din nou la putere, dar nimeni nu putea şti dacă, ajuns sus, continua să vadă lucrurile în lumina în care le vedea cînd sus era altcineva.

Iar întîlnirea absolut întîmplătoare cu un pluton de soldaţi care mărşăluia pe drum îndreptîndu-se spre Lucinico mă făcu şi mai nervos. Erau soldaţi nu prea tineri şi echipaţi foarte prost. La brîu le atîrna ceea ce noi, la Trieste, numim o Durlindana, baioneta aceea lungă care, în vara lui 1915, a fost scoasă din toate vechile depozite din Austria.

[1] *G. Giolitti* (1842—1928), om de stat italian, partizan al neutralităţii Italiei în timpul primului război mondial.

Am mers cîtva timp în urma lor, nerăbdător s-ajung cît mai repede acasă. Apoi, din cauza mirosului înţepător care-l răspîndeau, am fost nevoit să-mi răresc pasul. Îngrijorarea, ca şi graba mea, erau nişte prostii. Era într-adevăr o prostie să te tulburi numai fiindcă ai văzut un ţăran care-şi face fel de fel de griji. Îmi vedeam, în depărtare, vila, iar plutonul dispăruse de pe drum. Grăbii pasul ca să ajung, în sfîrşit, în faţa ceştii mele de cafea cu lapte.

Aici a început aventura. La o cotitură a drumului, mă văzui oprit de-o santinelă care răcni :

— *Zurück* ! punîndu-se pur şi simplu în poziţie de tragere.

Voii să vorbesc cu el în nemţeşte, fiindcă strigase la mine în nemţeşte, dar din toată limba germană nu cunoştea decît cuvîntul acela pe care-l repeta pe-un ton din ce în ce mai ameninţător.

Trebuia s-o iau *Zurück* şi, privind tot înapoi de teamă că santinela cealaltă, ca să se facă înţeleasă mai bine, are să tragă, făcui stînga-mprejur cu o oarecare grabă, care nu mă părăsi nici chiar cînd n-o mai văzui de loc.

Nu renunţasem încă la ideea de a ajunge acasă cît mai repede. Îmi spusei că, ocolind colina spre stînga, aş fi ajuns în spatele santinelei aceleia ameninţătoare.

Urcuşul n-a fost de loc uşor, mai ales că iarba, înaltă, fusese culcată la pămînt de oamenii care trecuseră pe-acolo înaintea mea. Şi făcuseră asta siliţi, bineînţeles, de faptul că nu li se îngăduise să treacă pe drum. Mergînd, îmi recăpătai siguranţa şi-mi spusei că, de îndată ce voi ajunge la Lucinico, mă voi duce să mă plîng primarului de tratamentul la care fusesem supus. Dacă îngăduia ca vilegiaturiştii să fie trataţi aşa, în scurtă vreme nimeni n-ar mai fi venit la Lucinico !

Ajuns însă în vîrful colinei, avui neplăcuta surpriză s-o găsesc ocupată de soldaţii aceia cu miros înţepător. Mulţi dintre ei se odihneau la umbra unei căsuţe ţărăneşti pe care-o cunoşteam de multă vreme, şi care atunci era complet goală ; trei păreau să stea de gardă, dar nu spre versantul de pe care veneam eu, iar cîţiva erau aşezaţi în semicerc dinaintea unui ofiţer care le dădea instrucţiuni, urmărind totul pe o hartă topografică pe care-o ţinea în mînă.

N-aveam la mine nici măcar pălăria, ca să-i pot saluta. Plecîndu-mă în faţa lor de mai multe ori şi cu zîmbetul meu cel mai fermecător, mă apropiai de ofiţer care, zărindu-mă, se opri şi începu să se uite la mine. Chiar şi cei cinci prostănaci care-l înconjurau mă învredniciră cu toată atenţia. Sub privirile lor, şi pe un teren de loc neted, era foarte greu să faci vreo mişcare.

Ofiţerul urlă :

— *Was will der dumme Kerl hier* ? (Ce caută aici imbecilul ăsta ?)

Mirat că, fără să fi provocat pe nimeni, fusesem insultat în felul acesta, voii să le arăt că mă simţeam ofensat dar, cu prudenţa cerută de situaţie, schimbai direcţia, încercînd să ajung pe versantul care m-ar fi dus la Lucinico. Ofiţerul începu să strige că, dacă mai făceam un singur pas, poruncea să fiu împuşcat pe la spate. Redevenii imediat foarte politicos şi de-atunci şi pînă în ziua de azi, cînd scriu, am rămas mereu politicos. Era o barbarie să fii silit să tratezi cu un asemenea individ, dar aveam oricum avantajul că vorbea curgător germana. Era un avantaj atît de mare, încît, gîndindu-mă la el, îmi venea mult mai uşor să-i vorbesc liniştit. Vai de capul meu dacă, dobitoc cum era, n-ar fi înţeles nici măcar nemţeşte. Aş fi fost pierdut.

Păcat numai că eu nu vorbeam limba asta destul de curgător, fiindcă altfel mi-ar fi venit uşor să-l fac să rîdă pe acel domn atît de sever. Îi povestii că la Lucinico mă aştepta cafeaua mea cu lapte, de care nu mă despărţea decît plutonul lui.

Începu să rîdă, pe cuvîntul meu că începu să rîdă. Rîdea înjurînd tot timpul şi n-avu răbdare să mă lase să termin. Spuse că ceaşca de cafea cu lapte de la Lucinico o băuseră probabil alţii, iar cînd auzi că pe lîngă cafea mă mai aştepta şi nevastă-mea, răcni :

— *Auch Ihre Frau wird von anderen gegessen werden.* (Şi nevasta dumitale are să fie mîncată de alţii.)

Acum, era mult mai bine dispus decît mine. După aceea păru că regretă cuvintele pe care mi le spusese şi care, subliniate de rîsul celor cinci imbecili, puteau să pară jignitoare : deveni serios şi mă lămuri că trebuia să-mi iau nă-

dejdea de a revedea timp de cîteva zile Lucinico şi că, dimpotrivă, mă sfătuia prieteneşte să nu-l mai întreb nimic fiindcă singură întrebarea ar fi fost de ajuns ca să mă compromită.

— *Haben Sie verstanden?* (Aţi înţeles?)

Înţelesesem, dar nu era de loc uşor să te împaci cu gîndul că trebuie să renunţi la cafeaua cu lapte pînă la care nu era mai mult de o jumătate de kilometru. Şovăiam să plec numai fiindcă era limpede că nu mai puteam, coborînd colina, să ajung la vilă în ziua aceea. Şi, ca să cîştig timp, îl întrebai liniştit pe ofiţer :

— Cui ar trebui să mă adresez ca să mă pot întoarce la Lucinico, să-mi iau măcar haina şi pălăria?

Ar fi trebuit să-mi dau seama că ofiţerul abia aştepta să rămînă singur cu harta şi cu oamenii lui, dar nu mă gîndii că voi provoca o izbucnire de furie atît de violentă.

Răcni, gata-gata să-mi spargă timpanul, că-mi spusese doar că nu mai trebuia să-l întreb nimic. Îmi porunci apoi să mă duc încotro o vrea dracu să mă poarte *(wo der Teufel Sie tragen will)*. Ideea de-a fi purtat de cineva nu-mi displăcea prea mult, căci mă simţeam foarte obosit, dar ezitam încă. Între timp ofiţerul, tot răcnind, se aprinse şi mai mult şi, pe un ton foarte ameninţător, îl chemă la el pe unul dintre cei cinci oameni din jurul lui şi, adresîndu-i-se cu *domnule caporal*, îi dădu ordin să mă însoţească pînă la poalele colinei şi să nu mă piardă din ochi pînă nu voi dispărea pe drumul care duce la Gorizia, iar dacă voi ezita să mă supun, să tragă în mine.

Şi astfel coborîi de pe colină, aproape-aproape bucuros, spunînd chiar, fără nici o umbră de ironie :

— *Danke schön.*

Caporalul era slav şi-o rupea puţin pe italieneşte. Găsi de cuviinţă să se arate brutal în faţa ofiţerului şi, ca să mă silească să merg înaintea lui la coborîre, urlă la mine :

— Marş !

Cînd ne îndepărtarăm însă puţin, deveni blînd şi familiar. Mă întrebă dacă ştiam ceva în legătură cu războiul şi dacă era adevărat că Italia era pe punctul de-a intra în foc. Se uita la mine neliniştit, aşteptîndu-mi răspunsul.

Aşadar, nici măcar ei, care-l declaraseră, nu ştiau dacă e sau nu război. Voii să-l fac cît mai fericit cu putinţă şi-i împărtăşii şi lui veştile pe care i le dădusem tatălui Teresinei. Mai tîrziu însă m-a mustrat cugetul. Se prea poate ca toate persoanele cărora le-am dat asigurările mele să fi pierit în îngrozitoarea vijelie care izbucni. Şi cine ştie ce expresie de uimire trebuie să se fi întipărit pe faţa lor încremenită de moarte! Eram de-un optimism de nestăvilit. Nu simţisem războiul în cuvintele ofiţerului şi, mai precis, în tonul cu care fuseseră rostite?

Caporalul se bucură foarte mult şi, ca răsplată, mă sfătui şi el să nu mai încerc să ajung la Lucinico. Judecînd după veştile date de mine, credea că dispoziţiile care mă împiedicau să mă înapoiez acasă vor fi anulate chiar de-a doua zi. Mă sfătuia însă ca, între timp, să mă duc la Trieste, la *Platzkommando*, de unde-aş fi putut obţine un permis special.

— Pînă la Trieste? întrebai înspăimîntat. La Trieste, fără haină, fără pălărie, şi fără să-mi fi băut cafeaua cu lapte?

După cîte ştia caporalul, chiar în timp ce noi stăteam de vorbă, un strîns cordon de infanterie închidea trecerea spre Italia, creînd o frontieră nouă şi de netrecut. Şi, cu zîmbetul omului care ştie multe, îmi spuse că, după el, drumul cel mai scurt pînă la Lucinico era cel care ducea dincolo de Trieste.

Auzindu-l vorbind astfel, mă resemnai şi mă îndreptai spre Gorizia, cu gîndul de-a lua trenul de prînz, ca să mă duc la Trieste. Eram agitat, dar trebuie să mărturisesc că mă simţeam foarte bine. Fumasem puţin şi nu mîncasem nimic. Şi eram de-o sprinteneală pe care n-o mai simţisem de multă vreme. Nu mă supăra de loc faptul că mai aveam de mers. Mă dureau picioarele un pic, mi se părea însă c-aş fi putut să rezist pînă la Gorizia, căci respiram liber şi adînc. După ce-mi încălzii picioarele pornind cu un pas hotărît, mersul nu-mi mai dădu nici un fel de bătaie de cap. Şi în starea de mulţumire în care mă aflam, bucuros şi fiindcă eram de o excepţională agilitate, revenii la optimismul meu obişnuit. Ameninţări dintr-o parte, ameninţări dintr-alta, dar nu va fi război. Acesta-i motivul pentru care, ajungînd la Gorizia,

stătui puţin la îndoială dacă n-ar fi trebuit să-mi iau o cameră la hotel, pentru noapte, iar a doua zi să mă întorc la Lucinico şi să mă prezint primarului.

Am alergat între timp la oficiul poştal să-i telefonez Augustei. Dar de la vilă nu răspunse nimeni.

Funcţionarul, un omuleţ cu o bărbuţă rară, care, din pricină că era scund şi înţepenit, avea un aer ridicol şi încăpăţînat — singurul lucru pe care mi-l amintesc despre el — auzindu-mă înjurînd furios în faţa aparatului, mut, se apropie de mine şi-mi spuse :

— E a patra oară cînd nu răspunde Lucinico.

Cînd mă întorsei spre el, în ochi i se aprinse o flacără de şiretenie veselă (greşeam ! mi-aduc aminte şi de asta !) şi privirea lui strălucitoare mi-o căuta pe-a mea ca să se convingă că eram cu adevărat surprins şi înfuriat. Îmi trebuiră vreo zece minute pînă să înţeleg. Atunci nu mai avui nici un fel de îndoială. Lucinico se găsea sau avea să se găsească peste puţine clipe în linia de foc. Cînd pătrunsei pe deplin înţelesul acelei priviri elocvente, tocmai mă îndreptam spre cafenea pentru ca, în aşteptarea mesei de prînz, să-mi beau ceaşca de cafea care mi se cuvenea încă de dimineaţă. Îmi schimbai direcţia şi pornii spre gară. Voiam să fiu cît mai aproape de-ai mei şi — urmînd indicaţiile prietenului meu caporalul — pornii spre Trieste.

Războiul izbucni în timpul acelei scurte călătorii.

Gîndindu-mă că voi ajunge foarte repede la Trieste, cu toate că avusesem timp berechet, în gara Gorizia n-am luat nici măcar ceaşca de cafea căreia-i duceam de atîta vreme dorul. Mă urcai în compartiment şi, rămînînd singur, începui să mă gîndesc la cei dragi, de lîngă care fusesem smuls într-un chip atît de ciudat. Trenul merse normal pînă dincolo de Monfalcone.

Părea că războiul nu ajunsese încă pînă acolo. Îmi regăsii calmul gîndindu-mă că la Lucinico lucrurile trebuie să se fi petrecut ca şi dincoace de frontieră. La ora aceea Augusta şi copiii trebuie să fi şi pornit spre interiorul Italiei. Liniştea şi foamea mă făcură să dorm mult şi destul de bine.

Probabil că tot din pricina foamei mă şi trezii. Trenul se oprise în mijlocul aşa-zisei Saxonii triestene. Marea nu se

vedea încă, deşi trebuia să fi fost foarte aproape, judecînd după ceaţa uşoară care te împiedica să vezi prea departe. Carso e de o mare frumuseţe în luna mai, pe care însă n-o poate gusta decît cel neviciat de primăverile exuberante de viaţă şi de culoare ale altor meleaguri. Aici, piatra care răsare de pretutindeni e împresurată de-un verde plăpînd care nu e de loc umil, căci devine curînd nota predominantă a peisajului.

În alte condiţii m-ar fi înfuriat îngrozitor faptul că, deşi îmi era atît de foame, nu puteam mînca. În ziua aceea, însă, importanţa evenimentului istoric la care asistasem îmi impunea şi mă îndemna la resemnare. Conductorul, căruia îi dăruii cîteva ţigări, nu-mi putu face rost nici măcar de-o bucată de pîine. Nu povestii nimic nimănui despre aventurile mele din dimineaţa aceea. Aveam să vorbesc despre ele la Trieste, cu prietenii. Dinspre frontieră, către care ciuleam tot timpul urechea, nu venea nici un zgomot de luptă. Ne oprisem în locul acela ca să lăsăm cale liberă pentru opt sau nouă trenuri care coborau vijelios spre Italia. Plaga cangrenoasă (aşa cum i se spuse numaidecît în Austria frontului italian) se deschisese şi avea nevoie de material ca să-şi hrănească purulenţa. Iar bieţii oameni se duceau într-acolo hohotind de rîs şi cîntînd. Din toate trenurile se auzeau strigăte de bucurie sau de entuziasm.

Cînd am ajuns la Trieste, se făcuse întuneric.

Noaptea era iluminată de flăcările multor incendii şi un prieten, care mă văzu îndreptîndu-mă spre casă numai în cămaşă, îmi strigă :

— Ai luat parte la jafuri ?

În cele din urmă izbutii să mănînc ceva şi mă culcai imediat.

O oboseală mare, reală mă împingea spre pat. Cred că era provocată de speranţele şi de îndoielile care-şi disputau întîietatea în mintea mea. Mă simţeam foarte bine şi în scurtul răstimp dinaintea somnului, răstimp din care psihanaliza mă învăţase cum să reţin imaginile, mi-aduc aminte că mi-am încheiat ziua cu o ultimă idee copilăroasă şi optimistă : la frontieră nu murise încă nimeni, aşa că pacea putea fi restabilită.

Acum, cînd ştiu că familia mea e sănătoasă şi în afară de orice pericol, viaţa pe care-o duc nu-mi displace de loc.

N-am de făcut cine știe ce, dar nici că stau cu mîinile-n sîn nu se poate spune. Nu trebuie să cumpăr, nici să vînd. Comerțul se va înviora după încheierea păcii. Din Elveția, Olivi îmi trimite fel de fel de sfaturi. Dac-ar ști cît de nepotrivite sînt sfaturile lui în ambianța aceasta atît de schimbată ! Pînă una alta, nu fac nimic.

24 martie, 1916

N-am mai pus mîna pe caietul acesta din luna mai a anului trecut. Din Elveția, doctorul S. îmi scrie rugîndu-mă să-i trimit tot ceea ce-am notat pînă acum. O cerere curioasă, dar n-am nimic împotrivă să-i trimit și caietul acesta, din care își va da bine seama ce gîndesc despre el și despre tratamentul lui. Deoarece posedă toate confesiunile mele, să-și țină și paginile acestea, puține la număr, și încă vreo cîteva, pe care le adaug bucuros, spre deplina lui lămurire. Am puțin timp la dispoziție, fiindcă negustoria îmi ia toată ziua. Domnului doctor S. vreau însă să i-o spun de la obraz. M-am gîndit atît de mult la asta, încît gîndurile mi s-au limpezit.

În timp ce el crede că va primi noi mărturisiri de boală și de slăbiciune, va primi, dimpotrivă, mărturia unei sănătăți puternice și desăvîrșite — atît cît poate îngădui vîrsta mea îndeajuns de înaintată. M-am vindecat ! Nu numai că nu mai vreau să aud de psihanaliză, dar nici nu mai am nevoie. Iar sănătatea mea nu izvorăște numai din faptul că mă simt un fel de privilegiat printre atîția martiri.

Nu prin comparație mă simt eu sănătos. Sînt sănătos, absolut sănătos. Știam de multă vreme că sănătatea mea era o chestiune de convingere și că era o prostie vrednică de-un visător halucinat s-o îngrijesc mai înainte de-a mă convinge c-o am. Mă mai încearcă și acuma unele dureri, dar mă simt atît de sănătos încît n-au nici un fel de însemnătate. Îmi mai pun cîte-un plasture ici și colo, dar restul trupului trebuie să se miște și să se zbată și să nu se scufunde în nemișcare aidoma cangrenoșilor. Durere și dragoste, viața, ce să mai vorbim, nu poate fi considerată drept boală numai fiindcă doare.

Recunosc faptul că, pentru a mă convinge că sînt sănătos, a fost nevoie de o schimbare în destinul meu, a fost nevoie ca trupul să mi se încălzească la flacăra luptei și mai cu seamă

la cea a triumfului. Ceea ce m-a vindecat pe mine a fost comerțul și vreau ca doctorul S. s-o știe.

Năucit și lipsit de voință, m-am uitat îndelung la răvășeala din jurul meu, pînă la începutul lui august, anul trecut. Atunci am început *să cumpăr*. Subliniez cuvîntul acesta fiindcă are un înțeles mult mai adînc decît înainte de război. Asta însemna, în gura unui comerciant de pe atunci, că era dispus să cumpere un anumit articol. Întrebuințîndu-l acum, am vrut să spun că eram dispus să cumpăr orice marfă mi se oferea. Ca toți oamenii puternici, nu m-am lăsat condus decît de o singură idee și din ideea aceasta am trăit și ea a însemnat norocul meu. Olivi nu era la Trieste, dar sînt sigur că el, unul, n-ar fi îngăduit un asemenea risc, ci l-ar fi rezervat altora. Pentru mine însă nu era un risc. Aveam cea mai deplină siguranță în rezultat. La început, conform străvechiului obicei în timp de război, mă apucasem să-mi convertesc toată averea în aur, dar era destul de greu să vinzi și să cumperi aur. Aur așa-zis lichid, adică mai mobil, era marfa, și-am început să cumpăr în vederea speculei. Din cînd în cînd mai și vînd cîte ceva, dar întotdeauna într-o măsură mult mai mică decît cumpăr. Fiindcă am început să cumpăr la momentul potrivit, vînzările au fost și ele atît de fructuoase încît mi-au procurat importantele mijloace bănești de care aveam nevoie pentru achiziții.

Mă simt foarte mîndru cînd îmi aduc aminte că prima mea cumpărătură a fost, în aparență, o adevărată prostie, făcută în scopul unic de-a realiza imediat noua mea idee : o partidă nu prea mare de tămîie. Vînzătorul îmi tot vorbea de posibilitatea de a întrebuința tămîia drept înlocuitor al rășinii, care cam începuse să lipsească, dar eu, ca chimist, eram pe deplin convins că tămîia nu s-ar fi putut substitui niciodată rășinii de care se deosebea *toto genere*. După părerea mea, lumea ar fi trebuit să ajungă într-o mizerie de nedescris ca să accepte tămîia drept surogat de rășină. Și-am cumpărat ! Iar acum cîteva zile am vîndut o mică parte din ea și-am scos întreaga sumă de care avusesem nevoie ca să cumpăr întreaga partidă. În momentul în care încasai banii, mă simții atît de puternic și de sănătos, încît mi se umflă pieptul de plăcere.

Doctorul, după ce va primi și această ultimă parte a manuscrisului meu, va trebui să mi-l înapoieze în întregime. Și

eu îl voi reface cu toată grija, căci altfel cum mi-aş fi putut înţelege viaţa pe vremea cînd nu cunoşteam această ultimă epocă? Poate c-am trăit atîţia ani înainte numai ca să mă pregătesc pentru asta.

Bineînţeles că nu sînt un prost şi îl scuz pe doctor de-a fi considerat viaţa mea drept manifestarea unei boli! Viaţa seamănă puţin cu boala, aşa cum merge tîrîş-grăpiş, şi-şi are ameliorările şi înrăutăţirile ei zilnice. Spre deosebire de celelalte boli însă, viaţa e totdeauna mortală. Nu suportă tratamente. Ar fi ca şi cum am vrea să ne astupăm toate găurile trupului, luîndu-le drept răni. Am muri sufocaţi, îndată ce-am începe tratamentul.

Viaţa noastră de astăzi e contaminată de la rădăcini. Omul a luat locul arborilor şi-al animalelor şi a contaminat aerul, a corupt văzduhul. Se poate întîmpla chiar şi mai rău. S-ar putea ca acest trist şi activ animal să descopere şi să pună în slujba lui şi alte forţe. Deasupra capetelor noastre pluteşte o asemenea ameninţare. Şi va avea, ca urmare, o sporire a... numărului oamenilor. Fiecare metru pătrat de pămînt va fi ocupat de un om. Cine ne va vindeca de lipsa de aer şi de spaţiu? Numai gîndindu-mă la asta simt că mă sufoc!

Dar nu e asta, nu e numai asta.

Orice efort de a ne însănătoşi e zadarnic. Asta nu i se poate întîmpla decît animalului care nu cunoaşte decît un singur progres, acela al propriului său organism. Atunci cînd a înţeles că singura ei salvare e migraţiunea, rîndunica şi-a dezvoltat muşchiul care-i mişcă aripile şi care a devenit, în felul acesta, partea cea mai importantă a organismului ei. Cîrtiţa s-a retras sub pămînt şi trupul i s-a adaptat nevoilor ei. Calul a devenit mai puternic şi şi-a modificat piciorul. Nu cunoaştem cum s-au transformat unele animale, dar transformări au existat, iar sănătatea lor nu a avut nimic de suferit.

Omul însă, purtător de ochelari, născoceşte în schimb unelte străine de corpul lui, iar dacă cel care le-a născocit a avut şi sănătate, şi noblеţe, cel care le întrebuinţează duce lipsă şi de una, şi de alta. Uneltele se cumpără, se vînd şi se fură, iar omul devine din ce în ce mai viclean şi mai slab. Şi e de la sine înţeles că viclenia îi sporeşte proporţional cu slăbiciunea. Primele unelte păreau să-i fie o prelungire a braţului şi nu puteau fi puse în funcţiune decît prin forţa acestuia, dar,

acuma, unealta nu mai are nici o legătură cu mîna. Şi unealta e aceea care iscă boala, o dată cu părăsirea legii care, pe toată faţa pămîntului, a fost creatoare. Legea celui mai tare a dispărut şi am pierdut selecţia salvatoare. De cu totul altceva am avea nevoie în locul psihanalizei : sub legea posesorului celui mai mare număr de unelte se vor înmulţi, ca şi bolile, ca şi bolnavii.

Poate că datorită unei catastrofe nemaipomenite, provocată de unelte, ne vom regăsi sănătatea. Cînd gazele otrăvitoare nu vor mai fi de ajuns, un om zămislit ca toţi ceilalţi, în taina unei încăperi din lumea noastră, va inventa un exploziv formidabil, în comparaţie cu care explozivele existente astăzi vor fi socotite nişte jucării nevătămătoare. Iar un alt om, zămislit şi el ca toţi ceilalţi, dar poate puţin mai bolnav decît ceilalţi, va fura explozivul acesta şi va coborî pînă-n inima pămîntului, ca să-l pună acolo unde efectul va putea atinge suprema intensitate. Va urma o explozie uriaşă, pe care n-o va auzi nimeni, iar pămîntul, reîntors în starea lui de nebuloasă, va rătăci prin ceruri, fără paraziţi şi fără boli.

CUPRINSUL

	Pag.
Cuvînt înainte	5
Prefaţă	25
Preambul	26
Fumatul	28
Moartea tatălui meu	50
Istoria căsătoriei mele	78
Soţia şi amanta	165
Povestea unei asociaţii comerciale	271
Psihanaliză	388

Redactor responsabil : NICULINA BENGUŞ
Tehnoredactor : AURICA IONESCU

Dat la cules 19.10. 1966. Bun de tipar 17.01.1967. Apărut 1967. Tiraj 20.150 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt B satinat de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 25,70. Coli tipar 26,5 A. nr. 13.625. C.Z. pentru bibliotecile mari 85. C.Z. pentru bibliotecile mici 85—31=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 60 693 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România

Roman de factură psihologică, *Conștiința lui Zeno* a determinat critica de specialitate să facă unele apropieri între autorul său — Italo Svevo — și Joyce și Proust.

Drama lui Zeno este drama omului modern incapabil să se adapteze moravurilor lumii burgheze în care trăiește dar căruia, eroul, neputincios în a oferi culoare și finalitate propriilor acțiuni, nu-i poate opune decît o lume veleitară, de vise și evaziuni. Ca și Pirandello, Italo Svevo prezintă detașat și lucid, cu o ironie nuanțată și subtilă, criza unei orînduiri în care raporturile sociale dezagregîndu-se, omul este condamnat la o dramatică solitudine, la alienare.

Lei 11,50